ACADEMIA ROMÂNĂ

FNSA

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ

Colecția OPERE FUNDAMENTALE
Coordonatorul colecției: acad. EUGEN SIMION

859.0.03/S40

18312

MIHAIL SEBASTIAN

OPERE

V. PUBLICISTICĂ (1933-1934)

Ediţie coordonată de
MIHAELA CONSTANTINESCU-PODOCEA

Text ales şi stabilit, note, comentarii şi variante
MIHAELA CONSTANTINESCU-PODOCEA,
şi OANA SAFTA

FNSA

Academia Română
Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă
Bucureşti • 2014

Tehnoredactare computerizată: EUGEN CIUCĂ

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
SEBASTIAN, MIHAIL
Opere / Mihail Sebastian. - Bucureşti: Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, 2010-
vol.
ISBN 978-973-1744-90-2
Vol. 5: Publicistică / ed. de Mihaela Podocea, Alexandra Safta şi Costea Petruş.
Bucureşti: Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, 2014. - ISBN 978-606-555-112-1
I. Constantinescu-Podocea, Mihaela (ed.)
II. Petruş, Costea (ed.)
III. Safta, Oana (ed.)
IV. Simion, Eugen (pref.)
821.135.1-821

Lucrare realizată în cadrul
Institutului de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu”

Proiect editorial finanţat de
Administraţia Fondului Cultural Naţional

Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin
Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă

NOTĂ ASUPRA VOLUMELOR V ŞI VI

Publicistica lui Mihail Sebastian din cuprinsul volumelor V şi VI reflectă schimbările importante survenite în biografia scriitorului între 1933 şi 1935. Trei secvenţe se disting în acest scurt interval de timp.

Cu 1933 se încheie o primă etapă în cariera de succes a gazetarului. Colaborarea la „Cuvântul", începută în 1927, a încetat odată cu ultimul număr al ziarului, suspendat la 1 ianuarie 1934, după asasinarea prim-ministrului I.G. Duca. Intensitatea şi varietatea textelor, caracteristice publicisticii din anii precedenţi, se regăsesc şi în 1933. Articolele, reportajele, foiletoanele şi comentariile politice îmbrăţişează o largă problematică, de la disputele generaţioniste, dificultăţile învăţământului de toate gradele şi întrecerile balcanice, la schimbările de guvern şi Conferinţele de la Geneva. Confruntările în plan literar s-au consumat într-o singură direcţie – „Viaţa românească", a cărei ideologie şi criterii estetice au fost respinse constant din 1928. *„Viaţa românească" trebuie să moară*, ultimul atac asupra revistei ieşene, din decembrie 1932, a generat polemica cu G. Călinescu purtată în paginile „Adevărului literar şi artistic" şi ale „Cuvântului" şi s-a extins în „România literară" prin republicarea textelor lui Mihail Sebastian precum şi a intervenţiilor redacţionale. În noiembrie 1933, la intrarea în cel de al X-lea an de apariţie a „Cuvântului", Mihail Sebastian a scris articolul *„Cuvântul" de la 4 noiembrie 1924 până astăzi*

(„Cuvântul", 6 noiembrie 1933, p. 3-10) – o relatare detaliată a politicii „profund antiliberale" a ziarului fondat de Titus Enacovici, unde constata că „Tot ce s-a discutat în paginile «Cuvântului» în decursul acesta [1931] nu era o serie destrămată de aspecte, ci un singur întreg, un sistem complect de înţelegere a necesităţilor politice şi naţionale, o precizare a imperativelor timpului în aşa fel încât, cu uşoare revizuiri de amănunt, impuse de trecerea a doi ani atât de tulburi, totul se află astăzi în plină actualitate, la fel de valabil astăzi ca şi atunci". Această opinie, reafirmată un an mai târziu în *Cum am devenit huligan* (cu precizarea că „ce s-a întâmplat după noiembrie 1933 este o altă istorie") explică decizia scriitorului de a rămâne în redacţia „Cuvântului". De la 16 noiembrie 1933, când a fost instalat guvernul Duca, până la 1 ianuarie 1934, când a publicat în ultimul număr cele două cronici – *Unde literatura răspunde în politică* şi *Matila C. Ghyka. Pluie d'étoiles* –, Mihail Sebastian a scris mai ales comentarii politice, violent antiliberale. Orientarea „Cuvântului" la extrema dreaptă nu a făcut din Mihail Sebastian un legionar. Aşa cum s-a spus, „Nu a fost nici ortodoxist, mistic, colectivist, naţionalist, rasist; nu a explicat defecţiunile economice în termeni de teorie a conspiraţiei modulate etnic sau xenofob; nu s-a revendicat de la practica niciunui partid de extrema dreaptă; nu a propovăduit discriminarea etnică şi violenţa ...Sebastian ... a fost un critic al parlamentului românesc interbelic, nu al instituţiei în sine." (Mihai Iovănel, *Evreul improbabil. Mihail Sebastian: o monografie ideologică*, Cartea românească, 2012, p.233-234). Comentariul politic, abordat de Mihail Sebastian din 1929, a cunoscut maxima amploare în 1933. La articolele de politică internă şi externă din „Cuvântul", s-au adăugat sintezele din „Index", unde gazetarul a deţinut, din 2 iulie 1933, rubrica permanentă „Cronica externă". În dauna cronicii literare, s-ar putea spune, pentru că la 29 iulie 1933, a publicat ultima cronică în „România literară”, singura revista unde scriitorul a publicat cronică literară propiu-zisă în 1933.

Anul 1934, bogat în evenimente pentru scriitor a fost un an de criză în plan publicistic. Cauzele sunt evidente: suspendarea „Cuvântului” la 1 ianuarie 1934, publicarea în iunie a romanului *De două mii de ani*, la care a lucrat până aproape de apariţie, campania de presă stârnită de roman şi alcătuirea dosarului polemic din *Cum am devenit huligan*. Între cele 9 cronici publicate în 1934 – un articol polemic: *Puţină gramatică pentru un marxist*. Unică replică în războiul cu presa, acest text publicat în „Vremea” anticipează eseul *Cum am devenit huligan*.

Colaborarea la „Rampa” care începe la 2 ianuarie 1935, deschide un nou capitol în activitatea de gazetar a lui Mihail Sebastian. Spiritul critic şi interpretativ al scriitorului se orientează strict spre domeniul cultural. Mihail Sebastian scrie în „Rampa” zilnic, adeseori de două ori într-o zi, face cronică literară săptămânală (de la 11 ianuarie) şi interviuri cu scriitori şi personalităţi ale vieţii publice şi susţine, fără semnătură, rubrica „Breviar” (de la 7 ianuarie). Concomitent scriitorul face cronica cărţii franceze în „Vremea”, continuă colaborarea la „Revista Fundaţiilor Regale” şi începe să scrie la „L'Indépendence roumaine”. 1935 este pentru Mihail Sebastian anul publicistic cel mai productiv.

Majoritatea textelor din 1933-1935 sunt pentru prima dată publicate într-un volum. Cronici literare şi dramatice, dar şi unele articole şi foiletoane au fost reproduse în volumele îngrijite de Vicu Mîndra, Cornelia Ştefănescu şi Geo Şerban şi, ulterior, în alte culegeri. În ediţie, au fost transcrise din ziarele şi revistele unde au fost publicate iniţial; datele de apariţie sunt menţionate în note. În cazul textelor republicate de autor s-au stabilit variante. Articolele din „Cuvântul”, au fost transcrise din tirajul de capitală al ziarului, desigur, cu excepţia celor care au apărut numai în tirajul de provincie. Între cele două apariţii, s-au stabilit variante de text sau de titlu.

Alături de publicistică *Addenda* care încheie vol. V cuprinde alte patru texte din 1933 şi 1934. Primul este un fragment de proză, *Weekend*, publicat în „Cuvântul" la 16 aprilie 1933. Această scurtă nuvelă, a cărei filiaţie cu cele care alcătuiesc volumul *Femei*, a fost identificată la alcătuirea corpusului de texte publicistice din 1933, când volumul I al ediţiei de *Opere*, consacrat prozei lui Mihail Sebastian, era încheiat. Următoarele trei sunt interviuri luate scriitorului la apariţia romanelor *Femei* şi *De două mii de ani*, în 1933 şi, respectiv, în 1934.

Volumele V şi VI s-au făcut prin următoarele contribuţii:

Îngrijirea textului, note şi comentarii: Mihaela Constantinescu-Podocea (1933 *Addenda*), Oana Safta (1934, 1935).

Indice de nume: Mihaela Constantinescu-Podocea, Oana Safta.

M. C.-P.

ARTICOLE CRONICI
ESEURI
1933-1934

1933

DUNICOWSKI, UN SIMBOL

Procesul lui Dunicowski, făcătorul de aur, judecat zilele acestea la Paris, este o comedie de un humor care îi stă foarte bine timpului nostru atât de serios. Alchimist, după judecata dispreţuitoare a publicului, om de ştriinţă, după credinţa lui, acest bărbat, care nu e deloc nebun şi care pare să fie un ins de treabă, cu scaun la cap, cu nevastă şi copii, şi-a pus în gând să fabrice aur, după metode „absolut ştiinţifice". Întreprinderea a cerut anumite investiţii şi, cum Dunicowski nu era bogat, a încercat să intereseze diverşi acţionari cu parale la cercetările sale. Ceea ce l-a adus la parchet şi pe urmă la judecată, căci codul penal este un text grosolan, care habar nu are de subtilitatea ştiinţei.

Până aici totul a fost cum nu se poate mai normal. Omul a vrut să fabrice aur. „Societatea" nu s-a lăsat păcălită şi l-a trimes la închisoare. Acolo unde se trimet mii de escroci (numai unii dintre ei, pentru că dacă ar fi trimeşi toţi pământul s-ar depopula subit).

Hazul începe însă de acolo, de unde această „societate" a început să aibe remuşcări. Bine, bine – şi-au spus oamenii – Dunicowski ăsta este un escroc, dar dacă escroc cum este, reuşeşte să fabrice ... aur? Aurul ăsta nu noi îl pierdem?

Atunci au început, paralel cu instrucţia justiţiei, o serie de tratative „comerciale" cu arestatul. Câţiva bancheri din Londra, oameni de afaceri respectabili, i-au cerut oficial, cu consimţământul parchetului adică, să destăinuiască formula sa de fabricare a aurului în schimbul unor importante sume de bani şi cointeresări în afaceri.

Surprideţi dublul joc al acestei întâmplări? Pe de o parte, Dunicowski este un escroc şi noi îl trimitem la puşcărie. Pe de altă parte însă, se poate ca el să nu fie escroc şi atunci, pentru orice eventualitate, ne facem tovarăşi cu el. Ne acoperim astfel pe toate fronturile şi aşteptăm desfăşurarea lucrurilor. Cum o ieşi, tot bine o să iasă.

Procedeul nu e nou. Cunoaşteţi poate istoria medicului celebru care, având a-şi da avizul asupra unei alifii împotriva cheliei, a cerut categoric respingerea medicamentului, ca periculos, pentru ca seara, la culcare, în faţa oglinzii, să-şi ungă plin de speranţe propria sa chelie cu alifia condamnată.

E o poveste cu tâlc şi toată istoria se reazămă pe ea. Căci omenirea, de când este, n-a făcut altceva de-a lungul veacurilor decât să consume alifii pe care în prealabil le-a respins cu violenţă. Şi la naştera fiecărei idei, a fiecărei invenţii, a pus de strajă un rug pe care au ars născocitorii de lucruri noi.

Nu ştiu ce o fi acest Dunicowski. Foarte probabil să fie un veritabil pungaş. Dar, pungaş sau nu, dacă e inteligent, din celula lui, va râde bine de această societate care îl condamnă, fiind totuşi gata să-l venereze. La urma urmelor, pentru contimporanii săi, tot un Dunicowski a fost şi Galileu. Dacă alăturarea acestor nume vă revoltă, gândiţi-vă că eroii s-au recrutat totdeauna de pe banca acuzaţilor.

Singurul lucru trist este că pezevenghii şi eroii au acelaşi regim. Faptul că unii trec, după moarte, în groapa comună iar alţii în manualele şcolare nu cred să fie o consolare pentru nimeni.

LITERATURA ÎN 1932

Nici o carte mare în anul acesta. Dar au fost „cărţi mari" la noi în ultimii ani, de la apariţia *Cuvintelor potrivite?*

Foarte multe romane (mai precis, cărţi de proză, căci romane în sensul strict al vorbei sunt numai două – trei). Foarte puţină poezie. Şi deloc critică. Iată sumar bilanţul anului ce trecu. Romanul este genul literar care „se poartă", (după cum s-ar purta catifeaua sau paiul sau mătasea: chestiune de vază, nu de semnificaţie critică). Editorii n-au cerut decât romane. Publicul la fel. Iată de ce ne găsim azi în faţa unui întreg registru de romane.

Nu acestei mode excesive şi – sperăm – trecătoare s-a supus d. Cezar Petrescu publicând patru – cinci volume? Vechi romancier, d-sa are obişnuinţa genului. Într-un an în care au fost atâţia transfugi, d-sa a rămas constant pe linia vechilor sale preocupări. *Kremlin, Plecat fără adresă, Greta Garbo, Nepoata hatmanului Toma* sunt continuarea întregii sale opere. Cei care admiră această operă regăsesc în volumele citate, exact aceleaşi motive de a o admira. Cei care o detestă (sunt şi de aceştia) motive suficiente de a o detesta. Nici o surpriză deci.

Acelaşi lucru despre d. Mihail Sadoveanu, care cu *Uvar* ne dă o nouă carte-soră a celor o sută de cărţi scrise de d-sa până azi. O poveste frumoasă. De curând, d. Sadoveanu a mai publicat, în colecţia Rosidor, sub titlu de senzaţie, *Trenul fantomă,* o versiune nouă a romanului său mai vechi, *Strada Lăpuşneanu.*

E păcat că scriitori mai bătrâni, angajaţi oarecum în aceeaşi cursă cu doi–trei scriitori mai tineri, publicaţi în aceeaşi colecţie, n-au luat în serios confruntarea. Căci alături de *Kremlin* sau *Trenul fantomă* au apărut *Nopţi la Ada-Kaleh* a d-lui Romulus Dianu şi *Omul de după uşă* al d-lui Ion Călugăru, două cărţi de frumoasă ţinută. *Omul de după uşă* a fost cel mai net succes al primăverii şi cronicile toate au remarcat semnificaţia de tragedie modernă a cărţii.

I-am fost recunoscător d-lui F. Aderca de a fi publicat în aceeaşi inegală serie Rosidor, *Aventurile lui Ionel Lăcustă-Termidor*, operă de pamfletar, poet şi critic, care ne-a răzbunat de invazia romanelor.

Poate că nu suntem drepţi. Căci această invazie ne-a adus romanul liniştit ca o legendă al părintelui Galaction, *Papucii lui Mahmud* şi, mai târziu, surprinzătorul *Asfinţit de oameni* al d-lui Ludovic Dauş, roman excelent, deşi de certă culoare sămănătoristă. Ceea ce nu este un păcat absolut, căci bunăoară nu atmosfera modernistă a putut face din *Trei şi cu Rezeda, patru* cartea recentă a d-lui Ion Minulescu, o operă valabilă. D. Minulescu spectaculează mai departe cu îndemânare uneori, artificialul. Artificial care, la un autor riguros ca d. I.

Pelz (*Horoscop*), este din fericire învins de simţul vieţii şi al pasiunilor.

Un roman interior, iritant prin stângăcie şi uneori prin retorism, dar interesant pe alocuri, a publicat d. Grigori Sturdza (*Pygmalion*), un debutant. O cronică amuzantă, cu desemnul unei figuri centrale demnă de un cadru mai larg, a dat d. Tudor Teodorescu-Branişte (*Domnul Negoiţă*).

Răspopit şi în urma unui proces-reclamă penibil, d. Damian Stănoiu publică *Alegere de stareţă* care ne face să uităm definitiv *Demonul lui Codin*, regretabila escapadă de mai an.

Vom trece tot la capitolul romanelor (pentru simplificarea contabilităţii) volumul de portrete *Parada dascălilor* al d-lui Anton Holban, savuros prin materialul lui documentar, cartea de nuvele *Iarmarocul Metehnelor* a d-lui Dragoş Protopopescu, prea de curând apărută ca să o fi cetit şi volumul de debut al d-lui Alexandru Calistrat, *Bob de grâu*, o carte pentru copii, în care sunt elemente de literatură pentru „oamenii mari".

În acest lung registru, numele d-lui Const. Fântâneru (*Interio*r) marchează o mică zarvă literară, pe care cartea a fost destul de bună ca să o depăşească.

Adevărata revelaţie în roman anul acesta a fost – şi de aceea l-am lăsat la urmă – d. C. Stere. Cele trei volume până azi apărute din *În preajma revoluţiei* aduc pe lângă foarte multe naivităţi de stil şi psihologie un incontestabil dar de a crea oameni şi d. Stere a dăruit literaturii româneşti două-trei figuri de roman în totul remarcabile.

Anul romanelor se încheie glorios cu apariţia în ultimul ceas a operei d-lui Liviu Rebreanu, *Răscoala*, două volume în care bănuim bucuria literară cea mai aleasă a vacanţei ăsteia. Se pare că *Ion* şi *Pădurea spânzuraţilor* îşi găsesc în sfârşit o carte demnă să le fie tovarăşe în bibliotecă.

N-am uitat *Copilul cu trei degete de aur* şi nici *Bizu*, dar le-am păstrat pentru rubrica mai indicată a curiozităţilor literare. D. Mihail Dragomirescu a făcut ce a putut. (Remarcabil: nici o greşeală de acord). D. Lovinescu a încercat să scrie frumos o carte moartă. Hotărât, criticilor nu le prieşte romanul.

În critică însă, d. Lovinescu a stârnit un teribil scandal cu publicarea volumului II de *Memorii*, carte de prea directe răfuieli, ca să nu fi dat naştere la puneri la punct. Dintre ele, trebuie subliniat studiul d-lui Camil Petrescu (*E. Lovinescu în lumina seninătăţii imperturbabile*), studiu care va forma curând un volum de critică. Din fericire. Căci cărţile de critică au ieşit din uzul vieţii noastre literare, ceea ce măsoară punctul ei scăzut şi exigenţele limitate ale cetitorilor. Iată un an întreg din care nu avem a însemna decât un volum al d-lui Paul Zarifopol (*Încercări de precizie literară*), un altul de recenzii străine al d-lui Sân-Giorgiu şi un mic studiu despre Eminescu al d-lui Lucian Boz, comentator pasionat, dar tenebros şi obositor de complicat.

Tot d-lui Zarifopol i se datoreşte admirabila ediţie critică din Caragiale, al cărei al treilea volum a apărut de curând şi este din scoarţă în scoarţă un exemplu de justă prezentare a unei opere.

Pe marginea dintre biografie, roman şi critică se plasează cartea d-lui G. Călinescu *Viaţa lui Mihai Eminescu* operă peste care nu se va putea trece de aici încolo.

Şi cu asta am terminat capitolul criticei literare în 1932. Dar nu lipsa volumelor, care la urma urmelor e numai un regretabil accident editorial, mă va împiedica să însemnez aici un cuvânt de stimă pentru competenţa, buna credinţă, orientarea sigură ce o cheltuiesc săptămânal pentru edificarea cetitorilor lor d-nii Perpessicius, Şerban Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, G. Călinescu, I. I. C. Cantacuzino, echipă de critici de care şi o literatură mai disciplinată decât a noastră, ar fi bucuroasă.

În eseu, a apărut altceva decât *Eonul dogmatic* al d-lui Lucian Blaga şi *Soliloquiile* lui Mircea Eliade? Nu cred. În orice caz, nu mai ţin minte. Nu trebuie să uit, pomenind de *Soliloquii*, colecţia „Carte cu semne" care – oricât aş fi de pus în cauză personal – a fost un mic eveniment care, continuat, ar fi capabil să schimbe multe în paşalâcul literelor române.

Pentru că vorbirăm de paşalâc, să vorbim şi de un regat. Al poeziei.

„Cultura Naţională" este singura editură care a tipărit anul acesta poezie. Într-o zi, când se vor încheia anume socoteli de istorie literară acest lucru sper că nu se va uita. *Transcendentalia* de Camil Petrescu, *Itinerar sentimental* de Perpessicius şi *Incantaţii* de Ilarie Voronca, iată o mică bibliotecă pentru iubitorii de poezie pentru care cel puţin revenirea autorului lui *Scut și Targă* la poem trebuie să fi fost o sărbătoare.

D. Voronca a publicat în plus un volum de versuri *Petre Schlemihl* și unul de manifeste și explicări critice, *Act de prezență*.

În amintita „Carte cu semne", Paul Sterian a publicat volumul *Pregătiri pentru călătoria din urmă*, care după socoteala mea este cea mai sigură (deși și cea mai inegală) revelație în poezia anului. Făgăduitor de viitoare armonii și realizator de versuri admirabile pe alocuri a fost d. Al. Robot în *Apocalips terestru* (ce titlu, Doamne, ce titlu!).

Între cele mai dragi cărți cu poeme ale anului, înscriu *Zbor alb*, al lui Radu Boureanu, despre care, dacă întârzii să scriu, este pentru că aștept momentul intim cel mai bun. D. Virgil Gheorghiu a semnat un caiet de versuri turmentate și însuflețite rar de un simț al tragicului personal (*Febre*).

D. Ion Pillat a rotunjit în *Caietul verde* câteva frumoase poeme, în linia sa lirică obișnuită. Îmi pare rău că n-au apărut în vitrină traducerile d-lui Eugen Jebeleanu din Rilke și ale d-lui Zaharia Stancu din Esenin. Ar fi fost un frumos sfârșit pentru această cronică.

Să terminăm însă cu cele două cărți de curând apărute și pe care le am netăiate pe masă: cartea de eseuri a d-lui Petru Comarnescu (*Homo americanus*) și cartea de poeme a d-lui Gheorghe Magheru (*Poezii antipoetice*).

Asta e tot? Nu. Din fericire nu. Mai sunt revistele, mai sunt manuscrisele, mai este sesiunea literară care trăieşte aici, aproape de noi, în săli de conferinţe, pe stradă, în cenacluri demodate, în cafenele nefericite şi în întâlniri amicale şi războinice în numele poeziei. Toate acestea, care n-au ajuns până la volum, sunt poate mai importante şi în orice caz mai fertile decât vitrina librăriei.

Pe toate acestea le aşteptăm peste un an, la încheierea bilanţului 1933.

„PENTRU POPOR"

„Cultura pentru popor" este una dintre cele mai mănoase tâmpenii, din câte au bântuit şi bântuie în România Mare. Sub pretextul ei, nenumăraţi apostoli se sacrifică pentru luminarea satelor şi pentru repedea consumare a bugetelor. Cine ar putea să spună exact cât ne costă ateneele, calendarele, asociaţiile, propagandele şi misiunile acestea?

Cel puţin dacă în afacerea asta s-ar pune oarecare pricepere. N-ar ieşi mare lucru desigur, căci satele nu se luminează cu conferinţe, ci cu lumină electrică. Este singura lumină efectivă şi eficace. Dar ar fi oricum o treabă cuviincioasă.

Am aici, înainte, un calendar pentru popor. Tipărit de o asociaţie culturală serioasă, care nu cred să trăiască fără subvenţii. Îi zice „Astra Basarabiei", este corespunzătoare „Astrei ardelene", e prezidată de I. P. S. Mitropolitul Gurie şi se laudă a lupta pentru cultură într-o regiune unde, ce e drept, se simte nevoie de asta. După cum se vede această „Astră" basarabeană are toate garanţiile seriozităţii. Calendarul, pe care îl editează şi pe care îl avem aici, cuprinde vreo 6 portrete istorice, de la Ştefan cel Mare până la Vodă Cuza. Şi, în josul fiecăruia din aceste portrete, o scurtă notă cu date istorice destinate ţinerii de minte a bunilor români. N-am avut timp să le citesc pe toate. De aceea nu vă pot oferi decât puţine destănuiri de istorie română – toate însă absolut inedite şi suficiente oricum pentru edificarea dvs. Aflaţi prin urmare că Vodă Cuza a domnit până în 1896. Că Regele Carol a murit în 1916 şi că Regele Ferdinand s-a urcat pe tron în 1917 (calendarul nu spune ce anume s-a întâmplat cu tronul României, de la 1916 la 1917: iată o problemă obscură ce rămâne, spre dezlegare, în sarcina veacurilor viitoare).

Foaia ce poartă aceste uluitoare rectificări cronologice este, după cum am spus, *un calendar*. Un calendar pentru popor. Făcut adică pentru săteni, ca să-l bată în perete, deasupra vetrei şi să-l ţină acolo un an întreg. Se vor uita la el oameni bătrâni şi clătinând din cap vor număra pe degete anii trecuţi, neştiind cine se înşeală mai rău, memoria lor de inşi proşti, sau deşteptăciunea boierilor de la oraş, specialişti în cultură. Dar se vor uita şi copiii la năzbâtiile acestea scrise negru pe alb şi – cine ştie? – le vor învăţa pe dinafară. Ceea ce nu e desigur, o nenorocire. Căci ţăranii sunt mai degrabă obişnuiţi să facă istoria, decât s-o înveţe.

Dar dacă ne mulţumim cu ce ştie sau ce îşi închipuie „poporul" despre ţară, istorie şi altele, la ce să mai cheltuim atâţia bani şi de ce să ne extenuăm apostolii culturali care nu mai răzbat de atâta muncă şi sacrificiu?

8344 DE LEŞINURI

Reportajul pe care l-a publicat ziarul nostru în numărul de Crăciun asupra activităţii „Salvării" în Capitală ne-a dat câteva cifre surprinzătoare. Cine ar fi crezut, trecând pe lângă burgheza clădire de pe cheiul Dâmboviţei, că de atâtea ori comediile şi tragediile intime ale acestui oraş, sfârşesc acolo. Ştiam că sunt bătrâni disperaţi care se omoară. Că există dudui nefericite în amor, care se otrăvesc cu spirt denaturat. Că sunt chefuri care se transportă spre zi, de la cârciumă acolo. Dar nu ştiam că aceste drame mărunte şi mari se cifrează atât de impresionant.

Cifrele reci ale statisticii, anonime cum sunt şi fără conţinut sufletesc, par totuşi mai triste decât relatarea zilnică şi monotonă a faptelor diverse, pe care le citim dimineaţa în gazete şi le uităm de îndată ce am trecut la altă coloană. Se omoară cel puţin un om pe zi în oraşul ăsta al nostru şi asta mi se pare că nu tulbură tihnita digestie a nimănui.

Credeam că recordul clienţilor „Salvării" trebuie să-l deţină amorezii nefericiţi. Ne-am înşelat. Suntem într-o epocă mai puţin idilică. Cea mai numeroasă categorie de pacienţi, daţi în grija „Salvării", o constituie ... spectatorii. Într-adevăr, în cursul anului încheiat deunăzi, au fost 8344 de leşinuri în sălile de teatru, cinematograf şi concert. E regretabil că statistica nu poate preciza cauzele speciale ale fiecărui caz. Ar trebui să ştim cât au contribuit la acest contingent de leşinaţi, motivele medicale şi cât, cele psichologice. Câţi anume au leşinat pentru că era cald în sală şi câţi, pentru că piesa era tristă. În orice caz bănuiesc că cei cărora le-a venit rău, pentru că piesa era proastă, au fost cei mai puţini. Sensibilitatea estetică nu este chiar atât de fragilă şi ar fi excelent să putem răbda de foame cu aceeaşi rezistenţă pe care o dovedim în artă.

În orice caz, nu e lipsit nici de haz, nici de înţeles faptul că, într-un timp în care se vorbeşte despre o sensibilitate modernă mecanizată, trepidantă, ultracitadină, obişnuită exclusiv cu senzaţii tari, se găsesc cucoane şi domni serioşi care să leşine la spectacol, de mila eroilor care mor pe scenă sau pe pânză. Au fost câteva melodrame în stagiunea anului trecut şi nu o dată ni s-a întâmplat să ascultăm în sală concertul discret al nasurilor care îşi suflau emoţia, compătimind astfel cu un copil persecutat sau cu o mamă nefericită. Nu bănuiam însă că această slăbiciune de inimă merge până la pierderea cunoştinţei. Se pare că o impozantă contribuţie de leşinaţi a dat un film de groază, nu de mult rulat pe bulevard, ceea ce dovedeşte de cât de puţină imaginaţie suntem noi capabili, de vreme ce trebuie să umblăm pe la cinematograf ca să ne îngrozim, când motivele de spaimă – sărăcia, mizeria, turpitudinea – se plimbă în bună voie pe stradă, în spectacol gratuit şi permanent.

Dar oamenii sunt o specie de animale subţiri. Le trebuie raţiuni superioare ca să se înduioşeze. Şi raţiunile superioare se găsesc, pentru 40 de lei, într-un fotoliu comod, unde plângi cât vrei două ceasuri, pentru ca pe urmă să te duci acasă şi să te culci uşurat, la căldură.

O GENERAŢIE ÎNCĂ TÂNĂRĂ

Se încearcă o repunere în discuţie a problemei generaţiei tinere. Inaugurată acum vreo cinci ani aici, în paginile „Cuvântului”, problema aceasta care a pasionat timp de câteva luni publicistica noastră de atunci, după câteva răsunătoare şi sterile polemici s-a oprit deodată, fără explicaţii şi fără urmare. În definitiv, cele mai juste lucruri despre această „generaţie tânără” le-a spus atunci cu dragoste şi cu severitate, tot profesorul Nae Ionescu: *Schwarmerei.*

După cinci ani, mai puţin entuziaşti, mai încercaţi de viaţă şi mai deprinşi cu munca sobră (care este exact contrariul manifestelor programatice), continuăm a merita această mustrare. Cărţile pe care le-am scris, problemele care ne-au procupat, conferinţele pe care le-am rostit au fost uneori interesante, de multe ori personale şi sincer căutătoare de soluţii, dar nu văd încă harta precisă pe care o desemnează în cultura românească. Constatarea este de oarecare actualitate, căci, în ultima vreme, câteva publicaţii au redeschis cu insistenţă chestiunea generaţiilor noi sau vechi. Cu deosebire este de remarcat numărul special al revistei „Vremea”, dedicat luptei dintre bătrâni şi tineri şi cuprinzând, pe lângă mărturiile câtorva din generaţia tânără (mărturii, din fericire, strict critice), sentiţele câtorva înaintaşi. E un întreg dosar, din care se vede limpede că nedumeririle de acum cinci ani nu s-au urnit cât de puţin din loc, deşi de atunci multe lucruri s-au perimat şi multe declaraţii categorice au ieşit din uz. S-ar putea doar spune că în timp ce în 1927 cadrul predilect de discuţie era spiritualitatea, astăzi în 1933 este politica socială. Dar sunt în joc exact aceleaşi forţe, aceleaşi inconsistenţe intelectuale, aceleaşi exerciţii diletante. Ceea ce la urma urmelor oboseşte.

Nu cred de aceea că aceste bilanţuri ale unei generaţii care n-a depăşit 30 de ani şi care n-a trecut încă nici de laborator, nici de bibliotecă pot avea vreo utilitate oarecare. În mijlocul jocului nu e bine niciodată să-ţi numeri banii. Şi generaţia mea este încă la mijlocul jocului: are vreme destulă să piardă tot sau să câştige tot.

Este cu siguranţă injust ca d. Stelian Popescu de exemplu, să cheme la ordine un întreg contingent de intelectuali tineri şi să vorbească despre rătăcirea lor. Asemenea rechizitoriu, formulat de asemenea ins şi în numele unei mentalităţi de zece ori defunctă şi îngropată, este nul.

Dar, de asemeni, este injust ca cineva dintre noi (d. Mihail Polihroniade în „Azi") să scrie pentru acelaşi contingent de tineri intelectuali, o proclamaţie inundată de elogii.

Accept să se spună orice despre această „tânără generaţie". Că este o echipă simpatică de intelectuali. Că se împarte cu folos şi cu pasiune între multe preocupări. Că aduce în viaţa noastră culturală un spirit mai viu, mai critic, mai loial, mai strict decât cel de până acum. Dar toate astea nu sunt decât în faza virtualităţilor şi nu constituie în nici un fel „stăpânirea vieţii culturale româneşti".

Care sunt problemele esenţiale, capitale, de prim ordin, pe care le-am pus noi în circulaţie?

Nu văd.

Dar ce înseamnă a „stăpâni o viaţă culturală” altceva decât a-i crea substanţa, a-i furniza materialul, a o comanda spiritual? Până acum nu am făcut decât să colportăm, să refuzăm, să acceptăm idei şi probleme, care ne fuseseră trecute de cei care ne-au precedat imediat în cultură, destul de tineri ca să ne fie prieteni, destul de vârstnici însă pentru a ne fi profesori. Că avem multe şanse să depăşim aceste date, că sunt între noi inşi în stare de această depăşire – incontestabil. Nu este însă timpul încheierii de socoteli. Cu atât mai puţin timpul acordării de medalii.

1932

De la 1928 până azi, „generaţia” uitase de ea şi lucra liniştită fără manifeste şi proclamaţii.

Redeschiderea vechei zarve, după cinci ani, mi se pare cu totul nejustificată.

Vreţi să luăm o nouă vacanţă de cinci ani? Cel puţin de cinci ani.

POVEŞTI CU BRĂILA

Dacă ar fi să vă poftesc la Brăila, cred că aş sta la îndoială asupra alegerii timpului celui mai potrivit pentru cunoaşterea ei.

Nici primăvara, când Dunărea revărsată alungă malul drept dincolo de linia orizontului şi schimbă balta într-o imensă pădure de sălcii cufundate, asemeni unor vârfuri de catarg.

Nici vara, când oraşul ia, nu ştiu de unde, un aer festiv de staţiune balneară, semănând uneori, seara, când cântă muzica în centru, cu orașele mici de provincie din filmele sentimentale nemțești.

Nici toamna, când portul trăiește febril câteva săptămâni de belșug mincinos, cu munți de grâu și porumb, cu vapoare multicolore, cu marinari agitați, zarvă ce se vede de sus, de la grădina mare încolo, ca printr-un ochean.

Nu. V-aș chema mai bucuros într-o zi de ianuarie. Dar nu un ianuarie neserios ca cel de azi, jucându-se cu soarele în jurul lui zero grade, ci un ianuarie zdravăn, cu genuri țepene și zăpezi mari.

V-aș duce într-o asemenea zi să vedeți Dunărea înghețată. Orideunde ați fi, din București sau din Fundul Moldovei, din nordul Bucovinei sau din apusul Ardealului, sunt sigur că spectacolul v-ar surprinde.

Vă așteptați poate să dați peste un fluviu neted ca oglinda, un fel de *patinoire* plan, ca un Cișmigiu oarecare, mai întins desigur, dar la urma urmelor asemănător.

Surpriza v-ar fi cu atât mai mare. Dunărea înghețată este cel mai tulburător peisagiu cu putință. S-ar spune că fluviul a înțepenit val cu val, după o agonie fără cruțare. Nu se văd decât bolovani de gheață, încremeniți parcă în toiul unei lupte. Ai crede că a trecut pe acolo un cataclism, o mare învălmășeală, un mare cutremur. E o impresie de tumult și în același timp de încleștare. Sălciile de albastru-cenușiu din baltă, Munții Măcinului, violeți, în zare, adâncesc priveliștea și totul capătă un accent dur, tragic, căruia i te supui, aplecând capul.

Prin ce miracol, Dunărea noastră, calma noastră Dunăre din vară, potolita noastră Dunăre, care în anumite înserări din august devine albastră ca în valsul lui Johann Strauss, prin ce miracol această Dunăre, vioaie şi amabilă, se transformă în ianuarie într-un tablou crunt – ar fi greu de spus.

Dunărea brăileană pare să fie un fluviu cu maniere proaste, puţin zăpăcit şi într-o ureche, şi cred că brăilenii, cărora le merge vestea de a fi când oameni de treabă, când scandalagii, de la el, de la fluviul lor au deprins caracterul ăsta nepoliticos.

Cu patru veacuri şi jumătate în urmă, Ştefan cel Mare însuşi avea să se lovească de felul hapsân al brăilenilor, de la care, vrând să le dea ca domn pe un fiu natural al său, primea acest răspuns, pe care vi-l voi ceti, cerând iertare urechilor delicate:

„De la toţi boierii brăileni şi de la toţi cnejii şi de la toţi rumânii scriem ţie, domnului moldovean, Ştefan Voievod. Ai tu minte, ai tu creier, de-ţi prăpădeşti tu cerneala şi hârtia pentru fiul Călţunei şi zici că-ţi este fiu? Dacă ţi-e fiu şi vreai să-i faci bine, atunci lasă-l să fie după moartea ta domn. Tu învaţă-ţi ţara ta cum să te slujească, iar de noi să te fereşti, căci dacă cauţi duşman, ai să-l găseşti. Şi aşa să mai ştii: domn avem mare şi bun, şi avem pace din toate părţile: şi să ştii că toţi pe capete ne vom ridica şi vom veni asupra ta, împreună cu domnul nostru Basarab Voievod, măcar de-ar fi să ne pierdem capetele."

După cum vedeţi, e scrisoarea unor oameni care nu prea ştiu ce este gluma, pescari şi barcagii, domoli de felul lor, dar aspri şi îndârjiţi când li se năzare. Dacă n-ar fi Dunărea acolo, lângă ei, de unde ar fi învăţat brăilenii această dârzenie, ei care au în spate Bărăganul, un Bărăgan cuminte, leneş, fără inițiativă, fără culoare, cu mult spațiu și cu mult soare, dar șters și supus?

Istoria Brăilei s-a făcut toată jos spre Dunăre, și de aceea întârziem atâta, în această convorbire, pe malurile ei. Dunărea este elementul constant al Brăilei, resortul ei spiritual, actul ei de identitate. Sub români, sub turci, sub ruși și din nou sub români, orașul și-a schimbat de câteva ori fața, și singurul lucru ce rămânea pentru eternitatea Brăilei era această Dunăre ce o înconjoară în semicerc, ca o brățară.

Ce a rămas pe urma Brăilei acelor pescari care îl înfruntau la 1481 pe Ștefan cel Mare? Nimic, desigur. Dar din Brăila, raiaua turcească, luată la 1828 din stăpânirea otomană, când soarta ei aștepta un deznodământ diplomatic incert, pe care mai târziu Petrea Crețul Șolcanu, lăutar de geniu, avea să-l cânte cum se pricepea?

Săraca Brăila noastră
Cine o să te stăpânească,
Rusul
din țara rusească,
Neamțul
din țara nemțească!

Nu rămânea nici din această Brăilă mare lucru, abia un piept de zid înnegrit, căruia i se zicea Cetățuia și unde înaintea războiului, copii, ne jucam, în fața Dunării, și-n namiaza mare, pentru că noaptea n-am fi cutezat să trecem pe acolo, prin acele hrube pe trei sferturi astupate și prin acele ultime colțuri de piatră bolnavă.

Dar, ca să nu ne întoarcem atât de departe în urmă, mă întreb ce a mai rămas din Brăila mea de la

1914, pe care o mai țiu minte, ca pe un vis destrămat, ce a rămas din portul ei inundat de bogăție, din Monumentul duminicilor noastre de atunci, unde ne duceam cu tramvaiul, ca să urcăm și să coborâm în goană, cu cercul, movila pe care la 1821 căzuse o ghiulea la picioarele țarului. Mă întreb dacă pentru copiii de astăzi Brăila are același mister pe care îl avea atunci pentru noi și mă gândesc la miracolul ce se întâmpla în fiecare duminică seara, pe vremuri, în grădinița din centru, de unde o femeie ciudată, care vorbea prost românește, aprindea, în aplauzele tuturor, un imens balon de hârtie multicoloră, care se urca în văzduh până se pierdea între stele. Era un mister pe care multă vreme nu l-am priceput, până ce, acum vreo doi ani, un brăilean cu amintiri multe, d. Pero, a povestit că femeia aceea, jumătate scrintită, fusese nevasta unui italian care pe vremuri făcuse la Brăila experiențe de navigație aeriană cu un balon ce se chema poetic *Arta Pompeia* și care se aprinsese de la întâiul zbor, aruncându-l pe italian, mort, undeva în baltă. În amintirea acelei tragedii, se urca în fiecare seară de duminică balonul de hârtie, pe care noi îl aplaudam jumătate uluiți, jumătate speriați. Întâmplarea are o frumusețe adâncă de legendă și nu m-aș mira ca pe femeia aceea din copilărie s-o întâlnesc într-o zi în paginile unui roman. Ar merita.

E curios cum Brăila, care este un oraș nou construit în întregime, inginerește, după un plan prestabilit și nu după capriciile schimbătoare ale timpului, un oraș ridicat după planșetă, din biroul unui arhitect, este însuflețită totuși de o atât de personală culoare locală. Cu străzile ei drepte, cu planul ei perfect simetric, ar fi putut să fie un oraş artificial. Dar, după cum există terenuri ascunzătoare de păcură sau de aur, există pământuri deţinătoare de emoţie. Pământul Brăilei, împărţit între Dunăre şi Bărăgan, trebuie să fie dintre acestea.

„Farmecul tulburător al Brăilei", despre care vorbea acum câţiva ani Panait Istrati franţujilor, este făcut din nenumărate aluviuni şi sedimente, pe care le-a adus timpul peste construcţia liniară a generalului Kiseleff. Amestecul de rase ce însufleţea portul, împărţit între greci, turci, români, nemţi, italieni şi englezi, a crescut încă de la începutul veacului trecut, la Brăila, o atmosferă curioasă de Orient leneş şi de Occident vioi. În timp ce la Iaşi bonjuriştii vorbeau teoretic şi abstract despre modernizarea noastră, Brăila devenea efectiv şi firesc un început de colţ european. Încă de la 1843 brăilenii aveau micul lor orgoliu internaţional şi, într-un raport către ministrul Treburilor Dinlăuntru, ziceau:

„Prin acest oraş toată Europa priveşte în patria noastră, aflându-să portul cel mai însemnat al patriii şi mulţi streini vin cu interes spre a vedea înaintările tinerilor..."

La acel an, Brăila avea bănci, agenţii de export, consulate străine, un ziar comercial tipărit în româneşte şi italieneşte. O mică Genevă cu anticipaţie.

De la 1850 la 1900, Brăila trebuie să fi fost frematătoare de bogăţie, mobilitate şi aventură.

Nicăieri nu va fi curs atâta aur, aur adevărat, şi, cetind în cronicile timpului că în iarna lui 1860 o actriţă italiană foarte tânără şi foarte frumoasă, Signorina Blanca Bianchini, a economisit nu mai puţin de zece ocale de aur, în galbeni şi lire turceşti, te întrebi câte aventuri galante, câte scandaluri mondene şi câte inimi melancolice se vor fi ascuns sub paravanul acestei tinere signorine şi sub cele zece ocale de aur cu care a plecat de acolo.

Ce păcat că Petrea Creţul Şolcanu, cântăreţul Brăilei, nu mai trăieşte. Jumătate din colecţia de poezii populare a lui G. Dem. Theodorescu i se datoreşte acestui lăutar cu anteriu, giubea şi scripcă, mai pitoresc şi mai dăruit decât Barbu Lăutarul, deşi mai puţin celebru decât el.

Acest Petrea Creţul ar fi ştiut probabil să ne spună foarte interesante lucruri despre Signorina Blanca Bianchini şi despre admiratorii ei, căci nu o dată le va fi înlesnit, cu scripca lui, întâile declaraţii de amor. Dar G. Dem. Theodorescu era prea sobru ca să-şi fi întins până aici cercetările de folclor. Să-i fim oricum recunoscători de a fi transmis după cântecul lui Petrea Creţul acea minunată variantă a *Kirei Kiralina,* care începe cu un scurt peisagiu brăilean, de o precizie de stampă:

În vadul Brăilii
În scursul Dunării
printre caicele,
mai în jos de schele,
carcă, mi se-ncarcă
două-trei sandale,
nouă galioane.

Cu puţin noroc, Petrea Creţul Şolcanu, care, mai mult decât un lăutar, a fost un veritabil bard, un veritabil rapsod, nu ar fi azi un nume închis în colecţiile necitite de folclor, ci o figură populară şi iubită, aşa cum nu numai viaţa lui legendară i-ar da dreptul să fie, ci în primul rând geniul său naiv şi simplu ca al tuturor poeţilor înnăscuţi.

Consolarea lui Petrea Creţul, dacă cumva acolo unde este, în rândul drepţilor, mai are nevoie de consolare, poate fi doar faptul că împărtăşeşte destinul urbei lui, destinul Brăilei, ascunzând şi ea nenumărate frumuseţi pe care nimeni nu le ştie şi de care nimeni nu întreabă.

Am să ţin totdeauna minte capul de uluire pe care l-au făcut astă-toamnă cei câţiva scriitori şi gazetari cu care, invitaţi de prefectul judeţului, am făcut o lungă plimbare în baltă, prin canalul Măcinului şi prin cel al Filipoiului, până la capul Lacului Şerban, unde am asistat la un pescuit biblic.

Cum? se întrebau din ochi tovarăşii mei de plimbare. Este cu putinţă ca asta să existe, aici, în ţara noastră, la trei ceasuri de Bucureşti şi noi să nu ştim nimic?

Da, este cu putinţă. Şi nici măcar nu este de mirare. Probabil că asta face forţa adevărată a ţării noastre: imensa noastră capacitate de a o ignora.

Brăilenii îşi iubesc cu pasiune oraşul şi Dunărea, şi de aceea mă tem să nu fiu bănuit de părtinire. Totuşi, voi cuteza să spun că nici peisagiul de munte şi nici cel de mare nu depăşeşte, în nuanţe de desemn şi în subtilităţi de culoare, peisagiul dunărean. Mai precis: peisagiul Dunării brăilene.

Nesfârşita defilare de sălcii ce păzesc la dreapta şi la stânga canalul Filipoiului este o succesie de imagini, aparent monotonă, dar, când stai să o contempli la un ceas de amurg, capătă o diversitate de vis. Fiecare trunchi, fiecare scorbură este altceva, una semănând cu o pasăre de pradă la pândă, alta cu un curios altar păgân, alta cu cine ştie ce semn încă nedescifrat. Şi aceste năluci îşi aşteaptă pictorul, care va veni cu siguranţă odată. S-ar putea, bunăoară, într-o lună iulie, să se mai găsească destule hoteluri la Brăila şi atunci un pictor tânăr să facă drumul întors spre Brăila. Va fi o mare descoperire, vă asigur.

Până atunci, Dunărea şi Brăila aşteaptă liniştite, asta şi altele, cu răbdarea pe care au învăţat-o din trecerea veacurilor.

„GAZETA CIUCULUI”

Sunt vreo trei ani de când, dintr-un orăşel ardelean, pe care nici pe nume nu-l ştiusem până atunci – Gheorghieni – am primit o scrisoare necăjită din partea unui profesor.

Omul scotea de câţiva ani, o gazetă românească. În plină secuime, faptul nu era nici uşor, nici simplu. Cetitori români se aflau puţini, dar tocmai pentru că erau puţini, trebuiau păstraţi, ca nu cumva presa maghiară sau săcuiască – mai bogată şi mai puternică – să-i rupă de la obişnuinţa de a ceti româneşte. Măcar pentru simbol – şi tot se cuvenea ca într-o regiune plină de tipărituri străine să apară şi să se păstreze acea „Gazetă a Ciucului” pentru care se străduia prietenul nostru necunoscut. Dar după câteva luni de apariţie n-au mai fost bani şi foaia urma să dispară, leafa unui profesor de liceu nefiind în stare să suporte multă vreme asemenea abnegaţii. Disperat, directorul gazetei, s-a gândit să ceară ajutor. Nu guvernului, care nu avea bani pentru asta şi, înainte de bani, nu avea înţelegere. Ci unui om de inimă. Unul care să afle cum stau lucrurile la Gheorghieni şi să le trimeată din punga lui (şi inima lui) bani trebuincioşi tiparului.

Era un apel naiv: apelul unui om care crede în munca lui şi e convins că trebuie să fie înţeles.

L-am publicat aşa cum ne fusese trimis, adăugând şi noi un cuvânt de îndemn pentru găsirea acelui binefăcător presupus.

Au trecut de atunci trei ani. De „Gazeta Ciucului” uitasem. Ni se cer atâtea servicii, aflăm în fiecare zi atâtea amărăciuni, din locul acesta al nostru, de confidenţi publici, încât ar fi cu adevărat greu să le ţinem minte pe toate.

Iată însă că poşta de azi ne aduce, după atâta vreme, un ziar în opt pagini, frumos tipărite, bine scrise şi decorate atrăgător. Este vechea noastră „Gazetă a Ciucului”, care n-a dispărut totuşi şi care continuă să apară de două ori pe lună, la Gheorghieni. Cum? Cu aceleaşi greutăţi de acum trei ani, rupând azi din leafa unui profesor, mâine din leafa altuia, înfruntând cum dă Dumnezeu sărăcia. Directorul foii, d. Theodor Chindea, este directorul liceului din Gheorghieni, redactorul ei este d. Teodor Atanasiu, profesor la acelaşi liceu. Amândoi sunt bucuroşi să ducă povara aceasta, la care nu-i sileşte nimeni, ce e dreptul, dar pentru care tocmai de aceea trebuie să le fim recunoscători.

Munca lor nu a trecut cu totul neobservată. D. Iorga, care ştie ce este o tipăritură, a ajutat cum a putut gazeta, cu bani şi cu îndemnuri prieteneşti, iar d. Simion Mehedinţi a trimis de câteva ori, la Gheorghieni, cuvinte bune pentru îndârjirea acelor oameni, care n-au cedat şi nu cedează.

„Gazeta Ciucului", foaia aceasta care nu face politică şi nu face afaceri, este în presa din provincie probabil cel mai frumos capitol. Iar apariţia ei, un semn care, oricât de modest, răscumpără foarte multe lucruri.

D. PĂSĂRICĂ ŞI ARTA ROMÂNĂ

Suntem hotărât o ţară civilizată, în care munca intelectuală este cinstită cum se cuvine şi apărată cu entuziasm. Cine a bârfit vreodată sistemul nostru cultural, cine a vorbit de rău regimul, muzicienii şi pictorii, cine a fost emoţionat de atenţia maternă pe care statul a arătat-o totdeauna cetăţenilor de talent are astăzi prilejul să se căiască. Avem într-adevăr aici, în sertarul biroului nostru, un document care dovedeşte peremptoriu, cum statul român îşi pune totul, constituţia, legile, justiţia, tunurile şi obrazul pentru apărarea artei.

Este un raport adresat cu toate formele legale posturilor ...de jandarmi, invitându-le să ia sub directa lor oblăduire, muzica rumânească.

Exemplarul, pe care îl deţinem, poartă no. 5 din trei ianuarie 1933 şi aparţine postului de jandarmi din comuna Balaciu, jud. Ialomiţa. Hârtia a fost trimisă acestui post, de către Societatea Compozitorilor Români, cu nr. 772, decembrie 22.

Cităm:

„Am onoarea de a vă aduce la cunoştinţă că legea proprietăţii literare şi artistice, publicată în Mon. Oficial 68/923 şi ordinul Min. Interne precum şi ordinul dvs. nu se mai execută de şefii de posturi.

Diferite persoane de la sate organizează baluri, serate şi orice spectacole, unde se execută compoziţii muzicale.

Dreptul de proprietate literară şi artistică fiind foarte răspândit pe glob este greu de apărat de compozitori.

Aceleaşi măsuri cerem şi de la dvs., d-le comandant, să binevoiţi a da ordin ca legea să se execute cu stricteţe, spre a da posibilitatea compozitorilor de a produce.

Pentru aceasta vă rugăm respectos să binevoiţi a da ordin secţiilor şi posturilor de jandarmi să nu mai permită a se organiza baluri, serate sau ca proprietarii cârciumilor să aducă orchestre în localuri ... până ce mai întâi nu le prezintă chitanţa de plata dreptului de autor de la d. I. Păsărică, agentul compozitorilor români."

Iată un nume predestinat şi un om cu vocaţia înscrisă în actul de naştere: cine altul decât d. Păsărică ar fi apărat cu mai multă ardoare muzica română, în cârciumile bine dispuse din comuna Balaciu?

Dar lăsând gluma, chestia aceasta este de un perfect ridicol. Dacă, în timpurile astea crunte, nu-i mai lăsăm bietului rumân nici dreptul de a-şi pune ţiganul să-i zică la ureche, într-un ceas de chef, un cântec de inimă albastră, fără ca d. Păsărică să apară cu chitanţierul, în numele proprietăţii artistice – unde o să-şi mai verse omul amarul?

Societatea compozitorilor nu se poate preta la această comedie. Ea e obligată să renunţe la concursul artistic al jandarmilor şi să-şi caute de lucru, altundeva decât la Balaciu.

Lăsaţi-i, domnilor, pe oamenii ăştia de la ţară să cânte, cât le mai arde de cântat.

ÎN SPANIA...

Juna republică spaniolă trece prin a noua sau a zecea mică revoluţie, de la înfiinţarea ei. Este un fel de paludism revoluţionar fără leac. Neamul acesta de toreadori şi poeţi au prins gustul sângelui şi al proclamaţiilor, ceea ce este o pasiune greu de săturat.

Două elemente par să stea la baza acestei stări de revoltă permanentă.

În primul rând o raţiune psihologică. Regimul Primo de Rivera crease, prin apăsare, o serie întreagă de răzvrătiţi. Oameni care îşi descopereau în exil, în conspiraţii, în închisori, o vocaţie de martiri. Dictatura spaniolă a cultivat cu încăpăţânare temperamentele revoluţionare şi le-a furnizat, timp de câţiva ani, material suficient de indignare.

Instaurarea republicii i-a luat brusc acestei întregi armate de conspiratori rostul de a fi. În mod normal, a doua zi după căderea lui Alfonso, toţi aceşti martiri trebuiau „lăsaţi la vatră", să-şi vadă de treburile lor personale.

Operaţia însă nu a fost atât de simplă. Revoluţia este un viciu de care nu te desparţi ca de o pălărie veche. Foştii conjuraţi au păstrat în sânge gustul răzmeriţii. Iată, între capii ultimelor tulburări de la Sevilla, se află vechiul revoluţionar, maiorul Franco. Cel mai vioi, cel mai îndrăzneţ, cel mai activ luptător al republicii. Isprăviile lui de acum 3-4 ani n-au fost încă uitate. Fruntaş al revoluţiei din primăvara lui 1931, uite-l însă conducător al contrarevoluţiei din iarna 1933.

De ce? Din neastâmpăr. Din dor de aventură probabil. Din vocaţie. Mâine, când se va instaura, să zicem, noul regim pe care îl vrea astăzi (dar vrea omul ăsta cu seriozitate un regim?), va fi cel dintâi care va suna alarma împotriva lui.

Această fierbere, fără consistenţă şi fără obiect, este însă numai un detaliu în explicarea crizei permanente din Spania. Adevărul esenţial este că tânăra republică spaniolă s-a construit pe o temelie din capul locului falsă. Noi nu mai suntem într-un veac de probleme politice, ci într-unul de probleme sociale. Ori, revoluţia din 1931 a încercat să fie exclusiv de ordin politic. O revoluţie democrată şi liberală care semăna ridicul de mult cu cea din 1848 (detaliul răzmeriţii catalane, accentuând caracterul naţional şi paşoptist al mişcării). O asemenea naivitate se plăteşte inevitabil, căci direcţiile mari istorice, pe care se mişcă lumea, nu pot fi nesocotite de nimeni şi împotriva lor nu se pot ridica jucării perimate, cu întârziere de 80 de ani.

Acelaşi lucru s-a întâmplat cu revoluţia germană din noiembrie 1918 care, având să aleagă între politic şi social, a optat pentru politic, falsificându-se şi compromiţându-se astfel definitiv, ca numai după 13 ani să ajungă în farsa Adolf Hitler.

Zilele festive de la Madrid, din martie 1931, când se vorbea despre libertate şi democraţie, erau naive ca într-o operetă. Abia acum începe să se vadă treaba asta.

MEDITAŢIE DE IARNĂ

Iarna s-a dezlănţuit din senin odată cu criza de guvern. N-o mai aştepta nimeni şi cerul de primăvară din ajunul Bobotezei (cer atmosferic, nu politic) părea să promită un ianuarie amabil.

În mai puţin de câteva ceasuri, viscolul a măturat ţara de la un hotar la altul aducând, în această Românie certăreaţă, câteva ceasuri de tăcere. Trenurile au stat, firele de telefon s-au rupt, lupii au ieşit la plimbare.

Puţină pace pe întinderea acestui pământ amărât. Trebuie să fie undeva, în fundul Moldovei, sau mai jos în inima Bărăganului, sau sus, pe podişul transilvănean, unele nopţi sticloase, reci, sterile ca nişte imense clopote de cleştar. Câţiva kilometri pătraţi pe care nu se întâmplă nimic, absolut nimic şi unde aerul se înţepeneşte ca un mineral transparent şi pur.

Cred că aceşti câţiva kilometri de stagnare ideală răscumpără triviala noastră agitaţie de fiecare zi şi că pământul acesta pe care îl jignim zilnic cu prezenţa noastră vorbăreaţă îşi recapătă acolo demnitatea lui, de la început, dinainte de biblie.

Iarna este altceva decât un anotimp. Este probabil exerciţiul metafizic al pământului. O dată pe an o fi vrând şi el să cugete la moarte – singurul gând care odihneşte cu adevărat. Şi atunci se face iarnă.

Mă gândesc, pentru întărirea acestei prezumţii, la imaginea Dunării îngheţate, bolovănoasă cum este, crâncenă, învălmăşită, tragică, atât de tumultoasă în înţepenirea ei, încât nu se poate ca acel îngheţ să fie un simplu fenomen fizic şi să nu închidă, în ridicarea şi prăvălirea lui, o dramă mai înaltă decât capetele noastre.

Şi mă gândesc la o imagine mai veche (care n-ar avea ce căuta aici, în gazetă, dacă nu m-aş fi hotărât să scriu un articol cu desăvârşire inactual), la iarna lui 1917, atât de zdravănă încât anulase războiul, tunurile ce se auzeau la marginea Brăilei, fiind simple ecouri dintr-o altă lume, singurul lucru stăpânitor şi mare rămânând numai iarna, cu geruri şi zăpezi de legendă.

Treceau în fiecare zi, pe bulevard, care cu boi ducând stive înalte, cenuşii de trupuri îngheţate. La început, păreau să fie arbori retezaţi, butuci negri, despuiaţi de coajă. Nu. Erau soldaţi turci, înlemniţi în posturi, cu mâna pe puşcă, acoperiţi de zăpadă şi ucişi de ger. Priveam spectacolul cu oarecare curiozitate, complect netulburat de defilarea aceea a morţii. Pentru că nu era o moarte adevărată în acele corpuri țepene. Ci mai degrabă o trecere la mineral, o transformare în piatră și lemn de unde ideea de suferință sau de agonie era exclusă. De multe ori am auzit platitudinea asta că „natura este neîndurătoare”. În amintire, tabloul acelor trupuri aruncate cu lopata din viață, într-o grămadă de la marginea ei, confirmă această nu neîndurare, dar perfectă indiferență a pământului, care ne poartă și ne rabdă, dar ne ignorează în aceeași măsură. Ceea ce este un sentiment tragic, dar viril. Să te știi, măcar o dată într-un an, într-o zi de iarnă, în adversitate cu pământul, să ai conștiința că forțele intime ale globului se strâng în ele și se îndârjesc în ele uitând cu desăvârșire de tine și să rămâi în sfârșit singur, de cea mai întreagă singurătate, iată un lucru ce nu poate trece peste tine, fără urme adânci care nu se uită.

Inventarea caloriferului, a șoșonilor, a automobilelor încălzite cred că au făcut mult pentru reducerea experiențelor noastre animale, esențiale.

Dar, între timp, scrie în gazetă, că au murit 14 oameni de îngheț. Ceea ce ne aduce aminte că, în ciuda confortului, rămânem încă în legătură cu fenomenele naturale.

RADU BOUREANU: *ZBOR ALB*

D. Radu Boureanu este printre puținii poeți actuali, care depășesc în literatura românească tipul de poezie curent.

Întreaga producţie poetică tânără face exerciţii în jurul lui Arghezi şi al lui Barbu, luând de la primul expresia dură, imaginea robustă şi anumite inversiuni de sintaxă strict argheziene, luând de la cel de al doilea expresia hermetică şi excesul de abstracţii. Adăugaţi acestei duble formule oarecari urme moderniste împrumutate d-lui Ilarie Voronca şi veţi avea imaginea complectă a poeziei june, obositor de egală cu ea de la vers la vers, de la poem la poem şi de la poet la poet. În acest sens, toate revistele tinere ale anului trecut (*Discobolul, Ulisse* etc.), sunt edificatoare.

D. Radu Boureanu este un poet care poate dibui încă, dar dibui între înclinări şi experienţe proprii, nu între exemple şi obsesii străine. Cu excepţia câtorva rare strofe, volumul *Zbor alb* nu datorează nimic nimănui şi dacă linia sa lirică este inegală şi împărţită între prea multe moduri de a cânta, arta se datorează exclusiv unui temperament tumultuos, care îşi încearcă nedecis posibilităţile numeroase.

Este în d. Boureanu în primul rând un poet elegiac, de sensibilitate delicată, dispus să cânte ceasurile de acasă, melancoliile uşoare, renunţările. Sensibilitate fără ecouri mari, întoarsă mai mult înăuntru, asupra ei însăşi:

Acuma glasurile vieţii ca nişte zorele
au prins încet să-şi răsucească goarnele,
şi umbrele albastre de la pomi se strâng în ele,
precum la melci se strâng în ele însăşi coarnele.
(p. 12).

Versurile sunt de o simplicitate ultimă şi este o adevărată bucurie să iei cunoştinţă de o poezie atât de limpede, ştiind că ea nu cere totuşi mai puţin efort, decât poemele algebrice ce inundă literatura nouă.

În slujba unei simţiri de om trist, modestă poate ca proporţie şi ca suflu, dar de incontestabilă graţie, d. Boureanu pune o artă şi un meşteşug nuanţat în căutarea unui vers care încearcă necontenit alt ritm şi altă imagine pentru un mare cântec. Am impresia că poezia, pentru autorul *Zborului alb*, are acest sens de cântare solemnă, şi că în conştiinţa sa, el este mai mult un trubadur decât un literator.

Accentul de doină şi de elegie populară, pe care foarte multe din poemele sale îl au, nu se datorează umor preocupări de şcoală literară (Radu Boureanu nefiind nici sămănătorist, nici gândirist), ci instinctului său de cântăreţ ce se întâlneşte cu motivele melodice cele mai simple:

Şapte solzi de mreană albă
am să-i leg să-ţi facă salbă
salbă albă,
salbă brună,
să sclipească viu în lună,
să te apere de el,
de cârligu-i de oţel,
de rele,
de iele,
de lună, de stele. (p. 53)

Prezenţa unui asemenea poem, de vădită inspiraţie folclorică, lângă altul de stil deosebit (*Bâtlanul*, p. 55), cu versuri cizelate de sonet dă la o primă lectură, o impresie de inegalitate dacă nu de destrămare, şi întregul volum pare făcut din câteva cicluri, străine unul de altul şi insuficient izolate.

Pentru unitatea cărţii, poate fi aci un defect, dar ştiu eu dacă pentru „unitatea” asta merita să se oprească o abundenţă lirică, de o atât de fericită calitate?

Este însă în lirica d-lui Boureanu un capitol fără nici un fel de rezervă şi fără îndoieli. Mă gândesc la organica d-sale înclinare spre baladă şi legendă. Cu un larg suflu epic, sobru, liniştit, poetul acesta se apropie de imagini trecute pe care le aşează în cadre simple de stampă, înţelegător al atmosferei lor şi iubitor al semnificaţiei lor lirice atât de greu de surprins, când nu eşti nici retoric, nici tradiţionalist. Întreg ciclul „Voivodului mrejer” este remarcabil pentru sunetul său de baladă, de la pastelul ce îl deschide (*Brateşul,* p. 83), prin doina tristă a mrejerului, până la deznodământul „fugii prin munţi” (p. 101), cântată într-un vers de rezonanţa unui hexametru de epopee. Ar trebui să citez foarte multe versuri, dar mai ales să nu renunţ la acest catren, evocator în sumbra lui armonie:

Ce ropot, ce tropot se poartă pe vânt,
ce sclipete-n zare, pieptare de-oţel,
ce iepe sirepe, aleargă astfel
cum vin vălătucii rotund pe pământ. (p. 90)

Aceeaşi pasiune pentru imagini de stampă trebuie să-l fi dus pe Radu Boureanu la evocarea Annei Maria de Valdelièvre, „jupâniţa străină”, chemată din inscripţia unei pietre de mormânt:

Sub zborul turlelor noptate
am rătăcit în preajmă zănatic
venind cu visătoria,
umbra ta culcată Anna Maria.

Dar e timpul să opresc aici citatele, căci altminteri nu m-aş putea opri să transcriu pentru încheiere, în întregime, marele poem *Mistreţul* (p. 58), mare ca dimensiune, dar mai ales ca inspiraţie şi realizare, poem epic de o concentrată vigoare emoţională, în care simplicitatea imaginii şi suişul tărăgănit al versului, desemnează cu o dâră de sânge, o tragedie de fiară sălbatecă înmărmuritoare în tăcerea şi adâncimea ei. Un asemenea poem ar fi de ajuns pentru recunoaşterea unui poet.

ILARIE VORONCA: PETRE SCHLEMIHL

Patima d-lui Ilarie Voronca pentru poezie este mai tare decât toate obiecţiile critice ce i s-ar putea aduce.

Până la urmă nu se poate să nu fii mişcat de imaginea acestui poet, care, de atâţia ani, plimbă printre noi o nesfârşită dragoste pentru chemarea lui, în care crede şi pentru care cheltuieşte bani, bună credinţă, îndârjire şi multă, foarte multă melancolie.

Am fost dintre cei care, la timp, au spus cuvinte aspre despre această artă, care, cu ani în urmă era în plin dezmăţ şi e probabil că dacă astăzi ar fii să vorbesc despre aceleaşi cărţi (*Ulisse, Brăţara nopţilor, Plante şi animale*), le-aş refuza tot atât de categoric, dar în termeni mai puţin vehemenţi. Pentru că o inimă de poet nu trebuie rănită.

D. Voronca a făcut însă reale progrese, simplificându-şi sintaxa, renunţând la iritantul său modernism formal de altădată şi – ceea ce este mai important –, încercând să ordoneze formidabilul său debit de imagini şi metafore într-un material poetic mai disciplinat şi mai strâns. Expresiile eliptice, care îi stricau pe vremuri cele mai frumoase versuri, au dispărut aproape complect şi d. Voronca a înţeles în fine că originalitatea nu poate fi în nici un caz de ordin gramatical. Din modernismul său perimat nu i-au rămas decât anumite imagini stridente, dar din ce în ce mai rare:

Inima e stiloul încărcat cu sângele vostru

sau:

Soarele să-mi inunde sângele ca pe o placă fotografică.

Dar aceste rare siluiri şi imagini sunt cu mult răscumpărate de un nesfârşit şir de versuri simple, bune, armonioase, pe care le simţi palpitând de o emoţie necontrafăcută.

Îmi amintesc o zi suplă ca o adolescentă, iată un vers care ar fi făcut fericirea lui Francis Jammes cu care, de altminteri, poetul nostru are certe înrudiri de temperament.

Dar versurile frumoase abundă în acest volum, în care imaginile sunt de cele mai multe ori fericite („fluviile ca nişte cerboaice vin să-şi potolească setea la digul înalt al mării", p. 29), ceea ce nu este de mirare, tocmai abuzul de imagini fiind până azi păcatul cel mai graţios, dar şi cel mai grav al d-lui Voronca. Volumul de faţă prezintă însă asupra celorlalte superioritatea de a fi un volum sobru şi mai ordonat:

Un bun rămas în zăpada culcată la picioare,
Ca un câine bun cu care voi merge la vânătoare,

Un bun rămas, o iertare la ferestrele apărute
În amintirea plină de unelte familiare. (p. 83)

Nu-l ştiam pe d. Voronca, autorul destrămatului *Ulisse*, capabil de un asemenea poem cuminte.

Porţile poeziei ni se pare că de aici încolo îi sunt deschise.

ACTUALITĂŢI

De când pagina aceasta şi-a întrerupt regulata apariţie săptămânală (sărbătorile, evenimentele politice ...), s-au întâmplat în măruntа noastră viaţă literară câteva mici evenimente pe care n-am avut când să le comentăm cum trebuie. Reluându-ne astăzi obiceiul de a ne întreţine, în fiecare sâmbătă, cu cetitorii noştri asupra întâmplărilor culturale curente (cărţi, reviste, polemici, etc.), nu e rău să facem o scurtă recapitulare a faptelor ivite între timp.

1. Am anunţat acum o lună, aici, încetarea definitivă a „Vieţii româneşti". Socotind că acest deces punea capăt unui proces cultural vechi şi acut, am salutat moartea bătrânei reviste ieşene cu satisfacţie, orice lucru ce contribuie la restabilirea valorilor juste în cultură fiind pentru noi bine venit. Am arătat atunci pentru ce falimentul „Vieţii româneşti" fusese inevitabil şi am schiţat hibrida structură a publicaţiei acesteia care, timp de zece ani, simulase că trăieşte, încercând să acopere un vid intim de neacoperit.

La aceste constatări, ni s-a răspuns cu un comunicat zdrobitor: „Viaţa românească" n-a murit, „Viaţa românească" trăieşte, „Viaţa românească" va continua să apară.

Dar ... (Aici începea abilitatea).

Dar „Viaţa românească" îşi reînnoieşte redacţia, îşi schimbă rubricile, îşi transformă orientarea critică. „O transfuzie de sânge nou" zicea admirativ un cronicar.

Toate acestea sunt posibile. (Deşi prezenţa în conducere a eternului domn Sevastos, face din capul locului problematică seriozitatea schimbărilor). Să spunem însă că sunt posibile. Nu echivalează însă ele cu o regulată înmormântare a vechei „Vieţi româneşti" şi cu înfiinţarea unei alte reviste care poartă întâmplător acelaşi nume? Şi, în cazul acesta, este suficientă o substituire de nume pentru a justifica o sculare din morţi?

Aşteptăm cu răbdare noua formă a „Vieţii româneşti". Fără a face profeţii, este uşor să spunem că viabilitatea ei ţine de un singur lucru: existenţa sau absenţa unei direcţii critice. Direcţie critică ce i-a lipsit permanent.

2 Absolut acelaşi lucru poate fi amintit, cu mai multă severitate însă, tinerei reviste „Azi", despre care am spus aici prea multe bune cuvinte, ca să nu ne îngăduim unul răspicat.

Intrată în al doilea an de apariţie, susţinută de cele mai bune condeie ale noilor contigente scriitoriceşti, revista aceasta continuă să creadă că se poate dispensa de o orientare critică. E o foarte gravă eroare.

„Azi” închide între coperţile sale albe cele mai destrămate şi mai contrazicătoare opinii critice. Cine ar vrea să ridice, cu ajutorul cronicilor acestei reviste, o tablă de valori a literaturii româneşti pe anul trecut ar ajunge la concluzii hazlii.

Literatura de bună calitate, publicată în corpul revistei, nu justifică deloc şi nici măcar nu compensează haosul critic din cronici. O revistă se defineşte prin poziţia sa critică şi trăieşte numai prin ea. Dincolo de acest adevăr, se poate face orice, numai o revistă serioasă, nu.

Este inadmisibil ca o publicaţie de nivelul acestui excelent „Azi” să laude o carte de nivelul *Doamnei Casanova*, ruşine semnată de doi inşi în stare să compromită o întreagă literatură. Acest fapt este fără scuze. Ori, publicul presupus al revistei „Azi” este făcut să iubească literatura lui Anton Holban şi a lui Mircea Eliade şi atunci *Madame Casanova* asta trebuie zvârlită cu violenţă unde trebuie, ori dimpotrivă acest public are reale simpatii pentru *Madame Casanova* şi pentru autorii ei, şi atunci mă întreb ce caută Holban şi Eliade în istoria asta.

Confuzii sunt destule în literatura noastră. Dacă „Azi” nu e în stare să le atace şi să le lichideze (cum era de aşteptat din partea unei reviste noi) cel puţin să nu creeze altele.

Şi repet, nici o scuză, absolut nici una nu e de primit. Nimic nu te obligă să scoţi o revistă. Dar dacă o scoţi, totul te obligă la severitate şi bună credinţă. Spun asta cu foarte multă simpatie pentru revista „Azi”, al cărei colaborator aş dori să pot rămâne.

3 Reproşul ar trebui întins dincolo de grupul (accidental) de la „Azi". Aproape întreaga critică tânără este de o neseriozitate care nici măcar nu merită să fie trasă la răspundere.

Las de o parte articolul d-lui Mihail Polihroniade, care ne integrează pe toţi în „ritm mondial" (fără să ne fi cerut în prealabil consimţământul). Sper în remuşcarea autorului şi prefer să nu insist asupra acestui capitol penibil şi, pentru toţi, compromiţător. Dacă ar fi existat un birou oficial al „tinerei generaţii" mi-aş fi adresat de îndată acolo demisia mea din tinereţe şi din generaţie.

Dar în acelaşi timp o recentă publicaţie de tineri, scrisă cu destulă îndemânare de altfel („Discobolul") publica în frunte un pamflet în care făcea praf, în douăzeci de rânduri, pe toţi criticii bătrâni („bătrâni" chemându-se între alţii d-nii Pompiliu Constantinescu, Şerban Cioculescu şi G. Călinescu) pentru a lăuda în schimb... critica tânără.

Care? A cui? Nu se spune.

Dar am asistat cu nedumerire la o lungă dezbatere care a ţinut tot anul trecut, în jurul unei cărţulii de 20 de pagini, despre Eminescu, „studiu critic" de o puerilitate sumbră, care nu-i dădea dreptul d-lui Lucian Boz, autorul, nici la o menţiune critică aspră de zece rânduri, dar încă la o întreagă literatură marginală, excesivă din toate punctele de vedere. Preocupată de asemenea probleme, vrea „critica tânără" să-şi revendice locul prim?

Este dezolant şi pentru noi, de două ori dezolant, căci ducând în cursul anului trecut o lungă campanie pentru scriitorii tineri, am putea trece drept complici acestui iureş juvenil, când singurul nostru gând era să înlesnim manifestrea unor eforturi serioase de revizuiri critice, de restaurări sobre a valorilor.

Să sperăm numai că ameţeala aceasta este trecătoare. Şi mai ales, Dumnezeule!, să nu deschidem o nouă polemică a „generaţiei".

DEBLOCAREA EXAMENELOR DE DREPT

Studenţii Facultăţii de Drept din Bucureşti au înaintat forurilor universitare superioare un foarte lung memoriu în care, pe lângă o bună doză de literatură asupra „menirii tinerei generaţii" au formulat şi câteva doleanţe practice, uşor realizabile.

Să lăsăm de o parte literatura idealistă a memoriului acestuia, căci ea nu va servi la nimic şi nimănui, nici studenţilor, care sper că au suficient spirit critic, pentru a nu crede cu seriozitate în asemenea proză platonică, nici profesorilor, care nu o vor ceti.

Dar să spunem un cuvânt despre cererile precise ale acestor studenţi, cereri modeste şi juste, care se limitează, cum se cuvine, la nevoile lor univeristare şi nu au ambiţia de a revoluţiona lumea. Necazurile învaţă şi cuminţesc pe oricine şi necazuri studenţii au avut destule până azi.

Memoriul lor cere în primul rând reducerea taxelor de frecvenţă, de examen şi de bibliotecă. E o chestiune pe care am dezbătut-o destul aici, pentru a nu mai insista asupra dreptăţii ei.

Mai delicată pare a doua cerere a memoriului. Deblocarea examenelor. Mai delicată şi mai iritantă.

Fiecare an de studii se încheie la facultatea juridică din Bucureşti, cu un grup de cinci examene. Până acum doi ani, aceste cinci examene puteau fi trecute separat în mai multe sesiuni (şase după regulament, indefinite însă în fapt). Studentul îşi putea da examenele în voie, când voia, cum voia, după timpul lui liber, după buna lui plăcere.

Regimul acesta foarte comod a fost curmat brusc prin schimbarea regulamentului. Cele cinci examene de fine de an au fost „blocate". Au fost adânc legate solidar într-un grup, ce trebuia trecut deodată şi cel mult într-un an de zile. Pierderea unui singur examen din cele 5, antrena pierdera tuturor la un loc, chiar dacă celelalte ar fi fost bine trecute.

Hotărât, regimul nou era mult mai aspru. Erau însă unele raţiuni pentru justificarea lui, căci destrămarea examenelor rupea continuitatea studiilor şi le dezorganiza.

Totuşi, astăzi, după o experienţă de doi ani, se poate spune hotărât că reforma a fost o eroare şi o nedreptate. Pentru că era bună în teorie, pentru o facultate cu catedre şi studii improvizate. Blocarea examenelor ar fi logică, dacă aceste examene ar avea relaţii metodice între ele, dacă materiile predate ar forma la un loc o disciplină ştiinţifică unitară. În realitate, ele sunt distribuite la întâmplare, fără logică, fără necesitate şi strângerea lor atât de strictă într-un bloc de examene este cu totul arbitrară. Am făcut prea amănunţit, altădată, procesul învăţământului juridic la noi şi e inutil să insist.

Cine cunoaşte însă acest capitol universitar dureros înţelege că blocarea examenelor, în condiţiile prezente, este mai degrabă o şicană, decât o metodă pedagogică.

Revenirea se impune şi memoriul studenţilor trebuie ascultat.

ARTIŞTII STRĂINI „PERSECUTAŢI"

Printr-un recent jurnal al consiliului de miniştri s-a hotărât să se retragă artiştilor de naţionalitate străină – actori, muzicieni, pictori, etc. – dreptul de a-şi mai exercita profesiunea în ţară, anulându-se toate contractele pe care le vor fi având în instituţii sau întreprinderi româneşti, teatrale, orchestre, baluri.

Această măsură nu este decât un capitol special dintr-un regim, la care a fost supusă în genere munca străinilor. Regim penibil desigur şi, omeneşte vorbind, regretabil, dar absolut necesar în aceste timpuri crunte, când fiecare stat se munceşte greu cu problema şomajului local. România a fost poate cea din urmă ţară care a recurs la aceste măsuri represive, căci Franţa, Anglia, Germania au renunţat de mult la toleranţă în această materie.

E drept că în asprul regim al muncii, artiştii formează o categorie specială, faţă de care măsurile retezătoare sunt mai greu de luat. E penibil, este necultural, este neelegant să judeci dreptul de creaţie şi manifestare al unui artist cu alt criteriu decât al valorii lui. Dar necesităţile vieţii trec şi peste asemenea legitime ezitări.

În plus, se poate spune în toată liniştea că la noi toleranţa a fost până astăzi atât de mare, încât ea a depăşit necontenit valoarea artiştilor ce se stabileau aici. Opera Română bunăoară a fost invadată de un nesfârşit şir de cântăreţi şi dansatori al căror unic titlu de glorie era ... numele exotic. Foarte rar, în acest asalt al străinilor spre scenă şi mai ales spre buget, se rătăcea o reală valoare, utilă mişcării noastre artistice. Linia generală însă era mediocritatea.

Acest lucru nu putea continua. Câtă vreme sunt aici, între noi, cântăreţi, pictori, dansatori, actori şi muzicieni care mor de foame în căutarea unui angajament, nu este admisibil să se dea preferinţă altora, atunci când aceşti alţii, fiind străini, nu sunt de o valoare net superioară. Ba, se poate spune, cu multe şanse de adevăr, că artiştii români rătăciţi din teatru în teatru, au fost de cele mai multe ori mai înzestraţi decât fericiţii lor colegi străini, instalaţi în posturi magnific retribuite. Iată de ce, pomenitul jurnal al consiliului de miniştri trebuie să fie cu exactitate pus în aplicare, căci, oricât ar fi de neelegantă în aparenţă această asprime, ea este justă şi necesară. Cu atât mai bine, dacă, în aplicarea acestor dispoziţii, se va ţine seama de cazurile rare, când va fi în joc un adevărat talent sau o strălucită personalitate. Sunt puţine.

AU CĂZUT PENTRU LIBERTATE

Au murit mai zilele trecute, în judeţul Râmnicul Sărat, douăzeci şi cinci de oameni, prinşi de viscol pe drum. Se întorceau spre satele lor, după ce votaseră la alegerile comunale. Au murit pentru un principiu, fără îndoială, căci au murit votând, exercitându-şi drepturile lor de cetăţeni liberi şi conştienţi, au murit alegând.

Morţile acestea în ger, agonia aceasta lungă şi, se zice, dulce în zăpadă – evocă întotdeauna un fascinant eroism. Pionierii Nordului au murit aşa. Expediţiile arctice s-au stins în singurătatea aceea de sticlă şi stele. Sunt morţi ciudate, ancorări inevitabile ale unui itinerariu pornit din cunoaştere. Au vrut oamenii să cunoască cele ce se află dincolo. Au pornit spre dezolarea aceea de oglinzi răsturnate, au rămas singuri – şi au murit aşa.

O agonie care impresionează şi către care fără voie mă duce gândul amintindu-mi de cei douăzeci şi cinci de morţi din Râmnicul Sărat. De ce au murit nevinovaţii aceia? Nu mă pot împotrivi ispitei de a vedea în moartea lor un semn şi a-i căuta tâlcul. Pentru că oamenii aceia au fost liberi, au crezut în libertatea voinţei lor, au luptat pentru consolidarea ţării şi fericirea neamului. Nu pot uita o clipă că erau cetăţeni şi conştienţi de puterea şi misiunea lor. De abia acum înţeleg toate implicaţiile şi toate consecinţele acestui miracol modern: alegerea. Acum când mă gândesc la ciudăţenia ceremonialului şi la eroismul oficianţilor. Să mori pentru o idee, pentru a-ţi exercita drepturile câştigate cu atâtea jertfe de câteva generaţii. Poate e cea mai vorbitoare ilustrare a Drepturilor Omului, a Libertăţii şi a Societăţii moderne.

Gândiţi-vă că oamenii aceia au pornit din satele lor, mânaţi de un entuziasm întru nimic mai prejos decât acela al exploratorilor arctici. N-au pornit pentru o cunoaştere, desigur. Dar s-au îndreptat către secţiile de vot cu tot sufletul lor după mature chibzuinţe. Ei n-au pornit într-o doară, pentru o simplă politicală. Au ajuns la vot străbătuţi de o convigere, pe temeliile căreia s-a ridicat Statul românesc de azi. Nu mai e uşor de bagatelizat, acum, votul şi libertatea votului. Aceşti douăzeci şi cinci de cetăţeni ucişi de ger – nu dă, oare, un nimb principiului însuşi al democraţiei?

O serie de probleme, ridicate deodată, dintr-un simplu accident de anotimp.

BLOCARE ŞI DEBLOCARE

De la articolul nostru de săptămâna trecută asupra „deblocării" examenelor de la Facultatea de Drept, s-au întâmplat câteva lucruri care, spre regretul nostru, şi sper al tuturor, au venit să tulbure problema şi să îngreuneze soluţionarea ei.

Grevă, comunicate, declaraţii. În mulţimea acestor încrucişări de glasuri polemice, e de temut că obiectivul principal şi cel mai just al protestelor stundenţeşti să nu fie pierdut din vedere.

Se cere deblocarea examenelor. Să se discute deci asta şi numai asta. Şi să nu se devieze problema.

Decanatul facultăţii face foarte rău când afirmă oficial, sau neoficial, că nu va reveni asupra aşa-zisei „blocări a examenelor". Căci până la urmă, mai târziu când se vor linişti lucrurile, va trebui să revină. Nu fiindcă aşa vor studenţii. Ci pentru că aşa este drept.

Blocarea examenelor? Se ştie ce este: unirea tuturor examenelor unui an de studiu, într-un ciclu, ce trebuie trecut deodată, „în bloc”.

Măsură pedagogică, în principiu excelentă. Se presupune că materiile studiate într-un an, au raporturi strânse între ele, că formează la un loc o disciplină de gândire şi cunoştinţă, că, deci, trebuie învăţate şi trecute laolaltă, ca altfel să nu se destrame legătura lor intimă. „Blocarea” este în acest sens o necesitate. Facultatea juridică din Paris, care este una dintre cele mai bune din lume, practică şi la licenţă şi la doctorat numai acest sistem.

Lucrurile stau însă cu totul altfel la noi. Întâi, pentru că studiul materiilor se face întâmplător şi dezordonat. Nu există în cei trei ani de licenţă de la noi, o ierarhie a studiilor, o organizare logică a materiei. Totul îţi dă o impresie de improvizare şi peticire. În anul I, am făcut, bunăoară, pe cursul d-lui Paul Negulescu, studii foarte ample de drept administrativ. Era mai mult un curs de doctorat.

Ei bine în anul II am repetat (cu d. Anibal Teodorescu) administrativul, dar în loc să câştigăm asupra anului precedent în lărgime de perspectivă, am făcut un drept administrativ elementar şi simplu. De ce această pierdere de vreme? Nimeni n-ar fi putut să spună.

După cum nimeni n-ar fi putut să spună, de ce făcând în anul I o economie politică excelentă cu d. Taşcă, făceam în anul III, cu d. Basilescu, una confuză şi inutilă. Sau, de ce învăţăm cu d. Meitani, la dreptul internaţional, nişte tratate de la 1879 şi 1907, ieşite complect din uz, când viaţa internaţională modernă era invadată de probleme inedite? Sau, de ce cinci ani mai târziu, d. Meitani-junior, autorul unei teze mediocre la Paris, venea să facă la Bucureşti un curs comic despre o chestie cu care ţara noastră nu are nici în clin nici în mânecă?

Şi, băgaţi de seamă, toate aceste exemple sunt luate întâmplător, dintr-o serie nesfârşită de fapte. Când ne vom hotărî să cercetăm cu citate şi metodic studiul juridic, aşa cum se face la noi, sunt sigur că veţi afla lucruri uluitoare.

Ce rost are atunci blocarea unor astfel de examene? Să dea oare această blocare coherenţa ce le lipseşte studiilor? Să le facă mai complecte, mai ordonate, mai ierarhizate? E pueril. Pur şi simplu pueril.

Dar „blocarea" are un păcat şi mai grav. Ea creează de la an la an nedreptăţi patente. Sunt profesori „buni" şi „răi" – în înţelesul pe care îl dau şcolarii acestor cuvinte. Profesorii care „trântesc" şi profesorii care „trec". Dacă dai de exemplu civilul cu d. Plastara, ai 90 de şanse la sută să cazi, chiar dacă ai învăţat foarte bine. Dacă dai acelaşi examen cu d. Rovinceanu, ai 90 de şanse la sută să treci, chiar dacă ai învăţat pe jumătate.

Să cazi în seria d. Plastara este un ghinion. Sau cel puţin ghinion era pe vremea mea, când examenele erau deblocate şi când, dacă pierdeai civilul, pierdeai un singur examen. Astăzi, trebuie să fie o adevărată nefericire, căci sistemul blocării te face să pierzi toate examenele din cauza unuia singur.

Înţelegeţi atunci îndârjirea cu care luptă studenţii pentru deblocarea examenelor? Este vorba aici nu de un deziderat de principiu, sau de politică, ci pur şi simplu de o problemă practică, în stare să otrăvească mulţi ani cariera unor oameni tineri, care nu fug de muncă, dar cer ca ea să le fie just preţuită.

Asta e.

ADOLF ŞI MARCU

Nu este un titlu de anecdotă ovreiască, ci o întâmplare de ordin politic, cu multe şanse de adevăr.

Săptămâna trecută partidul hitlerist german a suferit o nouă defecţiune. Şeful naţional-socialiştilor din Mecklenburg, un anume Schreibner a demisionat cu gălăgie din partid, făcând încă o dată procesul personal al lui Hitler, împotriva căruia aducea grave acuzaţii nu numai în ce priveşte activitatea sa politică, ci şi în privinţa moralităţii sale particulare.

Evenimentul ar fi fost senzaţional acum doi ani. Poate chiar şi anul trecut. Astăzi însă, după demisia tuturor locotenenţilor principali ai frumosului Adolf (cum i se zice), în frunte cu Gregor Strasser, şi după ultimile sale înfrângeri electorale – mici dar progresive – scandalul Schreibner este un detaliu mai mult într-o serie de catastrofe sistematice, care se îngrămădesc să ciuruiască steagul rasiştilor nemţi.

Totuşi, oricât de banală, demisia lui Schreibner aduce în plus un element picant în degringolada hitlerismului. Într-adevăr, fostul şef din Mecklenburg afirmă în scrisoarea sa de demisie că Hitler ar fi tratat deschiderea unui credit de 4 milioane mărci cu un bancher din Suedia, anume ... Marcu Wallenberg. Sunt de ajuns 4 milioane de mărci pentru a răscumpăra o origină semită și pentru a face să tacă intransigența principiilor?

Iată o chestiune pe care numai naivii și-o pot pune, înțelegând că naivi sunt cei care habar nu au ce este aia patru milioane de mărci. În orice caz, numai de naivitate n-ar putea fi învinuit frumosul Adolf. Căci principiile sunt una și milioanele sunt alta – și un cap politic subtil trebuie să poată face această delicată distincție.

Revolta lui Schreibner ni se pare exagerată și puțin copilăroasă. Căci, între Adolf Hitler și Marcu Wallenberg, cel care se păcălește, și se păcălește cumplit, nu este Adolf, ci Marcu. Nu fiindcă încurajează o operă de distrugere a propriului său neam. Doamne ferește! Ci pentru că face o proastă afacere.

Ca bancher și ca ovrei ar fi trebuit să știe că baraca hitleristă merge prost și că în nici un caz o ipotecă asupra ei, chiar de rangul întâi, nu va putea niciodată acoperi patru milioane de mărci sănătoase. Ei bine, când un strateg ca Adolf Hitler izbutește să ducă în așa hal de nas pe un zaraf ca Marcu Wallenberg, înseamnă că principiul rasist repurtează una dintre cele mai strașnice victorii ale sale și că, în versiune modernă, Siegfried îl ucide încă o dată pe balaur. Siegfried chemându-se însă de astă dată Adolf, iar balaurul Marcu.

O MONOGRAFIE ITALIANĂ DESPRE CREANGĂ

D. Luigi Salvini, despre care nu ştiam până azi decât că este italian şi nu bănuiam că este decât student, ne trimite de la Roma o broşură surprinzătoare despre Ion Creangă.

Surpinzătoare nu pentru valoarea sa critică. Desigur că nu. Nu aşteaptă nimeni lumini critice inedite din partea unui cititor străin, asupra unui scriitor atât de local ca răspopitul de la Humuleşti.

Lucrarea d-lui Salvini surprinde însă prin documentarea ei serioasă, prin prezentarea limpede, didactică în genere şi vioaie pe alocuri a subiectului, prin cunoaşterea precisă a materialului său de lucru.

Este de-a dreptul uluitor faptul că un intelectual străin, trăind dincolo de hotarele noastre, neavând cu noi decât cele mai vagi legături platonice („sora noastră mai mare, etc.) se dedică unei munci atât de speciale şi, să o recunoaştem, cu „randament” cultural atât de mic. Trebuie să fie cineva însufleţit de o adevărată pasiune, pentru a birui depărtarea şi indiferenţa, ca să descopere în biblioteci străine şi într-o literatură complet ignorată, obiect de cercetare şi muncă. Pentru acest unic lucru, indiferent de valoarea lucrării sale, trebuie să mulţumim d-lui Salvini. Dar monografia d-sale critică poate fi preţuită în toată liniştea şi pentru calităţile sale proprii. Nu cred să se fi scris despre Creangă la noi în ţară, un studiu mai complect informat, sprijinit pe o biblografie mai bogată. Nimic din problemele literare ce stau în legătură cu viaţa sau opera lui Creangă nu a fost ignorat. Fără să poată insista asupra fiecărui capitol, d. Salvini își informează precis cetitorul asupra „Junimei", asupra lui Eminescu, Titu Maiorescu, Duiliu Zamfirescu, asupra Academiei Mihăilene, în sfârșit asupra tot ce poate intra, prin simplă sugestie măcar, în raport cu satul moldovenesc al lui Creangă, cu peregrinările lui ecleziaste și literare, cu prieteniile și aversiunile lui. Note de informație istorică, elemente de culoare locală moldovenească, însemnări asupra structurii sociale a timpului, tot, în sfârșit, tot ce poate facilita unui lector străin apropierea de *Amintirile* povestitorului nostru este ordonat în cartea d-lui Salvini și încadrat critic.

Informații ulterioare lecturii acestei cărți, ne-au vestit că monografia despre Creangă nu este o excursiune diletantă în domeniul literaturii noastre și că d. Luigi Salvini este un vechi lucrător în materie. Bun cunoscător al limbii române, polone, bulgare și ungare, a tradus în italienește o culegere de cântece populare românești, precedată de un studiu critic, amândouă traduse mai târziu în bulgărește și urmând să apară curând în versiune poloneză. În toate aceste limbi a publicat traduceri din Eminescu și studii asupra poeziei lui.

Toate acestea nu fac la un loc un mic miracol?

GALSWORTHY

John Galsworthy, care a murit alaltăieri, era tipul perfect al scriitorului inactual. Premiul Nobel, care îi fusese acordat acum o lună, spre surprinderea tuturor (căci era aşteptată încununarea lui Paul Valéry) n-a izbutit să-l readucă în actualitatea mult prea agitată şi chinuită pentru a-l cuprinde pe acest senior londonez uscat şi aspru.

Era fără îndoială un scriitor mare. Cine ar sta să scrie o estetică a romanului ca gen literar nu ştiu ce exemplu mai precis şi mai complect ar putea să ia, decât un roman de Galsworthy şi anume, dintre toate romanele lui, ciclul familiei Forsyte. Se dovedeşte acolo un bun cunoscător de oameni, un ochi critic exersat, un memorialist cu orizonturi sociale ordonate – toate calităţi clasice de romancier.

Asupra lui Hardy sau Meredith bunăoară are, pe linia marilor romancieri englezi, superioritatea tehnică de a fi un observator rece, pe care nu-l ispiteşte nici poezia ca pe cel dintâi, nici examenul psihologic interior, ca pe cel de al doilea. Este un povestitor sobru, cu apucături inginereşti în construcţia cărţilor şi cu o severitate juridică în cercetarea oamenilor.

Cu asemenea calităţi, Galsworthy a fost istoricul societăţii londoneze de la sfârşitul veacului trecut şi din primul deceniu al al veacului ăstuia. Epoca victoriană şi-a găsit în el un pictor realist de o vigoare ce nu se uită şi cine ţine minte cele câteva pagini dedicate înmormântării bătrânei regine Victoria, într-un episod din *The Forsyte Saga*, îşi dă seama de ascuţimea vizuală a scriitorului acestuia, capabil să ridice până la o valoare de document imaginile sale epice de romancier.

Nu avea humor, lucru rar pentru un anglo-saxon, şi nu avea emoţie, dar ducea cântarea adevărului epic până la aşa putere şi îl realiza cu atâta relief, încât lumea romanelor sale era plină de pitoresc şi culoare, ceea ce, într-o artă de geometrie ca a lui, nu era chiar cel mai lesne lucru.

Din depărtare şi în amintire, tot ce rămâne mai net din această operă pare să fie construcţia ei perfectă. Urmăreşti uşor, chiar după o lectură ce datează de mulţi ani, logica operei, treptele ei suitoare, filoanele ei psihologice ce se întâlnesc şi se suprapun după o ordine strictă ca într-o rocă segmentată la o lecţie de geologie. Strânşi între linii atât de precise oamenii lui Galsworthy dobândesc o semnificaţie generală de „tipuri" şi devin mai mult reprezentativi decât personali. Cu acest dar de „tipificare (cuvântul n-a fost inventat de mine), e păcat că omul acesta n-a izbutit să facă un teatru mai bun decât a făcut. Ar fi fost un foarte mare dramaturg, mult mai mare decât a fost romancier.

Am spus destule lucruri despre ce a fost John Galsworthy, ca să putem spune o vorbă despre ce n-a fost. N-a fost un scriitor de azi. N-a fost un contimporan.

Ar fi interesant de ştiut ce gândea el despre scriitorii de după război ai Angliei, cu ce sentimente ar fi cetit jurnalul lui Barbellion sau, mai ales, romanul lui Norah James (pe care m-am silit în repetate rânduri să-l impun cetitorilor mei). E probabil că n-ar fi înţeles nimic.

Galsworthy a fost un tip de scriitor birocrat. Un înregistrator calm de probleme epice, pe care şi le propunea cu răceală, cu disciplină. Ori, este de sperat că acest gen de scriitori dispare. Că nu se mai poate nimeni izola în birou, surd la ce se petrece în jur, indiferent la pasiunile mari ale timpului, pe care îl trăieşte. Se pare că porţile artei au fost furtunos scoase din ţâţâni de vânturile timpului rău şi mare în acelaşi timp pe care l-am apucat şi că prin aceste porţi, date larg de perete, năvăleşte viaţa, care nu e nici gentilă, nici minuţioasă, nici rotundă ca arta, dar este densă şi bogată.

Registrele epice, oricât de precise ale unui John Galsworthy ar fi astăzi cu totul insuficiente.

EXPOZIŢIA „CRITERION”

„Criterion” – asociaţia intelectuală – ale cărui debuturi din toamna trecută au fost atât de furtunoase pe cât se ştie, conferinţele sale de la Fundaţia Carol descoperind un viu şi năvalnic interes în public, precum şi vehemente reacţiuni în „tinerimea generoasă”, alarmând organele poliţieneşti şi ameninţând ordinea publică – acest subversiv şi turbulent „Criterion” se dovedeşte totuşi a fi o asociaţie cumsecade, dispusă mai mult să creeze, decât să instige.

Expoziţia pe care secţia plastică a grupării a inaugurat-o duminică dimineaţa la Fundaţia Dalles este mai mult decât cea mai frumoasă manifestare a sezonului artistic. Mai mult, deşi şi atât ar fi destul de mult. Mai mult, fiindcă există în gruparea celor zece expozanţi, altceva decât adunarea întâmplătoare a unor pictori care, pe motive de economie, închiriază în comun o sală și atârnă pe pereți, la întâmplare, tablouri ce n-au nici în clin nici în mânecă unul cu altul.

Nu vreau să spun că există o oarecare unitate de școală în acest grup. Nimic comun între un portret de Maxy și unul de Iorgulescu-Yor. Nici o corespondență plastică între un peisagiu de Margareta Sterian și unul de Ionescu-Sin. Sunt teme, sunt culori, sunt stiluri perfect deosebite.

Totuși, expoziția „Criterion" afirmă existența unui spirit de solidaritate intelectuală pe care asociația s-a mândrit să-l ridice și în toate celelalte manifestări ale sale. Pe o prețuire lucidă și critică a valorii fiecăruia în parte, pe o stimă sobră față de orice efort autentic de creație, se poate foarte bine realiza o echipă de lucru, care să coordoneze și să sistematizeze munca risipită a celor izolați. „Criterion" nu vrea decât să dea un cadru comun unor activități diverse și individuale. Ceea ce, dacă nu mă înșel, este însăși funcția culturii. Căci nu se creează, în gândire sau în artă, decât prin ardere intimă, personală, fiecare act de creație fiind unul de singurătate. Dar nu se poate da durabilitate, logică, ordine în valorile unui timp decât prin stabilire justă de raporturi de la om la om, de la operă la operă.

Am încercat de câteva ori să explic această funcție a „Criterionului" câtorva polemiști categorici și vehemenți, cum le stă bine polemiștilor să fie. Mi-am pierdut vremea.

Dar expoziția de la Fundația Dalles este un argument substanțial, care depășește orice contestări sau pledoarii. Fiindcă este un fapt.

Pe care e nedrept să-l comentăm numai sub latura lui culturală, cea mai de seamă fiindu-i cea artistică. Vă voi invita deci, într-o zi apropiată, să ne plimbăm împreună, într-un foileton, prin luminoasa expoziţie de la Dalles.

D. GUSTI ŞI REFORMA LICEULUI

Din primele zile ale venirii sale în fruntea ministerului instrucţiunii d. Gusti anunţase o nouă reformă a învăţământului secundar.

Am anticipat atunci, într-un articol, aprobarea noastră întreagă pentru această nouă schimbare. Nu o cunoaştem, dar îl cunoaştem pe d. Gusti. Şi bănuiam că reforma sa nu va fi mai mult o măcinare „teoretică" a liceului, cu veleităţi de revoluţie culturală, ci pur şi simplu o aşezare gospodărească a şcolii.

Nefericirea liceului românesc este de a fi căzut în ultimii opt ani pe mâna a prea mulţi miniştri geniali. Care, fiecare în parte, se visau un fel de noi ctitori ai şcolii, operând în voie, cu bisturiul teoretic, în trupul docil al învăţământului. D-nii Angelescu, Petrovici, Iorga au ridicat pe rând construcţii inedite ale liceului, punându-l mereu pe alte baze, realizând alte sisteme de instrucţie şi pedagogie, ultimul opus celui dintâi, şi cel intermediar opus amândorura. Toate aceste reforme puteau să fie în sinea lor interesante şi puteau să aibe elemente juste de observaţie. (Cel puţin reforma d-lui Iorga dovedea o viziune tânără şi creatoare a şcolii, lipsită de didacticism şi poncife). Oricât ar fi fost însă de bune, toate aceste reforme erau condamnate să rămână sterpe. Căci trei reforme excelente sunt mai rele decât o reformă proastă, care este proastă, dar este singură.

Era de aşteptat ca în haosul creat de atâtea revoluţii reformatoare, d. Gusti, care este un om calm şi un spirit metodic, să aducă un început de organizare şi simplificare. Cine a ştiut să creeze din nimic un organism ştiinţific de amploarea şi calitatea monografiştilor noştri, avea mult mai uşor putinţa să pună ordine într-o instituţie al cărui material era dinainte existent. Căci, să fim drepţi, liceul românesc atât de denigrat rămâne încă, în edificiul învăţământului nostru, piesa cea mai acceptabilă. Căci universitatea este aşa cum o ştim şi rădăcina inculturii, a neseriozităţii ştiinţifice, a dezmăţului intelectual acolo se află – la universitate – nu în liceu care, de bine, de rău este o şcoală vioaie, tânără şi capabilă de îndreptare, chiar pe bazele sale actuale.

Îi trebuia liceului deocamdată doar puţină stabilitate. Avea nevoie să fie sustras fanteziilor reformatoare şi lăsat să-şi ducă fără inovaţii viaţa lui de totdeauna care a fost mediocră poate, dar n-a fost niciodată în aşa hal nedisciplinată, având numărul de clase, programa analitică, examenele şi manualele didactice variabile de la an la an.

Aşteptările noastre nu ne-au înşelat. Reforma d-lui Gusti este întocmai ceea ce am sperat că va fi o simplificare. Înainte chiar de a fi formulat în detalii concluziile sale, comisia pentru reformă, ce lucrează sub preşidenţia ministrului, a fixat câteva principii ce luminează perfect şi spiritul acestei reforme şi economia ei.

1) Reducerea orelor de clasă; 2) Stabilirea unui program minimal; 3) Gruparea programului în jurul unei idei centrale, bazată pe cunoaşterea aprofundată a realităţii româneşti.

Trei puncte care rezumă totul. Se va termina cu un liceu, care îşi extermінează elevii cu ore inutile de curs şi îi zăpăceşte cu materii inutile de predare. Liceul este şcoala unor tineri, care trebuie să fie deprinşi a gândi şi a cunoaşte potrivit temperamentului şi înclinărilor personale fiecăruia. E o şcoală care se sprijină mai mult pe activitatea din afara clasei, pe căutarea personală a elevului, pe curiozitatea lui spontană. De aceea trebuie să i se lase acestuia şi timp liber şi oarecare iniţiativă în alegerea preocupărilor sale. Să i se predea în clasă un program simplu şi esenţial, foarte bine studiat, dar fără lungimi de prisos. Iar dincolo de clasă să i se dea profesorului dreptul de a-şi îndruma cum ştie elevii şi de a-i ghici fiecăruia drumul, stimulându-i dispoziţiile personale.

În rezumat, mai puţină birocraţie şcolară şi mai multă activitate liberă. Nu avem intenţia de a face aci declaraţii festive. Dar nu ne-am mira deloc dacă reforma d-lui Gusti ar pune liceul pe drumul lui cel bun.

ŞOMEURI BINE EDUCAŢI

Dacă eşti şomeur în ţara românească, nu trebuie să te simţi nici nefericit, nici izolat. Căci se află undeva nişte domni şi nişte cucoane ce n-au altă meserie decât să cugete la tine şi să-ţi poarte de grijă. Ca nişte fraţi. Şi ca nişte mame. (Taţi şi mame, just retribuite prin buget).

Bunăoară alaltăieri, pe la ceasurile 5 după masă, când tu, şomeur, te plimbai independet pe stradă, fără nici o grijă, aceşti domni şi doamne se adunau la primărie şi, cu sudoarea frunţii, discutau despre tine.

Unul zice că trebuie ales şomeurul adevărat, de şomeurul diletant, ca nu cumva să se încurajeze capriciul cetăţenilor, doritori să dea năvală spre beneficiile şomajului. Altul zicea că trebuie un carnet de identitate cu fotografie, ca să se poată bine distinge şomeurul de milionar şi să nu se dea loc, Doamne fereşte, la confuzii. Altul în sfârşit arată că n-ar fi rău să-i mai ducem din când în când pe şomeuri pe la teatru şi pe la cinematograf, ca să le treacă de urât.

Cel mai ingenios însă şi mai prevăzător a fost un domn care a propus cu toată seriozitatea ca „acolo unde se poate, şomeurii să aibe la dispoziţie şi mijloace de educaţie sufletească”.

Adică, la drept vorbind, de ce să nu se poată? Ar fi greu ca şomeurii să aibe „la dispoziţie” (cum se exprima larg filantropul de mai sus) pâine, când le e foame sau foc când le e frig, sau ghete în picioare când e zăpadă. Dar „mijloace de educaţie sufletească”? Berechet. Cred că de astea se găsesc din plin, pe toate drumurile.

Şi pe urmă, dacă stai să te gândeşti, ce îi trebuie cu deosebire şomeurului nu e de mâncare. Numai un ins lipsit de idealism, un ins interesat şi meschin s-ar putea plânge de asta. De pâine, la urma urmelor, te dispensezi. Nu e astăzi, o să fie mâine. Şi dacă n-o fi mâine, a fost alaltăieri.

Dar „educaţia sufletească”? „Hrana sufletească”? Cum poţi trăi fără ea? Lipsit de acest reazăm spiritual, trebuie că te înăbuşi, ca sub clopotul unei maşini pneumatice. Este însăşi atmosfera, aerul, oxigenul care îţi lipseşte.

De aceea ni se pare atât de interesantă viguroasa operă de combatere a şomajului, întreprinsă aici, la noi. Ea abordează problema exact de unde trebuie. De la inimă, nu de la pântec.

Căci, în definitiv, şomeuri flămânzi se mai permit într-o ţară civilzată. Dar şomeuri lipsiţi de educaţie – hotărât nu!

LIVIU REBREANU: *RĂSCOALA*

Lectura romanului ultim al d-lui Liviu Rebreanu îl invită pe cititor la atâtea reflexii literare şi neliterare, încât, până să ajungem la miezul însuşi al acestei opere, ar trebui să publicăm aici, în prealabil, un lung şir de articole marginale.

Nu numai pentru că materialul cărţii este de proporţii vaste şi de semnificaţii multiple, punând cu amploare foarte multe probleme de viaţă, de organizare socială, de documentare istorică şi de experienţe psihologice largi (ceea ce ar furniza substanţă pentru studii, în afară de literatură, foarte interesante), dar, mai ales, pentru că, fiind un roman perfect încheiat, de o grandoare epică în stare să marcheze definitiv o epocă literară, ţi-ar putea servi, prin simpla urmărire a construcţiei lui, la scrierea unei întregi estetici a romanului ca gen.

N-am să încerc astăzi o asemenea întreprindere. Sunt însă convins că mă voi mai întâlni cu opera aceasta şi nu ştiu cum *Răscoala* ar putea lipsi din cele trei-patru probleme de literatură românească fără de considerarea cărora o carieră de critic se anulează.

Numai cu acest gând, al unor reveniri viitoare, insistente şi speciale, cutez să deschid astăzi poarta unei atât de modeste cronici, pentru găzduirea unei asemenea opere.

Mărturisesc că lectura *Răscoalei* mi-a dejucat tot aparatul critic obişnuit. Citeşti o carte cu creionul în mână: subliniezi un detaliu revelator, însemni o notaţie falsă, urmăreşti etapele unei construcţii, te opreşti la un capăt fericit, semnalezi un altul deplasat. Toate acestea scad probabil din voluptatea citirii, dar îţi asigură vigilenţa. Ei bine, creionul, hârtiile şi notiţele le-am pierdut după primele 50 de pagini ale întâiului volum. Eram luat într-o năvală de fapte şi de oameni, care devansau prin violenţă şi adevăr toate instrumentele de control posibile. Între momentele de pasiune, lente sau acute, ce se acumulau în carte, rămâneam un ins mai mult, care alerga o dată cu toţi eroii spre deznodământ.

Simt prea bine caracterul platonic şi impresionist al acestor declaraţii. Dacă faptul de a nu fi recurs niciodată până astăzi la asemenea mijloace poate fi o scuză – atunci primiţi-o. Dar adevărul este ca am citit *Răscoala* copilăreşte, luând parte la nefericirile oamenilor din carte, rugându-mă în gând pentru ei, exact aşa cum citeam la 14 ani romanele lui Alphonse Daudet, sau doi ani mai târziu pe ale lui Balzac şi Dostoievski.

Dar chiar acest simplu lucru constituie întâiul element – esenţialul – al artei romanului şi al artei d-lui Rebreanu. Peste toate categorisirile posibile, peste toate nuanţele şi distincţiile, un scriitor începe a fi romancier din momentul în care izbuteşte să creeze viaţă. Să o creeze aşa încât să crezi în ea şi să o accepţi ca pe un fapt obiectiv, în afară de criteriile tale sau de intenţiile lui.

Darul acesta de a crea viaţă d. Rebreanu îl are masiv, stăpânitor, din instinct. Nu ştiu prin ce mecanism iau naştere eroii săi şi mi-ar fi greu să-l surprind. În genere s-a observat că d. Rebreanu desemnează sumar, în câteva linii exterioare şi fără să insiste. Poate să fie adevărat. Miraculos însă este faptul că, cu o asemenea tehnică rudimentară, d-sa însufleţeşte veridic un nesfârşit şir de eroi şi că fiecare trăieşte distinct, în virtutea unei forţe creatoare ce animă totul în carte şi face totul divers, mobil, viu. De la întâia lor apariţie, de la întâia lor replică, oamenii d-lui Rebreanu trăiesc.

Fără să am ambiţia de a face metafizică literară, mi se pare că este aici un lucru greu de explicat şi că nu poate fi vorba decât de prezenţa, ce nu se explică niciodată, a geniului.

Nimic nu ar fi mai uşor decât să dovedeşti, cu citate, mijloacele simple, uneori naive, cu care autorul o construieşte pe Nadina, bunăoară. Dar ar fi pe urmă imens de greu să spui de ce această Nadină, pictată pe alocuri în culori de carte poştală, devine, în întregul ei, o siluetă cu adevărat tulburătoare, ce lasă în urma ei prin carte un gust subtil de melancolie, ceva dintr-o rochie de mătase albă, care a fluturat o clipă la orizont şi s-a pierdut pe urmă pentru totdeauna. Este această Nadină o imagine frivolă şi graţioasă care răsare din condeiul aspru şi lemnos al d-lui Rebreanu printr-un mister ce rămâne să fie dezlegat de cine se ocupă cu dezlegarea misterelor.

Mai sumar desemnat decât chiar Nadina este Titu Herdelea, venit să facă legătura dintre *Ion* şi *Răscoala,* simplu spectator al dramei ce se desfăşoară şi având deci, în această calitate de spectator, dreptul de a rămâne şters. Ei bine, Titu Herdelea se dovedeşte, în ciuda rolului său episodic, un personaj viu, vioi, agitat şi simpatic, ceea ce, mărturisesc, este de-a dreptul derutant, căci nimic din ce face sau ce spune el în carte nu este determinant sau cel puţin caracteristic, totul fiind însă până la urmă sugestiv şi pregnant. Aproape toţi comentatorii cărţii de faţă (şi printre ei, d-nii Şerban Cioculescu şi G. Călinescu) au remarcat sărăcia epică a lui Titu Herdelea şi argumentele lor critice erau excelente. Numai că, în ciuda acestor argumente, omul continua să fie viu şi plauzibil, ceea ce constituia o gravă indisciplină faţă de cele mai serioase raţiuni critice. Nu glumesc deloc: este în opera d-lui Liviu Rebreanu un curent de viaţă, un suflu animator, care biruieşte şi insuficienţa desemnului, şi duritatea scrisului, şi acumularea ternă a detaliilor, ridicând peste toate aceste piedici o masă impresionantă de oameni trăind cu toate atributele biologice și morale ale existenței. Acest suflu animator este singurul lucru ce a contat vreodată și contează în artă. Tot restul este tehnică. Adică detaliu. Gândiți-vă că d. Liviu Rebreanu nu este întâiul scriitor român care se apropie de istoria anului 1907 și că nu există temă de roman mai curentă decât complexul social „boier-arendaș-țăran”, pe care *Răscoala* d-sale îl atacă încă o dată. Toată literatura sămănătoristă ne-a obosit până astăzi cu problema asta și, vorbind anul trecut aici despre cartea d-lui Ludovic Dauș, *Asfințit de oameni*, denunțam cu vehemență acest loc comun sămănătorist. Dar a fost de ajuns ca un scriitor mare să-și însușească subiectul, pentru ca ceea ce până azi era o temă tendențioasă și naivă să devină un cadru de mari tragedii în care nu-și mai dădeau întâlnire diverse teze sociale, la fel de declamatorii, ci câteva crâncene realități deosebite structural și sortite să lupte într-o încăierare de proporții largi.

Poate că ceea ce a dat unora pe alocuri impresia că anumiți eroi ai romanului sunt nerealizați a fost contrastul, cu adevărat mare, dintre acești eroi izolați și epopeea din centru a răscoalei, epopee ce strivește prin dimensiunile sale orice individualitate din apropierea ei, înglobându-i pe toți eroii într-o totală vâltoare, de unde nu se mai pot desprinde trăsăturile personale și acțiunile individuale caracteristice, ci numai mișcările unui suflet colectiv. E interesant de văzut cum d. Rebreanu își jalonează drumul spre centrul operei cu notații particulare fiecărui erou, cu detalii și episoade secundare, cu fapte și reflexii pregătitoare, până ce toate aceste izvoare și cursuri epice deosebite ajung la un punct de interferență, de unde pornesc mai departe într-un singur fluviu năvălitor. De aici încolo, oricât ai fi de estet, oricât te-ar interesa psihologismul și scrisul frumos, tensiunea romanului te covârșește, pe tine o dată cu toate rezervele tale estetice.

Fiecare din țăranii d-lui Rebreanu, de la cel mai șters, Vasile Zidaru bunăoară, până la cel mai viguros, Petre Petre, este un ins care, în ciuda desemnului grăbit, se distinge între ceilalți cu o trăsătură sumbră sau deschisă, personală. Din momentul însă în care a izbucnit răscoala, toți acești eroi se „anonimizează", se pierd în masă, devin piesele inconștiente ale unui joc condus de forțe mult mai tari și mai întunecate decât conștiința lor, a fiecăruia în parte.

În această atmosferă încordată, gesturile capătă semnificații imens multiplicate, cuvintele dobândesc un sunet interior de profeție sau de simbol (admirabil scurtul pasagiu al coasei lui Trifon, la pagina 59, vol. II, pasagiu deja citat de altcineva), oamenii cei mai simpli găsesc din instinct atitudini profund dramatice. Legendele se creează ușor la această tensiune pasională și miturile cresc din nimic. Crainicii care trec prin sate pe cai albi – nimeni nu i-a văzut și toată lumea îi știe. Vestitorii lui vodă, poate trimișii lui Dumnezeu, taie în lung și în lat moșiile. Se spune, se crede, se află... Totul se profilează halucinant și simplu, jumătate în basm, jumătate în adevăr.

Numai romancierii mari (Tolstoi, Zola...) nu se pierd într-o asemenea strivitoare sarcină, de a face să se miște și să acționeze mulțimile. E o artă care nu îngăduie nimic fals, nici un sunet, nici un semn în afară de adevăr. (Cine a cetit zilele acestea reportajele publicate în gazete asupra unor tulburări muncitoreşti de pe valea Prahovei trebuie să fi rămas tare surprins de asemănarea perfectă a anumitor scene de acolo cu scenele episoade din cartea d-lui Rebreanu. Ai parcă impresia că un mare regizor s-a hotărât să monteze în aer liber, din nefericire cu sânge adevărat, pasaje ale romanului. Într-atâta este viziunea d-lui Rebreanu de largă şi exactă, încât atunci când viaţa scorneşte situaţii identice imaginilor literare, le creează după modelul lor.)

Din scenele de răscoală propriu-zisă a romanului ar trebui citat totul, fără excepţie. Scenele de dezlănţuire colectivă, ca şi episoadele de caracterizare lăturalnică, moartea bătrânului Iuga, ca şi moartea nevestei lui Melentie – pasaj de o simplicitate infinită, în care naivitatea primară a eroului se împarte firesc între moarte şi foame cu un accent de linişte ce sugerează tragedia mai puternic decât orice tânguire.

Dacă nu citez nimic este pentru că sunt intimidat în faţa numărului mare de pagini care ar trebui integral transcrise. Dar îl trimit pe cititor la confruntarea lui Miron Iuga cu întreg satul strâns la curte (p. 191-198), fragment în care mărimea momentului epic ar fi putut să covârşească la fiecare rând condeiul scriitorului şi care se realizează totuşi până la urmă grandios ca un imens bloc. Şi îl trimit la siluirea şi uciderea Nadinei, capitol sumbru, străbătut de focurile încrucişate ale senzualităţii şi ale crimei, într-un ritm gâfâitor căruia nimic nu-i rezistă. Nimic –

nici pudoarea, nici repulsia morală, nici reflexiile delicate –, toate acestea fiind nişte fleacuri debile pe lângă destinul aspru ce se împlineşte peste capul tuturor, peste trupul Nadinei, peste tinereţea jugănită a tânărului Platamonu, peste trupurile de ţăran ciuruite sub gloanţele soldaţilor, amestec cald de sânge şi pământ, din care nimeni nu înţelege nimic, nimeni, decât – poate – Anton nebunul, singurul ins inspirat din această gloată de nefericiţi şi orbi.

Când cineva lucrează cu un material omenesc de atât de mari resurse tragice, se poate liniştit dispensa de literatură – literatură devenind aici un cuvânt profund pejorativ. Numai un scriitor rece şi stăpân pe reacţiunile sale personale era chemat să scrie această istorie – şi să nu o trădeze.

Cred că oricine la noi, afară de d. Rebreanu, ar fi fost dominat şi înfrânt.

POLITICĂ... POLITICĂ...

Un mare magazin parizian a început săptămâna trecută o anchetă în lumea politică internaţională, asupra atitudinii pe care statele străine o au faţă de Franţa. Este o problemă ce nu interesează exclusiv politica franceză, ci în genere politica lumii, Franţa reprezentând punctul de rezistenţă al unui întreg sistem economic şi politic. Capitalismul, respectul tratatelor, ordinea juridică şi cultura burgheză – toate valorile de „securitate" – sunt legate de poziţia Franţei în lume.

Ancheta pomenită putea fi deci foarte interesantă. Putea ... Deocamdată nu este.

S-au publicat până astăzi trei declaraţii din lumea engleză (Berlinul, Roma şi celelalte vor urma). Răspund d-nii MacDonald, Austen Chamberlain şi Neville Chamberlain. Bărbaţi de stat care ar fi fost în stare, prin situaţia lor şi prin calitatea lor personală să aducă lumini revelatoare în discuţie.

Toţi trei s-au mulţumit să dea câteva declaraţii platonice de amor faţă de cultura franceză, poporul francez, etc., etc.

Hotărât lucru politica este o meserie profund neserioasă, care îi dezvaţă pe oamenii cei mai valoroşi de respectul nuanţelor juste şi de căutare sobră a adevărului.

Toată lumea ştie că în jocul internaţional, Anglia e angajată pe alt tablou decât al Franţei, nu perfect opus ce e drept, dar nici (mai ales) perfect înrudit. Acest unghi despărţitor aşteptam să fie formulat în declaraţiile celor trei bărbaţi politici. Am avut, în schimb, câteva fraze festive, lipsite de semnificaţie, ca într-un toast de banchet.

Nu poţi să nu te bucuri, amintindu-ţi, că, într-o situaţie identică, un scriitor (american, dar tot de formaţie anglicană) H. L. Mencken, a avut un curaj intelectual netăgăduit superior. Întrebat tot de un magazin parizian şi tot asupra situaţiei morale a Franţei în lume, Mencken le-a spus franţujilor, cu o sinceritate impresionantă, tot ce avea să le reproşeze. A fost o pagină scuturătoare care, cu siguranţă, a servit mult mai mult opiniei publice franceze, decât mesagiile sentimentale şi ineficiente ale celor trei foşti şi actuali miniştri englezi.

Dar este în firea practicei politice să pieptene dificultăţile, să le mângâie gentil, să le pună în vată ca pe nişte sugaci debili, socotind poate astfel că le atenuează sau – mai ştii? – le suprimă. Practică politică de la influenţa căreia nu scapă nimeni, de oricâtă valoare personală ar fi, în materia asta un Ramsay MacDonald fiind tot una cu un Iuliu Maniu bunăoară. Şi nu poate nimeni spune că distanţa este mică.

Ascunderea după deget în fond nu este un procedeu românesc, şi într-un tratat de politică generală ar trebui cu siguranţă să i se deschidă un mare capitol special.

REVIZUIREA TRECE ŞI PRIN FIUME?

Alaltăieri la Budapesta, o nouă organizaţie iredentistă din cele 999 din câte vor fi existând acolo, a organizat o nouă manifestaţie pentru revizuirea tratatelor şi recuperarea teritoriilor „pierdute". Manifestanţii s-au dus să strige ura la legaţia italiană, clădire care este, pentru junii entuziaşti maghiari, cam ce este statuia lui Mihai Viteazul pentru junii bucureşteni.

Când vor avea şi ungurii un Caragiale al lor, el nu va neglija, probabil, să remarce acest fapt cu oarecare humor.

Comedia de alaltăieri a fost însă ceva mai serioasă. Căci ce credeţi dvs. că s-au dus să ceară ungurii la legaţia italiană?

Retrocedarea Croaţiei? Nu.

A Banatului sârbesc? Nu.

A Transilvaniei? Doamne fereşte!

S-au dus să ceară, nici mai mult nici mai puţin, decât înapoierea portului Fiume. Pur şi simplu. Cerere făcută direct celui interesat, în termenii cei mai politicoşi, dar direct: d-lui Benito Mussolini.

Nu se poate întâmplare mai bine venită. Ea ne serveşte nouă cu mult mai mult decât toate acţiunile noastre posibile de contrapropagandă. Căci cererea manifestanţilor de alaltăieri, îi va pune pe italieni în situaţia de a înţelege, pe propria lor spinare, consecinţele politicii lor revizioniste. Iar ducele va afla că loviturile sale au uneori ricoşeu.

Obiectiv vorbind, din momoentul în care ai acceptat temeiurile acţiunii maghiare pentru revizuire, pretenţiile asupta portului Fiume sunt perfect logice. Şi tinerii iredentişti budapestani cerându-i d-lui Mussolini să le redea portul Fiume, nu-i cer decât să fie consecvent cu sine. Este aici o socoteală foarte simplă şi dacă lucrurile s-ar întâmpla în politică după logică şi consecvenţă, la ora la care scrim aceste rânduri, la Fiume s-ar cânta imnul lui Racozi. Din fericire însă pentru Italia, în marca politică externă mai intră şi un dram de inconsecvenţă, inconsecvenţa fiind, la drept vorbind, ştiinţa nuanţelor.

Avem însă tot dreptul să sperăm că de aici încolo, în urma incidentului pomenit, să se producă o oarecare moderaţie în pasiunea de justiţie europeană a d-lui Mussolini. Nu că energicul stăpân al destinelor italiene se va speria de manifestaţia mai mult platonică de la Budapesta. Dar oricum, nu este agreabil ca un străin să râvnească, fie numai în glumă, la ceea ce tu ai mai de preţ. D. Mussolini nu va uita că Fiume înseamnează, prin pateticul episod D'Annunzio, piatra de început a conştiinţei fasciste. Şi simplu fapt că bunii săi amici maghiari cugetă la dobândirea acestui port italian şi fascist, îl va face să mai lase puţin revizuirea tratatelor pentru a reflecta la revizuirea amiciţiilor.

PATUL LUI PROCUST ŞI CRITICA

Apărut numai de o săptămână, ultimul roman al d-lui Camil Petrescu *Patul lui Procust* a şi izbutit să-şi fixeze destinul: un mare succes. Unul din acele succese la care mai mult decât adeziunea criticii şi mai mult decât îmbulzeala comentatorilor, colaborează sentimentul publicului cetitor de a se găsi în faţa unei opere mari. Se repetă pentru *Patul lui Procust*, întâmplarea cu *Ultima noapte de dragoste*..., roman a cărui primă ediţie fusese epuizată acum doi ani, înainte ca deciziile critice să fi avut timpul să se rostească.

Nu vreau să sprijin, pe acest succes, niciun elogiu al cărţii. *Patul lui Procust* este o operă pentru care întreţin o prea veche şi vie pasiune, ca să-mi permit să o abordez prin elemente exterioare ei. Pe de altă parte, ştiu bine că un succes nu înseamnează niciodată nimic în sine şi am făcut de atâtea ori procesul critic al anumitor succese răsunătoare, încât nu mi-aş ierta să mă bucur excesiv de acesta, căci în fond este trist să sărbătoreşti drept un eveniment excepţional ceea ce nu este decât o recunoaştere firească şi, de altminteri, insuficientă a unui scriitor de mari resurse şi a unei opere de mare ţinută.

Totuşi, pătrunderea tot mai adâncă a numelui d-lui Camil Petrescu în conştiinţa marelui public cetitor de la noi mi se pare că este un fapt în stare să schimbe o întreagă tradiţie de lene şi prost gust în preferinţele cetitorilor. Trebuie să se fi petrecut ceva, trebuie să fi intervenit un element nou în viaţa literară a ultimilor ani, care să fi făcut posibilă construirea unei noi scări de valori – căci refuz să cred că trecerea literaturii d-lui Camil Petrescu de la cunoaşterea şi admiraţia unui grup restrâns de elită, la cunoaşterea publicului mare a fost un fapt întâmplător.

Acest element nou de restabilire a valorilor critice mi se pare că a fost adus în câmpul nostru literar odată cu debutul generaţiilor noi scriitoriceşti. Cel puţin acest lucru trebuie să le fie recunoscut.

Să-şi aducă aminte cineva de situaţia literară a d-lui Camil Petrescu în 1926. Era de-a dreptul insuportabilă. Cele mai obscure comploturi, cele mai dubioase alianţe, cele mai crunte duşmănii se uneau nu pentru a critica (ceea ce ar fi fost posibil în definitiv), dar spre a „compromite” numele acestui scriitor care la acea dată era de mult autorul *Sufletelor tari* şi directorul „Cetăţii literare”, singura revistă literară românească de după război, ce va rămâne în istoria literaturii mai târziu, mult mai târziu.

Cine nu avea dreptul să zeflemească această figură de intelectual? Toţi revuiştii, toţi băieţii de redacţie, toţi foştii poeţi ajunşi oameni de afaceri, îşi exersau verva în direcţia asta comodă.

Şi ce mijloc a fost cruţat? Bădărănia, trunchiarea textelor citate, gluma groasă, porecla insultătoare au fost armele cele mai elegante.

A fost, probabil, unul dintre cele mai dezonorante momente de pervertire polemică din câte viaţa noastră literară a cunoscut vreodată. Şi el era prăvălit asupra unui scriitor care, pe unde a trecut – prin teatru, roman, critică, poezie, a deschis adevărate capitole de istorie literară, nu numai prin talentul lui, care era mare desigur, dar nu decisiv (căci talent au foarte mulţi), cât mai ales prin acuitatea cu care a înţeles şi a formulat în toate aceste domenii funcţiile artei şi legile ei. (Cu puţină răbdare, un cetitor atent, ar izbuti să construiască, citând din articolele, parantezele, observaţiile d-lui Camil Petrescu, un tratat de estetică întreg şi complect).

Poate că barbara năvală de la 1926 împotriva acestei opere, a fost uitată. Poate că cel vizat însuşi a uitat-o. Astăzi situaţia este cu desăvârşire alta şi nimeni n-ar consimţi, decât cu preţul ridicolului său propriu, să rişte atacuri ironice sau măcar facile împotriva unei opere căreia acum i se pot vedea cu ochii liberi masivele direcţii arhitectonice.

Prin ce miracol însă s-a ajuns aici?

Prin calităţile operei în primul rând, prea durabile ca să nu depăşească o „campanie de presă" sau de opinie. Desigur. Dar de obicei asemenea victorii sunt mult mai lente. (Stendhal le fixa un răgaz de 50 de ani, dacă vă aduceţi aminte).

Adevărul este că de la 1926 încoace, toată critica tânără a mers, din instinct şi din spirit de comuniune intelectuală, nu spre Camil Petrescu desigur, dar spre „Cetatea literară”, spre poziţia critică ce fusese definită acolo şi care trecuse de amănuntul dispariţiei materiale a revistei.

Fără angajamente de cenaclu, fără interese personale de apărat sau menajat, cu singura pasiune a adevărului şi a valorii, noile contingente de scriitori (înţeleg prin asta nu o masă globală de juni scribi, ci câteva conştiinţe – 4 sau 5 – de intelectuali) au ştiut să se apropie de o operă şi de o personalitate corespondentă lor şi să lucreze pentru încadrarea ei justă,sus, în cele mai ridicate trepte ale valorilor autentice recunoscute.

Vechi adversar al generaţiei tinere, d. Camil Petrescu nu poate nega acest lucru.

„PILĂ” ŞI „PISTON”

Abia săptămâna aceasta s-a pus capăt la Paris unui mare scandal ce a cutremurat câteva luni viaţa universitară a marelui oraş. Ministrul francez al sănătăţii publice a fost interpelat asupra „fraudelor examenului de internat” – şi cu asta pasionata chestiune a fost trecută definitiv la dosar.

Poate că ştiţi despre ce e vorba. În fiecare an, direcţia Asistenţii Publice, organizează un mare concurs pentru recrutarea internilor de spital. Este singurul examen medical serios din cariera unui doctor şi a-l trece constituie cu adevărat o garanţie profesională. În plus, este singura poartă ce duce în medicină, spre ştiinţă şi creaţie. Tot restul, cel puţin în sistemul universitar francez (care nu are, ca al nostru, ambiţia de a fabrica savanţi în serie) este felcerală, nu medicină.

Ei bine, în toamna trecută, s-au descoperit la concursul internatului o serie de fraude care întreceau, în curaj şi ingeniozitate, toate precauţiile posibile. Deşi anonim, deşi sever controlat, deşi pus sub cele mai strânse observaţii, concursul a fost complect falsificat. Semne convenţionale, divulgări de subiecte, substituiri de nume – totul a fost pus la contribuţie spre a înlesni succesul câtorva candidaţi cu relaţii. Falsificarea a fost însă excesivă şi a provocat o reacţiune brutală. S-a descoperit firul afacerii şi timp de câteva zile a fost o agitaţie şi o zăpăceală de catastrofă. O tânără doctoriţă – de renume ştiinţific cert – s-a sinucis: mulţi candidaţi au trecut pe la parchet, mulţi alţii şi-au pierdut dreptul de a mai studia. Până la urmă, întreg concursul a fost anulat, fapt fără precedent în viaţa şcolii franţuzeşti, care a mai cunoscut fraude (acum câţiva ani, destul de serioase, la examenul de bacalaureat), dar niciodată de aşa proporţii.

Până într-un timp, credeam că „protecţia”, şi „biletul de recomandaţie” este un sistem specific atmosferei noastre şcolăreşti. Toate trei la un loc formau ceea ce se cheamă cu un termen tehnic „pila”. O pilă este o intervenţie bine plasată pentru a obţine o notă de trecere. Sunt pile de tot soiul, de mare şi mică dimensiune, costisitoare sau gratuite, de ordin politic sau de ordin familiar. Cele mai simple și mai frecvente pile sunt cele care au de scop ca băieții de familie bună să capete în liceu, la latină sau la matematici, nota 8 în loc de trei. Cele mai grave și mai regretabile sunt cele care au de scop să facă dintr-un măgar un advocat sau dintr-un chefliu un chirurg.

Iată însă că „pila” românească își are echivalente remarcabile și aiurea, în alte țări, unde hatârul nu este ca la noi forța motrică a vieții publice. La Paris „pila” se cheamă „piston” – și când un parizian vrea să spună despre cineva că este „învârtit” spune că este „pistonat”. Ceea ce dovedește o mai subtilă cunoaștere a fenomenelor fizice simple.

Nu știu de ce, dar afacerea internatului de la Paris, mi se pare consolatoare și, gândindu-mă la istoria asta, încep să cred, prin comparație, în candoarea noastră.

UN MOMENT GRAV LA GENEVA

Discursului rostit de d. Matsuoka, primul delegat al Japoniei, vineri la Geneva, nu i-au lipsit, în ciuda cauzei antipatice pe care o apăra, anumite pasagii patetice. Au fost acelea în care vorbitorul a încercat să evoce cu emoție începuturile Societății Națiunilor și rolul activ al Japoniei în istoria acestei societăți. Membră fondatoare, Japonia a fost în 1919, prin reprezentanții ei de atunci, una dintre cele mai entuziaste redactoare a tratatelor de pace și a pactului fundamental al forului de la Geneva. Părăsind ostentativ sala de şedinţe, delegaţia japoneză a făcut deci alaltăieri cu adevărat un gest tragic.

Din nefericire, această despărţire se face pe o temă ingrată şi răsunetul ei, care în alte înprejurări ar fi degajat o mişcare de opinie publică unanim simpatică, va fi de astă dată mai degrabă penibil. Tragedia chineză şi farsa statului manciurian (construit peste noapte din praf şi carton, ca o fantoşe convenţională) solidarizează nu atât toate cancelariile statelor europene, cât toate opiniile publice de pretutindeni – ceea ce, deşi mai platonic, este mult mai grav.

Japonia ia asfel aerul unui stat tiran, abuziv şi provocator, ceea ce contrazice perfect imaginea Japoniei de la 1919, pe care o evoca în termeni melancolici d. Matsuoka, alaltăieri. Într-adevăr cine cunoaşte puţin istoria diplomatică a pactelor de la 1919, trebuie să-şi aducă aminte cu plăcere de intervenţiile abile ale Japoniei, în formularea principiilor „umanitare" de la baza acelor pacte. Mă gândesc îndeosebi la o şedinţă agitată de la hotelul Crillon, în februarie 1919, când trebuind să se pună la punct preambulul tratatului de pace, care debuta, cum se ştie, cu un fel de declaraţie a drepturilor omului, delegatul japonez a propus prezidentului Wilson o formulă atât de largă, cu preciziuni atât de omeneşti, încât uscatul prezident american s-a speriat, retractând cât putea asupra faimoaselor sale 14 puncte. Căci el era totuşi un puritan, un moralist şi un duşman al „oamenilor de culoare", în timp ce japonezul ducea sub fruntea lui galbenă şi bătrână o ştiinţă subtilă a civilizaţiei şi a omeniei adevărate.

La acest incident m-am gândit ieri, cetind telegramele alarmante ce anunţau ruperea Japoniei de Societatea Naţiunilor. Este fără îndoială un fapt politic grav. Dar nu atât consecinţele sale grele ne întristează, cât distanţa enormă ce se vădeşte a fi de la momentul păcii până astăzi.

Şi nu sunt decâ 15 ani de atunci.

HEINRICH MANN DAT AFARĂ

Cei care, pretinzând să judece politica pe date obiective şi pe raţiuni logice, cred că adevăratul faliment al hitlerismului a început exact din momentul instaurării sale la guvern, cei care afirmă că nici programul acestui cancelar-zugrav, nici sentimentalismul său de Siegfried prost machiat nu au cum să se realizeze – se înşeală.

Nu mai departe decât ieri, hitlerismul a sărbătorit una din primele lui mari izbânzi: scriitorul Heinrich Mann a fost alungat de la prezidenţia Academiei germane. Spiritul pur, tradiţia prusacă 100 la sută, instinctul naţional îşi recapătă astfel drepturile integrale în artă.

Heinrich Mann este într-adevăr un personagiu subversiv. Poate nu prin cărţile sale – romane, poezii, eseuri şi studii critice – cărora Adolf Hitler n-a avut probabil timp să le citească titlurile, dar cu siguranţă prin atitudinea sa socială, prin eleganţa şi sobrietatea sa de scriitor. Din capul locului şi principial, un om care în loc să strige prin berăriile bavareze *Heil*

Hitler! se ascunde în bibliotecă şi se ocupă cu cărţi este un individ suspect. Dacă n-ar fi decât motivul ăsta şi încă ar fi de ajuns.

Pentru Heinrich Mann cazul se agravează cu alte elemente de-a dreptul criminale. Acest domn a făcut câteva acte de trădare patentă. A fost la Paris. A vorbit acolo despre pace. A pretins în câteva conferinţe (ţinute – oroare! – în franţuzeşte) că există un spirit european, că acest spirit este mai creator, mai politic şi mai realist decât toate doctrinele şovine din lume. A susţinut în fine că problema franco-germană nu este la urma urmelor insolubilă şi că, în limpezirea ei, tunurile nu sunt de strictă necesitate. Aceste infamii, Heinrich Mann le-a spus critic şi sobru, cu foarte multe rezerve faţă de politica franceză, dar de asemeni cu multă dojană pentru sistemele politicii germane. Ori, nu este tolerabil ca un om să vorbească în anul 1933 cu atâta libertate de spirit, cu atâta degajare, călcând peste prejudecăţi, peste minciuni şi peste locuri comune, trecând sub controlul conştiinţei sale toate gogoriţele patetice care circulă prin lume şi încercând să-şi fixeze, în avalanşa acestor declamaţii unanime, un post de observaţie calm şi lucid. Cine este acest cutezător şi în ce calitate îşi rezervă asemenea drepturi? Un intelectual? Ce e aia? Ce uniformă poartă? Ce număr de ordine? Şi ce parolă?

Nu spuneţi că exagerez şi nu mă învinuiţi a fi un ins entuziast şi pripit. Dar gândiţi-vă bine la profunda semnificaţie a decapitării lui Heinrich Mann şi veţi recunoaşte că Hitler a lovit precis, unde trebuie. Restul programului hitlerist nu e făcut decât din detalii.

NOTA AMERICANĂ

Este vădit că totala solidarizare a Statelor Unite cu Societatea Naţiunilor în privinţa problemei manciuriene nu este un act dictat exclusiv de raţiuni sentimentale şi umanitare. Există în această complexă afacere un raport de forţe politice şi economice mai tari decât „inima bună” a diplomaţilor.

Totuşi, deşi nota americană de alaltăieri serveşte în primul rând interesele Americii, ea nu înseamnă mai puţin un eveniment fericit. Sau un eveniment în stare să devină fericit.

Statele Unite au dat mai de mult cea mai gravă lovitură ce se putea da Societăţii Naţiunilor. Nu astăzi, când organizaţia de la Geneva este în aşa hal betegită, ci la început, în 1919, când tânăra societate era la auroră şi toate speranţele copilăreşti ale omenirii se îndreptau către ea. Atunci, americanii, dejucând profetismul lui Wilson, au refuzat să intre în cercul fericirii universale şi aducându-şi aminte de principiul lui Monroe, au trecut Atlanticul spre casă şi s-au înţepenit acolo, refuzând să ia cunoştinţă de visurile Europei. Societatea Naţiunilor a rămas astfel fără un membru de importanţă primă. Din capul locului, justificarea sa universală era pusă la îndoială.

De atunci, Statele Unite s-au silit să aibă faţă de Geneva şi în genere faţă de problemele europene o atitudine de bunic sever care priveşte jocul nepoţilor împărţind din când în când o bomboană sau o urechială. (Amintiţi-vă moratoriul Hoover. Amintiţi-vă proiectul american de dezarmare din toamna trecută). O pasivitate superioară, întreruptă uneori de intervenţii uluitoare, imperative.

Alegerea prezidentului Roosevelt (primul prezident pe care partidul decedatului Wilson îl dă de la război încoace) îndreptăţea aşteptarea unei schimbări de orientare. Atlanticul putea să fie din nou „sorbit", asemeni unui Milcov ceva mai mare decât în hora noastră a unirii.

Nota americană de alaltăieri inaugurează poate acest nou drum. Prin termenii ei categorici, prin adeziunea completă ce o aduc la decizia Societăţii Naţiunilor, acestă notă depăşeşte pasivitatea „monroistă" a guvernului american. Să se aşeze pedala pe această nouă atitudine – şi, iată, reîntoarcerea activă a Statelor Unite în politica mondială ar fi un fapt îndeplinit.

Nu se poate spune că ziua aceasta ar fi iminentă. Şi nici că venirea ei ar fi o soluţie pentru marile dureri ale lumii. Dar de la divorţul europeano-american au trecut 15 ani şi după atâta vreme, aceste două continente se regăsesc cu atâtea oase rupte şi cu atâtea răni adânci, încât şi unul şi altul ar avea să-şi ceară mai multă îngăduinţă decât pe vremuri.

Intrarea Americii pe sub porţile Genevei ar fi cu certitudine singurul pas pe care lumea îl va fi făcut în ultimii ani spre pace.

RADU ROSETTI, DECAN

Pe d. Radu Rosetti l-am auzit vorbind întâia oară anul trecut, în martie, la o curte cu juri din provincie, unde o crimă de senzaţie ne adunase pe câţiva bucureşteni – avocaţi şi gazetari. Fusese un proces sumbru, cu dezbateri lungi, istovitoare, cu rechizitorii întunecate şi pledoarii patetice – totul într-o atmosferă deprimantă, în care se invoca o dramă de incest şi sânge.

El a vorbit târziu, a treia zi spre seară, când toată lumea de la juraţi până la aprozi era ostenită şi dezorientată. Apariţia acestui om de bară, cu fruntea sa de poet trist şi de bătrân îngăduitor a fost dintr-o dată liniştitoare. Nu-şi agita mâinile, nu ridica glasul, nu polemiza cu nimeni. Vorbea cuminte, rar, cu o înfiorare abia perceptibilă ce nu venea nici din intonaţie, nici din atitudine, ci din surâsul său larg, învăluitor. Peste zbaterea celorlalţi, peste vâltoarea ce ne agitase 70 de ceasuri, Radu Rosetti aducea un accent de omenie, de simplicitate cumsecade, nuanţată de o vagă ironie pentru exagerări şi adevăruri peremtorii şi sancţiuni răzbunătoare. Nu era un avocat. Era un om de omenie: un om care a trăit, a cetit, a umblat, şi s-a reîntors din călătoriile sale printre ţări, oameni şi cărţi, cu un sentiment de infintă îngăduinţă. Era ceva dintr-un Anatol France, la fel de sclipitor, dar mai sentimental, în acest vorbitor degajat şi simplu.

Mi-am adus aminte atunci de cărţile d-lui Radu Rosetti, cetite în liceu şi uitate de atunci, pe drept sau pe nedrept, nu ştiu (căci nu fac aici critică literară). Şi mi-am spus că la urma urmelor, în avocatură ca şi în orice altă meserie, în inginerie, în medicină, în arhitectură, ceea ce contează nu este pregătirea pur tehnică a omului, ci calitatea sa umană. Or fi – ştiu eu? – jurişti mai savanţi decât acest avocat cu creştetul alb, teoreticieni ai dreptului mai abili şi mai abstracţi, dar ştiinţa şi enciclopedia nu rămân cele mai sterpe lucruri când nu le săgetează spiritul de creaţie?

D. Radu Rosetti care este prin vocaţie un boem, a avut curajul de a rămâne într-o profesiune atât de strictă şi de rece, tot un boem. Dacă nu mă înşel, asta nu i-a purtat nenoroc şi în sala paşilor pierduţi, unde se pierd atâtea lucruri, procese şi suflete, chemarea sa interioară nu s-a pierdut.

Iată-l astăzi chemat în fruntea camarazilor săi de breaslă, să le fie decan. Decanatul este un post de răspundere, pe care toţi cei care l-au ocupat l-au luat foarte în serios, transformându-l însă uneori (şi numai unii dintre ei) într-un fel de demnitate birocratică. Radu Rosetti va aduce însă acolo acelaşi spirit de libertate, de camaraderie, şi de bunăvoie, pe care atâta vreme l-a purtat în lumea cărţilor un adevărat umanist ce este.

PHILIPPE BERTHELOT

O telegramă de la Paris anunţă punerea în disponibilitate a d-lui Philippe Berthelot, fost până astăzi secretar general al ministerului de externe francez. Pentru motive de sănătate zice telegrama în chestiune.

E foarte posibil, d. Berthelot nemaifiind un om tânăr şi postul său având răspunderi şi obligaţii cu adevărat istovitoare. Totuşi, deşi cauzele medicale ale acestei retrageri sunt atât de plauzibile, ea nu este deplin lipsită de semnificaţii politice.

Secretariatul general al externelor este prin sine un punct de primă importanţă în edificiul politic francez. Iar d. Berthelot, care e un diplomat prin vocaţie, a accentuat şi mai mult prin prezenţa sa, importanţa acestui post, care sub conducerea sa a devenit în realitate centru motor al diplomaţiei franceze.

Sub aparenţa unui tehnician viguros şi având o activitate de strictă organizare materială metodică – fostul secretar general a ţinut în mâinile sale toate firele sistemului de acţiune franceză în afacerile externe. Pe la Quai d'Orsay au trecut mulţi miniştri şi s-au încercat multe schimbări de orientare. Toţi şi toate se neutralizau în biroul secretarului general, birou ce reprezenta constanţa întregului edificiu politic. Permanent la Quai d'Orsay n-a fost cum se credea „briandismul", ci, dacă s-ar putea spune aşa, „berthelotismul". Căci Philippe Berthelot l-a precedat pe Aristide Briand şi i-a supravieţuit la ministerul de externe, aşa încât trecerea pe acolo a lui André Tardieu sau a lui Pierre Laval a rămas cu totul superficială, neizbutind să modifice nimic, absolut nimic, din orientarea generală a politicii esterne. Dacă de la 1928 la 1932, Franţa a cunoscut paradoxul unui parlament de centru-dreapta, votând constant pentru o politică externă de stânga, această teribilă şi obligatorie contrazicere, s-a datorat într-o măsură lui Briand, dar în cea mai mare măsură lui Philippe Berthelot, tehnicianul.

Este ciudat sau cel puţin pare ciudat ca un om mai degrabă necunoscut (un om care în orice caz n-a avut în publicul mare nici notorietatea unui subsecretar de stat vorbăreţ) să aibă în jocul real al forţelor determinante un asemenea decisiv loc. Şi e greu să dai toate detaliile unei asemenea formidabile cariere, ridicată sub cele mai şterse şi mai neutre aparenţe. Pentru cine se interesează de comedia subtilă a vieţii politice care nu se vede (pentru că cea care se vede n-are realmente niciun interes), există o carte, unde figura acestui prestigios Philippe Berthelot se află acut surprinsă. Este romanul *Bella* al lui Jean Giraudoux, carte ce romanţează un întreg capitol ocult de politică franceză. Se poate afla de acolo că viaţa publică nu se face numai cu discursuri.

NU SE POATE PENSIONA ŞI ALTFEL?

Nu ştiu de ce sacrificiile pe care probabil toate ministerele au trebuit să le consimtă în măsură egală par a fi cu mult mai dureroase la departamentul instrucţiei. Poate pentru că ele lovesc acolo în categorii sociale de la suprafaţă, în stare să se agite mai vizibil: profesori, artişti, studenţi. Poate pentru că durerile sunt aici mai complicate, agravându-se cu necesităţi mai multe şi mai evoluate.

Fapt este că, de o lună încoace, ministerul este asaltat de nenumărate cereri, propuneri şi plângeri care sunt cu atât mai penibile, cu cât în marea lor majoritate, sunt juste. Consolator nu e decât gândul că diriguitorii acestui minister – d-nii Gusti şi Petre Andrei – fac tot ce pot, pentru atenuarea marilor necazuri ce au fost siliţi să le producă prin ultimile reduceri şi suprimări. Cunoaştem cazuri speciale şi nu ezităm să spunem că soluţionarea lor a cerut o bună doză de eroism.

Propunerea pe care o supunem astăzi ministerului, ne-a fost sugerată de un profesor, pe care scările autorităţilor îl intimidează. Ea ni se pare şi dreaptă şi practică. Cine ştie dacă nu le va fi de oarecare folos tehnicienilor însărcinaţi cu mutilarea, din nefericire atât de imperioasă, a şcolii.

Desfiinţându-se un număr de licee, şcoli normale, comerciale şi profesionale, rămâne o întreagă categorie de profesori definitivi care nu mai pot fi utilizaţi. De curând, s-a depus un proiect de lege, prin care se pensionează forţat acei profesori din această nefericită categorie, care vor fi împlinit 20 de ani vechime sau patru gradaţii.

Criteriul este cu totul arbitrar şi distincţia care se face între profesorii şcolilor desfiinţate şi ai celor rămase în fiinţă nu are altă justificare decât norocul unora şi ghinionul altora.

„Nu este oare mai logic – se întreabă corespondentul nostru – ca în locul acestora, să se scoată la pensie toţi profesorii care au împlinit 30 ani în învăţământ, indiferent dacă sunt sau nu de la şcolile desfiinţate, precum şi cei care au împlinit vârsta de 60 de ani?”.

Evident nici soluţia aceasta nu este ideală, căci 60 de ani nu sunt pentru un profesor o vârstă care să-l scoată din viaţa activă, dar în orice caz nedreptatea este mai mică şi mai scuzabilă, cu atât mai mult cu cât, socotindu-se anii de război dublu (după cum se obişnuieşte) cei mai mulţi profesori din această categorie, pe care o propunem, au împlinit cei 35 de ani de serviciu, ceruţi de legea pensiilor.

Nu cu mai mare cheltuială şi nu cu mai mare efort, se pot deci distribui mai echitabil nefericirile între victimile noului buget. Şi în zilele acestea nu poate fi vorba de leacuri mai radicale.

CAMIL PETRESCU: *PATUL LUI PROCUST*

Fără să ignorez problemele de tehnică literară pe care romanul d-lui Camil Petrescu le pune cu ascuţime, îmi voi lua totuşi libertatea de a nu le discuta aici. Întâi pentru că aproape întreaga critică a făcut-o înaintea noastră, aducând foarte interesante observaţii şi precizări asupra tehnicei din *Patul lui Procust*. În al doilea rând, pentru că problema aceasta nu ni se pare cea mai de seamă, materialul unei opere primând totdeauna asupra metodelor ei de organizare. În fond, tehnica unui roman nu este altceva decât o problemă de gospodărie. Şi chiar atunci când ea este atât de complexă şi subtilă încât să adâncească materialul însuşi al operei (cazul lui Marcel Proust, al lui Joseph Conrad uneori, al lui Camil Petrescu, în sfârşit), încă acest lucru nu este decât o problemă exterioară studiului ei propriu-zis. Să-l lăsăm deci pentru altă dată. Şi să amintim doar, spre lămurirea cititorului nostru, că *Patul lui Procust* se desfăşoară, cum s-a observat, pe două mari planuri, unul de roman social, altul de roman psihologic, primul cuprinzând pe o suprafaţă largă nenumărate aspecte şi probleme ale vieţii moderne (politică, finanţe, ziaristică, aviaţie, modă, sport), cel de al doilea atacând problemele intime, individuale ale omului, iubirea şi moartea. Trebuie de asemeni să remarcăm că pe acest de al doilea plan – pe care l-am numit al „romanului psichologic” – *Patul lui Procust* înscrie o nouă diviziune în două cicluri tragice (Emilia şi Ladima de o parte – Doamna T. şi Fred Vasilescu de altă parte), cicluri ce au oarecari legături epice între ele, dar care ascund în sinea lor două drame perfect distincte. Cuplul Doamna T. – Fred întâlneşte în romanul d-lui Camil Petrescu şi străbate cuplul Emilia – Ladima, cum într-o aceeaşi bucată de pământ un filon eruptiv ar străbate câteva straturi sedimentare, fără ca substanţa lor să aibă altceva comun decât o vecinătate accidentală.

Unii critici au încercat să strângă această legătură, afirmând, cu multe şanse de adevăr de altminteri, că Fred şi Ladima sunt amândoi victimele aceluiaşi pat psichologic al lui Procust, unul mai scund, celălalt mai înalt decât dimensiunile fixe ale acestui culcuş. Este posibil. Este cu atât mai posibil, cu cât, astfel, titlul enigmatic al cărţii se luminează. Dar ştiu eu dacă *Patul lui Procust* a fost în intenţia autorului numai simbolul iubirii? De ce nu al vieţii? De ce nu al morţii?

În ce mă priveşte, îmi place să las enigma nedezlegată şi să continui a face diverse presupuneri asupra semnificaţiei titlului, cum şi astăzi, la o depărtare de 100 de ani, se mai fac presupuneri asupra titlului lui Stendhal, *Roşu şi Negru*.

După aceste considerații mai mult abstracte și generale, să fiu în sfârșit iertat de a vorbi, cu nesocotirea oricărui plan de expunere metodică, despre ceea ce îmi stă mai mult la inimă din romanul d-lui Camil Petrescu: doamna T.

Despre femeia aceasta am mai vorbit adese, aici și aiurea, de curând și mai demult. Am cunoscut-o din primul ceas (în iarna lui 1926, când i-au apărut scrisorile din *Cetatea literară*) și de atunci m-a preocupat întruna existența ei, pe care refuzam să o cred de pură ficțiune literară. Regăsindu-i aceste scrisori în fruntea *Patului lui Procust*, nu voi osteni să repet că aceste pagini sunt cele mai frumoase pe care proza românească modernă le cunoaște. Simplicitatea lor de expresie, accentul lor de oboseală și melancolie, acuitatea observațiilor, bogăția de sugestii a fiecărei imagini, pasiunea descurajată ce le animă – totul face din aceste scrisori o operă de înălțime excepțională.

Marcel Proust, întrebat odată, în adolescență, despre femeia pe care și-ar închipui-o ideal, a răspuns cu o definiție ce mi se pare definitivă: „une femme de genie, qui aurait l'existence d'une femme ordinaire". „O femeie de geniu având existența unei femei obișnuite" este această Doamna T., în care inteligența și senzualitatea se întâlnesc pentru a crea o figură simplă și regală în același timp. Este un personaj complex, de calitate rară – adică tocmai ceea ce este mai greu de realizat în artă, unde calitățile excesive amenință să pară exterioare și teatrale.

(Un exemplu se poate găsi la noi, în imediată apropiere, în opera d-nei Papadat-Bengescu, unde

Elena Drăgănescu, eroină superioară, aparent din aceeaşi rasă cu Doamna T., este până la urmă factice, convenţională şi schematică.) Este infinit de uşor să faci o femeie frumoasă în literatură: nu ai decât să o spui insistent pe fiecare pagină, până ce îi intră în cap cititorului, întrebuinţând eventual cele 15 adjective convenabile unei frumuseţi (tulburător, strălucitor, fascinant, superb, extraordinar...). Şi e tot atât de uşor să faci un erou sau o eroină *inteligenţi.* Dificultatea începe din momentul în care vrei să fixezi detaliile specifice ale unei frumuseţi sau resorturile personale ale unei inteligenţe. Iată de ce eroii superiori abundă în literatura de calitate joasă (nicăieri nu cred să fie mai mulţi oameni de geniu decât în André Maurois) şi de ce adevăratele figuri mari, realizate plastic şi veridic, sunt rare în roman, una sau două în Stendhal, nici una în Balzac, una sau două în Proust.

Doamna T. este o femeie de o frumuseţe realizată strict, nu atât prin pagini de evocare lirică (lirismul fiind ineficace în creaţia epică), ci prin detalii exacte, revelatoare, de ordin pictural unele, de ordin spiritual şi psihologic cele mai multe. Formele trupului, trăsăturile feţei (acel romb al gurii senzuale şi matematic descris de Fred), maniera de a surâde, maniera de a se îmbrăca, felul de a glumi, răspunsurile nervoase, tăcerile surpate, totul întreg este viaţa ei şi o face firească, imediată, cotidiană:

„Şedea cu amândouă coatele pe masă, cu braţele tinere şi rotunde, îmbrăcată în albul atât de delicat al bluzei, cu mâinile subţiri şi lungi, crescute parcă din manşetele moi de batist şi mereu plimbate în jurul obrajilor, sporindu-le feminitatea. Pe degetul arătător drept avea un inel cu piatra neagră de onix, banal, dar care o prindea, sporindu-i albeaţa.

— Nu, domnişoară, serios, spune-mi ce preferi?

— Îmi place lumina... pământul... cartea... rochia... zăpada... tot ce e neprevăzut... net" (p. 238).

Un răspuns ca acesta este suficient pentru a crea un om. Ori, replici de egală frumuseţe, momente de egală simplicitate şi emoţie se află în toată traiectoria luminoasă şi îndurerată a Doamnei T. prin carte, fără însă ca această abundenţă de răspunsuri sau observaţii fericite să-i dea aerul insuportabil pe care îl au „femeile teribile" în literatură (Olguţa d-lui Ionel Teodoreanu sau oricare eroină superioară din André Maurois). Dacă ar fi să o asemăn cu cineva, m-aş gândi la Doamna Chasteller, iubita lui Lucien Leuwen, neuitata apariţie din romanul postum al lui Stendhal, cu care Doamna T. are identităţi de frumuseţe şi gravitate, având însă în plus adâncimea complexă a unei inteligenţe foarte feminină, dar foarte profundă. Această doamnă T., prin graţia ei, prin armonia peisajului ei psihologic, prin melancolia iubirii ce o răneşte, evocă cele mai scumpe umbre femeieşti din literatură, amanta legendară din *Le Grand Meaulnes* al lui Alain-Fournier, sau Fermina Marquez a lui Valery Larbaud, sau oricare din eroinele triste ale lui Turgheniev. Apropieri justificate numai de emoţia iubirilor lor nefericite, de poezia lor depărtată, căci altminteri, fiecare în parte, şi mai ales această Doamnă T., au semnalmente de identitate absolut personale şi distincte.

Tot ce o priveşte pe Doamna T. în *Patul lui Procust*, tot fără rezervă, este de antologie. Scrisorile, episodul incidentului de la Tekirghiol, episodul revelionului din 1928, cu paginile imediat următoare, plecarea lui Fred în cursa spre Capetown, prima lor noapte de iubire în garsoniera mobilată de ea. Din aceste mari momente şi din nenumărate altele mai de amănunt, risipite în tot cuprinsul cărţii, se construieşte o figură complectă şi complexă de eroină, pe care istoria literară – şi nu numai cea românească – va trebui să conteze.

Pentru cine ar avea impresia că termenii acestei afirmaţii sunt prea categorici, repet că i-am cântărit îndelung şi că nu am nimic de rectificat aici.

Ar trebui probabil să insistăm la fel asupra lui Fred. Nu numai pentru că prin el însuşi este un personaj de resurse variate şi pline de interes, dar mai ales pentru că drama şi frumuseţea cuplului acestuia ţine în egală măsură de Fred ca şi de d-na T. Ne vom limita totuşi, pentru că, la urma urmelor, o cronică nu este din nefericire decât o cronică. De altminteri, criticii care ne-au luat-o înainte, au comentat suficient acest personaj. Nu ştiu însă dacă s-a remarcat detaliul preţios că un erou de bună calitate ca Fred, amant prin vocaţie şi om superior prin structură intimă, a fost botezat de către autor aşa de comun şi aproape vulgar: Fred Vasilescu. Faptul cerea un curaj special, căci este în literatura noastră tradiţia ieftină de a se da personajelor de roman sau de teatru nume „avantajoase" (Giorgian, Comşa, Adrian, Valeriu, Drumeş etc., etc.). Nu m-aş mira ca d. Zarifopol, duşman al tuturor „delicateţelor", să se bucure de apariţia acestui Vasilescu.

Tot la capitolul Fred, ar trebui să lămurim misterul său personal, acel mister ce îl îndepărtează de d-na T. şi îl obligă, deşi o iubeşte şi deşi se ştie iubit, să o evite, cu preţul celor mai crude suferinţi sau brutalităţi. Ce rană intimă ascundea Fred şi de ce o ascundea atât de bine, încât până la sfârşitul cărţii, şi după acest sfârşit, nici noi, nici d-na T. n-am fost în stare s-o aflăm?

„Dar ce ipoteze n-am făcut? Cât nu mi-am ars mintea în îndoieli de tot soiul. Nu ştiu ce ar fi putut să fie... M-a chinuit uneori până şi bănuiala stupidă, răscolitoare, că într-un accident de automobil sau avion, vreo rană i-a interzis pentru totdeauna să mai poată fi bărbat" (p. 411).

D-na T. nu făcea o presupunere cu totul absurdă. În orice caz, sunt raţiuni literare ce ar pleda pentru posibilitatea ei. Căci, ca să ne întoarcem încă o dată la un autor scump d-lui Camil Petrescu, şi nouă, Stendhal are un roman, mai puţin cunoscut marelui public – *Armance* – în care eroul principal, Octave de Malivert, ascunde şi el un mister, pe care îl duce în groapă, sinucigându-se. Şi nimeni n-ar cunoaşte cheia acestei taine, dacă, mai târziu, n-ar fi dat-o Stendhal însuşi într-o scrisoare: Octave era impotent sau, în limbaj stendhalian, *babilau*.

Ca un nou Octave de Malivert să fie şi Fred Vasilescu un „babilau"? Nu. Există detalii precise în decursul povestirii care exclud presupunerea; căci dacă Fred o evita pe D-na T., are între timp câteva legături uşoare cu felurite femei.

Atunci? Atunci nu rămâne decât ca, într-o zi, d. Camil Petrescu să ne dea cheia enigmei acesteia, în jurul căreia se ridică o atât de ascuţită dramă.

De altminteri, nu este singura explicaţie pe care am fi în drept să i-o cerem. Sunt altele câteva despre care vom vorbi în cronica noastră viitoare.

II

Cuplul amoros Fred – D-na T., despre care am vorbit în cronica noastră trecută, are vădite superiorităţi de distincţie şi ţinută asupra celui de al doilea cuplu al romanului, Ladima – Emilia. Este o doză imensă de trivialitate şi tristeţe în povestea acestui Ladima, amorezat de o femeie de mâna a cincea – şi uneori trivialitatea aceasta, prin exces, se răsfrânge şi asupra lui, mărindu-i uşorul ridicul pe care, de altminteri, autorul l-a indicat în figura aceasta de poet, demodată şi puţin într-o ureche. Era foarte greu, îmi închipui, de ţinut măsura în desemnarea lui Ladima, personagiu mai mult tragic decât pitoresc, dar având atâtea ticuri, ciudăţenii şi naivităţi ce vin să-i acopere şi să-i facă nesociale marile sale calităţi de inimă şi inteligenţă. E un Don Quichote bucureştean acest poet care iubeşte şi crede într-o cocotă, căreia îi scrie poeme abstracte (şi de excelentă calitate literară, de altminteri), se luptă cu mizeria şi cinismul, gândeşte furtunos şi atacă violent imoralitatea, desfrâul, prostia... Fără îndoială, este un tip superior, dar se face vinovat de atâtea naivităţi, încât şi nouă ne vine greu să i le iertăm.

Este jocul absurd al iubirii în toată drama lui şi în fond nu faptul de a o fi iubit ca un licean pe groasa Emilia i-l reproşăm noi (cum nu-i reproşam pe vremuri lui Charles Swann de a o iubi pe Odette de Crecy, altă gâsculiţă, mai graţioasă însă). Dar peste păcăleala asta tristă pe care dragostea i-o rezervă lui Ladima, este în el o gravă, o desăvârşită inaptitudine pentru viaţă, inaptitudine în care Emilia nu este decât un accident mai mult sau mai puţin. D. Perpessicius a observat just că în silueta lui Ladima este ceva din imaginea unui Eminescu rătăcitor prin cafenele şi redacţii, iar mai târziu (într-o convorbire personală) tot d-sa ne-a atras atenţia asupra asemănării de ton dintre sfâşietoarele scrisori ale lui Ladima şi corespondenţa amoroasă a lui Dimitrie Anghel. Raportat la aceste două figuri din trecut, Ladima capătă un fel de autenticitate locală, care îi face mult mai plauzibilă şi puţin mai consolatoare urâta lui tragedie.

Cât priveşte detestabila apariţie a Emiliei, socotesc că dându-i viaţă acestei triviale păpuşi, după ce a creat o fiinţă de frumuseţea profundă a Doamnei T., d. Camil Petrescu face un exerciţiu de mare romancier, schimbând cu uşurinţă planurile de viaţă şi scările de valori ale oamenilor săi.

Sunt mirat, în această ordine de idei, că s-a remarcat atât de puţin apariţia lui Nae Gheorghidiu, vechea noastră cunoştinţă din *Ultima noapte de dragoste...*, reluată aici cu mai multă amploare şi desemnată precis, complect, fără linii caricaturale (cum s-ar fi pretat în multe părţi), dar cu detalii de o cruzime virulentă (cum e acel brâu al lui Iov, care îl incomodează în scenele de amor cu Emilia). Sunt momente în care Nae Gheorghidiu, care nu este o canalie, pur şi simplu, cum ar fi într-un roman realist sau într-unul sămănătorist, ci un „tip tare”, inteligent uneori, abil totdeauna, sunt scene, zic, în care acest Gheorghidiu ia proporţii epice cu totul interesante (bunăoară în episodul organizării gazetei sau în acela al succesului său de la Cameră, sau, mai ales, în scena poliţei lui Ladima, de la pag. 313).

Prezenţa lui Nae Gheorghidiu în carte face o destul de slabă legătură între *Patul lui Procust* şi *Ultima noapte...*, suficientă însă pentru a indica succesiv acelaşi cadru al unor drame, care – deşi diferite – alcătuiesc la un loc tabloul general al unei opere de romancier. Desigur, în materia asta d. Camil Petrescu nu inovează, după cum nici d. Rebreanu n-a inovat trecându-l pe Titu Herdelea din *Ion* în *Răscoala*, dar aceste personagii de legătură sunt inelele unui lanţ pe care astfel îl putem urmări mai de aproape în desfăşurarea lui.

De acelaşi Nae Gheorghidiu se leagă un alt mister al cărţii (primul mister fiind Fred Vasilescu, inexplicabilul fugar), mister pe care autorul ar trebui să fie somat să-l explice într-o carte viitoare. În discursul lui Gheorghidiu la Cameră, se află într-adevăr următorul pasagiu, de la pag. 238:

„Domnilor, ştiu care e gândul nemărturisit al celor ce mă atacă, dar nenorociri se pot întâmpla oricărei familii... Sublocotenentul Ştefan Gheorghidiu şi-a găsit pedeapsa în fundul ocnei... şi nimeni dintre noi, dintre cei de acelaşi sânge cu el, n-a făcut vreodată cel mai mic demers ca pedeapsa să nu fie executată, până la ultima ei literă... Găsesc că este însă o neiertată lipsă de scrupule să fie atacat, fie şi numai prin aluzii perfide, unchiul care a contribuit la înarmarea armatei române, pentru vina nepotului care a trădat această armată română”...

Sublocotenentul de rezervă Ştefan Gheorghidiu? Dar nu este altcineva decât prietenul nostru vechi, Ştefan din *Ultima noapte*..., febrilul, entuziastul, lucidul, adâncul Ştefan Gheorghidiu.

Domnul Camil Petrescu are toată libertatea de a-şi trimite eroii în ocnă, dar acest Ştefan nu-i mai aparţine din momentul apariţiei, şi cetitorii cari l-au iubit, cei care s-au identificat cu el, se simt îndreptăţiţi să ceară explicaţii. Cel puţin atâta.

În ce mă priveşte, nu accept deloc discreţia excesivă a autorului şi dacă nu ar fi certitudinea că romancierul Camil Petrescu nu a terminat tot ce a avut de spus cu acest al doilea roman, dacă nu ar fi pasiunea sa pentru oameni şi gustul de a le cunoaşte destinul, simplul fapt că ne lasă nerezolvată viaţa lui Ştefan Gheorghidiu ar fi suficient ca să-l determine să se explice. Într-o nouă carte, desigur.

SOLDATUL „DEZERTOR” IORGULESCU

A trecut poate neobservat, în tristele reportagii ale tulburărilor de acum două săptămâni, un detaliu pe care l-am semnalat de altminteri la timp. Corpul II de armată ne roagă să-l amintim şi o facem cu plăcere. Faptul este într-adevăr emoţionant.

E o mică întâmplare frumoasă cu fabulă morală pentru copii, din acelea care laudă în cărţile de şcoală curajul şi cinstea. Cu simpla deosebire că, de astă dată, fabula este adevărată.

În seara de 14 februarie – seara tulburărilor de la atelerele C. F. R. – o bandă de scandalagii, mai mult derbedei, decât revoluţionari, înconjoară pe un căpitan ce trecea pe Calea Griviţei. Îl bruschează, îl ameninţă, îl loveşte. Este căpitanul Filimon, din Regimentul 2 Artilerie.

Întâmplător, prin apropiere se afla un soldat din acelaşi regiment, care tocmai se îndrepta spre casă. Nimic mai firesc – nu-i aşa? decât să-i sară în ajutor comandantului său pe care îl vede în primejdie. Firesc desigur, dar nu prea uşor. Căci agresorii sunt foarte mulţi şi el e singur. În plus, situaţia lui personală are o greutate ce nu s-ar putea mărturisi uşor. Soldatul este de câteva zile fugar. A dezertat. Necazuri în familie, amărăciuni, sărăcie – în sfârşit a dezertat.

Dacă trece pe lângă căpitanul său atacat şi se preface că nu-l vede, nu i se poate întâmpla nimic. Are să fie prins mai târziu sau n-are să fie prins. Cum i-o fi norocul.

Dar dacă se opreşte locului şi se amestecă în vâltoare, atunci nu mai e nici o îndoială. Vor pune mâna pe el şi va primi închisoarea pentru dezertare.

Trebuie să aleagă deci între a-şi apăra căpitanul şi între a se trăda pe sine însuşi.

Socoteala n-a ţinut mult şi alegerea n-a fost şovăitoare. Băiatul s-a aruncat în grămadă, a împărţit pumni în dreapta şi în stânga, a rotit de câteva ori baioneta împrejur şi a izbutit să-l scoată pe ofiţer din grămada derbedeilor, introducându-l pe urmă într-o casă, la a cărei poartă a rămas de sentinelă.

E mai mult decât un act de curaj. Este unul de abnegaţie şi de datorie, pentru care numele acestui soldat merită să fie ţinut minte. Îi zice Iorgulescu Mihail şi este probabil un om simplu şi de treabă. Şi-a pus pielea lui în joc într-un moment în care nimic nu-l silea la asta, nimic decât conştiinţa lui umilă de ins necăjit.

Fără îndoială, superiorii soldatului Iorgulescu Mihail i-au iertat dezertarea. Căci, dacă el a fugit de la curăţitul armăturii sau de la ora de educaţie fizică sau de la corvoadă, n-a dezertat de la datoria nescrisă de a face într-un ceas greu, un gest mare şi simplu.

Gest care se cuvine subliniat cu o linie mare, cât panglica unei decoraţii.

SCRIITORII ŞI „CADRUL DISPONIBIL"

„Cadrul disponibil" – noua formulă a ministrului de finanţe – este un nou termen tehnic pentru o nouă serie de nefericiri. Avem de la o vreme arta de a ne sistematiza mizeria şi de a o împărţi spiţereşte în categorii, fiecare savant etichetată.

Cine se putea să enumere toate loviturile grele pe care le va da crearea acestui aşa-zis cadru disponibil? Cine ar şti să spună exact câte injustiţii ascunde formula asta elegantă?

Incontestabil, legea propusă de minister este un act brutal. Necesar poate, inevitabil poate – dar brutal.

Căci dărâmă dintr-odată o întreagă serie de drepturi câştigate sau socotite până astăzi ca atare, şi distruge cariera modestă a unui mare număr de funcţionari care îşi agăţaseră viaţa de o leafă şi de o pensie.

Să laşi pe drumuri oameni care de 10-15 ani ocupă servicii în ministere, pentru motivul că la timp, în momentul angajării, n-au avut nu ştiu ce diplome cerute de articolul 36 al statului este o metodă cu totul arbitrară. Ani de-a rândul, oamenii şi-au exercitat cu competenţă serviciul, fără ca nimeni să bage de seamă lipsa zapisului pretins de un articol uitat. Iar astăzi, când trebuie un criteriu oarecare de distribuire a sărăciei, se alege tocmai acesta, cel mai legal dacă vreţi, dar şi cel mai neomenos.

Din fericire, legea acestui cadru disponibil nu este încă votată. Termenii nu-i sunt fixaţi. Se caută soluţii. Se propun atenuări. De vreme ce nenorocirea nu poate fi înlăturată, să fie cel puţin încercuită. Asocaiţiile funcţionarilor studiază modalităţile acestei încercuiri.

Există însă o categorie de funcţionari pentru care ni se pare că, oricare ar fi soarta acestui cadru disponibil, trebuie să se facă din capul locului o rezervă. Există prin ministere (la instrucţie, la muncă, la serviciile culturale) un număr de funcţionari scriitori. Nu printre cei din urmă, nu dintre cei mai obscuri. Ne e greu să dăm nume aici, problema fiind atât de penibilă. Cine trebuie să cunoască însă aceste nume, le cunoaşte.

Literaţi de mâna întâia, aceşti câţiva simbriaşi ai statului sunt şi funcţionari de mâna întâia. Prin calitatea lor personală, prin obicinuinţa sistematică a muncii intelectuale, pe care nu o conferă nici o diplomă din lume, unii dintre ei au ajuns să execute lucrări mult mai complicate decât cele obişnuite gradului lor funcţionăresc. Se intâmplă însă ca unii dintre aceşti scriitori – funcţionari să nu aibă diplomele blestematului articol 36. Vor intra ei pentru acest motiv, în cadrul disponibil?

Nu ne vine a crede. Pentru că nu vedem justificarea. Ce s-ar putea invoca pentru concedierea unui scriitor care de zece ani ocupă cu competenţă de mult dovedită o slujbă pe care cu siguranţă posibilităţile sale o depăşesc? Nu cumva lipsa de cultură? Ar fi amuzant să-l vedem pe cutare şef de birou, cu o prăpădită diplomă mucegăită, controlând cultura unui romancier.

Sau lipsa de pregătire profesională? După atâţia lungi ani de exerciţiu verificat al îndatoririlor – ar fi ridicul.

Ar fi mult mai just ca aceşti oameni (care nici mulţi nu sunt) să fie scutiţi de această încercare de două ori mai dureroasă pentru ei decât pentru alţii. În posturile pe care le ocupă, ei pot fi în toată liniştea consideraţi ca specialişti şi în această calitate excluşi fără ezitare din cadrul disponibil.

Este o măsură pe care nu numai vagile noaste aspiraţii de stat cultural o impun, ci însuşi interesul serviciilor, pe care nimeni n-ar şti să le ocupe cu mai multă pricepere.

„IMPRESIONIŞTII" LA LUVRU

O scrisoare a unui amic parizian îmi anunţa zilele trecute, un mic eveniment în muzeele Parisului, pe care pe vremuri le cutreieram împreună: tablourile impresioniste au fost trecute de la Luxemburg, unde fuseseră expuse până în anul acesta, la Luvru, unde vor rămâne de aici încolo.

Iată cum se termină revoluţiile: prin oficializare. Nu numai în artă, unde valorile noi încep prin a fi fluierate şi sfârşesc prin a fi recunoscute de Academie, dar în toate domeniile de viaţă şi de activitate.

La sfârşitul veacului trecut, un impresionist nu era numai un îndrăzneţ, ci de-a dreptul un om într-o ureche. Glumele facile ale criticei erau cele mai uşoare riscuri ale pictorului, căci până una alta el avea de întâmpinat, în cazul bun, rezistenţa pasivă a publicului, în cazul cel mai obişnuit, rezistenţa sa ofensivă şi violentă.

Anii au trecut însă şi ceea ce la început a fost o aberaţie estetică a devenit o artă normală, general acceptată şi uşor înţeleasă. Revoluţia a trecut din mâinile impresioniştilor, în mâinile altora, cubişti, constructivişti, suprarealişti ... Când Picasso a intrat în arenă, Seurat ieşise definitiv din ea. Îi trebuie în permanenţă publicului să fie la 100 de kilometri depărtare de actualitatea esenţială a timpului şi să ajungă cu un deceniu întârziere acolo unde inevitabil trebuie să ajungă.

Franţa, care este o ţară ponderală, având să împace şi tradiţia şi inovaţiile, are muzeul Luxemburgului pentru adăpostirea revoluţionarilor (a celor mai cuminţi însă – căci ceilalţi trebuie să facă un lung stagiu de pribegie) şi muzeul Luvru pentru somnul valorilor academice recunoscute.

Schimbarea de domiciliu a impresioniştilor, înseamnează ştergerea lor din catastiful operelor subversive şi trecerea în eternitatea legal acceptată.

Pereţii rămaşi liberi la Luxemburg vor fi acoperiţi de alte tablouri, revoluţionare astăzi, ca să devină mâine cuminţi.

Dar bag de seamă că am făcut prea multă istorie de artă, când intenţia noastră era să scrim un articol ... politic. Da, politic. Voiam anume să spunem că şi în viaţa ideilor şi a forţelor sociale se întâmplă aceleaşi fenomene de ridiculă regularitate. Că ne batem ani de-a rândul pentru o idee, că ne luptăm cu toţi proştii peremptorii, ca să le dovedim că albul e alb şi negrul e negru şi că dacă nu izbutesc să vadă asta, e pentru că sunt miopi şi îndărătnici, şi toată zbaterea asta a lor şi a noastră se luminează, de o văd toţi orbii, în timp ce viaţa ne pune în faţă alte adevăruri, pe care de astă dată noi vom refuza să le vedem, noi revoluţionarii de ieri.

Căci cu toţii facem drumul între Luxemburg şi Luvru, neştiind că suim asfel treptele morţii.

NEGRU, ALB, ROŞU

Le cunosc culorile astea. Erau în iarna lui 1917 pe toate străzile deşarte ale Brăilei ocupate, pe toate căştile şi chipiurile ulanilor care ne îmbrânceau în faţa brutăriilor unde făceam coadă în aşteptarea celor 300 de grame de pâine zilnică, erau pe cotorul caietelor de şcoală, pe creioanele cumpărate de la librăria nemţească, pe timbrele poştale, pe aripile avioanelor, pe cutiile de marmeladă.

Negru – alb – roşu! Le-am văzut culorile astea şi le-am uitat, fiindcă toate se uită, şi foamea, şi mizeria, şi frigul, şi bombardamentele de noapte, şi devastările bulgarilor, şi rechiziţiile ungurilor. Nu aveam nimic cu oamenii aceia care erau şi ei amărâţi, fiindcă şi ei îşi lăsaseră undeva departe copii şi casă. Feţele palide de turci, îmbolnăviţi de gerul ţinutului nostru dunărean, capetele nemţilor bătrâni, melancolici uneori când ne vedeau alergând pe maidan şi gândindu-se poate la alte maidane, din altă ţară ... cu ei nu aveam într-adevăr nimic. Dar pe aceste trei culori le priveam cu ostilitate şi negru – alb – roşul, ce ne invadase, era singur responsabil de tot. Adică de foarte multe lucruri.

Telegrama care ne anunţa ieri reintroducerea steagului imperial, ne-a amintit de toate acestea. Nu că faptul ar avea vreo importanţă politică. Germania trebuie să chefuiască deocamdată câteva zile la masa hitlerismului triumfător. „Să-şi facă damblaua" cum s-ar zice. Pe urmă, va rămâne cu gustul trezit, gustul de cenuşă udă, cu care se termină nopţile de beţie. Ce va fi pe urmă, va fi cu siguranţă altceva decât se spune astăzi la Berlin între torţe şi stindarde. Deci, nu practic şi nu politic, ne preocupă ridicarea acestui steag, care este al unor timpuri, orice s-ar spune, definitiv decedate. Ci altfel: sentimental dacă vreţi, din superstiţie.

Revoluţia germană din noiembrie 1918, care a retezat băţul negru alb şi roşu, ca pe un catarg al unui vas cufundat, a fost desigur confuză, necreatoare, timidă şi din capul locului plecată prost la drum. Dar un lucru făcuseră, cu un simţ istoric incontestabil, acele zile sângeroase şi glumeţe din noiembrie: aruncarea la rebut a unui steag care nu fusese numai al Kaiserului, al nobilimii şi al războiului, ci al unei întregi tragedii istorice. Simbolul era decapitat şi cu el, decapitată o epocă. Negru – alb – roşul cădea puţin şi pentru răzbunarea noastră, care trăiserăm sub teroarea lui două lungi ierni. Astăzi, când se ridică iar, poate că ne este iertat, deasupra tuturor raţiunilor politice, să ne amintim peste ce sumbru imperiu al morţii a fluturat.

SEMANA DEL LIBRO

Primăvara în Spania va începe ca pretutindeni cu soare şi cu iarbă. Eventual, pentru a justifica un vechi proverb, se vor adăuga şi câteva privighetori.

Dar simptomul cel mai sigur al venirii anotimpului va fi de ordin ... literar. Tânăra republică de peste Pirinei, vrea să creeze această tradiţie, ca în luna aprilie, în fiecare an, să se dea o mare bătălie a cărţii. O luptă metodică la care să ia parte toată lumea, cetitor, scriitor şi librar, pentru o mai bună cunoaştere reciprocă, pentru o mai strânsă organizare a viciului ăstuia nobil, care este lectura.

Programul acestei „semana del libro" se iaugurează prin decernarea a trei mari premii, unul de 5000 pesetas pentru roman şi alte două a 2500 pesetas, pentru eseu şi critică. Premii avem însă şi noi

– câte vreţi. Cine le bagă însă în seamă, decât cei care le încasează şi cei care le dau? Cele trei premii ale săptămânii spaniole a cărţii nu vor fi date prin Academie sau guvern, ci vor exprima oarecum consensul general al breslei scriitoriceşti, nu numai prin sufragiu, ci şi prin participare bănească. Statul nu este, în toată această sărbătoare, decât un simplu regizor. Toţi autorii de cărţi au renunţat la drepturile de autor al exemplarelor vândute în cursul săptămânii de asalt cultural şi procentele lor vor forma fondul general al premiilor. Astfel se creează o distincţie cu adevărat culturală, la care bugetul statului nu este amestecat, un fond care exprimă colaborarea colegială a scriitorilor, destul de modeşti şi cu destul simţ critic, pentru a primi să încoroneze dintre ei trei nume recunoscute ca superioare.

În genere, premiul literar este un eveniment legat de nesfârşite lucrături şi combinaţii (vezi istoria premiului Goncourt), prilej pentru cea mai dezolantă concurenţă şi pentru cele mai nedrepte tăgăduiri. Înţeles însă ca un semn al unei stime critice între camarazi, ca o recunoaştere loaială a valorilor, premiul poate fi un îndreptar dintre cele mai eficace.

Experienţa, pe care breasla scriitorilor spanioli o va face luna viitoare, ar trebui repetată sărbătoreşte pretutindeni. Există atâtea asociaţii şi secretariate şi comitete fără treabă. De ce nu s-ar încerca şi la noi o bătălie a cărţii, repetându-se încercările din anii trecuţi ale Fundaţiei Culturale Voievodul Mihai, dar pe un plan mai larg şi cu o colaborare mai organizată şi mai susţinută a scriitorilor, a tuturor scriitorilor?

PREMIUL TEKIRGHIOL-EFORIE LUI MIRCEA ELIADE

Nu mai departe decât ieri, scriam într-un articol care, vă jur, nu avea deloc intenţia să facă aluzii oportune, această frază: „Premii avem şi noi, câte vreţi. Cine le bagă în seamă, decât cei care le încasează şi cei care le dau?”

Seara, ne-au sosit la redacţie comunicatul juriului pentru decernarea premiului de roman al societăţii Tekirghiol-Eforie: numele scriitorului premiat este Mircea Eliade. Ei bine, iată un premiu care nu va trece nebăgat în seamă şi care, pentru întâia oare poate, de când se împart distincţii artistice la noi, îşi va implini cu seriozitate şi eficace rostul.

Am spus în nenumărate rânduri că vieţii noastre literare îi lipseşte un premiu de prestigiu critic. Ale Academiei sunt totdeauna inactuale. Ale ministerului sunt oficiale şi moarte. Ale S.S.R.ului sunt, sau cel puţin au fost până într-un timp, „aranjate”.

Toate, în sfârşit (şi să nu le uităm pe cele „naţionale”, compromise de o serie de gafe), toate sunt lipsite de autoritate. Nici unul nu are priză asupra publicului.

Când, acum două luni, societatea Tekirghiol-Eforie instituia un premiu de 20.000 lei pentru un roman inedit, făcea desigur un act ce o cinstea, întreprinderile comerciale neavând, după ştiinţa noastră, asemenea îndelitniciri la noi. Era o faptă excelentă. Dar când, constituindu-şi juriul de decernare, societatea alegea cinci nume de scriitori, dintre care trei erau cei mai autorizaţi critici ai vieţii literare actuale, aceasta nu mai era o faptă bună, ci de-a dreptul un fapt cultural. D-nii Perpessicius, Şerban Cioculescu, G. Călinescu şi Mihai D. Ralea aveau sarcina, nu dificilă, dar obligatorie şi plină de răspunderi, de a reabilita instituţia premiului literar şi de a nu se lăsa să se piardă o bunăvoinţă care ne se găseşte chiar pe toate drumurile.

Alegerea lui Mircea Eliade transformă dintr-odată premiul Tekirghiol-Eforie, într-o valoare. Va fi de aici încolo un criteriu, un îndreptar.

Nu cunosc manuscrisul romanului *Maitreyi*, pe care cei cinci lectori din juriu l-au ales din cincizeci. Dar e nevoie să-l cunosc pentru a şti că desemnarea aceasta este un act profund şi esenţial critic?

Mircea Eliade este cea mai răscolitoare apariţie a ultimului deceniu în literatura românească. O minte solicitată de atâtea probleme, o curiozitate de ascuţimea aceasta, o virulenţă critică de mare iniţiativă au făcut din el centrul motor a ceea ce s-a numit în mod abuziv „generaţia tânără" şi care mai propriu s-ar putea numi viaţa culturală a ultimilor şase ani, în ce a fost mai viu şi mai agitat.

Isabel şi Apele diavolului, romanul lui prim, venea uluitor în mijlocul unei cariere ştiinţifice şi cartea aceasta fierbinte, torturată, colţuroasă, schimba dintr-odată peisagiul literaturii noastre, îi siluia hotarele strâmte, i le lărgea sălbatic definitiv. Cred şi astăzi, cum am crezut la apariţie, că *Isabel*, dacă ar fi apărut într-o limbă europeană cu circulaţie, ar fi fost un mare eveniment, cu rezonanţe nici astăzi stinse. Noi însă uităm şi îngropăm cu o dezinvoltură fără pereche, fiecare victorie pierzându-se în gol şi fiecare muncă trebuind să fie reluată veşnic de la început.

Ştiu bine că *Maitreyi*, care va fi un roman de tensiunea lui *Isabel*, nu însemnează pentru Mircea Elade decât o paranteză, un fruct pierdut în drum, un incident şi că, la acest ceas, eu scriu despre un lucru şi despre o operă peste care el a şi trecut. Câte premii şi câte edituri ar trebui, pentru ca să se golească toate sertarele lui cu manuscrise şi câte tipografii ar trebui să urmeze de aproape cursa prin lume a lui Mircea Eliade, pentru ca să izbutească a ne ţine în actualitate cu ce gândeşte, cu ce transformă, cu ce arde, acest furtunos şi năvalnic ins.

Mă întreb cu teamă cine va putea să poarte pe umerii săi, fără dificultate, la anul, o distincţie pe care anul acesta o poartă Mircea Eliade.

Premiul Tekirghiol-Eforie debutează fixându-şi cadre de o exigenţă descurajatoare. Cu atât mai bine.

ECONOMIE ŞI ARTĂ – NU SE POATE

Artiştii Teatrului Naţional din Iaşi au trimis Ministerului Instrucţiunii, un nou memoriu. Încă unul. De o lună încoace, protestele, audienţele, moţiunile şi memoriile artiştilor dramatici n-au contenit să asalteze ministerul care, împărţit între dreptatea evidentă a artiştilor sacrificaţi şi obligaţia dureroasă de a reduce sălbatic bugetul, are cu adevărat o situaţie penibilă. Nu le rămâne victimelor nici consolarea platonică de a putea înjura pe cineva, pe care să-l tragă la răspundere.

Socotim însă că aşa cum se pune problema reducerii bugetelor teatrelor naţionale – se greşeşte. Se insistă prea mult asupra necazurilor băneşti ale actorilor – reale desigur şi regretabile – uitându-se astfel că datoria unui teatru nu este să hrănească un număr de pensionari, ci să-i pună pe aceşti pensionari ai săi în situaţia de a avea o activitate culturală certă.

Aşa cum s-a pornit discuţia, teatrele noastre iau aerul unor azile, iar actorii, aerul unor nefericiţi înspăimântaţi de pierderea pâinii sigure.

Să o spunem neted: întâiul comandament al unui teatru – şi mai ales al unui teatru naţional – nu este să dea de mâncare trupei. El nu are decât o singură datorie, care este însăşi raţiunea sa de a fi: să facă artă.

Ori, arta e un lucru subţire şi care se ţine cu cheltuială mare. Culorile unui tablou trebuie să fie veritabile, marmura unui sculptor trebuie să fie marmură, piatra unei statui să fie piatră. „Reducerile bugetare" merg oriunde: la capitolul pâinii, al hainelor, al ţigărilor, oriunde, în sfârşit. Numai în artă, nu.

Când ministerul sau direcţia teatrelor fixează unei societare crâncena leafă de 8 sau 10 mii de lei, poate avea impresiunea că a găsit o soluţie şi că i-a asigurat artistei „strictul necesar". Adevărul este că în artă nu există „strict necesar", ci numai risipă, risipă creatoare, obligatorie. O artistă care este torturată de gândul de a găsi azi bani de masă, mâine bani de chirie şi, în fiecare zi, bani pentru rochiile cerute de scenă, nu ştiu când are să-şi studieze rolul şi cum are să creeze în jurul lui cercul de linişte şi de izolare absolut necesar pentru asta. Spun poate un lucru revoltător şi iritant, dar cred că nu poţi să mănânci în cârciumi murdare şi să faci în acelaşi timp artă adevărată în teatru.

Statul nu e obligat, repet, să întreţină actori. Dar e obligat (sau cel puţin aşa spune) să întreţină instituţii de cultură. Atunci să le ţină cum trebuie. Sau să le închidă. Economie şi artă – nu se poate.

ESCROCHERIILE SALUTARE

S-a vorbit mult în ultimile zile despre o tenebroasă afacere politică şi financiară care indignase opinia noastră publică şi fusese pe urmă uitată, pentru ca abia acum, după câţiva ani de tăcere, să fie readusă în discuţie. Un accident indiscret face ca justiţia să redeschidă nişte dosare prăfuite – şi iată, reînviind dintr-odată umbra unor comisioane de mult încasate şi, probabil, de mult cheltuite. Destinul are uneori scrupule de acestea tardive.

O nouă anchetă, noi cercetări, noi interogatorii vor readuce deci în actualitate această veche comedie.

Nu ştiu dacă cetăţenii cetitori se vor mânia din nou împotriva pungaşilor şi stâlpii de cafenea vor cere iar sancţiuni drastice împotriva jafului politicianist. E foarte posibil. Indignarea este doar una din cele mai alese voluptăţi ale cetăţeanului român.

Noi însă mărturisim a privi sculărea din morţi a scandalurilor financiare din trecut cu oarecare melancolie. Cu duioşie aproape. Căci, oricum, dacă vă gândiţi bine, ele evocă un timp de belşug, de opulenţă, de optimism general. Marile escrocherii sunt semne de sănătate economică, după cum unele hemoragii nazale indică o mare vitalitate. „Panamaua”, „şperţul”, „comisionul” şi „marele scandal” – sunt tot atâtea varietăţi de flori ale prosperităţii. Ceea ce păcatul este pentru o femeie tânără, frumoasă şi cu temperament, escrocheria este pentru o societate înfloritoare.

Românul, care n-are nimic dintr-un puritan, a înţeles foarte bine acest lucru şi de aceea, după o scurtă perioadă de revoltă morală, mai toate scandalurile noastre publice trec din redacţii în cafenele şi din cafenele în teatrele de vară. În traiectoria aceasta, parchetul joacă rol de haltă facultativă – şi nimic mai mult.

Ce este mai dezolant în viaţa noastră economică, de doi-trei ani încoace, este tocmai excesul de probitate, care măsoară şi excesul de sărăcie. Nu vedeţi că nu se mai descoperă nici o fraudă? Şi nu simţiţi ce simptom de sterilitate este în această cinste generală? Devenim oneşti şi asta înseamnă că devenim descurajaţi, plictisiţi, lipsiţi de imaginaţie. Nu mai avem gustul aventurii, nu mai avem instinctul loviturii în stil mare. Ne dăm noi oare seama ce mortal flagel se ascunde în această excesivă conştiinţă a proprietăţii.

Las deoparte dezastrul estetic pe care îl constitue, căci, în genere, probitatea publică este monotonă, ţeapănă şi noduroasă, în timp ce escrocheria este inventivă, tânără şi spontană. Dar economic vorbind, ştiinţific dacă vreţi, absenţa afacerilor, numite impropriu dubioase, este cel mai sigur început de moarte.

De ce nu avem norocul unui nou scandal financiar? Criza ar trece subit, ca un vis rău.

UN „DE PROFUNDIS” VESEL

În timp ce în Germania un decret-lege al noului regim introduce bătaia în şcoli, ca instrument pedagogic, în Franţa studenţii se pun în grevă pentru a-şi apăra dreptul de a-i „ucide” pe profesori la fiecare sfârşit de an. Ucidere simbolică şi sentimentală – dar ucidere oricum.

Într-adevăr este în tradiţia vieţii studenţeşti pariziene, ca după ultima oră de curs a unui profesor, la finele anului, să i se organizeze în curtea şcolii o înmormântare în toată regula. Magistrul în chestie este reprezentat printr-o efigie şi dus astfel la groapă, cu tot ceremonialul de rigoare: cruci, prohod, panegiric. Este un obicei oarecum macabru, dar care până azi a fost tolerat cu suficient scepticism şi cu oarecare bunăvoie uneori. Ce vreţi? *Il faut que jeunesse se passe.*

Obiceiul acesta este observat cu stricteţe mai ales la şcolile comerciale. Nu se ştie precis de ce. Fanteziile tradiţiei.

Ei bine, săptămâna trecută s-a întâmplat un incident care a indignat toată tinerimea studioasă pariziană, geloasă de drepturile ei până azi necontestate. La École des Hautes Études

Commerciales își termină cursul pe 1933, d. Jacquelin, vestit profesor al Facultății de Drept. Este un bătrân sever, cu o barbă de culoarea foilor de tutun și cu o privire de procuror. Îmi aduc aminte de el, cu un copilăros fior de teamă. Și de aceea, înțeleg foarte bine de ce studenții săi de anul ăsta, când a fost să-l înmormânteze, după regulile de totdeauna, au făcut-o cu un plus de entuziasm și fervoare. Ziarele spun că au fost cele mai vesele și mai însuflețite funeralii.

Se pare că acest exces de bucurie a indispus autoritățile școlare, care au încercat să ia oarecari măsuri represive. Atâta a fost de ajuns, pentru ca toți studenții înaltului institut universitar să declare grevă. Ei cer cu energie să nu fie luat dreptul de a glumi. Împotriva necazurilor inevitabile relațiilor cu profesorii și programul, împotriva examenelor și notelor rele ei n-au decât o singură dată pe an, satisfacția de a cânta *De profundis*. Această satisfacție vor să și-o apere cu orice preț.

Greva a avut cel mai deplin succes. Directorul școlii a declarat într-un interviu că nici prin gând nu i-a trecut să pedepsească pe cineva și că inocentele funeralii de fine de an nu au decât să continue. Slavă Domnului, nimeni nu a murit până azi în urma acestor ceremonii funebre.

Nu știu dacă gustați sau nu pasiunile macabre ale studențimii acesteia. Dar, fie că da, fie că nu, veți recunoaște că această libertate a jocului, această îngăduință largă pentru fanteziile unor tineri, care cu siguranță nu sunt mai răi decât alții, este infinit superioară ca metodă bătăii legiferate din școlile nemțești.

Acest simplu detaliu, ce imensă distanţă sufletească măsoară!

S.S.R.-ul SE ORGANIZEAZĂ

Adunarea generală S.S.R.-ului a hotărât duminică să se purceadă la o completă reorganizare a societăţii. S-a numit pentru treaba asta o comisie şi ... să-i aşteptăm rezultatul.

Ce o ieşi de aici, ştie Dumnezeu. Poate un raport, poate un memoriu, poate nici atât. Sau poate, cine ştie? – o reorganizare serioasă, aşa cum aşteptăm de atâţia ani.

În fond, ce este ineficace şi vechi în acest venerabil S. S. R. nu sunt oamenii care îl conduc. Pe ei îi cunoaştem. Liviu Rebreanu, până anul trecut, Corneliu Moldovanu, anul acesta. Adică doi scriitori cu conştiinţă profesională a breslei lor, doi excelenţi camarazi şi doi oameni muncitori, stăruitori, energici. Totuşi, cu asemenea prezidenţi – încadraţi, cel puţin în parte, de tovarăşi preţioşi de lucru – S.S.R.-ul n-a izbutit să ducă decât o viaţă inutilă, fără strălucire intelectuală şi mai ales fără justificare practică. Fiindcă sper că nu se vor număra, la capitolul acţiunii culturale, cele câteva banchete vesele de la Cina şi nici, la capitolul acţiunii practice, cele câteva certuri intestine ce se repetă anual la adunările generale.

Dar dacă oamenii nu sunt de vină, cine sau ce lucru trebuie făcut răspunzător de somnolenţa S.S.R.-ului? Răspunsul nu e dificil. S.S.R.-ul are o organizare sterilizantă. Toate formele, toate organele, toate „acţiunile” asociaţiei ăsteia se învârtesc în gol, fără obiect precis de muncă, fără influienţă asupra publicului, fără prestigiu faţă de scriitori.

Constatarea aceasta nu poate supăra pe nimeni. Căci dacă adunarea generală a decis o reorganizare serioasă, înseamnează că toată lumea şi-a dat seama că lucrurile merg prost. Şi că se ştie de ce anume ele merg atât de prost.

S.S.R.-ul trebuie să devină sindicat. Sau să nu mai devină nimic. Există câteva probleme profesionale precise care îi cad automat în sarcină. Raporturile scriitorului cu statul. Regimul operelor căzute în domeniul public. Organizarea bibliotecilor publice. Organizarea unei edituri de stat (sau, deocamdată, a editurii Casei Şcoalelor). Şi altele multe care n-au cum să fie expuse într-un articol de 15 minute. Poate S.S.R.-ul să se transforme astfel încât să fie organul practic, energic stimulator, presupus de aceste chestiuni foarte precise? Noi avem credinţa că da. Iar dacă nu, este o datorie dintre cele mai simple să tragă obloanele şi să închidă prăvălia. Cel puţin nu va încurca locul pe care alte iniţiative îl pot ocupa.

SINUCIDERI DIN PLICTISEALĂ

Ziarele străine au povestit în ultima vreme câteva fapte diverse tragice, care fiecare în parte n-au altă semnificaţie decât a unui roman familiar, dar care toate la un loc fac parcă un fel de maladie generală.

La Paris, acum două săptămâni, o tânără americană, frumoasă şi bogată, s-a sinucis pentru că se plictisise. Tot la Paris, câteva zile mai târziu, o doamnă burgheză, cu nume de contesă, l-a împuşcat fără motiv pe amicul ei, un om politic cunoscut, prefect venit din provincie în ajunul unei înaintări răsunătoare (se vorbea de o înlocuire a d-lui Chiappe). În acelaşi timp lady Owen, eroina unei la fel de inexplicabile drame, ieşea din închisoare, graţiată după trei ani de închisoare. În sfârşit, într-un oraş de pe Coasta de Azur, într-un hotel obscur, se sinucidea un strălucit june parizian, Pierre Meyer, extenuat de excese mondene şi de stupefiante.

Cu deosebire m-a surprins moartea acestui Pierre Meyer, pe care l-am cunoscut acum vreo doi ani, l-am văzut dansând pe scenă, la Teatrul Apollo şi l-am găsit mai târziu în atelierul unui pictor amic, unde consuma enorme pahare cu whisky şi făcea din neastâmpăr piruete elegante între fotoliile pe care le răsturna şi le ridica în trecere. Era un tânăr de o frumuseţe scandaloasă: bine îmbrăcat, bine pieptănat, bun dansator, bun cântăreţ de tangouri. Un tip monden, enervant fără măsură, pe care l-ai fi luat bucuros la palme, dacă, oricum, n-ar fi fost plăcut să-l priveşti. Era triumful frumuseţii şi al prostului gust.

De ce se omoară un asemenea om? Ce dificil răspuns, când în moartea asta nu se ascunde nici foamea, nici dragostea, nici boala. O moarte elegantă, salonardă, frivolă.

Nu e decât un resort sufletesc plauzibil pentru aceste deznodăminte.: plictiseala. Vedeţi *Europa galantă*, pe care o descoperă pe la 1922 Paul Morand. Europa neurastenizată de alcool, dans, inversiune sexuală şi artă modernistă, aceeaşi Europă, tragic povestită mai târziu în romanele englezilor tineri (Norah James – vechea noastră pasiune literară, căreia insist să-i găsesc necontenit noi adepţi), această Europă continuă să existe mai departe chiar printre ruinele de astăzi ale sărăciei. Într-un continent în care milioane de oameni crapă de foame, se păstrează încă o psihologie de bar de noapte, de dezolare rece, de morfină şi de sexualitate strâmbă.

La noi, unde oricum, fără a face niciun fel de poezie sămănătoristă, oamenii sunt mai aproape de pământ şi mai robuşti deci, nu se pot observa ravagiile acestei psihologii distinse şi funebre. (Deşi un ochi atent ar şti să descopere, la marile reuniuni mondene, insignele nobile ale sinuciderii lente, ale descompunerii morale). În marile metropole occidentale însă, balul acesta de misionari ai viciului este evident şi vast.

Am minţi dacă am spune că esteticeşte vorbind, spectacolul acesta este lipsit de voluptate şi strălucire. Oamenii pur şi simplu necăjiţi sunt mai puţin interesanţi decât oamenii tragici. Cine moare de foame este mult mai plat şi mai uniform decât cine moare de heroină. Şi cu siguranţă zidarul care cade de pe schelă şi îşi frânge şira spinării, dus a doua zi la groapă în bocetele văduvei, nu are nici pe departe complexitatea şi „subţirimea" lui Pierre Meyer care moare din dezabuzare, cu ochii umbriţi de morfină şi homosexualitate.

Dacă mai lipseşte ceva dezastrului definitiv al vechii lumi, dacă raţiunile politice sunt insuficiente, dacă necesităţile economice sunt discutabile – faptul divers al sinuciderilor din plictiseală pune definitiv o piatră de mormânt pe care nimic nu o va mai ridica. Fiindcă o civilizaţie, o cultură, o societate în care tragedia a intrat pe atâtea căi subtile şi insesizabile nu mai are ce salva. Şi cine crede că aceste timpuri bolnave se pot lecui prin ordonanţe de moralizare publică, prin suprimarea dansurilor lascive, ca în Germania, prin lungirea legală a rochiilor şi prin conferinţe puritane la radio este un naiv.

Peste toate acestea trebuie să treacă bolovani, apă şi flăcări.

PETRU COMARNESCU: *HOMO AMERICANUS*

Având a-i da, anul trecut, replica d-lui Petru Comarnescu într-o dezbatere publică asupra Americii, la Cercul Analelor, am găsit în d-sa un vorbitor precipitat, un advocat pătimaş şi un polemist categoric, atât de câştigat cauzei yankee, încât orice obiecţie, oricât de timidă, era respinsă brusc, după foarte sumare socoteli. Cu amintirea acelei discuţii violente şi cu o mai veche cunoaştere a temperamentului său de intelectual idilic, mărturisesc sincer că nu aşteptam ca d. Petru Comarnescu să poată scrie *critic* despre America şi despre omul american. M-am înşelat. *Homo Americanus* este un studiu excelent, obiectiv şi sintetic, scris desigur cu dragoste, dar nu cu părtinire şi mai ales nu cu naivitate. Ca document nu-i lipseşte nici materialul interesant, nici punctul de vedere revelator, nici – ceea ce este esenţialul – privirea de ansamblu a unei atât de vaste perspective. Nu ştiam că după Keyserling, Siegfried, Sinclair Lewis, Ludwig Lewisohn, Duhamel se mai poate scrie o carte de prezentare a civilizaţiei americane, cu detalii inedite de pitoresc şi cunoaştere. Dacă ar avea norocul unei traduceri într-o limbă de circulaţie europeană, *Homo Americanus* s-ar plasa în prima linie a bibliografiei acesteia.

Domnului Petru Comarnescu nu-i reproşam, în răfuielile noastre amicale, decât păcatul de a fi un cugetător candid. Formula d-sale predilectă în materie de sistemă socială şi politică, „aristocratizarea maselor”, ni se părea de un idealism prea uşor şi tot ce afirma d-sa despre problemele societăţii europene se resimţea de această placidă sentimentalitate.

Pe planul faptelor politice, criteriul ideal al d-lui Comarnescu era Geneva, iar pe planul probleme-lor spirituale o altă Genevă, imaginară aceasta, dar la fel de gentilă.

Totul era prea armonic, prea cumsecade şi prea optimist în viziunea d-lui Comarnescu şi cum nimic nu mă înfurie mai rău decât un asemenea optimism global, nu-mi puteam reţine unele puneri la punct sceptice, ce veneau să tempereze astfel simpatia firească pe care o păstram pentru un intelectual atât de loial şi de interesant în toate preocupările sale.

Astăzi, când d. Comarnescu publică o carte față de care nu pot formula nici o rezervă (nici de ordin literar, nici de alt ordin), nu mi-aș ierta să trec peste vechile noastre neînțelegeri, care sper că rămân la fel de acute și de vii ca și în trecut, și nu mi-aș ierta să nu spun lămurit că elogiul prezent este elogiul unui adversar intelectual decis.

Cu această specificare, pot în sfârșit să vă spun ce admirabilă lectură este cartea d-lui Comarnescu, vie ca un reportaj și antrenantă ca un roman – dar în același timp instructivă ca un studiu monografic.

Sunt bucuros că d. Petru Comarnescu, al cărui spirit se împarte adesea între un dogmatism sever, universitar, și o vioiciune critică ce contrazice dogmatismul, a scris cartea de față numai cu a doua calitate a sa. Adică fără niciun fel de înțepenire dogmatică, ci numai cu o peniță alertă, discursivă și familiară. În mod firesc aplecat spre abstracții și principii, ar fi putut face o „carte de idei", care n-ar fi fost poate mai puțin interesantă decât cea prezentă, dar care cu certitudine ar fi fost mai schematică și mai didactică. D-sa însă a ales pentru început din peisajul problemei americane ceea ce era mai direct și mai viu: omul. Și a încercat să reducă varietatea umană a continentului la câteva expresii-tip, sintetice și reprezentative. O „tipologie" – își numește d-sa în prefață această colecție de figuri.

Ei bine, ce este surprinzător (și constituie de altminteri revelația volumului, din punctul de vedere al vocației de scriitor a d-lui Comarnescu, de aici încolo) este faptul că aceste „tipuri", deși își păstrează întreaga semnificație documentară pe care le-a dorit-o autorul, nu sunt deloc scheme vorbitoare, fantoşe cu scop demonstrativ, ci oameni vii, personagii plauzibile, individuale, perfect caracterizate. Aşa încât, de unde autorul încerca să fie critic şi moralist, a izbutit să devină, în plus, romancier.

Dar chiar metoda de expunere a problemelor şi a tipurilor americane este a unui romancier. D-sa începe printr-un portret al „personagiului-tip”, portret în care detaliul fizic şi comentariul psichologic se ajută reciproc pentru a-l evoca exact. După această prezentare, iată-ne stând de vorbă cu omul ales (un om de afaceri, sau o femeie de club, sau un preot, sau o fată modernă) într-un dialog nervos, precis, cotidian, care rezolvă cu mlădieri şi cu humor cele mai generale probleme, făcându-le să ia un aer curios de convorbire zilnică, deloc profesorală. Această luare directă de contact este urmată în sfârşit de comentariul autorului, care din materialul deja expus ştie să degajeze trăsăturile ce-i sunt necesare pentru vitrina generală a cărţii.

Din această succesie de imagini, jumătate critice şi jumătate epice, sunt de reţinut şi de comentat în primul rând atitudinea autorului faţă de problemele cercetate, iar în al doilea rând valoarea literară a eroilor săi care, repet, depăşesc prin vitalitatea lor evidentă rolul factice de raisonneuri.

Nu voi insista asupra problemelor. Ele se cunosc în partea cea mai bună (căci printr-un capriciu inexplicabil al modei literare, ultimii trei ani au fost consacraţi, în librăriile europene, Americii). Ar fi de prisos şi prea sumar să amintim aici deosebirile structurale ale spiritului american, faţă de cel european. D. Comarnescu făgăduieşte în prefaţă un nou studiu, în care să încadreze problema americană în filozofia culturii. Vom sta de vorbă atunci. Aşadar, nu avem nimic de refuzat sau de acceptat din atitudinea d-lui Comarnescu. Trebuie doar să observăm că d-sa discută fără *parti-pris*, cu un dram de ironie, cu multă îngăduinţă uneori, dar şi cu destul simţ critic, singura d-sale preocupare fiind nu să apere şi nu să condamne, ci să înţeleagă. Sever când e absolut necesar, tolerant mai totdeauna, sceptic uneori (da, d. Comarnescu, prietenul nostru candid de altădată), autorul acestei cărţi este un interpret pe care entuziasmul nu l-a corupt şi nu l-a întunecat. Valoarea documentului este cu atât mai mare.

Dar, pentru că scriu aici o cronică literară, ce este mai interesant în cartea de faţă nu e documentul, ci scriitorul, nu materialul expus, ci romancierul revelat.

D. Comarnescu se dovedeşte un desenator exersat de figuri vii, un psiholog atent şi subtil, un observator lucid al comediilor umane, pe care le evocă uşor, în câteva note de veritabil humor. Aş cita cu bucurie, dacă aş avea loc, paginile 145 şi 146, care realizează atât de fericit zglobia intrare în arenă a Helenei Thomas, fata modernă. Cum aş cita toate figurile care populează cartea şi din care cel puţin această schiţă din primele pagini, a lui J.V. Smith, trebuie transcrisă, pentru liniile ei pregnante şi veridice:

„Domnul Smith nu e gras. E între două vârste. Din spate şi cu pălărie pare zvelt şi tânăr ca un student. Ceafa roz şi tunsă cu maşina e dreaptă şi încordată ca a unui marinar. Din faţă însă pare mai trecut decât anii pe care îi are. Umerii obrajilor s-au ridicat ca nişte bătături pe faţa-i plină, cu pieliţa subţire şi roşie, secţionată de un nas regulat şi insensibil la parfumuri, dar care s-ar sufoca în aer închis sau stătut. Îmbrăcat cu haine standardizate după modelele gentlemanilor londonezi, din stofă bună şi corect tăiate, totdeauna călcate la fabrică, John se ţine drept şi calcă întotdeauna sigur. Din timiditatea anglo-saxonă nu i-a mai rămas decât un zâmbet convenţional şi şovăitor. Fruntea dreaptă şi fără cute este grăniţată de un păr abundent de un blond care începe să se spălăcească."

Portretul acesta ni se pare de o ascuţime vizuală care defineşte net un scriitor epic. Speţa este, în ciuda falsei abundenţe de romancieri, cu totul rară.

O REVISTĂ REGIONALĂ

Despra „Analele Brăilei", revista de cultură regională ce apare de, iată, patru ani încheiaţi, în oraşul nostru dunărean, am scris adesea.

De obicei, regionalismul nostru este ori agresiv, ori declamator, ori sămănătorist. Un spirit de 10 Mai prezidă la aceste entuziaste acţiuni provinciale. Chiar acolo unde ideea de cultură regională este o realitate serioasă – în Oltenia bunăoară – ea n-a încetat să se dezvolte sub steagul anacronic al sămănătorismului. O grupare de studiu local, care să nu se sprijine decât pe pasiunea de a cunoaşte şi pe solidaritatea firească a localnicilor, preocupaţi de istoria şi sufletul regiunii lor – o asemenea grupare de cercetări exacte se găseşte mai greu.

Nu cred că exagerez spunând că „Analele Brăilei” fixează un nou tip de revistă regională. În colecţia celor patru ani ai săi de apariţie, cetitorul nu va întâlni nici articole de ideologie, nici declaraţii de principii, ci numai documente, acte, interpretări, contribuţii monografice. Fără un plan riguros de cercetare (căci pentru asta lipsesc banii, dacă nu oamenii) Analele acestea au întrunit toate căutările în legătură cu trecutul şi existenţa Brăilei. Iubitori ai urbei, monografişti ocaziţionali, istorici veritabili şi simpli diletanţi – toţi câţi au aflat sau adâncit ceva din imaginea complexă a ţinutului brăilean s-au întâlnit între coperţile acestei reviste. Astfel încât astăzi, la încheierea a patru ani de existenţă eroică, „Analele Brăilei” prezintă un material documentar divers, vioi şi substanţial, care aşteaptă să fie întrebuinţat şi sistematizat. (Trebuie remarcat îndeosebi cu mare bucurie excelentul studiu publicat în ultimul număr asupra „catagrafiei locuitorilor şi a venitului din judeţ în 1828” – studiu care aduce o imagine exactă, până în cele mai revelatorii detalii, a oraşului şi satelor brăilene, la începutul stăpânirii româneşti).

Prin exemplul lor, prin stăruinţa lor, „Analele” au dat un impuls preţios, intelectualilor brăileni din ultimele generaţii şi se poate spune că astăzi judeţul abundă de monografişti benevoli şi iscoditori. Se poate aştepta de aici o cunoaştere amplă a vieţii locale, pe toate planurile sociale şi se poate mai ales aştepta consolidarea unui spirit regional robust şi larg.

A MAI FOST UN PROTOCOL

Rezistenţa Băncii Naţionale faţă de stăruinţile ministrului de industrie şi comerţ cu privire la textul Protocolului de la Geneva, poate părea unora excesivă. În orice caz, divergenţa dintre guvernator şi ministru, fixată asupra câtorva termeni şi nuanţe, are aparenţe futile. Expertul străin, spune d. Lugoşianu, va trebui să fie *„consultat”* de institutul nostru de emisiune în problemele de politică monetară. Nu, răspunde d. C. Anglescu. Expertul străin va fi cel mult *„informat”*.

Redusă la asemenea controversă, chestiunea protocolului de la Geneva îşi micşorează aparent gravitatea. S-ar părea că n-au mai rămas decât obiecţii de detaliu, când după ştiinţa noastră, obiecţile cele mai puternice sunt de principiu şi ansamblu, lovind acest nefericit protocol în totalitatea lui.

Totuşi, deşi rezistenţa Băncii Naţionale pe chestiuni mărunte, are păcatul de a fărămiţa problema, această rezistenţă nu este lipsită de utilitate. Trebuie salvat tot ce poate fi salvat, puţin sau mult, cât se poate în orice caz. Căci, odată semnat şi mai ales ratificat (dar va fi?), un text nu poate fi atenuat de declaraţiile idilice ale ministrului. Iar declaraţii idilice, d. Lugoşianu a tot făcut din vesela zi a semnării protocolului.

Vă amintiţi poate. *Un gen nou de colaborare internaţională*, scriau cu entuziasm gazetele, reproducând declaraţiile ministrului. Un gen nou? Nu chiar aşa de nou, dacă stai şi te gândeşti. Căci protocoale cu Geneva au mai fost până azi, în alte țări. Și deosebirea lor de „genul nostru nou" era una singură esențială: că acele țări primeau în schimb bani, în timp ce noi nu primim nimic.

O fi cunoscând d. Lugoșianu protocolul Austriei cu Societatea Națiunilor, din octombrie 1922? Și mai ales o fi cunoscând d-sa istoria de mai târziu a txtului acestuia?

Evident controlul străin era nemăsurat mai aspru în protocolul de la 1922, decât în cel de la 1933. Dar declarațiile oficiale, cuvântările și asigurările platonice de atunci au o asemănare aproape comică cu cele de acum.

La 30 septembrie 1922, lordul Balfour, în calitate de raportor al Consiliului de la Geneva, declara: „Noi toți ne-am angajat, nu numai unii față de alții, dar de asemeni față de Societatea Națiunilor și față de lumea întreagă, să nu autorizăm și să nu tolerăm, în acest nou sistem, nici o diminuare a suveranității Austriei, nici o diminuare a independenței sale economice și financiare".

Declarația aceasta era foarte gentilă, dar evident fără consecințe. Și reprezentantul Austriei – Monseniorul Seipel pe acea vreme – avea destul simț practic, pentru a preciza lucrurile. Într-adevăr, cu câteva zile înainte, în sânul aceluiași consiliu, el spune în termeni categorici și sinceri: „Este de la sine înțeles că noi nu vom putea accepta acest control, decât dacă credite suficiente ne vor fi acordate în acelaș timp, căci nimic nu poate justifica controlul unui stat independent decât un real ajutor ce îi este dat".

Dar ceea ce era „de la sine înțeles" în septembrie 1922, nu mai era deloc înțeles în ianuarie

1933, şi ceea ce nu era suficient atunci pentru cancelarul Seipel (declaraţiile platonice ale Consiliului de la Geneva) este suficient astăzi pentru ministru Lugoşianu.

Istoria celor două protocoale are însă alte puncte comune distractive.

Căci întors la Viena şi urmând a câştiga pentru protocolul încheiat, ratificarea consiliului naţional şi federal (parlamentul austriac), cancelarul Seipel făcea câteva expuneri de un optimism exultant. Iar raportorii protocolului, d-nii Miklos şi Fahser, se sileau să demonstreze că acest protocol nu numai că nu atinge independenţa Austriei, dar oarecum o măreşte.

Este ceea ce s-a întâmplat şi cu d. Lugoşianu, ale cărui explicaţii în parlament şi presă au fost cu totul roze şi senine.

Cât valorează însă asemenea declaraţii sentimentale şi optimiste, ne învaţă istoricul aceluiaşi protocol de la 1922. Căci după câţiva ani, anume în primăvara lui 1931, a intervenit un eveniment care a subliniat în toată vigoarea controlul străin, negat de Balfour şi Seipel odinioară. Întreg dosarul complicaţiilor diplomatice ale Anschlussului, este în privinţa asta instructiv. Dar din acest imens dosar, să despridem numai câteva rânduri din expozeul d-lui Paul Boncour, la Haga în iulie 1931. „Dar o spun foarte deschis, nu cred să se poată accepta ca element de informaţie pentru interpretarea unui acord internaţional, vorbele adresate unui parlament determinat ... în momentul în care i se solicită un vot." În genere se încearcă a se atenua în măsura posibilului, ceea ce poate să pară opiniilor publice ca excesiv pentru drepturile şi interesele lor. Desigur nu în declaraţiile posterioare unui acord, trebuie să căutăm interpretarea acestuia".

Poate se va înţelege din aceste citate şi din ultimul mai ales, zădărnicia amabilităţilor oficiale. Banca Naţională face foarte bine când se luptă pentru fixarea unui termen în text. Dar, vai, e atât de puţin.

DEZAVUARE PENTRU „RĂBOJ"

Termenul de „generaţie" predilect scriitorilor tineri a căpătat în ultima vreme înţelesuri regretabile. El a devenit pentru mulţi sinonim nu numai cu „confrerie" (ceea ce este suficient de inexact), dar şi cu „coaliţie" – ceea ce este de-a dreptul descalificator. Mă întreb dacă revistele tinere, foarte preţioase şi utile altminteri, nu greşesc greu de tot, speculând exagerat „generaţia" ca deviză. Acest „Răboj", ca şi „Discobolul", ca şi „Ulise", „ca şi toate celelalte" – cum zicea un cântec de anul trecut.

Problema generaţiei a fost deschisă în 1927 şi a angajat în discuţie pe toţi scriitorii tineri ai acelui an (scriitori astăzi grupaţi, în întregime aproape, la „Criterion"). Dar a fost deschisă ca o „*problemă*" şi anume ca o problemă spirituală. Semnalul l-a dat Mircea Eliade în *Itinerarul spiritual*, care formula cu violenţă câteva atitudini ce loveau dintr-odată o scară de valori vechi, în care nu numai Mircea Eliade încetase să creadă, dar, în egală măsură, Paul Sterian sau Mircea Vulcănescu, sau Petru Comarnescu, sau nenumăraţi alţii care până în momentul acela nici nu se cunoscuseră.

Toată discuţia care a urmat, puerilă uneori, inconcludentă şi învolburată, s-a desfăşurat în jurul unor probleme de orientare. A fost vorba atunci de spiritualitate şi de cultură – nu de altceva.

De ce, de atunci, acest proces de precizări a devenit mai calm, ce forme a luat el, la ce soluţii a ajuns – iată chestiuni mult prea grave pentru aceste rânduri. Ţin să remarc doar planul ridicat pe care se situa discuţia în jurul generaţiei.

De la o vreme, scriitorii mai tineri (să zicem *les moins de vingt-cinq*) au reluat în revistele lor, printre care „Răboju”-ul prezent discuţia, dându-i însă, de astă dată „generaţiei” o semnificaţie exterioară, ofensivă, practică. Te întrebi ce îi uneşte pe aceşti debutanţi în plină revoltă? Ce dramă interioară? Ce problemă de gândire? Ce atitudine răsturnătoare de adevăruri? Deocamdată, răspunsul nu se vede.

S-ar părea că ceea ce au mai urgent de făcut aceşti prieteni ai noştri, este să se organizeze într-un sindicat. Pe ce criteriu însă? Al lipsei de notorietate? Al predispoziţiei pentru artă? Al juvenilităţii?

E puţin. Gândiţi-vă bine şi recunoaşteţi că e puţin.

Nu spun că o organizare profesională nu este prin ea însăşi justificată. Dar asta are de făcut în primul rând tânărul care descinde în literatură cu două foi de manuscris şi cu o inimă îmbulzită de aşteptări? Şi pe urmă, dacă e absolut nevoie de un organ de luptă (ceea ce, repet, este oribil şi netineresc, pentru că noi nu avem a ne lupta cu alţii, ci cu noi înşine), dacă este neapărat nevoie de asta, de ce să se facă în numele generaţiei, compromiţându-se astfel o noţiune, orice s-ar zice frumoasă?

La un an de la apariţie, nu am de ce să-i felicit pe amicii mei de la „Răboj" pentru lupta lor. Dar am citit câteva versuri personale şi câteva rânduri de proză interesantă. Acest lucru este nesfârşit mai preţios.

EVAZIUNEA CASTANILOR

Nu ştiu ce serviciu municipal al Parisului a băgat de seamă un fapt foarte grav: castanilor parizieni le merge prost cu sănătatea. Castanii aceia foşnitori şi festivi, care mărginesc căile largi ce duc spre Arcul de Triumf şi al căror verde viu îl imită cu succes văpseaua autobuzelor şi rochiile fetelor tinere, castanii aceia, împotriva vigoarei lor aparente, de cîţiva ani, lâncezeau.

Edilii Lutetiei care nu se ocupă numai cu finanţe, probleme tehnice şi economice, ci şi cu viaţa extrabugetară a vegetalelor, au descoperit cauza maladiei. Atmosfera Parisului (eternul „beau temps variable" al buletinelor meteorologice) încărcată de fumul fabricilor şi otrăvită lent de fumul albastru expirat de carburatoarele automobilelor, atmosfera aceea citadină, în care oamenii se simt atât de bine, este prea complicată pentru organismul delicat al castanului. Deşi puternic pe cât îl ştim şi stăpânitor, castanul ăsta este o persoană suavă, cu exigenţe nuanţate şi mai ales, ca o femeie, foarte sensibil la arome şi mirosuri.

Deci, primarii parizeni au hotărât să intervină la timp, asemeni unor chirurgi în botanică. S-a ordonat astfel dezrădăcinarea castanilor orăşeni şi înlocuirea lor cu platani, o speţă de arbori mai rezistenţi şi mai puţin melancolici. Va fi o schimbare de peisagiu, care va avea ceva din graţia capricioasă a unei schimbări de modă în culorile stofelor şi tăietura rochiilor.

Iar între timp castanii, ca nişte bătrâni trecuţi la pensie, sunt trimişi la ţară sau în provincie în locuri mai calme, unde plămânii lor imaginari să-şi găsească aerul care le trebuie.

Poate exagerez şi spun o enormitate: dar mi se pare că faptul ăsta divers este de o importanţă capitală pentru destinul Franţei în lume. O ţară care, în timp ce continentele se încaieră în diverse lupte războinice, economice sau numai diplomatice, se ocupă cu gospodărirea arborilor este o ţară care va fi învinsă cu greu. Poziţia politică a Franţei este probabil din multe puncte de vedere vulnerabilă: iar structura ei spirituală se află poate în contrazicere cu toate vânturile ce bat înspre un timp nou. Totuşi ... Numai un simţ înnăscut al eternităţii, numai o linişte ce trece deasupra veacurilor, numai o înţelegere complectă şi armonioasă a existenţii poate să ducă la un asemenea gest, futil dacă vreţi, mărunt şi banal, care exprimă însă emoţionante resurse sufleteşti după cum o singură floare – tot măruntă şi tot banală – exprimă prin mica ei prezenţă un nesfârşit şir de mistere vitale, care şi-au dat toate, întâlnire în petalele ei moi şi în sepalele ei aspre.

Ca un neam să-şi trimeată în vilegiatură castanii bolnavi trebuie să poarte în inima lui atâta poezie, cât ajunge să birui toate armatele pământului. Fiindcă până la urmă, tot poezia e mai tare decât ecrazita.

MANIFEST ŞI GENERAŢIE

Umblă de câteva zile prin librării un fel de foiţă tipărită, care este probabil cea mai minusculă broşură ce va fi apărut în lume de la Gutemberg încoace, 4 optimi de pagină, în care se consumă cel mai crâncen război cu putinţă: distrugerea tuturor generaţiilor literare până la 1930 şi înlocuirea lor cu o singură generaţie, cea care încă n-a satisfăcut – din cauză de vârstă fragedă – legea recrutării. Această neverosimilă cărţulie (care nici cărţulie nu este – dar de unde să iau un diminutiv suficient pentru a indica asemenea dimensiuni?) această cărţulie deci, se numeşte nici mai mult, nici mai puţin decât *Manifestul unei generaţii.* Este un articol de gazetă, nici rău, nici bine scris, lăudabil la urma urmelor, cu unele bune intenţii vădite şi cu un ton prezumţios, care îi stă bine unui băiat tânăr care se ia de piept cu toată lumea. Trebuie să recunoaşteţi că este ceva profund simpatic în cutezanţa junilor poeţi care intră în lume cu conştiinţa de a începe o revoluţie – şi este sigur că în istoria literară mai mult a creat spiritul de frondă, decât spiritul cuminte.

Dar de aici până la inundarea vitrinelor cu tot felul de foițe și manifeste categorice care fac praf și pulbere toate valorile „bătrâne" (nu printr-un examen critic al lor, ceea ce ar fi excelent, ci prin declarații sentimentale) este cale lungă. Băieții ăștia au pierdut noțiunea de muncă, de creație și de efort și ai crede că n-au ținut în viața lor în mâini un volum de o mie de pagini – de vreme ce își permit să semneze „cărți" de 2 foi și jumătate. Care cum a ouat o capodoperă de 183 de cuvinte, o tipărește în volum, creându-și astfel, cu cheltuială puțină, iluzia plăcută de a fi făcut o ispravă.

Nu e grav desigur. Și nu trebuie primită decât cu bună voie această juvenilă alergare pe căile notorietății. Dar facilitatea asta este primejdioasă chiar pentru tinerii ei beneficiari, care altminteri ne sunt simpatici și pe care nu am vrea să-i facem atenți asupra păcatului intelectual săvârșit împotriva studiului, a disciplinii, a căutării serioase. N-ar trebui să se abuzeze atâta de noțiunea de „genereație tânără", noțiune pe care fiecare băiat și-o însușește odată cu bacalaureatul, pentru a acoperi cu ea atâtea naivități și prostii. Când, cu ani în urmă, dezbăteam aici, problema generației, ea era o problemă. Nu o parolă pentru invocarea notorietății. Că tinerii care debutează astăzi în scris, simt nevoia unei scări de valori culturale noi – este explicabil și îmbucurător. Dar valorile nici ne se creează, nici nu se distrug cu manifeste, ci cu activități laborioase, răbdătoare și de cele mai multe ori anonime. Există o forță a obscurităţii – vreau să spun a modestiei – şi junii răsturnători de piedestale ar trebui să o descopere.

DISCURSUL D-LUI IORGA

D. Iorga, care n-a mai dat de multă vreme pe la Senat, activitatea sa politică rezumându-se la scurtele şi fulgerătoarele articole zilnice din „Neamul Românesc", de unde cu o robustă „lipsă de tact" le spune lucrurilor pe nume, şi-a făcut alaltăieri la tribună o reintrare strălucită.

A vorbit în sumbra afacere Skoda şi a spus câteva lucruri de o îndrăzneaţă sinceritate şi de un bun simţ revoltător.

Vorbind depre tânărul şi deja celebrul „fond de două milioane" (intervenit ca o diversiune nu tocmai abilă în desfăşurarea afacerii Skoda), d. Iorga a avut curajul să afirme că nici d-sa nu ar fi în stare să prezinte acte justificative pentru multe milioane ce i-au trecut prin mâini câtă vreme a fost şef al guvernului. Ceva mai mult: d-sa a spus lămurit că socoteşte imposibilă o gestiune financiară ministerială exactă şi strictă până în cele mai mici detalii.' „Dar ce credeţi dvs. că este un minister? – că acolo nu sunt nevoi care să trebuiască satisfăcute în afară de cifrele bugetare sau care credeţi dvs. [...] cine ştie de unde bani, care trebuie să rămână acolo sau trebuie să ai la dispoziţie o sumă pe care trebuie să o întrebuinţezi când vine împrejurarea extraordinară – şi de multe ori până la moarte n-ai dreptul să spui unde şi pentru ce ai folosit-o şi unde au mers cu adevărat aceşti bani".

Desigur, ziarele şi miniştrii democraţi nu se vor împăca lesne cu o asemenea teorie, care lasă în afara controlului parlamentar o bună bucată din activitatea oamenilor publici. Nu este pentru întâia oară, când d. Iorga încearcă să înlocuiască noţiunea de legalitate, cu aceea mai puţin ţeapănă de omenie. „Dar ce? Se întreabă d-sa. Lucrăm noi cu cifre, nu cu oameni? Şi ce adică, ministrul trebuie să fie aşezat într-un fel de închisoare de sticlă, să te uiţi în toate părţile la dânsul şi să notezi fiecare mişcare pe care o face?"

Trebuie să recunoaştem că o asemenea înţelegere a unei activităţi ministeriale, lăsate în voia generoasă a fiecăruia, are riscurile sale. Şi că nu ar putea constitui o regulă generală. Dar pentru psihologia politică a d-lui Iorga, pentru spontaneitatea sa de multe ori capricioasă, dar totdeauna tânără, pentru izbucnirile acestui om dominator şi timid în egală măsură, precumpănirea oamenilor asupra cifrelor, este probabil formula cea mai revelatoare.

De altminteri, primejdiile unei gestiuni neînchise „într-un fel de închisoare de sticlă", nu sunt chiar exagerate. Căci dacă cineva are intenţia să fure, o poate face cu respectarea strictă a tuturor formelor legale. De obicei cele mai mari şi mai scandaloase afaceri s-au făcut şi se fac cu certificate în regulă şi cu timbre. Numai escrocii cu vocaţie au în lumea asta grija precisă a formelor legale. Ceilalţi, oneşti cum sunt, îşi pot permite neglijenţe, derogări de la coduri. Aşa încât, cu puţină exagerare şi puţină glumă, se poate spune că o gestiune perfectă este o prezumţie de afacere dubioasă.

„UN CENTRU DE INCERTITUDINI"?

Numărul pe aprilie al publicaţiei „Nouvelle Revue de Hongrie", ce apare la Budapesta, se ocupă cu prea multă solicitudine de soarta României şi cu o insistenţă exagerată. Am remarcat şi altă dată valoarea acestei reviste de înfăţişare adevărat occidentală şi de ţinută literară remarcabilă. Este evident o publicaţie de propagandă, dar cu cât tact scrisă şi cu ce frumoase aparenţe de obiectivitate! Cele câteva gazete politice pe care le tipărim noi la Bucureşti, pentru uzul străinilor, într-o franţuzească din Dealul Spirei, sunt o adevărată ruşine faţă de volumele lunare ale acestei reviste ungureşti.

Dar recunoaşterea bunelor sale calităţi tehnice şi literare nu ne va împiedica să ne mirăm de sursele ei dubioase de informaţie cel puţin în ce priveşte România. Sub forma înşelătoare a unei expuneri documentare, „Nouvelle Revue de Hongrie" serveşte cetitorilor săi europeni câteva informaţii vădit false.

În primul rând, în articolul unui domn Gustave Gratz (*La Hongrie et ses voisins*), o afirmaţie de rea credinţă patentă. Fraza merită citată în întregime: „Se constată că naţionalismul român nu încetează a cere ca frontierele României Mari să înainteze până la Nipru, de o parte şi până la Tisa, de altă parte: astăzi încă, tuturor străinilor ce trec frontiera română, li se dă o tipăritură conţinând aceste revendicări".

Iată-ne dar revizionişti. Şi încă revizionişti de cea mai detestabilă speţă: având doruri imperialiste şi intenţii agresive. Ungaria care a inundat continentul cu hărţi îndoliate şi manifeste tragice îi reproşează României ... ce? Revendicările sale teritoriale! În orice caz, cucerirea Niprului este o sugestie cu totul nouă pentru visele naţionale româneşti.

Mai puţin flagrante, dar tocmai de aceea mai reprobabile, sunt datele unui articol, din acelaşi număr al revistei, *La Roumanie, centre d'incertitudes*. Cu nenumărate precauţii, cu tot felul de paranteze şi rezerve şi nuanţe, cu un ton izbutit de expunere documentară, autorul anonim al acestui articol încearcă să fixeze situaţia României de astă dată nu din punctul de vedere al Ungariei, ci oarecum din propriul nostru punct de vedere, lăsând astfel să se înţeleagă din ţinuta generală a articolului că îngrijorarea observatorului nostru nu este a unui om interesat, ci a unui european obiectiv şi amical. Este hotărât stilul cel mai eficace pentru o propagandă şi cel mai redutabil pentru o defăimare.

Centru a ce fel de „incertitudini" este prin urmare România, după versiunea revistei ungare?

Nu se poate preciza. Sunt de tot soiul şi nenumărate. În politica externă, în politica internă, în finanţe, în economie politică ... Un adevărat vulcan ce stă să izbucnească.

Tema nu este la urma urmelor de nesusţinut. Nu trebuie neapărat să scrii la „Nouvelle Revue de Hongrie" pentru ca să ştii că lucrurile nu merg ideal în România. Argumentele însă şi întreaga armătură logică a comentatorului nostru sunt de sursă dubioasă.

„Incertitudinea” în politica noastră internă, bunăoară, este demonstrată cu interpretări şi nuanţe de cea mai strictă teorie „constituţionalistă”, în sensul sediţios pe care vorba asta l-a căpătat de când cu Bădăcinul ... Iar „faptele” nu lipsesc nici ele dintre argumente. Astfel, incidentul anodin Forţu, pe care la noi l-a uitat toată lumea (afară de ţiganii care îi strigă foaia pe străzi), devine în revista ungară un fel de reacţiune a burgheziei româneşti, de importanţă primă.

Ce este supărător în această cronică nu este nici titlul alarmist, nici aluziile false, nici interpretările exagerate, ci alura obiectivă a expunerii. Nu ne sesizăm de pamfletele maghiare care circulă aiurea, ba chiar şi la noi. Însuşi tonul lor incendiar şi patetic le anulează eficacitatea. Dar un articol scris cu falsă amiciţie, într-o publicaţie de aparenţe perfect civilizate, este realmente o armă subtilă. Ca model de propagandă nu e rău deloc. Nu pentru întâia oară, vecinii noştri maghiari ne servesc în acest sens o lecţie.

O NUANŢĂ GREU DE FORMULAT

O gazetă pariziană, care are geniul a ceea ce în jurnalism se cheamă o „manşetă”, publică pe prima sa pagină, cu litere mari, această inocentă reflecţie: *causer et parler font deux.* Nu cred ca limba românească să aibă termeni necesari pentru traducerea exactă a distincţiei ăsteia. Este, între

„causer” şi *„parler”*, o nuanţă foarte subtilă şi greu de fixat. *„Causer”* indică un chip familiar de a vorbi, fără gravitate, cu oarecare intimitate, cu oarecare uşurinţă. *„Parler”* este parcă mai direct şi mai grav.

Nu stabilim această nuanţă pentru o simplă voluptate literară. Ci pentru că ea are, ni se pare, un tâlc politic cert.

Dacă ne gândim bine, activitatea diplomatică a Franţei în ultimile probleme internaţionale a fost un subtil sistem de *„causerie”*. Fără să respingă nimic categoric şi cu aparenţa de a accepta totul, diplomaţia franceză s-a arătat dispusă să stea de vorbă despre nu importă ce. În timp ce alţii afirmă sau neagă tranşant, miniştrii parizieni, care nu se lasă seduşi nici de entuziasm nici de indignare, stau de vorbă. *Ils causent*, cum s-ar zice – şi metoda asta se dovedeşte a fi excelentă.

E interesant de urmărit cum a rezolvat Franţa aproape toate dificultăţile ce i-au fost create prin surpriză de la Berlin, Roma sau Washington.

Amintiţi-vă planul Hoover, aruncat în plină conferinţă a dezarmării. Excelent! au strigat în cor toţi adversarii „Franţei militariste”. Excelent! a confirmat reprezentantul aceleiaşi Franţe. Excelent ..., dar să mai stăm de vorbă. *„Causons”*!

Şi astfel, a început o lungă serie de convorbiri, rapoarte şi memorii, care au dus la cea mai amabilă şi mai elegantă scoatere din actualitate a problemei.

Iată acum, această furtunoasă chestiune a directoratului european. Proiectul a plecat de la Roma, festiv lansat şi cu toate şansele unui mic scandal pe continent. Lumea se întreba ce va face

Franţa şi îi aştepta răspunsul cu oarecare satisfacţie amuzantă, cum ai aştepta să treacă pe lângă tine un amic, căruia îi pregăteşti o piedică: o să cadă, sau n-are să cadă? Aşadar, întrebarea palpitantă era una: ce o să facă Franţa?

Franţa a dezamăgit aceste încordate aşteptări. Căci ea face ce a mai făcut şi altă dată: stă de vorbă. *Elle cause.* Desigur proiectul d-lui Mussolini e foarte interesant. Desigur directoratul european este o soluţie ce merită cercetată. Desigur propunerea este bine venită. Desigur ... Dar, ce ar fi să mai stăm puţin de vorbă? Să vedem ... Trebuie să ţinem seama de Geneva. Să încercăm a încadra acest miraculos directorat în activitatea Societăţii Naţiunilor. Să consultăm pactele existente. Încolo, bine înţeles, totul e perfect, după cum de altminteri se va dovedi în câteva rapoarte şi memorii şi note şi discuţiuni.

Metoda este excelentă. Aproape că nici nu este o metodă. E o artă. O ştiinţă delicată a nuanţelor.

ÎNTRE WATERLOO ŞI VIAŢĂ

Potrivit unui mare proiect belgian de construcţii publice, urma ca foarte curând sa înceapă pe câmpia Waterloo o serie lungă de lucrări de amenajare. Câteva sate, un oraş poate, case, fabrici, uzine şi grădini trebuiau să acopere pământul acela, care desigur nu-şi mai aduce aminte de sângele istoric ce l-a umezit cu o sută şi atâţia ani în urmă.

Iată însă că un parlamentar englez, indignat de această impietate, îl interpelează în Camera Comunelor pe sir John Simon, ministrul de externe, cerându-i să intervină pe lângă guvernul belgian, ca să renunțe la proiect și să lase într-o respectuoasă nemișcare câmpul de moarte și de glorie de la Waterloo.

Istoria aceasta ni se pare tristă. Într-un timp în care se vorbește atâta de pace (în Anglia mai mult decât oriunde) înduioșarea aceasta întârziată pentru o cruntă măcelăreală din trecut, de unde nu s-a ales nimic, nici o idee, nici o nădejde, nici o lumină, este de-a dreptul dezolantă. Nu a trecut suficient timp pentru ca pământul negru al acelei câmpii, fertilizat de o sută de recolte, să fi pierdut definitiv aroma unui sânge care a trecut în manualele de școală și în imnurile naționale? Este posibil ca astăzi un sentimentalism oficial să ceară exproprierea pământului viu pentru uzul unui muzeu mort? Istoria să fie mai tare decât viața?

Ar fi atât de frumos și de un simbolism atât de substanțial ca pe locurile acelei încăierări sterpe să se ridice astăzi orașe, cinematografe, bulevarde largi, școli și grădini. Oamenii care ar trăi acolo, care ar iubi, s-ar zbate, s-ar întrista și s-ar bucura acolo de faptele simple și mărunte ale unei vieți, nici mai bună, nici mai rea decât toate celelalte, ar putea să cugete atunci la deșertăciunea gloriei funebre de acum un secol. Și midineta care spre seară s-ar întâlni la o stație de metro cu studentul ei sărac ar fi cu siguranță mai aproape de adevăr decât împăratul care prezida atunci de pe cal moartea eroilor nemuritori. Astfel viața, viața măruntă, instructivă, cumsecade și banală, ar răscumpăra istoria. Ceea ce ar fi cea mai umană, cea mai generoasă impietate.

Dar suntem încă în zodia războiului. Facem, ce e dreptul, conferinţe de dezarmare, declaraţii pacifice, proiecte antirăzboinice, dar gândim cu ticuri din trecut, ca oameni vechi, copii spirituali ai manualelor de istorie. Gândiţi-vă un moment la protestul parlamentarului englez. Merită.

138 B

În noaptea de duminică pe şoseaua Otopeni, automobilul 138 B a izbit din spate, în plină goană de 80 de kilometri pe oră, un taximetru pe care l-a zdrobit şi l-a aruncat într-un şanţ. După această ispravă, 138 B care era foarte grăbit, şi-a continuat drumul lăsând în urmă un bărbat grav rănit, cu o claviculă ruptă, o femeie lovită şi un copil înspăimântat.

138 B este o maşină de rasă şi cu orgoliu. Reportagiile vorbesc despre o „limuzină mare”, fără alte preciziuni. O fi un Packard sau un Rolls-Royce sau un Hispano-Suiza: în orice caz un automobil de excelentă familie. Aşa fiind, nu avea prea mult timp de pierdut pentru un taximetru de rând, grosolan şi, cu siguranţă, prost crescut.

Se întâmplă însă ca la volanul acestui 138 B să fie – cine? Domnul doctor I. Costinescu, fost primar al Capitalei, vice-preşedinte al partidului liberal, ministru prezumtiv, om politic de suprafaţă şi vechi luptător pentru binele public. Iar alături de d-sa, d. Dinu Brătianu. Se întorceau oamenii de la vânătoare.

Vedeţi, aici se sfârşeşte gluma. Şi începe ceva foarte grav, ceva care în orice altă ţară din lume ar fi suficient pentru a înmormânta pe vecie o carieră de om public.

Oricine ar fi fost în nefericitul 138 B – oricine zic, după neruşinata fugă din noaptea de duminică, ar fi trebuit să descindă drept la ocnă. Să dărâmi în plină noapte un automobil cu oameni, să-i arunci în şanţ şi să le zdrobeşti capetele – este la urma urmelor un lucru ce se poate întâmpla, când eşti bine dispus, sau ţi-e somn, sau te gândeşti la alte alea. Dar după asemenea ispravă, să o iei la goană fără a întoarce capul, fără a asculta ţipătul din noapte al victimei tale, să nu dai de veste nimănui, să nu trimiţi un ajutor, să contezi cu inconştienţă pe anonimatul nopţii, al nopţii acesteia pe care ai înroşit-o cu puţin sânge de om – este, fără exagerare şi vorbind în toată liniştea, o crimă. Pe care oricine, absolut oricine ar trebui să o plătească scump.

Oricine, dar mai ale doctorul Costinescu. Nu pentru că e medic şi ar fi trebuit măcar dintr-un fel de automatism profesional, dacă nu din omenie, să coboare şi să dea o mână de ajutor. Dar pentru că este sau presupune a fi unul din capii acestei societăţi, pe care are ambiţia de a o conduce. Domnul acesta a vorbit, vorbeşte şi – pentru că inconştienţa e imensă – va vorbi la Cameră despre moralitate, despre datorii cetăţeneşti, despre probitate politică. Iar între timp, în viaţa sa de fiecare zi, fuge de cea mai elementară dintre răspunderi, lăsând pe şosea, în urma automobilului său somptuos, un sânge pe care îl crede anonim şi discret.

Domnule Doctor! Te întorceai de la vânătoare. Aveai probabil o puşcă. Şi cartuşe. De ce, dacă ţineai să fii deplin scăpat de plictiseala unei anchete, de ce n-ai coborât să tragi vreo trei gloanţe ca lumea şi să desăvârşeşti astfel opera incompletă a maşinii dumitale: Era mai sigur.

EINSTEIN LA MADRID

Invitat oficial printr-o declaraţie a d-lui Herriot să accepte o catedră în Franţa, solicitat de nenumărate institute şi facultăţi din America să-şi strămute acolo cabinetul de lucru, aruncat în drum de hitlerişti, profesorul Albert Einstein a optat în cele din urmă – spune o telegramă de ieri – pentru universitatea din Madrid, unde va fi de aici înainte profesor titular.

Alegerea aceasta nu poate să fie o simplă întâmplare. În Spania, fugarul ultimului pogrom spiritual („ultimul" înseamnă cel mai recent, nu însă şi cel din urmă), va regăsi amintiri vechi şi va sta de vorbă cu umbre din alte veacuri, cărora asemenea tragedii le-au fost familiare. Prezenţa lui Einstein la Madrid răscumpără alte pribegii istorice de care, ce e drept, Spania modernă se desolidarizează, dar care nu mai puţin îi umbresc pământul. Se cunosc poate insistentele încercări ale ţării acesteia de a plăti, cu o sinceră şi dureroasă mustrare, tot sângele iudeu pe care l-a vărsat. Remuşcare nu numai târzie, dar şi zadarnică. Pentru că Spania nu împlinea un oficiu de barbarie gratuită, ci un destin, un comandament istoric, o funcţie spirituală. Resposabilitatea veacurilor ei de sânge nu cade asupra neamului spaniol, ci asupra neamului iudeu, a cărui chemare în lumea asta este să se zbată şi să ardă pe diverse ruguri. Odihna îi este pervertitoare şi popasurile lungi îl alterează. Când nu are suficiente motive istorice de a fi nefericit, neamul ăsta îşi născoceşte motive spirituale. Când nu sunt în afară suficiente ruguri, îşi ridică ruguri interioare. Tragicul este vocaţia lui, elementul lui de viaţă, materialul lui de creaţie.

Sub unghiul mărunt al faptelor, există poate cauze şi condiţii diverse pentru fiecare ciclu antisemit. În Germania unele, în Rusia altele, în Spania mereu altele. Acum o mie de ani, acum o sută de ani, astăzi, peste o sută de ani – întruna noi justificări locale. Sub unghiul larg al semnificaţiei însă, toate aceste complexe condiţii politice se reduc la un singur lucru, care se cheamă necesitatea iudaică de a suferi.

Când – asimilişti – evreii speră într-o deplină contopire cu neamurile „civilizate" sau când – sionişti – aşteaptă o regenerare naţională prin ei înşişi, şi într-un caz şi într-altul ei clădesc speranţe naive şi trădătoare. Naive, pentru că sunt net imposibile. Trădătoare, pentru că nesocotesc un destin dramatic, de care omeneşte e explicabil că vor să fugă, dar metafizic este inadmisibil. Tranzacţii, ei au încheiat cu toată lumea poate şi cu orice. Numai cu sufletul lor nu.

Panta ce duce astăzi de la Berlin la Madrid este un episod în care nici Berlinul, nici Madridul nu sunt altceva decât punctele geografice ale unei hărţi spirituale ce rămâne veşnic aceeaşi, puncte geografice cărora nu li se cuvin nici reprobări, nici recunoştinţă. Tot ce se petrece, se petrece fără voia lor, peste ele.

NIŞTE ŞOMEURI CARE VOR AVEA DE LUCRU

Grevă generală la Universitatea din Paris. Facultăţile s-au închis toate cu câteva zile înaintea vacanţei regulamentare. Ca totdeauna, ziarele ce ne vin de acolo publică fotografii amuzante din Cartierul Latin, recăzut pradă studenţilor grevişti şi manifestând în grădina Luxemburg, în sunetul ultimelor romanţe de la Casino de Paris.

Totuşi, de astă dată, chestiunea pare destul de gravă şi, dacă Parisul acesta n-ar avea geniul de a pune oarecare ironie în cele mai îndârjite lupte, greva ar lua cu adevărat aspecte dramatice. Ca acelea cu care ne-au obişnuit, în asemenea împrejurări, studenţii noştri bucureşteni – mai cu temperament decât camarazii lor de pe malurile Seinei.

Ce s-a întâmplat la Paris? S-au suprimat, pe motive imperioase de economie bugetară, o serie de posturi şi funcţiuni publice în diverse administraţiuni şi întreprinderi de stat – posturi ce reveneau până acum automat absolvenţilor şcolilor superioare şi facultăţilor. O întreagă categorie de studenţi rămâne astfel cu perspectiva şomajului.

Reforma aceasta brutală se datoreşte d-lui Cheron, ministru de finanţe buclucaş, reprezentant tipic al gospodarului econom şi strict care a trântit până acum câteva guverne tocmai din cauza intransigenţii acestui spirit. Astăzi, studenţii îi poartă portretul pe la facultăţi şi îl huiduiesc după cele mai entuziaste reguli ale tradiţiei.

Totuşi, bătrânul zgârcit, atât de impopular şi detestat a făcut un lucru inevitabil, cu consecinţi grave desigur, dar inevitabil. Nici statul francez, opulent şi gospodar cum îl ştim, nici statul francez nu-şi mai poate hrăni noile contingente de tineri intelectuali. Iată-l silit să-i abandoneze hazardului şi să-i lase să se descurce cum or şti.

Faptul nu este nou. Şomajul liberilor profesionişti este un fenomen general. Îl cunosc toate ţările Europei. Germania, în forme tragice. Noi, în proporţii nebănuite de mizerie. Dar oricât de general, acest fenomen nu-şi capătă o complectă semnificaţie de maladie socială decât acolo, în Franţa. Fiindcă este statul clasic al burgheziei. Statul în care noţiunea de „carieră" este un suport solid al vieţii sociale. Dacă burghezia îşi justifică undeva persistenţa, este în Franţa unde a izbutit să încadreze cât mai multe din forţele creatoare ale naţiunii, să-i dea fiecărei categorii debuşeuri sigure de activitate. Tânărul burghez francez, educat în cel mai tenace spirit familiar şi provincial (chiar când este de la Paris, unde această marcă durabilă a provinciei nu se diluează) tânărul acesta, crescut cu simţul viguros al proprietăţii, al parvenirii lente, a muncii care duce matematic spre bani şi legiunea de onoare, avea până acum încredere în regimul său, în organismul social ce îl cuprinde. Universitatea pentru el era o investire de muncă şi timp, care se capitalizează ordonat, fără surprize, până ce într-o zi începe să-şi plătească precis dobânzile. „A parveni" este un termen peiorativ numai la noi, unde orice s-ar spune gustul aventurii şi al libertăţii este mai ascuţit. În mentalitatea franceză însă, „a parveni" este un fapt onorabil, care se plăteşte ce e drept cu multă tenacitate şi cu un desăvârşit respect al valorilor de muncă, ierarhie, modestie.

Ar trebui poate să insist asupra psihologiei acesteia şi asupra condiţiilor sociale ce stau la rădăcina ei Căci numai cunoscând exact acest fel de a gândi, se va înţelege de ce în reforma Cheron, care lasă în nesiguranţă câteva generaţii de tineri studenţi, este un germene de disoluţie burgheză, mult mai grav decât aparenţele faptului, la urma urmelor anodin.

Sunt foarte multe şanse ca societatea de astăzi să moară tocmai prin seriile întregi de proletari intelectuali pe care îi aruncă dincolo de marginiile ei, cu o neglijenţă ce seamănă grozav a sinucidere. Şi atunci şomeurii ăştia vor avea de lucru.

GRĂNICERUL ŞI MINISTRU

„Patria" de la Cluj publică un reportagiu basarabean, foarte drăguţ, în care se arată ce frumos este dincolo de Prut şi ce bine este să te plimbi cu otomobilul pe acolo.

Autorul a făcut odată o excursie de plăcere cu un domn ministru şi de atunci n-o mai poate uita. Vedeţi, puterea poeziei rurale!

Cu deosebire ne-a plăcut următorul pasagiu, pe care îl reproducem pentru robustul său instinct național și pentru alte pricini de ordin estetic.

„Mă urmărește mai ales o scenă petrecută la Cetatea Albă lângă ruinele vechii cetăți a lui Ștefan cel Mare. D. Ministru se adresează unui grănicer, fără ca acesta să-l cunoască și după ce îi cere câteva informațiuni în legătură cu peripețiile serviciului de frontieră îl întreabă:

— Bine camarade, dar de unde ești?

— Din județul Arad, fu răspunsul.

— Dar nu te plictisești pe aceste meleaguri ale altui colț de țară și nu ți-e dor de casă, continuă Domnul Ministru...

— Dacă ne-am gândi numai acasă, apoi cine ar păzi țara asta d-le, fu răspusul.”

Lăsând orice glumă de o parte, aceste rânduri mi se par un exemplu clasic de sentimentalism oficial.

Nu zău, e cu putință să gândim cu atâta naivitate despre țărani!

„Nu te plictisești pe aceste meleaguri ale altui colț de țară?”

Să fim serioși. Și să nu-i vorbim așa lui Ghiță al Ioanei, pentru că n-are să priceapă nimic și, dacă se întâmplă să fie mai arțăgos, o să facă urât. El nu trăiește ca d-ta, d-le ministru, în poezia satului și în „nostalgia holdelor”. El trăiește între lucruri simple: un plug, o scroafă, un coteț, o bucată de pământ aspru. Și el nu vorbește ca d-ta o limbă delicată luată din pastelurile bardului de la Mircești, ci o limbă bolovănoasă, necioplită și zdravănă.

Iar când îl intrebi dacă nu-i e dor de acasă, ridică din umeri, se gândeşte la iubita lui din sat sau la vaca, pe care a lăsat-o bolnavă şi nu zice nimic. Pentru că el nu stă acolo cu puşca la umăr „dintr-o înaltă conştiinţă naţională" cum vei fi zicând d-ta în discursuri, ci pentru că ştie că a fost pus acolo să facă o treabă pe care, orice s-ar întâmpla, trebuie să o ducă la bun sfârşit. Socoteala lui de om muncitor este mai netedă decât declaraţia de principiu pe care îl sileşti d-ta să o facă prin gazetă.

POMPILIU CONSTANTINESCU: *CRITICE*

Ar fi greu să considerăm cele câteva reflecţii generale „despre critică şi critici", ce deschid volumul d-lui Pompiliu Constantinescu, drept principii lămuritoare pentru activitatea d-sale. În primul rând, pentru că aceste observaţii (cu o inevitabilă facilitate de paradox, fatală genului „cugetării") nu au nimic dogmatic. În al doilea rând, pentru că unele din aceste observaţii contrazic vădit stilul critic, ca să nu zicem sistemul critic al d-lui Constantinescu.

Bunăoară această sentinţă:

„A scrie despre o carte înseamnă a-ţi găsi un ton: judecata se precizează apoi de la sine." Am remarcat altă dată că acest „ton" seamănă grozav cu „efluviile muzicale" ale d-lui Lovinescu. Adevărul este că adevărata critică nu se face nici cu „ton", nici cu „efluvii muzicale", ci cu„judecăţi precizate" pur şi simplu.

De altminteri, d. Pompiliu Constantinescu știe foarte bine acest lucru, d-sa care în tot ce scrie fuge de inconsistență și lirism, judecând rece valorile literare, explicându-le cu metode strict intelectuale, fără să facă apel nici la declarații patetice, nici la accese de admirație nebuloasă. Hotărât, ce prețuim în criticul acesta nu este tonul, ci judecata.

Dar iată, între preceptele ce prefațează volumul, unul care îi aparține realmente d-lui Pompiliu Constantinescu: „Politica literară e decesul criticii: cu ideile e ineficace să trișezi." Această frază ar trebui înscrisă în fruntea oricărei activități critice: este singurul criteriu decisiv, singura justificare ce poate da autoritate și sens străduinței, altfel stearpă, de a explica și judeca valorile de artă ale altora.

Ei bine, se poate spune că autorul volumului de față nu a trișat niciodată cu ideile și că în nici un caz obiecțiile posibile n-au cum să-i vizeze probitatea și ținuta intelectuală. Este unul din puținii critici de la noi care n-a coborât steagul dificil al inteligenței și al sincerității în fața spiritului combinard și partizan. N-a servit nici un cenaclu, n-a ignorat nici o manifestare de clan advers, nu și-a modificat scara de valori de la o zi la alta, după accidentele personale din viață. D. Pompiliu Constantinescu, în critică, nu are decât adversități și prietenii intelectuale.

Nu cred să exagerez spunând că acest lucru presupune o bună doză de eroism cotidian.

Probitatea nu este însă suficientă să explice figura morală a criticului acestuia, pe care unii revoluționari literari, în revistele lor, îl trec cu violență printre bătrâni. D. Pompiliu Constantinescu reprezintă o poziţie critică severă: lucid, lipsit de entuziasm, profesând o liniştită încredere în inteligenţă şi o egală suspiciune faţă de atitudinile mistice, d-sa aduce în judecarea cărţilor şi a oamenilor o exigenţă de om care nu se prea sperie. Admiraţiile şi contestările sale sunt raţionale, argumentate şi reci. Adăugaţi acestei atitudini scrutătoare un stil încărcat de termeni tehnici şi veţi avea imaginea aproape completă a criticului nostru. Sub această armătură, ce dă uneori o impresie de schematism, intuiţia estetică nu este absentă. Dimpotrivă, un simţ sigur al autenticităţii îl face pe d. Pompiliu Constantinescu să meargă firesc către valorile juste şi să le respingă pe cele false, în aşa măsură încât nu m-aş teme să-l recomand unui cititor prudent drept cel mai exact îndrumător în lectură. D. Constantinescu este în critica noastră ceea ce titlurile de stat sunt la bursă: un plasament sigur, care nu te trădează niciodată. Această comparaţie mă sileşte să remarc însă, pe de altă parte, că activitatea d-sale critică are şi oarecare moderaţie greoaie, nu ştiu ce accent tern, puţin didactic, puţin impersonal. Cine vrea să nu se înşele îl poate chema liniştit pe d. Constantinescu: va merge pe un drum solid. Sunt, la aceeaşi bursă a criticii româneşti, învestiri mai riscate, cu care un cititor poate merge la categorice pierderi, dar şi la categorice câştiguri. Un asemenea plasament aventuros, cu sărituri şi surprize, este bunăoară critica d-lui Şerban Cioculescu, pe care, în ce mă priveşte, o urmăresc cu pasiune şi cu ciudă, neliniştit şi în egală măsură încântat de reacţiunile sale vii.

Asemenea surprize sunt imposibile în critica d-lui Pompiliu Constantinescu, ordonată, potolită şi explicativă. Lucru ce nu exclude însă observaţiile revelatoare, caracterizările precise, formulările sintetice. Criticul acesta ştie să adnoteze substanţial o carte, să o încadreze în familia ei literară, să-i descopere izvoarele cele mai îndepărtate, să o înconjoare astfel de toate elementele necesare înţelegerii ei – şi, deasupra acestor operaţii de ordin didactic, să-i afle semnificaţia personală, sunetul distinct ce rămâne pe urma lecturii. De multe ori, de la o simplă remarcă de amănunt el trece la o consideraţie generală, formulată atât de pregnant, încât poate fi considerată drept un principiu critic. Când, de exemplu, discutând despre diverşi critici ai lui Eminescu, d. Constantinescu observă despre critica poeţilor că nu este decât o „mitologie interioară", d-sa formulează cred un adevăr ce depăşeşte obiectul imediat al articolului său şi această caracterizare ni se pare deosebit de fericită.

Asemenea „trouvaille-uri" (dar termenul e greşit, căci nu e vorba de un „trouvaille", ci, dimpotrivă, de o judecată disciplinată) abundă în scrisul său. Nu ştiu să existe pentru cineva care practică el însuşi critica o lectură mai interesantă decât scrisul altui critic. Este aici o dublă confruntare, o dată cu opera despre care e vorba şi a doua oară cu judecata criticului, confruntare ce descoperă aproape totdeauna noi sensuri, nu numai în înţelegerea cărţii în cauză, dar în cunoaşterea unui întreg sistem de valori. Ar fi lung şi inutil să refac întreg itinerariul critic al d-lui Pompiliu Constantinescu, pentru a-l accepta sau a-l refuza de la caz la caz, căci o asemenea discuţie ar avea drept obiect un material trecut prin a doua mână, ceea ce este un exercițiu steril. Poate ar fi trebuit să facem un popas special, cel puțin pentru studiul d-sale asupra d-lui Lovinescu – veche, fidelă și regretabilă pasiune a sa –, studiu excesiv și deformator prin elogii, pornit probabil de la câteva afectuoase prejudecăți, cărora de altminteri autorul le datorește și cea de a doua eroare a volumului, articolul pamflet împotriva d-lui Ibrăileanu (articol just ca observații, dar supărător ca ton și violență, într-o carte unde până și literatura d-lui Cezar Petrescu este primită cu o îngăduință sceptică, ce face de altminteri eleganța și autoritatea d-lui Pompiliu Constantinescu).

Dar, în acord sau în dezacord cu d-sa, lectura criticii sale ni se pare, deopotrivă, și instructivă. În cultura românească actuală, fertilizată de atâtea temperamente și neliniști, prezența d-lui Pompiliu Constantinescu îndeplinește un oficiu de clarificare, de cumpănire, de moderație, căreia nu-i lipsește nici subtilitatea, nici uneori grația, dar care se justifică mai ales prin obiectivitate și siguranță. Critica d-sale este în viața noastră literară o *constantă*. „Constantă” în sens matematic și în sens moral.

„O NAȚIUNE EUROPEANĂ”

Discursul pe care îl adresează Julien Benda unei presupuse „națiuni europene” (*Discours à la nation européenne*, „N.R.F.”, 1933) vine într-un timp cu totul potrivnic acestui termen.

European? Ce e aia? Noţiunea e vagă şi anemică astăzi când continentul acesta a rămas fără forţe directoare. Europa a fost pe rând o formulă germană, una anglo-saxonă şi în ultimul deceniu o formulă franceză. De ce nu, până la urmă, şi una italiană? În toate cazurile însă, o formulă.

Deocamdată nu mai este nici atât. Lipseşte criteriul de unitate, oricât de şubred, care să grupeze forţele, dacă nu contrarii, în orice caz străine, ale pământului acestuia.

Europa nu mai există efectiv decât în uniunile poştale şi în congresele de filatelişti. Visul statelor unite europene, care îşi făcea regulat vilegiatura pe malul lacului Leman, visul a dezertat şi de acolo.

Pentru clarificarea problemei, discursul lui Julien Benda vine cum nu se poate mai bine. Exact în momentul când Europa iese din rândul realităţilor politice, exact în acelaşi moment un intelectual încearcă să o restabilească în rândul abstracţiilor de unde diplomaţii vorbăreţi au coborât-o. Europa lui Benda are rigoarea, severitatea şi schematismul unei probleme de geometrie. E o construcţie liniară ca o machetă de cristal. Proporţiile îi sunt juste, materialul omogen, planurile simetrice. Tot ce este impur, adică real şi colţuros, dispare în sistemul acestui cartezian de bună şcoală.

„L'Europe si elle se fait, sera nécessairement une idée". Europa lui Benda nu se constituie cu oameni, ci cu idei. Căci un om european nu există şi n-a existat decât artificial în planuri de viaţă suprapuse şi eroarea tuturor sistemelor de uniune

politică europeană a plecat de la ignorarea acestui lucru.

Dacă un om politic ar putea să înveţe ceva de la un filozof, recea Europă a lui Julien Benda, stricta, geometrica, abstracta sa Europă ar pune o definitivă piatră de mormânt peste toate conferinţele de dezarmare, peste toate birourile de coöperare pacifistă şi lăsând în seama acestei construcţii de cugetător cartezian sarcina de a purta mai departe năravul iremediabil al oamenilor de a visa, politica ar reintra în instinctiv, în real, în biologic.

Între timp, „naţiunea europeană" va rămâne o confederaţie ideală, netulburată de viaţă, viaţa fiind totdeauna tumultoasă şi prost crescută.

SĂ LI SE TAIE CAPUL!

La liceul de fete din Buzău, s-a făcut săptămâna trecută – comunică textual un corespondent – „o descoperire senzaţională". Un fapt subversiv de o gravitate ce ar fi pus în cauză însăşi existenţa statului român, dacă un corp profesoral inteligent şi activ n-ar fi stat zi şi noapte de veghe.

Cetăţeni!, dacă în momentul de faţă constituţia este încă în picioare, dacă ideea de proprietate nu s-a prăbuşit încă (cel puţin până în momentul în care dăm la tipar aceste rânduri), dacă în sfârşit legea gravităţii şi principiul lui Arhimede funcţionează mai departe netulburate – toate acestea le datoraţi bravilor dascăli şi dăscăliţe de la Buzău! Onoare lor!

Poate n-aţi aflat din gazete – deşi s-a publicat – gravul eveniment despre care e vorba. Să vi-l reamintim noi. La liceul de fete din Buzău, există, în clasa a VII-a, două eleve, cu numele de Grossu Angela şi Dascălu Florica. Aceste fete, cu nume în aparenţă atât de inocente, sunt două anarhiste de cea mai primejdioasă speţă. Descoperirea a fost făcută chiar de către direcţia şcolii care, făcând o percheziţie prin ghiozdane, ce credeţi dvs. că a găsit asupra celor două nihiliste?

O să v-o spun, dar n-o să credeţi: o carte. O carte scrisă de un neamţ – Ernst Glaeser – cu un titlu cu totul subversiv: *Contingent 924*.

Continuându-şi ancheta, direcţia dedectivă a făcut a doua descoperire, mai oribilă. Cele două delincvente nu erau la primul lor atentat: într-adevăr s-a stabilit că ele mai cetiseră în prealabil un alt roman, *Costia Riabţev*, scris – închipuiţi-vă! – de un rus. Indignată de această recidivă, direcţia şcolii a făcut un raport la minister şi a cerut sancţiuni. Care n-au întârziat: revoluţionarele Angela şi Florica au fost eliminate pe un an, cu drept de examen. „Corpul profesoral – zice corespondentul nostru – nemulţumit de sancţiunile aplicate, a înaintat ministerului o întâmpinare cerând o pedeapsă mai drastică”. Nu ştim bine ce pedeapsă cere „corpul profesoral” ca să fie mulţumit. Bănuim, că tăierea capului ar fi aproape suficient. La caz extrem, s-ar putea acorda arderea pe rug.

Povestea aceasta este de un comic nesfârşit. Dar în acelaşi timp, ascunde o tristeţe şi un sens dezolant. Profesorii sunt de cele mai multe ori nişte indivizi opaci, plictisiţi şi tirani. Nu le face nimeni nici o vină din asta şi, prost plătiţi cum sunt, prost instruiţi şi prost aleşi, nu le cere nimeni să aibă sensibilitatea subtilă şi emoţia permanentă pe care ar trebui să o aibă cineva în faţa adolescenţilor şi a copiilor. Nu le cere nimeni să priceapă miracolul ce le stă în faţă, în bănci. Dar oricum, un lucru tot ar trebui să priceapă: că un educator nu este chiar una cu un poliţist.

Crima celor două fete ascunde atâtea elanuri, naivităţi şi visuri juvenile, câte nu încap în catalogul d-lui profesor.

CRONICA VIEŢII LITERARE

Dacă prima obligaţie a unei cronici este actualitatea, veţi recunoaşte că nu putem fi în mai strictă actualitate decât începând prin a spune câteva cuvinte despre cartea astăzi apărută a d-lui Mircea Eliade, *Maitreyi*.

Este romanul pe care vi l-a descoperit juriul ce trebuia să decerne, la 15 martie, premiul literar al Societăţii Techirghiol-Eforie. Din 50 de manuscrise prezentate, d-nii Perpessicius, Şerban Cioculescu, Mihai Ralea, Cezar Petrescu şi G. Călinescu, care alcătuiau juriul, au ales romanul *Maitreyi* şi au menţionat alte cinci manuscrise de roman, care desigur merită să-şi găsească un editor.

Se dovedeşte astfel că premiul literar nu este o medalie deşartă şi inutilă, cum s-a spus de atâtea ori în străinătate şi la noi, ci că, dimpotrivă poate fi un admirabil instrument critic, un agent de stimulare pentru scriitori şi unul de discernământ pentru cititori.

Se mai dovedeşte că iniţiativa privată are mijloace proprii de acţiune culturală, căci Societatea Techirghiol-Eforie, care este o instituţie comercială, prin cei 20 000 de lei dedicaţi premiului, a făcut o faptă cărturărească excelentă. Nu se poate lăsa numai în seama statului şi a instituţiilor oficiale sarcina de a stimula viaţa literară şi artistică a unei ţări.

E uşor să observaţi că în Franţa, unde premiile fac parte din tradiţia şi moravurile vieţii literare, cele mai eficace şi mai renumite premii, cele care au o influenţă critică efectivă, nu sunt distincţiile oficiale, ale statului sau ale Academiei, ci în primul rând distincţiile diverselor jurii literare private: Premiul Goncourt, Premiul Teophraste-Renaudot, Premiul Femina-Vie heureuse.

Unui asemenea juriu neoficial îi datorăm deci apariţia romanului *Maitreyi*. Premiul Techirghiol-Eforie, atât de fericit inaugurat prin alegerea unui scriitor de posibilităţile şi valoarea d-lui Mircea Eliade, va trebui să rămână de aici încolo în mişcarea noastră literară şi decernat anual, în fiecare primăvară, să devină un îndreptar sigur al cetitorului.

De altminteri, nu va fi singur în îndeplinirea unui asemenea oficiu critic. Iată că Editura „Adevărul” anunţă şi ea instituirea unui mare premiu, de 60 000 de lei, urmând să fie atribuit la toamnă şi în condiţii ce n-au fost încă precizate, unui roman inedit. În acelaşi timp, revista „Vremea”, care a încercat cu succes în ultimul timp organizarea unei mici edituri, înfiinţează un alt premiu, băneşte mai modest – este vorba de 20 000 de lei –, dar dedicat tot unui roman în manuscris.

Interesant de remarcat este faptul că atât premiul „Adevărului", cât şi premiul „Vremei" cer un anume gen de roman: opera premiată va trebui să fie un roman social. Editura „Adevărul" precizează: materialul cărţii va trebui să cuprindă: „zbuciumările din ultimii 15 ani, suflul nou pornit din provinciile dezrobite, frământarea maselor sub biciuirea atâtor idei şi patimi".

Am citat textual. Să recunoaştem că se vizează realmente aici un material epic de mare întindere, cu transformări sociale lente şi încordări subite, un proces vast de conflicte vitale, astăzi în plină actualitate.

Nu e curios, în definitiv, că acest tablou al vieţii româneşti imediat contimporane a rămas până acum neexplorat? Nu e curios că nici unul din marile romane tipărite în ultimii ani n-a încercat să cuprindă la noi această viaţă de acut interes documentar, ce se desfăşoară în imediata noastră prezenţă?

Nu avem până astăzi nici un roman al epocei postbelice, nici un roman care să fi atacat din faţă dramele şi comediile societăţii româneşti de la 1918 la 1933, epocă totuşi atât de tragică şi accidentată, atât de esenţial epică.

În genere, romanul românesc, în puternică ascensiune în ultimul timp, a frecventat mai mult psihologicul decât socialul, s-a interesat mai mult de cazurile individuale de conştiinţă decât de frământtarea maselor. Faptul este de o semnificaţie prea complexă, pentru a-l explica într-o cronică ce este mai mult informativă decât critică. Totuşi, nu se poate trece cu uşurinţă peste această ciudată lacună.

Romane sociale s-au scris, e drept. Ele privesc însă viaţa societăţii româneşti ori dinaintea războiului cu mult, ori din perioada tulbure a neutralităţii, a războiului şi a primilor ani imediat următori păcii.

Romanele d-lui Cezar Petrescu bunăoară – începând cu tabloul din *Întunecare* – nu depăşesc anul 1920, cel puţin în partea lor de strictă documentare socială. Tot acolo, la 1920, se opreau cărţile d-lui Dem. Theodorescu, *În cetatea idealului* şi *Sub flamura roşie*, două cronici care atacau interesant procesul de descompunere al unei societăţi vechi. Dacă amintim în plus *Purgatoriul*, romanul d-lui Corneliu Moldovanu, şi *Conservator et compania* al d-lui Davidescu, cred că am epuizat întregul capitol al romanului social, închinat vieţii româneşti contimporane.

Toate acestea însă, peste valoarea lor literară şi peste semnificaţia lor particulară, nu sunt decât schiţele unei construcţii epice de viitor, începutul unor epopei care n-au fost duse la capăt în toată amploarea presupusă de vremurile agitate pe care le trăim.

Este adevărat însă că un roman social valabil nu poate fi niciodată simultan cu evenimentele pe care le descrie. Marile romane de război: Remarque în Germania, Céline în Franţa, Camil Petrescu la noi, n-au apărut în 1920, ci zece ani mai târziu, când drama războiului era definitiv consumată, trecută în documente şi clasificată în perspectivă.

De asemeni, romanul întunecatului 1907 n-a apărut atunci, imediat după încheierea marei tragedii ţărăneşti, ci abia astăzi, în 1933, după 25 de ani de uitare şi simplificare. *Răscoala* d-lui Liviu Rebreanu îmbrăţişează cu o întârziere de un sfert de veac răscoala neoiobagilor de la 1907.

Această întârziere nu este o condiţie necesară a creaţiei artistice? Nu-i trebuie vieţii arzătoare şi vii o perioadă de absenţă, de uitare, în timpul căreia să se aşeze în straturi sedimentare, nu-i trebuie vieţii un timp de gestaţie, luată pentru a putea trece mai târziu în cadrul operelor de artă?

Probabil că da. Perspectiva este o condiţie absolut necesară în marile construcţii literare. Se cunosc, totuşi, cel puţin în literatura străină, cazuri în care romanul a urmărit cu o promptitudine de reportagiu, povestind astăzi ceea ce nu s-a întâmplat mai târziu decât ieri.

Astfel, romanul lui André Maurois, *Le cercle de famille*, apărut în toamna lui 1931, reproducea, într-unul din capitolele sale cele mai remarcate, alegerea prezidentului de republică din luna mai a aceluiaşi an. La 13 mai avusese loc alegerea lui Paul Doumer, împotriva lui Aristide Briand, unul din cele mai patetice momente din viaţa politică a Franţei. Era cu adevărat o situaţie de un dramatism unic şi cine a fost prezent în acea zi de primăvară la Versailles nu se poate să nu se fi gândit ce episod admirabil de roman se desfăşura înaintea spectatorilor. Totuşi, n-am fi bănuit că numai patru luni mai târziu vom regăsi într-o carte de literatură acele clipe de actualitate brutală, gazetărească aproape. Este realmente un record, pe care literatura noastră nu l-a atins până astăzi şi este de dorit să nu-l atingă vreodată.

Tot un roman social este şi cartea d-lui N. D. Cocea, *Fecior de slugă*, apărută la începutul săptămânii trecute. Vechi ziarist, polemist celebru şi pasionat observator al vieţii publice, d. Cocea trebuia să aducă în literatură aceleaşi atitudini de satiră care îl definiseră în ziaristică. Dar nici domnia-sa nu-şi apropie focurile observaţiei prea aproape de timpul nostru. Rămâne în aceeaşi epocă tulbure şi tulburătoare, a neutralităţii, a războiului, cu retragerea din 1916, cu febrilitatea Iaşilor de la 1917, cu tensiunea şi vâltoarea primilor ani de pace, epocă împărţită între entuziasmul victoriei şi incertitudinea mişcărilor socialiste.

Sunt documente pe care istoria i le datorează literaturii pentru luminarea acelei sumbre epoci, atât de aproape de noi şi totuşi atât de străină de preocupările noastre prezente, de pasiunile, căutările şi neliniştile noastre actuale. Pasiuni, căutări şi nelinişti ce-şi vor găsi şi ele cândva un romancier, mai târziu, peste alţi zece ani, rămânând însă deocamdată un teren psihologic şi epic neexplorat.

Pentru că veni vorba de terenuri epice neexplorate, să amintim că zilele acestea a apărut romanul *Maidanul cu dragoste* al d-lui George Mihail Zamfirescu, un scriitor care a încorporat prozei româneşti un ţinut sufletesc necunoscut până la el. D. Zamfirescu descoperă cel dintâi mahalaua românească, periferia oraşului mare, lumea pestriţă de la marginea cetății. O altă mahala decât a lui Caragiale, de la care nu cunoaștem decât grimasa, caricatura, satira violentă și neiertătoare. Mahalaua d-lui Zamfirescu este tragică, simplă, umană. Nu este vorba, în cercul ei, numai de forme false și pervertite de viață, ci și de pasiuni și drame care depășesc murdăria locului și ridicolul cotidian al eroilor.

Literatura periferică înscrie, ce este dreptul, alături de domnul G. M. Zamfirescu, alte două nume, foarte prețioase: romancierul C. Ardeleanu, care acum vreo trei ani ne-a dat, în *Diplomatul, tăbăcarul și actrița*, un tablou realist, aspru și colțuros al periferiei și Sărmanul Klopstock, care în volumul *Feciorul lui Nenea Tache Vameșul*, a făcut, de asemeni, o melancolică excursie în universul mahalalei bucureștene, reconstituind-o cu un fericit amestec de satiră caragialescă și tristețe elegiacă.

D. George Mihail Zamfirescu însă construiește o întreagă monografie a periferiei românești, construcție care a început impresionant cu *Domnișoara Nastasia*, piesa de teatru al cărei succes se cunoaște, și *Madona cu trandafiri*, roman apărut anul trecut, aducând imaginea curioasă a unei madone de mahala, sentimentală și tristă, ca o gravură ieftină de bâlci popular. *Maidanul cu dragoste* lărgește perspectiva acestor opere de început și ne dă un tablou viu, agitat, plin de culoare și varietate plastică, tablou impresionant prin proporții epice și amploare psihologică.

De altminteri, dimensiunile mari au devenit, în ultima vreme, un fenomen curent în literatură. Ați observat poate că cele mai multe cărţi apărute anul acesta, la noi au depăşit 500 de pagini. Moda s-a pronunţat hotărât pentru romanul în două volume. *Răscoala* de Rebreanu, *Patul lui Procust* de Camil Petrescu, *Maidanul cu dragoste* de George Mihail Zamfirescu, în sfârşit, *Oraş patriarhal* de Cezar Petrescu, apărut alaltăieri, toate l-au obişnuit pe cititor cu un tip de operă largă, densă, cerând un efort serios de cunoaştere.

Acest lucru este un semn de maturitate. Se pierde treptat tradiţia volumului de 200 de pagini, tip comod de carte, care se termină într-un ceas, în care sunt creionate fugitiv câteva figuri de eroi şi se schiţează sumar o temă de roman, fatal insuficientă. Calităţile unei asemenea cărţi sunt desigur incontestabile: graţie, echilibru, claritate. Dar o operă de creaţie epică nu poate fi substanţială şi cuprinzătoare de viaţă decât dacă îşi lărgeşte suprafaţa de contact cu această viaţă, cunoscându-i cât mai multe din accidentele, tragediile şi farsele ei.

Evident, o asemenea operă complexă nu triumfă din primul ceas şi are de întâmpinat rezistenţa cetitorului, totdeauna înclinat spre exerciţii de lectură mai uşoare. Totuşi, este neîndoios că până la urmă victoria va fi net de partea romanului de mari proporţii, oricare i-ar fi dificultăţile de lectură.

Destinul lui Marcel Proust, complet ignorat în 1913 la apariţie, furios contestat în 1918, când a căpătat Premiul Goncourt, şi unanim admirat mai târziu cu trei ani, este edificator. Nu se poate o construcţie literară mai complexă, mai dificilă, mai împărţită pe nenumărate planuri de psihologie, de gândire şi de viaţă decât romanul său tipărit în 14 volume, strâns legate unul de altul. Nici Balzac n-a încercat o asemenea imensă arhitectură, nici Émile Zola. Experienţa lui Proust este un fenomen strict modern, care revoluţionează pur şi simplu istoria romanului.

De atunci încoace, această experienţă a fost repetată pretutindeni. Jakob Wassermann în Germania, Italo Svevo în Italia, James Joyce în Anglia nu s-au ferit să ridice asemenea vaste construcţii de roman. În ce priveşte literatura franceză din ultimul deceniu, exemplele sunt nemăsurat mai frecvente şi dacă n-ar fi să amintim decât romanul *Les Hauts-Points* al lui Lacratell şi mai ales *Les hommes de bonne volonté* a lui Jules Romains, şi încă ar fi suficient pentru a indica sensul irevocabil pe care îl ia genul romanului.

Criticii străini au inventat un termen special pentru această formă modernă de carte. Este aşa-zisul: *roman-fluviu.*

Vorba este expresivă prin sine. Roman-fluviu, pentru că nu mai poate fi vorba de o carte ce cuprinde static un fragment de viaţă, ci o curgere amplă, năvălitoare, complexă de vieţi diverse şi întregi. Roman-fluviu, pentru că se construieşte lent şi progresiv, ca un fluviu, din afluenţi depărtaţi, care trec prin ţinuturi străine, sub ceruri deosebite, prin peisagii mereu altele, pentru ca, până la urmă, toate aceste ape care au străbătut atâtea meridiane şi latitudini să se unească într-un corp unitar, care este însuşi fluviul.

Este îmbucurător că romanul românesc îşi însuşeşte această experienţă de artă. Ea reprezintă un principiu de creaţie severă şi exigentă, sfârşitul diletantismului şi al facilităţii. Or, nimic nu este mai potrivnic ideii dă artă decât facilitatea.

NEGRII DE LA SCOTTBOROUGH

În timp ce toată presa europeană este plină cu telegramele, reportagiile şi fotografiile procesului inginerilor englezi de la Moscova, în Statele Unite se dezbate un proces nemăsurat mai sălbatec, pe care însă nimeni n-a avut până azi timpul să-l bage în seamă. Pentru că acolo nu este vorba decât de viaţa a nouă negri care, vinovaţi sau nu, trebuie să moară pentru răcorirea unei opinii publice indignate.

Se ştie că America a păstrat din timpul comerţului cu sclavi un gust ascuţit pentru sângele oamenilor de culoare. Spaniolilor le place să vadă sânge de taur. Americanilor le place sângele de negru. Oamenii aceştia morali – de cea mai aspră şi uscată morală din lume, – oamenii aceştia idealişti, sentimentali şi generoşi, practică şi astăzi cu voluptate linşajul şi, cel puţin de două trei ori pe an, au nevoie să spargă porţile vreunei închisori şi să scoată la lumină câţiva deţinuţi negri pe care să-i jupoaie de vii, în plină stradă şi în entuziasmul general al copiilor şi al femeilor.

Cine s-a interesat cât de puţin de problemele civilizaţiei americane, nu se poate să nu cunoască această sumbră pasiune yankee. Este o patimă absolut ireductibilă. Nimic nu o va scoate din sensibilitatea americanului şi nici o legislaţie nu o va tempera. Este un rest tenace de sălbăticie, pe care însăşi biserica americană a confirmat-o şi o propagă prin misionarii ei. Cei mai buni prieteni ai Americii – Keyserling în frunte – s-au lovit de această insolubilă problemă şi au trebuit să o accepte cu o ridicare din umeri. Cred că însuşi Keyserling a spus despre american că este un „canibal candid". Dar chiar dacă nu a spus-o, formula este excelentă.

Ce s-a intâmplat la Scottbourough, cu cei 9 negri care îşi aşteaptă astăzi un inevitabil verdict de moarte?

Nu se prea ştie limpede. Nouă tineri negri – cel mai bătrân are 23 de ani – călătoreau clandestin într-un vagon de marfă, unde tot clandestin călătoreau câţiva tineri americani şi două fete nostime, de profesie galantă. Între negrii şi albi s-a iscat o ceartă, care a dus la o păruială în lege, până în staţia Scottbourough, unde, intervenind funcţionarii din gară, cele două fete s-au plâns că negrii au vrut să le violeze. Atâta a fost de ajuns pentru ca nefericiţii atentatori la pudoarea lor albă să fie închişi şi, sub presiunea unei revolte publice de o strivitoare tensiune, să fie în câteva zile condamnaţi la moarte.

Asta s-a intâmplat în vara lui 1931. De atunci frumoasele victime au dispărut şi pe simpla lor mărturie, cei 9 negri, care făcuseră disperate apeluri şi recursuri, au fost purtaţi pe la câteva curţi şi tribunale care toate au confirmat prima sentinţă.

Iată însă că zilele acestea la Decatur, în statul Alabama, unde se judecă pentru ultima oară această întunecată afacere, apare, după doi ani de dispariţie, ... Ruby Bater, una din cele două victime „violate". Şi în faţa juraţilor, declară că n-a fost niciodată vorba de viol, că a fost o simplă ceartă şi că prima declaraţie a făcut-o într-un moment de „excitaţie”.

Ei bine, această intrare de film american a fost insuficientă pentru conştiinţa puritană a opiniei publice care continuă să ceară, într-o răsunătoare năvală de presiuni prin ziare, radio şi întruniri, moartea celor 9 negri.

În momentul de faţă, un întreg continent de oameni puri aşteaptă să vadă încă o dată sângele criminalilor de culoare. O fi tot roşu sângele ăsta?

GEORGE DORUL-DUMITRESCU: *LA FETIŢE DULCI*

Domnul George Dorul-Dumitrescu a debutat cu ani în urmă în „Universul literar” al d-lui Perpessicius cu câteva fragmente dintr-un „jurnal basarabean”, în care recunoaştem, fără ezitare, de la întâile pagini, un prozator de bună calitate.

Să fi fost materialul pitoresc al acelor scene de provincie moldo-rusească? Să fi fost „culoarea locală”, accentul comic al dialectului, mondenitatea rudimentară a târgului, plin de evreice amorezate şi seminţe de bostan?

Nu, toate acestea nu erau lipsite de haz şi nici de melancolie, dar jurnalul d-lui Dorul-Dumitrescu depăşea interesul lor anecdotic prin vălul personal de tristeţe ce îl arunca uşor asupra oamenilor şi a lucrurilor. Autorul ştia să observe sobru, să evoce cu precizie tablourile monotone şi terne ale vieţii, să le adnoteze în treacăt cu o remarcă, aici incisivă, dincolo tragică şi să creeze astfel cu câteva linii sumare o întreagă lume pe care în ciuda lipsei de elemente epice, o simţeai vie şi variată.

Regăsim astăzi în volumul publicat la „Cartea Românească" acele pagini de jurnal basarabean şi verificăm, după atâţia ani, aceleaşi serioase aptitudini de scriitor epic, pe care le-am recunoscut din primul ceas.

În fond, materialul este ingrat, căci nu pentru prima oară se va fi scris în româneşte despre viaţa târgurilor de provincie. Trei duzini de scriitori mari şi mici au trăit şi trăiesc la noi pe seama acestui nefericit şi comod subiect în care se găsesc de toate: şi puţin humor, şi puţină tragedie, şi un dram de „atmosferă". Cartea d-lui Dorul-Dumitrescu ne obligă să observăm încă o dată că nu există totuşi subiecte proaste şi subiecte bune, că toate sunt proaste şi toate sunt bune, după ce anume le ceri să-ţi dea. „Târgul de provincie" este o temă căzută în lotul moraliştilor resemnaţi (gen Vlahuţă, Brătescu- Voineşti, Cezar Petrescu) – şi nu vreau să spun prin asta nimic rău. Cunosc un scriitor, care – în teatru ce e drept, nu în roman – a scos din această temă uzată, lucruri foarte agreabile, şi de frumuseţe curată: d. Victor Ion Popa.

Autorul jurnalului basarabean însă nu face parte din categoria acestor întârziaţi sămănătorişti şi bănuiesc că „provincia" nu este o preocupare nici doctrinară, nici temperamentală pentru d-sa, ci pur şi simplu o experienţă de viaţă pe care o soluţionează sobru în câteva tablouri epice.

„Trenul soseşte de două ori pe zi, cu veşti noi de la Chişinău şi peşte proaspăt de la Galaţi: din când în când ziare cenzurate, altădată o masă de nuc fără picior şi patul cu tăblia albă, noi-nouţe urcate la Bolgrad, dar ajunse aici după cinci luni de drum, împestriţate cu chitanţele precăderii.

Pe peron totdeauna doi slujbaşi cu şepci roşii. Unul, precipitat şi demn, negăsindu-şi loc de la maşină până la vagonul poştei; celălalt mai mare-n grad se vede, ras proaspăt, cu mâinile la spate, fluieră distrat o romanţă şi pe furiş aruncă priviri repezi pantofilor acajou, făcuţi lună.

Domnişoara Suica sau Molca sau Famla, încă din mers, pe ultima treaptă a vagonului, îşi sărută rând pe rând neamul venit s-o întâmpine ... A fost la nişte rude în Iaşi, să facă băi şi tocmai de acolo soseşte singură...

Mai departe, lângă maldărul de cărbuni stinşi, câţiva hamali, întodeauna fără lucru, stau de vorbă cu femeile de sub umbrar, unde şi vara se vinde ceai cald şi covrigi fără susan.

Somnoros, soldatul de gardă şi-a uitat drumul de-a lungul vagoanelor şi crăiţa uscată la chipiu: râde tâmp unui cap cârlioţant din tren: iar la etaj, are flori în coc şi braţele încrucişate pe tocul ferestrei – cu siguranţă – nevasta şefului de gară".

Citat pe care l-am ales într-adins dintre cele mai puţin patetice pagini ale acestei cărţi pentru a-l face pe cititor să observe din ce observaţii mărunte, din ce notaţii exacte, monotone şi simple este alcătuită arta d-lui Dorul-Dumitrescu şi cum din acumularea unor detalii atât de şterse şi de cenuşii se desprinde până la urmă gustul intim de dezolare, ce face tonalitatea întregului volum.

Este drept că uneori (în capitolul *Tristeţi*, bunăoară, cel mai puţin bun al cărţii) autorul se abate de la sobrietatea acestor mijloace atât de expresive în aparenta lor răceală şi cade într-un ritm de poemă în proză, cu totul regretabil. Voi cita câteva rânduri din care nu înţeleg să-i fac vreo vină scriitorului, căci le consider cu totul străine de posibilităţile sale adevărate, dar tocmai fiindcă aceste râduri ni se par a fi un excelent exemplu de ce este detaliul în „genul provincial" şi, deci, de ce este contrar propriei sale arte.

„Nopţile toamnei la început sunt albe. Luna se urcă mai repede, pe când la scoborâş dinadins întârzie; sub ea este alt târg, potopit de alb cum nici iarna nu-l poate troieni. Şi altă lume. Bucuriile se măsoară, se chibzuiesc, dacă au fost cu adevărat bucurii ... O lumină din fereastră s-a stins curând; în parc nu mai cântă muzica militară, acord de clavir sfios ca o presimţire a tristeţii, şi pe aproape croncănit de păsări călătoare.

A oftat, sau plânge cineva?" (pag. 95).

Această directă intervenţie lirică a autorului, departe de a sublinia tristeţea cărţii, o bagatelizează şi o coboară în romanţă. Nemăsurat mai cald, mai emoţionant şi mai tragic este scrisul său în paginile strict epice, acolo unde cu un ochi atent de romancier urmăreşte luminile mici din jur şi le fixează neted, cu oarecare asprime chiar, din care însă nu lipseşte nu ştiu ce fior de poezie ce răzbate peste mediocritatea existenţei, peste vulgaritatea sever observată a oamenilor, peste trivialitatea replicilor de amor.

Sunt în scrisul d-lui Dorul-Dumitrescu două filoane perfect deosebite, dar nu discordante şi din a căror îmbinare se realizează cele mai bune pagini ale sale. Este în primul rând o instinctivă aplecare spre tragic – un tragic mărunt, liniştit, familiar aş spune, tragicul zilnic, fără lovituri mari, fără agonii, fără opintiri, scurgere domoală a timpului şi a vieţii, între liniile unui orizont teşit. Şi este în al doilea rând un simţ ascuţit al comicului, dar de a descoperi trăsăturile ridicule, fără a le tipiza şi fără a le reproduce schematic, cum se obişnuieşte.

Amândouă aceste posibilităţi artistice au valoarea lor incontestabilă, dar şi primejdii echivalente, căci duc uşor spre facilitate. Şi dacă pentru latura tragică a talentului d-lui Dorul-Dumitrescu a trebuit să citām ca gravă eroare capitolul *„Tristeţă”*, pentru posibilităţile sale de observaţie comică vom regreta capitolul *„Dialog zilnic”*, de o feroce banalitate şi uşurinţă.

Sunt singurele rezerve de făcut şi n-am ezitat să le formulez deschis. D. George Dorul-Dumitrescu este un scriitor în care cred şi nu mi-aş ierta nici cea mai uşoară amabilitate cu d-sa. Primele două capitole ale cărţii (*Jurnal basarabean* şi *Bal la Auditoria*) sunt două bucăţi excelente, suficiente pentru a legitima un debut şi pentru a înscrie în registrul valorilor literare, un nume. Cu mai mult discernământ, cu mai multă severitate faţă de sine insuşi, autorul ar fi trebuit să menţină nivelul acesta ridicat, greu de păstrat evident, dar numai monezile scumpe se păstrează greu la paritatea lor de aur. Am impresia că volumul a fost prost gospodărit, că au fost lăsate să crească prea multe ierburi pe marginea adevăratei grădini şi că toate acestea ar fi fost evitate dacă din timp, autorul ar fi vrut să cuprindă cu un ochi de stăpân, ţinutul său literar.

Peste toate acestea sincer necăjite obiecţii, cred că se înţelege din articolul acesta că *La fetiţa dulce* este o carte, pe care un iubitor de literatură trebuie să o citească.

Dacă nu s-a înţeles, iată o spun limpede: d. George Dorul-Dumitrescu este un scriitor de valoare.

TEATRUL NAŢIONAL DIN CRAIOVA
MĂTUŞICA, TREI ACTE DE D. IONESCU-MOREL

Cunoşteam comedia d-lui Ionescu-Morel din lectură. Cum nu mă pricep în teatru, nu ştiu dacă am dreptul să fac o mărturisire necompetentă în materie: îmi plăcuse. O piesă făcută bine, gospodăreşte, cu oameni de treabă, cu momente de izbutit haz familiar. Oamenii aceştia trăiau. Nu o viaţă excepţională, nu cu trăsături acute de psichologie, nu cu încordări mari de dramă sau farsă. O viaţă potolită, cumsecade, în care humorul intră ca soarele pe fereastră şi îmbracă trecerea clipelor într-o atmosferă amicală. Cu adevărat o lectură odihnitoare şi plăcută.

Vinerea trecută, la Craiova, unde ne-a dus, pe Cicerone Theodorescu şi pe subscrisul, dorul de a respira puţin aer nebucureştean, am văzut comedia d-lui Ionescu-Morel reprezentată pe scena Teatrului Naţional de acolo. Ce seară bună! Închipuiţi-vă o sală caldă, populată, bine dispusă (deşi exigentă, căci nu ştiu prin ce mister publicul de provincie este mai pretenţios decât cel din Capitală), închipuiţi-vă deci o sală care urmăreşte cu o sinceră bunăvoie accidentele familiilor Popescu şi Ropotă, primind replicile ”tari” cu un râs nesilit și cu aplauze ce îi făcea parcă pe spectatori părtași la jocul actorilor.

Am verificat la Craiova bunele calități ale lucrării d-lui Morel, totul păstrând pe scenă același aer bonom și cald de la lectură. O echipă de actori în majoritate tineri și inimoși au servit textul cu vădită prietenie pentru oamenii pe care îi întruchipau în jurul autoritarei „mătușici", jucată cu o izbutită vervă seacă de d-na Aura Fotino. E plăcută apariția pe scenă a d-rei Tanzi Benescu, actriță inteligentă, pe care suntem siguri o vom întâlni cândva pe o scenă bucureșteană și apariția luminoasă a d-rei Tanzi Blezu. D-nele Dinulescu, Romée, Dumitriu, Iliescu, Iordănescu și Popescu au desemnat cu vioiciune tipuri amuzante.

Dar despre comedia d-lui Morel vom mai avea poate prilejul să stăm de vorbă. În ziua în care, verificată de atâtea frumoase succese provinciale, își va găsi în sfârșit scena bucureșteană pe care hotărât o merită.

CAZUL „VIAȚA ROMÂNEASCĂ"

> „Dar de ce moare opulenta „Viață românească", puternica, bogata, influenta, venerabila „Viață românească"? E simplu. Moare pentru răzbunarea unui principiu intelectual călcat. Moare pentru că a crezut că se poate trișa cu ideile, că se pot simula orientările, că se poate suplini spiritul critic și pasiunea intelectuală ...
>
> Există răzbunări de acestea și în așteptarea lor scriem noi ăștia." („Cuvântul", 14 decembrie 1932)

La 14 decembrie anul trecut explicam, într-un articol din această pagină, decesul revistei „Viața românească", anunțat pe acea vreme în diverse curiere literare. Era, după socoteala noastră, o moarte venită necesar, cu oarecare întârziere poate, dar necesar. Pe lespedea ei funerară, înscriam atunci un rechizitoriu postum şi categoric.

O săptămână mai târziu, „Viaţa românească", pe care o înmormântasem atât de fastuos, îşi anunţa reorganizarea, iar peste alte trei săptămâni reapărea efectiv. În faţa tinerelor ei coperte albe, noi aveam situaţia puţin comică a unui doctor care este silit să stea la masă cu un pacient pe care cu trei zile înainte l-a trimis la crematoriu.

Morală: viaţa este mai tare decât medicina – iar „Viaţa românească" este mai tare decât critica.

Mărturisesc că această târzie vigoare a venerabilei publicţii ieşene nu ne-a surprins totuşi. Există atâtea feluri de a fi mort... „Viaţa românească" experimenta o variantă a morţii, cu simulări de perfectă sănătate. „Mortul viu" poate să fie necunoscut în medicină; în literatură însă este o specie extrem de frecventă.

Să nu glumim. „Viaţa românească" a reprezentat un capitol de istorie culturală. Acest capitol noi îl credem încheiat. Este el realmente lichidat sau rămâne încă în actualitate, încadrat în problemele vii ale timpului nostru? Aceasta este singura întrebare ce rezolvă cazul.

Că „Viaţa românească" apare sau nu apare, că are bani sau nu, că e prost sau bine scrisă, că e frumos sau urât tipărită – iată chestiuni de detaliu. Nu dacă apare „Viaţa românească" ne interesează, ci dacă are de ce să apară. Noi nu punem în cauză – şi n-am pus niciodată în cauză – faptul material şi neglijabil al hârtiei şi al tiparului, ci al spiritului. Căci dacă e să judecăm negustoreşte, ca un librar, nu ca un critic, şi „Convorbirile literare” apar, de vreme ce se pot pipăi, au coperţi verzi şi costă 50 de lei.

E aşa de greu să se priceapă că prin termenul „Viaţa românească” noi nu ne referim la un volum de 100 sau 1000 de pagini, ci la un spirit critic, la o politică literară, la o scară de valori estetice şi la o poziţie spirituală?

Pe aceste toate le vizam noi şi ele formau obiectivul criticei noastre, nu volumul placid şi cumsecade care ne trecea prin mâini. Când cu 5 ani în urmă contestam „spiritualitatea” d-lui Mihai D. Ralea, puneam implicit în discuţie însăşi structura „Vieţii Româneşti” şi întreaga ei orientare socială sau estetică. Şi când opuneam poeziei d-lui Topîrceanu poezia d-lui Ion Vinea, sau denunţam literatura d-lui Ionel Teodoreanu pentru a o confrunta cu proza d-lui Camil Petrescu, sau reduceam la dimensiuni modeste literatura d-rei Lucia Mantu, insistând asupra valoarei d-rei Ticu Archip, prozatoare substanţială, cu mari resurse de creaţie – şi în sfârşit când de atunci încoace, neîncetat, în cronicile noastre săptămânale, în notele noastre informative, în dezbaterile publice la care am luat parte, urmăream îndeaproape toate atitudinile şi valorile „Vieţii Româneşti”, contestându-le sistematic – înţelege oricine că nu duceam aici o luptă destrămată, de la caz la caz, ci defineam o atitudine critică de ansamblu.

Ce lucru anume comanda întreaga existenţă a revistei ieşene, ce criteriu era la baza reacţiunilor sale, ce orientare, ce sens?

Foarte greu de răspuns. Inconsecvenţele, contrazicerile şi dibuirile „Vieţii Româneşti" sunt aproape celebre şi ele desemnează un drum sinuos dintre cele mai ameţite. Cu puţină glumă, s-ar putea spune că singura ei „constantă" a fost opacitatea critică. O totală, permanentă şi viguroasă opacitate critică. Ceea ce nu este suficient pentru a legitima o poziţie culturală.

Totuşi, peste aceste oscilări şi accidente, se poate defini formula „Vieţii Româneşti". În ordine socială şi politică, era un spirit radical-socialist, de cea mai simplă filiaţie burgheză, democrată şi libertară, cochetând uneori cu marxismul, alteori cu ţărănismul, dar rămânând în esenţă ceea ce am spus: radical-socialism. În ordine artistică, era criteriul „specificului naţional", tradiţionalism pervertit de uşoare incursiuni în occident, aşa încât poporanismul estetic să-şi poată da mâna din când în când şi cu poezia pură.

În afară de aceste linii de orientare, nu văd ce altceva făcea substanţa „Vieţii Româneşti" (exceptând desigur interesele materiale, solidaritatea de cenaclu, spiritul provincial exclusivist şi acaparator – chestiuni mai mult de ordin practic, decât de ordin critic).

Ori, tocmai împotriva acestor linii de orientare se îndrepta atacul nostru (şi, în acest plural, locul subscrisului este foarte modest, căci redutele adverse erau „Sburătorul" prin F. Aderca şi „Cetatea literară" prin d. Camil Petrescu, cărora li s-au adăugat firesc toate conştiinţele critice intrate în ultimii şase ani în lumea activă a scrisului). Noi contestăm în „Viaţa românească" însăşi principiile ei de bază, justificările ei ideologice, criteriile ei estetice – atâtea câte erau şi cum erau.

Nu era o luptă propriu-zisă. Era mai degrabă un proces de descompunere, ai cărui martori se întâmpla să fim. Trebuie să spunem sincer că jocul era, din partea noastră, uşor, pentru că succesul era cert şi fatal. „Viaţa românească" mergea matematic spre anularea ei.

Până la urmă, lucrul a devenit limpede şi pentru conducătorii revistei. S-a încercat atunci „reorganizarea" la care asistăm.

Este ea cu putinţă?

Ca exerciţiu de penitenţă, a recurge la scriitori pe care i-ai contestat cu furie ani de-a rândul, nu e rău. Ca semnificaţie critică însă, este pur şi simplu un act de sinucidere. Există incompatibilităţi nete, definitive. Peste ele, atâta vreme cât credem în logica gândirii noastre şi în stringenţa ideilor, nu se poate trece. Camil Petrescu este un scriitor mare. Dar nu în paginile „Vieţii Româneşti", care l-a negat o viaţă întreagă şi pe care, la rândul lui, a contestat-o permanent. Adevărul trebuia să fie ori de partea lui, ori de partea d-lui Sevastos. Amândoi deodată însă nu pot avea dreptate.

E drept că „Viaţa românească" a recurs pentru noua ei formă, la serviciile unui critic, care posedă la maxim, „ştiinţa acomodărilor". Dar d. G. Călinescu, care este un istoriograf excelent şi poate un romancier bun (n-am cetit deocamdată *Cartea Nunţii*), este spiritul cel mai oscilator, criticul cel mai instabil, politicianul literar cel mai savant. Este probabil singurul intelectual român care poate fi pus cu succes pe patru coloane, spre a se dovedi că asupra aceluiaşi lucru, gândeşte mereu altfel, după cum e primăvară, vară, toamnă sau iarnă. Exerciţiul ar fi cu adevărat prea uşor. Că o inteligenţă atât de subtilă, un gust literar atât de sigur, un talent atât de suplu, se pierde în asemenea jocuri strategice este desigur regretabil. Am pierdut în d. Călinescu un critic şi l-am pierdut definitiv. Există o moralitate a criticei care nu poate fi călcată de două ori. O singură dată ajunge. – iremediabil, fără putinţă de întoarcere.

Îi va furniza d. Călinescu „Vieţii Româneşti" ideologia astăzi defunctă, îi va reface scutul critic ciuruit de inconsecvenţe, îi va construi armătura principală, care să dea sens şi unitate materialului strâns între cele două coperţi albe? Nu. Nu pentru că personal nu are coerenţa de cugetare necesară unei asemenea munci de sinteză. Şi nu, pentru că „Viaţa românească" ar trebui întâi să ardă complect, fără reticenţă, fără urmă, pentru ca – cine ştie? – într-o zi să reînvie. Dar în ziua aceea „Viaţa românească" va fi altceva decât un nume întâmplător?

Deocamdată, marea revistă de odinioară se mulţumeşte să fie un magazin literar. Cu acest titlu, o primim bucuros. Căci cu acest titlu, procesul este lichidat.

PROPAGANDĂ

Am scris de foarte multe ori aici, cu o insistenţă ce se dovedeşte totuşi insufucientă, despre publicaţiile de propagandă europeană tipărite în diverse state vecine. „La Nouvelle Revue de Hongrie" la Budapesta, „La Pologne litteraire" la Varşovia ... Să comparăm aceste admirabile tipărituri cu ce se face la noi în direcţia asta ar fi un exerciţiu de-a dreptul comic.

Şi totuşi, de câte ori primim la redacţie, volumul acela cu scoarţe luminoase de la Budapesta, de câte ori deschidem paginile adevărat pariziene ale „Poloniei literare", de atâtea ori suntem ispitiţi să reluăm această veche şi nefericită chestiune a propagandei noastre în străinătate şi să întrebăm nu ştiu bine pe cine – dar oricum trebuie să fie undeva un domn care încasează leafa pentru a primi asemenea întrebări – cărora să nu le răspundă – să-l întrebăm de ce nu izbutim să facem şi noi un lucru la fel de util şi la fel de simplu. Nu cu mai mulţi bani decât cheltuim în prezent pentru asemenea treburi.

Şi nu cu alţi oameni, decât cei de care dispunem.

În limitele aceluiaşi buget modest al propagandei (prea modest desigur, în comparaţie cu ce se face aiurea – mult prea modest, dar asta este altă problemă) în limitele absolut aceluiaşi buget, se pot face lucruri excelente. Şi cu aceiaşi scriitori, gazetari şi funcţionari pe care îi utilizăm şi astăzi, într-o birocraţie stearpă, când totul – şi competenţa lor şi probabil dorul lor de muncă – îi indică pentru o activitate efectivă şi practică.

Nu trebuie schimbat în toată această ordine de lucruri decât sistemul. Adică lucrul cel mai uşor, pentru că nu cere cheltuieli materiale şi lucrul cel mai dificil, pentru că presupune oarecare curaj şi iniţiativă.

Exemplul acestei „Pologne litteraire" simplifică dintr-odată căutările şi dibuirile. Căci este pe drumul cel mai bun. Aş spune că este tipul ideal al unei publicaţii de propagandă. Pentru că nu „miroase" a propagandă. Termenul e trivial, dar inevitabil. Căci în genere tot ce trimitem noi peste hotare are aerul uşor de identificat al unui prospect comercial, naiv camuflat. O propagandă eficace nu se face niciodată cu pledoarii, ci cu documente. Obiectivul ei principal nu este atât să convingă, cât să edifice. Evident, există nesfârşite mijloace de a spune, sub înfăţişarea unor tipărituri strict documentare, ceea ce vrei să spui. Dar în nici un caz, în stilul declamator şi oficial al unor discursuri ocazionale.

O revistă curată, cu literatură bună, cu articole critice limpezi, cu expuneri precise, iată ce se poate face foarte uşor. Eventual pentru a nu angaja în operaţia aceasta niciun birou de minister, P.E.N. clubul sau S.S.R.-ul, ar putea, sub regia discretă a statului să-şi ia această sarcină asupră-le.

Dar, de asemeni, trebuie să spunem că nu avem, făcând această propunere, nici un fel de speranţă.

GEORGE MIHAIL ZAMFIRESCU: *MAIDANUL CU DRAGOSTE*

După *Domnişoara Nastasia* şi *Madona cu trandafiri*, după *Diplomatul*, după *Feciorul lui Nenea Tache Vameşul*, după *Horoscop*, mahalaua românească încetează a mai fi un material de viaţă necunoscut literaturii. Vorbesc desigur despre mahalaua tragică, văzută sub aspecte obiective de cunoaştere, nu despre mahalaua comică, siluită şi caricaturală, pe care o ştia I. L. Caragiale şi care a rămas de atunci o temă comodă pentru toţi „umoriştii" noştri, mari şi mici. Că periferia avea resurse de psichologie şi pitoresc, cel puţin la fel de variate în peisajul ei tragic, cât le avusese în cel comic, o ştia poate şi Caragiale. Sunt în *Momentele* lui câteva trăsături seci şi îngheţate de dramă peste care nu răzbate ce e dreptul valul de emoţie presupus, dar în care se află un accent de dezolare şi dezgust. Vă propun să recitiţi sub acest unghi de vedere schiţa *Grand Hotel Victoria Română*, sau nuvela *Două loziri* sau, în sfârşit, *Cănuţă om sucit:* veţi întrezări un nou Caragiale. În orice caz, într-o zi de libertate (când adică obligaţiile noastre de cronicar vor fi mai puţin obositoare decât sunt în această lună de belşug literar) îmi propun să cercetez aici această faţă, mi se pare inedită, a marelui „satiric".

Fapt este că în ultima vreme, mahalaua a solicitat atenţia scriitorilor noştri – chiar a celor mai buni – numai prin elementele ei de farsă, prin umanitatea ei rudimentară şi uşor de „tipizat". Tema nu e lipsită de interes şi nici de bogăţie. D-na Papadat-Bengescu a ştiut să descopere în ţinutul acesta vechi figura nouă a lui Lică Trubadurul, iar mai demult, în *Conservator et comp.,* d. N. Davidescu ni l-a dat pe Muştiriu, erou din aceeaşi familie comică.

De la o vreme însă, asemeni unui teren minerifer parţial şi insuficient exploatat, mahalaua românească şi-a găsit noi căutători, care îi cer alte metale, din straturi mai adânci, până unde galeriile şi sondele precedente n-au izbutit să ajungă. Acest nou „trust" este astăzi în plină activitate şi se poate spune că numai în cîţiva ani a creat un capitol de literatură epică. Capitol la care deocamdată trebuie înscrişi d-nii George Mihail Zamfirescu, Sărmanul Klopstock, C. Ardeleanu şi I. Peltz.

Nu este fără interes de observat că această descoperire a mahalalei noastre coincide cu un egal interes purtat în literatura străină actuală periferiei, mulţimii, claselor proletare, lumii simple. Voga „populismului" nu este deci un fenomen local şi dacă n-ar fi să deviem prea tare de la obiectul imediat al acestei cronici, ar fi interesant să discutăm cauzele acestei mode literare.

(Simpla modă? Fenomen de semnificaţie pur artistică? Simptom social? Orientare revoluţionară? Prea grave chestiuni pentru a nu ni le rezerva.)

Am schiţat acest cadru mai mult pentru a-i fixa d-lui G. M. Zamfirescu locul geografic pe care îl ocupă în literatura actuală. Opera d-sale face parte dintr-o întreagă serie de preocupări moderne şi nu e rău să o integrăm în această serie. Dar, peste aceste elemente în definitiv exterioare, şi mai mult aparţinînd istoriei literare decât criticii, d. Zamfirescu aduce un temperament al tragicului, o artă de un suflu epic remarcabil. A spune despre d-sa că este un scriitor „populist" (în felul lui Eugene Dubit sau Jean Giono în Franţa), însemnează a indica insuficient un gen. Un gen deasupra căruia autorul acestui *Maidan* *cu dragoste* aduce chemarea unui veritabil cântăreţ epic.

Este într-adevăr în scrisul d-lui G. M. Z. un ton de largă melancolie, care mi se pare cel mai preţios, dar al său: nu ştiu ce amestec de simplicitate şi ceremonie, care seamănă cu o „cuvântare către oameni". Grav şi familiar – iată secretul acestui scris, care este în acelaşi timp atât de trist şi atât de consolator. Mai cunosc încă un scriitor, unul singur, care ştie să scrie astfel: Knut Hamsun. Să nu se înţeleagă de aici că d. G. Zamfirescu i-ar datora ceva. Azi nu învaţă nimeni să scrie: nu e o chestiune de tehnică sau de procedeu, pe care să o poţi deprinde sau păstra, ci pur şi simplu o lege a inimii. Scrii aşa, dacă eşti aşa.

Cele mai frumoase pagini ale *Maidanului cu dragoste* (şi sunt foarte multe) sunt luminate de această sinceritate solemnă, care spune totul despre viaţă, fără grabă, fără revoltă, cu oarecare descurajare uneori şi cu o vagă întrezărire a unui orizont mai pur.

Trebuie să observ însă că şi episoadele mai puţin bune ale cărţii se datorează aceluiaşi stil. Lucrul pare ciudat, dar nu este inexplicabil. Scrisul puţin liric şi solemn (deşi simplu) al d-lui Zamfirescu este stilul ideal al confesiunii. Câtă vreme autorul vorbeşte la persoana întâia, în numele său, uşorul retorism al frazei, departe de a suna teatral şi fals, are o naturală ridicare asupra vieţii şi asupra oamenilor, o solemnitate ce învăluie totul, cu o privire de rămas bun. Confesiunea însăşi este o solemnitate şi de aceea tonul de elegie potolită i se potriveşte admirabil.

Când însă această vorbire inspirată trece în gura oamenilor obişnuiţi în relaţiile lor cotidiane sau chiar în momentele lor decisive, ea devine dintr-odată artificială şi emoţia dezertează brusc. Rămâne o penibilă declamaţie, pe care nici romanul ca gen, nici eroii particulari ai acestei cărţi nu-l suportă. Episoade întregi din *Maidanul cu dragoste* (cu deosebire deznodământul povestei lui Ivan, Maro şi Tino) sunt compromise de această incompatibilitate între viaţă şi stil:

„— Te ador Maro! Sufletul meu te îmbrăţişează şi te îmbracă în lumină. Am sufletul din Nedu. A rămas un trup frumos şi voinic. Eu îl însufleţesc, eu trăiesc în el. Ale lui sunt numai braţele, cu cari te îmbrăţişez eu – a lui e fapta, dar spasmul e numai al meu şi numai pe mine mă transfigurează. Eu trăiesc în Nedu. Nu mă simţi, nu mă recunoşti, nu-mi auzi strigătul de izbândă, în clipa când patima soarbe zvâcnit din tine, cu cea din urmă şi cea mai feroce încleştare sucul alb şi fierbinte al vieţii ce clocote în carne?” (p. 70).

E greu de crezut că un simigiu, fie el eroul unei complexe drame de amor, vorbeşte aşa.

„Numai pentru Tino cu o fărâmă din marele suflet al neînfricoşatului şi mereu triumfătorului Eros, care domină şi fecundează natura...” (p. 16).

„Acolo, la Constanţa... vom fi aproape de sufletul marin şi poetic ce mi-a fecundat pentru întâia oară gândul. Tu Nedu, o să fii mai neobosit. Tino mai stăpân, eu mai darnică, pentru amândoi. Vom trăi acolo, în adevăr, sub aripa de flăcări a lui Eros” (p. 13).

Maro este fără îndoială o figură de amantă stranie și autorul a izbutit să indice, să creeze chiar pe alocuri, senzualitatea ei halucinantă. Dar nu cred să existe în literatura lumii o eroină căreia să i se poată atribui, nu zic fără ridicul, dar fără artificial, o asemenea tiradă.

Faptul de a-și fi căutat eroii la periferie nu-l obliga desigur pe autor la termeni triviali și „realiști". Dar, de asemeni, acest fapt trebuia să-l dispenseze automat de „literatură" și „poezie".

Recunosc că tonul just era foarte greu de găsit. Și mai recunosc că d. G. M. Z. dispune de suficiente mijloace artistice pentru a birui în viitor această dificultate. Totul este să-și pună problema: că o va învinge, este sigur.

Cu acest unic gând de a-l face atent asupra unei chestiuni de stil, care probabil nu l-a preocupat, cu acest unic gând am insistat asupra acestor obiecții. Mă gândesc să spun că ele sunt singurele pe care le am de formulat și mai ales că ele nu sunt decisive în judecarea cărții.

Maidanul cu dragoste aduce un tumult de viață, pasiuni și drame, care fac să treacă pe planul al doilea orice rezervă de formă. El aduce mai ales un lung șir de oameni vii – ceea ce este singura condiție a unui roman, toate celelalte (compoziție, stil și psihologie) fiind numai elementele de detaliu. Eroii d-lui Zamfirescu au o realitate indiscutabilă, fizică: contezi pe ei, stai de vorbă cu ei, îi vezi umblând și trăind. Tot cartierul „cu nume rușinos", maidanul cu basculă, fabricile, linia ferată, tot peisajul acesta periferic este de o realitate vizuală certă: îi vezi culorile, îi auzi rumoarea surdă a înserării, îi trăieşti clipele de nebunie şi destrăbălare. Iar pe oamenii „casei de nebuni", pe Safta, ţiganca lubrică şi nevastă afectuoasă, pe Gore, hamalul demn şi întunecat, pe zbuciumatul Paler, pe apocalipticul Ivan, pe romanticul şi puţin teatralul cavaler Fane, pe schiloada Tinca şi pe cele trei fiice ale sale (dintre care Fana se strecoară luminoasă peste atâtea murdării morale), pe cei doi enigmatici ilfoveni – în sfârşit pe toţi oamenii aceştia care populează acea curte dezolantă, autorul îi creează sigur, complet, veridic, într-o succesie de scene revelatorii şi într-o încăierare profundă de dureri şi satisfacţii latente, care – când şi când – izbucnesc la lumina zilei, în mari vâlvătăi, ca în cele câteva momente tragice şi groteşti ce marchează desfăşurarea povestei (bătăile din casa simigiului, răpirea lui Maro de către Ivan şi crucificarea lui Tino, incendiul de la începutul volumului al doilea, moartea Saftei şi a Oiţei, ancheta procurorului). Toţi aceşti eroi se grupează în jurul a două drame centrale: misterul erotic din casa simigiului şi dublul adulter din casa lui Gore. Cum se împletesc aceste două poveşti, cum oamenii circulă de la una la alta, legându-le şi suprapunându-le în fiecare ceas, cum se adună în aceste două artere epice principale, nenumărate alte căi şi destine – iată ce, numai lectura *Maidanului cu dragoste* vă poate spune. Nu vă ascund că e o lectură dificilă şi inegală. Dar pentru un cititor de literatură românească, sau de literatură pur şi simplu, este o lectură obligatorie.

Aş fi vrut să termin, pentru a stabili vădit resursele romancierului G. M. Zamfirescu, citând în întregime pasajul siluirii Sultanei de către Gore. Se găseşte la paginile 183, 184 şi 185 şi este o bucată de antologie. Numai un scriitor mare ar fi putut să o scrie.

P.S. De ce întrebuinţează d. G.M.Z. adjectivul „pretundenesc”? E oribil.

O INDUSTRIE CARE MERGE...

În timp ce d. Henderson primeşte un premiu pentru pace şi dezarmare, „Vickers limited”, care este britanică şi deci conaţională cu d-sa, îşi publică bilanţul pe 1932.

Cine a spus că trăim în plină criză economică? Cine pretinde că afacerile nu merg? Că sunt oameni care n-au de mâncare? Că prosperitatea a decedat pe vecie în lumea asta extenuată de mizerie?

Fleacuri. „Vickers limited” înregistrează pe 1932 un câştig comercial net de 811.594 de lire sterline. Adică numai vreo 50 milioane lei.

Ce lucruri de primă necesitate, ce lucruri indispensabile, ce instrumente curente de civilizaţie fabrică această „Vickers limited”, de vreme ce oamenii nu se pot lipsi de mărfurile ei şi o întreţin într-un belşug unic? Pâine? Ghete? Medicamente? Aparate tehnice?

Nu. Cu asemenea produse banale, s-ar merge cu certitudine la faliment. „Vickers limited” fabrică mitraliere, tunuri, tancuri, vase şi hidroavioane de război. Singura profesiune rentabilă într-o lume de pacifism integral unde oamenii n-au altă treabă decât să organizeze o societate angelică. Nu se poate spune că n-am trăi într-un secol cu humor. Numai gândul că oamenii serioşi îşi prăpădesc timpul într-o interminabilă conferinţă de dezarmare, în timp ce fabricanţii de tunuri îşi dublează bugetele, numai acest gând ar trebui să ajungă înveselirii noastre generale.

Oricâte argumente s-ar aduce pentru sau împotriva dezarmării, problema rămâne dominată de câteva fapte de o invincibilă precizie practică: există industrii, bănci, corporaţii, patroni şi muncitori care mănâncă pâine de pe urma tunurilor. Acest fapt condamnă din capul locului orice încercare de reducere a producţiei. Căci nu se abandonează o organizaţie economică atât de complexă, de dragul unor idealuri vagi şi neproductive. Din momentul în care s-a investit capital într-o întreprindere oarecare, indiferent de mobilul ei, maşinile ei trebuie să umble, sirenele să fluiere, dobânzile să se încaseze. Faceţi o fabrică de bacili tifici şi lansaţi acţiuni rentabile pe piaţă – şi fabrica va funcţiona. Iar, între timp, la Geneva, un alt Henderson, va prezida o altă conferinţă pentru limitarea raţională a febrei tifoide.

Oamenilor le vine greu să revină asupra nefericirilor organizate. Gândiţi-vă un moment câţi bani se cheltuiesc în fiecare ceas, în toată lumea, pentru ţigări – viciul cel mai mediocru, mai stupid şi mai neintelingent – gândiţi-vă câte bucurii adevărate suplinim cu această risipă oarbă pe care o facem totuşi cu toţii, din obişnuinţă, din lene, din lipsă de efort asupra noastră înşine – şi spuneţi dacă nu trebuie să dezesperăm asupra visurilor noastre de cuminţenie, de orice fel ar fi.

Sunt atâtea tâmpenii mai tari decât noi ...

POPULISM

În 1917 când în plin război, apărea, masacrat de cenzură, *Le Feu* a lui Barbusse – se vorbea deja despre o artă a maselor. Termenul „populism" nu fusese încă inventat. Toată lumea era însă de acord că literatura psihologică şi individualistă moare. În locul ei, urma să se ridice o artă a mulţimii, o artă din care cazurile individuale de conştiinţă să fie înlocuite cu dramele mari colective, singurele hotărâtoare de atunci încolo.

Cam în acelaşi timp, avea loc la Paris premiera unei comedii de Sacha Guitry, primită într-o unanimă răceală. Un critic (cred că Maurice Donnay, dacă nu René Doumic – deşi nu este chiar acelaşi lucru) exprima în termeni severi sentimentul tuturor. „Ce ne interesează pe noi – spunea el – faptul că eroina d-lui Guitry îşi înşală sau nu bărbatul, îşi iubeşte sau nu amantul, se culcă sau nu cu el? Să fie sănătoşi toţi trei şi cu d. Guitry, patru. Noi în orice caz suntem munciţi de alte preocupări şi, dacă cumva literatura mai are ambiţia să ne intereseze, atunci ea trebuie să ne vorbească despre aceste tragice preocupări ale noastre, nu despre adulterul cutărei cucoane cu temperament". Judecata aceasta sumară era aproape un comandament al unei noi estetici. Mai gravă, mai generală, mai adâncă.

Sub apăsarea unei experienţe colective strivitoare, toată literatura părea probabil searbădă, neserioasă, frivolă. Întrebaţi-vă ce putea să fie lectura unui roman de Anatole France pentru un tânăr venit de pe front, într-o permisie de trei zile, ca să se întoarcă la sfârşitul lor, înapoi. Se înţelegea atunci, în apropierea imediată a catastrofei, deşertăciunea jocului literar. „Psihologia” nu suportă vecinătatea tragediilor esenţiale. Nimic mai uşor de prevăzut în acel timp, decât naşterea unei mari arte de pasiuni şi proporţii colective. Cred că se aştepta, cu precizie, apariţia unei epopei. Romanul în orice caz era mort. Un mare cântăreţ epic, un nou Homer mai sumbru, trebuia să se ivească undeva pentru a spune într-o operă clocotitoare, vastă şi devastată, dramele mulţimii.

Să recunoaştem, pronosticul era justificat şi plauzibil. Individul înceta să mai fie un erou interesant. Mai ales individul pe care până atunci îl cunoscuse exclusiv literatura, tip cult, deştept, frumos, seducător şi având totdeauna de mâncare. Războiul adusese la suprafaţă câteva lucruri mai puţin agreabile: foamea, sângele, moartea.

Totuşi, anii imediat următori păcii n-au verificat deloc aceste aşteptări. Cu puţine excepţii (dintre care opera lui Barbusse, orice s-ar zice, mi se pare cea mai interesantă), lăsând deoparte câteva cărţi de război, literatura a ignorat acele probleme de viaţă colectivă, ce păreau decisive în toiul catastrofei. Iar fenomenul literar cel mai interesant a fost recunoaşterea lui Marcel Proust, adică a unei arte care se construia toată pe elemente de sensibilitate strict personală, o artă a durerilor intime, a voluptăţilor sufleteşti individuale, o artă a vieţii interioare, precumpănind puternic asupra formelor sociale de viaţă.

Romanul francez, lichidându-l ce e drept pe Anatole France, rămânea mai departe pe câmpul problemelor individuale de conştiinţă şi psihologie, pe o linie tradiţională ce urca prin Stendhal şi Benjamin Constant spre Madame de La Fayette.

Nici în Germania, nici în Anglia, nici în Italia nu se observă o tendinţă literară potrivnică acestui spirit „psihologist” şi net individual. Extraordinara vogă a jurnalelor intime, a vieţilor romanţate, a memoriilor şi documentelor autentice, exprimă tocmai acest curios primat (în artă – se înţelege) a valorilor individuale asupra celor colective. „Curios” – pentru că toate condiţiile noi de viaţă şi mai ales amintirea necicatrizată a războiului ar fi trebuit să-i impună literaturii orizonturi cu mult mai largi şi mai cuprinzătoare.

Se pare că nici în Rusia, unde procesul social era mai profund şi mai clar decât oriunde, nici acolo – judecând după ce s-a tradus până azi – literatura n-a părăsit definitiv vechile ei deprinderi de voluptate personală, vechile ei miragii de căutare lăuntrică individuală, exerciţiu rezervat unei elite spirituale care, şi sub bluze albastre, tot elită rămâne. Arta pentru mase a rămas în sarcina teatrului şi a cinematografului (unde într-adevăr un spirit nou s-a creat organic), dar scrisul a continuat să fie acelaşi vehicul sufletesc rezervat unei minorităţi infime.

Este, cred, aici o lege inevitabilă a literaturii, una care priveşte însuşi procesul ei de creaţie, care e în primul rând un act de singurătate. Prea delicată chestiune pentru a o discuta în aceste rânduri. Nu cer să primiți ceea ce nu este decât o sugestie, drept un adevăr. Fapt este că literatura a rămas până azi în afara problemelor ce se pun, cu o tulburătoare identitate, în politică și economie. Că ea singură continuă să fie un refugiu al valorilor individuale, izgonite de pretutindeni.

Împotriva acestei izolări, reacțiunea a venit târziu prin ceea ce s-a chemat aiurea „populism". Termenul este suficient de expresiv, pentru a se dispensa de explicații. Există în străinătate cercuri, academii, jurii și premii populiste. O adevărată organizație al cărui țel este să facă legătura, atât de dificil de stabilit, dintre artă și mulțime. Nu este încă un curent. Cel mult o veleitate, o bună intenție. A o judeca după realizările ei de până acum ar fi neloial (deși există câteva cărți remarcabile). Trebuie să recunoaștem că experiența este dintre cele mai interesante și că rezultatele ei ar putea fi fertile. Vânturi noi ar trebui să bată prin literatura noastră modernă anemiată de prea multă „subtilitate", orizonturi noi de umanitate ar trebui să i se deschidă pentru a o pune în comunicare cu un material încă necântat și neînțeles.

Ați observat (vezi ultimile cărți apărute la noi) că s-ar putea vorbi și despre un mic capitol de „populism" românesc?

UN RECITAL ȘI O CONSPIRAȚIE

Vineri seara la Opera Română s-a întâmplat un miracol pe care această răgușită instituție de muzică subvenţionată nu l-a cunoscut de multă vreme. O sală plină! Plină până la ultimul loc, peste ultimul loc, cu lojile asaltate, cu galeriile negre de lume, cu parterul blocat.

Ce se întâmpla? Ce anume aducea public în acea nefericită sală a d-lor Georgescu şi Buzescu unde seară cu seară cască orchestra, uşierii şi – ca să le ţină de urât- şapte oameni aduşi după stradă cu bilete de favoare şi remuneraţi discret ca să asculte şi să nu fluiere *Traviata*?

Se întâmpla că la Opera Română, vineri seara, nu era operă. Se întâmpla că tenorii d-lui Buzescu se duceau la culcare, baletistele *poids lourds* plecau să-şi vadă de menaj, iar Giuseppe Verdi se odihnea în pace.

În locul tuturor acestora, vineri seara, la Opera Română, dansau Florica Capsali şi Gabriel Negri. Doi artişti a căror vocaţie este „extrabugetară": nu are – închipuiţi-vă – nimic de a face cu ministerul de finanţe, bugetul, poliţia şi forţele constituite. Doi artişti care fac din pasiune şi chemare, ceea ce demonul lor intim le porunceşte să facă: artă.

Acest curaj trebuia desigur aspru pedepsit şi nu exagerez spunând că există pentru domnii de la operă un adevărat „ caz Florica Capsali". De câţiva ani, de când această artistă munceşte şi crează aici, între noi, pe socoteala ei, pentru pasiunea ei, cu o îndârjire şi un eroism descuranjant, marea spaimă a concesionarilor de lângă Cişmigiu, a fost întruna aceeaşi: nu cumva să fie adusă Florica Capsali la operă. Pentru evitarea primejdiei s-a făcut tot ce se putea inventa ca sabotaj. D. ministru Gusti ar şti să povestească lucruri interesante, d-sa care ţinând să-i dea operei o maestră de balet şi o dansatoare de valoarea acestei artiste, s-a lovit continuu de opunerea surdă a „celor în drept”.

Ei bine, „cei în drept” – dezorientaţi de un succes care îi descalifica în propria lor casă – au încununat alaltăieri seară o lungă serie de represalii şi au încercat să încurce, să oprească, să falsifice recitalul ce îi exaspera. Am fost martor la câteva scene absolut ruşinoase. Administraţia a vrut cu tot dinadinsul să suprime spectacolul, pentru care primise totuşi bani buni. N-a ezitat să închidă porţile teatrului gazetarilor şi cronicarilor prezenţi (pentru ca să-şi asigure astfel o forţată trecere sub tăcere a unui succes atât de incomod). Ceva mai mult: a organizat un atac în toată regula – cu jandarmi şi pompieri – în plină scenă, pentru a pune în aplicare nu ştiu ce lege a ministerului de finanţe, potrivit căreia trebuia să dea toată lumea afară. Un pompier a pus mâna pe pianistul Filionescu, un jandarm pe directorul de scenă Haig Acterian. Afară cu ei! Timp de un sfert de ceas a trebuit să dea explicaţii, pentru ca administraţia să priceapă că dansul are nevoie să fie regizat şi acompaniat la pian.

Cizme, tropote, vociferări, acte de autoritate şi pumni agitau culisele ca la o întrunire publică ... Iar între timp, cu faţa spre un public entuziast şi recules, care nu avea cum să afle ce mârşăvie se consuma dincolo de perdele, Floria Capsali şi Gabriel Negri dansau pe muzică de Debussy ...

Domnul ministru al instrucţiei şi al artelor era de faţă. Poate că asta nu va fi chiar fără consecinţe.

IDEEA DOAMNEI VON GELINCK

Doamna Gelinck, despre care până astăzi n-aţi auzit poate mare lucru este o cucoană din Köln, ocupată actualmente cu reformele politice şi cu regenerarea rasei teutone. Prezidentă a secţiei feminine hitleriste din acel oraş, d-sa a prezidat zilele trecute o mare întrunire de protest nu împotriva tratatului de la Versailles şi nici împotriva „ne-arienilor", ci împotriva ... rujului de buze. Rasismul îşi creează pe zi ce trece noi probleme de conştiinţă şi obiective de luptă mereu inedite.

Trebuie observat că moralista de la Köln nu atacă „rujul de buze" ca atare. La practica fardului în genere o indignează (lucru ce ar fi ciudat de altminteri, pentru adepta unui partid care a făcut atâta uz şi abuz de culori şi văpsele). Doamna von Gelinck luptă numai împotriva rujului subversiv, rujul de origine străină, rujul în vinele căruia – să zicem aşa – nu curge sânge pur teuton. D-sa cere un ruj care să se integreze pe marea linie a tradiţiei naţionale, urcând până departe, până la izvoarele legendare ale Niebelungilor.

Cităm textual: „Se vede că femeile germane au pierdut orice sentiment naţional, de vreme ce preferă fardurile şi parfumurile fabricate în Franţa. Dacă ele socotesc indispensabil să se fardeze cel puţin să întrebuinţeze culorile germane".

Proclamaţia aceasta ar avea nevoie de oarecari precizări suplimentare. Căci ce înseamnă „culorile germane"? Cere doamna von Gelinck înlocuirea rujului simplu, cu un ruj tricolor? Vrea ca femeile germane, regăsindu-şi sentimentul naţional pierdut, să se fardeze cu negru – alb – roşul stindardului imperial? În acest caz, se creează o nouă estetică a fardului şi se naşte una din cele mai dificile probleme din câte femeia va fi cunoscut de la consumarea mărului biblic.

Oricât de glumeaţă ar părea proclamaţia de la Köln, nu este mai puţin adevărat că ea ţinteşte o foarte serioasă chestiune de ordin naţional. Moda feminină este cea mai rezistentă redută a internaţionalismului. Moda înseamnează internaţionalismul în persoană: cel mai viu, cel mai rapid, cel mai eficace internaţionalsm.

Azi dimineaţă, o modistă de la Paris a născocit un fel nou de a şifona basca şi mâine dimineaţă, pe Calea Victoriei din Bucureşti şi pe a cincea stradă din New-York, toate fetele frumoase poartă băsci şifonate. Astăzi un coafor de pe Boulevard des Italiens a tuns părul unei cucoane mai mult în dreapta decât în stânga şi peste un ceas însăşi doamna Gelinck de la Köln iese de la bărbierul d-sale, cu jumătatea din dreapta a părului d-sale german, sacrificată.

De ce? Nimeni nu poate spune. În virtutea cărui miracol? Habar n-avem.

Există poate în aer anumite unde, mai repezi decât cele hertziene, mai subtile decât ele, unde care răzbat prin cele mai naţionale conştiinţe, prin cele mai patriotice inimi, obligându-le să facă în comun anumite mici nebunii graţioase pe care noi le numim la un loc „modă”, dar care în realitate constituie un formidabil atentat la puritatea rasei.

Doamna von Gelinck ştie acest lucru. Şi se răzbună.

ENCICLOPEDIA ITALIANĂ

Nu ştiu dacă vreo bibliotecă de la noi posedă cele 16 volume, până astăzi apărute, ale enciclopediei italiene pe care statul fascist o tipăreşte de câţiva ani, cu intenţia de a o termina în 1937. Poate Biblioteca Academiei, unde, e drept, n-am căutat-o. Dar dacă nici acolo nu se află, va trebui să se aducă neîntârziat această enciclopedie, nu numai pentru serviciile de documentare ce le poate face lectorilor, dar mai ales pentru exemplul uluitor ce-l constituie. Mi se pare că nu are nimeni dreptul să judece justificarea fascismului italian, înainte de a fi răsfoit aceste volume.

Este o construcţie literalmente formidabilă. Toată cultura şi civilizaţia timpului expusă sistematic, precis şi complect. Fiecare articol este un mic tratat. Am deschis la întâmplare să citesc articolul dedicat unui mic sat francez, articolul lui Alexandru cel Bun al nostru, articolul dedicat problemelor de alimentaţie ... la întâmplare, din nu importă ce ordine de idei, din nu importă ce disciplină. Pretutindeni, date, cifre, scheme, fotografii, scări grafice. Nu este materialul inert al enciclopediilor curente, cele care au compromis genul şi i-au creat reputaţia de didacticism steril pe care o cunoaştem. Pare a fi o operă însufleţită, organică şi realmente vie. O adevărată operă de arhitectură compexă și simplă în același timp.

Datele și dimensiunile acestei clădiri, încă neterminată, sunt prin ele înșile extraordinare. *Enciclopedia italiană* va cuprinde 35 de volume plus un volum de indice, 35.000 pagini, 7000 planșe, 800 planșe colorate, 60.000 de fotografii și desemne, 44 milioane de cuvinte și 250 milioane de litere.

Socoteala aceasta este oarecum americănească, dar cred că este totuși insuficientă pentru a vă comunica sentimentul de uimire ce te cuprinde cunoscând mai de aproape realizarea cifrelor acestora fabuloase.

Enciclopedia apare din inițiativa guvernului fascist și cu fondurile statului italian, în editura Institutului Giovanni Treccani. Redactorii ei sunt repartizați în 40 de secțiuni speciale, pentru fiecare disciplină științifică sau artistică în parte, secțiuni conduse fiecare de către un director. Savanții și scriitorii utilizați sunt în majoritate italieni, recurgându-se însă pentru anumite capitole la competența specialiștilor străini indispensabili.

Acest imens laborator, această imensă uzină este pusă sub direcția generală a lui Giovanni Gentile, în sarcina căruia rămâne munca dificilă de sinteză și coordonare a unui atât de vast material. Sinteză ce se face în baza unui strict principiu de obiectivitate științifică, ceea ce de altminteri este și ciudățenia acestei enciclopedii „fasciste”, cu desăvârșire lipsită de spirit partizan nu numai în capitolele sale științifice, dar și în cele istorico-politice.

Întrebarea este dacă o asemenea operă nu ajunge pentru a legitima un regim.

MIRCEA ELIADE: *MAITREYI*

Dacă aş fi cu desăvârşire sincer cu mine şi cu dumneata, cititorule, aş tipări aici, în locul cronicii literare, o singură mărturisire: nu pot să scriu despre *Maitreyi*. Cu asta am termina socotelile şi am trece mai departe, să vorbim despre altele, cărţi, probleme literare, polemici, idei – că sunt, slavă Domnului, destule. Se întâmplă şi în viaţă – nu-i aşa? – lucruri pe care le păstrezi exclusiv pentru tine şi peste care arunci o lespede interioară, niciodată bănuită de ceilalţi, pentru ca altminteri să continui să râzi, să umbli, să mănânci şi să ai opinii ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Aş fi atât de bucuros să am curajul de a face acelaşi lucru cu *Maitreyi*! Cartea aceasta îmi deschide atâtea porţi intime, încât a vorbi despre ea mi se pare un act de proprie devastare. Nu e o lectură pe care o judec. Este un ceas de viaţă proprie asupra căruia sunt silit să fac un oribil referat. Ar fi trebuit – toţi cei cari am citit *Maitreyi* – să oblonim în noi povestea asta şi să convenim a o trece în tăcere, fiecare păstrând-o pentru consolările sau dezastrele lui personale.

Se zice că oamenii care supravieţuiesc unei mari catastrofe – un naufragiu sau un incendiu – nu vorbesc niciodată între ei despre ce s-a întâmplat. *Maitreyi* este un asemenea dezastru sufletesc. După ce ai închis cartea, viaţa din jur ţi se pare scăzută, mediocră, nici suficient de trivială măcar, cu toate orizonturile trăite. Pentru o bună bucată de vreme, *Maitreyi* te dezadaptează. Ţi se pare deşert să te duci la lucru, să saluţi, să scrii. Te apleci asupra vieţii tale ca asupra unui destin străin. Îţi trebuie o convalescenţă de câteva zile ca să revii la agenda ta de avocat, profesor, gazetar sau ce se întâmplă să fii. În cazul nostru – din nefericire – critic literar.

Niciodată exerciţiul criticii nu mi s-a părut mai sterp. Comentarii, comentarii, comentarii... Ştiu atât de bine că există în *Maitreyi* un punct de foc pe care nici eu, nici nimeni nu-l va capta! Şi totuşi, iată, sunt gata să dau ocolul cărţii şi să precizez:„judecăţi de valoare", ca un farmacist care, când a spus preţul unui gram de mercur, crede că a spus ceva despre esenţa mercurului.

Simplul gând de a vorbi despre cartea asta într-o cronică săptămânală, de a o înscrie deci într-o „mişcare literară", de a o pune alături de alte nume şi opere, de a o încadra într-o categorie critică, acest simplu gând mi se pare că este de la început o trădare, căci *Maitreyi* este un fapt unic, fără precedent şi fără urmare, un fapt pe care ar trebui să-l iubim şi să-l înţelegem în afară de orice deprinderi curente de judecată critică.

Mă întreb cum anume vă voi face lămurit acest lucru şi, aducându-mi aminte că am scris în fiecare săptămână aici despre atâtea cărţi bune şi proaste, nu ştiu cum să vă spun mai categoric că *Maitreyi* trebuie scoasă din rândul lor, că nu este vorba acum de o carte excelentă sau detestabilă, ci de altceva, pentru care *toate formulele noastre critice sunt insuficiente*. Talent, psihologie, emoţie, profunzime, atmosferă, construcţie etc., etc., etc. Cât de inexpresive sunt jucăriile acestea critice.

Maitreyi le depăşeşte pe toate. *Maitreyi* îl depăşeşte pe Mircea Eliade însuşi – nu în sensul că i-ar întrece posibilităţile de creaţie, dar în sensul că această carte trece dincolo de cariera sa de scriitor („dincolo” nu înseamnează „mai sus”, ci „pe alt plan”), dincolo de preocupările sale de cugetare, dincolo de problemele sale spirituale. *Maitreyi* este un miracol împlinit. Mircea Eliade – acest Mircea Eliade cu care scriem în aceeaşi redacţie, cu care mergem la cinematograf, pe care îl necăjim şi care ne necăjeşte în discuţii amicale – el nu are în împlinirea acestei întâmplări miraculoase, care se numeşte *Maitreyi*, decât rolul unui martor. Fiecărui timp, probabil, îi trebuie o carte frumoasă de iubire. *Daphnis şi Cloe*, *Paul et Virginie*. *Maitreyi* este această carte de iubire. Destinul l-a solicitat pe Mircea Eliade să o scrie şi să ne-o dea. Vedeţi, destinul ştie să-şi aleagă oamenii.

Cred cu atâta certitudine că *Maitreyi* este un fapt excepţional, încât nici nu încerc să-l leg de antecedentele literare ale lui Mircea Eliade. Ar fi uşor – şi interesant, de altfel, să observăm în ce relaţii se află cartea aceasta recentă faţă de *Isabel şi apele diavolului*, dar ar fi vorba de relaţii strict artistice, adică neglijabile şi în orice caz de plan secund. Că viziunea de romancier a autorului s-a netezit de la *Isabel* încoace, devenind mai sobră, mai liniară şi mai fermă – se vede foarte bine din lectura lui *Maitreyi*. Dar acest lucru îl puteam afla din alte pagini („Jurnalul” publicat în revista *Azi*, de excepţională valoare pentru definirea scriitorului epic Mircea Eliade). Că problematica din *Isabel*, de un juvenil şi profund totuşi satanism şi-a liniştit de atunci apele tulburi, evoluând spre un simţ tragic mai puţin exterior, mai resemnat, mai împăcat cu sine însuşi şi atenuat de un vag umor, pe care întâile fapte literare ale lui Mircea Eliade nu-l aveau deloc, că neliniştea ce tăia adânc, până la tumult şi confuzie, în paginile lui din primii ani, dinaintea plecării în India sau din anul întâi al şederii sale acolo, că această nelinişte, fără să se piardă, a luat de atunci forma matură de expresie şi căutare – o aflăm desigur şi din *Maitreyi,* dar mai ales din alte pagini recente ale sale, din fragmentul romanului *Victorii* tipărit tot în *Azi* şi din aproape toate eseurile sale publicate anul acesta în *Vremea,* eseuri care vor trebui tipărite neapărat în volum, pentru a se înţelege că genul acesta abia cu Mircea Eliade începe să creeze valori originale la noi.

Dar, repet, este inutil să-i solicităm lui *Maitreyi* semnificaţii critice pe care autorul ni le oferă larg în toate celelalte scrieri recente ale sale. *Maitreyi* trebuie păstrat pentru ceea ce are absolut unic, unic nu numai în literatura noastră, dar în literatura lui Mircea Eliade însuşi.

E neîndoios că istoria literară românească va păstra cartea aceasta pentru nenumărate argumente de ordin artistic. Într-o epică plină de averi, arendaşi, revoltaţi sociali de stil sămănătorist, cucoane sentimentale şi eroi superiori rataţi în provincie, într-o asemenea epică, oamenii, culorile, situaţiile, portretele lui Mircea Eliade însemnează o puternică şi decisivă revoluţie. Lucru pe care l-am remarcat şi altă dată, când am vorbit despre tulburătoarea Domnişoară Roth din *Isabel.* Paul Sterian îmi spunea de curând că plecarea lui Mircea Eliade în Indii echivalează pentru romanul românesc cu plecarea lui Delacroix în Algeria pentru plastica franceză. Comparaţia mi se pare neasemuit de fericită. Cine a văzut vreodată o colecţie Delacroix va verifica această apropiere. Mircea Eliade îi deschide romanului românesc ţinuturi umane noi, îi aduce prin ferestre brusc deschise un alt cerc, o altă lumină, alte culori, de o intensitate până la el neştiută, psihologii, siluete, drame şi momente care nu creează numai un mare scriitor, dar inaugurează un alt drum în arta noastră literară.

Dar toate acestea, toate rămân sub *Maitreyi*. Fiindcă *Maitreyi*, după câte am spus până aci, continuă totuşi a fi altceva.

„Altceva" – e foarte uşor de spus. Ce anume însă?

Nu ştiu. Un poem poate, o legendă, un mit. Vedeţi, tot ce vă pot spune despre *Maitreyi* este o mărturisire personală, în nici un caz o precizare critică. O dată cu închiderea cărţii, povestea iubirii lui Allan şi a Maitreyiei a trecut în mitologia noastră intimă, în rădăcinile cele mai adânci ale folclorului nostru personal. Îmi aduc aminte de tragedia aceasta ca de un sâmbure nestins al unei dureri mari din trecut, din propriul meu trecut. Îmi aduc aminte, poate, de o noapte petrecută singur pe ocean. Îmi închipui că trebuie să fie un sentiment asemănător. Este un sentiment ireductibil, care nu se explică. Îl trăieşti – sau nu.

Dacă ar ajuta la ceva, v-aş spune că e cea mai frumoasă şi mai tristă carte pe care am citit-o. Sau mi-aş corecta această confesiune categorică, amintind de alte pagini frumoase, de unele poeme ale lui Baudelaire, de unele versuri ale lui Mallarmé, de anumite povești ale lui Turgheniev, de Paul al lui Knut Hamsun, de *Le Grand Meaulnes* al lui Alain-Fournier... Dar nu ajută la nimic. Misterul lui *Maitreyi* rămâne mai departe, închis ca un inel aruncat în mare.

Și e cu atât mai greu de explicat acest mister cu cât nu știi de unde începe, totul fiind cuprins într-o derutantă simplicitate, de la prima pagină până la cea din urmă. Mircea Eliade este un scriitor lucid și cele mai febrile pagini ale sale indică, în cele mai patetice momente, prezența unui ochi scrutător, ce nu iartă evadări lirice.

„Când iubesc cu adevărat pe cineva îmi place să ascult lumea bârfindu-l; asta îmi verifică oarecum anumite procese obscure ale conștiinței mele – pe care nu le pricep și de care nu-mi place să-mi aduc aminte” (p. 9).

O asemenea observație (și sunt multe în cursul acestei cărți totuși pastorală) ar putea să schimbe drumul povestei spre interpretări psihologice, probleme intime, căutări complexe. Ar trebui în orice caz să rupă cercul magic de incantație și vrajă ce înconjoară drama din *Maitreyi*. Totuși, prin nu știu ce inexplicabil dar de poet, cartea, construită pe elemente strict epice și pe observații continuu lucide, fără lirism, rămâne permanent în legendă, într-o lumină calmă și dureroasă de poem.

Din halucinanta rătăcire a lui Allan (p. 212-218), din această goană disperată, strivitoare, plină de cea mai năvalnică sfâșiere interioară, din aceste pagini pe care nu le recitesc fără strângere de inimă, rețin totuși curioasa paranteză de la pagina 216, atât de precisă, practică și crudă în brutalitatea notației:

„Straniu, cu toată durerea mea, eram conştient că port asupră-mi cinci sute de rupii şi, de câte ori se apropiau oameni, duceam instinctiv mâna la portofoliu”.

Asemenea remarcă îl trădează pe romancier şi psiholog, pe observatorul exersat, pe căutătorul de detalii exacte. Este uluitor, repet, cum din asemenea trăsături epice se clădeşte o carte atât de vrăjită, purtând peste toate imaginile ei obiective nimbul unor emoţii care ridică cele mai uşoare detalii la o înaltă semnificaţie.

Bănuiesc că trebuie să fie aici, sub această definitivă simplicitate, foarte multă artă şi o extrem de subtilă tehnică. Dar mi-e cu neputinţă să discut opera din acest punct de vedere. Poate altă dată, mai târziu, la o a doua lectură, când voi fi uitat melodia cărţii, când îi voi fi pierdut gustul acesta inexprimabil de bucurie şi de moarte. Sunt câteva rânduri în *Maitreyi* care exprimă, cu multă linişte şi cuprinzând nesfârşite orizonturi lăuntrice, acest sentiment pe care ţi-l lasă lectura cărţii.

„Aş vrea să fiu o buturugă, plutind alene, senină, beată, pe apele Gangelui. Să nu mai simt nimic, să nu-mi mai amintesc de nimic. Oare nu poate fi un sens al existenţei această întoarcere la mineral, la cristal de pildă? Să fii un cristal, să trăieşti şi să împărţi lumina ca un cristal...”

Poate că *asta*, sentimentul ăsta, este *Maitreyi*, poate că aici stă cheia legendei, punctul de foc al poemului, centrul care îi uneşte toate drumurile torturate şi i le pacifică. Vreau să întârzii cât mai mult în această lumină şi nu consimt să o sacrific unei cronici. Îngăduie-mi, cetitorule, să-ţi vorbesc altă dată despre cartea lui Mircea Eliade. Te-am prevenit, de altminteri, că nu pot să o fac astăzi.

PENTRU UN BUTOI GOL

Numitul Ioan D. Vlaicu de la Măcin a fost condamnat de judecătoria acelei comune la un an închisoare pentru că a furat ... un butoi. Sentinţa precizează: a fost un butoi gol.

Ce anume vroia să facă Vlaicu D. Ioan cu butoiul ăsta, nu se spune. O fi vrut să se mute în el, imitând astfel cu o întârziere de câteva veacuri exemplul bătrânului Diogene pe care, probabil, nu-l cunoaşte personal, dar de care îl leagă cine ştie ce simpatie istorică, deasupra timpului? O fi vrut, mai simplu şi mai româneşte, să pună murături şi i-a lipsit butoiul necesar? Sau, pentru că era de felul lui de la Dunăre, s-o fi gândit omul să se călătorească puţin în jos spre Galaţi şi mare, via Sulina, şi renunţând la serviciile S.R.D.-ului, a încercat să-şi improvizeze singur un mic crucişător cu zece doage şi patru cercuri de fier. Nu ştiu. Totul e posibil în această materie, dar, precis, nu e nimic. Decât să ne încurcăm în presupuneri, prefer să vă spun cinstit că habar nu am de ce, cum şi cu ce ascunse scopuri a furat Ioan D. Vlaicu de la Măcin butoiul gol în chestiune. Treaba lui şi a butoiului, la urma urmelor.

Dar îmi voi îngădui să-i scriu o epistolă acestui Vlaicu Ioan, care mi-e simpatic, pentru că este de prin părţile Brăilei şi să-i spun că este un mare naiv. Pentru un dunărean, mi-aş permite chiar să spun că este nu naiv, dar de-a dreptul prost.

Bine, băiatule, (îţi zic „băiat”, pentru că nu-mi vine a crede să fii om în toată firea), dacă tot te-ai hotărât să furi ceva, de ce te lăcomişi tocmai la un butoi? De ce nu luaşi şi tu un tun, sau o furnitură de muniţii, sau niscaiva acte secrete? Este pe aici un fel de neamţ care a luat numai chestii de astea şi acum se plimbă de la Văcăreşti la parchet numai în automobile şi mănâncă numai peşte trufanda – peşte pe care tot tu, prăpăditule, îl scoţi cu undiţa sau năvodul din Dunăre. De ce n-ai căutat şi tu ceva mai de soi să furi, că trebuie să se găsească destule şi pe acolo, pe la Măcinul vostru? Sau dacă ţineai morţiş să iei un butoi, ce-ţi veni să-l iei gol? De ce nu-l luaşi şi tu plin cu aur sau cu documente sau cu seringi sau măcar cu praf de puşcă – tot lucruri ce au căutare şi pentru care obişnuit oamenii se duc la parlament, pe patru ani, nu ca tine, Ioane, la închisoare pe un an?

Tu, băiatule, eşti un pervers şi judecătorul de la Măcin ştie el săracul ce face, când îţi trânteşte 365 de zile închisoare pentru un butoi gol. Fiindcă tu reprezinţi însuşi viciul hoţiei, viciul propriu-zis, viciul în stare pură. Tu furi din voluptate, mă, aşa, fără scop, fără nevoie. Ai fi în stare să furi linia orizontului, fumul locomotivelor, cheia visurilor. Să furi aburul oglinzilor, luciul apelor, urma zborului de pasăre prin văzduh. Ce dă Dumnezeu, o ceapă degerată, un butoi gol sau un început de amurg.

Tu, Ioane, eşti un răufăcător rece, calculat şi vicios. Tu ataci însuşi principiul proprietăţii, dărâmi însăşi rânduiala lumii, insulţi cele mai sigure baze ale societăţii. Tu eşti un satiric şi un anarhist. Şi pentru treaba asta, închisoarea pe un an e prea puţin.

TOT CAZUL „VIAŢA ROMÂNEASCĂ". UNDE INTERVINE UN HUMORIST...

Nu credeam că „Viaţa românească" va răspunde ultimului nostru articol („Cuvântul", no. 2870, 23 aprilie 1933). Făcusem inventarul reprezentanţilor săi legali şi nu găsisem nici pe unul valid (valid pentru această dezbatere – se înţelege).

D. Mihai D. Ralea, mai mult om politic decât scriitor şi mai mult profesor de gramatică decât critic literar, era din capul locului exclus, prin chiar aceste grave funcţiuni ale sale.

D. Sevastos, la rândul său, abia revenit dintr-o expediţie critică, de unde s-a întors cu – în vârful peniţii sale – două versuri de Minulescu citate din Coşbuc, a luat, sfătuit de administraţia revistei, un concediu literar de vreo două luni, pentru a-şi odihni o memorie ostenită şi a-şi repara anumite lecturi din „clasicii români" („Biblioteca pentru toţi", 7 lei numărul).

Rămânea d. G. Călinescu. Bun „debater" şi polemist prudent, d-sa este însă prea abil ca să se angajeze într-o discuţie dinainte şi obiectiv pierdută. Ştiam bine că nu ne va rămâne dator şi că îşi va plasa, într-o bună zi, mica d-sale replică. Eram convinşi că ne va răspunde. Dar în nici un caz acum şi nu în această ordine de idei. Altădată, mai târziu – când nici cu gândul n-am fi gândit – prin surpriză şi oarecum *incognito*, d. G. Călinescu ne va întoarce subţirea fiolă de venin, pe care o acumulează acum, trecând-o cu etichetă la dosar. D-sa este un jucător sumbru, dar cu simţ sportiv. Dacă a pierdut, recunoaşte că a pierdut – şi s-a terminat. Ne-o va plăti el altădată – că doară nu trec toate zilele într-o zi.

Excluzând pe cei trei directori ai „Vieţii româneşti" de la posibilitatea unei discuţii, socoteam „cazul" acestei bătrâne reviste, închis.

Lupta părea să înceteze, ca în *Cidul*, „*faute de combattants*" – iar noi ne pregăteam să uităm această problemă, care încetase să mai fie una – când, iată, din senin (un senin care durase două săptămâni), răsare, juvenil, jovial şi chefliu, cel mai proaspăt şi ultim cavaler al „Vieţii româneşti", d. Al O. Teodoreanu.

Domnul Teodoreanu acesta este un simpatic cunoscător de cozonaci şi jupâniţe, în care dublă calitate scrie cronici gastronomice şi face nuvele porcoase, foarte plăcute la cetit. Un om, pe care – bănuiesc – este agreabil uneori să-l întâlneşti la un pahar cu vin (deşi dumnealui, mai sobru, inexplicabil de sobru chiar, ne invită prin „Adevărul literar", numai la un pahar cu apă). Un conviv excelent, în sfârşit, pe care nu te-ai mira să-l găseşti la Cina, la Colonade sau la Roata lumii, dar care te uluieşte când îţi taie drumul într-o problemă de critică literară.

Ce caută dumnealui în acest ţinut şi pentru care motive îl trimite „Viaţa românească" într-o asemenea expediţie?

Foarte greu de ghicit. Aproape îţi vine să te întrebi dacă nu cumva d. Teodoreanu, din cine ştie ce pricini, ducându-se spre casă, a rătăcit drumul şi-a nimerit-o pe aici pe la noi. Se întâmplă.

Presupunerea este plauzibilă: dar nu este cea exactă. Fără să aibă asemenea aparenţe serioase, plimbarea critică a d-lui Teodoreanu este în realitate o metodă strategică de discuţie. Să vedeţi cum.

Am cunoscut acum câţiva ani, în universitate, la seminarii, un camarad de studii absolut de neînvins în discuţii. Nu era mai cult decât ceilalţi, nu era mai inteligent decât ei, nu avea mai multă pătrundere şi nici mai bine decât ei nu vorbea. Totuşi era imbatabil. În doi ani, cât am lucrat împreună, nu l-am văzut decât biruitor. N-a existat nici o dezbatere pe care să n-o termine victorios, nici o controversă de idei sau informaţie pe care să n-o câştige. Cum? Prin ce secret? Prin ce miracol? ... Am să vă spun. Omul acesta ştia să facă foarte bine „ca cocoşul". Miraculos de bine. N-am cunoscut niciodată pe cineva – om sau cocoş – care să ştie să facă atât de bine „ca cocoşul". Era un „cucurigu" gutural, complex ca sonoritate, animal, triumfător. Un „cucurigu" care ar fi fost în stare să facă să răsară soarele în plin miez de noapte.

Ei bine, camaradul ăsta al nostru ştia să-şi exploateze minunat această virtuozitate. Când se întâmpla să discutăm, el discuta foarte serios. Până unde putea, până unde îl „ţinea cureaua" Când însă i se terminau argumentele, când se simţea încolţit de raţionamentul advers, când era pus în faţa unei probe incontestabile, o cifră sau un text, în momentul în care nu mai era altă ieşire decât să accepte adevărul, exact în momentul în care trebuia să închidă, prin recunoaştere, o discuţie de câteva ceasuri, exact în momentul acela, camaradul meu ... făcea ca „cocoşul”. Nu ştiu cum să vă explic, dar faptul ăsta schimba brusc soarta luptei: toate argumentele noastre erau la pământ. Râdeam noi, râdea el. Râdeau mai ales asistenţii. Pe urmă era greu să mai alegem ceva din discuţia astfel coborâtă. Textele noastre rămâneau de ruşine, cifrele deveneau ridicule, punctele de vedere se confundau: în toată această construcţie delicată şi minuţioasă, „cucurigu-ul” lui intra ca un pumn.

Era un cretin, veţi spune dvs. Nu. Sincer, nu. Cu mâna pe inimă: nu. Era numai un strateg. Era un băiat deştept, cu enorm simţ practic şi m-aş mira să nu ajungă departe în viaţă.

Vedeţi dumneavoastră, un adevăr rezistă la foarte multe lucruri. La argumente false, la cifre măsluite, la piedici obscure şi la replici de rea credinţă. Le suportă pe toate. Dar un singur lucru nu suportă: să-i faci „ca cocoşul”.

Mă întreb cu o excelentă bună dispoziţie, dar şi cu un dram de tristeţe, dacă d. Al. O. Teodoreanu n-a fost trimis în discuţia asupra cazului „Vieţii româneşti” anume spre a face „ca cocoşul”

A MURIT PICTORUL ŞTEFAN DIMITRESCU

Ziarele de azi au anunţat în trei linii moartea lui Ştefan Dimitrescu. „Ieri a murit în localitate pictorul Ştefan Dimitrescu. Defunctul era director al şcolii de Bele Arte”

Atâta tot ştiau să spună ziarele despre artistul acela, stins la Iaşi, în plină maturitate a vieţii şi a talentului lui. O telegramă între o sută de telegrame. Trei rânduri. Atâta cât li se rezervă şi fecioarelor dezamăgite, când se otrăvesc cu spirt denaturat. Atâta cât se scrie şi despre accidentele uşoare de automobil sau despre contravenţiile la legea speculei.

Să fi fost acest Ştefan Dimitrescu un bancher veros, să fi fost un politician de mâna opta, să fi ţinut în timpul vieţii lui trei discursuri bâlbâite la Cameră, să fi avut bani şi să fi trăit pe seama imbecilităţii publice, care se numeşte „opinia publică" şi ziarele de ieri i-ar fi publicat fotografii, elogii, date biografice.

Ziarele n-au într-asta nici o vină. Noi înşine la ora târzie, la care ne-a sosit nefericita veste, dacă am fi vrut să publicăm chipul acestui artist, pe care l-am iubit între toţi, e probabil că nu i l-am fi găsit totuşi în sertarele noastre cu clişee, pline de pozele tuturor miniştrilor din lume, poze de financiari, experţi, boxeuri şi vedete.

Cum pervertim noi, zi de zi, cu bună ştiinţă sau din simplă indiferenţă, valorile cele mai scumpe! Şi cum ne lăsăm asaltaţi de false glorii, false evenimente, false tristeţi!

Totuşi. în momentul acesta, în care par a se întâmpla atâtea lucruri capitale în lume, în clipa în care scriu aceste cuvinte, în ceasul în care firele telefonului sunt ocupate cu cele mai grave ştiri, singurul fapt care cântăreşte greu, singurul lucru care modifică ceva în mersul lumii este moartea lui Ştefan Dimitrescu.

O bancă falită se înlocuieşte cu altă bancă, un politician mort cu alt politician viu. o recoltă arsă de secetă cu altă rescoltă fecundată de ploi. Totul se reface simplu, fără pierdere. Un artist care moare nu se înlocuieşte, însă, cu nimic. El duce cu el o lume întreagă, un univers de culori şi sunete, care a început cu el şi se sfârşeşte cu el. Este singurul dezastru care nu se repară.

Această lumină pe care am cunoscut-o în tablourile lui Ştefan Dimitrescu, această lumină care odihnea ochiul şi preciza lucrurile, se stinge. Iată singurul lucru iremediabil. Peisagiul pe care l-a pictat nu se află nicăieri pe acest pământ; îi recunoşti conturul aspru, îi vezi pomii, casele, oamenii. Este asta şi este cu totul altceva. Toate privirile din lume nu vor vedea aici ceea ce a văzut omul acesta numit Ştefan Dimitrescu. Vor fi artişti mai mari, mai mici, mai abili, mai stângaci. Ce însemnează acest „mai mult" pentru un lucru care este unic, cu desăvârşire unic?

Miracolul Ştefan Dimitrescu nu se va repeta în vecii vecilor. Fiecare artist este un asemenea miracol, fiecare închide cu viaţa lui un cerc de singurătate, pe care nimic n-o va dezlega. Nimic decât moartea.

Iar între timp, noi continuăm să credem în evenimentele „importante" ce se întâmplă în jurul nostru.

I. PELTZ: *AMOR ÎNCUIAT*

Anul trecut, în iunie, scriam aici despre penultima carte a d-lui Peltz câteva observaţii pe care *Amor încuiat* le verifică, mai curând şi mai complect decât credeam.

„*Horoscop* nu este desigur roman. Încă nu. Până acolo mai sunt kilometri de evoluţie literară. Dar este o etapă şi asupra cărţii precedente (*Viaţa lui Stan*) este un progres...

Când se va decide să-şi organizeze mai strâns materialul, să stabilească planuri distincte pentru fiecare din eroii săi, să coordoneze detaliile într-o singură poveste, d. Peltz va scrie un roman” *(România literară*, nr. 18, 18 iunie 1932).

Ei bine, d. Peltz s-a decis repede: „kilometri de evoluţie literară” despre care vorbeam atunci, i-a străbătut în mai puţin de 10 luni. *Amor încuiat* este prima sa carte epică. Lirismul confuz care îi îneca pe vremuri viziunea de povestitor a dispărut aproape cu desăvârşire. Vagile urme ce au rămas, sunt prea puţine ca să strice linia de mijloc a romanului. *Amor încuiat* ne face cunoscut un scriitor epic măsurat, cu simţul exact al reacţiunilor psihologice şi cu pasiunea adevărului. Cine l-a urmărit până aici pe d. Peltz, se va întreba, cu uluire, prin ce aspru examen personal, prin ce sever efort asupra deprinderilor sale stilistice a izbutit acest scriitor, altădată nebulos şi destrămat, să devină clar şi coerent. Nu cred să se găsească multe exemple de ascensiune artistică atât de rapidă. Dintr-o dată, d. Peltz îşi simplifică mijloacele de expresie şi le precizează, le circumscrie dramei şi eroilor în cauză. Este o maturitate artistică ce vine inexplicabil în toiul unei cariere literare care cocheta primejdios cu modernismul.

Era multă frondă în literatura d-lui Petz, frondă psihologică (prin situaţiile extravagante pe care le alegea), frondă artistică (prin stilul complicat, greoi, inutil violent și obscur). Fronda însă, oricât de amuzantă sau vioaie, este un exercițiu de adolescență. Când vrei să durezi ceva – îmi place mult cuvântul ăsta, care asociază ideii de creație, pe aceea de durată – când vrei să durezi ceva, atunci te apuci serios de lucru și renunți la jocurile de ușoară revoluție. Până la urmă, tot simplicitatea se dovedește a fi marea cheie a creației. D. Peltz pare să fi ajuns aici.

Amor încuiat pune în joc o dramă sexuală gravă și delicată. Limita dintre tragic și trivial trebuie să fie aici foarte greu de păstrat. O nuanță greșită, un cuvânt în plus, o replică excesivă și totul e compromis. Consider o serioasă victorie artistică a d-lui Peltz faptul de a fi știut să treacă drept pe această punte îngustă, care depășea pornografia și să facă din nefericirea fetei Mily Hart o poveste curată.

Este ceva sicer și pur în experiențele inutile, ce îi relevează Milicăi și lui Fuhn, iubitul fetei, ciudata conformație fizică ce o împiedică pe ea să cunoască apropierea bărbatului. Mily Hart este sortită unei virginități eterne și acest blestem anatomic, într-un trup altminteri senzual și cald, devine o temă dintre cele mai incerte ca psihologie, o temă care reclamă, pentru a fi înțeleasă, nesfârșită subtilitate. Ar putea să rezulte de aici o dramă intolerabilă, de strictă melodramă cu incursiuni în scabros și sumbru. A ieșit, dimpotrivă, o carte cuminte, bucolică aproape, de tristețe fraternală. E un secret al artei d-lui Peltz și un semn de intuiție realmente remarcabilă.

Cei doi eroi ai cărții trec simplu prin tragedia care îi unește – Mily curată și senzuală ca o fecioară biblică, în rochie de midinetă, Fuhn sentimental și cinic, cum îi şade bine unui tânăr modern, dezabuzat de cărţi şi de femei, dar răspunzând fără ezitare iubirii adevărate, când îi iese în drumul vieţii. Pentru amândoi, autorul are trăsături de portret fizic şi moral sugestive şi vii. „A întâlnit-o în pragul unei cofetării. Avea obrazul de păpuşă ieftină pentru copii săraci. Nasul pistruiat. Gura redusă la strictul necesar exerciţiului ei consacrat. Ochii ceva mai răsăriţi, căprii şi vorbăreţi. Statura măruntă, puţină linie în trup şi puţin spasm”.

Din aceste puţine notaţii, fata prinde viaţă de la primele pagini. Nu-l ştiam pe d. Peltz un atât de exact observator şi un atât de precis evocator vizual. Rândurile citate mi se par excelente. Şi mai sunt multe altele de calitate egală.

În marginea acestor doi eroi şi a romanului lor comun, cartea d-lui Peltz aduce episodic câteva notaţii de mediu şi atmosferă periferică, pe care le-am cunoscut şi în scrierile sale anterioare. Mahalaua evreiască – prin Madam Brană şi unchiul Herş sau, mai burghezită, prin familia Fuhn şi lumea de bordel prin Madam Karovici – continuă preocupări de pitoresc şi document, pe care le ştiam din *Horoscop*. Mai limpezite însă aici, mai epice, mai ordonate. Ele încadrează suficient drama centrală a cărţii.

Amor încuiat este astfel un roman dens, concentrat şi simplu, care spune nemăsurat mai mult decât spaţiul a 150 de pagini i-ar prmite să spună. Autorul se dovedeşte un scriitor sobru, care s-a desfăcut victorios de lirism şi pamflet, cele două primejdii care îi pândeau până acum scrisul.

Totuşi, tocmai pentru că cred în lucrarea d-lui Peltz şi în valoarea cărţii de faţă, nu mi-aş ierta să nu remarc anumite elemente discordante care, desigur, nu compromit lectura, dar o fac pe alocuri supărătoare.

Este în scrisul d-lui Peltz un penibil exces de inteligenţă. D-sa pare a dori să fie în permanenţă ceea ce pe franţuzeşte se cheamă un *„esprit prevenu”*. Scrie spiritual, cu imagini îndrăzneţe, cu paradoxe, cu paranteze şi reflecţii personale. Asta e rău. Ai impresia că autorul îţi face cu ochiul, aşa cum obişnuiesc actorii, când vor să fie deştepţi. Se creează parcă un fel de complicitate între autor şi lector, un fel de schimb de semne convenţionale peste umărul eroilor.

Când, într-un pasagiu al cărţii, Mily este surprinsă de o replică a lui Fuhn, d. Peltz notează în faţă: „un cap destinat lui Brâncuşi”. Nu e bine ca romancierul să-şi regizeze cu superioritate eroii. Este aici o primejdie de artificialitate, la care d. Peltz ar trebui să mediteze.

De asemeni nu pricep de ce d-sa vorbeşte prifrustic, spunând „mercenar al slovii imprimate” în loc de gazetar, sau „pauza închinată zeului devorator de carne” în loc de prânz pur şi simplu. D. Peltz are oroare de literatură (vezi *România literară* de săptămâna trecută). Ei bine această manieră de a scrie nu este altceva decât literatură, şi încă de cea mai regretabilă speţă.

Primejdia este cu atât mai mare, cu cât, de la o vreme, înşişi eroii d-lui Peltz se molipsesc de la d-sa şi prind să vorbească teatral. La pagina 28, 29 şi 50, Mily vorbeşte cu mătuşă-sa Brana ca o adevărată eroină ibseniană, disertând asupra amorului liber, iar la pagina 82, Raşela, contaminată la rândul ei, ţine şi ea un mic discurs cu paradoxe despre sexualitate.

Este, în conversaţia acestor oameni simpli, un abuz de formule, cugetări şi atitudini, un lux de inteligenţă, care strică tonului epic al romanului. Sunt reminiscenţele pamfletarului din *Fantoşa văpsită*. D. Peltz trebuie să le suprime. Nu îi va fi greu, căci evoluţia d-sale literară a soluţionat până azi în chip fericit dificultăţi mult mai serioase şi mai grave până să ajungă la incontestabilul succes de astăzi. Căci *Amor încuiat* este, critic vorbind, un succes cert.

ZIUA CĂRŢII ŞI DEMNITATEA LITERARĂ

Nici n-am apucat să ni se spună ca lumea ce anume va fi la 20 mai – zi aleasă pentru a se numi „a cărţii" –, nici nu s-a pus lămurit la punct programul reunilor şi manifestărilor de la acea fericită dată – şi, din mai multe părţi, conştiinţele câtorva scriitori, trezite de glasul demnităţii artistice, au prins să murmure.

Hotărât, scriitorii români sunt un neam ciudat de oameni. Ani întregi se vaită pe unde pot, prin gazete, prin reviste, prin cafenele şi pe stradă, că statul nu le poartă de grijă şi nu face nimic pentru ei, şi când, în sfârşit, acest stat hulit (foarte pe drept hulit – de altminteri) îşi aduce aminte să încerce totuşi ceva, nu mare lucru, dar ceva oricum, pentru nefericita breaslă a scriitorilor, iată că aceşti scriitori se deşteaptă subit dintr-un lung somn moral, ca să se întrebe într-un zguduitor proces de conştiinţă dacă nu cumva, Doamne fereşte, ziua cărţii prezintă vreun pericol pentru pudoarea lor artistică.

Cum? se întreabă cu bună credinţă aceşti confraţi idilici. Cum? Să se vândă cărţi pe stradă? Să se desfacă literatura la colţ de uliţă, pe tarabă, ca şireturile de ghete, ca portocalele şi ca lamele proaste de ras? Să ducem în piaţă visurile noastre, fructele ceasurilor de singurătate, asprul nostru orgoliu de idealişti.

Lamentaţia este atât de frumoasă, încât te întrebi cu ezitare dacă se ascunde aici o simplă şi involuntară ipocrizie, sau o reală naivitate de poeţi.

După ştiinţa noastră, scriitorii nu ezită, când este să-şi lanseze cărţile, să recurgă la cele mai savante şi mai directe strategii de publicitate. A solicita un articol, a-ţi scrie singur interviul, pe care ţi-l acorzi tot ţie, a invada redacţiile amice cu note, ecouri şi fotografii, a publica zi de zi părerile d-lui Popescu, Georgescu şi Stănescu despre opera ta, a-ţi redacta singur notele elogioase, bine dozate cu laude ce merg de la „talentatul tânăr" la „genialul creator", a-ţi face, în sfârşit, metodic, ceas cu ceas, zi de zi, prospectul comercial şi critic al scrisului tău – asta, vedeţi dv., nu este infamant. Şi, fără ironie vorbind, nici nu este, realmente nu este infamant. Maurice Barrès făcea treaba asta cu seninătate, Marcel Proust de asemenea, iar Edgar Allan Poe declara că dacă ar fi miliardar şi-ar cheltui toate miliardele numai şi numai pentru reclama şi lansarea propriilor sale cărţi. Nu înţeleg deci de ce scriitorul român ar fi mai pudic. Din momentul în care crezi cu adevărat în munca ta de artist şi dacă eşti cu desăvârşire onest în această muncă, tot restul este indiferent.

O zi pe an, o singură zi pe an, cartea încearcă să evadeze din vitrina librăriilor, unde nu o caută cetitorii şi se duce să-i caute pe aceşti cetitori; o singură dată pe an se încearcă acest protest şi această demonstraţie într-o ţară în care sunt 200.000 de „intelectuali" cu diplome universitare (dacă nu mai mulţi) şi nici 5 % din ei cetitori de carte.

Şi în această singură zi, scriitorii îşi aduc aminte, inoportun, de demnitatea breslei...

CRITICĂ ŞI VEHEMENŢĂ

Cartea recent apărută a lui Camil Petrescu – *Eugen Lovinescu sub zodia seninătăţii imperturbabile* – este cel mai rău studiu critic scris vreodată la noi. „Rău" nu în sens de polemică personală sau de antipatie declarată, ceea ce ar fi neinteresant şi lipsit de semnificaţie într-o viaţă literară căreia numai veninul nu-i lipseşte. Studiul lui Camil Petrescu este rău, adică necruţător, prin stringenţa dovezilor şi a textelor, prin virulenţa cu care îşi urmăreşte până la ultimile consecinţe obiectul său critic şi prin puterea lapidară a formulării obiecţiilor. Nimic nu scapă din activitatea scriitoricească a d-lui Lovinescu netrecut prin focurile observaţiei. Nimic, nici erorile flagrante, nici cele benigne. Contraziceri grave sau retractări uşoare, gafe viguroase sau imprudenţe inocente, tot ce ar putea trece cu oarecare bunăvoinţă, neobservat din cele 20 de volume ale d-lui Lovinescu (nu le-am numărat, dar cred că atâtea sunt, dacă nu mai multe) totul este înregistrat, confruntat şi denunţat de criticul său actual.

Mărturisec că este într-un fel un atac excesiv. Şi poate o barbarie inutilă.

Când poţi distruge o tranşee cu o singură mitralieră, la ce să o pui sub bătaia a douăsprezece tunuri grele? Când pentru a-l infirma pe criticul Lovinescu ajunge un articol de trei coloane, de ce să-i dedici o carte întreagă?

Obiecţia este numai în aparenţă dreaptă. Adevărul este că la noi nimic nu compromite şi că nu există violenţă suficientă pentru a anula o valoare falsă, oricât ar fi de falsă. Toate reputaţiile se refac, din nepăsarea publicului în parte, din uitarea lui mai ales. Nu există procese lichidate complect, până la rădăcină. În niciun fel de domeniu – şi mai ales în cultură. Dezbaterile se duc în deşert şi replicile cad toate pe de lături. Te lupţi un timp cu o eroare, cu o valoare camuflată, cu o poziţie critică strâmbă – şi când ai credinţa că toate argumentele tale au nimerit precis, când din partea cealaltă nici o replică nu mai este posibilă, când singura concluzie logic admisibilă este recunoaşterea punctului de vedere just, istoria reîncepe subit de la început şi îţi dai seama că ţi-ai pierdut timpul şi scrisul.

De la apariţia *Memoriilor* şi a lui *Bizu* (deşi noi considerăm apariţia *Mutaţiei valorilor estetice* mult mai gravă), opera d-lui Lovinescu a coborât foarte repede, în conştiinţa publică, treptele descompunerii. În aşa măsură, încât astăzi se poate spune că este cu desăvârşire în afară de actualitate.

De ce se reia deci astăzi cazul Lovinescu? Spre a viza o ficţiune? spre a redeschide un proces de mult câştigat?

Nu e inutil? Nu e puţin nepios?

Voi răspunde cu multă linişte: nu. Pentru clarificarea definitivă a unei chestiuni critice, nimic nu este excesiv. Nimeni nu are dreptul să-şi lase în drum, ca pe un automobil defect, un atac pornit.

Dacă sunt atâtea resturi şi epave în viaţa noastră literară, provocatoare de confuzii şi falsificări, este pentru că aproape totdeauna, din oboseală, din neseriozitate, din prudenţă, dezbaterile critice au fost încheiate cu tranzacţii şi renunţări reciproce. *„Incompatibilul”* este o noţiune pe care viaţa noastră culturală nu o cunoaşte.

Ea ar trebui restabilită.

Pentru cazul special Lovinescu trebuie să spunem că nu numai studiul lui Camil Petrescu nu ni se pare brutal, dar că dosarul lui l-am dori cât mai repede complectat cu publicarea studiului scris de d. F. Aderca în aceeaşi chestiune, studiu pe care îl cunoaştem din manuscris şi care aduce lumini acute şi definitiv edificatoare în procesul „Sburătorului”.

Cel puţin pentru educarea cetitorului, dacă nu din pasiune intelectuală, critica trebuie să-şi impună asemenea exerciţii de distrugere radicală.

Termeni pregnanţi, judecăţi nete, sentiţe precise – iată o serie de instrumente care la noi nu se obişnuiesc decât în „chestii personale”, când, pe motive de suspiciune legală, ar trebui eliminate din orice polemică de la persoană la persoană pentru a fi instaurate hotărât în orice luptă de la poziţie critică la poziţie critică.

Funcţia criticii este aceea de a înţelege, dar de a înţelege în raport cu o scară de valori. Orice concesie sau confuzie ce tulbură această scară viciază implicit un întreg sistem de judecăţi critice şi le anulează. O judecată critică este un act deliberat de simpatie, dar în acelaşi timp un act de refuz. Această dublă manifestare trebuie să fie exprimată net, fără echivoc. Cu vehemenţă, dacă e nevoie.

De ce? Pentru că viaţa noastră literară nu cunoaşte constante, puncte de reper şi planuri de activitate care să-i uşureze cetitorului orientarea. În străinătate, o revistă însemnează o poziţie critică, o editură însemnează o familie literară, o grupare însemnează o tendinţă diferenţiată de altele. Nici o confuzie posibilă între toate aceste valori pe care cetitorul ştie unde să le găsească şi de ce să le caute. După cum, cine vrea să vadă o operetă la Paris se poate duce cu ochii închişi la Mogador, iar cine vrea să vadă o piesă cu problemă psihologică se duce la Oeuvre, tot astfel cine iubeşte literatura uşoară îşi găseşte fără riscul de a se înşela, cartea preferată la o anumită editură şi în anumită revistă, lăsând literatura adevărată în seama altor mâini. Dar la noi, acelaşi teatru îl întruneşte pe Shakespeare şi Ralph Benatzi, aceaşi revistă pe Arghezi şi Topîrceanu. Descurcă-se cum or şti, spectatorii şi cetitorii.

Că din această ciudată amestecare de lucruri şi oameni nu rezultă decât o confuzie generală, pe care cei 5000 bieţi cetitori români se plimbă capricios din carte în carte ascultând ce zici d-ta, ce zice el şi ce zic eu şi dându-ne tuturor dreptate, deşi toţi trei spunem trei lucruri deosebite, e foarte firesc. Nimeni n-a făcut nimic pentru dumirirea acestui public, pentru orientarea lui – şi toţi colaborăm sistematic la o călduţă inducere în eroare, acceptând totul din lene, din „camaraderie" din teama de a nu crea dificultăţi sociale spunând lucrurilor scurt pe nume.

Vehemenţa trebuie restabilită în moravurile noastre critice. Vehemenţa intelectuală, nu cea polemică şi nici cea verbală.

NU MAI MULT DECÂT UN LEU

Comerţul de reviste şi ziare străine este la noi un mic mister pe care n-a stat nimeni să-l dezlege până acum. Cine îl conduce, cine îi fixează normele, pe ce criterii negustoreşti şi, hai să zicem, culturale – nu se ştie. În orice caz trebuie să fie un personagiu tare capricios, căci nici o bursă din lume nu este mai schimbătoare decât bursa acestor publicaţii străine. Preţul lor variază des, de la săptămână la săptămână, nu ştim după ce eriteriu – probabil după culoarea cerului, sau după alte norme la fel de serioase.

N-am ştiut niciodată de ce un ziar parizian, care costă 25 de centime adică 1 leu şi 75 de bani, ni se vinde nouă cu 4 lei.

De ce o revistă de 75 de centime o plătim 8 lei. De ce în materie de reviste, leul românesc, pe care îl credeam o monedă stabilizată, devine o monedă depreciată la jumătate sau chiar la o treime din valoarea ei oficială. N-am ştiut, dar am plătit.

Toate au însă o margine şi insensibilitatea noastră fiscală (căci este vorba de un adevărat bir asupra cetitorilor) se poate zburli într-o bună zi din senin. Nu din chiar senin, la drept vorbind căci, iată, mai ieri, cerându-ne gazetele obişnuite la chioşc, ni s-a spus că s-au scumpit iar cu un leu. Nu mai mult decât un leu. L-am plătit şi pe ăsta – dar vedeţi o subită curiozitate ne-a făcut să ne întrebăm în buzunarul cui trebuie să intre această monedă suplimentară.

Pretextul transportului cu avionul nu prea e suficient. Căci dacă ziarele politice vin într-adevăr mai curând decât înainte, revistele literare ne sosesc cu exact aceeaşi întârziere de până acum. Or fi călătorind ele prin aer, dar noi tot la cinci zile de la apariţie le primim.

Faptul că, pentru această ispravă, şi-au schimbat preferinţele de locomuţiune nu ne priveşte în definitiv. Căci, dacă într-o bună zi le vine cheful să voiajeze până la noi cu submarinul sau cu balonul captiv, câţi lei vom plăti în plus?

Deocamdată numai unul. Unul singur. Şi pentru atâta lucru ne indignăm? Poate vi se pare curios, dar, uite, ne cam indignăm. Fiindcă, vedeţi, oamenii ăştia care citesc cărţi şi reviste nu sunt nici bancheri, nici miniştri. Şi când îşi cumpără o carte, sunt siliţi să renunţe la alte bunuri, la care ar fi poate şi ei sensibili: o cravată, o pălărie nouă, o cutie bună de ţigări. Dacă totuşi, renunţă la asta, este pentru că sunt nişte naivi care cred în alte bucurii, mai scumpe poate şi mai subtile. Banul lor cântăreşte mai greu decât al altora şi, vă asigur, este un ban mai trist (căci există şi bani de ăştia). Nu se poate lăsa acest viciu superior al lecturii, exploatat de nu importă cine, nu importă cum.

În săptămâna cărții, n-ar fi rău să se gândească cineva și la asta.

LA NOUA-SULIȚĂ...

Poate să pară ciudat – nu? – faptul că pentru a face declarații politice importante, d. C. Argetoianu se deplasează la ... Noua-Suliță. Ar fi cu atât mai comod să stea în București și, când are ceva de spus, să-și adune partizanii la Eforie într-o duminică dimineață, cum se obișnuiește de când lumea! Totul e mai simplu aici: ziarele sunt mai aproape, cetățenii sunt mai numeroși, adversarii sunt mai interesanți.

Dar la Noua-Suliță? De ce la Noua-Suliță? Cine să te asculte acolo? Și pentru cine să vorbești? Ce importanță politică poate să aibă târgul ăsta obscur unde nu sunt nici gazete, nici cluburi, nici alegători, unde nu poți strânge în jurul tău decât o mână de oameni amărâți și de treabă, fără „opinii”, ci numai cu necazuri, fără „conștiință civică”, ci numai cu bună credință?

Ne întrebăm ce așteaptă gazetele țepisto-conservatoare pentru ca să ironizeze această ciudată călătorie politică la Noua-Suliță.

Adevărul este că la noi politica se face cu exclusivitate în capitală și anume pe o rază de maximum un kilometru pătrat, suficientă pentru a cuprinde sălile mari de întrunire și restaurantele de mâna întâia. Sălile de întrunire pentru uzul

„cetăţenilor conştienţi”, iar restaurantele pentru uzul „partizanilor devotaţi”.

Geografia vieţii noastre politice n-a depăşit niciodată aceste hotare. Banchetele cu tâlc şi „acţiunile de luminare a maselor” s-au consumat toate aici, în Bucureşti, pe Calea Victoriei.

E curios de observat cât de şters este rolul capitalei în viaţa politică a altor ţări şi cât este de hotărâtoare acolo colaborarea provinciei. Băgaţi de seamă bunăoară lipsa de importanţă a Parisului în configuraţia politică franceză. Parisul este aproape totdeauna în opoziţie: el nu reprezintă niciodată o indicaţie în sensul orientării generale. Mai vioi, mai agitat şi mai împărţit decât provincia, el este pitoresc, dar nu interesant. În orice caz, oamenii politici francezi îi preferă totdeauna provincia care, anonimă, tenace şi oarecum mediocră, este, tocmai prin forţele sale lente, decisivă în mişcarea şi sedimentarea curentelor politice. Când un bărbat de stat francez are de făcut anumite declaraţii cu adevărat importante, nu vorbeşte nici în sala Wagram şi nici în parlament, ci pleacă undeva într-un târg de provincie, al cărui nume abia atunci îl află gazetele, şi cuvântul său nu are de acolo mai puţin răsunet decât l-ar avea de la cea mai somptuoasă tribună. Cea dintâi grijă a unui politician francez ajuns într-un post de comandă, prezident de republică sau prim-ministru, este să plece în provincie, în oraşul sau satul lui de baştină pentru ca acolo, între ai lui şi pentru ai lui, să schiţeze pentru întâia oară programul activităţii viitoare. Nu e greu de înţeles ce tradiţie, aş spune familiară, ce înţelegere organică a statului stă la baza acestui obicei.

Când d. Poincaré avea de dat replica unei declaraţii dubioase de la Berlin, nu vorbea la Senat, ci îşi găsea ca din întâmplare, undeva într-un fund de departament obscur, o inaugurare de monument public sau o comemorare de erou local sau o deschidere de expoziţie viticolă, pentru ca de acolo, într-o paranteză neglijentă, să spună ce are de spus.

Când d. Tardieu ţinea să pornească un atac de raliere a dreptei, sau d. Herriot un atac de regrupare a cartelului, când ministrul agriculturii lansa un program de refacere agrară şi ministrul de externe preciza o atitudine faţă de o problemă europeană, toate aceste evenimente mari şi mici se explicau în provincie, departe de capitală, departe de oficialităţi şi puteri constituite. Se raliau astfel la mersul general al treburilor publice, straturile cele mai depărtate ale opiniei publice, cele mai puţin agitate, dar nu şi cele mai puţin active. Astfel, într-un stat democrat şi centralist ca Franţa, cel mai mare păcat al regimului era înlăturat: şi acest „cel mai mare păcat" nu este altceva decât crearea unui organism politic superficial şi artificial, care se suprapune realităţilor surde ale unei ţări, acţionând deasupra lor, indiferent de ele.

Între Bucureşti şi Noua-Suliţă, poate că nu este exagerat de spus că, Noua-Suliţă primează.

UN „ATENTAT CULTURAL"

Senatul Universităţii din Bucureşti publică un comunicat indignat împotriva desfiinţării Facultăţii de

Drept din Oradea. Se ştie că în ultima vreme s-a vorbit cu oarecare insistenţă, dar fără preciziuni, despre acest lucru. Se pare că s-au şi luat anume măsuri pentru realizarea funestului gând.

„E un atentat cultural!” – se declară cu violenţă pe ici pe colo.

Cetitorii „Cuvântului” s-au obişnuit probabil să nu se prea sperie de asemenea atentate culturale. Ei îşi amintesc desigur că, în repetate rânduri, s-a cerut în paginile noastre desfiinţarea nu a unei singure facultăţi, dar suprimarea metodică a tuturor universităţilor, păstrându-se una singură, care să fie astfel organizată încât să devină o instituţie reală şi creatoare de cultură. Suferim de o sinistră inflaţie de diplome şi diplomaţi, ne dăm seama ce grav dezechilibru aduce acest fapt în orientarea profesională a tinerelor noaste generaţii, înţelegem prea bine că există o disproporţie flagrantă între necesităţile limitate ale vieţii noastre de stat şi între randamentul dezordonat şi excesiv al şcolilor superioare, repetăm zi de zi aceste lucruri şi ne plângem de consecinţele lor – dar când se încearcă o cât de modestă rezistenţă la acest dezmăţ cultural ... protestăm.

Pentru cazul special al facultăţii de la Oradea, există desigur considerente serioase ce pledează împotriva unor măsuri prea brutale. Este poate cu adevărat nevoie de o şcoală românească superioară care să existe acolo între unguri. Cel puţin pentru simbol, dacă nu pentru altceva. Comunicatul senatului universitar are deplină dreptate când subliniază acest lucru, observând că o asemenea instituţie îndeplineşte un rol „de afirmare şi consolidare a românismului la graniţa de vest a ţării”.

Comunicatul mai vorbeşte însă de „promovarea culturii şi ştiinţei" ceea ce ne-ar da nouă dreptul să întrebăm dacă o facultate juridică – o şcoală de avocaţi adică – este indicată să realizeze şi să suporte asemenea gravă sarcină culturală. Să fim iertaţi, dar nu prea vedem raporturile pe care dreptul civil, public şi comercial le are cu „ştiinţa şi cultura românească". Facultăţile noastre de drept – toate, nu numai cea de la Oradea, toate în frunte cu cea din Bucureşti – nu izbutesc să îndeplinească nici oficiul modest al unor şcoli de pregătire specială, tehnică, profesională, în domeniul strâmt al dreptului, dar încă să creeze valori generale de cultură.

Recunoaştem că menţinerea sau desfiinţarea facultăţii de la Oradea se leagă de o serie de fapte delicate, de ordin naţional unele, de ordin practic altele (căci ce vor face studenţii şi profesorii ce lucrează astăzi la Oradea?), recunoaştem că unele din obiecţile aduse desfiinţării sunt de-a dreptul dureroase, dar refuzăm să acceptăm argumentul prea facil şi declamator al „atentatului cultural".

Nu e serios deloc. Problema trebuie soluţionată după cu totul alte criterii.

ANCHETĂ: ZIUA CĂRŢII

Mihail Sebastian:

Ziua cărţii sper că nu este şi ziua scriitorilor. Fiindcă altminteri, ar fi dezasperant să ştii că, „de ziua lor ", sunt totuşi scriitori care n-au bani de masă.

Din fericire însă, ziua cărţii este, pur şi simplu şi exclusiv, ziua cărţilor. Vedeţi, lucrurile se întâmplă şi aici altfel decât în celelalte munci omeneşti. Căci bunăoară o zi a petrolului, ar fi mai mult a petroliştilor, o zi a încălţămintei, ar fi a cizmarilor.

Numai ziua asta nu e a noastră. Este a cărţilor pe care le iubim, a celor pe care le-am iubit altădată, a celor pe care visăm să le iubim în viitor.

Hotărât, suntem nişte detestabili negustori. Chiar când vrem să facem comerţ, suntem sentimentali.

CĂRŢILE MOR REPEDE ÎN ROMÂNIA

„Ziua cărţii” poate să îndeplinească un oficiu mult mai interesant, decât cel comercial.

Aţi observat cât de repede mor cărţile în România? Un an după apariţie, ele dispar din vitrina librăriilor şi din coştiinţa publică.

Cărţilor noastre nu le lipseşte colportajul poate, ci altceva mai grav: pătrunderea lentă, continuă şi organică în preocupările cetitorilor. Publicul nostru e obişnuit să citească mereu în actual. „Ultima noutate” este cea mai stupidă barbarie, pe care comerţul cu cărţi a inventat-o. Important în fond, pentru o atmosferă cărturărească autentică, nu este să se citească, ci să se recitească. Să se dea adică timp valorilor adevărate să se cristalizeze. A reciti înseamnează a relua problema, oameni şi opere din trecut, a le confrunta cu cele actuale, a integra tot ce este mereu nou într-un cadru de travaliu, eliminând cu vremea accidentele şi detaliile.

Ar trebui pentru aceasta să realizăm în literatură un echivalent a ceea ce este în teatru „repertoriul permanent". Un registru de cărţi permanente. Căci o cultură nu se construieşte din succesele febrile şi repezi, ci din aşezarea liniştită a valorilor, din transmiterea lor lentă, din cunoaşterea lor continuă, din sedimentarea lor.

„Ziua cărţii" poate să creeze această tradiţie, întorcându-l pe cetitor spre cărţile de la 1920. Căci se scriau şi pe atunci cărţi bune. „Ziua cărţii" poate anula astfel prejudecata nefericită a actualităţii.

REGELE ÎNTRE SCRIITORI

Scriu aceste rânduri, 20 de minute după închiderea şedinţei prime a congresului cărţii. A fost o serbare simplă, de la care am plecat cu sentimentul de nădejdi nelămurite încă şi de optimism total, pe care, împotriva scepticismului tău încercat şi împotriva atâtor deziluzii trecute, ţi-l lasă totuşi unele zile de sărbătoare.

A fost o întâlnire cordială, lipsită de gravitate, dar solemnă tocmai în simplicitatea ei.

N-au fost referate tehnice, nici discursuri festive, ci numai cuvinte făgăduitoare pentru viitor, rostite cu o bună credinţă, pe care nu avem de ce să o bănuim astăzi. Peste toate însă, cuvântul Regelui a stăpânit limpede, precis şi ferm.

„Suntem între prieteni” – au fost primele cuvinte şi această declaraţie de camaraderie le-am simţit atât de adevărate în acea sală populată numai de cărturari, prezidaţi de un Suveran, el însuşi cărturar, încât din acel moment am simţit că, oricum ar decurge lucrările tehnice ale congresului, ori la ce concluzii şi soluţii ar ajunge, oricare i-ar fi rezultatele imediat practice, congresul acesta este cu adevărat un eveniment fertil. Mai mult decât un congres: o faptă.

Cuvântul Regelui la Fundaţie a fost al unui iubitor de carte. Încălzit de o uşoară emoţie, când a invocat întâlnirile literare dinaintea războiului la care tânărul Principe de atunci lua cu pasiune parte, cuvântul acesta a fost net şi hotărât în partea sa constructivă.

Suveranul a comunicat congresului câteva iniţiative în plin curs de realizare: o Fundaţie Regele Carol II pentru arte şi litere, două colecţii de volume, organizate după propriile sale indicaţii, un cămin de vară pentru scriitori la Buşteni. Toate acestea anunţate cu o linişte stăpânitoare ce impunea tuturor un simţ de răspundere faţă de această dragoste şi stăruinţă regală căreia nu-i trebuie decât înţelegerea şi colaborarea celorlalţi pentru a se statornici în fapte de cultură.

Să ştiţi că în toate acestea sunt eu! a spus Regele. Vom şti mai mult decât atâta. Vom şti că dacă de aici încolo speranţele noastre vor cădea, dacă aşteptările noastre vor fi dezamăgite, dacă destinul cărţii va trece pe aceleaşi drumuri triste de până azi, va fi din vina noastră, din exclusiva noastră vină, căci nu vom fi ştiut să folosim cuvântul Regelui care a venit la noi.

CARTEA, MEREU CARTEA...

Iertaţi-mă că insist. Dar dacă cel din urmă accident politic are dreptul la zece comentarii, dacă cea mai plată „declaraţie" parlamentară face înconjurul României, tipărită în toate gazetele cu litere de o şchioapă, poate că nu e de tot exagerat să vorbim, în săptămâna cărţii, jumătate oră mai mult despre carte. E mai puţin palpitant probabil, dar, recunoaşteţi, e ceva mai serios.

Am urmărit sâmbătă şi duminică, la Teatrul Naţional, desfăşurarea „zilei cărţii" – zi care se dublase pentru noapte, înmulţindu-şi ceasurile legale până la 48. Spectacolele mă interesau, la drept vorbind, mai puţin pentru carte (căci nu 200 de volume vândute în plus îi poate schimba soarta), cât pentru public. Era instructiv de ştiut cine anume venea să privească o expoziţie de cărţi, cine se bucura să-i cunoască pe scriitori, cine simţea cu adevărat că această zi e o sărbătoare. Cred că dacă s-ar putea stabili statistic numărul, vârsta, profesiunea şi categoria socială a vizitatorilor noştri de sâmbătă şi duminică, am avea în mic un tablou complect al publicului cetitor de la noi.

În lipsa acestor precizări statistice, să ne mulţumim cu câteva impresii – şi ele suficient de revelatoare.

O primă observaţie: a lipsit aşa-zisa „lume bună". Publicul premierelor somptuoase, publicul tribunelor la curse, publicul marilor *matchuri* de box şi *foot-ball* – doamne elegante, domni cu monoclu, vorbitori de limbă daco-franceză – publicul acesta snob şi stilat a lipsit. Ar fi fost şi greu să-i fie infidel lui Maurice Dekobra sau, hai să zicem, lui André Maurois.

Au mai lipsit cu desăvârşire, oamenii politici, din nu importă orice partid. Deosebirile doctrinare cad, după cum vedeţi, în faţa cărţii: consensul este unanim pentru a o ignora. În două zile, nici un deputat, nici un senator, nici un ministru, nici un guvernamental şi nici un opozant, n-a venit să cumpere o carte. Nici unul.

Ba să nu mint: a fost târziu, pe la închidere, d. Trancu-Iaşi. Venise să dea autografe.

Foarte puţini ofiţeri: trei sau patru. Foarte puţini magistraţi. Câţiva învăţători. Un singur profesor universitar.

Şi totuşi lume a fost multă, foarte multă. S-au cumpărat cărţi ca niciodată. Dar nu de către cei care ar fi fost obligaţi la asta prin calitatea lor socială, prin presupusul lor nivel intelectual, prin banii lor, care oricum sunt mai mulţi decât ai altora. Au fost numai oameni tineri şi aproape numai oameni săraci. Din aceia pentru care banul pentru carte este şi un sacrificiu, dar şi o bucurie.

Constatarea aceasta este melancolică, dar în bună parte consolatoare, căci ne obligă să credem că vizitatorii de sâmbătă şi duminică, deşi erau mulţi, erau aleşi.

Şi ar mai fi atâtea alte lucruri de spus ...

UN CRITIC FRANCEZ LA NOI

D. Leon Pierre Quint care se află zilele acestea la noi în ţară, venit pentru un ciclu de conferinţe în capitală şi câteva mari oraşe de provincie, este un critic de prestigiu intelectual cert. Lucrările sale despre Proust și Gide au trecut de mult dincolo de vitrinele Parisului și, cel puțin la noi, ele contează printre cele mai juste îndrumări în literatura franceză actuală.

Cetitorul român obișnuit exclusiv cu două specii de critică literară – una amabilă și uniform elogioasă, alta violentă și uniform negativă – are toate șansele să fie surprins de genul de critică al d-lui Pierre Quint, care nu scrie nici pentru a respinge, nici pentru a accepta, ci pur și simplu pentru a înțelege. Judecător sobru, criticul acesta se apropie de operele ce îl preocupă cu o liniște căreia desigur nu-i lipsește teroarea, dar care își reprimă voluntar reacțiunile afective, lăsând să se împlinească nestingherit jocul ideilor și al judecăților de valoare. Cetitor sensibil, el nu renunță desigur la atitudini și interpretări personale, dar le exprimă cu o detașare și cu un ton obiectiv de documentare strictă. Critica sa este în primul rând, ordonare, clasificare. *Rendre claire* (cum spune Gide undeva) – iată funcția intelectuală pe care o îndeplinește critica d-lui Leon Pierre Quint. A face lucrurile clare, a le explica, a le urmări filiația lor psihologică, a le integra în familiile lor sufletești, a le încadra. Este o operație de cea mai frumoasă tradiție franceză – fiecare francez, chiar când este romancier sau poet, fiind în primul rând și cu deosebire, un critic.

Câtă putere de sinteză, ce artă delicată și profundă de a reduce cele mai complexe probleme la o expresie liniară și densă, ce știință subtilă de a formula exact nuanțele de idei și sentimente, ce disciplină de gândire şi sensibilitate se ascunde în acest travaliu critic, orice pagină a d-lui Pierre Quint vă poate spune.

Recentul său studiu despre Gide, de o atât de înşelătoare simplicitate, este un model de înţelegere completă şi clară – şi toţi cei care am fost cândva tulburaţi sau urmăriţi de imaginea cu umbre şi lumini oblice a omului de la Cuverville, vom regreta poate puţin excesul de sistematizare adusă de d. Pierre Quint în complexul gidian, dar îi vom fi recunoscători pentru linia fermă pe care o trage cu echerul în acest câmp sufletesc torturat.

Pentru aceste pricini şi pentru altele multe, suntem bucuroşi să-l salutăm pe d. Leon Pierre Quint la Bucureşti, unde îl primim ca pe o veche şi bună cunoştinţă. D-sa a fost precedat aici de cărţile pe care le-a scris ceea ce a fost suficient pentru a-i fi pregătit în mijlocul cetitorilor şi scriitorilor de la noi un mic cerc de familie literară.

Poate că d. Pierre Quint va rămâne suficient timp în România, pentru ca să afle cât de viu sunt iubite cărţile franceze la noi. Ce interes spontan şi larg deşteaptă în presa noastră literară faptele de cultură franceză, oamenii, tipăriturile, revistele, problemele acestei culturi. Şi se va mira poate că această prietenie depărtată a noastră rămâne fără răspuns, nu din neglijenţă, desigur, dar din lipsă de informaţie corespunzătoare. Critic literar, d. Pierre Quint va afla că există o literatură românească, o poezie şi o proză modernă românească, de multe ori cu mult mai interesantă decât ceea ce editorii francezi importă de aiurea. Şi va regreta, pentru documentarea d-sale personală, că o asemenea mişcare literară este sortită unei necunoaşteri sistematice şi că un întreg travaliu cultural este eliminat sumar din harta cărturărească a Europei.

Domnul Leon Pierre Quint va cugeta la aceste lucruri şi astfel vizita sa ne va fi fost nu numai plăcută, dar fericită.

G. CĂLINESCU: *CARTEA NUNŢII*

Cetitorul care a luat cunoştinţă de recentele noastre atacuri împotriva revistei „Viaţa românească" şi, în trecere, împotriva d-lui G. Călinescu, nu va fi mirat să găsească totuşi aici o cronică despre *Cartea nunţii*.

Noi îndeplinim sub această rubrică un oficiu de judecare şi informaţie pe care nimic nu-l poate tulbura. Nici ingratitudinea oamenilor, nici combinaţiile lor strategice, nici loviturile lor piezişe. Şi nici măcar resentimentele noastre personale, oricât de justificate. N-am scris niciodată pentru ochii frumoşi ai nimănui.

Jocul critic ar fi realmente sterp şi dezolant, dacă nu ar fi prezidat de legea foarte aspră, dar şi foarte frumoasă a obiectivităţii perfecte. Nu vă voi spune că această lege este un sacrificiu, pentru că, la drept vorbind, nici nu este unul. E mai degrabă o voluptate intelectuală la care n-aş consimţi să renunţ pentru nici un alt echivalent. De altminteri nici nu cred să aibă echivalente.

Ar fi un semn de searbăd orgoliu și un exercițiu iremediabil steril, să judeci valorile de artă ale altuia (mai ales când și tu te amăgești cu egale ambiții și visuri), ar fi numai o stupidă pândă de erori dacă în această activitate critică nu ai păși în primul rând cu pasiunea adevărului și cu bucuria superioară de a-l descoperi în munca altora.

Este aici ceva din strictețea unei partide de șah. Rezultatul jocului este indicat de elementele directive ale situației. Că partenerul tău ți-e frate sau dușman, e blond sau brun, poartă ghete galbene sau negre asta e cu desăvârșire indiferent în desfășurarea problemei ce se află precis desemnată pe tabla de joc. Această tablă primează și asupra ta și asupra lui.

Sunt un prost jucător de șah, dar cultiv cu mare plăcere moravurile acestui joc (singurul probabil în care nu se poate trișa) și nu-i cer criticei să respecte alte legi decât pe aceasta.

Prin urmare se va înțelege ușor că această cronică nu este o retractare asupra atitudinii noastre anterioare precizată față de persoana literară a d-lui Călinescu și nici un legământ în complicitatea față de viitoarele sale erori. Ci pur și simplu îndeplinirea unei obligații profesionale – aceeași obligație, de același ordin, care ne făcea, în 1929, la apariția *Măscăriciului Vălătuc* să publicăm un foarte elogios articol critic în „Tiparnița literară", al cărei director – d. Camil Baltazar – fusese nu cu mult înainte înjurat de autorul cu vervă al măscăriciului sus-zis. Istoria se repetă astăzi pentru d. Călinescu – și suntem gata să o repetăm la nesfârșit pentru nu importă cine.

Convertirea d-lui Călinescu la roman nu a fost o surpriză. Scriitor subtil şi cu o ştiinţă delicată a nuanţelor psihologice, d-sa îşi dovedise deja posibilităţile de creaţie epică în prima sa carte *Viaţa lui Eminescu* – lucrare valoroasă nu numai din punctul de vedere al istoriografiei literare, dar şi al literaturii pur şi simplu.

Observasem atunci, la apariţia acelui volum, cât de plastică era evocarea poetului şi cât de vie era povestirea vieţii lui, cuceritoare ca un adevărat roman. *Cartea nunţii* urma prin urmare, pe o linie de evoluţie foarte firească, să realizeze, într-o operă de imaginaţie, calităţile epice întrebuinţate până atunci numai într-o lucrare de documentare.

Experienţa era justificată şi interesantă. Mă grăbesc să spun că, în parte, ea a reuşit.

Este în *Cartea nunţii* un întreg filon epic deosebit de curios: populaţia casei cu molii. Cele câteva exemplare de mătuşi, care îi înconjoară pe Silvestru şi Jim, ucigându-l pe cel dintâi şi grăbind eliberarea celui de al doilea, formează un lanţ de eroine episodice de stil balzacian. Schematic desemnate şi oarecum convenţional, ele alcătuiesc un fundal sumbru al acestui roman de iubire, fundal pictat cu linii netede, ascuţite şi rele. E adevărat că autorul utilizează exagerat procedeul ticurilor (şi nimic nu este mai facil decât să construieşti un personagiu din ticuri) şi că exploatează mai mult pitorescul exterior al acestor figuri de comedie provincială decât semnificaţia lor tragică dar în ciuda liniilor sumare de caricatură, această galerie de portrete păstrează nu ştiu ce surdă şi tenace dezlegare a unui destin mai vechi. Trecerea prin roman a bătrânei Iaca – detaliu asupra căruia nu avem decât foarte puţine lămuriri – este şi tehnic vorbind, dar mai ales epic, un moment excelent, plin de secrete înţelesuri şi aruncând asupra întregii familii o lumină nesfârşit mai revelatoare decât pasienţele, ciudăţeniile, apucăturile şi comediile celorlalte mătuşi, copios povestite. De altminteri această fugară şi abia amintită siluetă, mi se pare şi cea mai interesantă figură a romanului.

E de mirare cum, realizând cu atât de sobre mijloace şi cu atâta zgârcenie de amănunte această schiţă foarte interesantă, d. Călinescu a consimţit, pentru alţi eroi ai romanului, să recurgă la o întreagă serie de proceduri şi trucuri care n-au nimic comun cu creaţia autentică. Domnul Popescu bunăoară sau d. Emilian Protopopescu, ginerele d-nei Policrat sau chiar această doamnă sau, în fine, cel de al doilea ginere al ei, ofiţerul, sunt „făcuţi” cu o sărăcie de inventivitate şi – pe alocuri – cu o abundenţă de prost gust care este surpinzătoare în cartea cuiva care s-a ocupat şi cu critica literară.

D. Călinescu trebuie să-şi dea seama că nu e suficient să pui un personagiu să mănânce ierburi şi să aibe tenie (fie ea de 14 metri), pentru ca să creezi un om. Dacă va continua să scrie romane, d-sa va trebui să renunţe la asemenea procedee facile şi arbitrare, suplinind pe viitor caracterizările standard, bune pentru lansarea personagiilor în serie, cu o cercetare individuală, psihologică, de la caz la caz, de la peronagiu la personagiu. E mai greu desigur, dar e obligatoriu.

Este de altminteri ceea ce d-sa încearcă – şi uneori izbuteşte să facă – pentru eroii principali ai cărţii pe care, din fericire, îi urmăreşte în situaţii mai ample. În lumini interioare mai diferenţiate.

Jim al d-sale este un tip interesant de Don Juan modern, puţin ostenit de experienţe şi puţin antipatic din suficienţă, băiat bun, uneori infatuat, de cele mai multe ori inteligent şi cu o vehemenţă vitală care salvează din când în când impresia de construcţie factice pe care ţi-o lasă în general apariţia lui în carte. Plimbarea prin domeniul familiar, la întoarcerea din străinătate (capitolul *casa cu molii*) este un fragment frumos. Mai nefericite ni se par tribulaţiile lui amoroase între Lola, Dora şi Medy – toate trei personagii inutile, moarte şi fără absolut nici o necesitate în desfăşurarea practică.

Rămâne Vera. Cunoştinţa cu ea în tren (primul capitol) mi se pare episodul cel mai realizat al cărţii. Aici arta de a scrie a d-lui Călinescu, neîmpovărată de greutăţile mereu mai mari ale construcţiei ca în celelate capitole, se poate odihni în jurul brunei fetiţe şi realizează câteva pagini remercabile pentru fineţea notaţiilor şi delicata lor emoţie. Portretul Verei de la pagina 12 – pe care l-aş cita în întregime, dacă aş avea loc – aduce aminte de unele pagini de Colette, această foarte mare artistă necunoscută la noi sau cunoscută prost. Nu ştiu dacă s-ar putea aduce cuiva un mai mare elogiu de stil, decât îndrăznind o asemenea apropiere.

Aventurile Verei, ulterioare acestui capitol, se depărtează mult de valoarea primei sale apariţii. Capitolul conjugal Vera - Jim, scris cu atât de certe şi inutile reminiscențe din Lawrence, este artificial: nu-mi aduc aminte să fi citit vreodată pagini erotice atât de lipsite de sensibilitate. E ceva inexplicabil inert în nopțile „pătimașe" ale tinerilor soți. Lipsește acecentul de pasiune capabil să dea viață acestor incursiuni de alcov și să le legitimeze. Dacă cumva, după cum indică titlul, d. Călinescu a ținut să facă din cartea sa un imn epic al iubirii sexuale, atunci mobilul principal al romanului a rămas nerealizat.

Dar sunt în *Cartea nunții* câteva personagii de plan secund, câteva momente, câteva replici și câteva pagini deplin valabile, indicând serioase resurse de romancier și îndreptățindu-ne să așteptăm. D. Călinescu nu este un scriitor pe care o carte să-l uzeze.

ILEANA MATEI A VRUT SĂ ȘTIE...

Ileana Matei a vrut să știe ce e moartea.

Ileana Matei e o fetiță mică, are 12 ani, locuiește la Satu Mare și s-a spânzurat alaltăieri. A fost însă prinsă cu ștreangul de gât două minute înainte ca să fi aflat definitiv ceea ce voia atât de mult să știe. Au dus-o la spital, au scuturat-o din frigurile morții și au trezit-o. Întrebată asupra pricinilor care au dus-o pe ea – persoană atât de tânără și fără complicații sentimentale sau pecuniare – la un atât de serios act, fata a răspuns că era curioasă să știe cum anume mor oamenii.

După cum vedeţi, la 12 ani, Ileana Matei îşi pusese problema cea mai tragică a cugetării omeneşti, problemă de care s-au lovit veacuri de-a rândul religiile, bisericile şi filozofii. Numai că ea nu avea timp şi nici răbdare să construiască un sistem de gândire. Metafizica era insuficentă pentru setea ei de cunoaştere imediată: i-a trebuit o metodă experimentală, directă şi grabnică. Dacă vrei să ştii ce e moartea – a gândit această mică Ileană – trebuie mai întâi să mori.

Nu ştiu dacă experienţa ei incompletă a edificat-o. Readusă la lumina zilei, fata n-a izbutit să-şi aducă aminte, din scurta ei călătorie, decât de „nişte roate negre care din ce în ce s-au întunecat mai mult”

Toată filozofia şi toată ştiinţa timpurilor, cu toate cărţile, cu toate tratatele, cu toate laboratoarele, n-au izbutit să afle despre moarte mai mult decât Ileana Matei, de fel din Satul Mare, a aflat cu un singur ştreang, în vreo cinei minute.

Corespondentul nostru de la Satu Mare nu ne comunică ce anume i-au spus „oamenii serioşi” fetiţei sculată din morţi. Dacă au certat-o pentru trecut sau au sfătuit-o pentru viitor, cum au certat-o şi cum au sfătuit-o. În locul lor, la căpătâiul Ileanei, i-am fi spus acestei fetiţe muncită de atât de dureroase întrebări că dacă ţine într-adevăr şi cu tot dinadisul să le afle un răspuns, atunci trebuie să se astâmpere. Şi că, pentru a şti cum se moare, trebuie să ştii în prealabil cum se trăieşte. Ileana Matei să stea frumos deoparte şi să crească mare. Va afla că există multe feluri de a muri. Va afla cum se moare de tuberculoză, cum de sărăcie, cum se moare sub roţile unei locomotive, cum se moare din oboseală, din lene sau din capriciu, cum se moare încet, zi de zi, sub aparenţele înşelătoare ale vieţii ... Va afla atâtea lucruri şi nu va şti până la urmă nimic, ceea ce o va convinge, târziu de tot, cât era de trist şi inutil gestul ei de la 12 ani.

O SCRISOARE DIN PROVINCIE

Scrisesem acu vreo două săptămâni un articol despre Noua-Suliţă, unde tocmai avusese loc o întrunire politică a d-lui Argetoianu. Fără să ştiu altceva despre acest târg decât că este o comună aproape urbană, cu câteva biete mii de locuitori. Observam că a face acolo o întrunire este un fapt mult mai interesant şi mai politic decât a cuvânta la Bucureşti, într-o sală din centru, căci provincia, deşi colaborează mai lent şi mai nesimţit la mişcarea şi orientarea forţelor politice, lucrează asupra lor mai eficace şi mai organic.

Era, după cum vedeţi, o observaţie care privea incidental Noua-Suliţă, căci putea să privească orice târg, din orice provincie.

Articolul acesta nu a trecut însă fără a deştepta în conştiinţa prietenilor noştri de la Noua-Suliţă (sau „Suliţa nouă”, cum ţin ei să rectifice) un mic acces de melancolie, foarte just de altminteri şi foarte modest în acelaşi timp. Am primit drept urmare o lungă şi frumoasă scrisoare în care se spun nenumărate lucruri despre orăşelul acesta unde se înfăptuiesc cu însufleţire atâtea lucruri, câte în altă parte nu se fac nici cu bani, nici cu instituţii oficiale, nici cu oameni influienţi.

„În această pârlită de Suliţă – scrie corespondentul meu – unde noroiul se răsfaţă primăvara şi toamna până la butucul roţii" există o bibliotecă cu revistele la zi, un cerc cultural care îşi propune să dezbată anual o problemă de cultură regională (anul acesta: «contribuţii la monografia şi sistematizarea Suliţii»), şi mai ales – căci biblioteci şi cercuri sunt pretutindeni – există un grup de oameni care citesc, discută, se documentează pentru plăcerea de a cunoaşte, pentru pasiunea de a şti."

Scrisoarea prietenului nostru vorbeşte despre cărţi, ziare, buletine de specialitate, literatură, economie politică, finanţe – toate ajungând la Suliţa a doua zi după apariţia lor la Bucureşti şi trezind acolo – curiozitate nemăsurat mai serioasă decât în Capitală, unde lucrurile trăiesc şi mor cu febrilitate, într-o zi.

Îmi pare rău că nu pot tipări în întregime această scrisoare. Aţi vedea câtă fervoare şi în acelaşi timp ce exact simţ critic, pun îndepărtaţii noştri prieteni provinciali în cunoaşterea şi judecarea a tot ceea ce se face şi se agită, departe de ei, dar nu peste capul lor, în capitală.

Ceea ce ar trebui să mărească răspunderile noastre faţă de noi înşine şi de munca noastră.

TELEGRAFUL ARE HUMOR

Telegramele de ieri anunţau un incident serios în desfăşurarea conferinţei dezarmării de la Geneva.

Este vorba anume de o gravă divergenţă asupra definiţiei agresorului. Diplomaţii, care se ocupă pe malurile lacului Leman mai puţin cu dezarmarea şi mai mult cu alcătuirea unui dicţionar pacifist, nu se înţeleg asupra termenului ăstuia şi n-au ajuns deocamdată să ştie cu precizie ce e aia un agresor. De aici, discursuri, replici, argumente, contraargumente. ... Până una alta s-a numit o subcomisiune ceea ce este soluţia cea mai cuminte. În curând populaţia Elveţiei va fi alcătuită exclusiv din subcomisiuni.

Există însă o ironie a telegrafului, care este un instrument obiectiv, dar cu simţul humorului foarte dezvoltat. Căci odată cu sus-zisa telegramă geneveză, ni s-a transmis de mai departe – de la Washington – o altă ştire la fel de importantă. Ea merită citată integral.

„După terminarea conversaţiilor dintre d-nii Roosevelt şi Ishi, trimisul special al Japoniei, s-a dat un comunicat comun care declară între altele: „Suntem de acord asupra ideii că stabilitatea economică şi liniştea politică sunt complimente esenţiale ale unei păci sănătoase.

Comunicatul exprimă speranţa că prin colaborarea ţărilor interesate, se va ajunge la stabilirea unei păci solide, care să asigure prosperitatea mondială”.

Declaraţia, după cum vedeţi, nu e rea. Ba e chiar drăguţă. Stabilitate economică, linişte economică, pace sănătoasă – nici că se poate mai gentil.

Dar cine face aceste propuneri serafice? D. Ishi? Şi cine este domnul Ishi? Reprezentantul Japoniei.

Reprezentantul aceleiaşi Japonii care întâmplător organizează actualmente câteva excursii prin vecinii săi semănând, ici-colo, puţin foc, puţine gaze asfixiante, puţină moarte. De acolo, din Manciuria şi Jehol, aceşti turişti ne trimit şi nouă europenilor, în chip de cărţi poştale ilustrate, actualităţi sonore de cinematograf în care se pot vedea uneori mâini zburătoare şi capete retezate, o întreagă anatomie descompusă sub focul mitralierelor, mai sistematic decât în planşele medicale din cărţile de şcoală.

Asta nu-i împiedică însă pe japonezi să ceară la Washington „stabilirea unei păci solide". Şi foarte bine fac. Căci la ce ar mai servi formulele diplomatice, dacă nici pentru un comunicat oficial nu ar fi bune?

Declaraţiile d-lui Ishi ar trebui să slujească de exemplu confraţilor săi de la Geneva, atât de scrupuloşi în fixarea unei definiţii nuanţate. La ce trudesc ei de atâta timp să găsească termenii ăi mai buni şi mai delicaţi pentru o definiţie la urma urmelor atât de indiferentă? Definească nu importă cum, semneze nu importă ce – asta nu va împiedica pe nimeni să-şi vadă de treburi când i-o veni bine.

Suntem doar înţeleşi din capul locului că toţi, absolut toţi dorim o „pace solidă". Numai că fiecare doreşte „altă" pace solidă.

UN COLEG FRANCEZ AL LUI SELETZKY

De la Paris ni se anunţă scurt, telegrafic, fără detalii, achitarea lui Oustric.

Iată cum se termină după tărăgăneli de ani de zile o afacere care la timpul ei părea să cutremure din temelii întregul regim politic al republicei. Descoperirea întunecatei afaceri SNIA-Viscoza în toamna lui 1930 fusese o lovitură producătoare de panică. Un ministru de justiţie, un ambasador, doi subsecretari de stat, nenumăraţi deputaţi şi senatori, funcţionari de carieră şi oameni de afaceri erau implicaţi în această adevărată catastrofă financiară, nu atât de gravă prin cifre, cât de scandaloasă prin nume.

O teribilă febră vindicativă circula în opinia publică: se cereau capete retezate. Toate felinarele Parisului să fi fost transformate în „stâlpi ai infamiei" – şi tot n-ar fi ajuns pentru imensul contingent de oameni compromişi.

Guvernul se remania, vedetele politice bănuite cădeau brusc în dizgraţie, ziarele tunau de indignare, mari afişe de protest acopereau zidurile cetăţii.

La Cameră, sub prezidenţia bonomului Louis Marin, transformat subit în Robespierre, comisia de anchetă parlamentară funcţiona zi şi noapte ca un nou „tribunal pentru mântuirea publică". Miniştri, şefi de partide, foşti prezidenţi de consiliu defilau în faţa acestor judecători aspri, trebuind să-şi justifice veniturile şi să arate cu acte în regulă cu ce bani anume îşi cumpără ţigările şi îşi plătesc aperitivele. Un vânt de intransigenţă morală bătea prin blânda ţară a Lutetiei.

Pe urmă, spre vară, lucrurile s-au liniştit. Din oboseală probabil. *Chansonnier*-ii din Montmartre au luat asupra lor dosarul chestiunii şi eroii afacerii

Oustric serveau acum drept *rime inedite pentru* cântecele la modă.

Afacerea Oustric trecea printr-o perioadă, ca să zic aşa, literară – încoronată spre buna dispoziţie generală a publicului, într-o revistă a lui Rip, jucată la teatrul Palais-Royal.

Din acest moment sumbru, catastrofala, revoltătoarea afacere Oustric era clasată, definitiv şi solid clasată. Burghezia, democraţia şi capitalismul francez trecuseră printr-un ceas penibil, dar îşi dăduseră seama la timp că „redresarea morală" este o istorie cu bucluc şi cu riscuri.

A urmat procesul lui Raoul Péret la Senat, ceea ce a fost un spectacol solemn, unde venerabilul bătrân a avut ocazia să plângă puţin şi să fie achitat. Trei săptămâni mai târziu, era primit în audienţă la Élysée.

Treptat şi discret, toţi eroii „oustricarzi" ieşeau din actualitate, care achitaţi, care uitaţi. Mai rămânea doar Oustric în persoană, ca să plătească el pentru toţi, – lucru care, până la urmă, s-a dovedit a fi un devotament inutil.

Alaltăieri, juraţii departamentului Seinei i-au dat şi lui drumul.

Astfel îşi stinge burghezia democrată marile accese de conştiinţă.

PROPAGANDĂ CU CLOPOŢEI

Nu cunoaştem decât în rezumat – un rezumat tare zgârcit – rezoluţia cu care Mica Înţelegere a

Presei şi-a terminat alaltăieri lucrările conferinţei de la Praga.

Foarte generoase cu discursurile miniştrilor, agenţiile de presă sunt foarte fudule faţă de discursurile gazetarilor. E aici o mică neglijenţă colegială: şase coloane întregi pentru cuvântările diplomaţilor şi numai 27 de rânduri (le-am numărat), pentru dezbaterile reprezentanţilor presei. Gazetarii sunt prea sceptici în ce priveşte voluptăţile publicităţii, ca să se supere pentru numai atâta lucru.

Dar am fi vrut să putem urmări în detalii, cu ajutorul telegrafului, conferinţa aceasta de presă, căci din toate organizaţiile ce trăiesc în marginea Micii Antante – mai mult în marginea ei, decât pentru ea – cea mai interesantă şi mai capabilă de realizări efective ni se pare această „Mică Înţelegere a Presei", organism netehnic, nepolitic şi nu tocmai oficial, dar tocmai de aceea în stare să lucreze viu şi spontan într-o serie de probleme înecate în formalităţi ţepene.

Cum nu avem însă detalii, să ne mulţumim cu ceea ce ne oferă scurta telegramă Rador.

Se pare că reprezentanţii presei celor trei ţări aliate şi-au pus problema propagandei Micii Antante. Mai serios decât altădată, mai grav decât altădată. Momentul e bine venit. Puţin prea târziu, dar oricum bine. Căci trebuia să ne spunem în sfârşit cu sinceritate, că propaganda noastră este insuficientă, naivă şi grosolană. Că ea este depăşită net de propaganda ţărilor adverse şi că, în această direcţie, Ungaria izbuteşte să facă nemăsurat mai mult decât Iugoslavia, Cehoslovacia şi România, toate trei la un loc. Ar fi prea uşor pentru noi să dăm exemplul

Romei sau al Berlinului, unde cauza Micii Antante este din capul locului pierdută şi unde chiar instrumente de persuasiune nesfârşit mai subtile decât cele pe care avem inocenţa să le utilizăm s-ar dovedi insuficiente. Dar se intâmplă lucrurile altfel, cu totul altfel, la Paris? Izbutim noi cel puţin acolo, în capitala antirevizionismului, în oraşul de reşedinţă occidentală a Micii Antante, izbutim noi cel puţin acolo să contracarăm efectiv atacurile de opinie publică ale Budapestei?

Face mare senzaţie la Paris raportul deputatului Adrien Dariac asupra bugetului Ministerului Afacerilor Străine. Rareori s-au spus lucruri atât de vehemente şi de brutale într-un raport oficial. Ei bine, este în acest text un paragraf, care ne priveşte direct. E probabil că *gazetarii congresişti de la Praga* l-au cunoscut.

Domnul Dariac afirmă că de la 1930 propaganda ungară s-a bucurat pretutindeni, dar în Franţa în mod special, de o intensitate fără precedent şi că în aceşti ultimi trei ani ea a izbutit să convertească o întreagă serie de publicişti francezi la revizionism, cel puţin în ce priveşte tratatul de la Trianon. Altfel, cine a trecut prin Franţa şi s-a informat acolo altfel decât din gazetele oficiale, ştie de altminteri că imaginea unei Ungarii martirizate este un clişeu de circulaţie apreciabilă şi cu suficient răsunet în opinia publică, sentimentală ca toate opiniile publice. Domnul Dariac aduce acestei constatări, o confirmare sprijinită pe cifre şi fapte.

Lucrurile nu pot fi lăsate mai departe în bună voie a întâmplării. Propaganda antirevizionistă trebuie să iasă din faza demonstraţiilor lirice. Întrunirea trilingvă de la Arenele Romane a fost excelentă. Cele de la Belgrad şi de la Praga de asemeni. Dar nu avem naivitatea de a crede că faptul de a-l trimite pe d. Tătărescu să vorbească sârbeşte în Iugoslavia soluţionează ceva. Nu pe români, nu pe cehi, nu pe sârbi trebuie Mica Antantă să-i documenteze asupra nefericitei probleme revizioniste.

În momentul în care Germania îşi crează un minister special al propagandei, în momentul în care Franţa însăşi, prin acelaşi raport al deputatului Adrien Dariac, ia în considerare eventualitatea unui asemenea minister la Paris, mijloacele utilizate până acum de Mica Antantă pentru informarea şi câştigarea opiniilor publice străine se dovedesc de o lene şi o bonomie puţin cam senilă.

Conferinţa de presă de la Praga a făcut un lucru admirabil asumându-şi rezolvarea chestiunii. Este nemăsurat mai calificată, fiind nemăsurat mai puţin gravă. Programul de propagandă schiţat în rezoluţia finală este simplu, practic şi realizabil. El are mai ales marea calitate de a lua oficiul propagandei din mâna diplomaţilor şi a-l trece în mâna ziariştilor. Un organism de presă la Geneva, trei comitete de presă la Bucureşti, Belgrad şi Praga, norme de colaborare între toţi ziariştii iugoslavi, cehi şi români din fiecare capitală europeană – iată o întreagă reţea de puncte de acţiune.

Puncte de acţiune, nu birouri – căci propaganda nu se face de inşi sedentari şi gomoşi, ci de oameni tineri curioşi să se documenteze, să se convingă şi să convingă. Şi ea nu se face la recepţii oficiale, ci în redacţii, în adunări amicale, în convorbiri neoficiale, într-o muncă vie, diversă, particulară.

Mica Antantă va trebui să înţeleagă de aici încolo că funcţia propagandei nu este să pledeze, ci să edifice.

Ca şi pisica, propaganda cu clopoţei nu prinde şoarecii. Sau, ştiu eu? şoareci o fi prinzând ea – dar oameni şi simpatii, niciodată.

CHIAR ÎN CAZ DE RĂZBOI...

Congresul PEN-Cluburilor de la Ragusa s-a încheiat – ca toate congresele – cu o moţiune.

N-am fost la Ragusa, dar nu mi-ar fi fost greu să spun dinainte, şi cu ochii închişi, ce anume avea să se „decidă” acolo. Libertatea spiritului, concordia popoarelor, condamnarea intoleranţei, solidaritatea intelectuală a scriitorilor etc.

În materie de platitudine oficială, literaţii sunt mai tari decât miniştrii. Este probabil trista fatalitate a genului oficial care te împiedică – oricine ai fi – să spui în asemenea chestii altceva decât inocente banalităţi. Cetiţi corespondenţa schimbată între Paul Valéry şi Salvador de Madariaga în editura Societăţii Naţiunilor şi veţi vedea că nici cele mai alese spirite (Valéry este Valéry, iar Madariaga e un cap european de real prestigiu), nici cele mai alese inteligenţe nu pot suporta apăsarea dosarelor diplomatice şi sucombă în formule gata făcute.

Nu aşteptam, aşadar, ca textul votat la Ragusa să aducă inovaţii în materie. Nici de stil, nici de idei. Este însă un pasagiu care trebuie remarcat.

„Aceste principii (toleranţă, solidaritate, libertate etc ...) PEN-Clubul le socoate aşa de vitale, încât la ultimul său congres s-a hotărât ca, *chiar în caz de război*, să le rămână credincios”.

Acest „chiar în caz de război” este foarte lăudabil, dar puţin imprudent. Oamenii erau se vede bine dispuşi, dejunul fusese bun, vinul stimulator, iar Adriatica se vedea probabil frumos prin ferestrele sălii de şedinţă. Toate aceste circumstanţe i-a dispus la atitudini eroice.

Dar este războiul atât de departe în urma noastră, pentru ca să fi uitat cum se întâmplă lucrurile „în caz de război”? Ce erau cei 93 de nemţi care semnau în 1914 un ignobil manifest? Scriitori, parcă. Ce meserie aveau francezii care scriau tot pe atunci că Goethe este un cretin şi teutonii care afirmau că Racine e un analfabet? Cine demonstra că Wagner e un neurastenic şi că Debussy e un leşinat? Scriitori, mereu scriitori.

Recitiţi astăzi tot ce s-a scris de la 1914 la 1918 în gazetele germane, franceze, austriece, engleze, italiene, sub semnături onorabile şi veţi găsi cea mai dezolantă colecţie de falsificări, calomnii, trucagii şi minciuni. Valori spirituale certe, idei, cărţi şi credinţe pe care veacurile le ridicaseră deasupra tuturor hotarelor pentru răscumpărarea atâtor tâmpenii anonime, cele mai frumoase şi mai limpezi bucurii ale spiritului uman cădeau dintrodată târâte în noroi, sfâşiate, murdărite sălbatec. Şi la acest dezmăţ, scriitorii colaborau cu o bună credinţă supremă. Aceeaşi bună credinţă, cu care votează astăzi la Ragusa manifeste idilice.

NU SUNTEM SINGURI

Ar fi fost foarte interesant pentru cei care se plâng la noi – cu atâta dreptate de-altminteri, cu atât de tristă dreptate – de soarta scriitorului român, ar fi fost foarte interesant să stea de vorbă, în această privinţă, cu d. Leon Pierre Quint, criticul francez aflat până deunăzi la Bucureşti. Ar fi aflat astfel o seamă de lucruri, pe care gazetele literare pariziene nu le scriu, şi care indică o simţitoare asemănare între soarta scriitorilor de pe malurile Seinei şi a celor de pe malurile Dâmboviţei.

Noi ne plângem bunăoară că cifra curentă a lectorilor unei cărţi de oarecare succes nu depăşeşte 5000. Dar nici la Paris lucrurile nu stau altfel şi cifra medie a tiragiilor nu o întrece decât foarte rar pe a noastră. Există, e drept, cinci succese mari pe an – şi ele ating într-adevăr proporţii impresionante, îmbogăţindu-i pe editori şi autori. Sunt cărţile care se trag în 80 până la 100.000. Mai există în medie alte 20 de succese anuale care realizează ediţii între 20 şi 30 de mii. Inutil de spus că aceste succese nu se bazează totdeauna pe criteriul valoarei, ci pe întâmplare, pe vogă, pe capricii de moment. Marea mulţime a cărţilor franceze îşi împart însă un destin egal, cunoscute puţin, vândute puţin, uitate repede.

Volumele de poezie se editează şi la Paris, nu numai la noi, cu banii autorilor. Editorii nu tipăresc versuri sau le tipăresc din obligaţii extraliterare. Volumele lui Valéry, în ciuda gloriei lui critice şi mondene, s-au vândut în maximum 4000 de exemplare. Iar pentru a-i da posibilitatea să trăiască, guvernul a organizat un oficiu de studii de cultură mediteraneană, numindu-l pe Valéry rector – ceea ce constituie o străvezie sinecură.

În genere (şi d. Pierre Quint îmi dădea preciziuni de nume) scriitorii de cărţi o duc prost, foarte prost. Ori absorbiţi de o a doua profesiune, ori, în cazul în care se devotează exclusiv scrisului, trăind într-o boemie financiară istovitoare. Mult mai bine sunt retribuite articolele de revistă – cam 1000 de franci o cronică literară, ceea ce este de-a dreptul fabulos în raport cu prăpăditele noastre sute de lei. Dar sunt puţini cei care lucrează metodic pentru reviste şi sunt mai puţini acei care – lucrând astfel – izbutesc să creeze paralel şi o operă literară serioasă.

Scrisul rămâne mai departe un sacrificiu material, un penibil sacrificiu. „Nu, nu – îmi spunea d. Pierre Quint în faţa unei vitrine plină cu cărţi franţuzeşti, unde ne opriserăm un moment – nu sunteţi singuri”.

1900 ÎN MONDENITATE ŞI POLITICĂ

A avut mare succes la Paris, în cursul stagiunii acestea, o piesă de Marcel Achard a cărei acţiune se petrece în bună parte în anul 1910.

Se pare că spectatorii au fost deosebit de sensibili la poezia aceasta retrospectivă. Pentru a sărbători 100 de reprezentaţii, autorul a organizat un dejun festiv în stilul epocii, cerând invitaţilor săi să vie în haine şi rochii de la 1910.

A fost probabil un strălucitor eveniment monden, căci cronicarii vorbesc entuziaşti despre acest dejun care a dezgropat o întreagă modă defunctă.

Jocul nu este nou. În ultimii trei ani, parizienii l-au jucat de câteva ori – şi totdeauna cu o bună voie copilăroasă. În 1930 bunăoară, când teatrul Mogador reluase opereta *La vie parisiènne* a lui Offenbach, spectatoarele de la premieră au fost poftite să vină în rochii lungi. A fost o mică revoluţie de modă.

De atunci, n-a fost lună în care parizienii să nu se pasioneze după o nouă reconstituire mondenă a trecutului. Actualităţile de cinematograf au dus până la noi ecourile şi imaginile acestor inocente plăceri. S-au organizat adevărate procesiuni în stilul anilor 1900 – 1910. Când o cursă de taxiuri de la 1905, când o defilare de echipagii la Bois de Boulogne, cu valeţi anacronici şi toalete dezmormântate, când o expoziţie de artă decorativă din vremea marei expoziţii... S-a reconstituit primul zbor cu avionul, s-au pus în circulaţie câteva autobuze cu cai şi platformă, s-au reactualizat romanţe sentimentale de pe vremea bunicilor noştri. Expoziţia retrospectivă a lui Boldini sau Toulouse-Lautrec în plastică şi cartea lui Paul Morand în literatură au întregit această pasiune generală pentru anii dinaintea războiului.

Oricâtă ironie ar intra în aceste evocări, nu e mai puţin adevărat că ele ascund un sâmbure de regret. E ceva nostalgic şi trăit în amintirea aceasta stăruitoare, în chemarea acestor umbre din trecut. E un fel de evadare din actualitate, o mărturisire indirectă că formele noi de viaţă te neliniştesc şi te sperie, că în fond ai prefera agitaţiei lor certitudinea placidă dinaintea catastrofei. 1900 era un an comod şi idilic. 1933 este un an întunecat şi grav. În 1900, dominau nenumărate iluzii în plină juneţe. Astăzi, nu domnesc decât o serie de dezamăgiri definitive şi câteva nădejdi neclare.

Spune mult faptul că această pasiune pentru deliciile epocii lui 1900, vine din Franţa şi este a francezilor.

Este o adevărată fugă dinaintea timpului. Un refugiu nemărturisit. Un refugiu care îşi are de altminteri echivalenţe mult mai serioase, dincolo de viaţa mondenă, în politică.

Tot ce se face în politica externă a Franţei şi în politica ei economică porneşte de la grija unică de a păstra lucrurile cum sunt, de a menţine vechile certitudini, vechile principii, vechile adevăruri, de a restabili un echilibru din alte vremuri şi a-l sili să dureze. E o poziţie care îşi are tragicul ei şi justificările ei. Foarte uşor să o ironizezi, dar nu prea uşor să o înţelegi în tot ce are ireductibil şi poate fatal.

Buletinul meteorologic al lumii e întunecat: vreme rea, vreme foarte rea. E greu pe asemenea timp să ieşi afară din casă. Cine îţi poate face o vină din faptul că în timp ce plouă cu grindină, furtună şi fulgere, tu tragi obloanele ferestrelor, încui uşile şi rămâi să meditezi la zilele cu soare din trecut?

Rişti desigur ca lucrurile să se limpezească fără *tine*, peste capul tău şi rişti ca la sfârşitul potopului, deschizând uşa casei tale – presupunând că a mai rămas în picioare – să dai de o lume pe care nu o mai cunoşti, care nu te cunoaşte şi în care nu-ţi mai găseşti locul.

Dar deocamdată, până atunci, e aşa de greu să te desparţi de tot ce ţi se pare că există astăzi, de tot ce a existat până astăzi...

Nostalgicele toalete de la 1910! Cine ar fi spus că într-o zi vor fi atât de consolatoare?

PRINCIPESA MARTHA BIBESCU: DESTINUL LORDULUI THOMSON OF CADINGTON

Cetitorul român cunoaşte foarte puţine lucruri din opera Principesei Bibescu. Nu ştiu ce socoteală a editorilor bucureşteni i-a făcut să traducă fără alegere cele mai plate romane franţuzeşti şi să ignoreze în acelaşi timp cărţile acestei scriitoare de la noi, care vorbeşte despre lucruri de la noi, despre fapte, oameni şi peisagii familiare cunoaşterii noastre. Dacă nu valoarea acestei literaturi de prim ordin, cel puţin interesul ei documentar şi local ar fi trebuit să ispitească atenţia unui editor. Mi se pare un exemplu de stupidă lene şi indiferenţă faptul că, nici până astăzi, nu i s-a dat cetitorului de limbă românească traducerea romanului *Catherine-Paris*, una din cele mai frumoase povești de iubire din câte s-au scris în anii de după război.

A fost totuși un mare noroc, un neasemănat noroc, întâmplarea că singura traducere ce se făcuse până deunăzi din cărțile Principesei Bibescu a fost o carte de portrete (*Două portrete.* Cultura Națională, 1931). Astfel cetitorul lua cunoștință de latura esențială a literaturii acesteia care nu este o artă de imaginație, ci una de adevăr și cunoaștere. Principesa Bibescu este un „moralist", în înțelesul francez al termenului: un scriitor de esență și ținută clasică, atras de peisagiul pasiunilor umane pe care le înțelege cu un perfect simț de ordine interioară, cu o perfectă claritate ce nu exclude desigur emoția, dar o stăpânește prin demnitatea expresiei, claritate care, mai ales, nu exclude misterul și miracolul.

Este o artă de psichologie și pasiune, ce se realizează deplin în portret, unde Principesa Bibescu a trasat câteva siluete statuare, de mare pregnanță epică, dar și de complexă dramă interioară.

Pe această linie se plasează și *Destinul lordului Thomson*, carte ce continuă – amplificându-le – preocupări de artă mai vechi.

Este ciudat sentimentul de tragedie și de împăcare simultană cu care se desfășoară viața lordului Thomson în cartea aceasta. Mort la Crive-Coeur, în pădurea Allone, în accidentul dirijabilului R. 101, omul acesta nu moare totuși accidental. E un destin care se împlinește acolo. Un destin ale cărui fire nevăzute Principesa Bibescu le leagă peste trecerea anilor, descoperind corespondențe tulburătoare între fapte și lucruri aparent străine și cu totul întâmplătoare.

La 23 de ani, pleacă în război împotriva burilor şi numele acestui popor – bur – este prima silabă din numele bărbatului, care trei decenii mai târziu avea să construiască aeronava R. 101: Burney.

Coincidenţă desigur.

În acelaşi război, într-o seară, în apropierea unui pod sfărâmat, cineva îi iese în cale, întrebând de el în trecere: lordul Kitchener.

„Vrăjitoarele lui Macbeth şi-au întins mrejele de-acolo, de pe frontul sud-african. Cu şaptesprezece ani mai târziu, Kitchener este acela care încredinţează lui Thomson misiunea secretă care-l va duce la Bucureşti (pag. 24).”

Tot coincidenţă.

În 1915, la Mogoşoaia, lordul Thomson se întâlneşte într-o seară cu Sir Samuel Hoare, care va fi mai târziu predecesorul său la ministerul aerului şi va colabora împreună cu el la realizarea planurilor lui Burney pentru construirea dirijabilului. Amândoi semnează pe aceeaşi pagină în cartea casei Bibescu.

Mereu coincidenţă, dar recunoaşteţi, o coincidenţă deconcertantă.

„Pe pagina pe care au semnat se şi întinde parcă umbra lui R. 101”.(pag. 97)

În 1923, la formarea primul cabinet MacDonald, Thomson urmează să ocupe ministerul de război. Lucrul este gata stabilit şi ziarele străine îl anunţă ca fapt îndeplinit. Ar fi fost de-ajuns atâta lucru, pentru ca dezastrul lui R. 101 să nu se fi întâmplat niciodată.

„Dar în ţara lui Moray Fith, la coasta mării, ursitoarele caledoniene torceau altfel. Aerul va fi ministrul Aerului...” (pag. 141)

În ianuarie 1930, venit pentru o scurtă vizită la Paris, îi spune unui amic francez un cuvânt în care probabil nu simţea nici el apăsarea destinului: „Ce ţară frumoasă ai! într-o zi voi veni să mor în Franţa” Opt luni mai târziu, îşi îndeplinea promisiunea: venea să moară în Franţa.

În iulie, acelaşi an, la Londra îi spunea Principesei Bibescu, pe care o conducea sub bolta lui Westminster Hall: „– E cea mai frumoasă sală gotică din lume – nu-i aşa?

În octombrie sub aceeaşi boltă sicriul lui se pierdea printre alte patruzeci, în „cea mai frumoasă sală gotică din lume”.

Ce sunt toate aceste „coincidenţe”, aceste „nimereli” altceva decât treptele morţii pe care el o purta în el însuşi din primul ceas, veghind asupra ei, ascultându-i glasurile intime, urmărindu-i legile dinainte hotărâte?

Povestea acestei vieţi este cu adevărat povestea unui destin şi, dacă întreaga carte este scrisă într-o dureroasă lumină, nu e mai puţin adevărat că lectura ei este consolatoare.

Principesa Bibescu are arta de a merge direct spre punctele nevralgice ale unei vieţi. Nu există detalii indiferente pentru ochiul ei, nu există momente fără semnificaţie, nu există gesturi, replici sau amintiri fără gravitate. În scrisul său totul capătă valoare şi înţeles. Puţini scriitori ştiu să dea o mai substanţială semnifiacţie lucrurilor mici. Băgaţi de seamă cum din cele patru-cinci notaţii citate mai sus (notaţii peste care oricine altcineva ar fi trecu cu uşurinţă), cum din aceste câteva momente aparent secundare şi pierdute de-a lungul unei vieţi agitate de probleme şi dificultăţi nemăsurat mai mari, Principesa Bibescu ştie să lege reţeaua destinului.

Undeva (cred că în scrisoarea adresată aceluiaşi lord Thomson în *Croisade de l'anemone* – dar nu sunt deplin sigur), d-sa scrie un admirabil cuvânt, pe care l-am mai citat o dată, mai de mult şi care mi se pare decisiv pentru întreaga sa artă.

„Il *n-a* pas de petites preuves en amour: toutes sont grandes".

Dar nu numai în amor toate dovezile sunt mari, ci oriunde în viaţă şi Principesa Bibescu ştie atât de bine acest lucru, încât în cărţile sale se apropie totdeauna de aşa-zisele „fapte mărunte" cu o fervoare lucidă, care le face să exprime cele mai hotărâtoare drame ale existenţei.

Dacă prima jumătate a volumului reprezintă „ciclul morţii", cea de a doua reprezintă „ciclul iubirii". Prima a fost scrisă de Principesa Bibescu: a doua de lordul Thomson însuşi.

„*Smaranda*" – acest caiet de însemnări personale – întregeşte portretul eroului cu nenumărate trăsături epice, de o valoare cu atât mai mare, cu cât „literatura" e absentă. Nu vreau să spun că lordul Thomson nu a fost un scriitor. A fost dimpotrivă unul autentic şi înzestrat. Scurta nuvelă de la sfârşitul volumului – *Cheile Ierusalimului* – este un exemplu de humor şi graţie. Ceva din Anatole France şi Bernard Shaw, prin acuitatea concentrată a observaţiei. Multe alte pagini sunt de-a dreptul excelente. (Ultima noapte petrecută la Bucureşti, sub ameninţarea imediată a prizonieratului – pag. 271-275

– Pasagiul sinistrului concert de pian din orășelul rusesc – pag. 279-282).

„*Smaranda*" valorează însă nu atât prin aceste calități de ordin strict literar, cât prin elementele documentare pe care le adaugă cunoașterii lordului Thomson. Paginile sale servesc de cutie de rezonanță destinului povestit de Principesa Bibescu.

Este pasionant să urmărești un același moment de viață în versiunea Principesei Bibescu și în versiunea lordului Thomson, să vezi luminat de două conștiințe prietene, desigur, dar deosebite totuși, același sentiment, același fapt, aceiași oameni, să urmărești cum aceste două melodii se întâlnesc, se suprapun și se despart, încadrând până la urmă același unic destin.

Critic vorbind, ar putea să fie în această reluare a temei, o metodă de roman revelatoare. Dar poate fi vorba de metodă, într-o atât de simplă carte, lipsită în așa grad de artificii?

Destinul lordului Thomson este o operă gravă, sobră, însuflețită de poezia ireductibilă a fatalității și a resemnării în fața ei. Nu un roman și nici o biografie. O legendă.

ȘCOALA DIN BĂNIȚA

Anul trecut, în septembrie, am primit la redacție o jalbă de departe, din munți, din partea învățătorului școalei primare din satul Bănița, județul Hunedoara. Scrisori și plângeri ne vin multe, căci oamenii sunt deprinşi să găsească mai multă înţelegere şi prietenie într-o redacţie de ziar, decât într-o anticameră de minister. Dar din toate plângerile câte am primit şi primim, scrisoarea învăţătorului Constantin Ştirbu da la Băniţa era cea mai amărâtă. Omul nu cerea nimic pentru el. Cerea pentru şcoala lui – o biată baracă, în care de câţiva ani îi adună pe copiii satului, ca să-i înveţe carte. Câteva ierni au fost suficiente pentru a prăpădi de tot coliba şcoalei şi în pragul iernei trecute, învăţătorul se vedea ameninţat să rămână cu şcolarii lui desculţi (fiindcă la Băniţa, ţăranii sunt săraci) în ploaie şi zăpadă.

„Iarna se apropie, ploile de toamnă vor începe; iar prin acoperiş şi tavan va trece apa de ploaie în sala de învăţământ ... iar viscolele vor şuiera aici în vârful munţilor, pe ferestrele sparte ... În numele copilaşilor de şcoală strig în ghearele disperării ...”

Asta era prin septembrie, ce s-a întâmplat de atunci cu şcoala din Băniţa, n-am ştiut. Noi am scris aici, arătând cum stau lucrurile şi i-am îndemnat pe cetitorii noştri să-i trimeată un ban în dar şcolii aceleia „din vârful munţilor”, cum zicea epistola necăjitului nostru Constantin Ştirbu.

Iarna a trecut greu, la Băniţa mai greu decât oriunde şi şcoala tot prăpădită a rămas. Cei 93 de şcolari şi învăţătorul lor s-au luptat cum au ştiut cu zăpezile. „Ghiarele disperării” nu s-au dovedit chiar atât de tari, încât să biruie încăpăţânarea de a-i învăţa carte pe copii ciobanilor de pe munte. Dar nici uşor de suportat n-au fost aceste ghiare.

Acum, că a venit vara, Constantin Ştirbu ne scrie din nou. Fiindcă multe ierni de felul ăsta, oricum n-are să mai poată duce. Nu el. Dar copiii care-i sunt daţi în grijă, prost îmbrăcaţi şi prost hrăniţi, cum sunt prin locurile acelea.

„Am bătut din poartă în poartă, cerşind fondurile necesare construcţiei localului, dar n-am putut aduna decât 43.100 lei. Încă atât mi-ar mai trebui şi ţinta ar fi reuşită".

Constantin Ştirbu are încredere în oamenii de inimă care ar voi să-şi imagineze un moment ce este munca lui încăpăţânată pe colţul de piatră seacă unde se luptă de atâţia ani cu atâtea mizerii. Şi le cere să-l ajute.

Dar domnul ministru Gusti cunoaşte soarta şcoalei primare No. 2 din comuna Băniţa, judeţul Hunedoara? Poate nu. Şi poate că ar fi suficient să o cunoască.

CONFERINŢA D-LUI RENÉ BENJAMIN

O seară excelentă, cea de alaltăieri la Fundaţia Dalles. În frac, cu silueta sa de dirijor de orchestră, cu mâinile mobile şi expresive, cu privirea când languroasă, când acidă, sub sticla puţin perfidă a ochelarilor, d. Renè Benjamin părea mai mult un concertist decât un conferenţiar. În momentele melancolice ale vorbirii, scobora vocea şi apleca pe umăr capul, cum l-ar fi aplecat pe lemnul unei viori. Pe urmă, tresărea brusc, vindicativ, străpungător, într-una din acele vehemente imprecaţii ce fac farmecul oratoriei sale dantelate. Incontestabil, un mare artist.

Un mare, un genial cabotin. Totul colaborează la mirajul cuvântului său, la puterea de seducţie a frazei sale. Gestul, ritmul, vocea, tăcerea. D. Benjamin nu îşi vorbeşte conferinţa: şi-o joacă. O pune în scenă. Privindu-l ai impresia că este regizorul propriilor sale imagini de stil şi gândire.

A povestit câteva din momentele de viaţă ale celor „trei mari francezi", despre care ne vorbea. Duelul Clemenceau – Déroulède, întrevederea Barrès – Clemenceau, convorbirea Joffre – French. A jucat rolurile tuturor acestora, identificându-se cu ei, împrumutându-le vocea, imitându-le gestul, surâzând pentru ei, încruntându-se pentru ei, indignându-se odată cu ei. Aş vrea să cunosc actorul capabil de atâtea transfigurări scurte, repezi, complecte.

D. Benjamin ne va vorbi săptămâna viitoare despre „teatrul făcut om, în persoana lui Sacha Guitry". Cu exact acelaşi titlu, şi numai cu o substituire de nume, Sacha Guitry ar putea să ne vorbească despre René Benjamin.

Căci e un întreg teatru acest om şi conferinţa lui este un întreg spectacol, cu textul scris de el, jucat de el, montat de el, acompaniat de el.

E o subtilă plăcere să urmăreşti spectacolul acesta, o adevărată voluptate. Dar nu mi-aş ierta să nu mărturisesc, în ciuda acestei incontestabile seducţiuni, că este în apariţia d-lui Benjamin ceva dezamăgitor. Am avut o uşoară impresie de desuetudine. Am avut sentimentul nu numai că acest om cu perfectă ţinută mondenă e desuet, dar că ceea ce spunea şi oricât de frumos spunea, în acea sală cu smokinguri şi rochii elegante, era desuet, provincial salonard, „*vieux jeu*".

Mi s-a părut puţin ciudat că un francez din 1933 poate vorbi despre problemele continentului, în trecere e drept, exact ca la 1900, ca şi cum de atunci nimic nu s-ar fi schimbat, ca şi cum războiul cel mare n-ar fi fost. Şi mi-am adus aminte de o conferinţă a lui Keyserling, ascultată de mult la Paris. Era vorbită într-o franţuzească bolovănoasă, lipsită de graţie, ba uneori lipsită de sinteză, cu colţuri, cu asprimi, cu poticniri. Dar era conferinţa unui om care gândea în prezent, pe viu. Pe actual.

Nu ştiu cum să vă explic, dar d. René Benjamin, dându-ne o seară de voluptate intelectuală, ne-a silit în acelaşi timp să ne gândim şi la trista sterilitate a artei.

ROMÂNIA A CÂŞTIGAT PENTRU A DOUA OARĂ „CUPA BALCANICĂ”

25.000 de oameni! E foarte uşor de spus asta, dar pentru ca să ştii precis ce este, trebuie să vezi. Trebuie să fii acolo, prezent, înglobat în mulţime, acoperit de masa care te înconjoară, însufleţit cu ea, aşteptând cu ea, încordându-te cu ea, târât de marile ei valuri de simpatie, antrenat în reacţiunile ei repezi, spontane, brusce.

Oamenii rămân cel mai frumos spectacol din lume. Era o beţie de culori în imensul amfiteatru al O. N. E. F.-ului, sub soarele acela care cu un excelent simţ sportiv acceptase să asiste la *match*. Rochii albe, rochii roşii, rochii albastre, haine de vară, şaluri multicolore, batiste agitate, pălării deschise – era o fâlfâire imensă de lumini și culori. Numai femei frumoase, numai oameni tineri. O după-amiază pavoazată cu surâsuri.

De jur, împrejurul stadionului, până departe, până foarte departe, pe acoperișuri, pe firme, în pomi, pe hornuri de fabrică, lume, lume, lume ... Pe la orele 5, când pe poarta dinspre strada Izvor, încep să sosească automobilele oficiale, tribunele, peluza, curtea, strada – întreaga geografie a O. N. E. F.-ului – este strivită sub apăsarea mulțimii.

D. gen [eal] Bădulescu, prezidând fericit această latifundie sportivă, salută pe scările tribunei oficiale guvernul: d-nii Vaida Voevod, D. R. Ioanițescu, V. V. Tilea, M. Ghelmegeanu.

Cinci minute mai târziu în aplauzele tuturor, coboară din automobil Voievodul Mihai. E în ținută de sport: haină gris tăiată englezește, pantaloni scurți, caschetă. Camarazii săi de școală îl înconjoară în tribuna regală, iar în mijlocul lor, primul ministru; cum stă de vorbă cu toți deodată și cu fiecare în parte, pare un bunic încurcat de întrebările nepoților.

Șase ceasuri fără zece minute. Echipa iugoslavă a intrat pe teren. Aplauze, salutări ... Se cântă imnul național.

O companie din regimentul 2 Vânători de gardă, No. 9, prezintă armele. E o primire amicală desigur, dar protocolară.

Ce vreți? E firesc, noi îi așteptăm pe ai noștrii. Iată-i! 25.000 de oameni în picioare îi aplaudă. Lung, vibrant, stăruitor, până ce primele sunete ale imnului nostru regal ne opresc pe toți în loc, descoperiți, tăcuţi. Ştiţi ce se cheamă tăcerea a 25.000 de oameni? Ştiţi cât de tare se aude tăcerea a 25.000 de oameni?

Şi acum va începe „drama cea mare”.

Dacă aţi fost de faţă, veţi înţelege că termenul nu este exagerat. Iar dacă nu aţi fost e inutil să vă explic.

Este în aer o tensiune care stă să se spargă. Nu ştiu ce s-ar fi întâmplat dacă iugoslavii ar fi marcat primul gol. Nu izbutesc să-mi imaginez.

Dar era imposibil. Imposibil, împotriva calculelor tehnice care acordau iugoslavilor superioritatea, imposibil, împotriva pronosticurilor care sperau pentru noi în cel mai bun caz un *match* nul, imposibil pentru că aşa voiau 25.000 de oameni. E suficient atâta.

Jocul în primele momente e drastic, scurt, nervos, precis. Mingea este complect în stăpânirea noastră. Jucăm continuu în faţa porţii iugoslave. Şi în al 7-lea minut Bindea marchează primul gol.

Nu ştiu să povestesc ce a fost. A fost o rupere de nouri. Zburau pălării în aer, se agitau bastoane, ziare, batiste, scânduri, brânci. La peluză, cineva aruncă în aer un iepure de casă şi îl prinde iar. Trebuie să fie cineva care îşi aminteşte de laba de iepure care-i servea lui Charlie Chaplin drept *„porte-bonheur”* în *Luminile oraşului*. Două alte goluri urmează repede în cinci minute, în acelaşi stil, în acelaşi ritm.

Şi abia după acest de al treilea gol, lucrurile se liniştesc deplin, ca după o ploaie. Jucăm liniştit, strâns, elegant, nu fără duritate, dar cu detaşarea pe care ţi-o dă certitudinea. În mijlocul tuturor, Cotormany primeşte mingi, împarte mingi, soluţionează situaţii grele, deschide atacuri, cu un calm prezidenţial. E pur şi simplu formidabil.

Celelate două goluri – şi ultimile – sunt primite cu acelaşi entuziasm, mai amuzat însă de astădată, mai puţin febril. Tabela indică 5-0 pentru noi. Deasupra tribunei regale, un *speaker* iugoslav în faţa microfonului, transmite dezastrul la Belgrad şi Zagreb. Prima repriză s-a terminat.

10 minute de destindere şi odihnă. Ne regăsim, ca după o catastrofă evitată, mai tineri, mai vorbăreţi.

— Nu ţi-am spus eu ...

Toată lumea vrea să fi spus, toată lumea vrea să fi ştiut.

Repriza doua urmează cu acelaşi joc strigent, armonios şi legat. Dominarea este netă, absolută. Nici un *shoot* la poarta românească.

— Sepci, ai să rămâi virgin, ţipă galeria. Sepci, ai ajuns şomeur.

Nici noi nu mai marcăm, ce e drept, dar asta nu împiedică să fim continuu stăpâni. Vogl opreşte o minge, sărind cu amândouă picioarele, la un metru deasupra pământului. Momentul acesta ar fi trebuit cinematografiat.

....Şi acul ceasornicului a trecut de ultimul minut.

Publicul rupe lanţurile şi năvăleşte pe teren, punând stăpânire pe jucători şi ducându-i pe braţe până la tribuna oficială, unde d. Vaida îi felicită părinteşte, iar d. D. R. Ioaniţescu, vechi sportiv, îi recunoaşte pe fiecare în parte.

„Noroc Bindea! Ce faci Vogl? Să trăieşti Cotormany ...”

Cu greu, foarte cu greu, lumea se îndură să plece. E un entuziasm care nu vrea să se destrame.

Căci, iată, acum la ceasurile 9, în timp ce scrim aceste rânduri, sub ferestrele redacţiei noastre, trec sute de manifestanţi strigând în ritm, aceeaşi veste: cinci-la-ze-ro ... cinci-la-ze-ro ... cinci-la-ze-ro ...

O.N.E.F.

Ieri la O.N.E.F., Regele, guvernul, armata şi publicul au sărbătorit o muncă de zece ani, care reprezintă nu atât o instituţie, cât un spirit. Într-adevăr ce este precumpănitor în Oficiul Naţional de Educaţie Fizică nu sunt direcţiile, subdirecţiile, secretariatele, arhivele, hârtiile şi formalităţile, ci viaţa. Viaţa directă, simplă creatoare. Nicăieri în altă parte nu cred să se facă mai puţină birocraţie.

Nu se lucrează la O.N.E.F. cu dosare, ci cu oameni. Aici stă probabil secretul succesului formidabil, care a făcut în zece ani dintr-un început modest şi sărac, un mare aşezământ de cultură, cu ramificaţii în toată ţara, cu influenţă în cele mai depărtate straturi populare, cu priză directă asupra pasiunii mulţimilor.

Sportul este manifestarea de viaţă modernă cea mai apropiată de instinctul maselor şi de orientarea timpului nostru care, liberat de nenumărate prejudecăţi şi ipocrizii, se îndreaptă spre o viaţă complectă, tânără, spontană. Nimic nu răspunde mai direct bucuriei omului în mulţime, curiozităţii lui, naivităţii lui creatoare. Este o dezlegare a instinctului său de joc şi libertate.

Sunt în această pasiune admirabile rezerve de energie, pe care acţiunea le poate capta şi le poate face fertile pentru colectivitate. Rezerve de energie care trebuie disciplinate, stimulate, ordonate. Această funcţiune de disciplinare i-a revenit O.N.E.F.-lui. Şi O.N.E.F.-ul a îndeplinit-o copios.

„Azi încheiem abia o prefaţă" a spus d. general Bădulescu Suveranului. Desigur. Pentru că oficiul este în plină activitate, în mijlocul unui program care niciodată nu ajunge la capăt, căci pe măsura realizării sale, îşi creează noi obiective, îşi lărgeşte perspectivele.

„Atunci când toţi românii vor fi pe arenă şi nici unul spectator ...". Iată o ambiţie care depăşeşte toate programele cu putinţă, dând O.N.E.F.-ului un rol permanent de educator naţional, de selector al energiei lor colective, de centru al tinerelor generaţii ce vin şi vor să vină. Universitate şi stadion, institut militar şi organism civil, spectacol şi laborator, Oficiul Naţional de Educaţie Fizică ia astfel proporţiile unui adevărat minister, grupând nenumărate probleme de viaţă naţională, acţionând asupra unui nesfârşit şir de activităţi şi categorii sociale.

Toate acestea într-un ritm şi într-un spirit pe care le rezuma ieri o frază a profesorului Octav Onicescu. „Trăieşte în acest loc o tinereţe perpetuă".

Aceste vechi realizări şi aceste noi nădejdi, au fost toate sărbătorite ieri, la capătul unei etape şi la începutul alteia.

O FACULTATE DE VARĂ

Prieteni ai Franţei sunt mulţi la noi şi „specialistul în literatură franceză” este o specie extrem de frecventă între Nistru şi Tisa. Cei mai mulţi sunt mobilizaţi zilnic între orele 5 şi 7, în *hall* la Athenee Palace, unde osteniţi de vulgaritatea limbii româneşti, conversează franţuzeşte şi consumă ceaiuri.

Asta nu împiedică însă ca franţuzeasca ce se vorbeşte curent la noi să fie un fel de dialect daco-galic, o fuziune curioasă de sintaxă bucureşteană şi termeni parizieni.

Împotriva acestei siluiri metodice, încearcă să lupte d. M. N. Şerban, profesorul de literatură franceză de la Facultatea de Litere din Iaşi. Cărturar de cunoscută valoare, istoriograf literar cu succese însemnate la Paris, unde teza sa despre Pierre Loti pare să facă autoritate în materie, deţinător al unui premiu al Academiei Franceze, membru al societăţii scriitorilor francezi, d. Şerban şi-a făcut din profesiunea sa o pasiune. De câţiva ani, de când lucrează la facultatea ieşeană, viaţa culturală a capitalei moldovene se resimte de iniţiativele acestui om harnic, îndrăzneţ, animat şi animator. În jurul cercului de studii franco-române, „Lutetia”, pe care l-a creat, d. Şerban a organizat cursuri de felurite grade, de iniţiere pentru începători, de informaţie şi perfecţionare pentru studenţi şi intelectuali. În editura aceluiaşi cerc, a tipărit fără nici un câştig material, ba uneori cu serioase pierderi, gramatici, tratate de pronunţare, antologii şi culegeri de texte. De asemeni a invitat la Iaşi diverşi scriitori francezi, de frumoasă strălucire literară, organizând conferinţe care alcătuiesc cea mai vie şi mai directă propagandă cu putinţă.

Pentru anul acesta, profesorul Şerban a luat iniţiativa unui curs de vacanţă pentru limba şi literatura franceză la Piatra Neamţ, sub direcţiunea sa şi cu profesori francezi. Programul acestui curs este dedicat în special profesorilor secundari de franceză, agenţii de transmisiune cei mai direcţi ai învăţământului. E un program complect, metodic, detailat, la alcătuirea căruia se vede bine că a prezidat un spirit de sinteză şi o încercată experienţă. Cursul superior cuprinde lucrări şi studii care, cu siguranţă, ar putea să treacă în programul oricărei facultăţi din Franţa şi mă întreb dacă bunăoară cursurile de vară ale facultăţii de la Grenoble urmează un program mai întreg şi mai sistematic. Lucrări de fonetică, lucrări de compoziţie, studii de gramatică superioară, prelegeri de istorie şi artă – e o întreagă licenţă, mai mult decât o licenţă, condensată în cele două luni ale vacanţei.

Iniţiativa profesorului Şerban ne va obişnui astfel cu munca serioasă şi cu lucrul neimprovizat într-o materie în care până azi a domnit neglijenţa şi incompetenţa din cauza abundenţii de specialişti.

ÎNTRE STADION ŞI BIBLIOTECĂ

D. profesor Iorga scrie în „Neamul Românesc" de alaltăieri, într-unul din acele articole concise şi ascuţite ce fac geniul său gazetăresc, o aspră mustrare pentru sport. Balcaniada nu a fost pentru d-sa altceva decât „succesul unor jucători de minge englezească aruncată în aer cu deosebite părţi ale corpului". Iar desfătarea mulţimii, adeziunea entuziastă a presei şi participarea festivă a oficialităţilor, lucruri de neînţeles.

„Nu înţeleg – atâta tot. Şi am crezut că trebuie să arăt şi altora, cari poate *sunt în măsură să mă* lumineze, de ce nu înţeleg ceea ce mi se pare numai o imensă copilărie a unei lumi uşuratece".

Fără să fim „în măsură a lumina" pe cineva în materie de sport şi fără să fim în treburile acestea mai mult decât iubitori de spectacol, vom cuteza să-i supunem d-lui profesor câteva obiecţii. Nu atât pentru a-l convinge pe d-sa, cât pentru a ne da nouă înşine socoteală de o pasiune, la care – mărturisim cu sfială – am participat.

Am fost pe stadion duminică, un om mai mult între alţi 24.999 de oameni, am aplaudat odată cu mulţimea aceasta, am strigat, am aclamat, am fost sincer emoţionaţi de lupta celor 22 de bărbaţi din arenă ...

Mustrările d-lui profesor Iorga ne privesc deci în egală măsură şi ne-ar fi greu să ne ascundem sub anonimatul unei învinuiri generale pentru a scăpa de justificări. Hotărât, e preferabil să le dăm aceste justificări, atâtea câte sunt şi cum sunt.

„O imensă copilărie" – sportul? Poate da. Am spune chiar mai mult decât atât: singura copilărie, ultima copilărie ce mai rămâne. Într-o lume apăsată numai de drame obscure şi obosită de descompuneri latente, e puţin lucru să existe undeva posibilitatea de a evada, de a redeveni simplu, de a reintra în copilărie, de a regăsi bucuria veţii fizice?

Instinctul nostru de joc – ceea ce înseamnă în fond necesitatea noastră ireductibilă de poezie, de odihnă, de gratuitate – în nici un alt spectacol nu-şi găseşte o mai largă descărcare decât în spectacolul sportului. Nimic artificial, nimic „făcut", schematic şi convenţional aici. Totul e spontan, direct, imediat...

Nu suntem obosiţi de teatru, unde cortina, decorurile, reflectoarele şi sufleurul disting permanent autenticitatea iluziei, amintindu-ţi la fiecare pas de convenţiile absurde ce colaborează la această complicată păcăleală, care se numeşte o „reprezentaţie"? Nu suntem blazaţi de virtuozităţile technice ale cinematografului, unde de cele mai multe ori maşina supleneşte viaţa?

Sportul însemnează punerea înainte a omului. Este o întreagă moralitate, o întreagă estetică în acest simplu adevăr.

E prea uşor să condamni sportul, opunând stadionului biblioteca. Întrebarea este însă dacă un intelectual nu are nimic de învăţat din stadion.

Jocul liber, deschis, netrucat, dominat exclusiv de legile obiective ale situaţiei, este infinit superior, ca semnificaţie morală, dezbaterilor intelectuale în care arguţia şi falsa abilitate amestecă la fiecare pas adevărurile. Dacă d-lui profesor Iorga i-ar fi fost dat să cunoască în activitatea d-sale ştiinţifică sau politică numai adversari de loialitatea unui *football*-ist, poate că munca i-ar fi fost pe jumătate mai simplă.

Oriunde se pot truca valorile şi ierarhiile. Absolut oriunde: în ştiinţă, în artă, în literatură, în politică. Numai în sport nu. Aici valorile autentice se impun necesar, direct, inevitabil. Aici, reputaţiile se menţin sever prin calităţi mereu dovedite, mereu supuse unui examen permanent. „Cel mai bun" numai în sport izbuteşte să fie în rândurile dintâi. În toate celelalte activităţi omeneşti, „cel mai bun" este destinat să crape de foame.

Dacă nu ar fi decât justiţia aceasta sumară şi infailibilă între oameni, dacă nu ar fi decât spiritul acesta de virilitate simplă, fără ascunzişuri, fără trucuri, şi încă ar fi suficient pentru ca biblioteca să-şi deschidă din când în când ferestre spre stadion.

MIRCEA DAMIAN: *DOUĂ ŞI-UN CĂŢEL*

Celula No. 13 cartea pe care ne-o aducea sub braţ d. Mircea Damian, ieşind anul trecut pe poarta închisorii Văcăreşti, fusese un mic miracol. Dintr-o dată scriitorul acesta al cărui debut mărturisesc că îmi displăcuse prin exces de facilitate, dintr-o dată îşi schimba preocupările, viziunea, mijloacele tehnice, spiritul, orizonturile.

Era un nou scriitor. Mai grav, mai serios, mai închis în el însuşi şi mai puţin sedus de efectele exterioare ale situaţiilor. *Eu sau frate-meu,* volumul de debut, fusese o culegere de farse simple, schematice, rudimentare, anecdotice, uneori cu haz, alteori fără, dar totdeauna uşoare şi lesne consumabile. Literatură de mâna a doua, având asupra „schiţelor vesele” din „Universul”, „Rampa” sau „Dimineaţa” oarecari superiorităţi de stil, insuficiente însă pentru o demarcaţie definitivă. Să nu fi fost d. Damian altceva decât un camarad de despărţământ literar cu d-nii N. Vlădoianu, N. Constantinescu, Ion Pribeagu?

Nu. *Celula Nr. 13* a revelat subit posibilităţi nemăsurat mai complexe şi a făcut dintr-un făcător de schiţe amuzante, un scriitor atent la dramele vieţii, aplecat asupra destinului oamenilor, înţelegător cu nuanţele unui sentiment, sensibil la emoţia unei lumini sau a unui peisagiu. Din vechile sale predilecţii „comice”, nu-i rămânea d-lui Damian decât darul de a observa anumite trăsături groteşti şi de a le preciza scurt, lapidar, ceea ce adăuga scrisului său o acuitate într-adevăr remarcabilă.

Din nefericire noul său volum, *Două şi-un căţel*, reia firul primei cărţi şi legându-se de *Eu sau frate-meu* trece peste *Celula Nr. 13*, ca şi cum nici n-ar fi existat vreodată. Este o eroare. O foarte gravă eroare, asupra căreia am vrea să-l facem foarte serios atent pe d. Damian. Căci nu e vorba aici de ratarea unei cărţi mai mult sau mai puţin, ci este vorba de o întreagă carieră literară.

Vrem să-i spunem d-lui Mircea Damian, cu multă prietenie pentru d-sa, dar mai ales cu foarte multă grijă de un destin scriitoricesc în care am crezut şi sperăm a crede mai departe, vrem să-i spunem că primele sale două cărţi reprezintă două drumuri distincte, între care d-sa trebuie să opteze. Nu există fuziune posibilă între scriitorul lui *Eu sau frate-meu* şi scriitorul *Celulei Nr. 13*. Cei doi Mircea Damian nu pot convieţui. Ei reprezintă în aşa măsură *altceva*, încât intâlnirea lor într-una şi aceeaşi persoană, mi se pare a fi un caz de prestidigitaţie psichologică.

Este foarte posibil ca activitatea primului Mircea Damian să fie scriitoriceşte mai uşoară şi comercialmente mai rentabilă. Dar tocmai de aceea Mircea Damian trebuie să se decidă pentru cărţile din familia *Celula Nr. 13*, abandonându-le pentru totdeauna pe cele din familia adversă. Aş fi bucuros să pot comunica aici toată gravitatea acestei deosebiri. Rar un scriitor s-a aflat la o mai decisivă răscruce personală, decât Mircea Damian azi. Ţine de el, ţine de luciditatea lui, de severitatea lui faţă de sine însuşi, să devină un creator sau să ajungă un revuist, să scrie romane sau să facă scheciuri.

Numai în cazul al doilea, în cazul renunţării definitive la un ideal de artă, îi va mai fi îngăduit lui Mircea Damian să scrie cărţi de nivelul prezentei *Două şi-un căţel*.

Din cele 13 schiţe pe care ni le prezintă volumul, numai două sunt posibile: *A murit mama* şi *Cauza*. Toate celelalte sunt cu desăvârşire vide de substanţă, construite pe o anecdotă, cu efecte mecanice, cu lovituri puerile, cu întâmplari de un fantastic mai trivial decât banalitatea. Complicitatea dintre Virgilică şi căţel, care face subiectul primei schiţe, este un fapt atât de sărac ca imaginaţie şi humor, încât te întrebi cum de nu s-a plictisit autorul să scrie 32 de pagini pe asemenea anemică stupiditate. Nu mă pricep în humor, dar cred că există şi stupidităţi mai generoase, mai darnice, mai bogate.

De asemenea sunt uluit că un scriitor poate socoti suficient pentru o bucată literară faptul că un dansator idiot sărută în timpul unui scurt circuit, pe amfitrioana casei (*Crăciunul unui scriitor*, pag 111). Ultimul scenarist de operete nemţeşti are mai multă fantezie comică decât presupune asemenea „gag”.

Cred, de altfel, că d. Damian şi-a dat seama sau cel puţin a bănuit pauperitatea acestor motive comice şi atunci a încercat câteva incursiuni de psichologie stranie în *Râsul* (pag. 35), *Hainele* (pag. 71), *Chelnerul din vagon-restaurant* (pag.91), *Mărinache Pâtpâdac* (pag. 151). Sunt câteva încercări temerare şi cu totul dincolo de posibilităţile acestui scriitor. Povestea omului care „şi-a lăsat râsul în oglinda fotografului” este o istorie veche şi implicând oricum altă artă, de altă substanţă. Nu-l văd pe Mircea Damian concurând cu Edgar Poe, T.A. Hoffmann sau Hans Heinz Ewers. De altminteri tema se degradează încă o dată, 60 de pagini mai departe, în cazul chelnerului care „nu ştie să plângă”.

La fel de impropriu se dovedeşte domnul Damian pentru exerciţiile de psichologie pirandeliană din schiţa *Hainele* şi *Marinache Pâtpâdac*, unde se ocupă cu... descrierea personalităţii. Nu datele absurde ale celor două situaţii sunt îndeosebi regretabile, ci sărăcia intuiţiei, schematismul sterp al stărilor de suflet, facilitatea de cronică veselă cu care e tratată „drama”.

O singură idee autentic comică în tot acest volum (căci comicul d-lui Damian vine totdeauna din „cap”): brusca alarmă a eroului, din schiţa *Între absurd şi imposibil*, care se trezeşte la cinematograf alarmat de întrebarea dacă nu cumva „ar putea să moară uitând să respire”.

O singură tresărire de tragic în toată cartea: durerea subită a omului care îşi aminteşte din senin, după 20 de ani, că „i-a murit mama”.

Un singur motiv psihologic interesant şi oarecum suficient argumentat: sinuciderea omului care nu poate uita bătăile de inimă ale unei pisici, mai de mult ucisă din vina lui. „Când să i-o dau, îi cuprinsei pieptul cu mâna stângă. *Şi deodată simţii cum inima pisicii îmi bătea în palmă.* Dar bătea atât de viu, încât avui senzaţia că inima animalului este chiar în vinele palmei mele, că însăşi inima mea se coborâse în palmă şi palpita violent.

A, Domnule Procuror! Să ţii în palmă, în palma stângă, o inimă care bănuieşte că va muri. O inimă care să nu fie inima ta” (pag. 134).

Cu excepţia acestor trei momente, tot restul cărţii e facil, artificial, făcut, silit. Anumite scurte tresăriri de humor sec, se epuizează şi ele prin repetare.

„— Ce ai face să mor acum?

— Mai întâi te-aş înmormânta” (pag. 48).

Replica nu e lipsită de oarecare violenţă comică în simplicitatea ei logică. Dar când, câteva zeci de pagini mai târziu, o regăsim sub altă formă, înţelegem că e vorba aici mai mult de un procedeu mecanic, decât de umor şi fantezie.

„— Ce ai face ... dacă te-aş arunca pe fereastra vagonului, din goana trenului?

— Aş cădea în cap, dincolo de fereastră.” (pag. 97).

Evident, d. Mircea Damian este un scriitor prea stăpân pe scrisul său şi cu abilităţi tehnice prea frumoase, pentru ca în 169 de pagini câte are volumul, să nu izbutească anumite fragmente demne de citat. Stilul său precis, clar, vehement în concentrarea lui pe alocuri, dialogul său viu şi dramatic, tonul just al replicilor – sunt calităţi pe care i le-am cunoscut d-lui Damian de la debut. Nimeni nu ştie să scrie cu atâta concizie şi fericită zgârcenie de adjective.

„Doamna Clara Pamojnicu, fată mare fără intenţie până la douăzeci şi cinci de ani, a «căzut» fără gând, iar când s-a desmeticit n-avea nici o pretenţie.

— Pleci? – o întrebase el simplu.

— Da, e târziu ... La revedere".

Iată în cinci rânduri, o întreagă comedie. Asemenea fragmente sunt dese şi unele începuturi de schiţă sunt de-a dreptul excepţionale ca virtuozitate. Dar nu ajunge. Perfecţia de stil nu este decât o unealtă şi nu e deloc indiferent să ştii dacă cu un ciocan vei bate o tablă de acoperiş sau o icoană de argint. Pe noi ne interesează mai mult materialul decât procedeele, mai mult substanţa decât tehnica. D. Mircea Damian este un excelent lucrător, pierdut în treburi de mâna opta. Îi cerem să revină unde trebuie, spre dificultăţi şi munci demne de instrumentele ce-i stau la dispoziţie. Îi cerem să taie drumul plăcut şi ieftin, pe care a pornit-o la vale, şi să se întoarcă pe căi mai ascunse şi mai greu de explorat.

Noi îl aşteptăm acolo – şi îl aşteptăm cu amiciţie în ciuda necazului pe care aceste rânduri aspre i-l vor face poate.

A DOUA CONFERINŢĂ A D-LUI RENÉ BENJAMIN

TEATRUL FĂCUT OM: SACHA GUITRY

D. René Benjamin a vorbit vineri seară la orele 9, în sala Fundaţiei Dalles despre Sacha Guitry, evocând figura marelui comedian şi dramaturg parizian, cu aceeaşi ascuţită vervă, cu care săptămâna trecută ni-i evocase pe Clemenceau, Barrès şi Joffre.

Din câteva anecdote, din câteva fraze citate, din câteva gesturi, d. Benjamin creează un om, cu care se identifică şi pe care îl joacă apoi ca pe un personagiu.

L-am văzut astfel, în interpretarea sa, pe Sacha Guitry crescând în mediul familiei sale de oameni de teatru, l-am văzut licean leneş şi insubordonat, scriitor juvenil şi elev detestabil, repetent cu încăpăţânare şi tot cu încăpăţânare autor dramatic la ... 16 ani.

Fiu al lui Lucien Guitry, actorul celebru, Sacha îşi rezumă singur ascecensiunea: „Aveam un nume; mi-am făcut un pronume”. E un om destinat teatrului. Asta se simte din fiecare rând pe care îl scrie.

Pentru edificarea auditoriului său, d. Benjamin a cetit, cu multă artă şi abilitate scenică, trei fragmente din trei piese de Sacha Guitry. (*La*

Fontaine, Un beau mariage şi Un soir quand on est seul).

Sacha Guitry e un om fericit, pentru că are pasiunea meşteşugului său, pe care nu-l trădează. El ştie bine că a da unor actori să-ţi joace rolurile tale, înseamnă a-ţi lăsa copiii pe seama asistenţei publice. De aceea joacă singur. Toate piesele lui se nasc sub formă de personagii. Personagii pe care le creează, fiindcă lucrul acesta îi face plăcere, şi pe care le joacă din acelaşi motiv. Ceea ce îl apropie de amintirea lui Molière, de care de altminteri viaţa l-a apropiat şi mai trist în ultima vreme, cu prilejul despărţirii lui de Yvonne Printemps. 16 ani a jucat cu această delicată artistă, 16 ani au trăit împreună pentru teatru. El putea face tot, iar ea putea realiza tot.

Această admirabilă comuniune a fost subit întreruptă de un eveniment care a ocupat în ultima vreme îndelung cronica mondenă şi scandaloasă a ziarelor pariziene.

Ultimele piese ale lui Sacha Guitry au părăsit tonul comediei: au ceva dureros, până azi neîntâlnit în opera sa. Faptul acesta nu este o consecinţă a dramei sale intime, ci mai mult o anticipaţie, căci cele mai recente lucrări au fost în realitate scrise cu ani în urmă.

Sacha Guitry îşi iubeşte publicul. Pentru că îşi iubeşte meseria. Şi în aceeaşi măsură îi detestă pe critici. Îi detestă şi, în acelaşi timp, suferă de neînţelegerea lor.

Nu este în acest fapt nici vanitate, nici susceptibilitate. Este o dragoste explicabilă pentru tot ce este decor, punere în scenă, cadru ... Aceeaşi dragoste care îl face pe Sacha Guitry să fie fericit de faptul că este ofiţer al legiunii de onoare şi să aştepte cu emoţie un fotoliu academic.

„Academicienii nu mă vor, pentru că eu joc în fiecare seară? E drept: ei nu joacă decât o dată pe săptămână, joia în matineu”.

D. Benjamin a vorbit cu prietenie, cu fervoare, cu tristeţe pe alocuri, şi, la sfârşitul conferinţei sale, simţind valul de aplauze pe care sala, încântată de ceasul petrecut, îl pregătea, a rugat ca aceste aplauze să-i fie adresate de aici lui Sacha Guitry, la Paris.

6 DOLARI PE ZI

Atâta primeşte pe zi un delegat american la conferinţa de la Londra: 6 dolari. Vreo 125 de franci francezi la cursul zilei, sau, în bani de ai noştri, 800 lei.

Nu veţi spune că delegatul american nu este o marfă ieftină. Cu banii ăştia mă întreb dacă la noi ai izbuti să întreţii cum trebuie, pe malurile Dâmboviţei, un sub-şef de cabinet ministerial care – orice s-ar zice – nu e chiar tot una cu un diplomat yankeu pe malurile Tamisei.

E drept că nici delegaţii americani nu se arată cu totul încântaţi de retribuţia aceasta de care s-au plâns guvernului de la Washington susţinând că este „inadecvată” situaţiei şi obligaţiilor lor. „Inadecvat” este un termen foarte politicos şi timid pentru tot ce ar vrea să exprime în această chestiune şi este foarte probabil că, într-o împrejurare egală, diplomații români ar fi găsit o expresie mai vehementă și mai drastică.

Guvernul american a răspuns cu o ridicare din umeri. Nu are nimic de făcut: 6 dolari pe zi și nici o centimă mai mult. Cifra e fixată prin lege – celebra și morocănoasa lege de economii, care a inaugurat regimul Roosevelt. Cu trei ani în urmă, la conferința navală, delegații Americii erau plătiți cu 20 de dolari zilnic, ceea ce făcea atunci peste 300 de lei. Dar guvernul de la Washington socotește că de atunci lucrurile s-au schimbat, lumea a mai sărăcit, șomajul a crescut, bugetul s-a anemiat și că toate acestea nu pot trece fără urmare pentru nimeni. În definitiv, e puțin comic și neelegant ca la o conferință, unde se vorbește despre șomaj, sărăcie și foame, delegații să trăiască în opulență. Asta le-ar putea da gustul să prelungească deliciile unor conversații atât de productive și să amâne la nesfârșit soluțiile.

Dusă până la ultimile ei consecințe psihologice, socoteala americanilor ar fi trebuit să prescrie diplomaților conferinței de la Londra câteva zile de foame sistematică: fiindcă, la urma urmelor, într-un fel se vorbește despre foamea abstractă, generală și anonimă a colectivităților și într-altfel se vorbește despre foamea ta personală, pe care o simți nu din raporturi tehnice și financiare, ci din protestul imperios al stomacului tău flamânzit. Cinci zile de foame la Londra – și problemele economice mondiale ar fi rezolvate.

Dar guvernul american nu e psiholog. El este numai econom.

De altminteri, delegaţii săi la conferinţă, dacă sunt oameni abili, n-au decât să se ia cu binişorul pe lângă delegaţii români care, slavă Domnului, au bani destui. Îşi vor complecta asfel cei 6 dolari „inadecvaţi”.

PUTEREA DE A FI RIDICOL

Telegrama de ieri care anunţa deschiderea expoziţiei de pălării futuriste la Milano era, desigur, foarte hazlie şi dacă aţi râs cetind-o, foarte bine aţi făcut.

Ideea este într-adevăr năstruşnică. Fiindcă, după cum aţi văzut, guvernul italian, prin d. F. T. Marinetti, membru al Academiei şi poet plenipotenţiar al regatului, ne propune să abandonăm bunele, vechile, burghezele noastre pălării de pai şi fetru, pentru a le înlocui cu pălării electrice. D. Marinetti a băgat de seamă că în timp ce întreg universul s-a modernizat, noi – oamenii – am rămas demodaţi ca nişte provinciali îndărătnici. Umblă avioane prin cer, se plimbă submarine prin adâncul oceanelor, circulă conferinţe şi melodii prin eter, emise şi captate de un băţ magic, zboară fotografiile de la un cap al pământului la alt cap prin belinograf – şi în mijlocul acestei imense fecundări de lumini, sunete şi imagini, noi continuăm să punem pe ceafă nişte maşini rudimentare şi desuete, cărora le zicem pălării.

Omul trebuie schimbat şi pus în concordanţă cu progresele pământului pe care trăieşte. Este o veche idee a d-lui Marinetti. Iată-l punând-o în aplicare şi începând realizarea ei, metodic, de la cap. Expoziţia de la Milano încearcă să lanseze câteva modele noi de pălării, pentru diverse ocazii şi diverse temperamente: pălării „terapeutice”, „poetice”, „semnalizatoare”, „rapide” etc.

D. Marinetti este un bărbat cu fantezie. D-sa nu este la întâia ispravă ciudată. Nu sunt decât doi ani, de când a întreprins un voiaj prin toate capitalele mari ale Europei, dând o serie de concerte cu un instrument futurist – russolofonul – un fel de combinaţie de orgă, fierăstrău şi piuliţă, cu care ţinea morţiş să înlocuiască instrumentele demodate, ca pianul şi vioara.

Nu este prin urmare surprinzător că după ce a reformat muzica, atacă reforma mult mai gravă a pălăriei.

Surprinzător însă poate părea unora numai faptul că această întreprindere este susţinută, stimulată şi patronată de însuşi guvernul italian, care îi acordă astfel un caracter de oficialitate.

Ei bine acest lucru, ori câte aparenţe comice ar avea, este un puternic semn de vitalitate. Un regim care suportă fantezia, un regim care îşi permite mari copilării, mari neseriozităţi, un regim care înfruntă cu atâta ingenuitate ridicolul, este un regim cu ascunse resorturi de viaţă, tânăr, liber, inegal poate, dar capabil de nebunii creatoare. Căci nu se poate şti niciodată de unde sare iepurele, dar în nici un caz el nu poate sări din redingota unui ministru ţeapăn, grav, moral şi reţinut.

E prea mult „simţ critic" în alcătuirea lumii vechi, lume care încă nu cunoaşte salvatoarea putere de a fi ridicol.

UN SONET CENTENAR

Toată lumea a cetit în tinereţe, în albumul cu suveniruri al unei verişoare de la călugăriţe, nişte versuri franţuzeşti foarte triste, de amor.

„*Mon âme a son secret, ma vie a son mystère...*"

Mai departe nu-mi amintesc. Erau cu totul 14 versuri – un sonet, gentil, melancolic, languros, pe care fetele şi-l comunicau în clasă pe hârtie sugătoare, memorându-l pe urmă în vederea unor circumstanţe favorabile.

De unde venea poezia asta? Cine o scrisese? În ce timpuri şi în ce ţară?

Nu se ştia nimic precis. Există un folclor al albumurilor cu suveniruri, la fel de misterios şi anonim ca orice folclor. Cugetări, maxime şi versuri, circulând prin toate registrele cu flori presate şi pierzându-şi origina în noaptea timpurilor:

Am legat fir cu fir
Şi-am ales un trandafir
Trandafirul se numea:
Te iubesc, nu mă uita.

Câţi barzi etern anonimi n-au colaborat la această literatură, câte drame modeste nu s-au terminat într-o rimă, câţi eroi tragici nu şi-au liniştit asfel năduful lor intim!

Dar sonetul franţuzesc, despre care e vorba, a ieşit repede din folclor şi anonimat, pentru a intra în istorie literară, în ziua în care am aflat că avea un autor cert. Sonetul era al lui Arvers. Nume a cărui celebritate nu ştiam cât este de mare pe întinsul pământului.

Nici o romanţă nu a umblat mai mult din om în om, nici un poem n-a servit mai multe istorii de iubire.

Sonetul lui Arvers a trăit, a circulat prin lume şi a fost transmis din generaţie în generaţie, printr-o tradiţie orală, pe care – cine ştie? – poate numai cânturile lui Homer au egalat-o.

Săptămânile trecute, sonetul acesta a împlinit o sută de ani. Este un centenar melancolic şi interesant. Melancolic pentru toate istoriile defuncte de amor, pe care le evocă, pentru toate eroinele naive, cărora în o sută de ani le vor fi fost adresat, mereu nou şi mereu inocent.

Interesant pentru fenomenul de istorie literară pe care îl reprezintă. Sunt supravieţuiri de acestea inexplicabile, alegeri de acestea ale destinului care, neavând simţ critic nici de doi bani, pune mâna la întâmplare pe un vers, un nume sau o pagină şi le aruncă în eternitate. Autorul centenarului sonet, acest obscur şi celebru Arvers, era un scrib de mâna opta, autor de piese proaste şi versificator de duzină. Era sortit el şi toată maculatura lui să fie în vecii vecilor uitat, dar norocul l-a făcut să scrie într-o bună zi 14 versuri şi tot norocul l-a adus călare pe aceste 14 versuri de-a lungul a o sută de ani şi îl va duce probabil multe sute de ani de aici încolo.

Să explice cine poate aceste mistere de vitalitate literară.

PARANTEZA DOLLFUSS

Acţiunea cancelarului Dollfuss, care – judecând după telegramele de panică din Austria – pare să fie mai mult febrilă, decât energică, deşteaptă în străinătate simpatii unanime. La Londra, cancelarul austriac a cunoscut un real succes de presă şi public. La Paris, a fost de-a dreptul sărbătorit. La Roma, chiar, unde flirtul fascisto-hitlerist putea să creeze rezerve serioase, la Roma chiar, politica premierului austriac a găsit aprobări categorice.

În conflictul austro-german, toată lumea este de partea Austriei. Consensul este general. Şi – adăugăm noi – explicabil. Căci este de ajuns să apară deodată în actualitate perspectiva Anschluss-ului pentru ca din senin concordia să se stabilească între toţi foştii aliaţi, de la Apenini la Tamisa.

Curioasă problemă şi Anschluss-ul ăsta! Este mortul viu al politicii europene de la 1919 până astăzi. Câte lespezi de mormânt nu s-au aruncat asupră-i, câte acte de deces nu i s-au scris şi ştampilat, câte oraţii funebre nu i s-au făcut ... Inutil. E un mort robust şi recalcitrant. La căpătuiul său, s-au întâlnit de foarte multe ori Anglia, Franţa şi Italia, într-o comuniune de sentimente aproape familiară.

Decesul la care asistau era un deces cu repetiţie. Cancelarul Dollfuss le serveşte astăzi o nouă variantă, cea mai aprigă, dar cu siguranţă nu cea din urmă.

Fiindcă a fost din capul locului ceva artificial în toată această problemă. Anschluss-ul este o chestiune de viaţă, de necesitate geografică, de fatalitate istorică. Iar toate forţele ce i-au fost opuse au fost de ordin juridic. Aici stă toată neînţelegerea şi întreaga rădăcină a chestiunii. Lupta se angaja între o realitate şi între un contract. E aşa de greu de spus pentru cine se pronunţă viaţa într-o asemenea bătălie?

De la semnarea tratatului de la Saint Germain şi până în ziua de azi, Austria n-a făcut altceva decât să exploateze cu abilitate toate echivocurile şi confuziile ce decurgeau din această opunere de forţe.

Austria nu ştia poate precis dacă ea personal are sau nu are interes să se unească cu Germania, dacă vrea sau nu vrea acest lucru. Dar ştia cu certitudine altceva: ştia că Franţa are interes să nu se întâmple Anschluss-ul, că Italia nu vrea Anschluss-ul, că Anglia nici ea nu-l vrea.

Şi atunci nimic n-a fost mai simplu, mai logic şi mai practic pentru guvernele succesive ale Austriei decât să prezinte independenţa ţării ca pe o concesie făcută foştilor aliaţi. Concesie ce presupunea evident compensaţii.

Austria n-a pierdut niciodată prilejul de a aminti marilor puteri ce sacrificiu constituie pentru ea independenţa, ce obligaţie penibilă, ce hatâr scump.

În 1920, ministrul Eichhoff, reprezentantul Austriei la Paris, îi trimetea lui Jules Cambon, preşedintele conferinţei ambasadorilor, o adresă în termeni care rezumau cu anticipaţie toată politica internaţională austriacă în decursul deceniului următor:

„Puterile care dispun de destinul nostru şi care de altfel ne impun datoria de a duce o existenţă independentă...”

Această „datorie”, această resemnată „datorie”, Austria a negociat-o permanent, când cu argumente patetice, când cu ameninţări limpezi.

Brutal vorbind, toată istoria politicei Austriei faţă de marile puteri foste aliate şi a acestor mari puteri faţă de Austria se poate rezuma într-un scurt şi lămurit dialog.

— Vreţi să rămân independentă? Plătiţi!

— Vrei să plătim? Rămâi independentă.

De la 1920 până azi, între Austria şi Marile Puteri a fost un nesfârşit schimb de despăgubiri reciproce. Marile Puteri dădeau bani, iar Austria semna garanţii de independenţă. Astfel se acumulau de o parte tratatele şi protocoalele, iar de altă parte împrumuturile.

Era naiv însă să se creadă că de dragul unor compensaţii economice şi financiare, oricât de mari, Austria avea să abandoneze definitiv şi complect perspectiva unirii cu Germania.

În primul rând, ar fi fost netactic. Anschluss-ul se dovedise un excelent instrument de presiune şi ameninţare. Întocmai ca scrisoarea lui Agamiţă Dandanache le „mai trebuia şi altădată”.

Pe de altă parte, chestiunea angaja cu adevărat prea profunde realităţi naţionale, ca să fie abandonată în schimbul unor milioane împrumutate.

Iată de ce, mai mult sau mai puţin închisă în străinătate, problema Anschluss-ului continua să fie cultivată metodic în interior, stimulată, studiată, menţinută într-o continuă şi arzătoare actualitate. Unirii politice cu Germania, interzisă ca formulă politică, i se substituiau eufemisme străvezii şi ceea ce s-a numit cu entuziasm *„Die Grossdeutsche Wirtschaftseinheit”* n-a fost decât o travestire incompletă a veşnic aceluiaşi Anschluss. Protocolul vamal austro-german de la Viena, în martie 1931, a fost numai un simptom, unul singur şi nu cel mai grav, al procesului lent şi sistematic ce se desăvârşea în Austria şi Germania, la adăpostul candidelor garanţii de independenţă.

Vedeţi deci, convulsiunile actuale din patria d-lui Dollfuss nu sunt accidente şi detalii ivite din chiar senin. Ele se încadrează într-o succesie de fapte şi forţe politice care vin de departe şi din adânc.

Va putea cancelarul de astăzi să le bareze? Şi este bine să le bareze?

Răspunsul ţine de partea pe care o iei în acest proces. Dar dacă nu iei nici o parte şi dacă nu ai decât ambiţia de a pricepe exact ce anume se petrece, atunci trebuie să recunoşti că eforturile cancelarului Dollfuss sunt deşarte. Iar bucuria Marilor Puteri, grăbită.

Să ţii lucrurile în loc – nu este şi n-a fost niciodată o soluţie. Ele trebuie să treacă mai departe şi să-şi împlinească destinul. Destinul lor regretabil poate, incomod desigur, dar necesar.

Că realizarea Anschluss-ului ne este sau nu plăcută, că ea loveşte sau nu interesele noastre şi ale altora, – aceasta este altă chestiune. Va trebui să fie lămurită din timp, pentru a nu ne lăsa surprinşi.

Deocamdată e suficient să ştim că regimul Dollfuss şi crâncena sa luptă este numai un episod. O paranteză.

„ÎN CAZEMATELE UMEDE...”

D. Radu Rosetti, care şi-a luat dificila sarcină de a-l apăra pe Bruno Seletzky, adresează prin presă o scrisoare deschisă ministrului de război, punând în discuţie o chestiune de procedură în materie de justiţie militară. Problema nu ne interesează, iar soluţia ei de asemeni nu. Advocat diligent, d. Rosetti face tot ce poate pentru apărarea situaţiei clientului său. Nimic mai normal.

Este însă în scrisoarea d-sale un anumit exces de zel, care poate deveni supărător şi – cine ştie? – primejdios chiar pentru cel apărat. Este anume un uşor ton de melodramă, un stil patetic şi un mic abuz de compasiune, ce par oricum deplasate în cadrul afacerii Skoda. S-a spus că Seletzky e o canalie. N-o fi chiar aşa. Dar dacă nu este canalie, nici martir nu are şansa să fie. Ori, este tocmai ceea ce d. Rosetti încearcă să facă din ciudatul său client: o victimă, un sacrificat, un inocent persecutat.

„Bruno Seletzky – scrie d-sa – deţinut de atâta vreme în cazematele umede ale unui fort ... ”. Foarte trist lucru, desigur. Dar de când e lumea, forturile au cazemate şi cazematele sunt umede. Nu se putea schimba pentru Seletzky confortul tradiţional al temniţelor. Şi nici un apartament la Athénée Palace nu i se putea pune la dispoziţie. Nici vorbă, situaţia de puşcăriaş are dezagrementele ei, micile ei dezagremente. Dar ele intră în riscurile întreprinderii şi, în orice caz, nu pot constitui un argument. Căci, dacă e să plângem soarta persoanelor delicate, ajunse în incomoda postură de a mânca pâinea statului în „cazematele umede", nu ne-ar rămâne decât să deschidem largi porţile puşcăriilor şi să le închidem pe totdeauna pe ale tribunalelor. Ceea ce, în altă ordine de idei, ar putea fi de-altminteri o soluţie excelentă.

Dar să continuăm a cita. „În orice caz nu pe spatele nenorocitului de Seletzky trebuie să se joace întreagă această tragi-comedie, ofiţer de rezervă străin şi invalid de război, grav bolnav, faţă de care se impune o ţinută de cavalerism".

Vedeţi, aici intrăm fără ocol în sentimentalism.

Ofiţer de rezervă? Păcat. Invalid de război? Trist lucru. Bolnav? Regretabil.

Dar infirmă aceste calităţi textele penale, în virtutea cărora Seletzky se află unde se află? Anulează ele copioasa porcărie financiară pe cari ani de-a rândul a regizat-o aici, cu banii noştri şi pe seama obrazului nostru?

„Nenorocitul de Seletzky" a indignat la un moment dat întreaga opine publică. Dar indignările la noi ostenesc repede şi ţin puţin. De ce nu are răbdare să mai aştepte câteva luni, câte trebuie ca să fie uitat şi absolvit în anonimat? De ce recurge la instrumentul neelegant şi meschin al înduioşării?

Hotărât lucru, pentru un aventurier, d. Bruno Seletzky prea e prost psiholg.

FUNCŢIONARII PUBLICI

Societatea Funcţionarilor Publici serbează astăzi jumătate veac de existenţă. Este un eveniment care valorează cât o demonstraţie. Căci organizaţia aceasta a luat fiinţă, a trăit şi a progresat în afară de bugetul statului, fără concursul oficialităţilor, şi uneori împotriva lor. Este una din foarte puţinele treburi serioase, din câte s-au făcut la noi, fără subvenţii, fără speculaţii, fără presiuni politice. Un exemplu de gospodărie publică, ridicată an cu an, chibzuită cum trebuie, condusă cu socoteală.

Tot ce a realizat această organizaţie s-a întemeiat pe un foarte solid simţ profesional. Nu era deloc uşor într-o breaslă de birocraţi care, prin psihologia lor de sedentari, nu au în genere spiritul de solidaritate a muncii şi conştiinţa drepturilor lor. Ani întregi tagma funcţionarilor publici a fost complect aservită politicii şi la dispoziţia cluburilor de partid. Întâiul ministru, cu obligaţii electorale, putea să dispună după bunul lui plac: să numească, să revoce, să suspende. Ce consecinţe avea acest sistem, ce ferment continuu de laşitate şi destrămare constituia el în sânul funcţionărimii – nu e greu de bănuit. Birocratismul care este una din cele mai ascunse otrăvuri ale unui stat, a fost cultivat metodic de democraţia noastră nepotistă.

Împotriva acestor agenţi de descompunere, Societatea Funcţionarilor Publici a însemnat o reacţiune tenace, lipsită de violenţă inutilă, dar decisă, constructivă, continuă. În 50 de ani a izbutit să ceară şi să impună o legislaţie care să-l scoată pe funcţionar de sub voia capricioasă a politicei şi să-i creeze cadre profesionale sigure. În 50 de ani, a organizat metodic asistenţa socială a funcţionarului, punându-l la adăpostul mizeriei. În 50 de ani, a izbutit mai ales altceva, mai important decât toate casele de pensii şi organizaţiile de ajutor. A izbutit să creeze şi să menţină spiritul profesional, certitudinea drepturilor de breaslă, simţul solidarităţii şi al prieteniei colective.

În acest fel, Societatea Funcţionarilor Publici a jucat un adevărat rol de educaţie civică. Fiindcă un cetăţean trebuie să fie învăţat a colabora cu forţele constituite ale statului, nu supunându-li-se stupid şi orb, ci servindu-le în cadrul drepturilor şi datoriilor corelative, acceptând loaial toate obligaţiile, dar opunându-se hotărât abuzului. Dacă spiritul de corp, care a însufleţit timp de jumătate de secol Societatea Funcţionarilor Publici, ar fi un criteriu general de conduită al tuturor categoriilor de oameni muncitori, Statul ar înceta poate să mai fie un poliţai obtuz şi abuziv, devenind realmente o gospodărie.

TIPĂRITURILE CERCULUI ANALELOR

Încheindu-şi al doilea an de activitate, Cercul Analelor Române se înfăţişează prietenilor săi nu numai cu amintirea câtorva conferinţe strălucite, dar şi cu un mic început de bibliotecă. Deocamdată 7 broşuri tipărite elegant şi semnate de personalităţi de mâna întâia, din lumea politică şi literară.

Conferinţele săptămânale care au cunoscut un atât de viu succes la Fundaţia Dalles, trec astfel într-o colecţie tipărită, care le permite o difuzare mai largă şi mai durabilă şi care în acelaşi timp le uneşte într-o activitate unitară, susceptibilă de a fi judecată ca un tot.

Munca celor de la Anale noi am urmărit-o din primul moment, cu ani în urmă, de la începuturile „Ateneului Iorga", până astăzi, când, sub forma evoluată a Cercului Analelor Române, continuă aceeaşi strădainţă culturală. Rareori, iniţiativa particulară a izbutit să facă lucruri de mai frumoasă ţinută intelectuală şi în acelaşi timp de mai largă popularitate. Animatorii Analelor au dovedit că în materie de „ateneu cultural" platitudinea nu este o lege strict indispensabilă. Că discursul *patriot*, recitarea de proaste poezii naţionaliste şi conferinţele didactice, care au constituit repertoriul invariabil al propagandei noastre de cultură, pot fi înlocuite de minune cu dezbateri serioase, conferinţe critice şi expuneri documentare. Această îndrăzneală a dat roade excelente. Publicul Analelor a crescut an cu an: un public de conferinţe interesat, curios şi tânăr, pe care aceste prelegeri săptămânale îl deprind să asculte şi urmărească o problemă. Este un mare serviciu, pe care Analele îl aduc astfel vieţii intelectuale a Bucureştilor.

O singură obiecţie de făcut activităţii ultimului an. Prea multe nume celebre. Prea multe vedete. Mă tem să nu fie în această predilecţie pentru celebrităţi, o uşoară înclinare către reclamă şi către – ceea ce este mai grav – mondenitate. Mă tem că această alegere să nu le creeze Analelor Române un fel de repertoriu de tenori intelectuali. Ar fi păcat. Pentru viitor, ar fi necesar, poate, ca ciclul de conferinţe să se sprijine mai puţin pe oameni şi mai mult pe probleme. Vorbitorii să fie adică recrutaţi pe baza unui program de chestiuni şi subiecte sistematic ordonate într-un ciclu. Problemele să-i indice pe vorbitori, nu vorbitorii să comande problemele.

Este timpul ca Cercul Analelor să depăşească definitiv urmele de diletantism şi improvizaţie ce-i tulbură uneori activitatea şi să devină o adevărată universitate liberă.

Cu energiile de care dispune, suntem convinşi că nu-i va fi greu.

SKODA ŞI CONFLICTELE DE CONŞTIINŢĂ

Prietenii d-lui Bruno Seletzski se arată foarte indignaţi de procedeele neelegante ale justiţiei militare. Fără discuţii, fără dezbateri, fără argumente şi contraargumente, mandatul de arestare al amicului lor a fost prelungit pe încă o lună. Scurt şi limpede.

Această procedare lipsită de subtilitate şi bune maniere, umbreşte inimile delicate, obişnuite cu moravurile subţiri. Nicăieri nu au fost mai copios invocate cavalerismul şi loialitatea decât în această dubioasă chestiune. Seletzski devine o victimă a propriilor sale virtuţi. Iar deţinerea sa mai departe „în cazematele umede”, un atentat împotriva sfintei dreptăţi.

Lăsând deoparte argumentele de ordin strict sentimental, să ne oprim asupra argumentului juridic. Căci există unul. Instrucţia lui Seletzski în privinţa tuturor faptelor sale, susceptibile de a fi încadrate într-un text penal, este terminată. Actele ce indică vina sau inocenţa lui, sunt cunoscute. Despre situaţia lui personală nu mai e nimic de aflat. Cel puţin aşa se spune. Atunci de ce nu i se dă drumul? Pentru că nu este terminată instrucţia altor vinovaţi, până în momentul de faţă incomplect cunoscuţi. Foarte bine. Dar ce vină are în asta Seletzski? Îl plăteşte pe el cineva să colaboreze cu magistraţii instructori? Este el detectiv? Poate fi el instruit pentru un delict, care nu este al lui?

Seletzski a mituit o serie de personagii, rămase până astăzi în anonimat. Faptul acesta nu este delict şi nu există text care să-l pedepsească. Pe cine a mituit, nu are, din punctul de vedere al situaţiei lui în justiţie, nici o importanţă. Absolut nici una. Fie că vom cunoaşte numele clienţilor săi, fie că nu le vom cunoaşte, poziţia sa va fi exact aceeaşi. Nici mai bună nici mai rea.

Instrucţia este incomplectă? Se poate. Dar a cui instrucţie? A unor terţi cu care juridiceşte vorbind, Seletzski nu are nimic comun. El nu poate juca în această parte a afacerii Skoda decât cel mult un rol de informator. Şi numai dacă vrea. Căci, dacă nu vrea, nu are nimeni ce să-i facă. De când există în legiuirea noastră pedepse pentru refuz de informaţie?

La acest asalt de întrebări juridice, la aceste impetuoase dovezi de inocenţă, bunul simţ public, care nu posedă arta conversaţiei şi nici nu e familiarizat cu nuanţele subţiri ale codurilor, răspunde grosolan, cu o bădărană consideraţie de fapt: *Seletzky ştie. Seletzky trebuie să vorbească*. Aşa e acest „bun simţ public”: prost crescut. El nu e în stare să priceapă o dramă sufletească, un nobil devotament, o tragică discreţie. El, care crede cu naivitate că afacerea Skoda este numai o vastă porcărie, n-a înţeles nici până astăzi că în realitate ea este un conflict de conştiinţă. Sau mai exact de conştiinţe – „că este mai multe”.

În *primul* rând, conştiinţa personală a d-lui Seletzski. Dumnealui a plătit bani şi a căpătat în schimb ce a vrut: informaţii, acte, hatâruri şi contracte. Om de afaceri, cu o etică specială a meseriei sale, dumnealui refuză astăzi să divulge numele partenerilor. Este un jucător, un sportiv şi un cavaler. A jucat şi a pierdut. Regulile jocului îl obligă acum să tacă. „*Fair play*”. Obligaţie pur morală, dar tocmai de aceea implacabilă. Cavalerismul nu se practică integral decât în sălile de bacara. Şi Skoda n-a fost altceva decât o imensă sală de joc.

Iată primul conflict de conştiinţă. El locuieşte actualmente, după cum bine ştiţi, la Văcăreşti. Al doilea conflict de conştiinţă locuieşte, ca să zic aşa, în oraş şi se află, deocamdată, în stare de libertate. El aparţine prietenilor d-lui Seletzski, partenerilor săi de joc, pe care cu atâta lărgime sufletească discreţia arestatului îi acoperă. Suflete alese, aceşti parteneri absolviţi prin tăcere, suferă însă de sacrificiul prietenului. Scrupule intime îi tulbură. Insomnia celui închis în „cazematele umede”, le strică somnul din apartamentele confortabile.

Între timp, justiţia şi opinia publică a ţării se află ezitând între aceste două mari şi nobile drame foarte lăudabile pentru cei care-şi permit asemenea lux moral, dar foarte dăunătoare pentru limpezirea afacerii. Statul român apreciază desigur aceste înălţimi etice, demne de premiul de virtute al Academiei, dar cu durerea în suflet trebuie să procedeze sumar şi, Dumnezeu să ne ierte, violent.

Unul din cele două conflicte de conştiinţă trebuie până la urmă să cedeze. Nu importă care. Cel de la Văcăreşti – sau cel din oraş. În orice caz, unul din ele neapărat.

Să vorbească Seletzski sau să vorbească partenerii lui. Să declare el sau să se declare ei.

În momentul acela şi numai în momentul acela, abuzul juridic al deţinerii lui Seletzski va putea să înceteze.

O FRAUDĂ CREATOARE

Mica fraudă ce se zice că s-ar fi descoperit alaltăieri la Academia Comercială şi care până la urmă s-a dovedit că nici nu a existat, a deşteptat indignări ce ni se par nu numai exagerate, dar şi nedrepte. La un examen, a fost găsit un student ce se prezenta în numele altuia. Faptul nu este nici nou, nici rar. Substituiri de presoane se fac destul de frecvent, mai ales la lucrările scrise unde controlul este oarecum dificil. Cunosc studenţi bătrâni care şi-au făcut o profesiune suficient de rentabilă, din diverse lucrări de seminar şi teze pe care le vând candidaţilor fără timp, fără pregătire, sau eventual fără inteligenţă. Asta nu se întâmplă numai la noi, ci şi în universităţi mai de prestigiu decât a noastră. La Paris, de exemplu, există o adevărată bursă de teze, cu un tarif fix şi aproape legal: 1500 de franci o teză bună de medicină, 2500 o teză de drept sau economie politică. Se găsesc şi mai ieftine, dar cu bibliografia incompletă sau cu subiecte prea facile. Cine însă plăteşte bine îşi poate aranja o teză onorabilă.

După cum vedeţi, întâmplarea de la Academia Comercială, departe de a fi senzaţională, este conform unor uzuri străvechi şi generale. Ce a indignat însă opinia publică a fost calitatea studentului substituit.

Într-adevăr numitul Becheanu, prins la examen cu hârtii străine, pretindea că reprezintă nu un simplu şi oarecare student, ci că este mandatarul unei personalităţi publice. Susţinea anume că voia să treacă examenul pentru ... directorul financiar al Capitalei.

Afirmaţia era mincinoasă. Beneficiarul s-a dovedit a fi cu totul altă persoană. Până să se lămurească însă lucrurile, opinia publică a avut tot timpul să se revolte.

Cum e posibil? Un director financiar? Un funcţionar superior? Un om în care statul îşi pune toată încrederea? Un personagiu prin mâinile căruia trec banii noştri, averea noastră, birurile noastre? E admisibil?

Să avem iertare, dar revolta aceasta ne pare naivă. Nu numai că frauda directorului financiar am fi crezut-o admirabilă, dar susţinem că ar fi fost lăudabilă și necesară. Foarte bine ar fi făcut omul. Și dacă un asemenea exemplu ar fi urmat de toți marii dregători ai țării, treburile publice ar merge excelent în România.

Dacă fiecare ministru și-ar lua pe lângă sine un om tânăr și priceput care să dea examene pentru el, să scrie pentru el, să vorbească, să pună rezoluții și să facă legi pentru el, gândiți-vă ce admirabil guvern am avea. Noi de multă vreme am recomandat, de altfel, oamenilor noștri politici acest procedeu care i-ar face subit inteligenți și competenți.

Ar fi o substituire desigur și o fraudă – dar fraudă creatoare. Fiecare joben oficial din această țară, ar ascunde atunci o inteligență.

GIB I. MIHĂESCU: *RUSOAICA*

Romanul d-lui Gib Mihăescu se numește în subtitlu *Bordeiul pe Nistru al locotenentului Ragaiac.* Acest bordei mi se pare cea mai frumoasă realizare a cărții. Localizarea lui geografică, integrarea lui în peisaj, scurgerea sensibilă a timpului, apropierea surdă a Nistrului, orizonturile de stepă ce-l înconjură, schimbarea anotimpurilor, nopțile magice de îngheț, înțepenirea de cleștar în iarnă, dezmorțirea animală din primele seri de iarnă – toate acestea sunt create cu o precizie vizuală și cu un sentiment confuz de trăire, care te încorporează pe încetul povestirii ce se desfășoară, obligându-te să te lași în voia ei și să participi la tot ce se întâmplă.

Geografia este reprezentată în romanul românesc foarte sumar: capitala, oraşul de provincie şi satul, toate trei tipizate şi reduse la caracteristici mereu aceleaşi. Capitala este metropola perdiţiei, oraşul de provincie este refugiul onestităţii şi al ratării, satul, în fine, rezervoriul energiilor naturale. Aproape toţi „marii" noştri romancieri (cu ghilimele – şi fără) au întrebuinţat, pentru a-şi plasa eroii şi dramele, numai această geografie sumară. Excepţiile sunt puţine şi recente.

D. Gib Mihăescu descoperă romanului său un cadru nou, un teren neexplorat şi un peisaj de o atmosferă complexă, plină de melancolii ascunse şi de monotonii savant nuanţate. O „monotonie nuanţată" poate părea o împreunare de cuvinte ciudată şi contradictorie, dar cred că exprimă exact calitatea atmosferei acestei cărţi. Este ceva tern, egal şi leneş în trecerea timpului din *Rusoaica* – dar în această egalitate de sentimente, fapte şi culori cenuşii, locotenentul Ragaiac distinge nenumărate nuanţe particulare, greu de văzut cu „ochii liberi" (cum se spune în fizică). În imensa lene naturală ce împrejmuie bordeiul său şi în totala absenţă de evenimente personale ce constituie existenţa sa de ofiţer pe graniţă, el duce o viaţă interioară cu o infinitate de accidente, senzaţii, voluptăţi, aşteptări şi uitări, de o varietate ce depăşeşte posibilităţile unei existenţe exterior agitată. Singurătatea lui este populată de nesfârşite umbre şi întâia frumuseţe a romanului acestuia mi se pare a fi contrastul dintre înlemnirea vieţii din afară şi pateticul vieţii interioare.

În acest sens, prima parte a cărţii, până unde legătura lui Ragaiac cu Niculina începe să capete dimensiuni mai largi, prima parte a cărţii, zic, este remarcabilă prin sărăcia momentelor epice şi în acelaşi timp prin evocarea peisajului, prin dominarea melancoliilor intime, prin intensitatea aşteptării. Sunt pagini melodioase, de un lirism reţinut şi descurajat, care stabilesc din capul locului tonul general al cărţii.

Din aceste tablouri fixe, din această nemişcare iniţială, se desprind apoi, treptat, figuri noi, ieşind parcă dintr-o ceaţă densă, unele trecând un moment prin faţa noastră şi pierzându-se în misterul de unde au venit, altele, dimpotrivă, rămânând între noi, să amplifice un destin descifrat lent, ceas cu ceas, eveniment cu eveniment. Linia Nistrului este de astă dată nu numai hotarul politic a două ţări, ci, în plus, hotarul sufletesc dintre două lumi, imaginaţie şi legendă de o parte, realitate imediată de cealaltă parte. Pe această punte dintre aşteptare şi împlinire defilează aproape toate personajele romanului *Rusoaica* şi o dată cu grănicerii păzim şi noi, cititorii, linia de argint a Nistrului, ştiind că tot ce va trece dincoace spre noi va fi câştigat pentru cunoaşterea noastră, iar tot ce va rămâne dincolo va fi pierdut, pentru totdeauna pierdut. Pierdut cu această „rusoaică”, ce face tema cărţii, personaj nedefinit, jumătate din vis, jumătate din adevăr, femeia pe care eroul cărţii a creat-o din dorinţele sale nelămurite, dar cu atâta imperioasă senzualitate în imaginaţie, încât este aproape gata, la un moment dat, să treacă linia Nistrului şi a visului, ca şi cum ar fi obligată să răspundă din neant solicitărilor unei iubiri ce rătăceşte în căutarea ei.

În jurul acestei năluci se construieşte romanul d-lui Gib Mihăescu, şi în căutarea ei se ridică masiv un întreg eşafodaj epic, precis, robust, cu episoade convergente, cu personaje vii şi perfect realizate, cu momente ce se precipită spre deznodământ, toate strângându-se mereu mai aproape şi încercând să prindă în cercul realităţilor, ca într-un laţ, fiinţa dramatică a rusoaicei – care, printr-o întorsătură ultimă a destinului, va avea totuşi să scape din această încolţire, în cea din urmă clipă, când capturarea ei părea inevitabilă.

Renunţ să rezum mersul acestei poveşti de aspră realitate în jurul unei umbre – fiindcă nu ştiu ce va câştiga cititorul meu din cunoaşterea fabulei pură şi simplă, dar ştiu ce va pierde romanul. Va pierde sensul lui de fatalitate, frumuseţea lui deznădăjduită şi de tentative deşarte, căderi iremediabile, rătăciri absurde în preajma visului.

Voi menţiona doar două episoade, pe care le cred de antologie. Convieţuirea de câteva zile a locotenentului Iliad cu Valia (pag. 159-170) şi întrevederea ultimă a lui Ragaiac cu Niculina, înainte de uciderea lui Serghe Bălan (pag. 240-251).

Este o mare victorie artistică, o inexplicabilă victorie artistică, în scurta idilă Iliad-Valia, episod scabros, „idilă infectă", cum remarcă Ragaiac, iubire respingătoare, dacă o rezumi brutal: un bărbat care iubeşte până la disperare o femeie frumoasă şi cu păduchi. Dizgraţia temei, murdăria ei funciară este atât de mare, încât mi-e într-adevăr penibil să o amintesc. Ei bine, cu asemenea situaţie, d. Gib Mihăescu realizează câteva pagini de iubire morală admirabilă, de o tristeţe şi o senzualitate ce purifică totul, arde totul, absolvă totul. Nu ştiam, nu bănuiam că focurile artei pot trece biruitoare şi prin asemenea material imund.

Cât priveşte al doilea episod menţionat, ar trebui să dau prea multe detalii, pentru a-l rezuma cuviincios. Renunţ. Cititorul ar găsi însă citindu-l o situaţie de un patetic poate excesiv (amintind preocupările de teatru ale autorului şi indicând incontestabil un ochi de dramaturg), dar atât de intens şi grupând violent atâtea pasiuni concentrate, încât vor recunoaşte aici definitiv un scriitor epic de vocaţie.

Moartea lui Serghe, care urmează câteva pagini mai departe, închide brusc romanul, barând pentru totdeauna drumurile dinspre Nistru, dinspre acest Nistru dincolo de care a rămas în eternitate pierdută „rusoaica”.

Povestea se sfârşeşte aici, iar cartea trebuia terminată tot aici. Ultimul capitol e inutil.

Rusoaica este romanul unei aşteptări. Nu avea deci nevoie de deznodământ. În orice caz, nu de deznodământul factice şi aventuros al acestui din urmă capitol.

Se înţelege, obiecţia e minimă. Cartea d-lui Gib Mihăescu rămâne o foarte frumoasă operă.

PUNCT MORT LA LONDRA CONFERINŢA DEZARMĂRII ÎN VACANŢĂ ŞI GERMANIA VREA SECURITATE GÖMBÖS ŞI DOLLFUSS, DOUĂ CICLURI POLITICE

Deschisă la 12 iunie, conferinţa de la Londra, astăzi în vârstă de două săptămâni şi patru zile, a îmbătrânit serios.

Deocamdată se odihneşte într-un grăbit şi oportun week-end. *Week-end* se cheamă „sfârşit de săptămână”. Sfârşitul conferinţei nu va întârzia nici el. Căci, aşa cum au pornit lucrurile sau, mai bine zis, aşa cum au apucat să stea pe loc, ele par fără soluţie. Conferinţa n-a izbutit până acum decât să-şi precizeze câteva robuste conflicte interioare. În primul rând şi cel mai puternic: problema monetară. Între politica de stabilizare a Franţei şi între politica de inflaţie a d-lui Roosvelt un punct comun de legătură pare exclus. Parisul rămâne capitala etalonului aur. Washingtonul capitala fluctuaţiei monetare. Din când în când, delegaţii americani îşi permit mici fantezii personale: revalorizarea argintului (propunerea d-lui Pittman), stabilizarea temporară a dolarului sau stabilizarea sa pur şi simplu. Ultima propunere a făcut-o însuşi d. Cordell Hull, şeful delegaţiei americane. N-a trecut însă nici o zi, şi d. Roosvelt a trimis telegrafic o punere la punct drastică. Telegrama a fost urmată de sosirea la Londra a d-lui Moley, consilier intim al prezidentului Statelor Unite, însărcinat expres să spună încă o dată şi ritos domnilor de la conferinţă că dolarul înţelege să-şi păstreze dreptul de a cădea cum şi când vrea.

Aci stă nodul problemei, şi tot ce se întâmplă pe de lături este cu adevărat fără importanţă: memoriul d-lui Hugenberg, discursurile d-lui Madgearu, armistiţiul vamal, lucrările celor 8 duzini de subcomisiuni etc., etc., etc.

Punct mort.

*

În cazul eşecului, care în momentul acesta pare inevitabil, desigur, Conferinţa nu se va dizolva. În genere, conferinţele nu se dizolvă, ele se amână.

Este cazul conferinţei dezarmării care, deşi a căzut în desuetudine, din lipsă de interes monden (toate vedetele internaţionale părăsind Geneva pentru Londra), continuă totuşi să existe. D. Henderson, prezidentul acestei nefericite conferinţe, încearcă de câteva zile cu disperare să adune membrii, care au tras la fit, dar nu izbuteşte. Toată lumea e de acord să ceară o amânare pentru la toamnă. Două conferinţe deodată – prea e obositor.

Dacă aveţi curajul să vă înveseliţi, căutaţi în colecţiile ziarelor din toamna trecută tot ce s-a spus şi s-a scris la şedinţa de deschidere a conferinţei dezarmării. Titluri mari pe toată pagina anunţau „o nouă eră în pacea mondială”. Ce sinistru humor are un ziar vechi!

Astăzi nu e nimeni care să nu dorească să scape într-un fel de conferinţa asta buclucaşe, jenantă ca o scrisoare de amor scrisă în tinereţe şi căzută pe mâini rele.

Nimeni, cu o singură excepţie: Germania. Este de altminteri o tactică elementară pentru ea să insiste pentru continuarea conferinţei şi pentru stabilirea unei dezarmări efective. Exces de pacifism?

Nu, desigur. Cel mult – din partea unui regim hitlerist – abuz de ironie.

Poziţia Germaniei faţă de conferinţa dezarmării este formal excelentă. Căci iat-o în situaţia de a cere ea respectarea tratatelor, ea garanţii de securitate, ea măsuri de pacificare. Le cere pentru că ştie că nu le va căpăta. Evident. Asta îi va permite „să tragă consecinţele”.

*

Mai puţin subtilă decât manevra aceasta de ordin diplomatic a fost manevra aeriană a Germaniei. Istoria aceasta cu nişte avioane-fantome care au zburat deasupra Berlinului, venind nu se ştie de unde şi ducându-se nu se ştie încotro, este de o inventivitate puţin cam grosolană. Desigur, în politică mijloacele nu se aleg pe criterii estetice, dar parcă oricum prea e de prost-gust povestea asta cu complotul zburător. Ea va sluji totuşi Germaniei să invoce marile primejdii ce o pândesc din văzduh şi să-şi toarne astfel tunurile „defensive” de care are nevoie.

Nici aici, nici în altă ordine de fapte, Hitler nu menajează formele. Pe fostul preşedinte al Reichstagului l-a arestat. Pe Hugenburg l-a oprit să vorbească. Căştile de oţel le-a înglobat în propriile sale legiuni. Partidul social-democrat l-a suprimat.

Teroare, nici vorbă. Dar o teroare ce anulează pe multă vreme posibilităţile unei contrarevoluţii. Numai revoluţionarii „marxişti” din noiembrie 1918 aveau candoarea să lase intacte libertăţile publice de care, în primul rând, avea să uzeze copios Adolf Hitler. Cancelarul rasist de azi nu poate spune că n-a învăţat nimic din experienţa social-democrată.

Între timp, la Londra, d. von Neurath întreţine conferinţa mondială despre concordia universală.

*

Dar să lăsăm conferinţele din Occident şi să venim mai aproape de noi, în centrul Europei, pe

Dunăre. Aici nu sunt conferinţe, dar sunt fapte şi, oricum, tot faptele, chiar când sunt mărunte, sunt mai interesante decât conferinţele, chiar când sunt mari.

Aşadar, ce s-a întâmplat aici, în mijlocul Europei?

Două lucruri. D. Dollfuss a fost la Paris. Iar d. Goemboes a fost la Berlin. Gömbös

Dacă socotiţi bine, aceste două vizite reprezintă pe scurt două cicluri distincte de fapte, chestiuni şi tendinţe. Amândouă se încadrează în problema mai mare a Europei Centrale, sau, cum se spune mai bucuros la Paris, în problema danubiană.

Punctul nevralgic al chestiunii este mereu Austria, care se dovedeşte până la urmă neviabilă în forma de astăzi. Soluţiile sunt două.

1) Anschlussul.

2) Încadrarea Austriei în orice altă formă decât uniunea cu Germania

Anschlussul găseşte coalizate împotriva sa Franţa, Italia şi Anglia (în ordine descrescândă) şi în plus guvernul Dollfuss. Vizita cancelarului austriac la Paris a avut de scop să trateze tocmai modalităţile de opoziţie comună împotriva Anschlussului.

Deocamdată acordul nu e decât sentimental şi puţin financiar (un împrumut la orizont...). Soluţiile practice nu se văd. Se pare că Franţa şi Italia ar fi dispuse să accepte nu importă ce: o uniune austro-ungară, o restaurare habsburgică... Orice, în sfârşit, afară de ceea ce trebuie. Toate aceste planuri, eventualităţi şi tatonări le fasciculează vizita d-lui Dollfuss la Paris. Ce a urmat la Viena, trei zile mai târziu, n-au fost decât consecinţe.

Călătoria d-lui Gömbös la Berlin, întreprinsă peste umărul guvernului austriac, grupează forţele şi tendinţele contrarii. Cele care lucrează pentru unirea austro-germană, pentru Anschluss deci şi, mai departe, pentru o strânsă colaborare economică între Ungaria şi această nouă „Mare Germanie". Proiectul nu e nou. Pentru că ştiţi că în timpul războiului, în 1915, un plan de uniune vamală austro-germană-maghiară era discutat cu multă seriozitate şi foarte aproape de realizare.

Nu vreau să spun că lucrurile se desemnează astăzi cu o egală urgenţă. Dar, de asemeni, ar fi să judecăm în cerc prea închis şi cu elemente prea sărace, dacă nu am lămuri în prezenţa d-lui Gömbös la Berlin toate directivele mari pe cari, dacă nu le ascunde, le face în orice caz posibile.

Amândouă aceste cicluri de probleme deschid pentru România, pentru Mica Antantă, pentru aşa-zisa „politică danubiană" a Franţei şi în genere pentru întreaga politică internaţională, o lungă serie de întrebări.

Ar fi prea complicat să le discutăm în această cronică. Să aşteptăm deocamdată, până săptămâna viitoare, noi precizări de evenimente.

TATA-MOŞU ANTIREVIZIONIST

Nimic nu e mai comic decât o pledoarie la juraţi. Instinctul de cabotinaj al oamenilor este atât de puternic şi de neiertător, încât din moment ce există undeva trei inşi care privesc şi ascultă, „spectacolul” este inevitabil. Spectacol la care toată lumea ia parte cu o egală inocenţă şi cu o irezistibilă cochetărie, avocaţi, martori, magistraţi şi public.

Nu v-a mirat faptul aproape general că dezbaterile marilor procese se desfăşoară totdeauna într-un ritm vioi şi într-o excelentă dispoziţie până în momentul verdictului? Abia atunci se reintă în tragic şi abia atunci, acuzatul, care tot timpul a avut vervă, se prăbuşeşte. De ce? Pentru că abia în momentul acela se sfârşeşte teatrul, voluptatea de a juca şi măgulirea intimă de „a fi bine” – şi începe drama stupidă, fără strălucire, fără spectator.

Nimeni, oricât ar fi de inteligent, nu scapă satisfacţiei copilăroase de a place şi nicăieri seducţia spectacolului nu este mai ascuţită decât la curtea cu juri. Nu trebuie să fim deci prea severi sau prea exigenţi cu literatura ce se consumă acolo. M-aş mira să existe un mare orator de juraţi ale cărui pledoarii să suporte o lectură „la rece”. E un gen ingrat.

În procesul încheiat însă în noaptea de vineri spre sâmbătă, s-a spus un lucru care depăşeşte îngăduinţa firească pentru exagerările de stil şi patetism ale unei pledoarii. S-a invocat anume, pentru a se explica o crimă anterioară a lui Tata Moşu, sentimentele sale ... patriotice. Pur şi simplu. Victima fusese ungur şi ungurul fusese revizionist. Tata Moşu, partizan înflăcărat al tratatului de la Versailles, n-a putut suferi asemenea ultragiu naţional şi l-a împuşcat.

Să fim iertaţi, dar victoria aceasta nu ni se pare numai stupidă, dar şi condamnabilă. Nu e admisibil să bagatelizăm în aşa hal o cauză de interes general, încât să o întrebuinţăm pentru apărarea unui borfaş. Iată-l pe Tata Moşu în polemică directă cu lordul Rothermere, iată-l indignat de politica budapesteană şi iată-l, în sfârşit, intervenind cu cuţitul şi revolverul într-o dezbatere europeană, ca să facă el – Ion Ştefănescu – Tata Moşu – dreptate, linişte şi judecată. România este plină de eroi naţionali, trenurile abundă de propagandişti patrioţi, care îţi vând pe 2 lei părerile lor despre revizionism tipărite cu aprobarea onor autorităţilor, restaurantele foiesc de ideologi care desfac în versuri concepţiile lor naţionaliste – şi la acest caraghioslâc general nu mai trebuia decât adeziunea lui Tata Moşu.

E caraghios şi e trist. Căci ne putem juca cu orice, dar nu cu asemenea probleme adânc serioase.

LE ROMAN ROUMAIN

On faisait généralement une sorte de roman social à thèse dont l'unique sujet était invariablement la question paysanne – la misère des pauvres, le conflit entre les possédants de la terre et les travailleurs de la terre – tout cela était généralement dans le ton lyrique d'une plaidoirie, juste évidemment et émouvante dans sa bonne-foi, mais naïve et grossière quant à ses moyens artistiques.

Sans doute, ce thème de la vie paysanne ne manquait pas de beauté, et parfois de grandeur. C'est de cette vie paysanne, de sec mœurs et de sa poésie

que s'est inspirée l'œuvre d'un des plus autentiques prosateurs roumains, Mihail Sadoveanu.

Né en Moldavie, qui est la plus douce et la plus placide province roumaine, Sadoveanu a évoqué dans son œuvre le passé légendaire de son pays, la mélancolie de ces paysans, l'âme simple et grande de ces gens, la volupté du **vin**, la tristesse de l'**amour**. C'est plutôt un poète qu'un romancier et ses écrits sont plutot des vastes poèmes que des romans.

C'est un très grand auteur et les livres d'école le rangent déjà parmi nos classiques, ce qui indique d'une part sa valeur généralement reconnue, mais d'autre part sa qualité d'écrivain traditionaliste, appartenant à une époque littéraire qui n'est plus la nôtre.

La guerre a provoqué chez nous des conditions sociales qui n'ont évidement pas périmé le monde idilique de Sadoveanu, mais qui l'ont fait passer sur le second plan, découvrant en même temps un monde plus tragique, plus bouleversé, plus inquiet. Pendant que la génération de Sadoveanu continuait de contempler le souvenir reposant des temps révolus, il était tout naturel, qu'une nouvelle générations d'écrivains se rapproche des nouveaux faits, des nouvelles expériences collectives qu'on venait de vivre.

[...]

Presque tous les romans, parus dans les premières années d'après guerres, se dirigent vers les grands problèmes sociaux qui nourissent de ces nouvelles réalités.

Un exemple complet nous offre l'œuvre du romancier Liviu Rebreanu, auteur des nombreux livres, dont nous ne citerons que ce qu'on considère, à juste titre, comme ses trois chefs-d'œuvre: *Ion* (Ion est le nom du héros principal), *Padurea spânzuraţilor* (La forêt des pendus), *Răscoala* (La révolte).

Padurea spânzuraţilor (La forêt des pendus) est le roman de la guerre, *Ion* est le roman de la société transylvane, *Răscoala* (La révolte) est le roman de l'éternel problème paysan.

Venant de Transylvanie, Rebreanu apporte dans la littérature roumaine un matériel complètement inédit: la vie du village transylvan, de sa petite bourgeoisie, la lutte sourde entre les roumains et les hongrois, les mœurs différents de la société roumaine, différents par rapport aux hongrois et différents par rapport aux roumains de l'Ancien Royaume. C'est un tableau immense, précis dans ses détails, vif dans son mouvement, un tableau qui rend non seulement à la littérature roumaine le service de lui découvris un monde jusqu'à lui inconnu, mais apporte également à la littérature universselle une série de personnages profondément humains, que la critique étrangère ne pourra ignorer longtemps.

Traduit dans plusieurs langues, l'œuvre de Liviu Rebreanu est probablement destinée à une circulation mondiale, légitimée non seulement par les grands thèmes tragiques qu'il traite, mais surtout par son exceptionnelle vocation de romancier, né pour donner la vie aux ombres des livres et les imposer aux lecteurs avec une puissance irrésistible.

Car en disant que tel de ses livres est le roman d'une guerre ou d'une province ou d'une jacquerie, nous disons une vérité partielle et insuffisante, puisque Liviu Rebreanu est avant tout le romancier de la vie.

L'époque trouble de la neutralité roumaine, de la guerre et d'après la guerre, était un thème trop riche en drames, en comédies, en personnages, pour qu'il fût réservé à un seul romancier. Il existe une nombreuse série d'œuvres dédiées à ce vaste tableau, les unes écrites immédiatement après la guerre, les autres plus tard.

Choisissons de ce trop long registre, quelques livres seulement des plus importants. D'abord les deux romans de Dem Theodorescu, *În cetatea Idealului* (Dans la cité de l'idéal) et *Sub flamura roşie* (Sous l'étendard rouge), le premier dédié aux années de neutralité, le second à l'histoire romancée du socialisme roumain, épisode burlesque d'un grand drame social. Dem. Theodorescu est un observateur lucide, avec un goût très vif pour la pamphlet, pour la satyre et pour la violence.

Cea même tragi-comédies, de la neutralité, de la guerre et de la paix, on les retrouve dans le roman *Roşu, Galben şi Albastru* (Rouge, jaune et bleu) de Ion Minulescu, mais dans le ton plus léger d'une chronique dillétante et spirituelle, ton que l'auteur a conservé dans tous ses romans publiés depuis lors.

Plus grave nous paraît la chronique de la même époque faite par le romancier N. Davidescu dans son livre *Conservateur et comp*, roman de la décomposition de la classe dominante des seigneurs, groupés autour du parti conservateur. D'ailleurs, Davidescu a dépassé ces préoccupations documentaires dans son roman psychologique *Vioara mută* (Le violon muet), œuvre froide et difficile, mais intéressante par ses étranges problèmes de psychologie.

Citons encore, pour avoir écrit sur la même société, sur le même temps et sur les mêmes événements, le roman de Corneliu Moldoveanu, *Purgatoriul* (Le purgatoire), dont le titre dantesque indique les préoccupations morales et satiriques.

À quel point ces années de la guerre et d'après la guerre ont été passionantes, et à quel point leur souvenir est persistant, le prouve le fait qu'aujourd'hui, en 1933, on continue à publier des romans qui évoquent toujours et encore la société roumaine de ces temps-là. Un livre qui a connu un grand succès cette année même, *Fecior de slugă* (Fils de domestique) de N. D. Cocea, n'est autre chose qu'une nouvelle chronique très violente et très pittoresque de cette époque.

Mais pour ne pas troubler l'ordre chronologique, revenons sur nos pas et arrètons-nous un moment devant l'œuvre de Cezar Petrescu. C'est un prosateur très fertil qui, à l'âge de quarante ans, est l'auteur de 14 romans et de 7 volumes de nouvelles. Son principal livre, *Întunecare* (Ténèbres ou, pour traduire exactement, Assombrissement) est une monographie épique de la même société roumaine, de 1914 à 1920, avec les épisodes inévitables de la neutralité, de la guerre et de la paix, qui, comme nous l'avons vu, ont tant préoccupé nos romanciers.

Depuis *Întunecare*, Cezar Petrescu a publié beaucoup: des romans psychologiques, des romans d'aventure, des romans sociaux, œuvre encore trop variée pour nous permettre dès aujourd'hui un jugement d'ensemble. Ses livres qu'on préfère généralement sont *Întunecare*, *Comoara regelui Dromichet* (Le trésor du roi Dromichet) et *Oraş patriarhal* (Ville patriarchale) récemment paru. Quelques-uns de ses romans ont été traduits en français, en italien et en polonais.

De ce que nous venons de dire jusqu'ici, vous pourriez croire à tort que le roman roumain est uniquement social. Bien au contraire, il existe une telle diversité de préoccupations et directives dans le roman actuel, que notre désir de vous présenter un régistre systématique des œuvres groupées par école, par tendances, par familles littéraires, est déjouée par la difficulté de réunir dans une même catégorie des noms et des livres bien differents l'un de l'autre.

Nous ne pensons pourtant pas nous tromper de beaucoup en vous parlant à la fois de trois romanciers qui s'appellent Emanoil Bucuţa, Mateiu Caragiale et Gala Galaction, bien que tous les trois soient séparés par leurs styles, leurs paysages favoris, leurs psychologies. Mais ce qui les reunit c'est l'atmosphère de leurs livres, la légère brume qui les enveloppe, la mélancolie musicale de leurs récits. Ce sont à la fois des poèmes et des romans.

Emanoil Bucuţa a écrit une très belle légende *Fuga lui Şefki* (L'évasion de Şefki), poignant histoire d'amour et d'adolescence qui rappelle en quelque sorte la tristesse du *Grand Meaulnes* d'Alain Fournier.

Le roman de Mateiu Caragiale – *Craii de Curtea Veche* –, moins lirique, est également un étrange de légende, de folklore et de rève. Quant à Gala Galaction, auteur de nombreux livres, son œuvre le plus harmonieux nous paraît être *Papucii lui Mahmud*, beau récit publié il y a deux ans.

À cette famille de romanciers-poètes nous ajoutons volontiers le nom de Ionel Teodoreanu qui réunit à la fois la grâce de Jules Renard et l'esprit moderne d'un Paul Morand. Teodoreanu est un écrivain délicat et sensible dont les **entreprises** littéraires trop vastes ne contredisent pourtant la fragile élégance de son style. Son premier roman, *La Medeleni*, a connu une grande et juste célébrité parmi les jeunes générations de lecteurs.

Le roman roumain n'est pas resté étranger aux divers courants qui ont marqué l'évolution moderne du roman européen, surtout du roman français. Nous devons notamment à l'influence de Marcel Proust quelques œuvres de haute valeur artistique et psychologique, dont il faut citer au moins les romans de Madame H. P. Bengescu, de Felix Aderca et de Camil Petrescu.

Les trois romans que Madame Bengesu a publié jusqu'à présent (*Feciarele despletite* – Les vierges échevelées, *Concert din muzică de Bach* – Concert de musique de Bach et *Drumul ascuns* – Le chemin caché) forment un seul grand roman, un roman fleuve si vous voulez, pour employer un terme en vogue, œuvre dense et minutieuse dans laquelle se révèle lentement une complexe comédie humaine et une psychologie étrange mais clairement étudiée.

L'influence proustienne est plus manifeste dans les livres du romancier Aderca, qui est d'ailleurs le plus ardent et le plus diligent critique et comentateur de Proust chez nous. Il y a dans un de ses roman, *Omul descompus* (L'homme décomposé), un tourment du souvenir qui rappelle les plus belles pages d'*À la recherche du temps perdu.*

Il ne faut pas d'ailleurs s'y tromper. Aderca n'est pas un imitateur: sa vocation certaine, sa sensibilité lirique et subtile, son ironie sentimentale et cérébrale à la fois l'en **gardent**. Notre prose moderne lui doit un livre charmant et pathétique qui s'appelle *Femeia cu carne albă* – La femme à la chair blanche.

Si le roman psychologique et **substantialiste** surtout était une école littéraire, si cette école voulait élire un chef, elle l'élirait certainement dans la personne de Camil Petrescu. Poète, critique et auteur dramatique, Camil Petrescu est arrivé bien tard au roman. Son premier roman, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* (Dernière nuit d'amour, première nuit de guerre), paru en 1930, est un livre de guerre, aussi émouvant que n'importe quel livre de guerre, de Duhamel, Remarque ou Dorgelès, mais ayant sur cette littérature trop connue la supériorité d'une documentation plus stricte. Il est bien probable que Norton Cru, le sévère critique des romans de guerre, n'aie rien à reprocher, du point de vue documentaire, au livre de Camil Petrescu.

Son second roman, *Patul lui Procust* (Le lit de Procust), publié cette année, est peut-être le plus profond roman d'amour que nous connaissions en roumain.

Stendhalien et proustien, Camil Petrescu représente dans notre littérature une position critique ressemblante à celle de N. R. F. en France.

Ne quittons pas le chapitre du roman psychologique sans citer le nom de Gib Mihăescu, romancier des sombres drames de la sexualité.

Il nous reste d'ailleurs une longue série d'écrivains qu'il faudrait largement citer, si le temps nous le permettait: Agârbiceanu, Eugenia Botez, Damian Stănoiu, Ludovic Dauş, Barnovschi, Victor Eftimiu – j'en passe et des meilleurs.

Le roman connaît aujourd'hui une vogue exceptionnelle. Tout récemment nous avons enregistré quelques retentissantes conversions au roman. Un homme politique notamment – Constantin Stere – a quitté brusquement la vie agitée du parlement et des partis pour se retirer dans la vie privée et pour y écrire un vaste roman, dont les premiers quatres volumes, déjà parus, révèlent incontestablement une vocation littéraire.

Citons encore la surprenante conversion des deux principaux critiques roumains – Ibrăileanu et Lovinescu – qui, après une longue activité exclusivement critique, viennent de publier chacun un roman.

Une tendance plus durable et plus substantielle dans cette vogue un peu exagérée du roman est l'attention de quelques jeunes romanciers por la vie périphérique de la grande ville, pour les drames obscures du peuple.

Il serait peut-être trop tôt de parler d'un roman populiste roumain, mais il est intéressant de retenir l'admirable effort de G. M. Zamfirescu et sa rencontre, qui n'est nullement accidentelle, dans le même sens avec les livres plus anciens ou plus récents de Carol Ardeleanu, Sărmanul Klopstock, I. Peltz et Teodorescu-Braniște.

Nous avons vraiment des remords à citer si rapidement, si sommairement, des noms qui méritent une mention plus détaillée. Notre **accord** devient plus vif à la fin de cette causerie, quant il s'agit de vous parler de quelques cinq ou six jeunes romanciers que nous avons gardés pour cette fin, non seulement parce qu'ils sont les plus jeunes, mais parce que nous savons que le destin du roman roumain est dès à présent dans leurs mains.

Il s'agit notamment de Anton Holban, psychologue subtile et romancier de l'amour tragique, il s'agit de Sergiu Dan, patient bâtisseur d'un livre desne et morne, de Romulus Dianu, sacrifiant par un effort sur lui-même les charmes de son style à l'bjectivité du drame, de Ion Călugăru, écrivain tourmenté par une brûlante vie intérieure et il s'agit – enfin et surtout – de Mireca Eliade.

Eliade, qui a fait des longues études aux Indes et qui passe en Angleterre et en Italie **comme** un des plus intéressants orientalistes de la jeune génération, considère son activité littéraire comme un passe-temps. Huereux passe-temps à qui nous devons deux magnifiques livres: un premier roman, *Isabel*, dont les influences gidiennes n'arrivent pas à cacher une brûlante originalité et un roman plus récent, *Maitreyi*, dans lequel la critique de chez nous reconnaît unanimement une des plus belles histoires d'amour

qu'on ait ecrit de nos temps. Nous ne doutons guère que *Maitreyi* dépasse bientôt nos frontières et qu'il soit destiné à une large circulations parmi les lecteurs de tous les pays. Il **leur** apprendra à ces lecteurs qu'il existe ici, dans ce coin de l'Europe, une littérature inconnue et précieuse.

Il y a cent ans personne ne connaissait à l'étranger les grandes réserves de pétrol du sol roumain. Aujourd'hui on les connaît et on les cherches.

Comme le pétrol roumain, le roman roumain à bien le temps et la patience d'attendre. Il sait que son heure viendra.

DOI OAMENI ÎN FRAC

O fotografie din ceea ce se cheamă „culisele" conferinţei de la Londra, îl arată zilele trecute pe d. Litvinov în conversaţie cu d-nul von Neurath. Ambii convivi păreau să fie în excelentă dispoziţie şi în perfectă amiciţie. Emisarul Berlinului şi emisarul Moscovei. Al acelui Berlin unde muncitorii suspecţi de cel mai vag marxism sunt executaţi fără vorbă şi fără forme. Şi al acelei Moscove, unde aceeaşi operaţie se petrece invers, pentru indivizii bănuiţi de burghezie.

Reprezentând două sisteme de teroare ideologică opuse, cei doi domni în frac, îşi surâdeau totuşi cordial, cum se cuvine între oameni bine crescuţi. Încă o dată, mondenitatea se dovedeşte mai tare decât politica.

Pariez că acest document fotografic nu va apărea nici în „Pravda” şi nici în „Volkischer Beobachter”. Popoarele au în genere judecata simplă şi nu trebuie pervertit robustul lor simţ naţional, cu subtilităţile curtoaziei, din care – naive cum sunt – ar fi în stare să nu priceapă nimic. E mai bine ca hitleristul feroce şi de bună credinţă din mahalalele Berlinului să creadă că d. von Neurath este un fel de Siegfried diplomatic, iar proletarul din fabricile Moscovei să fie convins că d. Litvinov este un Stenka Razin.

În frac, fiecare cu o cupă de şampanie în mână şi bând „bruderschaft” – cine i-ar recunoaşte?

Dar să fie sus-numitul corp delict fotografic cu desăvârşire lipsit de semnificaţie?

Bunele maniere sunt imperioase în diplomaţie şi surâsul face parte din deformarea profesională a unui ministru de externe. Ele nu angajează la nimic. Cu surâsul pe buze se poate declara un război şi cu acelaşi surâs se poate declanşa o revoluţie. Pentru o psihologie de diplomat detaliul acesta este minim.

Noi însă, oameni de rând, care obişnuim să luăm viaţa în serios, înţelegem mai greu frivolitatea aceasta. Gesturile, faptele, atitudinile, au în existenţa noastră particulară, a fiecăruia, înţelesul lor lămurit şi când dăm o palmă cuiva o dăm cu toată greutatea, iar când o primim, o primim la fel. Suntem nişte conformişti – nişte detestabili conformişti. Credem adică în ce spunem şi în ce gândim, credem în adversităţile noastre şi în prieteniile noastre şi încercăm să trăim cu ele, ascultând de ele. Nu e de mirare că, cu asemenea mentalitate rudimentară, suntem uluiţi şi, în fundul inimii noastre naive, scandalizaţi de comedia pe care şi-o joacă pe „scena internaţională" diverse personagii care ne reprezintă pe noi, durerile noastre colective, aşteptările noastre surde. Judecăm cu o copilărească onestitate, când le cerem acestor oameni care în fond nu sunt decât nişte tehnicieni şi nişte birocraţi, să se poarte în convorbirile lor diplomatice potrivit instinctelor şi intereselor ce pretind că reprezintă.

Fotografia celor doi domni în frac putea să ne aducă aminte în ce mare măsură marile probleme generale sunt numai nişte mici comedii.

BUCUREŞTII ĂŞTIA PRĂPĂDIŢI...

Să recunoaştem cu sinceritate că n-am bănuit până azi, în operaţiile edilitare bucureştene, un gând unitar care să le comande şi să le organizeze. Ştiam desigur că se lucrează. Vedeam mult moloz şi multe cărămizi. Cunoşteam case ce se dărâmă şi case ce se ridică, străzi ce se deschid şi uliţe care se suprimă ... Dar ne spuneam că această febrilitate, foarte lăudabilă desigur, nu este totuşi altceva decât o hărnicie destrămată şi la voia necesităţilor imediate. Dregi aici, dărâmi dincolo, cârpeşti dincoace. Capitala asta, de când o ştim, tot aşa am apucat-o: cu schele, praf de zidărie şi cazane cu smoală – ceea ce n-a împiedicat-o să rămână mereu neisprăvită.

Că de câţiva ani încoace, se lucra mult mai mult în Bucureşti, era vădit – că se realizau în acest timp câteva mari şi serioase opere edilitare era de asemeni vădit. Dar că ele desăvârşiau un proiect general de construcţie şi că împlineau treptat o viziune de ansamblu – asta n-am aflat-o decât acum. Vizita pe care Suveranul a făcut-o marţi la Primăria Capitalei ne-a relevat un vast plan edilitar de dimensiuni ce întrec interesul strict gospodăresc al unui oraş oricât de mare şi angajează în realitate o complexă serie de probleme generale, la care întreaga ţară este direct interesată.

Inutil să amintim vechile bârfeli şi incriminări – foarte juste de altminteri – pe care Bucureştii au avut să le suporte ani de-a rândul. Oraş fără prestigiu, oraş murdar, oraş crescut în dezordine, oraş făcut de isprăveală. Amintiţi-vă răsunătoarea campanie de acum câţiva ani pentru strămutarea capitalei altundeva, oriunde altundeva decât pe malurile acestei Dâmboviţe dulci poate, dar fără îndoială imundă.

Capitala României Mari în Bucureştii ăştia prăpădiţi?

Da. În Bucureştii ăştia prăpădiţi. Fiindcă înainte de a fi prăpădiţi, Bucureştii ăştia sunt vii. Dezordonaţi poate, peticiţi desigur, murdari dacă vreţi – dar vii.

Şi nu e puţin lucru.

Dacă trăieşti în oraşul acesta, nu se poate să nu-l iubeşti. Nu ştiu pentru ce. Pentru mahalalele lui înfundate? Pentru grădinile lui puţine? Pentru străzile lui sinuoase? Pentru arhitectura lui pestriţă? Da. Pentru toate acestea şi pentru încă ceva: pentru atmosfera lui leneşă şi vioaie în acelaşi timp, pentru senzaţia de timp pierdut şi febrilitate a dimineţilor lui cu soare, pentru rumoarea lui amicală, când o asculţi de sus, de la o fereastră deschisă ...

Înţelegeţi ce faptă de bun gospodar şi bun cetăţean a făcut Regele ducându-se la Primărie, să vadă de aproape ansamblul de lucrări şi transformări viitoare ale oraşului? A fost vizita Suveranului fără îndoială, dar a fost în acelaşi timp vizita unui locuitor al Bucureştilor. Căci El este cetăţean al acestui oraş, cetăţean de „profesiune Rege şi agricultor" (cum a scris odată pe o foaie de recensământ), cu domiciliul pe Calea Victoriei numărul 45, peste drum de Fundaţia Carol şi aparţinând primăriei de galben. Îşi cunoaşte cartierul în care locuieşte, îşi cunoaşte oraşul prin care trece zilnic, îi ştie toate colţurile, toate străzile şi toate grădinile.

Lumea pare mirată de faptul că în vizita de la Primărie Regele s-a arătat atât de precis informat, stăpânind atâtea detalii tehnice de urbanism, făcând atâtea sugestii practice şi oferind atâtea indicaţii fericite, în schimbul lămuririlor ce primea. De ce? Lucrul nu e decât firesc. Locuitor al capitalei, Regele înţelege să nu fie un simplu spectator în acest oraş, ci efectiv şi realmente un concetăţean. Cel mai atent şi mai pasionat concetăţean al nostru.

Planul de sistematizare ce i-a fost expus marţi, reprezintă o operă îndelungată, eşalonată în viitor pe foarte mulţi ani şi legată evident de mari sacrificii. Dar nu realizarea lui grabnică importă. Ci existenţa lui pur şi simplu. E suficient să ştim că ceea ce se face şi se va face an cu an în Bucureşti, mult sau mai puţin cât ne vor lăsa vremurile şi banii, nu va fi nici întâmplător, nici improvizat, ci că se va adăuga unor eforturi continue şi concertate spre ţeluri definite organic. Este suficient să ştim că în lucrările edilitare prezente şi viitoare, se găseşte o axă.

Acest lucru, întrucât priveşte însuşi centru de viaţă al României, este de o atât de generală semnificaţie, încât trebuie să anuleze orice gust de opoziţie şi polemică. Primarul actual al capitalei, d. Dem. Dobrescu, a fost desigur recrutat dintr-un partid politic şi în această calitate este susceptibil de toate contestările posibile. Dar din moment ce s-a angajat la o asemenea covârşitoare muncă, din acel moment, d-sa a încetat de a mai fi un politician.

Noi am avut până azi primari ai partidului liberal, ai partidului conservator, ai partidului averescan, ai partidului naţional-ţărănist. Numai un primar al capitalei n-am avut.

Îl avem astăzi şi asta nu-i creează, nu numai lui, dar şi nouă tuturor foarte serioase răspunderi

D. DUCA, MAI TARE CA ORICÂND

Partidul liberal-ducist se află la capătul unei săptămâni din care iese „consolidat". Încă două „consolidări" de felul ăsta – şi nu mai răspundem de viaţa lui.

E drept că zguduirea n-a fost uşoară. Defecţiunea Angelescu – Săveanu – Antonescu era un moment grav şi prin oamenii pe care îi angaja şi mai ales prin bruscheţea cu care a izbucnit. Sâmbăta trecută, în Gara de Nord, la descinderea d-sale din vagonul de dormit, d. Duca trebuie să fi înţeles dintr-o aruncătură de ochi că cele o sută de mâini ce i se întindeau entuziaste nu compensau nici pe departe cele numai trei mâini absente.

Sunt de atunci exact şapte zile – şi astăzi amicii d-lui Duca îl consideră „în afară de orice pericol". Optimism, candoare sau abilitate – nu se prea ştie bine ce este. În orice caz, oarecare frică de a privi lucrurile în faţă.

Au revenit d-nii C. Angelescu, N. N. Săveanu şi Victor Antonescu. Se poate. Băgaţi însă de seamă că au plecat numai trei şi se întorc vreo şase: general Mărdărescu, M. I. Orleanu, Leonte Moldovanu. În fiecare zi se anunţă un nou fruntaş care „revine" la d. Duca, fără să ni se spună însă când anume a plecat. Acest vechi partid liberal, de la un timp, seamănă grozav cu o gară.

Aşadar lucrurile s-au aranjat. D. Duca a ţinut un discurs, d. Victor Iamandi a scris o scrisoare, delegaţia permanentă a dat un comunicat – şi lucrurile s-au aranjat. Totul s-a petrecut înduioşător, ca într-un reportagiu din „Viitorul". La urmă, pentru deznodământ, toată lumea s-a îmbrăţişat.

Acest rezumat al faptelor poate părea prea idilic. Totuşi, întreaga presă liberală şi democrată (ceea ce de la o vreme începe să fie cam acelaşi lucru) l-a reprodus cu mici variante.

Să-i abandonăm pe ducişti inocentei lor bucurii şi, recapitulând câteva fapte din ultimile zile, să observăm însă că desfăşurarea crizei l-a depăşit cu mult pe d. Duca şi că tot timpul şeful liberal a fost sub întâmplări, incapabil să le controleze, sau să le oprească.

Situaţia era grea evident. Dar tocmai pentru că era grea, îi dădea d-lui Duca putinţa să joace tare şi eventual, să câştige. Destrămat de combinaţii oculte, contestat şi peticit, presigiul d-sale avea acum prilejul să se refacă. Un act de autoritate ar fi precizat lucrurile. Cu brutalitate, dacă vreţi, şi, fără îndoială, cu riscuri. Dar cu serioase şanse de a consolida o disciplină de partid şovăitoare.

D. Duca a ales însă drumul mai comod al ezitărilor. N-a vrut să se strice cu nimeni şi rezultatul a fost că nu s-a dres cu nimeni.

Cetiţi discursul pe care l-a ţinut miercuri în faţa delegaţiei permanente. Dacă l-aţi cetit, recitiţi-l. Merită.

Rar un şef de partid a fost mai şters, mai insuficient, mai timorat. Şi rar s-au adunat laolaltă mai multe platitudini într-una şi aceaşi oraţie.

„Situaţia economică se agravează pe zi ce trece... Regimul tuturor concesiunilor, al tuturor ilegalităţilor şi al tuturor abuzurilor continuă să sfideze morala unei ţări însetată de dreptate şi de cinste. Nediscutată autoritate morală ... lupta pentru mântuirea ţării ... nevoia sancţiunilor etc, etc.”

Cam asta e tot ce a găsit să spună un şef de partid într-o zi de iulie 1933, când de pretutindeni mari şi urgente probleme ar fi solicitat răspusuri şi atitudini netede. D. I. G. Duca venea din străinătate. Văzuse oameni, venise în contact cu fapte şi probleme, fusese în apropierea imediată a câtorva centre în care astăzi se fac şi se desfac destinele celui mai complex ceas de istorie modernă. Şi pe lângă toate acestea a trecut opac, din toate acestea s-a întors imun şi intact, pentru a vorbi la clubul liberal despre ... autoritatea morală. Atâta a ştiut să le ofere d. Duca partizanilor săi ezitanţi şi bănuitori. Un foarte slab discurs electoral.

„Despre programul nostru nu mai e nevoie să insistăm".

Nu, într-adevăr, nu mai era nevoie.

Cât priveşte acţiunea pentru unirea cu georgiştii şi pentru îndepărtatea sa de la şefie, despre scaunul său prezidenţial, căruia îi lipsesc vreo trei picioare din patru, d. Duca a găsit suficient să-i asigure pe asistenţi că este sigur de „încrederea şi devotamentul" lor.

„Ştiu că mă susţineţi cu aceeaşi însufleţire ...".

Cu această „însufleţire" pe care o ştia d. Duca, s-a terminat şedinţa delegaţiei permanente, urmată de comunicatul ce se cunoaşte, plin de reparaţii şi retractări, ca un proces verbal de scuze, într-o afacere de onoare.

Comunicatul acesta lasă însă în picioare toate acerbele conflicte pe care încearcă să le acopere, astăzi mai vii decât oricând, pentru că au căpătat astfel o confirmare oficială şi, din sediţioase cum au fost, au devenit publice şi categorice.

Grupul Angelescu – Săveanu – Antonescu, mărit de nenumărate alte adeziuni ulterioare, rămâne pe poziţiile sale. A primit binevoitor explicaţiile date şi a iertat deocamdată indisciplina ducistă. Între timp, continuă să trateze deschis şi ferm cu partidul d-lui George Brătianu.

Evident asta nu-l împiedică pe d. I. G. Duca să fie mai tare ca oricând.

În orice caz, la ora când punem ziarul sub presă, d-sa este încă preşedintele titular al unei jumătăţi de partid liberal.

PENTRU APĂRAREA CIŞMIGIULUI

Se află în Cişmigiu, de vreo doi ani încoace, o oroare pe care nu ştiu cine a inventat-o, dar ştiu foarte bine cine o rabdă. O răbdăm noi: dumneata şi eu şi dumnealui, pietoni din vocaţie, vechi iubitori ai grădinii ăsteia minunate, unde în fiecare seară avem libertatea de a petrece o viliagiatură de un ceas.

Vreau să vorbesc despre cele patru reflectoare colorate ce au fost vârâte sub *jet-d'eau*-ul din centrul lacului, spre a murdări coloana de apă curată, cu nişte groaznice vopsele electrice, roşii, violete, galbene şi verzi.

Nu glumesc. Exagerez puţin, dar de glumit nu glumesc deloc. Fiindcă iată, eu, care mă ştiam un cetăţean cu frica legilor, am încercat nu o dată ispita violentă de a lua o piatră şi de a sparge sticla acestor reflectoare care de doi ani insultă transparenţa apei şi bunul gust al cetăţenilor. Şi nu o dată, plimbându-mă cu barca pe lac, m-am învârtit în jurul celor patru lumini asasine, ros în intimitatea mea de voluptatea de a întoarce un dos de lopată şi a isprăvi astfel cu acest coşmar multicolor.

Nu ştiu însă ce gardist interior m-a sfătuit să-mi stăpânesc justa revoltă şi să mă adresez pe cale legală, celor în drept. Este ceea ce încerc să fac.

Domnule Primar! Un parc public este foarte greu să fie frumos. Şi asta se întâmplă foarte rar. Ei bine, Cişmigiul nostru realizează această minune. E o grădină armonioasă, amicală, cu soare mult şi umbră multă, cu flori somptuoase şi copaci filozofi, cu poduri albe şi alei strategice. Este în Cişmigiu o graţie factice de decor cinematografic şi în acelaşi timp o simplicitate ospitalieră de ogradă. Uneori seamănă foarte bine cu o carte poştală – şi în asemănarea asta este oarecare poezie desuetă ce place unor oameni ca noi, obosiţi de estetică abuzivă.

Dar reflectoarele acelea patru, strică tot. Sunt nişte culori zgomotoase de bâlci care sar în ochi. Nu mai este noapte în Cişmigiu, de când s-a introdus barbaria asta. Suprimaţi-o, domnule primar. Daţi ordin să fie lăsată apa în pace şi în umbră.

CONVENŢIA TITULESCU-LITVINOV ADMONESTĂRILE D-LUI ROOSEVELT CONFERINŢA ECONOMICĂ ŞI „BLOCUL DE AUR” DESTINDEREA ITALO-FRANCEZĂ ŞI EUROPA CENTRALĂ

La Londra, România şi Rusia au semnat o „convenţie de definire a agresiunii”, după care d-nii Litvinov şi Titulescu au ţinut două discursuri cordiale.

Cu o întârziere de un an, reluăm pista bunelor relaţii cu sovietele – chestiune pentru care am suportat în toamna trecută inutila cădere a guvernului Vaida şi mai inutila venire a guvernului Maniu. D. Titulescu semnează în iulie 1933 ceea ce refuza în octombrie 1932.

Evident, se va demonstra că această „convenţie de definire" nu este totuna cu acel „pact de neagresiune". Şi ni se va arăta că în timp ce cu pactul pierdeam totul, cu convenţia câştigăm totul.

E posibil. Totul e posibil, din moment ce e vorba să interpretezi juridic două texte. Politic vorbind însă, şi convenţia, şi pactul au exact aceeaşi semnificaţie, care ţine nu de ceea ce stă scris pe hârtie, ci de ceea ce a rămas dincolo de aceste hârtii.

Important este că poarta înţelegerii a fost deschisă. Va duce ea către o completă reluare de raporturi diplomatice şi economice?

Avem toate motivele să o credem. Mai curând sau mai târziu. Căci până la urmă nu se poate să trăim cu ignorarea realităţilor geografice, singurele care comandă în esenţă orientarea unui stat, încadrarea sa în lume, participarea sa la activitatea internaţională.

A avea în spate un organism de complexitatea şi dimensiunile Rusiei sovietice şi a simula că îl ignorezi este un lux de orgoliu care se plăteşte cu nemăsurate pierderi imediate şi viitoare.

Absenţa Rusiei din politica Europei orientale era factice. Ea mutila această politică de nenumărate posibilităţi şi bara desfăşurarea normală a problemelor din această parte a continentului.

N-ar fi de mirare ca o reintrare efectivă a Rusiei în jocul forţelor economice din Orient şi din

Europa centrală să schimbe în viitor fața lucrurilor și să provoace noi orientări, cu repercusiuni simțite până departe, în sus, pe Dunăre.

Nici vorbă, aceste perspective nu sunt astăzi decât în germene și convenția de la Londra nu este decât cel mult o fereastră deschisă. O foarte mică fereastră. Rămâne ca timpul și abilitatea noastră să le promoveze și să le aducă la lumină, treptat și cu prudență.

*

Să recunoaștem însă că lovitura de senzație a săptămânii londoneze nu a fost convenția ruso-română, ci răspunsul d-lui Roosevelt în propunerile de stabilizare ale comisiunii monetare.

Un răspuns american, simplu, drastic și încruntat, care echivalează cu o urecheală administrativă „à ces messieurs”.

D. Roosvelt a moștenit probabil de la d. Hoover tradiția acestor urecheli trimise din când în când Europei, ca unui copil neastâmpărat. Vă amintiți lovitura „moratoriului Hoover” în vara lui 1931? Venise din senin, peste noapte, impunând, cu o singură telegramă, o stare de fapt peste care nu s-a mai putut trece. D. Roosvelt nu procedează cu mai multe menajamente.

E curios cum toți emisarii săi, plecați de la Washington inflaționiști, cum ajung la Londra se convertesc la stabilizare.

Așa a pățit d. Cordell Hull, prezidentul delegației, care – se știe – a făcut la Londra declarații imprudente pentru stabilizare, ceea ce i-a atras mustrări telegrafice din partea prezidentului. Pentru mai multă siguranţă a fost trimis la Londra şi d. Moley – dar n-a apucat bine să se instaleze la hotel şi, prin nu se ştie ce miracol, a devenit şi el subit „stabilizant”.

Convertiri fără importanţă, căci d. Roosevelt rămâne mai departe campionul tenace al instabilităţii monetare – ceea ce este singurul lucru decisiv pentru politica Americii.

Cel puţin din partea aceasta conferinţa de la Londra nu mai are nimic de aşteptat.

*

Dar are ea de aşteptat ceva din alte părţi şi în altă ordine de probleme?

Nu. Sincer şi brutal vorbind, singurul lucru care îi rămâne de făcut „marii conferinţi economice” este să închidă prăvălia. Nu o va face. Va tergiversa, va căuta compromisuri, va vota texte vagi şi deziderate sentimentale, ceea ce revine desigur la acelaşi faliment, dar nu va avea sinceritatea de a lichida.

Ce vreţi? Diplomaţie. Deocamdată, subcomisiunile nu mai lucrează, iar în cursul săptămânii trecute nici un orator nu s-a înscris la cuvânt. Cred că evenimentul e unic în istoria conferinţelor internaţionale cari, slavă Domnului, numai de oratori n-au dus lipsă. Lucrurile trebuie să stea cu adevărat prost la Londra, de vreme ce nici de vorbă nu le mai arde oamenilor.

Singurul grup activ al conferinţei care nu şomează complect este aşa-zisul „bloc de aur”, care întruneşte ţările rămase credincioase stabilizării şi etalonului aur. Importanţa sa economică rămâne să se precizeze în viitor (cu deosebire după ce Marea Britanie se va fi pronunţat neted pentru Washington sau pentru Paris). Să observăm însă că acest „bloc de aur” are şi oarecare semnificaţie politică, întrucât uneşte într-o aceeaşi atitudine Franţa şi Italia.

*

Este pentru a treia oară, în ultima vreme, când aceste două puteri adverse se regăsesc în raporturi cordiale. Tensiunea italo-franceză a cedat simţitor, o dată cu prilejul pactului celor patru şi a doua oară cu prilejul conflictului austro-german, care le-a descoperit o serioasă identitate de interese. Acum, iată-le la Londra, lucrând de comun acord. Să nu se uite că, până în ultimul timp, politica lui Mussolini a fost constantă, de partea oricărei puteri opuse Franţei şi că, în toate chestiunile, Italia fascistă încerca izolarea Parisului. Altădată Mussolini n-ar fi lăsat prezenta încordare dintre d. Roosevelt şi Franţa fără a trece zgomotos de partea primului. Dacă nu o face însemnează că ceva s-a întâmplat realmente nou în relaţiunile italo-franceze.

Există în streinătate oameni destul de optimişti ca să sconteze acest început de concordie şi să creadă într-o nouă politică dunăreană care să reia eventual vechiul plan Tardieu, de astă dată cu consimţământul şi colaborarea Italiei.

Se şi vorbeşte de un fel de Europă Centrală patronată simultan de Paris şi de Roma. Recunoaşteţi desigur în acest deziderat o nouă formulă pentru evitarea Anschlussului.

Dar Europa Centrală nu se face nici la Roma, nici la Paris şi poate nici la Berlin. Ea se face pe

Dunăre și în jurul Dunării, la Budapesta, Viena, Belgrad, București...

Dacă se face...

CHIAR DACĂ NU SUNT HITLERIȘTI

Foarte interesante declarațiile de alaltăieri ale d-lui Adolf Hitler în fața guvernatorilor săi provinciali.

Pe lângă o nouă afirmație de principiu în sensul revoluției economice, cancelarul german a făcut o declarație, mai măruntă, care ni se pare oarecum imprudentă și în orice caz, dispusă la concesii și tranzacții.

D. Hitler a spus anume că „va face o derogare de la programul partidului" și va îngădui să fie lăsați în diverse posturi tehnice experți economici și financiari, „chiar dacă nu sunt național-socialiști". Acest „chiar dacă" trebuie să fie foarte dureros pentru o inimă de ideolog inflexibil.

Mai penibile însă decât faptul în sine al renunțării, sunt justificările lui. Pentru ce, adică, acceptă d. Hitler, în materie economică, un asemenea „chiar dacă"? „Pentru că – spune tot d-sa – în materie economică nu se pot găsi soluțiuni decât pe bază de cunoștinți de specialitate".

Argumentarea aceasta este plină de riscuri. Fiindcă a recunoaște că există domenii în care competența primează asupra ideologiei înseamnă a recunoaște implicit că tehnica este superioară politicii. Şi mai înseamnă că valorile individuale sunt uneori atât de mari, încât depăşesc şi anulează măsurile globale. Este o distinţie foarte primejdioasă în stare să dărâme toate resorturile acţiunii de până aici a hitlerismului.

Forţa sa până astăzi a fost să întrebuinţeze măsuri generale, bazate pe principii ferme, unice şi categorice. Marxismul este o crimă! Toţi marxiştii sunt criminali! Iată o judecată ce poate fi, dacă vreţi, contestată din afara ei, dar care în sine este invulnerabilă, prin tenacitatea şi globalismul afirmaţiei. În momentul însă în care convi că există totuşi un marxist, un singur marxist, util şi indispensabil, în acel moment ai compromis dinlăuntru, valoarea întregii tale judecăţi. După cum o femeie nu poate să fie numai „puţin" însărcinată, un principiu nu poate să fie numai „puţin" compromis. Ori în întregime, ori deloc.

Faptul că în materie economică e nevoie de „cunoştinţi de specialitate", departe de a fi o scuză, este o agravare. Căci asta înseamnă că o bună conştiinţă patriotică nu e de ajuns: mai trebuie muncă, talent, pregătire, ştiinţă şi uneori geniu. Tot lucruri care, din nefericire, se încăpăţânează uneori să se refugieze în tabăra adversă.

Şi pe urmă, o concesiune deschide calea altora. Căci nu numai în economie, ci în orişice altă disciplină omenească, soluţiunile nu se pot găsi decât tot numai „pe bază de cunoştinţi de specialitate". Se poate lucra altfel în medicină, în matematici, în fizică, în chimie, altfel decât pe asemenea subversive baze?

Nu, desigur. Şi atunci nu cumva în toate aceste ramuri de activitate, ca şi în economie, certificatul de hitlerist devine insuficient, pentru a legitima o competenţă?

Iată ce departe duce o derogare minimă.

PENTRU CONGRESUL LIBRARILOR

Congresul librarilor detailişti, deschis duminică în capitală, a adus din capul locului în discuţie două chestiuni, ce pare că îi îndurerează exclusiv pe reprezentanţii acestei bresle. Problema învăţătorului-librar şi problema monopolului cărţilor didactice. Amândouă aceste chestiuni constituie desigur o foarte serioasă concurenţă, în stare să producă mari necazuri comerţului de librărie. Atâta lucru însă nu e suficient pentru a condamna şi eventual a suprima măsuri impuse poate de necesităţi mai grave decât ale comerţului. Statul, se cuvine desigur să sprijine cu atenţie deosebită comerţul de cărţi, dar numai în măsura în care acesta ştie să răspundă necesităţilor generale de cultură.

Pot librarii să spună, cu mâna pe inimă că n-au abuzat până azi de libertatea excesivă ce le-a fost lăsată şi pot ei pretinde că au îndeplinit cum trebuie oficiul cultural ce este în căderea lor?

Nu, cu siguranţă că nu. Cu puţină sinceritate, librarii vor recunoaşte că, în majoritatea cazurilor, cartea românească este prost servită. Cartea în genere – şi cartea didactică în special. Librarii au difuzat insuficient cartea de literatură – şi au speculat exagerat cartea de şcoală. Acesta este adevărul. Că, în aceste două mari greşeli, vina editorilor (ca să nu spunem „complicitatea" lor) este egală, nu ne îndoim. Dar asta nu e o scuză şi nici o explicaţie.

În faţa acestei stări de lucruri, statul prea multă vreme a fost inactiv, pentru ca astăzi, când se hotărăşte a interveni, să-i poată cineva contesta dreptul de a o face. Nu ştim dacă măsurile pe care le proiectează sunt bune. Nu ştim mai ales dacă ele sunt cele mai bune. Ştim însă că ele sunt un început, un efort de sistematizare, o încercare de a pune ordine într-o serie de fapte ce stau în directă legătură cu viaţa culturală a ţării.

Oricât de păgubiţi ar fi librarii de aceste proiecte ale ministerului, ei nu au dreptul să le respingă pur şi simplu. Să le discute dacă vor, să le conteste dacă trebuie, dar să propună altele în loc. Să găsească ei modalităţile de a pune în concordanţă interesul lor comercial cu necesităţile noastre culturale. Şi să înţeleagă îndeosebi că acest interes al lor trebuie să fie indiscutabil subordonat acestor necesităţi.

Nu e plăcut desigur. Ba uneori este de-a dreptul greu. Desigur. Dar dacă îi recunoaştem statului dreptul de a regulamenta comerţul cu ghete, cu măsline sau cu şireturi de ghete, cu atât mai mult trebuie să i-l recunoaştem pentru cărţi.

Negustorii, librarii vor trebui să înţeleagă că breasla lor le cere uneori să fie mai mult decât numai atâta.

CONVERTIREA D-LUI MADGEARU

D. Virgil Madgearu, care trebuia să fie în capitală încă de la sfârşitul săptămânei trecute, şi-a amânat sosirea pe sâmbăta viitoare. Abuzând de o modestie care îi este familiară, actualul (încă!) ministru de finanţe a întârziat cu şapte zile ovaţiile unanime ce trebuiau să salute la Bucureşti, răsunătorul său succes la Londra.

D. Madgearu ştie că adevărata mamă a înţelepciunii nu este prudenţa, ci uitarea. Şapte zile de absenţă – şi-a spus d-sa – vor fi suficiente pentru a trece pe planul al doilea capitolul penibil al experienţelor sale londoneze. În genere, lumea noastră politică are memoria scurtă. La o distanţă de o săptămână, cele mai grave gafe devin benigne si cele mai categorice eşecuri se convertesc în uşoare succese.

Sâmbătă, 8 iulie, când falimentul conferinţei de la Londra era de o atât de urgentă actualitate, d. Madgearu ar fi picat prost în Bucureşti. Ar fi trebuit să răspundă de nenumărate erori, de un întreg sistem de erori.

Sâmbătă, 15 iulie însă, când acest faliment va fi fost de mult consumat, iar din amintirea lui nu vor fi rămas decât slabe melancolii, nu va mai avea de dat nici o socoteală. Pentru că nu i se va mai cere nici una.

Există o amnistie a timpului – sau, mai exact, o amnezie a lui – pe care ministrul nostru se sprijină cu toată nădejdea.

Între timp, dispunând de o săptămână liberă, d-sa pregăteşte, până la întoarcerea la Bucureşti, montarea unui alt mare succes personal. Ziarul nostru a anunţat în numărul de ieri, că d. Madgearu, în drum spre ţară, se va opri la Paris pentru a trata acolo reducerea cuponului datoriei noastre publice externe. Textual: reducerea cuponului. Nu e o greşeală de tipar, nici una de informaţie, şi nici una de identitate: d. Madgearu însuşi, d. Madgearu în persoană, d. Virgil Madgearu, în sfârşit, unul şi singur, pe care îl ştie toată lumea tratează la Paris nimic altceva decât reducerea cuponului.

În condiţii normale, adică într-o viaţă politică în care fiecare om este răspunzător de ceea ce spune şi angajat de ceea ce face, un asemenea fapt ar fi cu desăvârşire absurd.

D. Madgearu face de atâta vreme încoace o politică financiară şi economică anumită. Bună sau rea. În orice caz, precisă şi definită. Stabilizare monetară, respectare integrală a angajamentelor financiare externe, plata regulată a cuponului. Capitalist şi burghez, d-sa a urmărit o politică permanent conformă acestui spirit. Că o făcea în cadrul unui partid „ţărănesc" şi de clasă, era numai un paradox al partidului. D. Madgearu personal era însă consecvent cu mentalitatea sa şi, dacă era adevărat că se afla în contrazicere flagrantă şi continuă cu programul presupus al unui partid ţărănesc, nu e mai puţin adevărat că se afla în schimb în perfectă armonie cu sine însuşi.

Această politică a d-lui Madgearu a fost definitiv precizată în protocolul nostru cu Societatea

Naţiunilor, act care rezuma de minune orientarea ministrului de finanţe, legându-ne complect de Europa capitalistă şi despărţindu-se de realităţile noastre locale.

Nu e locul de a discuta legitimitatea unei asemenea politici. Excelentă sau detestabilă, ea definea o poziţie. Poziţie ce îşi avea desigur adversarii ei hotărâţi. D-nii Argetoianu, Iunian, Goga şi Lupu (fiecare cu nuanţe personale) atacau orientarea aceasta economică, iar aici, în această gazetă, o lungă serie de articole construia, din obiecţiile de detaliu ale tuturora, un sistem organic de politică economică, opusă total ministrului de finanţe.

Erau deci în joc două atitudini, implicând două cicluri de soluţii nu numai distincte, dar adverse. Unde era adevărul, viitorul avea să decidă. În orice caz, pentru d. Madgearu el nu putea fi decât într-un singur loc; acolo unde îl crezuse din capul locului, şi unde îl apărase cu vehemenţa sa neiertătoare. Până la sfârşitul sfârşiturilor, d-sa era obligat să ceară mereu stabilizare, mereu respect al angajamentelor, mereu plata cuponului. Condamnat la consecvenţă perpetuă.

Înseamnă asta că d-lui Madgearu îi era definitiv interzis să-şi dea seama de erorile sale? Că nu avea voie să se corijeze? Că îi era răpit pentru veşnicie dreptul omenesc de a se converti? Nu. Pradă unei iluminări târzii, d. Madgearu avea toată libertatea de a mărturisi că s-a înşelat. Dar asta în calitate de cetăţean şi particular, nu în calitate de ministru. Un ministru când se înşală, demisionează.

D. Madgearu găseşte mai firesc să treacă discret în tabăra adversă spre a face astăzi cu entuziasm o politică pe care ieri, tot cu entuziasm, o combătea.

Acum când eşecul conferinţei de la Londra pune o ultimă piatră de mormânt peste amintirea „colaborării internaţionale”, ministrul nostru de externe îşi schimbă subit atitudinea cum şi-ar schimba o pălărie.

Pentru debut, tratează la Paris ... reducerea cuponului.

CÂND DIPLOMAŢII SUNT IMPRUDENŢI

La Paris a apărut un „dicţionar diplomatic internaţional” de proporţii considerabile se vede, căci Academia diplomatică de acolo a sărbătorit într-o şedinţă solemnă acest fapt ca pe un eveniment de epocă.

Telegrama care ne anunţă această ispravă adaugă, pentru edificarea noastră, câteva cifre menite să zguduie scepticismul nostru de oameni învăţaţi a nu mai crede şi a nu mai admira nimic din ce e mare pe pământul ăsta: aşadar aflăm că „doi şefi de stat, 49 miniştri de externe şi 512 ambasadori, reprezentând 73 de state” au colaborat la această operă. Se mai adaugă detaliul că dicţionarul sus-zis cuprinde un tablou al tuturor tratatelor diplomatice încheiate de la 1856 până azi, „incusiv – precizează telegrama – pactul celor patru”.

Este probabil că Academia diplomatică de la Paris a avut puternice raţiuni să se bucure şi că breasla diplomaţilor – somptuos reprezentată la ședința festivă – nu a ciocnit fără justificare paharele de șampanie, în cinstea tânărului dicționar.

Totuși, gândindu-ne bine, acest dicționar poate fi, din anumit punct de vedere, o imprudență. O foarte mare imprudență. Căci lectura lui va mărturisi în primul rând deșertăciunea diplomației însăși, inutilitatea faptelor ei, provizoratul fatal ce lovește aprioric toate realizările ei de totdeauna.

Un tablou al tuturor tratatelor?

Nu se tem redactorii dicționarului diplomatic că, în fața unui asemenea tablou, cetățeanul simplu ar putea să-și pună o întrebare indiscretă?

Un tablou al tuturor tratatelor – foarte bine! Dar tratatele acestea unde sunt? Unde au dispărut? Și de ce au dispărut.

Fiecare dată a tabloului a însemnat o declarație comună de concordie, parafată și întărită cu o sută de peceți. Unde se găsește astăzi această declarație? Ce valoare au pecețile și semnăturile ei?

Nesfârșitul tablou al „dicționarului diplomatic" este o nesfârșită serie de făgăduieli călcate. Nu este rubrică în acest tablou, care să nu fi însemnat o dată în istoria lumii, un ceas de repaus, un moment de încredere și de așteptare.

Dar rubrica imediat următoare o dezminte pe cea precedentă și pactul al doilea îl anulează pe cel dintâi, stabilind o nouă pace care și ea la rândul ei va fi înlocuită de o altă ordine de lucruri, mereu schimbătoare, mereu efemeră.

Un tablou al tratatelor diplomatice nu poate indica altceva cetitorului decât că istoria este o stupidă succesie de bătăi și împăcări, toate pornite în absolut şi eternitate – şi toate căzute în provizorat şi uitare. Un asemenea tablou nu ne poate învăţa decât că omenirea a avut foarte multe păci, dar nici o pace.

Cuvântul ăsta – „pace” – reprezintă o noţiune care îşi pierde tot sensul şi toată puterea, din moment ce îl declini la plural. „Pace” înseamnează pace pur şi simplu. „Zece păci” însă nu mai înseamnează de zeci de ori pace, ci de zeci de ori război.

Nimic nu este mai demoralizant decât o istorie a tratatatelor. Dacă aş deveni vreodată profesor de drept internaţional (ceea ce mă grăbesc să spun că este exclus, căci nu sunt rudă nici de gradul optulea cu d. Meitani), dacă totuşi prin imposibil aş căpăta o asemenea catedră, aş suprima din cursul meu capitolul de istorie a tratatelor. Este un studiu trist, descurajator, un studiu al inutilităţilor istorice, al dezamăgirilor colective, al sterilităţii diplomaţiei.

Iată de ce sunt mirat că a fost publicat „dicţionarul diplomatic internaţional”. Şi sunt mai mirat că o asociaţie de diplomaţi a patronat această publicare. Se denunţă în dicţionarul acesta cele mai penibile secrete profesionale şi se răspândeşte astfel simţul relativităţii şi al deşertăciunii, într-o disciplină care nu trăieşte decât din absolut.

Cel mai iluzoriu absolut – dar şi cel mai rentabil.

300 DE LICENŢIAŢI

Facultatea de Drept din Bucureşti publică lista licenţiaţilor ultimei sesiuni de examen. Este un registru de vreo 300 de nume, 300 de noi diplome, care reprezină 300 de candidaţi la şomaj.

Cifra de altminteri este incompletă: ea nu cuprinde nici pe licenţiaţii celorlalte facultăţi juridice din ţară, nici pe studenţii anului 3, care din diferite motive au rămas să-şi treacă ultimile examene în sesiunea din toamnă. Pentru a stabili întinderea exactă a inflaţiei de diplome, ar trebui să totalizăm numărul licenţiaţilor facultăţilor de drept din Bucureşti, Iaşi, Cernăuţi, Cluj şi Oradea, din iunie, octombrie şi februarie. Am obţine astfel o cifră ce reprezintă un dezastru anual şi progresiv pe care nimeni nu-l controlează, fiindcă deocamdată primejdiile lui sunt latente şi surde, dar care duce neîndoielnic spre o zguduire generală în viitor.

Ce vor face aceşti tineri pe care în fiecare an universităţile noastre îi aruncă pe stradă cu o hârtie oficială în buzunar şi cu o inaptitudine totală în faţa unei societăţi sărace, în care toate locurile sunt ocupate şi toate drumurile închise?

Nu ştie nimeni. Nu vrea nimeni să ştie. Din când în când doar, dintr-un simţ explicabil de panică al celor bătrâni, se iau măsuri de apărare împotriva noilor veniţi prin legi brutale cum a fost, bunăoară, stupida lege a advocaţilor de acum 2 ani. Iar aceste măsuri de opresiune nu schimbă nimic şi contribuie cel mult la legalizarea unor nefericiri existente.

Pentru licenţiaţii în litere, statul a crezut suficient să suprime pe câţiva ani seminarul pedagogic, împiedicându-i să mai devină profesori. Măsura se impunea, căci astăzi nu mai există nici un loc liber în învăţământ. Dar se întreabă cineva ce devin tinerii licenţiaţi, eliminaţi astfel din profesiunea lor?

Pentru licenţiaţii în drept există, pe de altă parte, scadenţa mai sus pomenitei legi avocăţeşti, menită să intre în vigoare în 1935.

Sunt însă acestea soluţii? Se rezolvă ceva cu asemenea cârpeli sălbatice.

Încă o dată şi încă o dată se dovedeşte că dezastrul vine de mai de sus şi de mai departe, că există undeva în centrul sistemului nostru de învăţământ un motor spart, care va continua să înăbuşe viaţa noastră culturală şi socială sub mereu noi avalanşe de diplomaţi, în timp ce noi ne vom căzni stupid şi meschin să reparăm ici un robinet, colo o ţeavă crăpată.

Mereu incapacitatea noastră de a merge la rădăcinile unei soluţii.

G. IBRAILEANU: *ADELA*

Mutlă vreme am văzut în d. Ibrăileanu victima unei legende de care nu era responsabil şi la care colaborau cu egală fervoare şi intoleranţă toţi scriitorii Iaşilor şi ai *Vieţii româneşti*. Printr-o susţinută complicitate scrisă şi orală, s-a acreditat astfel treptat mitul unui fel de Pafnutie moldovean, călugăr prin temperament şi libertin prin gândire, confesor laic şi filozof sceptic, om de bibliotecă şi iubitor al voluptăţii de a cugeta, departe de oameni agitaţi, departe de pasiuni mărunte, personaj curios, jumătate din viaţă, jumătate din vis.

Cei care nu avuseseră prilejul de a-l cunoaşte personal, reduşi la simpla lectură a lucrărilor şi articolelor sale, aveau însă dreptul să fie miraţi de această imagine a unui critic, pe care adepţii îl serveau excelent, dar pe care cărţile îl deserveau copios căci judecând după activitatea sa, d. Ibrăileanu nu era decât un critic depăşit de vremuri, cu un gust literar şubred, cu posibilităţi de expresie rudimentare, cu prejudecăţi incurabile şi cu o pasiune polemică lăudabilă în sine, dar jenantă de două ori, întâi prin cazurile eronate ce le apără şi apoi prin violenţa necontrolată a scrisului.

Nu e locul să vorbim aici despre valoarea criticii d-lui Ibrăileanu, dar nu se poate să nu amintim că în procesul de destrămare a revistei *Viaţa românească* şi în istoricul gravelor erori critice şi culturale ce apasă conştiinţa şi amintirea acestei publicaţii, partea d-sale este mare. Atât de mare, încât lucrările d-sale de istoriografie nu ajung să o compenseze. Aceste lucrări, de altminteri au o netăgăduită valoare didactică ce justifică din plin un titlu de profesor universitar, dar mai puţin o carieră de critic literar. *Spiritul critic în cultura românească,* lucrarea cea mai consistentă a d-lui Ibrăileanu, este o monografie excelentă, informată exact şi scrisă metodic, din care o programă analitică serioasă ar trebui să facă un manual obligatoriu în clasa VII-a de liceu. Spun acest lucru, fără cea mai uşoară ironie. Un manual de şcoală presupune un spirit sintetic ce – vă asigur – nu se găseşte chiar la fiecare colţ de stradă.

Aceeaşi preocupare de ordin didactic l-a îndemnat pe d. Ibrăileanu spre cercetările eminesciene, unde a izbutit să stabilească anumite preciziuni de text ce lipseau, fără însă a ne da în acelaşi timp o interpretare critică a poeziei. D. Ibrăileanu se dovedea a fi un comentator, nu un critic.

Faţă de aceste „antecedente”, care infirmau decisiv legenda unui G. Ibrăileanu filozof şi artist de ţinută superioară, afirmând mai degrabă un Ibrăileanu didactic, tern, fără sensibilitate artistică şi cu străvechi încăpăţânări critice, faţă de aceste dovezi repetate de inaptitudine pentru poezie, *Adela* este o carte inexplicabilă, o mică minune care contrazice tot ce ştiam despre d. Ibrăileanu, contrazicându-l pe d-sa însuşi în tot ce a făcut până astăzi.

O scurtă poveste de iubire, încântătoare în graţia ei, ca şi în naivităţile ei de stil, o poveste melancolică „dans un goût qui n'est pas le mien”, ar spune Laforgue, desuetă şi romanţioasă prin detalii, dar caldă, amicală şi luminoasă prin evocarea eroinei şi prin monotonia odihnitoare a cadrului. Faptul de a fi fost plasată la sfârşitul veacului trecut scuză, de altfel, desuetudinea povestei, ea, într-un fel, îi acordă un farmec mai mult, farmecul lucrurilor demodate, dar tocmai de aceea emoţionante.

Adela aceasta este o fecioară dintr-un poem de Francis Jammes, aliaj de candoare şi senzualitate, iar Emil Codrescu, partenerul ei de idilă, este exact amantul de la 1890, sensibil şi dezabuzat, sentimental şi sceptic. Iubirea lor nemărturisită, ezitînd între nenumărate nimicuri şi puerile conflicte de conştiinţă, ar putea să fie de un romantism strigător, un romantism de album cu suveniruri, dar până la urmă o salvează nu ştiu ce surâs îngăduitor ce flutură asupra întregii cărţi, nu ştiu ce sentiment de deşertăciune şi de cenuşă risipită în vânt.

Eroul d-lui Ibrăileanu este de o simplicitate dezarmantă. Este absolut tipul de amorez francez de la finele veacului, junele care i-a citit pe simbolişti şi i-a iubit, fiindu-i în acelaşi timp necaz că îi iubeşte. Împreunare obişnuită de sentimentalism şi ironie. Se mai găsesc şi astăzi asemenea eroi în cele mai frumoase comedii de Marcel Richard sau Jean Sarment.

Emil Codrescu are incontestabile accese de sentimentalism, dar, inteligent cum este, nu şi le iartă şi de aceea nu pierde prilejul de a le atenua cu o reflecţie de autoironie.

„Peste câteva zile, prin munţii sau (mai liric) prin munţii tinereţii" (p. 11).

Acest „mai liric" din paranteză, este destinat să tempereze expresia patetică „munţii tinereţii". Este ca şi cum autorul ţi-ar spune: „da, sunt un sentimental, ştiu că sunt sentimental, dar îmi dau bine seama de asta şi eu însumi râd cel dintâi de mine". Acest control de sine, această autoironie este un adevărat tic al lui Emil Codrescu. De câte ori îşi surprinde un termen patetic sau o imagine sentimentală, nu pierde prilejul de a se denunţa pe sine însuşi printr-o paranteză ironică sau o pereche de ghilimele lucide: „Iluzionară, luna este «amica» visătorilor..." (p. 16). „Muzica lui Chopin acompania muzica corpului ei... (cam emfatic, iubitul meu)." (p. 46).

Evident ghilimelele nu anulează o platitudine şi o paranteză nu scuză un oftat, aşadar acest joc al lui

Emil Codrescu cu sine însuşi, această severitate gentilă cu sentimentele lui, îl fac simpatic şi îl salvează de primejdia trivialităţii.

Nu vreau să spun că notaţiile triviale, prin exces de sentimentalism, lipsesc cu totul din această carte.

Bunăoară, următoarea: „Dar o fată blondă... mi-a rămas în amintire ca o splendidă viziune de artă şi vis" (p. 27).

„Splendidă viziune de artă şi vis" este o perfectă imagine de carte poştală ilustrată. Ea este însă răscumpărată de alte notaţii, surprinzător de subtile şi exprimate emoţionant: „Când se emoţionează... are sufocări graţioase de pasăre care bea" (p. 41).

Observaţia aceasta este frumoasă ca un vers.

Unde îl recunoaştem pe d. Ibrăileanu travestit în Emil Codrescu, este în mentalitatea acestuia, în „filozofia" lui, în atitudinile lui de gânditor uşor cinic. D. Ibrăileanu este un om din veacul al XIX-lea. Este pozitivist, scientist, cu desăvârşire nemetafizic. Emil Codrescu îi seamănă perfect şi psihologia sa de individ care a descompus sub luminile ştiinţei toate iluziile sufletului, îl duce uneori la formulări de o naivitate antologică.

Femeia nu este uneori pentru el altceva decât „câteva kilograme de materie organică extrase din elementele brute ale naturii" (p. 49). Senzualitatea este un „maximum de iritabilitate protoplasmatică" (p. 55). Amorul însuşi nu este decât un fenomen organic (56), un instrument al speciei sau, în altă parte, „foamea selectivă de femeie, numită impropriu iubire" (p. 115)

În sfârşit, un bărbat care iubeşte, nu face altceva, în ultimă analiză, decât să îndeplinească un rost „în stricta economie a speciei”.

Se recunoaşte uşor, în aceste citate de inocent cinism, mentalitatea cuiva rămas la Rémy de Gourmont şi la *Physique de l'amour.* Nu ştiu dacă Emil Codrescu va fi citit această carte. Sunt însă convins că d. Ibrăileanu o ştie pe dinafară.

Spuneam că cinismul autorului este inocent. Ceva mai mult: el este inofensiv. Căci nu izbuteşte nici un moment să scadă nimic din frumuseţea povestei, din graţia ei dublată de atâtea melancolii şi amintiri. O lumină egală trece prin această carte ca printr-o fereastră.

La sfârşitul unei lungi cariere literare, *Adela* răscumpără şi face iertat tot ce d. G. Ibrăileanu avea să i se ierte. Şi Dumnezeu unul ştie că nu e deloc puţin.

CONFERINŢA DE LA LONDRA ÎN AGONIE
LIRA STERLINĂ ÎNTRE FRANC ŞI DOLAR.
CĂLĂTORIILE D-LUI LITVINOV
SCURT BULETIN GERMAN

La Londra, conferinţa economică mondială îşi continuă agonia. Ultima săptămână, urmând declaraţiei Roosevelt, a fost cu desăvârşire dezorientată. S-ar spune că nu mai există un organ central al conferinţei. În orice caz nu mai există probleme centrale. Se lucrează destrămat, fără punctele cardinale, fără coordonare. De îndată ce în cercetarea unei chestiuni se ajunge la un punct dificil, discuţiile se opresc şi se numeşte o subcomisiune pentru elucidarea problemei, iar apoi o sub-subcomisiune. Nu mai există la Londra decât sub-comisiuni şi sub-probleme. Chestiunile principale în discuţie au fost astfel pulverizate la nesfârşit. Dacă, printr-un miracol, conferinţa ar încerca astăzi să se refacă şi să pornească din nou la lucru, ar fi nevoie în primul rând de un efort de metodă, de sistematizare a programului, spre a readuce la punctul iniţial nenumăratele chestiuni ce s-au rătăcit asemeni unor oi departe de stână.

Dar nu... conferinţa nu se reface. Soarta ei este pecetluită. Încă două săptămâni de tergiversări şi apoi va lua o vacanţă de câteva luni, până când condiţiile monetare mondiale se vor fi precizat. Se ştie deci astăzi cu certitudine că pe la 25 iulie conferinţa se va suspenda. Afară dacă până atunci nu va interveni o schimbare din partea d-lui Roosevelt.

*

Ce schimbare anume? Acceptarea unei stabilizări a dolarului, fie ea numai temporară?

Greu de crezut. Sunt cercuri internaţionale care cutează să spere acest lucru. Pentru că, pe de o parte, ultimele căderi ale dolarului au venit prin surpriză şi pentru că, pe de altă parte, ajutorarea preţurilor americane pare să fie aproape de obiectivul propus de prezidentul Roosevelt, care ar fi dispus să grăbească stabilizarea. Evident, faptul ar fi de natură să învieze conferinţa organică de la Londra. Dar socoteala aceasta face abuz de optimism şi nu se sprijină decât pe foarte vagi eventualităţi.

În condiţiile de astăzi, este mult mai probabil că d. Roosevelt va persevera pe drumul de până acum. În acest caz, conferinţa economică va rămâne fără obiect, iar problemele economice internaţionale se vor deplasa în alt cadru, care de altminteri se află deja desemnat.

Blocul aurului şi blocul monedelor din familia dolarului devin realităţi mult mai puternice decât palida conferinţă. Lupta adevărată este angajată aici şi lovitura decisivă de aici trebuie aşteptată.

Blocul aurului este pe cale de a-şi crea organe de direcţie şi acţiune. În acest sens întrunirea la Paris a directorilor băncilor de emisiune, credincioase aurului, este departe de a avea o importanţă pur tehnică. Iar prezenţa d-lui Fraser, din partea Băncii reglementelor internaţionale, deşi d-sa este cetăţean american, nu atenuează întru nimic caracterul ferm al întrunirii de la Paris.

În această confruntare a blocului aur cu blocul inflaţionist, situaţia Angliei este din cele mai incerte. Atitudinea sa este deocamdată ezitantă. Oscilări, retractări, puneri la punct... Deşi maiorul Elliot a făcut o declaraţie „stabilizantă" la conferinţă şi deşi d. Chamberlain a făcut acelaşi lucru în Camera Comunelor, aceste declaraţii sunt mai mult de principiu şi deocamdată fără consecinţe practice. Pentru moment Anglia menţine lira sterlină în raport cu francul francez, dar acest fapt nu constituie un angajament pentru viitor. Nici pentru cel mai apropiat viitor. Discuţiile ample ce au avut loc recent, la Camera Comunelor, între d-nii Chamberlain de o parte şi Lansbury, Churchil şi Herbert Samuel de altă parte, arată lămurit că Anglia nu poate primi o despărţire de Statele Unite, de care o apropie un complex de interese şi probleme.

Nu este exagerat de spus că în acest moment chestiunea cea mai importantă pentru economia mondială este orientarea lirei sterline.

Între dolar şi franc nu va putea rămâne multă vreme. Timpurile acestea nu permit neutralizări prelungite.

Când Anglia se va fi pronunţat, cele două blocuri adverse vor fi definitiv precizate, iar jocul va fi angajat.

Dacă în materie economică iniţiativa o are astăzi d. Roosevelt, în materie politică şi în ordine internaţională, această iniţiativă pare a fi în mâinile d-lui Litvinov. A fost personagiul cel mai activ, în ultima vreme, pe scena europeană. După „convenţia pentru definirea agresorului" semnată cu statele limitrofe Rusiei, a urmat convenţia semnată de Mica Antantă.

Am discutat în cronica noastră precedentă perspectivele largi ce se deschid prin semnarea acestei convenţii. Ele par să se precizeze. (Se anunţă, bunăoară, pentru foarte curând vizita d-lui Edouard Herriot la Bucureşti. Dacă faptul se confirmă, nu ne-am mira ca această vizită să fie în legătură cu tratarea, deocamdată discretă, a reluării de raporturi diplomatice normale între Bucureşti şi Moscova.)

Activitatea d-lui Litvinov nu se rezumă însă numai la iniţiativa şi semnarea convenţiilor ştiute. Iată că la Londra, în timp ce toată lumea se lasă pradă unui soi de defetism diplomatic, acelaşi Litvinov prezintă un proiect precis de discuţii şi soluţii, propunând cu deosebire tratarea unui pact general de neagresiune economică. În acelaşi timp, ministrul de externe al Sovietelor pleacă la Paris, unde înţelegerea franco-rusă devine continuu mai fermă, iar de acolo el îşi pregăteşte o vizită la Roma, vizită pe care telegramele străine o cred nu numai posibilă, dar iminentă. Prezenţa d-lui Litvinov la Roma e probabil să ducă la încheierea unui pact de neagresiune între Italia şi Soviete – ceea ce ar face loc la o sensibilă schimbare de poziţii şi orientări în Europa centrală. În definitiv şi mergând până la consecinţe foarte îndepărtate, e drept, dar logice, în această înţelegere ruso-italiană se poate descifra germenele unei concilieri viitoare între Roma şi Mica Antantă. Nu e fără semnificaţie faptul că la Budapesta eventualitatea înţelegerii Mussolini-Litvinov a deşteptat atâtea încruntate pretexte.

Iată câteva probleme care atacă recenta activitate a d-lui Litvinov şi cât de serioase sunt aceste probleme.

Hotărât lucru, politica externă a Sovietelor şi-a schimbat fundamental obiectivele în ultima vreme. Rusia încearcă să redevină o putere europeană şi are şanse să izbutească. Momentul este de altfel excelent ales.

*

Pe măsură ce Rusia sovietică reintră în jocul politicii internaţionale, Germania hitleristă se retrage din acest joc. Singura piesă pe care Hitler ar fi putut conta în politica sa externă era Italia. Dar de Italia îl desparte categoric problema Anschlussului.

Germania rămâne deci pentru moment complect izolată. Poate că deocamdată, cel puţin din punctul ei de vedere, nici nu are mare lucru de pierdut. Interesant pentru Germania în acest moment este ce se întâmplă în interiorul hotarelor ei, nu în afară.

Ori, în interiorul acestor hotare se întâmplă o revoluţie. Se continuă o revoluţie. Naţional-socialiştii au rămas singuri. Toate celelalte grupări au dispărut. Ultima săptămână a înregistrat decesul „benevol" al partidului populist-bavarez şi al ligii monarhiste. Partidul centrului încearcă să mai reziste în teorie, în practică însă este şi el jumătate la puşcărie şi jumătate dizolvat.

Hitler se află astăzi în faţa unui singur partid, care este însă în realitate cel mai primejdios: propriul său partid. Se află adică în faţa unei forţe care îi cere în sfârşit realizarea programului socialist.

Va încerca această realizare? Nu o va încerca? Va izbuti? Nu va izbuti?

Depinde de răspunsul acestor întrebări însuşi destinul episodului hitlerist, care va arăta de aici încolo dacă a fost o revoluţie adevărată sau numai o lovitură de stat.

Numai după rezolvarea acestei alternative Germania va fi în stare să se reîntoarcă eficace în politica internaţională.

VIN ŞI AUR

A fost joi la Conferinţa de la Londra un incident pe care telegramele l-au găsit „hazliu", dar care nouă ni se pare capital ca semnificaţie. Într-o subcomisiune, un delegat a cerut un regim economic aspru pentru producţia şi comerţul vinurilor, pe care le socoteşte nefaste omenirii. Această propunere a deşteptat indignarea reprezentanţilor de ţări vinicole.

Delegaţii francezi au pledat cu emoţie pentru prestigiul şi poezia vinului, iar delegatul portughez, mai categoric şi mai violent, a declarat că la urma urmelor, între vin şi aur, omenirea nu are nici o secundă de gândit pentru a alege vinul. Fără el nu se poate trăi, dar fără aur, nici vorbă.

Râdeţi, dacă voiţi, dar duelul acesta între vin şi aur, la drept vorbind, este prima chestiune serioasă ce se discută la Londra. Este, cred, nodul tuturor conflictelor de acolo, explicaţia tuturor insucceselor.

Conferinţa de la Londra cade din pricina americanilor. Cade adică din pricina unor *oameni care timp de zece ani n-au băut vin.* Credeţi că faptul acesta este atât de mărunt, încât să treacă fără a lăsa urme serioase în conştiinţa lor, în mentalitatea, în psichologia, în felul lor de a vedea şi judeca lucrurile?

Conflictul central al conferinţei s-a deschis între Paris şi Washington. Între capitala vinului şi capitala abstinenţei. Erau faţă în faţă nu atât două centre de interese practice, cât două dispoziţii sufleteşti distincte.

De la 12 iunie până azi, de la prima şedinţă până la cea din urmă, americanii au ţinut morţiş, ţeapăn, îndărătnic, la acelaşi punct de vedere cu care veniseră de acasă. Nici o concesie, nici o nuanţă, nici o inflexiune în atitudinea lor de beton armat. Toată lumea cealaltă încerca să discute, să atenueze contradicţiile, să netezească asperităţile. Numai ei – de neclintit.

Un om care bea vin n-ar fi în stare de asemenea înţepenire. Vinul este un agent de largheţe sufletească. El îţi cultivă simţul nuanţelor, îţi dă conştiinţa relativităţii lucrurilor, te face mai subtil, mai înţelegător. Vinul îmblânzeşte absolutul. El îi dă omului o supleţe, pe care o biologie fără alcool n-are altfel cum să o cunoască.

Nefericirea conferinţei de la Londra este de a fi căzut din capul locului pe mâna unor abstinenţi. Ei, care n-au ştiut niciodată complexitatea vinului care te învaţă cu jocul fin al culorilor şi al aromelor, au dovedit că nu ştiu nici complexitatea ideilor.

Acest exces de puritanism şi înţepenire a omorât marea conferinţă.

WILHELM TELL ŞI SALUTUL ROMAN

Oricâte cărţi au ars hitleriştii în „prea frumoasă lună mai" – tot n-au ars destule. Germanii subversivi se ascund şi în cele mai patriotice cărţi – căci timpul în genere este un instrument perfid, trădător prin esenţă. O măsură cu adevărat radicală ar fi trebuit să nu cruţe nici o carte. Pentru a merge la cauzele prime şi pentru a stârpi integral răul, de la rădăcină, ar fi fost necesar nu numai să se ardă toate bibliotecile, absolut toate, dar în acelaşi timp să se distrugă fără urmă toate atelierele tipografice. Că nu ştii niciodată de unde răsare geniul rău al indisciplinei şi sub ce forme inocente îşi face apariţia semnalul revoltei.

Bunăoară, de curând, ministerul de interne al Reichului rasist, a luat o măsură, de profundă utilitate naţională, pe care desigur niciun cetăţean german nu este destul de nebun să o critice, dar pe care o contestă cu îndrăzneală ... Friederich Schiller.

Pe cine nu laşi să moară, nu te lasă să trăieşti. Hitleriştii au fost destul de amabili cu acest domn poet şi când a fost să se dea foc literaturii, l-au cruţat şi nu i-au ars cărţile. Acuma însă, ingrat cum sunt poeţii, Schiller abuzează de această generozitate şi, de dincolo de mormânt, polemizează cu ministerul de interne.

Iată cum. Ministerul acesta a hotărât, printr-o ordonanţă, obligavitatea salutului „roman". Ori de câte ori se va cânta imnul hitlerist *Horst Wessel*, cetăţenii germani vor trebui să salute romanamente. „Persoanele care nu vor saluta vor fi arestate". Dispoziţia este cum nu se poate mai inteligentă. (Numai pedeapsa ni se pare prea blândă. Moartea prin jupuire de viu ar fi fost poate mai eficace). Ei bine, împotriva acestei salutare măsuri s-a găsit să protesteze Friederich Schiller prin eroul său Wilhelm Tell, a cărui notorie insubordonare civică a lăudat-o într-o dramă de cinci acte, în versuri.

Se ştie că numitul Wilhelm Tell a refuzat pe vremuri să respecte o ordonanţă străveche, privitoare tot la salut, foarte asemănătoare cu ordonanţa d-lui Hitler. Pe vremea aceea reformatorul se numea nu Hitler, ci Gessler. El pusese în vârful unei prăjini o pălărie, pe care cetăţenii disciplinaţi trebuiau să o salute. Imnul *Horst Wessel* nu fusese încă inventat, dar, cum în materie de simbol nu interesează obiectul ci semnificaţia, el fusese înlocuit cu o pălărie. La urma urmelor, e acelaşi lucru.

Individul Wilhelm Tell a nesocotit cu impertinenţă această sacră imagine. Şi a fost pedepsit, spre satisfacţia tuturor cetăţenilor ordonaţi. Numai Friederich Schiller, element subversiv şi complotist notoriu, a lăudat această infamie. Ori, cum ordonanţa cu pălăria a fost, sub altă formă, repusă în vigoare de regimul rasist, înţelege oricine ce corupător este exemplul sus-citatului poet.

Iată unde duce generozitatea exagerată a d-lui Hitler care, în loc să ardă toată literatura, a avut imprudenţa să mai lase pe ici pe colo, câteva cărţi nedistruse.

PSIHOLOGIA SOCIALISMULUI FRANCEZ

Conflictul Blum – Renaudel, izbucnit cu violenţă la congresul ordinar al socialiştilor francezi, după ce un an şi mai bine mocnise sub cele mai cordiale aparenţe, furnizează gazetarilor ideologi prilejul de a vorbi despre „falimentul general" al socialismului. Ocazia este într-adevăr excelentă.

Iată un întreg grup parlamentar în conflict acut cu masa partidului, iată o sciziune inevitabilă la orizont, iată, în sfârşit, jumătate din cei mai vechi şi mai responsabili fruntaşi socialişti din generaţia lui Jaurès, gata să dezerteze spre centru şi spre dreapta.

Ce este mai normal decât să constaţi că acest moment greu al socialismului francez, coincide cu o destrămare a social-democraţiei de pretutindeni? Şi ce este mai justificat, decât să tragi de aici concluzia că nu socialismul francez, ci socialismul în genere a intrat în faza ultimă a disoluţiei.

Faceţi un apel la organizaţiile socialiste valide la acest ceas şi veţi vedea că nu va fi nici una care să răspundă „prezent". Socialismul italian retezat din rădăcini odată cu instaurarea fascismului. Socialismul german dizolvat întâi prin propria sa incapacitate timp de 12 ani şi apoi lichidat brusc de Hitler. Socialismul englez desfiinţat prin defecţiunea patriotică a propriului său şef, d. Ramsay MacDonald. Socialismul austriac anihilat în ultima sa redută – Viena, socialismul belgian pierdut în diverse şi anodine chestiuni locale, socialismul spaniol convulsiv şi dezorientat. Rămânea singur socialismul francez, prosper ca o rudă bogată într-o familie de oameni scăpătaţi – şi iată-l în sfârşit şi pe el intrat în degringoladă. Nu este ultimul semnal al morţii?

Nu. Nu cred. Criza socialismului francez mi se pare a fi mai degrabă un fenomen strict local, fără nici o legătură de cauză şi efect cu procesul internaţional al socialismului. Că social-democraţia moare e indiscutabil. A şi murit de altminteri. A murit odată cu revoluţia rusă şi a doua oară cu revoluţia fascistă, care amândouă au precizat în aşa fel lucrurile, încât între extrema dreaptă şi extrema stângă n-au mai făcut posibilă nici o poziţie intermediară. Revoluţiile se fac la dreapta sau la stânga: niciodată la mijloc.

Socialismul democrat a avut candoarea să creadă altfel. Şi a murit de această candoare.

Se înţelege deci că nu decesul socialismului ni se pare nouă contestabil, cu numai legătura dintre acest deces şi criza socialistă franceză de astăzi. Nu există între aceste două fenomene nici o relaţie, absolut nici o relaţie. Este numai o teribilă confuzie de termeni. Căci socialismul francez n-a fost niciodată ... socialist.

Acest subversiv S. F. I. O., marxist şi revoluţionar prin statute este în fond şi a fost totdeauna democrat, burghez şi capitalist prin oamenii săi, prin mentalitatea sa, prin tactica sa politică. Este un partid „proletar” fără proletari. Un partid de advocaţi.

Orientarea sa generală este democrată şi vag de stânga. Atât de vag, încât a putut oferi ospitalitate oricui: umanistului Léon Blum, milionarului Buisson, juristului Paul Boncour, comerciantului Compère Morel, sentimentalului Pierre Renaudel. Formula acestor ciudaţi socialişti este mai puţin politică şi mai mult sentimentală. Ei cred în „popor”, în „pacifism”, în „concordie universală”, în „republică”, în „liberă cugetare” şi în „progres”. Sunt prin structură sufletească, prin mentalitate si prin cultură individualişti. Nişte individualişti generoşi, dacă vreţi, dar individualişti în primul rând. Spiritul colectiv le este structural străin. Formule colective de viaţă sunt cu desăvârşire opuse psichologiei lor.

Cazul d-lui Blum mi se pare cu deosebire semnificativ şi plin de involuntare ironii. Intelectual strălucit, umanist, critic şi artist prin alura spiritului său, omul acesta este tipul perfect al individualistului. Este individualist din vocaţie. Nu e o simplă întâmplare că în critica franceză Léon Blum contează drept cel mai bun critic al lui Stendhal. Paradox mai complect ar fi greu de găsit. Colectivist şi stendhalian – sunt doi termeni care se bat cap în cap, Léon Blum îi aliază cu ingenuitate în persoana sa.

Situaţia celorlalţi fruntaşi ai socialismului francez este mai banală, dar nu mai puţin categorică. Nici un revoluţionar printre ei. Şi, cu atât mai puţin, un marxist.

Marxismul S.F.I.O.-ului se reduce la câteva demonstraţii platonice şi la câteva conflicte puerile de conştiinţă. Între demonstraţiile platonice, amintesc hotărârea de a nu vota niciodată bugetul, refuzând astfel demonstrativ creditele militare (pe care, în treacăt fie zis, socialiştii înşişi erau fericiţi că există altcineva să le voteze). Din capitolul conflictelor de conştiinţă, ar trebui să citām comica discuţie de acum doi ani asupra faptului dacă organul partidului „Le Populaire” trebuie sau nu să publice reclamele comerciale ale firmelor burgheze. (Adăugăm detaliul picant că această nobilă dezbatere a dus la concluzia că proletariatul îşi poate permite să ia banii „infamei burghezii”).

Asta e tot – sau aproape tot. Alt marxism socialiştii francezi n-au practicat. Restul „programului” îl împărţeau cu radicalii: „republică”, şcoală unică şi laicizare.. Trei formule extenuate care de la 1871 încoace ar fi avut timpul să moară de nenumărate ori, dacă n-ar fi fost alte două partide, socialist şi radical-socialist, care să le conserve împăiate.

Este atâta lucru suficient pentru a legitima un curent socialist?

Nu, desigur. Termenul a fost uzurpat. Criza actuală a S.F.I.O.-ului priveşte exclusiv politica internă a Franţei şi nu are în procesul internaţional al socialismului nici-un fel de semnificaţie.

RĂSPUNS UNUI FOST CRITIC

Despre „ideea de absolut" şi despre acomodările ei diverse.

D. G. Călinescu, fost pe vremuri critic literar, actualmente funcţionar al editurii „Adevărul" ne dedică[1] un articol, în care se remarcă o îngrijorătoare abundenţă de termeni patetici: *„credinţa în critică"*, *„valoarea imanentă"*, *„ideea de absolut"*, *„criteriul adevărului"*, *„sentiţa implacabilă a istoriei"*, *„sclavia conştiinţei"*, etc., etc., etc.

Mărturisesc că acest abuz de asprime morală mă intimidează. Îl cunoşteam pe d. Călinescu mai puţin intransigent şi, drept să spun, noua d-lui pasiune etică mi se pare nu numai o surpriză, dar de-a dreptul o ameninţare. Bănuiesc că este foarte greu să conversezi cu un om care e în stare să scoată, la fiecare două minute, din buzunar, ideea de absolut şi s-o îndrepte spre tine ca pe o ţeavă de revolver. Dintr-un sentiment de siguranţă personală, eu – ce să spun?

---

[1] „Adevărul literar", nr. 658, 16 iulie 1933

aş prefera o lichea pură şi simplă, unui martir intransigent. Fiindcă,de bine de rău, ştii până unde se poate întinde lichelismul cuiva, dar e greu să stabileşti până unde merge pofta lui de intransigenţă morală. Totuşi, voi încerca să stau de vorbă cu d. Călinescu, deşi d-lui se află în plină transă şi voi uza pentru aceasta de toată *„expresia calmă”* pe care d-lui în persoană mi-o recunoaşte în articolul cu pricina.

Aşadar, cum a ajuns d. Călinescu în posesia ideii de absolut, pe care astăzi o mânuieşte cu atâta intoleranţă? Să vedeţi!

Acest tânăr scriitor – fost tânăr şi fost scriitor – a debutat în strada Câmpineanu Nr. 40, etajul doi, apartamentul din dreapta, cum urci pe scară. Acolo locuieşte criticul E. Lovinescu şi locuia pe atunci cercul literar „Sburătorul”. Primele sale pagini acolo şi le-a cetit şi acolo i-au fost tipărite. Băiat de condei şi carte, făgăduia să fie în viitor un scriitor interesant. Deocamdată era un adept disciplinat care urma directivele critice ale cercului. Revista „Sburătorul” se afla în polemică de idei cu „Gândirea”, de o parte, şi „Viaţa românească”, de altă parte, iar tânărul Călinescu combătea cu multă convingere pe acest dublu front. Orientarea sa era limpede: împotriva falşului misticism literar de la „Gândirea” şi împotriva falşului intelectualism de la „Viaţa românească”. Adeziunea sa pentru d. E. Lovinescu era complectă.

Aici se întâmplă însă, din senin, o mică spărtură în zalele critice ale tânărului Călinescu. Cum? De ce? Prin ce miracol? Nu se poate şti. În orice caz, un mic miracol trebuie să fi fost la mijloc.

Căci într-o bună zi, semnătura sa dispare din „Sburătorul” şi apare în ... „Gândirea”.

În „Gândirea” împotriva căreia scrisese? Da. În revista d-lui Crainic pe care îl atacase violent înainte? În citadela misticismului literar, pe care îl combătuse cu atâta juvenilă furie? Da, da, da.

Nu căutaţi explicaţii, căci e inutil. V-am spus doară că la mijloc se afla un miracol. Un miracol retribuit, ce e dreptul, căci prin trecerea sa la „Gândirea”, d. Călinescu căpăta o slujbă şi o leafă – dar acesta este un punct de vedere cu totul laic. Cauzele adânci erau de ordin spiritual: d. Călinescu se convertise. Devenea mistic. Vedea îngeri (îngeri care plăteau cu bani peşin, dar cari prin aceasta nu-şi pierdeau calitatea celestă). Cred că din acest moment precis a început d. Călinescu să întrezărească „Ideea de absolut”. Să o întrezărească numai, căci pentru a o cuceri definitiv mai era nevoie de vreo trei perechi de convertiri.

Între timp, la „Gândirea”, recentul mistic nu-şi pierdea timpul. Repezea în primul rând câteva vehemente atacuri împotriva d-lui Lovinescu, fostul său maestru, iar pentru compensare îl lăuda, cu egală vehemenţă pe d. Crainic. În sfârşit, că să-şi aranjeze posibilităţi viitoare de convertire, ataca „Viaţa românească” şi scria împotriva d-lui Ralea.

Dar etapa aceasta de la „Gândirea” n-a ţinut o eternitate. Pe scara înaltă a ”ideii de absolut”, d. Călinescu trebuia să urce o nouă treaptă. Deci, într-o bună dimineaţă, când îngerii au încetat a mai fi solvabili, d. Călinescu a încetat a fi mistic. I-a trântit uşa în nas d-lui Crainic şi a plecat.

Iată-l acum rătăcit în piața literară fără slujbă și numai cu „ideea de absolut” în servietă. Prea puțin pentru o carieră. Pelerin între câteva redacții incerte („Vremea, „Viața literară” ...), omul nostru încearcă să își repare câteva atitudini critice.

Cu două luni înainte îl înjura pe d. Lovinescu și îl lăuda pe d. Crainic. Acum îl laudă pe primul și îl înjură pe al doilea. Iar pentru consolarea „absolutului” își păstrează mai departe o ușoară, unică și inexplicabilă consecvență: adversitatea împotriva „Vieții românești” și a „Adevărului literar”. L-a înjurat pe d. Ralea – îl înjură acum pe d. Sevastos („prostul Sevastos” textual).

Viața își are însă ascunsele, brutalele ei ironii. Căci cine credeți dv. că îi oferă d-lui Călinescu în acest timp dificil, o nouă slujbă și o nouă leafă? Cine? Domnul Ralea. Și domnul Sevastos.

Era momentul decisiv în care d. Călinescu avea cea mai bună ocazie să-și consolideze „ideea de absolut”, plăpând cu ani în urmă, absolutul dumnealui devenise acum robust și gros.

S-a vorbit de multe ori de psichologia neofitului, de lipsa lui de tact, de excesul lui de zel. Acolo unde e suficientă o scuză, el oferă o plecată sărutare de mână. Acolo unde ar ajunge o laudă vagă, el agită un drapel.

Priviți activitatea d-lui Călinescu la „Viața românească” și la „Adevărul literar”. A retractat tot ce a spus. Laudă ce a înjurat și atacă ce a lăudat. Își cere scuze și dă asigurări. Face totul fără reticențe, fără rezervă, fără măsură. Și-a predat cu desăvârșire condeiul în mâinile patronilor săi și, dezorientat, frenetic, fără control de sine, scuipă și îmbrățișează succesiv și simultan nu importă pe cine, nu importă ce.

Mă întreb cu cât trebuie să fie retribuită „ideea de absolut” pentru a fi atât de absolută ...

În cazul d-lui Călinescu nu mă interesa decât un singur lucru: explicația psihologică a desfrâului său intelectual. Mărturisesc că nu înțelegeam. Nu înțelegeam cum un om normal poate întruni într-o aceeași viață și în același timp atâtea opinii și credințe, care se bat cap în cap. Nu înțelegeam, dar până la urmă am înțeles chiar cu ajutorul său.

Acum vreo patru luni, într-o dimineață, d. Călinescu a urcat scările redacției noastre, pentru a-mi cere să colaborez la ... „Viața românească”. Pur și simplu.

Am fost uluit. Atacasem în repetate ori revista aceasta și conducătorii ei. Scrisesem, și mai de mult și mai de curând, câteva articole, în care contestam orientarea „Vieții românești”, politica ei literară, atitudinile ei critice, valoarea ei artistică. Mă înșelam poate. Dar credeam așa. Am crezut totdeauna așa. Iar acum mi se cerea să scriu acolo.

Era absurd. Am încercat să-i comunic d-lui Călinescu stupoarea mea. Mi-a dat un răspuns superb.

— Știu tot. Dar ce-are a face?

Acest „*ce-are a face*” este admirabil. El explică totul. El afirmă că nimic în lumea asta „nu are a face”, că poți să crezi sau să nu crezi în ceva, să iubești sau să nu iubești, să spui „da” și să spui „nu”, să trădezi și să fugi, să te târguiești cu tine și să te târguieşti cu Dumnezeu, că poţi, în sfârşit, să faci orice, nu importă ce, fără ca asta să aibe vreo importanţă. Deasupra tuturor eforturilor sau mizeriilor tale, se ridică la capătul drumului acest *„ce-are a face?”* care amestecă totul şi absolvă totul. În felul lui, *„ce-are a face?”* ăsta este şi el o formulă absolută, poate chiar „ideea de absolut” în persoană, în numele căreia d. Călinescu ne serveşte azi o lecţie de onestitate.

Numai că, vedeţi dv., pentru noi totul „are de a face” în viaţa asta; şi nu e nimic lipsit de semnificaţie şi nu este nimic destul de neînsemnat, ca să nu merite osteneala noastră de a şti şi de a crede.

În urma invitaţiei de colaborare a „Vieţii româneşti”, m-am simţit obligat să exprim încă o dată refuzul meu net de complicitate la această publicaţie. Cu atât mai mult obligat, cu cât bătrâna revistă îmi făcuse străvezii avansuri, publicându-mi, fără să mă întrebe, câteva pegini de carte pe care le socotea „antologice”. La acest asalt de seducţie am răspuns limpede cu două noi articole, în care refăceam iar şi iar procesul cultural al „Vieţii româneşti”

Prudent, d. Călinescu a tăcut – şi ştiam că va tăcea. Răspunde însă astăzi, după două luni – şi, de asemeni, ştiam că va răspunde. Răspunde pe la spate, ocolind problemele obiective ale discuţiei şi lansând cu o abilitate cusută nu cu aţă albă, ci cu otgonul câteva mărunte infamii personale pe care nu mă mir că le-a scris, dar mă întreb cum de le rabdă hârtia. E pur şi simplu uluitor cum un om de 30 de ani poate fi atât de neserios, încât să fie chinuit de asemenea suferinţi (a scris? n-a scris?, m-a lăudat? nu m-a lăudat? de ce nu m-a lăudat?) şi este dezolant să ştii că pentru a se scoate la lumina zilei asemenea proză, s-a făcut plumb pentru literă, s-au pus în mişcare linotipuri şi rotative, au muncit oameni şi s-au investit averi.

Este în articolul acesta un exces de meschinărie, care triumfă tocmai prin abundenţă. Ai impresia, cetindu-l, că ai pus din greşeală mâna pe o hârtie cleioasă de prins muşte şi că pe măsură ce vrei să te scuturi de ea, ţi se lipeşte mai rău de degete.

În asemenea împrejurări, numai măsurile radicale sunt bune.

Este ceea ce am încercat să facem aici. Dacă va fi nevoie, vom reveni.

P. S. – Două observaţii pentru profesorul de limba română Călinescu. „Dar totuşi" este un oribil pleonasm. Amândouă cuvintele exprimă aceeaşi idee de concesie. Pentru a fi complect, d. Călinescu ar fi trebuit să scrie „dar totuşi însă".

De asemeni,dumnealui zice: „ceea ce caracterizează pe speţa sa". Verbul „a caracteriza" este tranzitiv. Acuzativul verbelor tranzitive nu are prepoziţie.

Învaţă să scrii româneşte, domnule Călinescu. Căci, dacă în calitate de critic, noi avem libertatea de a te ceti sau nu, în calitate de profesor de liceu, bieţii d-tale elevi sunt obligaţi să ţie seama de ce îi înveţi.

OFICIUL DE TURISM

Acum un an sau doi, când s-a vorbit pentru întâia oară despre organizarea unui oficiu român de turism, s-a pornit o generală campanie de presă care era justă, întrucât denunța anumite intenții comerciale dubioase ascunse sub acel proiect, dar care făcea marea greșeală de a incorpora în această condamnare ideea însăși a oficiului.

În urma acelei campanii, inițiativa acestui oficiu de turism a fost înmormântată. Din fericire, nu definitiv. Căci iată un comunicat oficial ne anunță organizarea unui serviciu special, desprins din birourile prezidenței de consiliu și însărcinat cu cercetarea și, pe cât e cu putință, soluționarea problemelor de turism. Pentru treaba asta nu se cheltuiește nici un ban, căci se utilizează funcționari detașați de la alte servicii, iar lucrările oficiului vor fi numai de organizare și sistematizare.

Măsura este excelentă. Timidă deocamdată, modestă, dar excelentă. Noi nu ne-am pus până astăzi problema turismului și nu ne-am dat seama că neglijența asta echivalează cu ignorarea voită a uneia din cele mai vaste bogății ale țării. Dacă ne-am lăsa zăcămintele de petrol neexplorate, nu am face un act de proprie spoliere mai grav decât faptul de a lăsa neexplorate resursele turismului.

Oficiul acesta întrunește în competența sa probleme de ordin social, economic, comercial și național care sunt atât de întinse și de esențiale, încât pot justifica nu existența unui simplu oficiu, dar de-a dreptul existența unui minister. Să nu ne gândim la exemplul Italiei, care ne poate descuraja, căci niciodată nu vom fi în stare să imităm opera vastă și constructivă a fascismului în materie de turism, dar să amintim pilda Franței unde un simplu oficiu a izbutit în câțiva ani să creeze o organizație puternică, exactă, eficace, împânzind ţara cu centre locale de acţiune şi democratizând turismul, punându-l adică la dispoziţia mulţimii celei mari.

Oficiul nostru de turism începe prin a fi un birou, dar nu trebuie să rămâie numai atât. Va trebui să lucreze pe teren. Să devină centrul comitetelor de iniţiativă locală, când asemenea comitete există şi să le înfiinţeze, când ele nu există. Să dea un program unitar şi o sistemă unică de lucru acestor comitete locale, aşa încât acţiunea lor să poată fi uşor coordonată într-un singur tot. Să apeleze la experienţa O. N. E. F.-ului, a asociaţiilor cercetăşeşti, a grupărilor particulare de turism (T.C.R. şi S.K.V.) şi tuturor acestor organizaţii disparate să le ofere un cadru comun de muncă.

În momentul în care această acţiune de sistematizare prealabilă va fi pusă la punct, oficiul de turism se va găsi în faţa unor perspective pe care astăzi proaspătul birou nici nu le poate bănui.

DESTINDERE ÎNTRE ROMA ŞI PARIS

Declaraţiile d-lui de Jouvenel asupra raporturilor franco-italiene sunt de un optimism pe care buletinul extern al celor două mari state latine nu-l înregistrează chiar în fiecare zi.

Să recunoaştem că momentul este just. Fără ca între Roma şi Paris să fi intervenit în ultima vreme vreun fapt decisiv sau vreun angajament categoric, de natură să soluţioneze radical surdele şi vechile lor încordări, situaţia a devenit incontestabil mai calmă şi atmosfera mai prielnică unei convieţuiri europene.

Este mai mult o destindere psichologică, decât una politică. Mai degrabă o schimbare de dispoziţii sufleteşti, decât una de atitudini şi orientări.

Căci e bine să nu ne înşelăm şi să nu ne lăsăm angajaţi prea mult pe panta bucuriilor idilice. Obiectiv, din punctul de vedere al faptelor adică, poziţiile respective ale Romei şi ale Parisului rămân neschimbate. În orice caz, problemele lor despărţitoare rămân deschise. Chestiunea Tunisului, bunăoară, şi a înarmărilor navale sunt pentru Italia veşnic rezervate. E de văzut dacă astăzi o conferinţă navală n-ar duce la acelaşi ireductibil conflict care a pus capăt conferinţei navale de la Londra în primăvara lui 1930. Şi, de asemeni, deşi d. Jouvenel afirmă că Italia nu mai are revendicări teritoriale, nu e deloc sigur că la întâia indispoziţie, ziarele fasciste nu vor aminti iar şi iar de Corsica, Nisa şi Savoia.

Prin urmare, nu în ordinea faptelor înregistrează buletinul franco-italian destinderea pomenită, ci în ordinea dispoziţiilor reciproce. E mai puţin sigur, dar nu e mai puţin util. Fiindcă, în fond, conflictele dintre Roma şi Paris au fost totdeauna mai mult iritante, decât grave. Era la mijloc o dispută sentimentală, cu foarte serioase izbucniri, şi cu foarte precise obiective, dar cu resorturi uneori inocente. Se dezbătea întruna, între Italia fascistă şi Franţa democrată, o chestiune de prestigiu, în care Parisul afişa oarecare frivolitate amuzantă iar Roma o indignare feminină greu reţinută.

Francezii erau iritaţi de aparatul teatral al dictaturii mussoliniene şi ei, care au iubit totdeauna fronda, nu se puteau abţine să n-o exercite puţin şi pe seama stăpânului de dincolo de Alpi. La rândul lor, italienii, care n-au simţul humorului prea dezvoltat, luau în tragic aceste provocări bulevardiere.

Explicaţia poate părea uşoară. Nu este însă mai puţin valabilă. Dacă la Paris se organizau societăţi, conferinţe şi mitinguri antifasciste, era pentru că asta intră oarecum în petrecerile publice ale parizianului. El ţine la libertatea publică a ironiei – dar asta nu corespunde unei atitudini politice vehemente. Acelaşi public parizian care a aclamat în martie 1931, sub balcoanele legaţiei spaniole instaurarea republicii – absolut acelaşi public l-a aclamat două săptămâni mai târziu pe Alfons al XIII-lea sub balcoanele de pe Rue de Rivoli.

În Italia, o asemenea atitudine nu este înţeleasă şi de aici indignarea violentă a fascismului, care nu a ezitat să răspundă cu cele mai categorice ameninţări.

Nu este exagerat să se spună că nodul ascunsei adeversităţi franco-italiene era acesta. Amintiţi-vă penibilul incident din vara anului trecut când la Geneva, d. Pierre Renaudel a atacat din senin, în plină şedinţă publică a unei conferinţe internaţionale, justificarea parlamentară a fascismului şi amintiţi-vă cât de neserioasă a fost întâmplarea aceasta şi cât de tulburătoare totuşi.

Ei bine, în ultimile luni această încruntare între Roma şi Paris (îmi pare rău că verbul „*bouder*" nu se poate traduce exact în româneşte, căci el exprimă nuanţa adevărată) s-a atenuat simţitor. In sensul acesta, atitudinea matură şi conciliantă a guvernului Daladier a fost un excelent instrument diplomatic, iar trimiterea d-lui de Jouvenel la Roma a fost de-a dreptul o faptă hotărâtoare.

Că Italia şi Franţa s-au găsit alături în „blocul de aur” de la Londra, sau că se găsesc din nou alături în cadrul pactului celor patru, semnat deunăzi este mai puţin important şi mai puţin eficace decât înseninarea aceasta de ordin psichologic, care nu rezolvă nimic, dar face totul posibil.

Fără îndoială în calea unui deplin acord franco-italian rămân deocamdată nu numai chestiunile litigioase cunoscute, dar în primul rând problema Micii Antante care – orice s-ar zice – nu a devenit mai puţin acută prin faptul prelungirii tratatului de amiciţie între România şi Italia. A aştepta prea mult de la acest fapt este dacă nu o naivitate, în orice caz o exagerare.

Dacă problema Micii Antante întârzie deci şi face dificil un acord între Roma şi Paris, există o altă problemă internaţională care îl grăbeşte şi îl facilitează – şi această problemă este mereu actualul Anschluss care, barându-i d-lui Mussolini drumul spre Berlin, i-l deschide automat spre Paris.

Simpla posibilitate de a recunoaşte asemenea eventualităţi şi de a le discuta arată că raporturile Franţei şi ale Italiei sunt realmente într-un ceas bun. S-ar putea să fie ceasul bun al Europei.

PACTUL CELOR PATRU SEMNAT PRELUNGIREA TRATATULUI ITALO-ROMÂN CRIZA SOCIALISMULUI FRANCEZ

O săptămână externă monotonă, fără evenimente noi, fără surprize, fără momente încordate.

Un singur fapt – dar şi acela vechi: semnarea pactului celor patru. Inutil să reedităm tot ce s-a spus în această chestiune cu două luni înainte, în timpul tratativelor agitate ce au pregătit forma definitivă a pactului.

Astăzi, recapitulând toată alarma de atunci, ea ni se pare complect disproporţionată faţă de rezultate.

Hârtia pe care au semnat-o la Roma ambasadorii Franţei, Germaniei şi Angliei, în faţa d-lui Mussolini, este cu totul anodină. Nici o obligaţie certă nu decurge din ea, nici o nouă relaţie între cele patru state semnatare. Singurele consecinţe interesante ale pactului sunt deocamdată numai eventualităţi şi, în orice caz, exterioare actului în sine. S-ar putea anume ca „succesul diplomatic" al d-lui Mussolini să înlesnească o apropiere franco-italiană, ceea ce ar clarifica configuraţia politică internaţională şi ar constitui o reală pârghie de pace.

În orice caz, în forma în care a fost semnat, pactul n-a izbutit să fie ceea ce cu toţii ne-am temut: un instrument de izolare a Franţei şi de dezavuare tacită a Micii Antante. Dimpotrivă, astăzi mai mult ca oricând, raporturile sau mai exact lipsa de raporturi dintre Italia şi Mica Antantă pare să sufere o uşoară înseninare. Ea se va accentua numai pe măsura în care se va consolida în prealabil buna înţelegere între Franţa şi Italia.

În sensul acesta trebuie remarcată activitatea fericită a d-lui Henri de Jouvenel la Roma. Ziarele străine vorbesc de o prealabilă înlocuire a sa, ceea ce ar fi cu siguranţă un gest penibil interpretat la Roma. Problema franco-italiană este atât de delicată şi de sensibilă, încât cele mai uşoare umbre ajung să o clatine şi să-i trezească vechi amintiri insuficient pacifiste.

*

Tratatul de amiciţie italo-român, care expiră luna aceasta, a fost prelungit cu încă 6 luni.

Sunt anumite lucruri care nu încep a avea semnificaţie decât din momentul în care nu le mai faci.

Bunăoară salutul. Saluţi zece ani un om pe stradă, şi asta nu are nici o importanţă. Dar dacă într-o zi nu-l mai saluţi – gestul, devenind demonstrativ, capătă proporţii.

Cam acelaşi lucru e şi cu tratatul ăsta. Dacă nu ar fi fost reînnoit ar fi însemnat că există anumite motive grave de inimiciţie pentru a nu fi reînnoit. Dar pentru că a fost – lucrul nu mai are nici o semnificaţie, pare perfect normal şi este realmente fără consecinţe.

Ca toate tratatele – aş fi ispitit să spun, dacă o asemenea reflexie n-ar fi impertinentă într-o cronică de politică externă.

*

Foarte amuzant ce se întâmplă în Franţa cu partidul socialist. Iertaţi-mi acest termen privat, dar mai mult decât amuzant nu este. Viaţa parlamentară a Franţei este de aşa natură, încât între două alegeri generale, timp de patru ani adică, surprizele sunt excluse. Prin urmare, indiferent de cum va fi soluţionată criza socialistă, guvernul francez va fi acelaşi şi deci politica internaţională, dinspre partea aceasta, nu se va resimţi absolut întru nimic.

Dacă semnalăm totuşi aici acest eveniment de strictă intimitate politică franceză, este pentru că el a fost pus în legătură cu fenomenul general al disoluţiei marxiste. Afirmaţie de două ori eronată. Întâi pentru că nu e deloc sigur că marxismul va fi intrat în lichidare. Şi în al doilea rând pentru că partidul socialist francez nu are absolut nimic comun cu marxismul. Este un partid burghez, capitalist şi democrat, de stânga dacă vreţi, dar nu pe planul social, ci pe cel politic şi parlamentar.

De altminteri însăşi conflictul Blum-Renaudel s-a iscat pe o chestiune complect străină de consideraţii ideologice. D. Renaudel şi amicii săi vor să participe la „răspunderile" puterii, iar d. Léon Blum, mai prudent, nu acceptă acest lucru.

Refuzând participarea, d. Blum nu face altceva decât să-şi menajeze o platformă electorală pentru 1936, când alegerile vor da o majoritate de centru-dreapta, potrivit unei fatalităţi politice care a făcut să alterneze regulat de la război încoace majorităţile de stânga cu cele de dreapta.

Asta e tot. După cum vedeţi, prea puţin pentru un „proces general al marxismului".

VILEGIATURĂ ÎN U.R.S.S.

La Paris s-a deschis un birou de voiaj sovietic, pentru propaganda şi înlesnirea turismului în Rusia. Ca pentru orice ţară burgheză acest biurou lansează afişe şi prospecte pentru localităţile de agrement şi vilegiatură, afişe din acelea nostalgice – albastre pentru mare, verzi pentru munte – imagini şi culori ce îmbolnăvesc de melancolie ochii omului sărac, condamnat să trăiască viaţa întreagă între zidurile oraşului, în mansarde, în subsoluri, în fabrici, în ateliere.

Nu vi se pare că e o faptă cu desăvârşire antiproletară această propagandă făcută de un stat comunist? Căci, cui se adresează invitaţia afişelor sovietice chemând călători spre mările şi munţii bolşevici. Oamenilor bogaţi, desigur. Pungilor care au cu ce plăti asemenea aventuri estivale. Infamilor burghezi care, din plusvaluta muncitorilor, strâng suficiente averi pentru a-şi permite acest capriciu turistic.

Evident lucrul acesta este o afacere comercială şi nimic mai mult. Afacere pe care toate statele din lume o practică, în aşa măsură încât pereţii birourilor internaţionale de voiaj au ajuns să reprezinte întreg globul terestru în afişe ispititoare. Dar are dreptul Rusia sovietică să uzeze, pentru un nedemn argument comercial, de o afacere care confirmă inegalitatea oamenilor, o recunoaşte şi, în plus, o stimulează?

E, la urma urmelor, puţin ciudat ca după ce ai exterminat tot ce a fost burghez la tine în ţară, să lansezi invitaţii burghezilor străini, pentru a le oferi lor un tratament de favoare, foarte bine plătit poate, dar nu mai puţin odios pentru o pură conştiinţă de revoluţionar. Fără să-şi dea seama, Sovietele acceptă astfel o foarte gravă capitulare, capabilă să zdruncine din temelii liniştea cetăţenilor lor.

Prezenţa burghezilor eleganţi, somptuoşi şi frivoli pe plajele ruseşti va arăta băştinaşilor simpli de acolo că, în fond, noţiunea, de „burghez” nu este absolută. Că există burghezi pe care îi omori şi alţii pe care îi ospătezi; averi care sunt imorale şi averi care sunt respectabile; jobene subversive şi jobene de treabă.

Astfel, cu abateri mici, se compromit sentinţele mari.

Capitalismul oricum nu are nimic de pierdut din viligiatura sa în U. R. S. S.

DE LA JULES VERNE LA WILLEY POST

Cum îl chema pe eroul lui Jules Verne care ocolise pământul în 80 de zile (exact 79 de zile şi un ceas) şi era gata-gata să piardă în ultimul moment pariul? Nu mai ţiu minte. În orice caz, copiii cetindu-i aventura, trebuie să aibă şi azi emoţii, iar isprava lui a rămas, în ciuda progresului, mereu legendară, căci la Paris, pe imensa scenă a teatrului Chatelet, se înscenează, cam la doi ani o dată, raidul acesta minunat, care continuă a-i speria pe spectatorii copii şi bătrâni.

Peste câteva zeci de ani, ce teatru din lume, cu ce tehnică uluitoare, va reconstitui zborul lui Willey Post, care a încercuit planeta în şapte zile şi câteva ceasuri?

Oamenii îşi depăşesc întruna cele mai neruşinate îndrăzneli ale imaginaţiei lor. Îşi creează legende şi aleargă pe urmă după ele, până ce le ajung, le prind şi le întrec. Oamenii, vedeţi, aleargă mai bine decât propriile lor visuri.

Plecat de la New York, de pe aerodromul Floyd Bennett, Post a trecut oceane, munţi, mări, s-a oprit uneori de voie, alteori de nevoie, a învins unele furtuni, a fost învins de altele, a aterizat forţat, a pornit iar, s-a rostogolit în Alaska, de unde telegramele se îndoiau că are să se mai ridice, şi-a sfărâmat elicea, a comandat o alta, a schimbat-o şi s-a înălţat din nou, pentru ca la capătul acestei nebunii să se întoarcă după 186 ore, 49 minute şi 50 secunde de unde a plecat şi să cadă extenuat, fără cuvânt, în braţele celor ce-l aşteptau la Floyd Bennett.

La ce bună această risipire de nervi, energie, emoţie, la ce bun acest pumn de viaţă aruncat tuturor vânturilor? La nimic, desigur.

Pământul îl cunosc mai bine cei care stau locului, decât cei care aleargă. Misterul vieţii, eforturile ei ascunse, întrebările ei nedezlegate se găsesc în întregime pe un metru pătrat de pământ cu ieburi şi gândaci. Întoarcerea din goana aceasta în cerc, trebuie să fie dezolantă. Cu cine ştie ce gust de deşertăciune, reintri pe urmă în existenţa ta de totdeauna ...

Dar socoteala e greşită. Nu ce rămâne de pe urma cutezanţei lui Willey Post interesează – ci însăşi această cutezanţă. Faptul că un om este în stare de „asta", ajunge. Acest fapt ne reabilitează puţin pe toţi, reabilitează specia umană, în întregime rătăcită între atâtea brutale tâmpenii ce zguduie în acest moment istoria universală. E un moment de poezie, într-o eternitate de platitudini.

D. MADGEARU CONTRA D-LUI MADGEARU

Aşadar d. Madgearu va trata cu creditorii externi o revizuire a datoriei noastre publice. Deocamdată, în avalanşa de memorii, contra-memorii, curente „ideologice” şi soluţii „radicale” ce agită şi dezorientează viaţa intimă a partidului de la guvern, aceasta este singura decizie lămurită. Singurul început de soluţie.

Nu e de altminteri o surpriză. Încă de la Londra, se ştia că d. Madgearu meditează la asemenea soluţii. Telegramele care i-au precedat sosirea în capitală, ne anunţau zgomotos convertirea ministrului de finanţe la o politică economică mai puţin ortodoxă decât aceea pe care o practicase până acum. În drum spre ţară, d-sa proiecta un popas la Paris, pentru a grăbi primele conversaţii cu creditorii interesaţi. Între timp însă, solicitat de entuziasmul partizanilor din Gara de Nord, d. Madgearu a renunţat la popasul parizian şi a descins direct la Bucureşti, fără a renunţa însă şi la proiectul de revizuire a datoriilor noastre externe.

Dimpotrivă, acest proiect, care în tren nu era decât o invenţie, la Bucureşti a devenit un plan consistent şi ferm. În acest moment, la ministerul de finanţe se lucrează, din ordinul ministrului şi după indicaţiile sale, la întocmirea unui memoriu „privitor la situaţia financiară a României, în raport cu capacitatea noastră de plată” – memoriu sprijinit pe cifre şi documente amănunţite. Bazat pe acest document, pe care îl va face cunoscut din timp experţilor şi creditorilor străini, înţelege d. Madgearu să înceapă, cât mai curând posibil, discuţii pentru reducerea eventuală a cuponului.

Nu e rău. Principial, nu este deloc rău. Tratative directe şi serioase cu creditorii, pentru a-i convinge de realităţile noastre economice şi a-i face să accepte măsurile indicate, sunt fără îndoială necesare. Şi desigur nimeni nu poate fi împotriva lor. Căci nimeni nu a preconizat vreodată o politică de uşi trântite. Nici cei mai convinşi susţinători ai soluţiilor economice proprii – d. Iunian bunăoară – nu au recomandat în nicio împrejurare măsuri unilaterale pentru voluptatea jocului politic de unul singur.

Dacă în toamna şi iarna trecută „Cuvântul" – şi după „Cuvântul", atâtea grupări politice – au combătut cu îndârjire protocolul d-lor Madgearu şi Lugoşianu cu Societatea Naţiunilor, nu au fost pentru a contesta în principiu valoarea unei înţelegeri cu străinătatea, ci pentru a denunţa o înţelegere platonică şi ineficace cu un organism ce nu avea nici o calitate în soluţionarea practică a problemelor noastre. Dar discuţii directe, cu obiective precise şi cu reprezentanţi legali ai grupurilor de interesaţi, discuţii ce să poarte nu asupra câtorva principii vagi, ci asupra unor fapte lămurite şi asupra unor modalităţi urgente – asemenea discuţii nimeni nu ar fi fost destul de neserios ca să nu le accepte şi să nu le pretindă. Nimeni, afară de campionii protocolului cu Geneva, se înţelege.

D. Iunian însuşi ştia că există în datoria noastră publică importante capitole pentru care se pot face serioase discriminări şi că pentru aceasta tratativele cu creditorii sunt nu numai de dorit, dar foarte posibile.

Astăzi când d. Madgearu se gândeşte în sfârşit, cu o întârziere de nouă luni, la această posibilitate, face desigur un lucru bun. Întârziat, dar bun. Întrebarea este însă dacă are calitatea de a-l face. Mai precis, dacă nu cumva, în mâinile sale, instrumentul discuţiilor pentru revizuirea cuponului devine imposibil, compromiţând din capul locului orice posibilitate de succes.

Există împotriva d-lui Madgearu două foarte serioase impedimente care, în mod logic, îl elimină din joc.

În primul rând un impediment de ordin moral. Oricât s-ar glumi în România cu credinţele şi atitudinile, este inadmisibil ca un om politic să creadă ani de-a rândul într-un sens, să lucreze, să lupte şi să legifereze pentru o cauză, iar într-o bună zi, fără explicaţii, fără scuze, să-şi schimbe brusc orientarea şi să adopte subit tot ce până ieri a respins. Sunt oricum, împotriva scepticismului nostru desfrânat, anumite consecvenţe ce nu se pot călca în picioare, cu inima uşoară fără sancţiune.

Dar împotriva d-lui Madgearu se ridică o altă piedică, strict obiectivă. Şi dacă la obiecţiile de moralitate intelectuală, cineva va putea răspunde nepăsător cu o ridicare din umeri, la cele practice, niciun răspuns nu mai este posibil.

Faţă de creditorii externi, d. Madgearu are o anumită poziţie, definită precis şi argumentată în repetate rânduri. Această poziţie se poate rezuma cu o formulă: respectul integral al angajamentelor externe.

Astăzi, când d-sa încearcă să reia tratativele cu străinătatea, pe baze complect opuse fostelor sale convingeri, străinătatea va putea replica uşor cu propriile argumente ale d-lui Madgearu, din trecut. Şi astfel, în faţa experţilor şi a creditorilor, ministrul nostru de finanţe se va avea de adversar ... pe sine însuşi. Va trebui să lupte cu propria sa umbră. D. Virgil Madgearu de la Paris va polemiza cu d. Virgil Madgearu de la Geneva. D. Madgearu din august 1933 se va război cu d. Madgearu din noiembrie 1932. Situaţie mai mult tragică decât comică.

Niciodată o convertire politică nu s-a făcut cu mai grave riscuri. Numai că riscurile le suportă ţara.

LA CE NU SE GÂNDESC EDILII...

Ancheta „Cuvântului" cu privire la regimul autobazelor din capitală a dezvăluit un sistem de piraterie publică pe care cine s-a urcat vreodată într-un autobuz l-a lămurit desigur, dar nu l-a cunoscut în atât de respingătoare detalii. Aceste dricuri roşii şi albastre care circulă pe străzile Bucureştilor, cu pneurile ciuruite, cu geamurile sparte, caroseria invalidă şi „personalul" zdrenţuit, formează nu numai o ruşine cotidiană a oraşului, dar ascund o dramă a mizeriei dintre cele mai lamentabile. Copiii aceia galbeni, supţi, extenuaţi şi zdrenţuiţi care se numesc în derâdere „taxatori" sunt parcă nişte umbre coborâte din beciul în care chinuiau la teatru, anul trecut, pe David Cooperfield, spre dezolarea spectatorilor. Ceea ce este însă dezolant şi revoltător la teatru, se tolerează cu inima uşoară în viaţă. Ar fi interesant de ştiut ce serviciu de asistenţă publică, ce poliţie de moravuri, ce direcţie sanitară s-a ocupat de soarta acestor copii.

La drept vorbind, problema acestor nefericite autobuze este de resortul atâtor autorităţi şi birouri, încât, probabil, până la urmă, nimeni nu va găsi o soluţie, aşteptând mereu o intervenţie din altă parte.

Ministerul muncii şi al sănătăţii, primăria capitalei, prefectura de poliţie, biroul circulaţiei – toate ar avea un cuvânt hotărâtor de spus, şi nimeni nu-l spune.

Primul lucru absurd în povestea aceasta este lipsa de direcţie unitară în regimul autobuzelor. Bucureştii sunt probabil singura capitală din lume în care „transportul în comun" este nu în mâinile municipalităţii şi nici în ale unui singur concesionar, ci în stăpânirea a unui nesfârşit număr de proprietari care îşi exploatează fiecare cum vrea, de unul singur, linia pe care o stăpâneşte. Câte linii, atâtea societăţi. Câte autobuze, atâţi proprietari. Câţi proprietari, atâtea tarife.

„Transportul în comun" este o problemă unitară, ce nu se poate fărâmiţa. Ea trebuie cercetată în ansamblu şi soluţionată în ansamblu. Circulaţia unui oraş mare este un fapt complex, cu necesităţi strâns legate şi cu posibilităţi stricte.

Nu se poate improviza în materia asta. Nimic mai greu decât să stabileşti o reţea de linii de autobuz, tramvai sau metropolitan, în raport cu nevoile fiecărui cartier în parte şi cu ale oraşului în întregime.

Pretutindeni, tendinţa este spre unificarea mijloacelor de transport în comun. La Paris, bunăoară, tramvaiele şi autobuzele s-au unit cu vremea într-o singură societate, formând un singur organism, iar metropolitanul şi Nord-Sudul, care până prin 1928 erau două companii deosebite, au fuzionat de asemeni. Astăzi municipalitatea pariziană studiază modalitatea de a uni în sfârşit metropolitanul cu autobuzele şi tramvaiele, fasciculând într-un singur organism, toate elementele circulaţiei pariziene.. Cu cât un oraş este mai mare, cu atât nevoia de simplificare este mai imperioasă. Căci problema circulaţiei este pur şi simplu întâia problemă de viaţă a unui oraş modern.

Asta nu ne împiedică desigur pe noi să o lăsăm în halul de dezordine şi bun plac, în care se află. Nu numai că nu ne-am gândit la un regim general al mijloacelor de transport în comun, dar am lăsat în deplină destrămare şi improvizaţie regimul special al autobuzelor. Singurul comerţ liber în Bucureşti, liber de orice sarcini, liber de orice obligaţii, singurul pare să fie acesta. Comerţ în care este vorba nu numai de sănătatea minorilor exploataţi, de timpul pierdut al călătorilor, de complicarea absurdă a circulaţiei, dar în primul rând de obrazul acestei capitale.

E inutil să clădim frumos, să deschidem grădini şi scuaruri, să proiectăm bulevarde şi perspective, dacă, într-o chestiune atât de imediată, nu putem pune un dram de ordine.

STERILIZAREA HIGIENICĂ

Ce este oribil în sterilizarea bolnavilor, impusă prin ultima lege hitleristă, este că nu i se poate replica nimic. E o măsură higienică, logică şi bine argumentată. O societate care se îngrijeşte de forţele ei biologice, asigurându-le condiţii optime de dezvoltare, face fără îndoială un act de apărare. Acelaşi act de apărare pe care noi oamenii îl facem pentru gândacii de mătase, când îi selecţionăm, pentru păsări când le supraveghem reproducerea în crescătorii model, pentru cai când le urmărim arborele genealogic în grajdurile de pur sânge. Dacă avem dreptul să raţionalizăm reproducerea dobitoacelor care ne înconjoară, cum nu-l vom avea pe acela de a pune ordine în perpetuarea propriei noastre specii?

Argumentele sunt cu adevărat decisive. Eugenia este o ştiinţă – una din cele mai categorice ştiinţe. Totuşi, fără să putem opune acestui triumfător raţionament vreo obiecţie practică, avem sentimentul că ceea ce se pregăteşte acum în Germania este cea mai tragică inutilitate pe care oamenii au încercat-o vreodată împotriva vieţii.

„A crea” este un instinct şi, oricâte drepturi are colectivitatea asupra noastră, este de văzut dacă îl are şi pe acesta de a răpi cuiva bucuria de a da viaţă. Nici ghilotina, nici spânzurătoarea, nici plutonul de execuţie nu fac o încălcare mai dureroasă asupra existenţei decât instrumentul chirurgical care, din ordinul legii, le va lua bărbaţilor şi femeilor dreptul de a fi bărbaţi şi femei. Expunerea de motive a ordonanţei hitleriste asigură că operaţia este „nedureroasă şi simplă”. Desigur. Tot ce este sterp în lumea asta este nedureros şi simplu. În schimb, singurul fapt miraculos pentru care trăim şi ne zbatem, naşterea unui copil, este durerea însăşi.

Sterilizarea higienică face imensul păcat de a le lua victimelor ei, această durere. Este o crimă subtilă, care va semăna în urma ei dezastre sufleteşti mai grave poate decât maladiile pe care le va preîntâmpina. Este poate o bună măsură socială, dar e cu siguranţă un mare păcat metafizic.

Vieţii nu-i place să ne amestecăm în treburile ei. Şi n-ar fi de mirare să se răzbune.

N. D. COCEA: *FECIOR DE SLUGĂ*

Romanul d-lui N. D. Cocea este o carte compactă, diversă şi inegală, cu un interes documentar atât de puternic şi cu scăderi sau calităţi atât de multiple, încât e foarte greu să-l judeci sumar, cu o singură sentinţă. Pentru simplificare îmi veţi permite să procedez oarecum didactic şi să urmăresc punct cu punct diversele aspecte ale acestei opere. Primesc mai bucuros să fiu schematic decât incomplect.

1) Corpul propriu-zis al romanului *Fecior de slugă* este de la un cap la altul format din vieţile paralele şi inverse ale lui Nelu Azan şi Tănase Bojoc. Ascensiunea lui Tănase, pornit din grajduri şi ajuns în primele rânduri ale unei societăţi decrepite – şi declinul lui Nelu, pornit din saloanele unei familii boiereşti ca să ajungă probabil în închisoare ca revoltat social – iată scheletul romanului. Opunerea celor doi eroi este desemnată până la exces. De o

parte o canalie, Tănase Bojoc, de altă parte un idealist, Nelu Azan.

Aceasta este tema cărţii d-lui N. D. Cocea şi tot aceasta îmi pare a fi şi cea mai gravă eroare a ei. Procedeul de a confrunta două destine perfect contrarii şi doi oameni complect opuşi, unul o bestie şi altul un înger, este cel puţin simplist. Pentru fiecare virtute a lui Nelu, există un viciu al lui Tănase, pentru fiecare generozitate a celui dintâi, se descoperă o mârşăvie a celui de al doilea. Această alternanţă de culori serafice şi murdării diabolice este nu numai dubioasă ca procedeu artistic, dar este în primul rând o naivitate psihologică.

Nimic nu este mai greu de realizat în literatură decât un martir şi o canalie. Pentru că pe amândoi îi paşte primejdia de a fi transformaţi în simboluri morale, ceea ce e un lucru foarte bun oriunde, numai în artă nu. (În genere, fără nici o aluzie la d. Cocea, care este un scriitor profund interesant, în genere, literatura proastă se cunoaşte după eroii excesivi – excesivi în idilă sau în bestialitate. Romanele în fasciculă nu cunosc decât prinţi frumoşi şi bandiţi sceleraţi).

D. Cocea a premeditat prea mult semnificaţia morală a celor doi eroi principali şi i-a făcut pe amândoi prizonierii acestei semnificaţii. De la prima până la ultima pagină, Tănase trebuie să se „comporte” în canalie, iar Nelu în martir. Asta exclude din capul locului orice surpriză în desfăşurarea romanului ale cărui episoade se succed după o logică uşor previzibilă. Nu există nici un mister în povestea aceasta. Ştii totdeauna cu 20 de pagini înainte, dacă nu cu o sută, ce are să se întîmple. Ba, în linii mari, din primul moment al întâlnirii lui Nelu cu Tănase (p. 83-84) tot romanul este rezolvat: „Stăteau față în față, în aparență la trei pași pe pământ unul de altul, la antipoduri în realitate; copilul stăpânilor firav, plăpând, alb ca neaua, plăcut la vedere, drăgălaș în tot ce făcea, și copilul slugilor, sumbru, sălbatec.”

De aici încolo lucrurile sunt definitiv aranjate. Paralela e stabilită și autorul nu va scăpa nici un prilej a dovedi cât e de delicat și sensibil Nelu, cât de „sumbru și sălbatec” Tănase.

Asemeni lui Vania Răutu al d-lui Stere, Nelu Azan trebuie să fie din cea mai fragedă copilărie un revoluționar. Prin urmare, d. Cocea îl va face să ia, încă din prima clasă de liceu, atitudine pentru țăranii revoltați de la 1907, obligându-l evident în același timp pe Tănase să-i înjure: „Bieții țărani! l-a întrerupt Nelu. Ai văzut câți au ucis?

— Ucigă-i toaca!... Cine i-a pus să se răscoale! Pe dracu' l-au vrut? Pe dracu' l-au găsit” (p. 187).

Dacă Nelu îl citește pe Eminescu, Tănase desigur îl detestă (p. 190). Dacă Nelu recitează versuri din Arghezi, Tănase, nici vorbă, va recita versuri pornografice, „foaie verde trei sarmale” (p. 225). Contrastul este continuu, violent, categoric. Nici o lumină în portretul lui Tănase, nici o umbră în al lui Nelu.

Această exagerare simplistă devine până la urmă monotonă.

Tot ce se întâmplă în *Fecior de slugă* e menit să ilustreze psihologia opusă a celor doi eroi. Nelu o iubește, ca un idealist ce e, pe Pia, iar Tănase ca o brută, i-o fură. Nelu se luptă ca un erou în război, iar Tănase se ascunde în dosul frontului. Nelu îi apără pe muncitori, iar Tănase îi bate. Melodrama este permanentă. Şi ca în toate melodramele, răul triumfă la urmă asupra binelui (într-o scenă nu lipsită de vigoare ce e dreptul, dar şi ea regretabil de simbolică).

Romancierul se dovedeşte mai nedrept cu oamenii, decât Dumnezeu. În orice caz, d. Cocea s-a luptat crâncen cu Tănase Bojoc şi a polemizat direct cu el timp de 430 de pagini. Cel mai greu de acceptat dintre bazele acestui *match* moral, este episodul copilăriei lui Tănase. Nu pentru că un copil nu poate fi o bestie. Dar există o cruzime a copilăriei, în timp ce micul Tănase Bojoc are a cruzime de parvenit matur, absolut neverosimilă şi cu totul disproporţionată pentru puterile lui de copil. Monstru dacă vreţi, dar copil în primul rând. Prima parte a romanului *Fecior de slugă* mi-a amintit prin contrast, de minunata poveste cu copii a englezului Richard Hughes, *Un ciclon la Jamaica*, roman în care există criminali şi sceleraţi de 10 şi 14 ani, dar în care visul şi poezia străbat şi prin pânzele crimei.

Psichologia copilului rămâne încă în literatura noastră într-o fază rudimentară.

2) Pe o schemă epică atât de convenţională, cât aceea pe care am indicat-o mai sus, d. Cocea a izbutit totuşi (şi aici stă măsura incontestabilei sale vocaţii de scriitor) să facă o carte vie, care se citeşte cu atenţie agitată şi cu o plăcere, desigur, inegală, dar certă.

D. Cocea are un condei viu. Mai exact, d-sa nu şi-a pierdut condeiul de animator pe care l-a aruncat acum mai bine de 20 de ani în viaţa publică românească. Fraza aceea electrică, rapidă, colţuroasă când trebuie, elegantă când vrea, vehementă în epitete şi evocatoare în imagini, fraza aceea care a însufleţit ani de-a rândul ziare, reviste, redacţii, polemici şi procese, se regăseşte în *Fecior de slugă* şi cu asemenea frază s-ar putea salva şi face lizibile istorii chiar mai false decât inocenta intrigă a romanului său.

Un exemplu la întâmplare: „Unde dispăruse el, mai ales, floarea şi fudulia grădinei româneşti, unicul exemplar de netăgăduită originalitate pe care l-a dat în decursul veacurilor vâna viguroasă a poporului şi geniul intim al neamului, el, chintesenţă de românism, triplu extract de inalterabilă seninătate în faţa gândirii, a frumuseţii şi a ridicolului, el jovialul, cuceritorul, invincibilul, incomparabilul nostru mitocan naţional?" (p. 98).

Iată o scurtă peroraţie de pamfletar, în care umorul expresiei se întrece cu vehemenţa ei şi în care abundenţa de adjective, departe de a face fraza inconsistentă, o face, nu ştiu prin ce miracol, viguroasă şi virulentă.

3) Dacă insist asupra stilului d-lui Cocea, înainte chiar de a fi remarcat celelalte calităţi ale cărţii sale, este pentru că socotesc acest stil hotărâtor pentru cariera d-lui Cocea de aici încolo. Se pare că d-sa s-a angajat pentru o lungă carieră de romancier. În măsura în care un critic poate spune fără temeritate un asemenea lucru, eu aş cuteza să spun că d. Cocea greşeşte. Mijloacele d-sale nu sunt ale unui romancier. D-sa nu este un scriitor epic. Este însă un pamfletar şi poate fi un memorialist.

Cele mai valabile episoade ale romanului său sunt cele de cronică. Răscoala de la 1907 (cu admirabilul portret al lui I. C. Brătianu, acid, adânc, implacabil şi totuşi just), războiul de la 1913, neutralitatea, războiul cel mare, retragerea, frontul şi dosul frontului, mişcările muncitoreşti şi represiunea – deşi relatate sumar, sunt pagini de evocare fierbinte, vindicativă, convingătoare. D. Cocea n-ar trebui să sacrifice aceste posibilităţi şi nici să le subordoneze romancierului veleitar din d-sa. Romancieri, buni şi proşti, avem destui astăzi. Un cronicar însă, un reporter, un memorialist – unul de puterea şi temperamentul său excepţional – nu văd.

Cu o mai exactă înţelegere a propriilor sale posibilităţi, d. N. D. Cocea ar putea să fie un Léon Daudet de stînga. Oricât pare de ciudată, apropierea aceasta este justă. Şi Daudet a încercat să facă romane, ratându-le pe toate, dar, cunoscând ca nimeni altul culisele politicii şi ale mondenităţii pariziene şi stăpânit de voluptatea pamfletului, a scris extraordinara sa serie de cronici, pline de nedreptăţi, falsificări şi copilării, dar pline mai ales de viaţă şi umor. Am recitit de curând capitolul afacerii Syveton în versiunea lui Daudet şi deşi îmi dădeam seama de tot ce era acolo cu bună credinţă trucat şi eu rea credinţă mărturisit, n-am rezistat tabloului aceluia palpitând de căldură şi culoare.

Înmormântarea colonelului Hotnog, din *Fecior de slugă*, m-a obligat să mă gândesc la tot ce ar putea să ne dea N. D. Cocea, dacă ar consimţi să fie cronicarul ultimilor noştri 30 de ani de politică, finanţe şi mondenitate. Ar fi o carte monstruos de pătimaşe, dar fără pereche de vie.

NOI – ŞI RĂPOSATA CONFERINŢĂ

Prin urmare, joi 27 iulie, la orele 4,48 p. m., a fost închisă conferinţa economică mondială de la Londra. Cu 45 de zile înainte, la 12 iunie, planeta întreagă asista, prin reprezentanţii ei legali, la întâia şedinţă festivă. Servietele miniştrilor şi experţilor prezenţi părea să ascundă cheia însăşi a destinului lumii.

După câteva zile am fost lămuriţi. Primele telegrame au pus punct tuturor eforturilor de înţelegere. Conferinţa cădea de la primele schimburi de opinii şi puncte de vedere. Conflictele erau insolubile, iar tratativele pur şi simplu sentimentale. „Prosperitatea lumii”, „concordia universală”, „cooperarea economică a popoarelor”, toate formulele acestea gentile erau brutal înlocuite cu un vocabular mai sumar, dar mai precis: aur, argint, monedă.

Efectiv, marea conferinţă a fost lichidată la 20 iunie, când s-a cunoscut punctul de vedere intransigent al prezidentului Roosevelt. Tot ce a urmat, a fost o lungă serie de menajamente, amabilităţi şi consolări. În materie de diplomaţie, ca şi în materie de amor, ce este mai greu de pregătit este ruptura. Când laşi pentru totdeauna o femeie, nu-i spui niciodată „adio”, ci numai „la revedere”. E o gentileţe care nu te angajează la nimic.

Este ceea ce au făcut şi congresiştii de la Londra. S-au despărţit promiţându-şi să se revadă într-o zi ... într-o zi cu soare, probabil. Formal conferinţa economică este numai amânată. Practic şi obiectiv ea este moartă şi inmormântată de-a binelea.

Nu e fără interes – şi nu numai un interes postum, ci unul actual şi imediat – de văzut cu ce dispoziţii felurite au primit diversele state ale lumii decesul de la Londra. Aceste dispoziţii se pot vedea din declaraţiile făcute la şedinţa finală. La căpătâiul conferinţei răposate, au fost foarte multe glasuri sumbre, dar şi câteva voci bucuroase. Franţa, Italia, Belgia, Olanda şi altele câteva nu s-au sfiit să constate un eşec general, în timp ce, dimpotrivă, Statele Unite, prin mesagiul ultim al d-lui Roosevelt – şi Anglia – prin cuvântarea d-lui MacDonald – au sărbătorit bunele rezultate ale conferinţei. S-a desemnat astfel la spartul târgului un bloc pesimist şi un bloc optimist care, dacă băgaţi de seamă, corespund întocmai blocului aur şi blocului dolar – liră sterlină.

Faptul nu este lipsit de semnificaţie. El dovedeşte că, deşi conferinţa n-a avut nici-un rezultat, lupta nu se termină fără victorioşi şi învinşi. A nu avea rezultat este totuşi un fel de rezultat, poate cel mai bun rezultat din punct de vedere al Statelor Unite şi, în oarecare măsură, al Angliei.

Căci, încheindu-se fără nici-o hotărâre, conferinţa se încheie fără nici o obligaţie de niciun ordin. Ea lasă astfel intacte poziţiile particulare ale fiecărui stat şi confirmă deci libertatea de acţiune economică pe care Statele Unite şi-au luat-o independent de „interesele mondiale".

În ultimă analiză, la Londra, conflictul nu era atât angajat între stabilizare și inflație, cât între principiul unei economii universale și al unei economii autarhice. Conferința trebuia să răspundă dacă se pot sau nu găsi modalități de conlucrare economică internațională și soluții unitare pentru criza mondială. Conferința nu a răspuns – și tăcerea a fost mai mult ca oricând un răspuns. De vreme ce soluțiile generale nu au fost nici găsite, nici indicate, ce altă concluzie mai logică decât căutarea unor remedii locale, proprii, specifice fiecărui stat în parte? Ce altă concluzie, deci, decât confirmarea în fapt a politicii economice americane?

Hotărât lucru, Statele Unite au tot dreptul să fie optimiste.

Mai puțin explicabil este, în situația aceasta, optimismul României față de „rezultatele” de la Londra.

Conferința aceasta trebuia să fie pentru politica noastră economică o scadență. Asupra acestui lucru, toată lumea, inclusiv guvernul, era de acord. De câte ori s-a vorbit în cursul anului despre eventualitatea unei noi orientări economice în politica noastră, răspunsul a fost invariabil: „să așteptăm întâia conferință mondială”.

Mai mult chiar. Anul trecut, când am început nefericitele convorbiri pentru protocolul cu Geneva și când d. Iunian, recent retras din partidul de la guvern, cerea cu vehemență o radicală schimbare în politica noastră economică, șeful de atunci al cabinetului, d. Maniu, făcea declarații surprinzătoare. „Noi nu suntem – spunea d-sa sa în esență – împotriva unor soluţii economice locale. Dar să aşteptăm întâi rezultatele eforturilor internaţionale. Când ne vom convinge că nimic bun nu poate veni din afară, ne vom întoarce bucuros la propriile noastre puteri şi remedii".

Aşadar, pentru definitiva noastră lămurire, trebuia să se lămurească întâi străinătatea. Ei bine, străinătatea s-a lămurit, conferinţa mondială a trecut – şi noi tot pe vechile poziţii ne aflăm. Iar consiliul de miniştrii decide, iar şi iar, menţinerea stabilizării, plata cuponului, etc., etc., refuzând astfel să ia, dacă nu atitudine, măcar cunoştinţă de ce s-a petrecut la Londra.

Pierdem astfel şi singurul lucru pe carea marea conferinţă ni l-ar fi putut furniza: o experienţă. Mai mult nu aşteptam desigur, dar atâta răsplată parcă tot ni s-ar fi cuvenit pentru spiritul nostru de „jertfă mondială".

PROGRAM LIBERAL – RADICAL?

„Radical" e un termen nefericit, pe care vocabularul politic l-a adoptat în ultimii ani, uzând şi abuzând de el, până l-a stors de orice conţinut, de orice înţeles, de orice vigoare. Cuvântul acesta a ajuns un fel de floare la ureche pe care oricine, indiferent de ce este şi de ce gândeşte, o poate purta, fără ca asta să-l angajeze la ceva.

Numai aşa se înţelege cum, în nesfârşitele sale avataruri, termenul acesta persecutat a ajuns să fie agăţat în cele din urmă şi la coada partidului liberal.

Într-adevăr, ziarele de ieri anunţă nici mai mult nici mai puţin decât că tinerii ducişti au hotărât să elaboreze un „program liberal-radical”.

E fără îndoială o invenţie cu humor. Dar mai este şi o absurditate. Căci „liberal” şi „radical” sunt două noţiuni absolut adverse. Cineva poate fi una sau alta. Dar şi liberal şi radical în acelaşi timp – e cu neputinţă.

Este vorba nu numai de două atitudini diferite, dar de două structuri străine una de alta. Sunt în joc două mentalităţi contradictorii, două feluri de a gândi, două chipuri de a vedea şi a înţelege viaţa.

Liberalismul este astăzi, în harta politică a lumii, o formulă de tranzacţii, de soluţii medii, de aranjamente temperate. Pretutindeni, nu numai la noi. Păstrător al statului democrat, parlamentar şi juridic, liberalismul este formalist. Justificarea lui este condiţionată integral de burghezie şi capitalism. În afară de aceste două forme istorice, el îşi pierde orice sens.

E mai greu de spus ce e aia „radicalism”. Se poate însă spune lămurit ce anume nu este el. Radicalismul nu este nimic din ceea ce liberalismul poate fi. El nu este în primul rând juridic. Şi asta exprimă o prăpăstioasă diferenţă.

A fi radical înseamnă a gândi detaşat de formele întâmplător existente. A gândi şi a îndrăzni soluţii după indicaţiile realităţilor, chiar cu nesocotirea obligaţiilor formale. Este o poziţie revoluţionară – la dreapta sau la stânga, nu interesează – dar revoluţionară în prim rând.

Vede cineva în 1933 posibilitatea unui liberal revoluţionar?

Dar comentariile noastre depăşesc cu siguranţă gravitatea junilor ducişti-radicali care nu s-au ostenit din fericire să cugete la riscurile logice ale „programului" lor.

Un detaliu de altminteri ajunge pentru a pune punct acestei vesele chestiuni.

Căci ştiţi dvs. unde anume s-au început dezbaterile pentru stabilirea programului liberal-radical?

La „Suzana".

MEDITAŢIE METAFIZICĂ LA NIŞTE INSULE

Recentul conflict italo-grec va fi probabil cel mai blând conflict teritorial pe care istoria universală îl va fi înregistrat cândva.

Ce este frumos în această întâmplare e că nimeni nu ştie cu precizie ale cui anume sunt aceste insule. Statele majore respective şi serviciile geografice lucrează în acest moment pentru a stabili căreia din cele două ţări îi revine proprietatea. Vom afla astfel definitiv starea civilă a celor trei insule care până astăzi au existat în buna lor voie, fără să le stăpânească nimeni.

Păcat. Insulele Kynaros, Mavriagaru şi Joadi (aşa le cheamă) au fost veacuri de-a rândul în lume, fără ca atlasele geografice să le pomenească, fără ca hărţile să le indice, fără în sfârşit ca forţa publică să şi le însuşească. Ele au fost cu siguranţă cele mai inocente ţinuturi ale planetei. Războaie pentru ele nu s-au purtat, cărţi pentru ele nu s-au scris, amintiri în urma lor n-au lăsat. Trei bucăţi de pământ fără istorie – şi asta înseamnă trei bucăţi de pământ fericit.

Căci dacă pe acolo n-au trecut de când e lumea soldaţi, nici judecători, nici poliţişti, viaţa nu a stat totuşi în loc, ci a trecut – nemutilată – mai departe, în ierburi şi gândaci, unica populaţie de treabă a globului terestru. E reconfortant să ştii că aceste trei petice de pământ au trăit în zoologie şi botanică, complect în afară de istorie. Există o insensibilitate a planetei, care e cel mai frumos lucru în lume, o totală indiferenţă a ei faţă de zbaterea noastră inutilă, faţă de cursa noastră în jurul atâtor mari prostii universale. Dacă noi suntem destul de dobitoci pentru ca să ne omorâm, să ţinem discursuri, să ridicăm şi să dărâmăm sisteme politice, pământul – el – e destul de cuminte pentru a nu se amesteca în aceste treburi ale noastre.

Ce e dreptul, noi suportăm cu greu această independenţă a pământului. Şi pentru a ne răzbuna, îl măsurăm, îl înscriem în catastife şi îl încadrăm într-o ierarhie administrativă. Ceea ce li se va întâmpla zilele acestea celor trei insule smulse cu sălbăticie din anonimatul lor propriu.

POLITICĂ ADMINISTRATIVĂ

Cât de imprudenţi sunt oamenii poilitici când vorbesc! Chiar cei mai abili, chiar cei mai bănuitori. „A face declaraţii” este probabil o voluptate atât de ascuţită, încât nimic nu-i rezistă, nici controlul de sine, nici teama de gafe, nici oboseala de publicitate. În orice politician, doarme o vedetă. Cere-i un interviu – şi ai deşteptat-o.

Iată bunăoară declaraţiile de ieri ale d-lui Armand Călinescu, publicate într-o gazetă de dimineaţă, despre „politica administrativă a guvernului". Nimic nu-l obliga pe convalescentul subsecretar să abordeze o chestiune atât de gingaşă pentru partidul său şi legată de atâtea amintiri periculoase. Nimic decât tentaţia perfidă de a vorbi.

Dar a vorbi despre „politica administrativă a guvernului" înseamnează a deschide dintr-odată cel mai grav proces ce apasă nu răspunderea guvernului actual, care la urma urmelor face ce poate, dar răspunderea întregului regim naţional-ţărănist de la 1928 până azi, de la primul guvern Maniu până în acest ceas. Renunţările, eşecurile, ezitările şi trădările ideologice, care jalonează aceşti aproape cinci ani ultimi ai partidului naţional-ţărănist, au putut fi multe şi grele în toate direcţiile, în politica financiară, în politica economică, în politica agrară, în metode, în legislaţie şi în sistem, dar nicăieri n-au fost mai grave, mai iremediabil grave, decât în ceea ce d. Armand Călinescu numeşte astăzi cu dezinvoltură „politica administrativă".

Cu oarecare îngăduinţă, se poate spune că oriunde i-ar fi fost regimului naţional ţărănist iertat să-şi calce obligaţiile, oriunde, numai aici nu.

„Politica administrativă" nu este altceva decât politica însăşi. Piatra unghiulară a unui regim, centrul său de comandă, spiritul său. Dacă facem deosebire între birocraţie şi administraţie, dacă înţelegem că „a administra" înseamnează a crea cadre şi forme pentru activitatea generală a unei colectivităţi, atunci „politica administrativă" îşi capată înţelesul exact de formulă sintetică a vieţii naţionale. Şi niciodată regimul naţional-ţărănist nu s-a trădat mai complect şi mai adânc pe sine însuşi decât cînd s-a trădat aici.

Memoria miniştrilor e scurtă şi a opiniei publice la fel. Subsecretarul de la interne vorbind însă despre „politica administrativă" ne aminteşte, fără voie desigur, că partidul azi la guvern n-a fost totdeauna un simplu şi oarecare partid, ci că la o anumită dată a fost expresia unui moment revoluţionar.

În mai 1928, când se agita umbra Albei Iulia, sub o regenţă anemică şi sub un guvern liberal intrat în panică, naţional-ţărănismul întrunea puteri strivitoare de revoluţie. El nu se afla atunci în luptă cu guvernul liberal, ci cu statul liberal. Asta înseamnează că se ridica nu împotriva unui cabinet, ci a unui sistem, a unei ierarhii, a unei structuri. Sistem, ierarhie şi structură cărora urma să li se substituie, altele, fundamental potrivnice, organic potrivnice. Dacă în acel ceas nu s-ar fi aflat faţă în faţă decât Vintilă Brătianu şi Iuliu Maniu, lupta ar fi fost banală, dacă nu meschină. Adevăraţii ei pioni însă erau statul liberal de o parte şi statul ţărănist de altă parte. Statul liberal care trebuia dărâmat şi cel ţărănist care trebuia construit. Dărâmat şi construit în primul rând în ceea ce un stat are mai caracteristic şi mai determinant: osatura lui administrativă, scheletul lui politic.

Sistemul administrativ al unei ţări este sistemul ei vertebrat. Loveşti aici dacă vrei să distrugi efectiv ceva. Clădeşti tot aici, dacă vrei să construieşti. Tot restul nu este decât complectare, consecinţă şi amănunt.

Acest lucru ştiau atunci naţional-ţărăniştii, sau simulau a-l şti – căci prima operă pe care o înscriau în program era ... reforma administrativă. Reformă, nu cârpeală. O totală răsturnare de criterii şi orientări. O desăvârşită rupere cu trecutul.

Maşinăriei de stat liberal, complicată, greoaie, hibridă, centralizată stupid şi ierarhizată juridic trebuia să-i urmeze un aparat de stat simplificat, ţărănesc, gospodăresc, sprijinit pe spirit local şi pe necesităţi provinciale.

Asta trebuia. Ce a urmat, ştiţi. D. Iuliu Maniu s-a dovedit curând a fi un Vintilă Brătianu într-o variantă mai puţin patetică, iar revoluţia ţărănistă a sucombat într-o legislaţie liberală, burgheză şi capitalistă. Iar în ce priveşte reforma administrativă, timp de vreo doi ani, a tras cine a vrut de ea, când la dreapta, când la stânga, până când a ieşit din întuneric exemplarul acela monstruos de a cărui paternitate s-a lepădat toată lumea, operă zdrenţuită şi strâmbă, sortită unei morţi inevitablie. Rând pe rând au căzut toate marile inovaţii ale reformei („direcţiile regionale" azi, „prefecţii administrativi" mâine ...), până ce bătută de toate vânturile, legea revoluţionară a ţărănismului s-a destrămat definitiv şi fără urme.

Când se va face istoricul regimului atât de inegal şi de frământat al naţional-ţărănismului, se va vedea că examenul totalei lui inaptitudini pentru o viață nouă a statului român, a fost dat odată pentru totdeauna cu dezastrul reformei administrative.

Astăzi, în iulie 1933, subsecretarul de la interne, anunță cu toată liniştea că „noua reformă administrativă ..., n-a fost încă votată".

E un epilog cu involuntar humor.

„BIROU DE ÎNREGISTRARE A FALIMENTELOR"

Expresia îi aparține d-lui Argetoianu care, plecând de la faptul anodin al interviului d-lui Mihalache, a ajuns la această formulă caracteristică pentru întreaga noastră viață politică.

„Birou de înregistrare a falimentelor" nu este altcineva decât statul român în persoană, care de atâția ani nu face altceva decât să înregistreze cu răbdare un faliment politic, după un alt faliment politic, o lichidare după altă lichidare, un insucces după alt insucces. Această acceptare a tuturor experințelor ratate a ajuns aproape un sistem şi oamenii politici au început să creadă că una din obligațiile esențiale ale statului este să încerce şi să rabde orice.

Numai asemenea mentalitate îl putea determina pe d. Mihalache să declare, cum se pretinde, că un guvern Duca este o ... necesitate.

Până aici, nimic surprinzător. Liber este d. Mihalache să creadă în liberalismul salvator. Cu atât mai liber, cu cât d-sa însuşi este la urma urmelor un

„liberal fără voie". Dacă fostul ministru crede că d. Duca poate fi util la guvern, nimic mai firesc să-l recomande pentru succesiune. Naiv poate, dar în orice caz firesc.

Unde începe însă hazul lucrului (haz relativ desigur) este acolo unde d. Mihalache declară că dimpotrivă d. Duca departe de a fi util, este primejdios, incompetent şi necalificat, dar *tocmai de aceea* trebuie chemat la cârma ţării. Pentru a dovedi astfel cât este de... primejdios.

Raţionamentul pare ciudat, dar e autentic.

„Partidul d-lui Duca, spune textual şeful ţărănist, trebuie chemat la guvern pentru că sunt convins că nu-i va trebui mai mult de un an pentru a verifica neantul aşa-zisului program liberal".

După cum vedeţi, nu încape nici o îndoială. D. Mihalache e convins de falimentul unei eventuale guvernări duciste, d-sa ştie că ea nu se poate baza decât pe neant şi prevede că se va termina în dezastru, dar, tocmai pentru că e convins, ştie şi prevede, tocmai de aceea ţine morţiş la victoria acestui neant. A, dacă ar avea vreo îndoială, dacă ar bănui că experienţa ducistă ar avea şanse de realizare constructivă, dacă ar spera puţin în seriozitatea oamenilor şi în competenţa lor, în acest caz lucrurile s-ar schimba şi d. Mihalache n-ar mai recomanda nimic. Dar pentru că este absolut sigur de dezastru, îl cere şi îl acceptă. Uite aşa – pentru voluptatea de a vedea că a avut dreptate.

Acest fel de a judeca nu este de altminteri o ciudăţenie exclusivă a d-lui Mihalache. În genere nici opinia publică, obişnuită să tolereze orice, nu raţionează altfel. Există o primă a incompetenţei de care ar beneficia pe rând toate partidele noastre. Căci de câte ori cetăţeanul român a fost bucuros să poată spune la cafenea: „lasă-i, domnule, să vie şi ăştia, lasă-i ca să vezi cum se ard”. În felul acesta, toate partidele au avut dreptul „să se ardă” o dată sau de mai multe ori la guvern, pentru ca cetăţenul deştept să poată spune la sfârşit, cu satisfacţie, „nu ţi-am spus eu?”.

Ba da, mi-ai spus, dar ce vină avem noi să verificăm într-una infailibilele d-tale previziuni? Şi este de ajuns să ştim că un partid „se va arde”, pentru a-l aduce în acest scop la guvern?

La urma urmelor, nu s-ar putea ca „biroul de înregistrare a falimentelor politice” să-şi accelereze lucrările şi să funcţioneze cu oarecare anticipaţie înregistrând falimentele notorii înainte de îndeplinirea formalităţii trecerii pe la guvern?

„DUŞMANII CIVILIZAŢIEI”

Ambasadorul Italiei la Berlin, d. Cerrutti, primind la ambasada sa un grup de tineri fascişti, a avut în discursul de bună venire un cuvânt nefericit.

„Germania trebuie să devină din nou mare şi puternică, pentru a duce împreună cu Italia *„lupta împotriva duşmanilor civilizaţiei”*.

Parola nu e nouă. Pentru ea au mai murit de la 1914 la 1918 câteva milioane de oameni. „Duşmanii civilizaţiei” erau pe atunci germanii – aceiaşi germani care se află astăzi a fi apărătorii ei. „Civilizaţia în primejdie!” a fost steagul şi strigătul de raliere universală împotriva lor. Şi nu a fost o vorbă deşartă. Războiul cel mare s-a făcut pentru foarte multe lucruri, mari şi mici, pentru multe visuri şi multe mizerii, pentru câteva idealuri, dar şi pentru câteva negustorii... Deasupra tuturor cauzelor însă flutura justificarea lui metafizică, în care neamurile au crezut – şi această justificare metafizică se chema „salvarea spiritului”.

Nu era o naivitate. În măcelul acela erau angajate desigur grupuri de financieri, interese industriale, trusturi, capitaluri şi acţiuni, dar peste această vastă afacere în care se investiseră atâţia bani, palpita o chemare de dincolo, o obligaţie a speciei, un comandament al justiţiei.

Termenii pot părea astăzi sentimentali. Forţa lor istorică a fost dovedită însă la timp, realitatea lor istorică de asemeni. Adolescenţii americani care descindeau la Calais dimineaţa, pentru ca a doua zi spre seară, ajunşi pe front, să cadă din primul minut, în mâini cu o armă cu care nu ştiau să umble, cădeau copilăreşte pentru un vis. Un război în care crede şi moare un Charles Péguy, este totuşi altceva decât o conflagraţie politică.

După 19 ani, ambasadorul italian reia la Berlin cuvântul magic al anului 1914, dar ceea ce atunci era un steag, devine astăzi o formulă. O formulă nefericită prin tot ce evocă şi dezminte.

Nu cunosc Berlinul şi nu ştiu pe ce stradă se află ambasada italiană. Ar fi mai simbolic să nu fie departe de piaţa unde au fost arse în „prea frumoasa lună mai” biblioteci întregi.

În acest caz, cuvântul d-lui Cerruti ar fi căpătat o îndoită vigoare, iar noi am fi ştiut cu precizie despre ce civilizaţie anume e vorba.

Problema este prea tragică, pentru a ne îngădui ironii. Dar oricum, să faci din Germania hitleristă un campion al civilizaţiei, este un fapt paradoxal. Hitlerismul este prin structură adversarul civilizaţiei. Nu din obscurantism (ceea ce ar fi o obiecţie democrată) şi nici din cruzime (ceea ce ar fi o copilărie), ci din necesitate. Din necesitate revoluţionară. Orice revoluţie este anticulturală – şi nu e greu de înţeles pentru ce.

O cultură înseamnează o serie de valori, o ierarhie de valori, un sistem şi un spirit. O revoluţie nu poate porni decât de la răsturnarea acestora.

Când 10 ani de zile Europa a strigat că bolşevismul este o barbarie, Europa nu greşea. Bolşevismul era o barbarie în raport cu civilizaţia şi cultura europeană. Exact în acelaşi raport, este şi hitlerismul o barbarie. El este obligat de legile sale de viaţă să lupte, să conteste şi să anuleze toate valorile actuale de civilizaţie şi cultură.

De altminteri, o face făţiş şi fără ipocrizie. Iată, în toamnă, va avea loc la Eisenach un congres religios pangerman pentru reînvierea vechiului cult teuton-păgân.

Reîntoarsă spre Wotan, spre mitologie şi legendă, Germania se pune în afară de cultura mondială în care nu crede şi care, din punctul de vedere al spiritului ei actual, nici nu există.

Intâmplător, noi putem crede în valoarea acestei culturi şi le putem apăra, dar nu putem contesta nimănui dreptul obiectiv de a lupta împotriva lor. E regretabil, poate, e trist desigur, dar e aşa. Veacuri de-a rândul, de la Renaştere şi – mai aproape de noi – de la Revoluţia franceză, omenirea a crezut în anumit spirit, anumită artă, anumite puteri istorice, anumite forme. Astăzi forţe contrarii (între care hitlerismul nu este nici singura, nici prima) lucrează pentru distrugerea acelor vechi idealuri şi valori deschizând, pentru Dumnezeu ştie cât timp, o gură de întuneric.

Este o gură care a mai consumat multe veacuri şi splendori trecute.

Îşi imaginează cineva că distrugerea imperiului roman sub presiunea barbarilor a fost mai puţin melancolică? Şi că pierderile culturale din acel ceas au fost mai puţin profunde?

Această alternanţă de creaţie şi distrugere face parte probabil din fatalităţile universului.

Ce este venirea iernii altceva decât o distrugere a unei ordini anterioare, o răsturnare a unei culturi şi a unei estetici în favoarea unui trecător neant?

Istoria îşi are probabil şi ea anotimpurile ei – şi poate că în acest ceas ea se pregăteşte pentru o lungă iarnă spirituală.

Pentru acest anotimp, omenirea iese din cultură pentru a intra în biologie.

Dar acest lucru trebuie înţeles cu luciditate şi curaj, pentru a nu mai vorbi despre „duşmanul civilizaţiei” şi despre apărătorii ei.

EDITORI ŞI ECONOMIŞTI

Luna trecută a avut loc la Bruxelles un congres internaţional al editorilor, despre care nu avem prea multe informaţii tehnice, pentru că nu s-a ostenit nimeni să ni le dea. Ziarele au publicat câteva fotografii, discursuri şi telegrame – dar fotografiile, discursurile şi telegramele sunt totdeauna aceleaşi, indiferent de congres şi congresişti.

Totuşi, întâlnirea din capitala Belgiei putea să fie un fapt de colaborare internaţională efectivă. Nu ştiu ce a fost, ştiu însă ce putea să fie.

Nu mi-ar fi ruşine să mărturisesc că, în ce mă priveşte, aş fi fost dispus să aştept mult mai multe rezultate de la congresul editorilor, decât de la ... conferinţa economică mondială. Şi asta nu pentru că sunt un visător, ci dimpotrivă pentru că sunt un om practic. La Londra nu se adunaseră decât diplomaţi, ideologi şi idealişti, pe când la Bruxelles veniseră numai negustori. Ori, când e vorba de făcut cumsecade o treabă, între un idealist şi un negustor nu încape ezitare: alegeţi-l pe cel de al doilea cu ochii închişi.

Pe de altă parte, congresul editorilor avea asupra conferinţei economiştilor o superioritate de obiect, de materie. Căci economiştii lucrau cu bani, poliţe, acţiuni şi titluri de bursă – lucruri esenţialmente şovine – în timp ce editorii lucrau cu cărţi. Şi, orice s-ar spune, în ceasul ăsta greu, în care ţările pământului ezită între aur, argint şi hârtie, între monometalism, bimetalism şi inflaţie, sigurul etalon durabil şi universal este tot cartea – cartea de cetit.

E o monedă cu circulaţie universală. E singura internaţională valabilă, mai puternică decât toate conflictele rasiste, politice şi economice. De aici, de la Bucureşti, nu mi-e greu să spun că m-aş putea înţelege de minune cu orice om tânăr de pe glob care l-a cetit şi îl iubeşte pe Montaigne. Hitlerist să fie el, comunist sau fascist, să creadă în aur sau în argint, să fie pentru armistiţiul vamal sau împotriva lui, să aprobe Anschlussul sau să-l reprobe – toate acestea cad în faţa comuniunii noastre inevitabile.

Editorii aveau aşadar pe mâna lor la Bruxelles factorul cel mai serios de înţelegere internaţională. Ce au făcut cu el – nu se prea vede. Ar fi fost de o urgentă nevoie să fi stabilit în congresul lor o întreagă reţea de schimburi de cărţi – pentru a demonstra astfel că astăzi, când toate graniţele se închid, singure hotarele spiritului rămân libere.

N-au făcut-o desigur şi din păcate nu avem nici cum să-i certăm, fiindcă sunt mulţi, sunt departe şi, probabil, nu citesc româneşte. Dar, pentru consolarea noastră, îi avem aici aproape pe editorii noştri şi lor cel puţin le putem cere socoteală de ce au făcut şi mai ales de ce n-au făcut.

Cartea românească se află faţă de cea străină într-o inferioritate comercială pe care nu o merită deloc. Bucureştii şi România sunt pentru editurile străine, unul din cele mai serioase debuşeuri. În balanţa noastră comercială, capitolul cărţilor, revistelor şi ziarelor importate atârnă foarte greu. Franţa în primul rând şi pe urmă, în ordine scoborâtoare, Germania, Italia şi Anglia exportă anual la noi cărţi de milioane de lei.

Literatura și economia românească ar avea deopotrivă dreptul la anumite compensații. Sunt la noi cărți de primă valoare ce întrec nu rareori prin calitatea și materialul lor artistic nivelul succeselor curente din occident. Există în orice caz aici, între noi, o mișcare de idei, de fapte culturale, de strădiunți literare pe care un observator sobru și fără complezență națională nu se poate să nu le recunoască drept un fragment interesant de cultură europeană. Cetitorul străin, editura și librăria străină ignorează aceste lucruri. Traducerile de până acum au fost palide, insuficiente, de cele mai multe ori prost alese și totdeauna prost răspândite.

Editorii noștri ar fi putut să vorbească despre situația asta la Bruxelles. Cu facturile în mână, ar fi putut demonstra că sumelor pe care noi le dăm străinătății anual pentru cărți, trebuie să le corespundă cel puțin o datorie morală față de propria noastră carte. Și ar fi putut cere împlinirea acestei datorii după un plan deocamdată modest, dar precis – stabilind normele unui schimb de traduceri, cel puțin cu titlul de experință provizorie. N-ar fi desigur vorba despre o „contingentare a cărților”, ceea ce ar fi fost brutal, dar cu puțină abilitate li s-ar fi amintit editorilor străini că, în fond, am avea dreptul să recurgem și la o asemenea brutalitate. Amenințare cu totul inutilă – de vreme ce puțin tact ar fi ajuns. Dar tactul este o armă pe care editorii noștri o mânuiesc cu greutate – și în privința asta se aseamănă foarte bine cu distinșii lor confrați, economiști și diplomați.

CĂLĂTORIILE D-LUI GÖMBÖS DUPĂ VIENA, BERLIN ŞI ROMA EUROPA CENTRALĂ ŞI „EUROPA PUR ŞI SIMPLU”

N-am renunţat la cronica noastră de săptămâna trecută nici din lipsă de timp, nici din lipsă de spaţiu, ci pur şi simplu din lipsă de evenimente. Semnarea pactului celor patru şi eşecul conferinţei de la Londra au pus punct febrilităţii internaţionale din ultima vreme, pentru a lăsa în urma ei o profundă şi totală letargie.

Fapte n-au lipsit desigur, dar toate mărunte şi fără semnificaţie. Căci nu vom trece printre „evenimente”, recunoaşterea Sovietelor de către Spania şi nici... conflictul italo-grec (cu privire la cele trei insule din Cyclade).

Viaţa internaţională reintră, cel puţin până la toamnă, în cotidian.

*

Nu e decât o singură excepţie la această absenţă de întâmplări semnificative: vizita d-lui Gömbös la Roma.

Călătoriile premierului ungar vin totdeauna prin surpriză şi deschid tocmai din cauza aceasta nenumărate semne de întrebare. Vă amintiţi cât de enigmatic a fost voiajul său la Berlin, care, coincizând cu tensiunea italo-austriacă, lua aerul unei complicităţi cu d. Hitler, peste capul d-lui Dollfuss, dacă nu chiar împotriva sa.

Nu a trecut însă nici o săptămână încheiată şi d. Gömbös, tot prin surpriză, s-a repezit la Viena, lucru care a atenuat dintr-o dată gravitatea convorbirilor sale de la Berlin.

Jocul Ungariei între Germania şi Austria nu era deloc precis, iar dubla amabilitate faţă de amândouă ţările în conflict nu se explică pentru moment prea bine. Tot ce se poate spune este că d. Gömbös voia să-şi păstreze toate cărţile în mână şi să nu se angajeze deocamdată nici la dreapta, nici la stânga.

Mult mai clar ca intenţii şi mai justificat ca necesitate este drumul la Roma. În ultima lună, Italia devenise un punct de nedumerire, dacă nu de îngrijorare, pentru Ungaria. Fără ca d. Mussolini să-şi fi schimbat limpede politica sa externă, orientarea sa indica serioase retuşări. O sensibilă apropiere de Franţa, o uşoară înseninare faţă de Mica Antantă, o reafirmare a bunelor raporturi cu Rusia – toate acestea sunt suficiente pentru a înviora cerul revizionist maghiar.

D. Gömbös se ducea deci la Roma pentru a provoca indirect declaraţii noi asupra vechii politici mussoliniene.

Le-a căpătat? Da şi nu. În orice caz, n-a meritat nici o formulă tranşantă, nici o precizare incontestabilă. Comunicatele întrevederilor cu ducele au fost gentile, politicoase şi vagi.

În afară de presa Rothermere (care nu avea de altminteri nevoie de acest prilej) nimeni n-a mai vorbit despre revizionism.

Nu spune nimeni că chestiunea e înmormântată. Cel puţin ca subiect de manevră şi agitaţie, va putea fi oricând reluată. Pentru moment însă este cu desăvârşire inactuală – şi dacă nici eforturile d-lui Gömbös n-au izbutit să o trezească din somn înseamnă că revizionismul doarme adânc.

*

Dar convorbirile de la Roma au avut darul să atingă, prin tangenţă cel puţin, problema Europei Centrale. Iar şi mereu. Eterna problemă! Singura vie, singura acută, singura decisivă. De unde porneşti, de la conferinţa economică sau de la conferinţa Micii Antante, de la problema monetară sau de la problema Anschlussului, de la Berlin, de la Londra, de la Paris sau de la Roma, de unde porneşte, drumurile politicii internaţionale te duc invariabil spre Europa Centrală. Aci rămâne nodul, marele nod.

De ce? Probabil pentru că Europa Centrală, spre deosebire de cealaltă Europă („Europa pur şi simplu”, ca să zic aşa), este o realitate.

O realitate geografică şi economică, o realitate care refuză deocamdată să ia cunoştinţă de sine însăşi, de identităţile şi simetriile ei, dar care într-o zi va trebui, sub apăsarea necesităţilor, să se cristalizeze într-o formulă, formulă ce va fi a ei, nu a altora.

D. de Jouvenel a spus un lucru foarte just într-un interviu recent (nu îndeajuns de remarcat) despre chestiunea aceasta: „Germania trebuie să afirme dezinteresarea ei faţă de chestiunile centrale”. Deziderat foarte just, dar incomplet. Căci nu numai Germania, ci şi Franţa şi Italia vor trebui să facă acelaşi lucru. Nu e greu de observat că fiecare din aceste trei mari puteri caută în formula „Europei Centrale” o soluţie pentru propriile lor socoteli şi că pentru fiecare parte această „Europă Centrală” este o armă împotriva altui lucru.

Germania o vrea ca redută împotriva Franţei, Italia o vrea împotriva Micii Antante, Franţa o vrea împotriva Anschlussului.

Acest „*împotrivă*” exprimă caducitatea eforturilor lor. Căci aproape nimic organic nu se face în viaţă „*împotrivă*”, şi aproape totul se face „*pentru*”. Pentru ceva. „Europa Centrală” se va face pentru ea, ori nu se va face deloc.

O CRAVATĂ DE COMANDOR

Ultima promoţie a legiunii de onoare în Franţa a produs un mic incident monden şi literar, care este cea mai pariziană întâmplare cu putinţă. Ziarele, pretutindeni, inclusiv ale noastre, au relatat pe scurt faptul.

Ministrul instrucţiunii, d. Anatole de Monzie, a declarat acum câtva timp între prieteni că îi va da d-nei Colette, scriitoare universal cunoscută şi deocamdată numai ofiţer al legiunii de onoare, cravata de comandor.

Oricât ni s-ar părea nouă de ciudat, acest mărunt fapt a făcut senzaţie prin saloane şi redacţii, unde a fost comentat la nesfârşit. „Legiunea de onoare” este o distincţie ce face adânc parte din voluptăţile francezului şi cred că psichologia lui ar fi incomplect cunoscută dacă nu s-ar ţine seama de ce reprezintă pentru el un ruban, o rozetă, o cravată.

Sceptic şi nepăsător cu multe lucruri, francezul numai cu legiunea de onoare nu glumeşte – sau mai bine zis, nu glumeşte cu ea decât atâta timp cât nu o are.

Acum vreo doi ani când contesa de Noailles a fost avansată la gradul de comandor, în tot Parisul a fost un teribil moment de nedumerire şi curiozitate: prima femeie comandor. Asta dădea loc la complicaţii nebănuite, căci pentru prima oară în istoria Franţei nu se ştia cum va fi purtată o cravată de comandor, de vreme ce titulara ei nu obişnuieşte nici frac, nici smoking. Au fost lungi si pasionate controverse pe care frumoasa contesă le-a tranşat petrecându-şi cravata după gât, ca pe un colier – ceea ce ar fi putut fi grotesc, dacă pentru o femeie veritabil frumoasă ar exista lucruri groteşti.

Când s-a anunţat avansarea doamnei Colette, curiozitatea publică şi-a amintit de această dezbatere istorică pe care personalitatea noului comandor femenin o făcea şi mai pasionată. Dar, spre dezolarea tuturor, tocmai când discuţia era mai animată, a apărut lista promoţiei pe anul acesta şi a apărut ... fără numele d-nei Colette. Marea scriitoare rămâne mai departe numai ofiţer, iar cravata se dă unui domn. Un domn oarecare.

Este o nedelicateţe pe care oficialitatea încearcă să o scuze cu un compliment: doamna Colette este prea tânără pentru a fi comandor.

Adevărul însă, pe care gazetarii indignaţi l-au căutat mai de aproape, este altul. Cancelaria ordinului legiunii de onoare refuză cravata de comandor pe motiv că d-na Colette a deschis în ultimul an un ... institut de frumuseţe. Şi asta nu e serios. Un comandor nu poate avea frivolitatea de a se ocupa cu *pudre*, *rouge*, *rimmel*, parfum şi cremă. Chiar când este un mare poet, un scriitor de cea mai frumoasă nobleţe sufletească, un artist fără pereche al cuvântului şi al inimii omeneşti.

Vedeţi, oficialitatea este pretutindeni la fel. Gravă şi imbecilă.

SCIZIUNEA BLUM-RENAUDEL

Sciziunea Renaudel-Blum, care continuă a fi faptul politic francez cel mai iritant şi prilejul cel mai fericit pentru a se comenta falimentul socialismului, se agravează pe zi ce trece şi în măsura în care se agravează (fără a voi să scriem un paradox) devine mai puţin interesant. Căci cu fiecare nou pas spre sciziune, se precizează lipsa de cauză ideologică în această ruptură. Pentru ca sciziunea socialistă franceză să fi avut gravitatea de principiu general pe care i-o acordă cu entuziasm aşa- zişii teoreticieni de dreapta, ar fi trebuit ca ea să se producă pe un conflict de idei, nu pe o animozitate parlamentară.

Evident „conflictul de idei" este invocat şi de o parte şi de alta, d. Blum acuzându-l pe d. Renaudel nici mai mult nici mai puţin decât de „fascism", iar acesta de al doilea făcându-l vinovat pe primul de anarhism. Şi unul şi altul se declară revoluţionar şi marxist, şi unul şi altul reclamă în plină proprietate umbra lui Jean Jaurès.

A trage de aici concluzia unei ralieri a dizidenţilor socialişti (Renaudel, Marquet, Deat, Montangnon etc.) la politica de dreapta, este o operaţie puţin grăbită.

Scrisoarea pe care d. Renaudel o adresează prin revista „La vie socialiste” d-lui Léon Blum, este o pagină model de spirit „radical”, democrat, umanitar şi idealist, pagină tip de sentimentalism de stânga. Cu trei luni înainte ar fi putut apărea fără grijă în oficialul „Le Populaire”. Hotărât lucru, nimic nu este schimbat în tabara acestor „fascişti” glumeţi.

Ce îi desparte în realitate pe cei doi şefi socialişti este pur şi simplu un calcul electoral. D. Renaudel şi amicii săi vor să participe la guvern. Cred cu bună credinţă că li se cuvin câteva ministere şi subsecretariate şi că faptul acesta este un început de realizare marxistă. Nu reiese de aici că restul partidului, în frunte cu d. Blum, refuză din ascetism gândul acestor portofolii revoluţionare. Partidul ştie însă de pe acum că alegerile din 1936 vor însemna căderea majorităţii actuale. Inevitabil. Alegerile franceze se fac totdeauna alternativ o dată la dreapta, o dată la stânga. Camera din 1920 a fost de dreapta, cea din 1924 de stânga, 1928 dreapta, 1932 stânga. Alternativa este riguroasă. Rezultatul alegerilor din 1936 va fi cu certitudine împotriva radical-socialiştilor şi în favoarea centrului şi a dreptei. Ei bine, socialiştii vor să-şi menajeze situaţia în această bătălie cu rezultat prestabilit. Vor să poată invoca în primăvara lui 1936 lipsa lor de răspundere.

Asta este tot. Cine cunoaşte puţin psihologia politică franceză ştie că, deşi până atunci mai sunt trei ani, socoteala aceasta nu este deloc inactuală.

Alegerile nu se fac decât din patru în patru ani, dar spiritul electoral este permanent.

ŞOMAJUL INTELECTUAL

Micul scandal de vacanţă, pe care l-au provocat săptămâna trecută pretinsele declaraţii ale d-lor Vaida şi Tilea despre un pretins *„numerus clausus”* confesional în şcoli, s-a terminat, după cum ştiţi, cu un comunicat oficial ce pune capăt tuturor zvonurilor, dar deschide o altă problemă, atât de complexă aceasta, încât depăşeşte cu mult actualitatea imediată şi trecătoare.

Pentru diversele insinuări şi bănuieli lansate cu acest prilej, comunicatul oficial a avut o frază categorică: „guvernul nu înţelege să refuze nimănui instrucţia şi cultura românească”. E lămurit.

Abandonând însă problema sub acest aspect turbulent şi neserios, comunicatul o reia sub un aspect mai grav şi mai substanţial, când afirmă intenţia de a căuta şi de a găsi o soluţie pentru „şomajul intelectual”.

Cu ştiinţă sau fără ştiinţă, guvernul pune astfel degetul pe una din cele mai dureroase răni ale vieţii noastre de după război.

A ajuns o platitudine să vorbeşti despre tragedia genereraţiilor tinere care, în aceste timpuri confuze şi bătute de toate vânturile, sunt lăsate la marginea vieţii şi în voia mizeriei. Acesta nu e un fenomen specific românesc, ci general. Pretutindeni, mașina de stat și angrenajul social se dovedesc insuficiente și incapabile să cuprindă în cadrul lor generațiile noi, pe care le refuză, pentru care nu mai găsesc întrebuințare și cărora nu le mai poate da condiții normale de existență, muncă și creație.

Faptul acesta este poate o consecință a crizei economice – dar numai în foarte mică măsură. El exprimă mai degrabă o criză de regim, de civilizație, de structură socială.

O societate care nu mai are ce face cu tinerii ei este o societate virtual căzută. Acesta e cel mai sigur simptom de înțepenire și de moarte.

Fenomenul aparține întregului eșafodaj social burghez – și în această măsură noi nu suferim decât o manifestare parțială a sa. Guvernul nostru nu este, desigur, nici destul de prezumțios, nici destul de curagios pentru a-și închipui sau a încerca să remedieze ceva în această ordine de cauze și forțe istorice.

Dar, în cazul special al României, situația este agravată de anumite condiții ce ne sunt specifice. Asupra lor se poate face și în cadrul lor se pot încerca remedii.

Căci „șomajul intelectual" al generațiilor tinere nu se datorează la noi numai lipsei de debușeuri pentru muncă, ci și exageratei invazii de diplome și diplomați pe care învățământul nostru superior o întreține și o încurajează an cu an. Aici nu mai este vorba de păcatele structurale ale unei societăți incapabilă să ofere de lucru tuturor oamenilor săi, ci de dezmățul unui sistem de învățământ care trăiește în vid și produce în vid, fără nici o relație cu necesitățile limitate – mereu mai limitate – ale colectivității. Școala noastră, universitatea noastră lucrează cu porțile închise, după norme abstracte și cu un randament anual disproporțional.

Ce soluții se pot încerca pentru a încercui, cel puțin aici, în cauzele lui parțiale, răul? Foarte multe probabil, dar, dintre toate, guvernul se oprește la cea mai simplă.

„Prin reducerea numărului tuturor studenților, fără nici un fel de deosebire se va ajunge la selecționarea dorită”.

Fraza este cam vagă, dar oricum spune destul. „Reducerea numărului studenților” nu e greu de bănuit cum speră guvernul să o cucerească. Va limita desigur cifra studenților acceptați la înscriere, iar pe toți ceilalți îi va elimina prin concursuri și examene drastice.

Procedeul este expeditiv și triumfător. Atât de triumfător, încât înaintea guvernului actual l-au mai încercat vreo trei perechi de guverne, ducând totdeauna la inevitabile și jalnice rezultate.

În fond ce altceva a vrut d. dr. Angelescu în 1925, când a instituit prin lege cel mai aspru bacalaureat din lume, ce altceva a vrut decât „reducerea numărului studenților”? Și concursurile de intrare în facultăți, și „anii preparatori” și examenele mereu mai exigente ce rost au avut altul decât mereu aceeași reducere?

Rezultatul se cunoaște. După doi ani, bacalaureatul era un simulacru de bacalaureat. În mai puțin de doi ani examenele cele mai sălbatice se dovedeau insuficiente.

Era de altminteri fatal. Căci nu e suficient să trântești ușa universității în nasul unei întregi generații de tineri, ci trebuie să mai știi ce faci cu acești tineri pe care i-ai lăsat în stradă. Îi trimeți spre sinucidere sau spre revoluție? Spre una sau spre alta în orice caz, dacă nu le găsești o altă întrebuințare.

Atunci?

Atunci înseamnă că problema „șomajului intelectual" este mult mai complexă decât două fraze de comunicat oficial pot să cuprindă. Și că, pentru a-i găsi remedii serioase, ea trebuie cercetată nu din afară, ci dinlăuntrul ei, din miezul ei, de la datele ei inițiale. Cine se apropie de chestiunea aceasta, se apropie în realitate de însuși sistemul nostru de învățământ, se apropie de cele mai grave și mai triste păcate ale așezării noastre culturale.

INDISCREȚIA ȘI LITERATURA

De curând, un scriitor belgian, Pierre Hubermont, a fost condamnat de către tribunalul orașului Mons să plătească 21.000 de franci despăgubiri civile, unor cetățeni care, recunoscându-se în unul din romanele sale sub diferite nume și personagii, l-au dat în judecată, pentru difamație.

Sentința este severă, căci 140.000 de lei, cât face în bani de ai noștri suma de mai sus, este nu numai pentru o pungă de literat român, dar și pentru una de scriitor occidental, o cifră fabuloasă. Tribunalul din Mons se dovedește cu adevărat prea sever cu literatura – severitate in care, de altminteri, această instanţă recidivează, căci tot la Mons a fost pe vremuri condamnat Paul Verlaine şi tot acolo şi-a făcut nefericitul trubadur închisoarea.

Dar sentinţa recentă a tribunalului belgian redeschide o veche şi gravă problemă ce pune în joc însăşi libertatea operei literare care, situându-se fatalmente între imaginaţie şi realitate, riscă totdeauna să fie învinuită de indiscreţie, dacă nu de calomnie.. Se ştie doar că romancierii – mai ales romancierii mari – nu îşi creează eroi din stricta lor imaginaţie, ci îi caută în viaţă, în adevăr, în realitate, pentru a-i transforma pe urmă după necesităţile şi cadrul romanului. Fiecare erou de roman este de cele mai multe ori travestirea literară a unui om viu – modificat desigur, amplificat cu alte trăsături, adâncit de alte explicaţii psihologice, dar în bună măsură biografic.

Dacă ar fi să facem partea elementelor documentare şi a elementelor de imaginaţie într-o operă epică, e cert că primele vor fi precumpănitoare. Prietenii unui romancier au totdeauna, la apariţia unei cărţi, surpriza de a recunoaşte în ea fapte, replici, portrete şi detalii riguros exacte. Surpriză plăcută sau neplăcută, după cum autorul a fost amabil sau sever cu proprii săi amici şi cunoscuţi, trecuţi prin condeiul său „în eternitate”.

Dar dacă romancierii şi-au luat de atâtea ori libertatea de a expropia viaţa oamenilor reali în beneficiul literaturii, aceşti oameni reali nu au suportat totdeauna această indiscreţie a literaturii. Şi au făcut ce au făcut oamenii de la Mons: au intentat procese zgomotoase şi rentabile.

Întâmplarea nu este deci nouă şi dacă sentinţa împotriva lui Pierre Hubermont a alarmat organizaţiile belgiene şi franceze de scriitori, este tocmai pentru că ea pune în primejdie însăşi sursele documentare ale literaturei. Câtă vreme un romancier scrie despre oameni, atâta vreme el riscă să supere şi să indigneze diverşi cetăţeni, demni şi susceptibili, înspăimântaţi de propria lor figură reflectată în oglinzile cărţii. Pentru a nu supăra pe nimeni, un romancier ar trebui poate să scrie exclusiv despre pietre şi despre sticleţi împăiaţi.

Trebuie să recunoaştem că cetitorii de la noi par a fi, din fericire, mai puţin sensibili şi că scriitorii români, deşi nu s-au sfiit să se inspire vizibil din realitate (uneori o realitate foarte jenantă pentru noi), n-au avut nimic de suferit din partea modelelor lor. Există în literatura noastră imediat contimporană câteva romane „cu cheie", în care identificarea diverselor personagii este extrem de uşoară, dar n-am auzit să fi rezultat de aici vreun proces. Romanele d-nei Papadat-Bengescu sau ale d-lui Camil Petrescu au dat loc, la apariţie, la o adevărată cursă după numele autentice ce se bănuia că se ascund sub numele fictive ale personagiilor, dar curiozitatea a fost numai mondenă, nu şi judiciară.

Mai grav este cazul d-lui Cocea care în *Fecior de slugă* n-a ezitat să spună „de la obraz" cum s-ar zice, anumite lucruri pe numele lor, fără ca să deştepte revolta celor vizaţi. Asemenea îngăduinţă ar fi rară în străinătate, unde e probabil că nimeni n-ar putea spune despre un om politic, într-o carte, că în timpul războiului, pentru a nu se duce pe front, s-a făcut măturător. D. Cocea o spune liniştit şi fără sancţiune.

Vedeţi, cel puţin în privinţa asta, scriitorul român este mai liber decât confraţii săi străini.

C. F. R.-ul SĂ DEA UN COMUNICAT

N-ar fi rău ca direcţia generală a căilor ferate să dea un comunicat lămurit, pentru a aduce o dată pentru totdeauna la cunoştinţa oamenilor că *nu* există reduceri de călătorie pentru staţiunile balneare şi climaterice. Ar face astfel un real serviciu publicului care astăzi se află în chestiunea aceasta la dispoziţia unui personal dezorientat de prea multe ordine, contraordine, circulări şi dispoziţii şi obligat astfel să aplice tarifuri şi reguli fanteziste, după imaginaţie sau bun plac.

În principiu se pare că există o reducere de 50 la sută asupra biletelor de tren pentru localităţile de viligiatură. În principiu numai – căci în fapt această reducere este subordonată atâtor formalităţi, taxe şi şicane, incât rezultatul ei este cel mult o serie de alergături şi un imens şir de ore pierdute, dar nici un ban mai puţin de plată. Până anul trecut, o simplă viză în gara respectivă făcea biletul valabil. Reducerea era reală şi imediată. Anul acesta însă până la viză e nevoie de un certificat medical, de unul comunal şi de unul fiscal. Costul acestor acte întrece de cele mai multe ori suma redusă, iar zilele pierdute pentru căpătarea lor sunt mai numeroase decât zilele de cură.

În plus, după ce ai înfruntat cu eroism toate autoritățile ce colaborează la eliberarea duzinei de certificate pretinse de regulament, ți se face cunoscut că reducerea ți se acordă în sfârșit ..., dar numai la trenurile personale. Diferența de accelerat trebuie plătită întreagă. Ceva mai mult: sunt linii pe care nu circulă decât personale, dar pentru care se percep taxe de rapid. De exemplu, linia Sibiu – Piatra Olt, pe care se află atâtea stațiuni de cură nu cunoaște decât trenuri de persoane, ceea ce nu-i împiedică pe casieri să ceară și să încaseze diferențe de accelerat și tichete de rapid.

Am putea cere C.F.R.-ului să se gândească la rațiunile de ordin social și medical ce justifică reducerile de călătorie pentru vacanță și cură. Am putea să-i amintim exemplul țărilor străine și în special al Italiei. I-am putea spune că reducerile efective le merită mai mult bolnavii, decât jucătorii de baccara.

Totuși noi cerem un lucru mai simplu. Să dea un comunicat și să declare că nu există reducere pentru băi. Scurt și ușor. Ca să știe lumea să-și facă socotelile de acasă.

CRONICA EXTERNĂ

În șase cronici câte am scris aici, de la apariția „Indexului”, în cinci cred că am vorbit despre Anschluss. Dacă în Danemarca era „ceva putred” și nu se știa ce anume, în Europa se știe foarte bine ce: Austria.

Nu vrem să spunem că problema în sine este atât de gravă, încât să le depăşească pe toate celelalte ale vieţii internaţionale. Desigur că nu. Austria şi Anschlussul joacă însă în politica europeană rolul pe care în medicină îl joacă abcesul de fixaţie: colectează puroiul latent şi difuz al organismului bolnav. Ca să ducem imaginea mai departe, nu e riscat să spunem că pe aici „va sparge” ordinea actuală internaţională, dacă va sparge.

Tot ce se întâmplă în Austria sau în jurul Austriei este de natură să provoace atitudini şi reacţiuni în care, la urma urmelor, se precizează nu atât diversele poziţii ale puterilor europene faţă de existenţa acestui mic stat, ci întregul mecanism, întreaga logică a politicii internaţionale pe vechiul continent.

Iată bunăoară ultimele evenimente.

Câteva avioane germane trec frontiera austriacă şi lansează o serie de manifeste de propagandă. O adevărată călcare de teritoriu... aerian desigur, dar dreptul ginţilor nu face această distincţie. A fost incontestabil la mijloc o specie de invaziune. Faptul e grav. De o gravitate deocamdată numai simbolică, ce deschide însă pentru viitor posibilitatea unor încălcări mai materiale.

Cum reacţionează marile puteri în faţa acestui fapt? Să le luăm pe rând.

1. Italia avea un prilej excelent să-şi lămurească poziţia. În ultima vreme se ştie că politica sa antifranceză se atenuase simţitor. Dacă logica tendinţelor d-lui Mussolini ordona o mereu mai

strânsă apropiere de Germania revanşardă şi o sistematică izolare a Franţei, Italia schimbase sau părea să schimbe de la un timp această tactică.

De ce? Nu e greu de spus. Din cauza Anschlussului. Din tocmai cauza acestui Anschluss.

Italia are exact aceleaşi motive ca şi Franţa să se teamă de o „Mare Germanie", la care să fie încorporată definitiv „mica Austrie". Deoarece din momentul în care s-a produs tensiunea Dollfuss-Hitler, d. Mussolini a marcat oarecare răceală faţă de Germania şi un brusc început de amiciţie pentru Franţa.

Cine a pontat însă prea mult pe această uşoară schimbare de sentimente s-a înşelat. Hotărât, animozitatea fascistă faţă de Franţa era mai durabilă decât celelalte interese externe ale Italiei. Evenimentele din ultima săptămână o dovedesc.

Nimic n-ar fi fost mai firesc decât ca Italia să facă, în chestiunea violării Austriei de către avioanele germane, un demers *colectiv* la Berlin, odată cu Franţa şi Anglia. Ar fi fost practic mai eficace, iar teoretic ar fi afirmat realitatea pactului celor patru. N-a făcut-o însă. Probabil din teama de a nu consolida prea mult înţelegerea franco-italiană în germene – iar pe de altă parte, din voluptatea jocului personal (considerent care – deşi inocent – contează totdeauna în politica fascistă „de prestigiu").

Prin urmare, Italia s-a mulţumit să facă la Berlin oarecari intervenţii *oficioase* sau *oficiale*, la care Berlinul a răspuns amical, dar vag, fără să neglijeze a sublinia cu satisfacţie procedeele benigne ale Romei pe care le consideră, cu dreptate, un succes german.

*

2. Atitudinea Franţei era desigur mai simplă. Anschlussul este pentru ea o chestiune împotriva căreia nici un exces de îndârjire nu este cu adevărat un exces. Nu numai pentru că realizarea Anschlussului ar însemna o spărtură în tratate, şi deci... începutul sfârşitului – ci pentru că o uniune germană-austriacă în sine este, din punctul ei de vedere, o catastrofă.

Aşadar, era cert că d. Poncet, ambasadorul francez la Berlin, va fi însărcinat să protesteze.

Surprinzător este numai temeiul juridic utilizat pentru acest protest.

Într-adevăr, Franţa n-a invocat în această împrejurare nici articolul 80 al tratatului de la Versailles, nici art. 88 al celui de la Saint-Germain – texte ce stabilesc independenţa Austriei – în pactul celor patru. Cele două articole sus-citate au fost în trecut fortăreţele juridice pe care Franţa le invoca permanent împotriva Anschlussului. Ele au alcătuit bazele pledoariilor franceze în faţa curţii de la Haga, în 1931, în procesul protocolului de uniune vamală de la Viena. Astăzi, Franţa abandonează aceste două bătrâne şi credincioase articole – de dragul unui text mai tânăr, dar cu siguranţă nu mai viguros. Această tandreţe pentru pactul celor patru este poate o amabilitate la adresa d-lui Mussolini care, după cum vedeţi, nu vrea de astă dată să fie sensibil la asemenea gentileţe.

Poate însă că, la urma urmelor, această schimbare de argumente nu are decât o importanţă formală. Fapt este că poziţia Franţei rămâne în această problemă la fel de decisă.

*

3. Singur, protestul francez n-ar fi fost mai ineficace (căci mai ineficace nu se poate), dar mai puţin autorizat parcă faţă de opinia universală. I s-a adăugat însă protestul englez şi asta scoate Anschlussul din cercul intereselor strâmte, aducându-l oarecum pe planul intereselor generale de pace – căci Anglia nu este angajată direct în această chestiune care, la urma urmelor, ar putea să-i fie în parte indiferentă.

Guvernul german simulează o perfectă impasibilitate faţă de demersul franco-britanic (pe care îl socoteşte necalificat), dar orice s-ar spune e greu de crezut că ralierea Angliei la opoziţia împotriva Anschlussului i-ar fi făcut plăcere. În genere, Germaniei îi plăcea să conteze dacă nu pe amiciţia Angliei, în orice caz pe impasibilitatea ei. Ori, Anglia ne dovedeşte astăzi a fi mult mai mult în tabăra tratatelor şi a conservării lor decât în tabăra revizionismului.

Ceva mai mult. Răspunsul vag al Berlinului şi comunicatele interne insolite par să fie întâmpinate cu mai multă indignare la Londra decât la Paris, iar oamenii politici englezi vorbesc mai ameninţători decât cei francezi despre ezitarea Consiliului Societăţii Naţiunilor.

În acest moment, lucrurile sunt nedecise. Va fi sesizată Geneva? Nu va fi?

Dar ne temem că asta nu are prea mare importanţă. Căci sesizarea consiliului seamănă grozav cu un glonte de revolver: atâta timp cât nu l-ai tras, poţi să ameninţi cu el – dar când l-ai tras, l-ai tras şi s-a terminat.

SÂRMĂ GHIMPATĂ ÎN JURUL UNIVERSITĂŢII

D. Petre Andrei a făcut la Iaşi, cu privire la intenţia guvernului de a limita şomajul intelectual, câteva noi declaraţii cărora calitatea d-sale de subsecretar la ministerul instrucţiunii le dă o valoare de proiect autorizat.

Aşadar, ceea ce cu două săptămâni în urmă spunea d. Vaida Voevod la Tekirghiol a fost, în ciuda reportagiilor deformatoare, mai mult decât un zvon. După comunicatul prezidenţiei consiliului, iată, declaraţiile d-lui Andrei vin să confirme că, la baza acelor cuvinte fals reproduse şi rău comentate, se afla totuşi o preocupare foarte serioasă a guvernului. Nu e vorba, şi nu poate fi, despre măsuri de adversitate etnică sau confesională, dar se impun, în cu totul altă ordine de idei, măsuri serioase de limitare generală a numărului studenţilor. Inflaţia universitară trebuie să înceteze – şi guvernul e decis să lucreze în acest sens.

Am discutat pe larg într-un articol trecut, dificultăţile de realizare a intenţiei acesteia, foarte necesară în sine, dar enorm de complicată din punct de vedere practic.

Declaraţiile d-lui Andrei ne silesc să revenim. Se pare că guvernul pregăteşte pentru foarte curând un lanţ de examene şi concursuri în jurul universităţii, un fel de lungă reţea de sârmă ghimpată care să oprească accesul noilor serii de bacalaureaţi în facultăţi şi şcoli superioare.

Metoda e simplă şi va fi tragică. Experienţe repetate din trecut ne dau dreptul să prevedem ori inutilitatea acestui baraj, în cazul în care el se va uza repede, devenind ineficace, ori crearea unei mase de tineri dezorientaţi şi gata de orice exces, în cazul în care concursurile vor fi eficace şi – deci – îi va lăsa în stradă, dincolo de porţile ermetic închise ale universităţii.

Răul vine prea de departe, pentru a putea fi remediat de la suprafaţă. Ceea ce ar trebui în realitate schimbat fundamental în sistemul nostru de învăţământ este învăţământul însuşi. Guvernul se mulţumeşte a schimba ... examenele. D. Vaida, care este medic, încearcă astfel ceea ce în medicină se cheamă o „terapeutică simptomatică". Încearcă adică înlăturarea simptomelor, lăsând intacte rădăcinile bolii. Important pentru un bolnav de meningită, de exemplu, este nu să faci să-i treacă durerea de cap (ceea ce se poate obţine prin droguri superficiale şi anestezice), ci să-l lecuieşti de meningită. O fiolă de morfină rezolvă totdeauna cele mai crunte dureri, fără să rezolve în fond nimic.

Acolo unde ar trebui transformat cu totul sistemul nostru universitar, acolo unde s-ar cere o radicală organizare a orientării profesionale, astăzi abandonată tuturor vânturilor, acolo, în sfârşit, unde s-ar impune un alt eşafodaj, acolo unde, cu un cuvânt, e nevoie de o altă şcoală, guvernul se ocupă cu reforma examenelor.

E prea uşor, ca să nu fie primejdios.

UN SAT DIN MUNŢI

Prima mirare a omului care pleacă din Bucureşti undeva la ţară este să vadă că viaţa continuă. Atâta timp cât stai acolo, între redacţii, birouri, ministere şi cafenele, te laşi asaltat de nenumărate lucruri mărunte şi stupide care ţi se par esenţiale şi care din moment ce le-ai părăsit se trădează a fi cum sunt: artificiale, străine, lipsite de substanţă.

Ne uităm la Bucureşti tot timpul pe „mari probleme politice" – şi, când ai ajuns la 100 de kilometri depărtare de capitală, îţi dai încă o dată seama că ele nu există, că nimic din ce se întâmplă acolo nu răspunde dincoace, că peste cercul strâmt ce închide Bucureştii în agitaţia lor nimic, absolut nimic nu trece.

„Statul abstract" nu-l descoperi în toată sterilitatea lui decât departe de capitală. Acolo unde vezi, cu uluire, cât de multe lucruri, bogăţii şi vieţi rămân în afara maşinării de stat, prea largă sau prea strâmtă pentru a le cuprinde pe toate.

Noi – 1000 de inşi, 10.000, 100.000 dacă vreţi – discutăm despre guverne, ne batem pe formule, ne încăierăm zi de zi vorbind şi scriind despre ce este şi ce ar trebui să fie, iar între timp câteva milioane de „cetăţeni” trăiesc fără să ştie nici cine-i guvernează, nici cum, nici de ce, lucru care nu-i face mai nefericiţi decât pe noi, pentru că asta nu-i împiedică pe ei să existe, nici pe arborii lor să se înalţe, nici pe dobitoacele lor să se înmulţească.

Este un entuziasm poate naiv – dar nu voi ezita să spun că întorcându-mă după un an în satul acesta după Valea Prahovei, simplul fapt de a regăsi un copac din trecut înălţat cu câţiva răbdători centimetri, m-a obligat să mă gândesc la tristeţea „problemelor” noastre în contrast cu liniştea, răbdarea şi imposibilitatea pământului care îşi duce mai departe viaţa peste noi, împotriva noastră.

Studiul ştiinţelor naturale ar terbui să fie obligatoriu pentru oamenii politici care, la urma urmelor, ar putea să fie analfabeţi – de vreme ce constituţia le dă acest drept, dar ar trebui neapărat să ştie cum creşte un pom. Asta i-ar deprinde cu respectul creaţiei şi, poate, cu bucuria vieţii.

Ceea ce se întâmplă cu Breaza, satul despre care vreau să vorbesc, este de-a drepul miraculos. Din an în an, locul acesta dintre deal şi munte îşi descoperă mereu noi posibilităţi, mereu alte resurse de viaţă care îl fac să fie, într-o regiune în fond săracă, un centru bogat, un centru viu, plin de iniţiative pe care le impune în jurul lui cu tenacitate unor oameni lăsători şi indiferenţi din fire.

În judeţul Prahova, care are atâtea bogăţii actuale, sonde, fabrici şi uzine, Breaza nu are decât pomi. Nu e mare lucru ca valoare comercială, dar este enorm ca înţeles sufletesc şi ca suport psihologic.

Breaza a devenit „staţiune climaterică", fără a înceta să fie sat – şi, într-un viitor de zece ani cel mult, va deveni orăşel fără a pierde nimic din ce are specific, originar şi propriu.

Exemplul ei dovedeşte că între sat şi oraş, mahalaua nu este o treaptă inevitabilă. Breaza nu va fi niciodată mahala, fiindcă ea nu imită, nu deformează, nu perverteşte. Tot ce aduce aici civilizaţia, rămâne simplu instrument, fără să atace fondul lucrurilor, fără să-l strâmbe. Breaza are lumină electrică, ştrand şi canalizare, dar acestea sunt lucruri care se adaptează ele spiritului local şi nu, cum s-a întâmplat pretutindeni şi totdeauna la noi, subordonând spiritul formelor.

În mic, „procesul paşoptismului" se rezolvă întreg în experienţa acestui sat de munte care ştie să împrumute civilizaţiei totul, fără să trădeze însă nimic din vocaţia lui, din legea lui intimă, din obligaţiile lui istorice.

Poate vi se pare exagerat să se vorbească despre „obligaţiile istorice" ale unui sat de câteva zeci de case şi familii, dar nu dimensiunile geografice interesează, ci spiritul. Breaza are un stil al ei. Stil pe care îl recunoşti în ţesăturile, dansurile, casele din partea locului. (În treacăt, fie zis, excelenta instituţie a generalului Manolescu, unica fabrică G. L. I. M., care propăvăduieşte cu succes prin exemplul ei ideea „industriei la vatră", va trebui în viitor să renunţe la modelele străine şi să se inspire direct de la sursele acestui „stil brezean", mult mai robust şi mai interesant în inventivitatea lui decât tot ce s-ar putea importa de aiurea).

Nu cred să fie o simplă întâmplare faptul că la Breaza se instalează în fiecare vară o adevărată colonie de scriitori, artişti, muzicieni şi pictori care recunosc sub cerul satului ăstuia nu numai un climat de odihnă, dar mai ales unul de creaţie. Este o simpatie directă între artist şi climat, în care nu intră nici un dram de mondenitate sau cabotinaj.

După ce ai dezesperat de foarte multe lucruri în ţara asta, descoperirea acestei bucăţi de pământ cu tot ce realizează ea an de an şi cu tot ce făgăduieşte pentru viitor, rezemată pe geniul ei propriu (*genius humis loci*, cum scrie undeva) este un moment reconfortant.

Dacă ne pierdem atâta timp, hârtie şi cerneală pentru a discuta procesul unui escroc sau discursul unui ministru, ar fi păcat să nu fi spus un cuvânt despre asta.

COMENTARII LOCALE PE UN TEXT STRĂIN

Propun diligenţii d-vs. următorul citat, al cărui autor îmi rezerv plăcerea de a nu vi-l destăinui deocamdată:

„Făcând violenţă gândirii noastre intime şi economiei noastre, noi am creat ficţiunea câtorva oraşe după tipul secolului al XVIII-lea ca nişte insule de «modernism», înconjurate pretutindeni de pustiu.

Spiritului acestor oraşe – care erau excepţiunea – noi i-am încredinţat guvernarea morală şi materială a ţării. De o parte străzi în care circulă tramvaie electrice şi câteva mii de cetăţeni; de cealaltă parte ţinuturi de câmpie şi milioane de oameni care ară, seceră şi însoţesc dobitoacele lor în vaste păşuni. Pentru pumnul ăsta de inşi, toate instrumentele sociale: coduri, parlament, presă, şcoală ...

Pentru imensitatea celorlalţi, pentru sat, pentru ţărani, pentru gândirea şi nervii câmpiei, nimic. Un asemenea dezechilibru trebuie să fie neapărat funest".

De cine au fost scrise aceste rânduri, care rezumă foarte pe scurt întreg procesul statului nostru paşoptist?

Să fie un fragment dintr-un studiu politic al lui Mihail Eminescu? Să fie o frază vindicativă dintr-un discurs al d-lui N. Iorga? Să fie în sfârşit un citat dintr-un articol al d-lui Nae Ionescu?

Oricare din aceste presupuneri, este pauzibilă. Fragmentul de mai sus ar fi putut – prin temă, prin exemplu, prin argumente – să fie întâlnit sub condeiul oricăruia din gânditorii noştri politici care au făcut critica statului nostru democrat, denunţând formele lui de viaţă exterioare, artificiale şi strict juridice, fără nici o legătură cu necesităţile colective generale.

Totuşi, spre sincera noastră uluire, fraza citată am găsit-o în cartea unui străin, într-un studiu care privea cu totul altă ţară şi cu totul altă cultură. Autorul ei nu este altul decât profesorul spaniol Jose Ortega y Gasset, iar starea de lucruri la care se referă, aparţine Spaniei. Identitatea procesului politic al României cu cel al Spaniei – identitatea atât de precisă, încât, cu uşoare retuşuri de nume geografice, un acelaşi text de critică socială poate servi perfect amândurora – este un fapt tulburător.

Ştiam desigur ce tragică dezordine a însemnat pentru destinele Spaniei regimul parlamentar şi i-am urmărit fazele de dezagregare de la întâiul declin al regalităţii, prin Primo de Rivera, până la revoluţia de acum doi ani şi până la republică. Urmărim şi astăzi în convulsiunile tinerei şi agitatei republici aceeaşi profundă incapacitate de adaptare a spiritului local la cerinţele unui aparat de stat suprapus, construit „din cap", premeditat în birou şi făcut prin constituţie.

Dar credem că este aici o criză strict politică. Nu bănuiam că ea are, ca şi în România, caracterul mai larg şi mai grav al unei adevărate crize de cultură. Nu ştiam că şi acolo opoziţia sat – oraş are aceeaşi prăpăstioasă adâncime care face ca în realitate satul şi oraşul să trăiască în două evuri deosebite, în două istorii străine.

Această descoperire pe care i-o datorăm lui Ortega y Gasset poate schimba puţin perspectiva propriilor noastre probleme de istorie, pe care obişnuit le închidem în procesul paşoptismului. Nu cumva vechea formulă a luptei dintre „fond şi formă" este insuficientă pentru a explica lunga serie de erori politice şi culturale pe care viaţa românească le suportă de aproape un veac?

Nu cumva „paşoptismul" este o maladie generală care nu ţine atât de condiţiile noastre locale, cât de păcatele inerente ale formelor pe care le aduce şi le impune, indiferent de fondul asupra căruia se aplică aceste forme?

Să încercăm a fi mai precişi. Statul democrat, statul paşoptist, este un aparat care nu exprimă, nu promovează şi nu reprezintă decât straturile superficiale ale unei colectivităţi. Este statul burgheziei, statul avocaţilor. Oriunde l-ai transplanta, el altă funcţie n-ar şti să facă. La noi sau în Spania, el nu încadrează decât ceea ce structura sa intimă îi permite să încadreze. Tot restul rămâne să trăiască în afară. În afara cadrelor, în afara legii.

Se întâmplă altfel în Franţa, ţară în care regimul acesta a avut justificări organice? Acoperă statul francez colectivitatea naţională? Ar trebui întrebat despre aceasta pescarul breton care vorbeşte un dialect ininteligibil, se îmbracă după o modă seculară, n-are habar de legile Parisului şi trăieşte după o ordine morală şi socială care nu se află scrisă nicăieri. Ar trebui întrebat ţăranul de la Saint Jean d'Arves (sat în Haut-Savoie), ţăranul cu care am stat de vorbă într-o zi şi care nu văzuse în viaţa lui un aparat fotografic, nu umblase niciodată cu trenul şi habar nu avea ce e aia un ministru.

Oamenii ăştia sub ce legi trăiesc? Gândirea lor cine o cunoaşte, poezia lor cine o exprimă, sufletul lor cine îl aduce din plămada adâncă a vieţii colective la lumină? Ţăranul spaniol din provincia Arturiilor, ţăranul francez de la Saint Jean d'Arves, ţăranul român de pe valea Ialomicioarei?

Nimeni, desigur. Şi răspunsul acesta nu este atât de lamentabil din punct de vedere politic, cât este de trist din punct de vedere spiritual. Ceea ce tot Ortega y Gasset spune foarte exact şi cu multă apropiere de noi: „Un popor este o sumă de dorinţi, interese, pasiuni şi inteligenţe. Cu cât conştiinţele vii în interiorul unei unităţi sociale vor fi mai numeroase, cu atât mai tare va fi puterea ei. Ori, adevărul este că patru cincimi din spanioli nu contribuie cu nimic la sinteza națională. Puțin mă interesează dacă cererile lor ajung sau nu până în parlament: ceea ce mă interesează este ca felul lor de a gândi și a simți să nu se evaporeze inutil, fără a ajunge să se articuleze în gândire și sensibilitate națională.

Eu, profesor de *Universitate*, *am mult mai* multă nevoie de colaborarea gândirii rurale, decât au ruralii nevoie de mine. Din cauza absenții spirituale a acestor patru cincimi de spanioli, viața noastră nu este decât o ineptă ficțiune ...”

Pentru edificarea lectorului trebuie adăugat doar că Jose Ortega y Gasset este totuși democrat și republican.

CARTEA DE ȘCOALĂ

Chestiunile ce s-au dezbătut ieri și alaltăieri la congresul general al librarilor nu privesc numai interesele acestei bresle – foarte onorabilă desigur, ci în primul rând interesele mai mari ale învățământului public și ale cărții în genere.

Apropierea imediată a sezonului școlar le dă librarilor o nervozitate explicabilă și de aceea nimeni n-are motiv să-i certe pentru violența cu care la congresul lor au protestat împotriva anumitor dispoziții ministeriale care, evident, îi păgubește. Librarii sunt niște comercinți – „cei mai de elită comercianți”, cum spunea cineva la congres cu entuziasm, dar nu mai mult, nici mai puțin. În această calitate a lor ei au netăgăduitul drept de a lupta pentru durerile lor negustoreşti. Atâta vreme cât agitaţia lor este profesională şi cât se reduce la argumente comerciale, n-are nimeni nimic de obiectat în principiu.

Dezbaterile congresului nu s-au mulţumit însă cu acest obiectiv profesional şi au încercat să atace probleme de cultură. S-a vorbit de vocaţia culturală a librarului, ceea ce e foarte frumos, dar e şi puţin imprudent. Căci angajează răspunderi mult prea mari şi impune răfuieli delicate.

În fond, ce îi doare pe librari – de i-a făcut să se adune aici la început de toamnă?

Două lucruri, se pare. Unul – care e de îngrijorare urgentă – este chestiunea comitetelor şi cooperativelor şcolare, cărora un ordin recent al ministerului le dă dreptul de a juca rolul de intermediar între librar şi învăţător, în schimbul unui comision anumit. Lipsiţi de fonduri, sărace şi lăsate în seama unor bugete locale secătuite, şcolile – socoteşte ministerul – îşi vor găsi astfel un mijloc de întreţinere care nici statului nu-i va cere un nou efort, nici părinţilor nu le va impune o nouă povară.

Socoteala nu e rea – dar ea trece peste capul librarilor, pe seama cărora se vor realiza noile fonduri.

Protestul lor de aici începe. Căci dispoziţia ministerului creează o serie de noi librari, care nu sunt comercianţi, n-au greutatea, riscul şi cheltuiala unui comerţ regulat şi care de aceea exercită o concurenţă nemăsurat mai primejdioasă.

Obiecţia este justă. Nu este, în anul acesta de cruntă criză comercială, momentul cel mai indicat să loveşti cu măsuri de rigoare specială într-o întreagă categorie de comercianţi.

Librarii să recunoască însă că au într-asta o bună parte de vină. Căci, atâta vreme cât li s-a dat mână liberă în comerţul de cărţi de şcoală, l-au exploatat ca pe o moşie a nimănui. Şcolarul român a învăţat ani de-a rândul pe cea mai scumpă şi mai proastă carte din lume cu ajutorul editorilor şi cu îngăduinţa autorităţilor şcolare, cartea didactică a fost un obiect de spoliere publică. Nu e de mirare că până la urmă, de această vacă docilă de care a tras cine a vrut, s-a trezit şi ministerul să tragă. Puţin prea târziu şi să recunoaştem, inoportun.

Nu ştim cum se va soluţiona această dispută şi, la urma urmelor, oricât ar fi de mari regretele librarilor, chestiunea nu este de primă gravitate.

Mai serioasă este a doua lor durere, care se cheamă „monopolul de stat al cărţii didactice". Asta da – asta e grav. Deocamdată simplu proiect, dar cu şanse de realizare într-un viitor apropiat. Se zice anume că pentru anul 1934-35 ministerul pregăteşte un tip unic de abecedar, făcut sub directivele sale şi editat de stat, abecedar-model pentru întreaga ţară. Experienţa ar putea fi apoi extinsă (după cum s-a şi observat cu indignare la congres) la celelalte cărţi didactice primare şi – de ce nu? – secundare.

Fără exagerare, reforma aceasta ar putea să însemneze o revoluţie în învăţământul nostru. Cu o condiţie însă: ea să fie făcută pentru raţiuni de programă şi metodă, nu pentru raţiuni de comerţ. Asta ar persupune însă în prealabil o reformă profundă a sistemului de învăţământ, o revizuire a programului (încă una – dar cea bună de astă dată), în sfârşit o punere a şcolii pe alte temelii. Astfel înţeleasă problema, ea depăşeşte cu mult grijile unui congres de librari.

Sunt aceste lucruri în intenţia ministerului? Poate că da.

Sunt ele în putinţa lui? Teamă ne e că nu. Căci ministerul înainte de a fi al şcoalei, este al politicii. Ceea ce ar putea transforma un eventual „monopol al cărţii" într-o nouă afacere care ar compromite repede gândul excelent al ministrului şi l-ar transforma într-un instrument de nouă exploatare a comerţului de cărţi, de astă dată mai brutal şi mai nejustificat decât orice comerţ legal cu firmă înscrisă la tribunal şi cu îndatoriri precise.

Acest risc, ministerul nu-şi poate îngădui să-l suporte. Nu pentru că se opun librarii – căci, repetăm, obiecţiile lor valorează dintr-un punct de vedere cu totul special, ci pentru că se opun interesele şcolii.

Asta nu înseamnează că regimul cărţii didactice trebuie să rămână în situaţia de acum. Rămân atâtea lucruri de schimbat, cu sau fără consimţământul librarilor.

DIPLOMAŢIE ÎNTRE ROMA ŞI MOSCOVA

Pactul ce se semnează zilele acestea la Roma între Italia fascistă şi Rusia sovietică face o curioasă punte între două ţări care în ultimul timp au fost cele mai active piese în jocul de şah al dipolomaţiei europene.

Cu un Paris baricadat într-o politică de aşteptare şi defensivă, cu o Londră mai degrabă indiferentă la ce se agită pe continent, atâta timp cât nu o priveşte direct, cu un Berlin, în sfârşit, convulsiv, singurele centre de iniţiativă au rămas, sau mai exact, au devenit Roma şi Moscova.

Tot ce s-a întâmplat în Europa de câtăva vreme încoace în ordine de politică internaţională (căci în ordine economică problemele sunt altele şi factorii decisivi, de asemeni, alţii) totul a pornit dintr-una sau alta din cancelariile acestor două puteri.

Dacă n-ar fi decât pactul celor patru, datorit Romei şi convenţia pentru definirea agresorului, datorită Moscovei, dacă n-ar fi decât aceste două hârtii care au schimbat serios angrenajul de eventualităţi şi dispoziţii politice europene nu prin ceea ce realizau efectiv, dar prin ceea ce făceau posibil, dacă n-ar fi decât atâta lucru şi tot ar fi de ajuns pentru a justifica locul prim pe care îl ocupă azi în viaţa continentului cele două partenere ale noului pact.

Adăugaţi însă acestor două fapte, atâtea altele: rolul Italiei în problema austro-germană, poziţia ei de mentor în complexul Europei centrale, iar de partea Rusiei adăugaţi radicala întoarcere a Sovietelor cu faţa spre Europa (dacă nu cu tot spatele spre Asia), apropierea categorică de Franţa, tatonările amicale în jurul Micii Înţelegeri ...

Iată atâtea şi atâtea fapte în care se pot urmări lesne conduita a două puteri ce devin, puţin paradoxal, „factori pacificatori” ai continentului.

Ar fi interesant de observat în ce măsură pactul italo-rus conjugă aceste două directive de politică europeană, foarte apropiate deseori ca stil, dacă vreți, dar suficient de străine ca obiectiv în multe probleme. Rețeaua de pacte, tratate, simpatii și interese ce împânzește astăzi Europa, nu este deloc simplă și multe puncte de contact coincid cu tot atâtea puncte de întrebare. Un asemenea punct de întrebare, implicând complexe și variate răspunsuri, pare să fie și documentul ce se va iscăli azi – mâine la Roma.

Nu e momentul însă să se discute chestiunea sub acest aspect. Deocamdată ce ne interesează în pactul italo-rus este mai puțin obiectul lui și mai mult semnificațiile lui lăturalnice.

Într-adevăr, nu vi se pare ciudat că ceea ce am numit mai sus „factori pacificatori” ai continentului se află a fi astăzi tocmai Rusia și Italia, Rusia sovietică și Italia fascistă? Un stat revoluționar de extremă stângă și unul revoluționar de extremă dreaptă? Nu este paradoxală întâmplarea care face ca rolul de mediator, de arbitru, de păstrător al echilibrului european, să rămână în seama a două state care prin regimul și spiritul lor sunt antieuropene? (Înțelegând desigur prin „european” spiritul democrat, industrial și libertar ce a făcut până la război tipul comun de stat pe bătrânul continent).

Câtă vreme mentorul vieții europene a fost Franța, Franța lui Aristide Briand, lucrurile erau logice. Juridică prin structură, Franța îndeplinea o funcție pentru care o indicau nu numai interesele ei proprii, dar mai ales vocația ei intimă. Franța era notarul continentului. Făcea diplomație cum face părul pere. Poate însă un regim revoluţionar să-şi permită acelaşi lucru, fără a înfrunta astfel o teribilă contrazicere cu sine însuşi?

Cetiţi textul oficios, pe care îl publică „Tribuna" fascistă, drept comentar la pactul cu Rusia.

„Este dovedit ... că deosebirea ideologică şi constituţională a două regimuri nu constituie un obstacol de netrecut pentru o colaborare utilă pe terenul economic şi politic, în vederea menţinerii păcii".

Iată ceea ce s-ar putea chema un perfect limbaj diplomatic. „Dumneata eşti dumneata, eu sunt eu, fiecare face ce pofteşte la el acasă şi când ne întâlnim pe stradă ne salutăm cu cea mai bună curtoazie". Toţi diplomaţii, de când e lumea, au gândit aşa. Poate gândi tot aşa şi un revoluţionar?

Nu, desigur. Fiindcă în primul rând un revoluţionar nu poate fi diplomat. El poate face politică, e obligat să facă politică, dar nu poate să facă (în sensul că e incapabil de asta) diplomaţie. Diplomaţia este de ordin juridic: ea exclude o scară de valori etice sau spirituale care să fie mai tare decât ordinea formală care există. Nici nu acceptă să discute justificarea istorică a unui spirit faţă de o stare de fapt, nici nu vrea să-l cunoască, nici nu vrea să ştie de existenţă. Din politică ea nu recunoaşte decât arhiva. Tot restul nu există. Şi în acest „tot rest" intră în primul rând forţele revoluţionare.

Italia fascistă n-a renunţat să se considere drept un factor deschizător de drumuri noi, un agent de revoluţie spirituală, un şantier pentru construirea unui nou tip de stat. Rusia sovietică, de asemeni, nu. În principiu şi în discursuri, mesianismul lor revoluţionar continuă a fi un îndreptar. Practic vorbind însă, revoluţia respectivă fiecăruia din cele două mari state a căpătat forme locale, specifice şi naţionale care se află foarte bine închise între hotarele ţării, dincolo de care n-au deloc ambiţia să treacă.

Iată de ce Italia şi Rusia îşi permit să evadeze din politică şi să ancoreze solid în diplomaţie.

OAMENII POLITICI ÎN LITERATURĂ

Acum vreo doi ani, când s-a anunţat pentru întâia dată apariţia romanelor d-lui C. Stere, vestea aceasta a fost întâmpinată, dacă ţineţi minte, cu multă nedumerire şi cu oarecare neîncredere.

Neîncrederea nu privea desigur persoana noului şi surprinzătorului romancier – intelectual de prestigiu şi vechi iubitor de literatură – ci calitatea sa de om politic.

Un om politic romancier? Împerecherea aceasta de ocupaţii părea, dacă nu frivolă, în orice caz ciudată. Schimburi între literatură şi politică s-au făcut totdeauna, şi numărul celor care au părăsit cartea pentru Parlament n-a fost mic nici la noi, nici în străinătate. Mai rare erau însă cazurile când cineva a părăsit Parlamentul pentru carte. Fugarii din literatură sunt mai mulţi şi mai de înţeles; cei din politică sunt mai rari şi mai greu de explicat.

Literatura, ca şi gazetăria, duce oriunde, cu condiţia ca să ieşi din ea. În schimb, politica, pentru a te duce undeva, îţi cere să rămâi. Să rămâi irevocabil în ea.

De aceea cei care au început cu o plachetă de versuri sau cu un volum de nuvele, pentru a termina cu un scaun de deputat sau cu un portofoliu de ministru, au urmat un itinerariu simplu şi justificat. Exemplele sunt numeroase, la noi ca şi aiurea. Să alegem unul ilustru: Disraeli.

Primul-ministru al reginei Victoria, stăpânul conferinţei de la Berlin, şeful liberalismului britanic, a debutat în viaţă publicând romane. Cine ar fi bănuit în acest boem de 20 de ani pe viitorul conducător al Marii Britanii?

Căutaţi bine în biografia celor mai severi şi mai sobri bărbaţi de stat şi veţi găsi, pierdute în anii adolescenţei, câteva versuri, aşa cum în viaţa celor mai virtuoase şi mai respectabile bătrâne se pot găsi, sub cenuşa uitării, un moment de pasiune, un început de amor. Viaţa acoperă asemenea mici păcate şi pe urmă, târziu, de la înălţimea situaţiilor celor mai grave, oamenii privesc spre fostele lor naivităţi cu destulă îngăduinţă şi ironie.

Ca să fim sinceri, literatura şi artele au rămas în sentimentul public un „mic păcat de tinereţe", pe care opinia publică îl iartă, dar nici totdeauna şi nici oricui. Mai puţin decât oricui, i-ar ierta omului politic.

Pentru că, vedeţi, de bine de rău, ultima solemnitate ce îi rămâne cetăţeanului modern este tot politica. Este ultima ceremonie la care – oricât de sceptic – el ia parte. Presa, cinematograful şi întrunirile publice creează în jurul omului politic un miragiu. Miragiu făcut din fracuri, jobene şi decoraţii – miragiu facil prin urmare, dar rezistent, căci simţul critic al maselor nu reuşeşte să-l dizolve. Un om politic este, în imaginaţia inocentă a omului de pe stradă, în primul rând, un personagiu solemn. Dimpotrivă, un scriitor, un literat, un poet este un tânăr cu lavalieră, aventuros şi boem.

Judecaţi cât e de greu de împăcat aceste două imagini şi veţi înţelege ce dificil aliaj social înseamnează un om politic care este în acelaşi timp scriitor de literatură.

Arta şi literatura sunt îndeletniciri oarecum compromiţătoare. Lucrul acesta îl ştia foarte bine acel ministru francez care, dând pe vremuri un *interview* unui gazetar inteligent şi întrebat ce bucată de muzică preferă cu deosebire, a răspuns bănuitor:

— Ce bucată de muzică prefer? Perfidă întrebare. Am să-ţi răspund totuşi. Îmi place, înainte de orice, al treilea concert brandburghesc de Bach. Dar te rog nu scrie asta la ziar.

— De ce? a întrebat cu mirare ziaristul.

— Pentru că, a răspuns ministrul, pentru că ar putea să strice reputaţiei mele politice.

Era o glumă. O excelentă glumă, dar care ascundea un înţeles mult mai adânc.

Adevărul e că între politică şi artă există profunde deosebiri de mentalitate şi psihologie, atât de profunde deosebiri încât reunirea lor în preocupările unui singur om, în acelaşi timp, devine aproape o incompatibilitate. În genere, oamenii de litere rătăciţi în politică ori încetează a mai fi oameni de litere, ori nu devin cu adevărat oameni politici.

Este aici, într-un sens sau altul, un inevitabil păcat de diletantism.

Îmi dau seama că aceste afirmaţii prea generale riscă să fie contrazise de câteva cazuri strălucite. Căci există exemple de oameni care s-au manifestat deodată şi cu un egal prestigiu, şi în politică, şi în artă.

Maurice Barrès, bunăoară, în Franţa. Acest tulburător poet al boemei, acest neliniştit evocator de drame sufleteşti, a fost în acelaşi timp un pasionat luptător politic. Succesele sale parlamentare nu erau desigur mai puţin patetice decât succesele pe care le cunoştea în literatură.

Totuşi, nu se poate vorbi în cazul lui Barrès despre politică, în sensul curent de „profesiune". Era ceva romantic şi inspirat în acţiunea sa publică: un fel de misiune superioară, al cărei servitor era el, Barrès, şi pe care înţelegea să o servească, indiferent cu ce mijloace, la tribuna Camerei sau la masa lui de scris.

Nu cred că greşesc afirmând că un egal mesagiu de dublă semnificaţie – politic pe de o parte, artistic de altă parte – aducea la noi, înaintea războiului, debutul d-lui Octavian Goga. Şi poezia sa, şi orientarea sa politică de atunci exprimau, pe două planuri deosebite, aceleaşi resorturi sufleteşti.

Explicaţia cred că e valabilă şi pentru activitatea d-lui Iorga, a cărui unitate temperamentală poate să fie urmărită pe drumul dublu al literaturii şi al politicii. „Sămănătorismul" de altfel nu trebuie să fie înţeles decât în întregul lui, cu idealurile sale artistice şi cu cele sociale, cu programul său estetic, dar şi cu cel politic.

Este de văzut însă dacă asemenea exemple sunt revelatorii pentru înţelegerea raporturilor dintre politică şi artă. În genere, oamenii de temperament furtunos realizează această dificilă unire, căci pentru ei acţiunea şi visul sunt valori vecine, dacă nu instrumente identice. (În treacăt, este interesant de remarcat că singurii poeţi care au avut ambiţie politică au fost romanticii, marii romantici: Victor Hugo şi Lamartine, acesta din urmă ajungând pentru scurtă vreme ministru. Dar imaginaţi-vi-l un singur moment pe Paul Verlaine subsecretar de stat. Nu-i aşa că e grotesc?)

De obicei, oamenii care creează cu egală uşurinţă şi în politică, şi în artă, fără să se simtă în vreuna din ele rătăciţi, sunt cei cu temperament profetic, acei care fac şi din artă şi din politică o misiune, căutând şi într-o parte şi într-alta realizarea aceloraşi idealuri etice, sociale sau naţionale. Înainte de a fi scriitori sau politicieni, ei sunt misionari. Misionari prin temperament şi prin vocaţie.

Nu ştiu dacă este exact cazul lui Barrès – dar este cu siguranţă cazul lui Charles Maurras, iar la noi cazul d-lor N. Iorga şi Octavian Goga. Pentru scriitorii din această familie spirituală, arta nu are sens prin ea însăşi, ci numai prin idealurile colective pe care le serveşte – idealuri servite în aceeaşi măsură de acţiunea lor politică.

Ei reprezintă mai totdeauna un moment spiritual, un curent colectiv, o dispoziţie unică de luptă şi ar fi poate mai just să spunem că ei nu aparţin integral nici politicii, nici artei, ci istoriei şi culturii.

Dar subiectul convorbirii noastre de astă-seară nu se referă la manifestările oamenilor politici în cultură, ci în literatură, ceea ce este cu totul altceva.

Evident, nu există om politic de valoare superioară care să nu pună în slujba ideilor sale condeiul. Asta nu este însă totuna cu o convertire literară. Dacă am face un rapid inventar al tuturor şefilor de guvern din Europa, cred că am găsi între ei cel puţin jumătate autori de cărţi. Ceva mai mult, există, între capii politici ai Europei, un foarte recent autor dramatic, şi el nu este altcineva decât d. Mussolini însuşi, care a scris anul trecut o dramă istorică dedicată lui Napoleon, dramă întâmpinată pretutindeni de categorice succese. Obiectul acestei incursiuni artistice nu a fost însă o voluptate de ordin estetic, ci o problemă de ordin doctrinar. Napoleonul d-lui Mussolini este în primul rând un simbol politic – ceea ce înlătură orice comentariu de critică literară.

Asemenea opere lămuritoare ale spiritului politic s-au scris pretutindeni: cine nu cunoaşte cartea d-lui MacDonald despre socialism, cine nu a cetit eseurile politice ale d-lui Edouard Herriot, cine nu cunoaşte studiile de politică europeană ale d-lui Beneş? Acestea însă sunt lucrări ce se plasează pe hotarul dintre politică şi literatură, lucrări de critică socială, de meditaţie politică, de istorie şi istoriografie. Genul literar preferat îndeobşte omului politic sunt memoriile. Pentru că memoriile oferă în scris o nouă tribună, de la care se poate repeta, cu mai multă libertate, ceea ce în retorica politică s-a spus de nesfârşite ori. Cărţi de memorii s-au publicat şi la noi destul de multe şi, la drept vorbind, volumul pe care l-a tipărit anul trecut d. I. G. Duca (*Portrete şi amintiri*) ce altceva a fost decât o culegere de amintiri politice şi de reflexii personale în jurul câtorva evenimente de ordin public – pagini foarte interesante şi cu fragmente subtile, dar care nu treceau exclusiv în literatură şi care mai ales nu aveau curajul de a trânti în urma lor, definitiv, poarta politicii?

De ce? Probabil pentru că cine a păşit odată dincolo de această poartă a politicii nu mai poate să facă niciodată drumul invers!

Mă gândesc cu deosebire la exemplul melancolic al lui Léon Blum, şeful socialiştilor francezi, care a fost pe vremuri, în tinereţe, în timpul când scria la *Revue Blanche,* în tovărăşia lui Marcel Proust, unul din cei mai străluciţi critici literari. Ei bine, acest Léon Blum, căruia critica franceză îi datorează cel mai frumos studiu scris despre Stendhal, a abandonat de douăzeci de ani literatura şi este în aşa chip incapabil să revină, încât la moartea contesei de Noailles, voind să-i aducă un omagiu marii poete, n-a fost în stare decât să reproducă un articol de pe la 1905, mărturisind că astăzi nu mai poate să scrie.

Să fie într-adevăr distanţa dintre politică şi artă atât de mare şi deosebirea lor să fie atât de hotărâtoare?

Răspunsul la această întrebare ar cere atât de ample argumente, încât cu siguranţă ar depăşi sfertul de oră ce îi este dat răbdării dvs.

În scurte cuvinte, am putea spune doar atât: politica este o disciplină de gândire colectivă; arta este un fenomen de singurătate. Cine vrea să creeze în politică trebuie să înceapă prin a se pierde pe sine.

Cine vrea să creeze în artă trebuie să înceapă prin a se găsi pe sine.

Nu e vorba numai de două profesiuni: e vorba de două mentalităţi, două feluri de a cugeta şi a înţelege. Iată de ce, când d. Stere îşi anunţa acum doi ani romanele sale, aşteptarea noastră fusese uşor neîncrezătoare. Ne întrebam dacă acest intelectual, care venea din mijlocul luptelor politice, va şti să păstreze jocul artei departe de vânturile pasiunilor politice. Ne întrebam dacă eroii săi vor fi oamenii unor tragedii adevărate, sau fantoşele unor idei abstracte.

A fost de-ajuns să apară întâiul volum, pentru ca neîncrederea noastră să cadă. *Smaragda Theodorovna* inaugura un mare roman şi revela un veritabil romancier.

Dar atunci cum rămâne cu teoria noastră, după care politica şi literatura sunt două funcţiuni intelectuale incompatibile?

D. Stere nu o infirmă?

Ba da. Dar teoriile de asta sunt teorii, ca să fie infirmate.

INOPORTUNUL ARISTIDE BRIAND

În timp ce la Nürenberg congresul naţional-socialist se închide cu câteva salve de tun, deocamdată strict simbolice, dar capabile să devină în scurt timp efective, într-un sat din Bretania, ministrul de externe al Franţei inaugurează un monument în amintirea lui... Aristide Briand.

Inoportună umbră! Inoportună şi nefericită. În doi ani de când a plecat din viaţă, în trei ani de când a plecat din politică, delicata lui construcţie internaţională, Europa lui binecrescută, continentul lui amical, cuminte şi gentil s-a prăbuşit cu o brutalitate ce n-a mai iertat nimic, nici formele, nici politeţea, nici ipocrizia măcar.

La plecarea lui Aristide Briand dintre noi, incendiul european era discret şi, de bine de rău, disimulat. Mocnea. Coloanele edificiului erau de jar, dar de un jar intim care nu se vedea din afară, jar ce consuma lent, răbdător şi metodic betonul armat în care bătrânul de la Cocherel crezuse.

Astăzi catastrofa este declarată ritos şi între bârnele fumegânde ce cad de pretutindeni din schelăria incendiată a continentului, circulaţia idealurilor briandiste a devenit imposibilă. Anemice cum sunt, ar fi în stare să sucombe la întâiul colţ de stradă.

Evocarea lui Briand nu este nici melancolică. Este numai inactuală. Gestul d-lui Boncour a fost un inexplicabil moment sentimental. Vorbind despre opera lui Aristide Briand, în condiţiile acestui ceas atât de sumbru, ministrul francez a comis o impietate. Cetiţi cuvântarea de la Trebeurden şi veţi vedea cum retorica celui mai subtil advocat parizian, a fost biruită acolo, în faţa imaginii lui Briand, de tristeţea ineluctabilă a adevărurilor.

D. Boncour voind să vorbească despre apogeul politicii lui Briand a vorbit primejdios despre

Anschluss, despre protocolul vamal austro-german din 1931, despre procesul acestui protocol la Haga. Dezmormânta astfel anul cel mai nefericit al briandismului, lovitura cea mai tragică pe care Aristide Briand a avut să o suporte în zbuciumata lui viaţă (mai tragică decât căderea la preziderţia republicii), lovitură ce a însemnat în Franţa semnalul de derută şi de faliment al politicii locarniene.

O nenorocită imprudenţă îl face astăzi pe d. Boncour să amintească în faţa efigiei fostului apostol al păcii tocmai acel minut de dezastru. Aceeaşi imprudenţă îl îndeamnă să aducă aminte de „spiritul de la Locarno”, pe care îl crede destul de sănătos şi de ospitalier, încât să găzduiască „pactul celor patru”, fără să se resimtă de ciudăţenia acestei împerecheri.

Aristide Briand trebuie să fi surâs de dincolo de mormânt, cu surâsul dezolat pe care viaţa i l-a cerut de multe ori şi pe care moartea i-l cere, iată, încă o dată. Aristide Briand trebuie să fi surâs de asemenea inocenţă.

Să nu ne înşelăm însă. Elegia pe care o închină pe malul mării d. Paul Boncour amintirii bunului Aristide Briand nu are nici o semnificaţie politică. Franţa de astăzi, Franţa din septembrie 1933 nu are cu umbra uitatului ministru al păcii alte raporturi decât de uşoară nostalgie. Orientarea sa politică începe însă să devină mai netedă şi mai precisă.

„Vizita trecută” a primului ministru Daladier pe linia de frontieră franco-germană este un gest decis care spune foarte multe lucruri. În faţa unei Germanii violente, se încearcă în sfârşit consolidarea unei Franţe ferme.

Este mai mult decât o demonstraţie. Este o hotărâre.

Există semne ce ne dau dreptul să credem într-un reviriment de opinie politică franceză, ce nu mai are nimic comun cu Locarno. Asta poate fi trist şi melancolic, dar este, în primul rând, necesar şi cine ştie? – eficace.

Interesant de observat este că această schimbare de spirit se remarcă nu spre dreapta parlamentară şi nici la centru, ci la stânga, în rândurile radicale şi socialiste. Urmăriţi dezbaterile ce au loc de la un timp în cercurile intelectuale ale stângii, acolo unde se face ideologia radicalismului, şi veţi vedea ce îndrăzneţi paşi spre realitate se încearcă a se face. Mi se pare, bunăoară, extrem de preţioase cele câteva „discursuri către naţiunea franceză”, pe care le-a tipărit Emmanuel Berl care, desigur, nu e nici deputat, nici ministru, dar care odată cu Albert Thibaudet şi cu Alain (mai virulent decât aceştia însă) alimentează rezervele şi justificările intelectuale ale stângii franceze.

Ori, manifestul lui Berl invocă un spirit care cu siguranţă l-ar fi înspăimântat pe Aristide Briand: un spirit lucid, realist, viril şi, dacă e nevoie, violent.

Numai pe această directivă Franţa, care deocamdată a ajuns un fel de provincie demodată a Europei, poate reintra în jocul realităţilor.

Sunt pasagii în discursul d-lui Paul Boncour ce arată că nici el nu ignorează acest adevăr.

Umbrei lui Aristide Briand îi rămâne consolarea de a convorbi cu apele mării, în faţa căreia i se ridică bustul, contemplând zbaterea inutilă a valurilor, nu mai inutilă însă decât zbaterea noastră, a oamenilor. Şi acest gând îl poate împăca în eternitate.

ADAOS NEPOLEMIC PENTRU EDITORI

Articolele în care ne ocupam în ultima vreme despre editori, cu prilejul congresului lor de la Bruxelles, despre librari, cu prilejul recentului congres din capitală, despre scriitori în sfârşit cu prilejul acestor amândouă congrese au ridicat în rândurile celor vizaţi direct o serie de obiecţii, rectificări şi protocoale, dintre care o bună parte ne-au fost adresate personal. E un semn excelent faptul că asemenea preocupări, cu desăvârşire nepolitice, sunt în stare să provoace atâta pasionată atenţie.

Am primit la redacţie câteva întâmpinări care nu se mulţumeau să ne contrazică, ci aduceau un material informativ şi precizări practice dintre cele mai interesante. Asupra unora va trebui să revenim: cu deosebire asupra unei lungi şi documentate scrisori primite din partea d-lui V. Roman, librar şi tipograf din Dej. Nu bănuiam că acolo, în Someş, pot exista oameni care să pună în comerţul lor de cărţi româneşti, atâta luminată cunoaştere.

Pentru astăzi însă să ne oprim la o mai imediată discuţie: aceea la care ne invită prin ziarul „Dimineaţa" (3 septembrie), d. Emil Pauker, directorul editurii „Adevărul".

Sesizat de un mai vechi articol al nostru (*Editori şi economişti*, „Cuvântul", 6 august) d. Pauker ne face vina de a fi fost prea agresivi cu breasla editorilor români. Învinuirea aceasta ni se pare fără temei. Ne-am recitit articolul incriminat şi nu am găsit nici o urmă de violenţă.

Ar fi fost de altminteri cu totul injust. Noi împotriva editorilor am scris des, mult şi categoric. Pe vremuri, însă – prin 1929, 1930, 1931. Când librăria românească era adică invadată de un nesfârşit val de traduceri pornografice, când editorii noştri îşi dedicau întreg capitalul cultural lui Pitigrilli, Dekobra şi alţi Kiribiri franco-italieni. Se inventase atunci o nefericită formulă – criza cărţii – şi la adăpostul ei, casele noastre de editură boicotau sistematic scrisul românesc, în beneficiul celei mai regretabile şi mai joase literaturi străine. Atunci, da, luptam sistematic nu împotriva editorilor, poate, dar cu siguranţă împotriva lenei lor de iniţiativă.

Lucrurile s-au schimbat însă de atunci, cu deosebire în cursul anului 1932-33, cu desăvârşire. Ca prin minune, comoda „criză a cărţii" a dispărut, iar casele noastre de editură au descoperit literatura românească. Am avut astfel un an rodnic, plin de surprize şi realizări.

D. Pauker vorbeşte în numele unei edituri care a adus eminente servicii literaturii şi cetitorilor – şi protestele d-sale sunt în această măsură justificate. Editura Adevărul, editura Naţionala-Ciornei şi Cultura Naţională au ridicat, în cursul anului trecut, nivelul tipăriturilor literare româneşti şi au inaugurat o perioadă de febrilitate creatoare pe care vrând – nevrând toate celelalte edituri, trebuie să o urmeze. Pentru anul literar ce începe cu această toamnă, ştim că se fac pregătiri impresionante.

Toate acestea le cunoaştem şi le preţuim. Că mai sunt lucruri de spus şi de făcut – nici vorbă. Asta nu schimbă însă prea mult motivele noastre de mulţumire.

Articolul nostru din august, care a pricinuit uşoara supărare a d-lui Pauker, nu se referea însă la activitatea editorilor în ţară – ci la ceea ce ei au făcut sau n-au făcut în străinătate. Le reproşăm anume că la congresul internaţional de la Bruxelles s-au muţumit cu câteva manifestări, platonice şi festive, de pe urma cărora cariera literară românească nu câştigă efectiv nimic. Poate că nu este în definitiv vina editorilor, ci vina congresului, instituţie vagă şi inutilă prin tradiţie.

Am fi vrut ca editorii noştri să aranjeze cu cei străini modalităţile *practice* ale schimbului literar cu occidentul. Puteau să o ceară nu numai în numele debuşeului strălucit pe care îl oferă permanent România cărţii străine, ci mai ales în numele certelor noastre valori literare. Să discutăm aici şi acum chestiunea aceasta în detalii, prea ar fi lung. Fapt este că există la Paris colecţii şi antologii ungare, poloneze, bulgare, dar nu există decât palide, ignorate şi mediocre tipărituri din limba românească.

D. Pauker ne trimite la rezumatul referatelor de la Bruxelles. Le-am cetit de cum au fost publicate. Dar nu ni s-au părut deloc convingătoare. Obiecţiilor noastre, de altminteri, nu li s-ar putea răspunde eficace decât într-un singur fel: arătându-se precis ce convenţii au stabilit editorii noştri cu cei străini, ce cărţi româneşti au fost reţinute pentru traducere, când, cum şi unde vor fi tipărite.

Poate să răspundă la asta rezumatul referatelor ce ni se recomandă? Mă tem că nu.

COMEDIA DEZARMĂRII

Era de aşteptat ca reintrarea d-lui Arthur Henderson în Camera Comunelor, prin recentul său succes electoral, să pună deocamdată capăt jocului internaţional „de-a dezarmarea”.

Câtă vreme şeful laburist a fost în concediu politic la el în ţară, voiagiile europene îi erau singura consolare. Prezident al unei conferinţe fantomatice, d. Henderson îşi strămuta arhiva şi valizele din capitală în capitală, în căutare de convorbitori dispuşi să trateze. Dezarmarea umbla în urma acestui propagandist, ca un copil natural în căutare de părinţi adoptivi. D. Henderson devenise cu vremea tutorele păcii europene.

Reintrând în viaţa politică engleză, preşedintele Europei va găsi lucruri mai serioase de făcut. Şef al opoziţiei britanice, logica electorală, dacă nu cea politică îl indică drept succesor al d-lui MacDonald la guvern. Nu acum desigur – dar nici peste prea multă vreme. Alegerile britanice au dovedit de la război încoace o regulată oscilaţie de pendul. Ultimile alegeri s-au făcut uşor spre dreapta, cele viitoare se vor face uşor spre stânga.

Oricât devotament universal ar avea d. Henderson, între perspectiva guvernului britanic şi ambiţia apostolatului european, nu va ezita mult s-o aleagă pe cea dintâi.

Astfel fotoliul de director general al păcii rămâne vacant.

Foarte oportună vacanţă de altminteri – căci istoria asta cu dezarmarea a ostenit pe toată lumea şi nu mai distrează pe nimeni. Ultimul ei credincios a rămas d. Adolf Hitler, care nu încetează să ceară, dintre puşti şi ţevi de tun, o dezarmare urgentă, imediată şi totală. Cancelarul rasist se încearcă pentru întâia oară în genul humorului – şi să recunoaştem că o nimereşte foarte bine. În orice caz, în iunie, când conferinţa dezarmării a tras obloanele, în uşurarea unanimă a delegaţilor plictisiţi de abuz pacifist, singura putere care s-a opus în numele păcii, a fost Germania naţional-socialistă. Nordul îşi permitea şi el o dată să fie ironic pe seama sudului mediteranean.

Dar a menţine conferinţa dezarmării exclusiv pentru calităţile ei satirice, este o treabă prea scumpă. De zece ani de zile, Europa se înarmează metodic discutând despre dezarmare.

Nici ca exerciţiu dialectic, îndeletnicirea asta nu mai este interesantă. Căci în acest lung deceniu de conversaţii, nu numai problemele au rămas aceleaşi, dar şi formulele, termenii, vocabularul. Deschideţi un ziar parizian de astăzi şi unul din 1923: amândouă vorbesc despre „securitate”. Confruntaţi apoi două ziare berlineze din aceiaşi ani: amândouă cer „egalitate de drepturi”.

E o categorică lipsă de imaginaţie în monotonia acestor parole. Cel puţin pentru diversificarea jocului, se putea inventa ceva mai bun.

De atâţia ani se bat cap în cap aceste două formule, cari cer: una, întâi securitate şi pe urmă dezarmare, iar cealaltă exact pe dos, fără ca vreo modificare a punctelor de vedere să devină posibilă.

Este oare pentru că opunerea aceasta ar fi insolubilă?

Nu, desigur. Adevărul este însă că termenii sunt şi de o parte şi de alta ipocriţi, căci când Franţa spune că vrea securitate, însemnează că nu vrea să dezarmeze, iar când Germania cere dezarmare, însemnează că vrea război.

De altminteri, disputa aceasta nu împiedică pe nimeni să fabrice tunuri, să construiască flote aeriene, să se înarmeze în laboratoare şi arsenale.

Elveţia însăşi, reşedinţa de vară a păcii, a organizat anul acesta nişte manevre clasice la care diplomaţii genevezi au fost poftiţi să privească şi să admire progresele tehnicei militare.

Iar dacă ieri o agenţie telegrafică de presă a izbutit să imprime în presa europeană vestea numirii d-lui Edouard Herriot în gradul de colonel sovietic, această delicioasă mistificare nu a fost cu putinţă decât pentru motivul că o asemenea întâmplare, deşi extravagantă, ni se pare totuşi posibilă.

Problema dezarmării este cea mai vastă ipocrizie pe care au montat-o vreodată oamenii. Într-o lume în care capitalurile şi industriile comandă totul şi în care consumaţia morţii este obligatorie pentru ca, de bine de rău, viaţa să continue în fabrici şi uzine, într-o lume în care jocul cifrelor primează asupra oricăror consideraţii etice, nu se putea o mai cumplită glumă decât inventarea acestei legende care se cheamă „dezarmare" – cea mai rentabilă dintre mistificările curente.

Aveam dreptul să credem că întoarcerea d-lui Henderson în politica internă a țării sale, luând ultimul suport birocratic și administrativ al conferinței dezarmării, va abandona definitiv jucăria aceasta. Ar fi fost un spectacol mai puțin în stagiunea de toamnă a vieții mondiale.

În ultimul moment însă Statele-Unite, care au contribuit sistematic la repertoriul dezarmării, l-au trimis pe d. Norman Davis la Londra ca să ceară energic reluarea dezarmării imediat, până într-o zi sau două, căci mai mult America nu are inimă să aștepte. Telegramele nu spun dacă d. Norman Davis și-a întreținut cu acest prilej convorbitorii și despre înarmările navale americane care au atras drastica notă japoneză de la sfârșitul lui august.

Căci fiecare stat vrea pace acolo unde nu are nevoie de ea. America o vrea pe pământ, Franța în aer și Japonia pe apă. Din toate acestea, o pace va ieși cu siguranță și popoarele se vor bucura inevitabil de ea, dar va fi o pace sub pământ, la 3 metri sub pământ.

...ȘI UN ADAOS PENTRU LIBRARI

Făgăduiam în articolul nostru de alaltăieri să nu închidem discuția asupra comerțului de cărți, fără a preciza câteva lucruri privitoare la librari și pomeneam – între multele întâmplări primite – de o frumoasă scrisoare a unui librar din Someş, D. Victor Roman.

D. Roman încearcă o caldă apărare a breslei sale, împotriva tuturor obiecţiilor ce i se aduc.

„Specula cărţii didactice? Da, există poate, dar nu din vina librarului şi mai ales nu din vina librarului mic, pe care întreprinderile mari îl concurează exagerat oferind rabaturi şi aşa-zise «premii», ce îl nenorocesc pe micul detailist. Să se adauge la asta presiunile politice exercitate prin comitetele şcolare, să se adauge intervenţiile autorităţilor şcolare în favoarea partizanilor politici şi se va vedea câte dificultăţi se pun în calea comerciantului de librărie. Dificultăţile acestea vor fi accentuate până la complectă distrugere a breslei librarilor, dacă s-ar ajunge la «monopolul cărţilor didactice», formulă atât de discutată în ultimul timp. Amestecul autorităţilor este şi astăzi destul de mare şi abuziv, când se exercită oarecum clandestin. Ce va fi el însă când va fi legal şi obligatoriu?”

D. Roman ne citează cazuri de abuz care nu erau cunoscute, dar pe care le bănuiam: lista de cărţi impuse prin adrese semioficiale, tablouri vândute prin poliţie, premiu şcolar de gust dubios, vândute şcolilor prin presiuni directe. Toate acestea arată încă o dată cât de mult poate compromite politica bunului mers al şcoalei – lucru pe care l-am remarcat de altminteri şi noi când am scris aici că principial un monopol al cărţii didactice poate fi o reformă excelentă, dar că practic ea va fi o nenorocire nu numai pentru librari şi editori, dar în primul rând pentru şcoală.

Căci trebuie să recunoaştem că în ultimii ani, cartea de şcoală a făcut serioase progrese de ordin tehnic şi didactic – progrese ce se datorează în bună parte emulaţiei caselor de editură concurente. În orice caz între cărţile de liceu, pe care învăţam eu acum zece ani şi cele care se tipăresc azi (cunosc o frumoasă serie de manuale editate de Naţionala-Ciornei) este o distanţă apreciabilă.

Aceste lucruri vorbesc, poate, pentru un regim al cărţii de şcoală mai binevoitor decât cel ce se proiectează. Desigur. Cu condiţia însă ca editorii şi librarii să ofere compensaţii de alt ordin şi să-şi îndeplinească mai exact funcţiunea lor de agenţi culturali. Întrucât îi priveşte pe editori, chestiunea am discutat-o des. Dar librarii nu au a-şi reproşa nimic?

Orice ar spune d. Roman şi tovarăşii săi de breaslă, librarul în genere nu iubeşte cartea. Excepţiile sunt puţine şi se cunosc. Foarte multe eforturi culturale s-au izbit în faţa nepăsării librarilor care au refuzat să le dea ajutorul elementar pe care un bun negoţ l-ar presupune.

În genere, când nu ai o organizaţie comercială puternică, este un capital pierdut.

Voi da un exemplu, din cele mai triste. Anul trecut a apărut în Bucureşti revista de literatură, critică şi cultură „Azi” sub conducerea lui Zaharia Stancu şi cu colaborarea celor mai bune nume ale scrisului românesc actual. A fost un succes incomparabil. În zece zile nu se mai găsea o revistă. Cereri veneau din toate părţile.

Succesul s-a repetat pentru numerele următoare, în aceleaşi proporţii. Dar revista „Azi” era săracă. Pentru a continua să apară ar fi trebuit să-şi încaseze cu regularitate banii din vânzarea numerelor anterioare. Ei bine, cu toate stăruinţele, cu toată corespondenţa şi rugămintea şi apelul, când amical, când energic, ce li s-a făcut, majoritatea librarilor nu au trimis conturile silind astfel să se întrerupă o apariţie dintre cele mai fericite. Astăzi, după un an, revista „Azi" are conturile din provincie mereu nearanjate.

Iată cum librarii omoară un efort cultural. Şi nu e nici pentru întâia oară, nici pentru cea din urmă. Exemple s-ar putea da nenumărate.

La acest lucru şi la altele ar trebui să cugete prietenii noştri librari când ne cer sprijinul nostru al scriitorilor şi al gazetarilor pentru cauza lor – sprijin pe care, altminteri, suntem bucuroşi să-l dăm.

„RUSIA REINTRĂ ÎN EUROPA"
ALIANŢA FRANCO-RUSĂ?
FRANŢA ABSENTĂ
SCURT BULETIN GERMAN

Faptul dominant în politica europeană imediat actuală este ceea ce s-ar putea numi cu o formulă „reintrarea Rusiei în Europa". Din primăvară până acum, sovietale au netezit atâtea asperităţi externe şi au provocat atâtea bune înţelegeri (sau numai începuturi de bună înţelegere), încât astăzi marea putere de la răsărit poate fi socotită drept cea mai importantă piesă a „concertului european". Cel mult dacă își împarte această demnitate cu Italia.

Recapitulați activitatea d-lui Litvinov la conferința de la Londra (unde devenise un fel de Aristide Briand economic), semnarea convenției pentru definirea agresorului, apropierea de Mica Antantă, deocamdată nerealizată, dar oricum considerabil înlesnită – reluarea raporturilor cu Spania, demonstrațiile de prietenie față de Franța – și băgați de seamă cum fiecare din aceste momente însemnează o nouă treaptă pe scara „concordiei europene", scară încununată prin semnarea pactului italo-rus de la Roma, săptămâna trecută.

Reiese din această abundență de flirturi occidentale o nouă orientare a Rusiei spre Apus și o abandonare voluntară a Extremului-Orient? Să încerce oare Rusia sovietică a se rupe de Asia, la care întreaga sa politică de la război încoace s-a silit să o ralieze? Să vrea Sovietele a redeveni efectiv o putere europeană?

Asemenea concluzii n-ar fi poate complect neîntemeiate, judecând după aparență. Ele ar fi însă grăbite, și de un optimism prea simplu.

Căci recentul exces de europeism al Sovietelor ar mai putea să aibe și altă semnificație: ar putea anume să însemneze că Rusia se dezinteresează în fond de Europa și *tocmai de aceea* se apropie de ea. Socoteala asta nu e un paradox.

Câtă vreme Sovietele au fost o putere revoluționară, cu conștiința unei misiuni istorice și cu ambiție de prozelitism ideologic, Europa putea fi un câmp de operații pentru ea, un complex de adversități, susceptibile de a fi utilizate într-o zi, care ar fi fost desigur „ziua cea mare”.

Dar astăzi sovietele formează un stat național. Regimul Stalin a însemnat tocmai rusificarea revoluției și ajustarea tendințelor ei nebuloase la formele locale de viață. Mesianismul revoluționar a evadat din Rusia odată cu Troțki. Astăzi Rusia se dezinteresează complet de forul european la care n-are nici un motiv să ia parte și, *tocmai pentru că se dezinteresează*, se silește a-și aranja din partea aceasta o stare de calm și corectitudine.

Iată-o, de aceea în perfectă amiciție cu Italia fascistă și iată-o, de asemenea, dispusă la o înțelegere cu Germania lui Hitler.

Telegramele au anunțat o vizită ciudată a ambasadorului sovietic din Berlin la Roma, interpretând-o ca un demers pe lângă d. Mussolini, spre a-l determina să medieze între Germania și Rusia. Faptul este cu totul plauzibil. Sovietele fac în momentul acesta în Europa diplomație. Politică, își rezervă dreptul de a face în Asia.

*

Cum rămâne atunci cu alianța franco-rusă, pe care lumea o ulcerează și pe care Franța pare că pune atâtea nădejdi?

În momentul acesta d. Herriot, care este un ambasador sentimental, se află la Moscova și vizita aceasta trebuie să fie, pentru o inimă de comunist pur, o oroare cel puțin egală cu ceea ce pentru o inimă de democrat francez a fost pe la 1900 vizita țarului la Paris.

Apropierea acestor două evenimente istorice nu este numai glumeață. În fapt se pune mare preț pe înţelegerea franco-rusă, care e considerată, acum ca atunci, drept axa viitoarei defensive împotriva Germaniei. Ni se pare însă că se pontează mult mai mult pe această carte din partea Franţei decât din partea Rusiei. Oricum, „jocurile sunt făcute" sau, ca să fim exacţi, ele sunt „refăcute", căci iată, avem din nou o Europă în care Germania, Austria, Ungaria şi Italia se află de o parte, iar Franţa şi Rusia de altă parte, în timp ce Marea Britanie rămâne deocamdată pe o poziţie personală de aşteptare şi observaţie.

Cât e de schematică această hartă politică şi ce rezerve viitoare ascunde ea este cu siguranţă prematur şi riscat să se spună.

Franţa se angajează însă pe acest drum cu toată nădejdea, iar demonstraţiile sale de fermitate se înmulţesc. D. Daladier a fost pe linia de frontieră şi a cercetat forturile de pe Rin, fără să ţie nici o cuvântare – ceea ce a fost un lucru foarte elocvent. Iar la Trebemden în Bretania, d. Paul Boncour, vorbind despre Aristide Briand, a adus vorba puţin şi despre război. Puţin, adică atât cât trebuie pentru a indica un reviriment de orientare.

Să recunoaştem că această schimbare vine la timp. Căci de doi ani încoace Franţa lipseşte din Europa. Este un factor absent. Rolul de director diplomatic al afacerilor europene l-a pierdut treptat, dar l-a pierdut complect. Câtă vreme trăia Briand şi Societatea Naţiunilor era un centru, Franţa putea să vorbească eficace. Astăzi este un partener scos complect din joc. Iniţiativele nu-i mai aparţin, directivele cu atât mai puţin. A face cu exclusivism politica lui *statu-quo* şi a te îndârjii să nu iei cunoştinţă de nimic altceva, a apăra ceea ce este, ignorând tot ce poate fi, a privi cu teroare cel mai slab început de drum nou este o atitudine de rentier, de om bătrân, de funcţionar timorat. Un zid imaterial, dar nu mai puţin impenetrabil, s-a ridicat lent în jurul Franţei şi e timpul să fie distrus, printr-un efort. Politica guvernului Daladier pare a fi priceput acest lucru. În ce măsură, rămâne de văzut. Fapt este că actualul prim-ministru francez a fost o revelaţie. Ieşit din cele mai incerte combinaţii parlamentare şi sortit să ocupe guvernul câteva zile de formă, d. Daladier s-a dovedit un cap politic sobru şi tenace. De la guvernul Poincaré, din 1926, este poate întâiul şef de guvernământ pe care republica franceză l-a avut.

*

Între timp, cancelarul Hitler aprinde şi întreţine diverse puncte de foc, utilizabile în viitor. Ultimele manifestări în jurul problemei bazinului Sarre ridică din nou obiectiv chestiunea ofensivei externe germane. Pe unde va sparge această tensiune? Pe la Danzig, prin coridor, sau prin Sarre? Prin amândouă punctele, dacă nu printr-un al treilea.

Congresul de la Nurnberg a fost un nou eveniment festiv, fără precizări politice şi fără semnificaţie. „Revoluţia" se află încă în faza declaraţiilor – şi în trei săptămâni câte au trecut de la ultima noastră cronică nimic nou nu s-a întâmplat pe acest front. Cu excepţia câtorva asasinate minime.

UN BUST LUI NICOLAE BĂLCESCU

Duminică, la Brăila, pe strada Regală, doi tineri ne-au pus la butonieră un carton alb, pentru care ne-au cerut câţiva gologani: pentru bustul lui Nicolae Bălcescu.

Am aflat astfel că peste puţină vreme în oraşul acesta pe care – oriunde ne-ar duce şi ne-ar risipi viaţa mai târziu – îl socotim mereu al nostru toţi cei care am crescut şi am învăţat acolo, se va ridica peste puţină vreme, în faţa liceului Bălcescu o piatră în amintirea patronului spiritual al acestei şcoli.

S-ar putea scrie foarte bine şi foarte îndreptăţit despre semnificaţia naţională şi culturală a faptului ăstuia – şi d. Octavian Goga s-a şi grăbit de altminteri să o facă într-un inspirat articol de săptămâna trecută. S-ar putea arăta ce oportună este evocarea acestei umbre admirabile într-un timp insultat de atâtea triviale confuzii şi de atâtea triste uitări.

Pentru noi însă, piatra ce se va ridica acolo la jumătatea bulevardului Cuza – între salcâmi – deşteaptă o emoţie aproape familiară. Înainte de a fi ştiut cine a fost Nicolae Bălcescă, înainte de a-l fi cetit, înainte de a fi cunoscut zbuciumata lui viaţă, numele lui avea pentru noi nu ştiu ce înţeles magic. A fost printre primele cuvinte pe care le-am descifrat la vârsta când, cu un alfabet recent învăţat, te opreşti să silabiseşti toate firmele şi inscripţiile de pe stradă. Numele lui era scris sus, pe zidul alb al liceului, dincolo de o poartă neagră de fier care ni se părea o poartă de vis, atâta vreme cât nu-i trecusem pragul şi care astăzi, când am părăsit-o de atâţia ani, îşi recapătă în amintire misterul pierdut.

Numele lui l-am purtat opt ani de-a rândul, scris cu fir de metal pe mâneca stângă şi acele iniţiale, care nu erau decât un semn de ordine şcolară (ca să fim identificaţi la cinematograf, când mergeam fără voie), au devenit mai târziu un semn de raliere sufletească. Cred într-adevăr că există un spirit al liceului din Brăila, un spirit de familie, dacă vreţi, care nu se uită şi care trece din generaţie în generaţie, oricât de mult s-ar schimba oamenii – profesori şi elevi – un fel de climat moral, căruia oricine trece pe acolo i se supune, fără să vrea şi fără să ştie. Şi mai cred că în această înţelegere tacită care îi leagă, peste multe deosebiri, pe toţi cei care au trecut prin liceul Brăilei, amintirea lui Nicolae Bălcescu este punctul de sprijin.

Această bună înţelegere, acest spirit de familie intelectuală, aceste scumpe amintiri le serveşte actualul director al liceului – părintele I. Anghelescu – străduindu-se să înfăptuiască ceea ce a fost poate o dorinţă mai veche, devenind însă abia acum o realizare.

Chipul iluminat al lui Bălcescu va păzi pragul liceului pe care atâtea decenii prezenţa lui morală l-a însufleţit.

NIŞTE PANTALONI CONTINGENŢI

Am primit mai de mult, astă vară, de la un prieten din provincie o rugăminte. Îi veniseră omului din străinătate câteva lucruri vechi de familie şi îmi cerea să capăt, de la direcţia vamală în drept sau de la Ministerul de Finanţe, învoirea de a le scoate de la vamă, fără să plătească însă taxele de import, mai mari poate decât valoarea întreagă a acelor biete lucruri.

M-am dus pe unde trebuia şi n-am făcut nici o ispravă. Un funcţionar politicos mi-a explicat cu bogată şi convingătoare argumentaţie că nu se poate.

Era o argumentare justă. Neplăcută, dar justă. I-am comunicat amicului meu din provincie cum stau lucrurile şi l-am sfătuit să plătească taxele vamale. Cetăţean ordonat, mi-a răspuns că aşa va face.

Chestiunea nu era însă atât de simplă, pe cât o credeam noi în inocenţa noastră. Căci de abia acum, în acest moment, începeau marile dificultăţi.

Dus într-adevăr la vamă, spre a-şi scoate cu banii regulamentari pachetul subversiv, omul a aflat că mai are nevoie de un permis ... de import. Permis de import pentru câteva obiecte uzate? Vizibil uzate?

Da. Conform legii de contingentare.

Întâmplarea aceasta este atât de absurdă, încât prinde proporţii de simbol. Vedeţi cât de haotic sunt aşezate lucrurile în această ţară, dacă o treabă atât de simplă, de gospodărie minimă, de interes mărunt, comic de mărunt şi familiar, se loveşte de cele mai mari măsuri economice ale guvernului. Întreaga noastră politică financiară şi economică este în joc, atunci când un cetăţean din fundul ţării trebuie să intre în posesia unei perechi de pantaloni purtaţi. El, bietul om, nici nu bănuieşte ce complex de probleme mari pune în mişcare atunci când se prezintă cu 300 de lei la un ghişeu de autoritate publică. El habar nu are cât de greu vor atârna acei pantaloni „importaţi” în balanţa comercială română şi în prosperitatea națională. El socotește cu bunul simț, iar statul lucrează exclusiv cu principiile abstracte.

Poate vi se pare ciudat să se scrie un articol pentru atâta lucru. Dar, gândiți-vă bine, nu dintr-o infinită aglomerare de egale absurdități mărunte este croită mașinăria statului?

DISCURSUL D-LUI IUNIAN

Îi este dat d-lui Mihalache să afle până în cele mai penibile detalii câte riscuri comportă meseria de cugetător politic. O singură dată în fericita sa carieră, a făcut fostul șef al țărănismului efortul de a gândi și iată că această imprudență o plătește mai scump și mai grabnic decât păcatele unui deceniu de tăcere.

Pentru secetoasa sa trecere pe la ministerul de domenii – nimeni nu i-a cerut nici o socoteală. Pentru inutilul său an de la ministerul de interne – nimeni nu l-a supărat cu nimic. Pentru erorile sale de tactică politică și de orientare în viața intimă a partidului – niciodată n-a avut să răspundă serios. O impunitate generală acoperea repetatele sale gafe. Adevărul este că nimeni nu-și plătește erorile în viața publică românească – dar, de asemeni, adevărat e că de acest etern moratoriu nimeni n-a uzat cu mai multă vigoare decât d. Mihalache.

Ei bine, în toiul acestei totale încetări de plăți politice, a fost de ajuns ca iertatul de datorii Mihalache să intre în posesia a trei „idei”, pentru ca subit, din toate părţile, să se prezinte la ghişeul său intelectual, o ploaie de poliţe ce se cer urgent plătite.

Ultima poliţă o protestează la Târgu-Jiu d. Grigore Iunian.

Apărător al cauzei debitorilor, d-sa este în această împrejurare cel mai important creditor al d-lui Mihalache. Primul său creditor politic. Şi oricât de mult ar lupta pentru suspendarea datoriilor externe sau interne, d. Iunian se dovedeşte a fi de astă dată un brutal cămătar, un incisiv executor, un nemilos portărel, pornit să vândă cu toba, în plină piaţă publică, ideile d-lui Mihalache. – asupra cărora planează vreo trei ipoteci şi o întreagă serie de sechestre.

Discursul de la Târgu-Jiu atacă chestiuni şi soluţii diverse, toate meritând comentarii speciale. În deosebi se va discuta probabil partea finală a expunerii d-lui Iunian care, enunţând soluţiile politice ale partidului ţărănist-radical, ridică obiecţii şi precizări necesare. Deocamdată însă, ce ne interesează direct în acest amplu discurs este vehementul capitol Mihalache. Vehement, nu prin termeni şi nici prin ton polemic, ci prin logica strânsă a faptelor. E un proces pe care nimeni altul n-ar fi fost mai indicat să-l provoace, decât d. Iunian care, cu un an în urmă, pleca din partidul naţional-ţărănist cu violenţă pentru exact aceleaşi probleme şi idei care astăzi îi permit d-lui Mihalache să rămână în acest partid cu candoare.

Din punct de vedere politic, rechizitoriul acesta este poate excesiv. El întrebuinţează adică urme mult mai puternice decât îi trebuie omului politic Ion

Mihalache pentru ca să sucombe. Este un abuz de artilerie, pentru ocuparea unui sector care poate fi lăsat fără grijă pe seama unei simple puşti mitraliere. Dar dacă, politic vorbind, atacul d-lui Iunian depăşeşte cu mult modestia obiectivului, violenţa acestui atac îndeplineşte în altă ordine o funcţiune necesară. Într-adevăr ce este deplorabil în ultimele aventuri ale vicepreşedintelui naţional-ţărănist nu e aspectul lor politic, ci semnificaţia lor morală. Iar discursul de la Târgu-Jiu loveşte just, când loveşte.

O convertire politică este un lucru admirabil. Ar fi să nu credem în valoarea unei idei, în superioritatea unei gândiri, în justificarea unei poziţii intelectuale, dacă nu am conveni că un bărbat de stat poate la un moment dat să-şi lichideze trecutul, să-şi recunoască erorile şi să treacă pe o nouă baricadă. Dar acest lucru nu se poate face clandestin, contând pe scurta memorie a opiniei publice. Faptul e prea grav, ca să nu te angajeze total. Altminteri, nimic nu ar mai avea importanţă în lumea asta, niciun gest, niciun cuvânt, nicio atitudine – de vreme ce totul este revocabi de azi pe mâine. O convertire este un fapt patetic – sau este o farsă.

Viaţa noastră publică trăieşte însă în cel mai vast desfrâu intelectual. Nimic nu angajează şi nimic nu obligă. Totul este posibil şi totul este iertat. A te ridica azi împotriva unui program şi a ţi-l însuşi mâine – această operaţie cu vădit caracter penal – devine în politică un exerciţiu lipsit de sancţiune. O generală iresponsabilitate intelectuală umbreşte dialectica politicii noastre. Ideile circulă din buzunar în buzunar, cu o dezinvoltură supremă. Bărbaţii noştri de stat trăiesc sub regimul indiviziunii proprietății politice, discutând, trăind și bătându-se pe etern aceleași confuzii programatice, comune tuturor și aparținând nimănui.

În acest obștesc dezmăț, e o îndrăzneală desigur să iei pe cineva de piept și să-l întrebi de unde anume deține hârtia cu idei și soluții, pe care o agită. Această îndrăzneală o are astăzi d. Iunian, când ridică împotriva d-lui Mihalache o adevărată acțiune de revendicare. Revendicarea unei proprietăți politice.

Termenul poate părea ciudat și humoriștii ocazionali n-au întârziat să se amuze pe seama lui. „Proprietari de idei" îi numește în derâdere presa național-țărănistă pe inspiratorii direcți ai gânditorului Ion Mihalache. Da, propietari de idei, căci există și asemenea proprietate. Dar a fi proprietarul unei idei nu înseamnează a fi stăpânul, ci mai de grabă servitorul ei. Nu ideea este a ta, ci tu ești al ei. Tu îi aparții, tu o trăiești, tu te afli sub comandamentul ei, tu asculți de necesitățile ei obiective. Această mică distincție scapă probabil humorului mihalachist. „Proprietar de idei" înseamnă înainte de orice „propriu pentru idei" – lucru de care nimeni nu l-a învinuit niciodată pe d. Ion Mihalache.

Discursul de la Târgu-Jiu stabilește un act de proprietate care singur poate justifica o credință. Și nu toată lumea are dreptul de a crede în ceva.

„LES BALKANS"

Apare la Atena de vreo trei ani o revistă cu acest titlu, dedicată problemelor acestui colț european, țărilor care-l constituie, relațiilor dintre neamurile ce-l locuiesc. O revistă „interbalcanică”, dacă vreți, de documentare și informație locală, cu pagini speciale pentru Albania, Bulgaria, Grecia, România, Turcia și Iugoaslavia.

Ideea este excelentă, chiar dacă în fapt revista nu o realizează în chipul cel mai fericit. Oricum, o publicație interesantă, cu studii variate, cu cronici precise, cu incursiuni în domenii diverese, politică, artă și viață socială. În fiecare lună, apare un volum compact cu 200 de pagini, întrunind nume apreciabile și chestiuni vădit interesante.

O asemenea revistă, dedicată exclusiv Balcanilor, bine difuzată și bine făcută, ar putea îndeplini o funcțiune cu mult mai necesară și mai vie decât a oricărei tipărituri oficiale. Noi uităm foarte ușor și foarte bucuros că Balcanii formează o realitate geografică și politică, bine definită, și îi rezervăm acestui nume un înțeles zeflemitor, care flatează, se vede, occidentalismul nostru. Adevărul este însă că în Europa de azi nu există decât două centre organice, și ele sunt Europa centrală în primul rând, Balcanii în al doilea. Tot restul, este destrămat și izolat în poziții ireductibil deosebite.

A stărui pentru o bună înțelegere balcanică, pentru consolidarea raporturilor din acest unghi al continentului, pentru cultivarea spiritului local – ar fi o treabă fără mare strălucire poate, dar de utilitate incontestabilă.

Numai că tot ce se face în această direcție este mort, ineficace, artificial. Ce exemplu mai lămuritor decât această revistă care apare de trei ani și pe care nu o ştie nimeni, nu o vede nimeni? Întâmplarea ne-a adus ultimul număr înainte – simplă întâmplare – căci altminteri nici acum n-am fi ştiut de existenţa ei. Vedeţi, se fac poate unele lucruri bune şi la noi şi la vecinii noştri, dar se fac din birouri, din cabinete oficiale, din direcţii ţepene şi înţepenite care lucrează într-un spirit nenorocit de arhivă, departe de viaţă şi de actualitate.

Bune intenţii – cu duiumul. Dar fapte, fapte mărunte, uşoare, gospodăreşti, fapte – deloc.

LITERATURA ÎN CĂRŢILE DE ŞCOALĂ

Nu se ştie deocamdată care va fi viitoarea programă analitică a învăţământului secundar. Deocamdată, până la reintrarea liceului în regimul celor 8 clase, lucrurile merg oarecum la întâmplare, o întâmplare în care ministerul caută să pună, pe cât se poate, ordine. Cum cu această programă analitică de tranziţie se ocupă d. Şerban Cioculescu, prea bun critic literar, pentru a nu fi un excelent om de şcoală, este cert că tot ce se va putea face bun, se va face.

Problema nu se pune însă pentru anul acesta, ci pentru viitor. Odată cu revenirea la cele 8 clase, liceul îşi va căpăta – sperăm – stabilitatea pierdută. Zăpăceala care domneşte în şcoala noastră secundară de atâţia ani, dezorientându-i pe profesori, hărţuindu-i pe autorii de manuale şi ameţindu-i pe elevi cu tot soiul de inovaţii şi reveniri, va înceta.

Liceul de treabă dinainte, vechiul nostru liceu – care nu era strălucit desigur, dar care era cel puţin liniştit – va fi lăsat în pace. Se va pune atunci din nou în discuţie programa analitică şi de astă dată va fi pentru multă vreme.

Nu este însă prea de timpuriu să spunem unde anume va trebui neapărat această programă analitică să opereze serioase schimbări: în capitolul literaturii din cărţile de limbă română ale claselor superioare.

Din întregul studiu secundar, acest capitol este probabil cel mai rămas în urmă, cel mai anacronic, cel mai lipsit de actualitate. Desigur unui manual didactic, nu-i poţi cere să meargă pe urmele imediate ale actualităţii. Dar, de asemeni, este absurd să-l laşi la o distanţă de câteva decenii, ignorând tot ce s-a petrecut în lume nou şi răsturnător. Nu ştiu dacă manualele de zoologie au rămas şi astăzi ca pe vremea mea, la un rudimentar darvinism, care bagă în capul elevilor sferturi de adevăruri pe care ştiinţa le-a depăşit de mult. Sper că aceste cărţi au fost uşor modificate, cel puţin atâta cât trebuie ca elevul să afle că acolo nu stă toată ştiinţa omenească.

Ştiu însă că manualele de română au rămas exact acolo unde le-am lăsat şi că literatura românească este maltratată în ele cu o linişte căsăpească.

Proza noastră modernă se opreşte în cărţile de şcoală la Emil Gârleanu, iar poezia la Octavian Goga.

De acolo, mai departe, nimic nu s-a petrecut în literele române, cel puţin după opinia programei oficiale. Cei câţiva splendizi ani de poezie de după război, ultimii ani de proză şi roman, curentele vii şi diverse care au ridicat într-un deceniu nivelul preocupărilor noastre de artă, cele câteva cărţi capitale care au apărut – nimic din toate acestea n-a ajuns la cunoştinţa cărţii de şcoală. Un vag, un foarte vag paragraf aminteşte în ordine alfabetică vreo zece nume, (oribil confundate, căci Mircea Dem. Rădulescu este pomenit alături de Arghezi) – înşiruire din care elevul nu pricepe nimic, decât în cazul în care citeşte din îndemn propriu – şi atunci ar fi cu siguranţă indicat să predea el un curs de literatură profesorilor săi.

Viitoarea programă analitică va trebui să facă ceva în această direcţie. Iar organizaţiile scriitoriceşti, direct interesate, vor trebui să intervină unde trebuie. Se tot vorbeşte de ofensiva cărţii. Numai în ultima săptămână, am fost poftit la vreo opt şedinţe culturale. Este un exces lăudabil şi – să fiu iertat – naiv. Oricum, dacă scriitorii vor să facă ceva pentru cunoaşterea scrisului literar românesc, să stăruie în primul rând pentru o bună carte de şcoală. Iar la alcătuirea definitivă a programei analitice să ceară a fi reprezentaţi. Reprezentaţi prin reprezentanţi, nu prin figuranţi.

ÎMPOTRIVA „INSTITUŢIONALISMULUI CULTURAL”

Zilele trecute ministrul instrucţiunii – d. Gusti –, care în această împrejurare redevenea ministrul artelor, ne convocase la o consfătuire pe câţiva scriitori, fără calitate oficială. Am avut impresia că faptul nu era de ordin public – sau nu era încă de ordin public – şi am socotit că o convenţie tacită a celor prezenţi ne impune deocamdată să nu aducem în discuţie deschisă un fapt în curs de realizare.

Câţiva confraţi cu entuziasm mai grăbit decât al nostru, au „divulgat" însă secretul, ceea ce, desigur, nu este o nenorocire. În fond, dacă cel mai mărunt şi mai abject cancan politic găseşte zilnic zece pagini de ziar pentru comentarii, nu este exagerat să se vorbească – fie şi cu indiscreţie – despre o iniţiativă de ordin cultural, oricât ar fi ea de modestă.

Aşadar, d. Gusti a izbutit să găsească într-un buget nefericit şi plin de poveri o sumă disponibilă, o foarte modestă sumă, pe care s-a gândit să o dedice scriitorilor. Cum? În ce fel? Nu era fixat.

„Modalităţile să le găsiţi dumneavoastră. De aceea v-am chemat".

Era, în însăşi această metodă de a se sfătui cu câţiva scriitori un gând excelent care depăşeşte cu atâta metodele birocratice obişnuite încât – deşi faptul în sine era mic, iar posibilităţile deschise de modicitatea sumei foarte limitate – el capătă un înţeles nesfârşit mai valoros.

Cum nimeni din cei prezenţi nu aveam nimic de revendicat, nici pentru noi, nici pentru cărţile noastre care se descurcă singure în librării, am convenit să-i propunem ministrului ca această sumă să fie utilizată pentru tipărirea câtorva cărţi de valoare care prin caracterul lor sunt condamnate să rămână multă vreme fără posibilitate de editare şi circulaţie. Am decis să publicăm în cursul anului 7 cărţi bune, sub garanţia noastră comună, prin solidaritatea noastră critică şi să alcătuim astfel o mică bibliotecă, aşa cum am face-o dacă norocul ne-ar unge editori. Astfel, dacă intenţiile noastre se vor înfăptui în totul, vor apărea anul acesta chiar, din buna înţelegere a d-lui Gusti şi prin efortul nostru colegial, două cărţi de poezie, trei de eseuri sau critică şi două de filosofie. Adică exact ceea ce îi trebuia vieţii literare româneşti pentru a răscumpăra avalanşa de romane şi nuvele (unele de excelentă calitate) cu câteva precizări de poziţii intelectuale şi estetice.

Fără să riscăm un entuziasm excesiv, credem că acest lucru va fi prin modestia lui, dar mai ales prin valoarea lui demonstrativă, în stare să deschidă multe porţi închise şi să forţeze multe iniţiative înţepenite.

În orice caz, va fi, cu bani puţini, încurajarea unei munci de nivel superior şi înainte de orice un fapt „subţire" într-un an plin de bădărănii mai mult sau mai puţin culturale.

Nu insist. Lucrurile se vor preciza şi pe măsura asta vom reveni. Ceea ce însă justifică acest articol este mai puţin gestul d-lui Gusti, cât gesturile altora, şi mai puţin acei timizi 140.000 lei, cât alţi insolenţi lei care se numără cu milioanele şi zecile de milioane.

Mă întreb anume de ce, dacă e aşa de simplu să faci cu o sumă de nimic o operă interesantă şi veritabil creatoare de valori de cultură, de ce cu bani nesfârşit mai mulţi, cu o lungă serie de milioane şi bugete „culturale", de ce cu o enormă risipă de fonduri nu se poate face nimic, nimic, nimic?

Bani pentru cultură sunt. Pentru teatru, pentru muzică, pentru literatură şi pentru celelalte muze care în România nu sunt 9, ci 999, fiecare cu bugetul ei special.

Unde se duc însă aceşti bani. Ce gură de întuneric îi consumă, ce geniu sterp izbuteşte să-i distrugă metodic, nu numai fără să creeze ceva în schimb, dar compromiţând tot ce s-ar putea crea?

Nu mi se pare greu de dezlegat misterul. Vinovaţi nu sunt chiar cei doi, trei, patru sau zece exploatatori ai bugetelor culturale pe care toată lumea îi ştie şi îi arată cu degetul. Nu. Vinovat este sistemul însuşi, nu personagiile puse în slujba acestui sistem.

Oficialitatea noastră are pentru cultură o înţelegere abstractă şi administrativă. O consideră ca pe un fel de instituţie, cu arhivă, cu birouri, cu direcţii şi secretariate. Oficialitatea, care nu poate avea raporturi legale cu spiritul culturii, încearcă să stea de vorbă cu firma ei. Acolo unde este vorba de spirit, ea vede un dosar, un consiliu de administraţie, o clădire – o instituţie. Numesc această deformare „instituţionalism cultural” şi afirm că el înseamnează nenorocirea politicii noastre culturale.

Iată, recenta poveste a „palatului cultural”. Afacere! au strigat câţiva ziarişti incoruptibili. Nu ştiu dacă e afacere şi nu asta mi se pare important. Adevărul adevărat cred că este altul. Statul plănuieşte un „palat cultural”, pentru că el nu poate vedea cultura sub alte aspecte decât ale unei instituţii. Patru ziduri şi o firmă sunt singura formă sub care ideea de cultură, atât de delicată şi complexă, intră în înţelegerea stearpă de stat.

Ce găzduiesc aceste patru ziduri, dacă spiritul se află între ele sau e absent – (fugit în mansarda unui tânăr care scrie şi cugetă fără consimţământul bugetului), dacă marea clădire culturală este o casă sufletească sau numai un somptuos maidan – asta nu vrea să ştie oficialitatea. În ziua în care a deschis o instituţie, el crede că a deschis un drum. Şi se înşeală lamentabil.

Într-o zi se va descoperi cu uluire şi la noi, că ce interesează în primul rând într-un fapt cultural nu sunt zidurile, ci oamenii.

SINAIA SOLEMNĂ ŞI MONDENĂ

Sinaia, care este prin predestinare un oraş festiv, n-are niciun motiv să aibe „trac” – oricât de solemne şi fastuoase ar fi aceste două zile de sărbătoare. Sinaia are vocaţia marilor spectacole. A văzut atâtea, a trăit atâtea ... Le primeşte pe toate cu simplicitate, cu un vag aer de familie, care nu scade nimic totuşi din prestigiul cadrului. Un mare senior îşi poate permite să surâdă în mijlocul celei mai grave recepţii. Sinaia are această artă de a surâde sub steaguri, ghirlande şi arcuri de triumf. (Ca să fiu exact, arcuri de triumf n-am văzut. Dar am impresia că trebuie să fie foarte multe, căci este pretutindeni o atmosferă de duminică pavoazată, cu stindarde şi lumini).

E în dimineaţa aceasta – veritabilă dimineaţă de august pierdută la sfârşitul lui septembrie – este pretutindeni, de la gară până la Peleş, trecând prin parc, o rumoare nedistinctă, o agitaţie şi o febrilitate mai mult mondenă decât oficială, în ciuda hainelor negre şi a profuziunii de jobene încruntate ce se luptă inutil cu câteva *trench-coaturi* distonante şi cu câteva insolente rochii albe, neprotocolare probabil, dar nesfârşit de graţioase.

Dacă imaginea n-ar fi cu totul frivolă, aş spune că Sinaia are astăzi un uşor aer de plaje sau de teren de tenis. Soarele trebuie să fie de vină, soarele ăsta prea impetuos şi alb, pentru exigenţele unei ceremonii.

Totuşi, un moment grav. Cu adevărat grav în simplicitatea lui şi în emoţia pe care i-o presupunem. Primirea Suveranilor iugoslavi şi a Principelui Nicolae în gară. Rigoarea paradei obişnuite (prezentarea armelor, fanfara, imnurile naţionale, trecerea în revistă ...) contrastează frumos cu bunavoia ce animă grupul familiei regale, în care strângerile de mână şi îmbrăţişările se schimbă cu efuziune. După ce i-a îmbrăţişat pe oaspeţi, Suveranul se îndreaptă din nou spre Principele Nicolae şi îl sărută pentru a doua oară. Regina Maria îl mângâie pe principe, pe amândoi obrajii, afectuos, surâzând.

Regele nostru trece de două ori în revistă compania de onoare, o dată cu Regele Alexandru, a doua oară cu Principele Nicolae.

Primul ceas solemn.

Odată cu automobilele regale, care au dispărut spre castel, Sinaia, un moment intimidată, îşi recapătă aerul degajat.

Ca şi cum ar voi să colaboreze la această atmosferă de intimitate, Marele Voievod, jumătate oră mai târziu, iese la plimbare în maşina sa de turism, să facă azi, ca în fiecare zi, o cursă prin oraş. De la volan, Voievodul priveşte vădit amuzat agitaţia din jurul parcului şi de pe străzile apropiate.

La dreptul vorbind, oficialitatea – politică şi mondenă – s-a mobilizat în *hall*-ul hotelului Palace şi, în bună parte, la cazino unde se discută mult şi – evident – se joacă.

E o febrilitate generală, în restaurante, în cafenele, în hoteluri.

„Parcă ar fi o zi de criză”, remarcă cineva, cunoscător al psihologiei Sinaiei.

Nu. Nu e criză. Astăzi nu cade niciun guvern – deşi în gară vagonul d-lui Vaida – celebrul vagon al d-lui Vaida – aminteşte zile şi nopţi de friguri politice. „Vagonul crizei”, i se spune acestui elegant salon ceferist, cu atât de agitată istorie. De astă dată, „vagonul crizei” e placid şi calm între trenurile nepolitice din gară, vagoane regale, ministeriale şi oficiale – toate negre, lăcuite, hermetice ... Ce atmosferă de vacanţă!

*

La ora 3, programul prevede o scurtă ceremonie la mormântul lui Take Ionescu. Flori şi desigur ... fotografii. (Populaţia Sinaiei este compusă din miniştri şi fotografi, în proporţie egală).

Automobilul celor trei miniştri de externe, venind dinspre castel (unde cancelarii Micei Atante au dejunat), este întâmpinat în curtea mânăstirii de câteva aparate pentru instantanee, prezidate de un impresionant aparat de cinematograf.

D. Titulescu, foarte bine dispus, regizează cu aplicaţie executarea filmului.

Jeftici *n'a pas de soleil*, observă ministrul nostru de externe ca un adevărat „*metteur en scene*”, doritor să pună în valoare toate vedetele companiei. Se râde mult şi se fotografiază ... şi mai mult. Dacă e posibil.

Cei trei miniştri se îndreaptă spre cripta lui Take Ionescu, unde se păstrează câteva momente de tăcere.

De afară, prin ferestrele mici ale clădirii, se vede deodată o bruscă lumină.

„S-a aprins o lumânare” – crede cineva. Dar nu. A fost o flacără de magneziu – pentru încă o fotografie. O fotografie pioasă, de astă dată.

Automobilele se întorc spre castel. La ora 4, se deschide în istorica sală a consiliului de coroană din 1914, noua conferinţă a Micii Antante.

PARADA CEA MARE

O dimineaţă somptuoasă. Oricât ai fi de sceptic, spectacolul de astăzi e suficient pentru a te converti la voluptatea fastului.

E cu adevărat o frenezie de culori. Uniformele, toaletele, armele – totul străluceşte în bătaia acestui soare amical şi degajat. Singurul personagiu degajat, într-o lume oficială plină de imagini solemne.

Scara de intrare a mânăstirii, unde trebuie să aibe loc *Te-Deum*-ul, vibrează de prea multă culoare şi lumină. Uniformele casei regale, uniformele ataşaţilor militari străini, fireturile diplomaţilor, săbiile ofiţerilor de gardă, medaliile, căştile de paradă, penajurile – toate distribuite decorativ pe aceste câteva trepte de piatră – fac un tablou de lumini complicate ce strălucesc cu oarecare violenţă în plin soare. Mult metal şi multă mătase.

Defilarea maşinilor oficiale e nesfârşită. Vedetele politice trec repede prin cele două şiruri de uniforme, cu oarecare timiditate la drept vorbind. Fracul nu ajută suficient un spectacol de asemenea dimensiuni. E o ţinută aproape anonimă. Domnii Duca, George Brătianu, dr. Lupu, Văitoianu şi alţii mulţi trec neobservaţi în abundenţa de jobene. Mai avantajoşi sunt iţarii d-lui Mihalache, care au asupra fracurilor superioritatea de a fi ostentativi.

Mica Antantă se prezintă unitară prin d-nii Titulescu, Beneš şi Jevtič, excelent dispuşi – după ostenitoarea şedinţă de ieri. Aparatele fotografice funcţionează, abuzând de soare şi miniştri.

Într-un colţ, un domn în frac şi cilindru conversează cu un ... felinar. Ne apropiem şi ne lămurim: este directorul programelor de radio, d. Blazian, care şi-a agăţat microfonul de felinar şi transmite reportagiul serbării.

Sosirea familiei regale este anunţată de departe printr-un val de tăcere, care se transmite firesc de la om la om până ce cucereşte şi această curte de mânăstire, atât de febrilă.

Din prima maşină descind cei doi Regi, al nostru şi al Iugoslaviei. Reginele şi Principesele urmează, trecând prea repede pragul bisericii, pentru a ne fi dat timpul să reţinem un detaliu de toaletă. Principele Nicolae răspunde surâzând saluturilor de revedere. Marele Voievod – în ţinută de mic caporal – este serios, foarte serios.

Te-Deum-ul începe. Aparatele de cinematograf se odihnesc, jobenele dispar, curtea mânăstirii rămâne în stăpânirea exclusivă a gazetarilor. D. Tzigara-Samurcaş, în pragul muzeului pe care l-a reorganizat în dreapta bisericii, aşteaptă vizita înaltei familii.

Între timp, toată Sinaia – şi toată Sinaia însemnează, azi, jumătate Bucureşti – este prezentă pe două fronturi, de-a lungul trotuarelor, de la mânăstire până jos în bulevard, unde va avea loc defilarea. Un loc în tribună este o proprietate fabuloasă. Eşti bucuros, când ai găsit unul pe trotuar.

Ajungem la timp în dreptul tribunelor oficiale, ca să nu pierdem sosirea Reginelor şi a Principeselor, care au pornit de la muzeul mânăstirii în automobile deschise, în timp ce Regii şi Principii, au rămas în urmă să facă drumul pe jos, trecând în revistă trupele ce vor defila.

În marea tribună regală, în aşteptarea Regilor, e un sfert de oră de conversaţie animată. Soarele, mereu acest soare neverosimil de alb, colaborează cu noi pentru a ne bucura de spectacolul somptuoaselor toalete.

Regina Maria poartă un mantou de un violet cald, pe care vulpea argintie de pe umeri îl face parcă mai greu şi mai dens. Pălăria de culoarea mantoului, mică, fără boruri, lasă în plin soare un cap de o frumuseţe ce luminează în jur. E într-adevăr o apariţie magnifică. Evantaiul alb, pe care regina îl joacă distrată între degete, are o neglijenţă de floare ce cade.

Regina Marioara este în marou: mantou lung, în falduri, pălărie cu boruri mari şi blană *gris*, deschisă.

Regina Elisabeta a Greciei poartă o rochie de mătase „*champagne*", uşor moarată şi pe umeri, un scurt mantou de blană.

Arhiducesa Ileana e într-un mantou de mătase neagră, cu fir. O pălărie *gris*-deschis, la culoarea rochiei, cu o agrafă bleu.

Întreaga tribună este o încântare de eleganţă şi strălucire. Sunt câteva siluete de mare tablou decorativ.

Am văzut foarte puţine parăzi, până azi. Cunoscătorii spun că cea de dimineaţă a fost cea mai frumoasă. E foarte probabil. În orice caz, îmi vine greu să imaginez una mai strălucitoare şi mai fastuoasă.

Cum n-am de unde să mă informez mai exact, am recurs la vechiul meu Saint-Simon (pe care o coincidenţă de lectură m-a făcut să-l iau cu mine în valiză) şi am recitit parada organizată la Mendon de mareşalul de Boufflus pentru Ludovic XIV. „*Jamais spectacle si éclatant, si éblouissant il le faut dire ... et en même temps rien de si tranquille ... de si coulant de source que le prodige de l'exécution ...*".

Sunt sigur că Saint-Simon ar fi fost la Sinaia la fel de entuziast ca la Mendon. Mai ales că ar fi dispus, pentru a privi, de un loc mai bun decât al meu, iar pentru a scrie, de un condei mai puţin intimidat de splendori.

Parada a fost deschisă de Suveran care, El însuşi, a defilat în fruntea trupelor, în aplauzele familiei Sale şi ovaţiile publicului, neobişnuit să-l vadă pe Rege în această ţinută strictă.

Exemplul regal a fost urmat pe rând de Regele Alexandru, Principele Nicolae şi Principele de Hohenzollern, care au defilat în fruntea unităţilor pe care la comandă onorific.

Marele Voievod, caporal, a intrat în grupa sa de vânători de munte, cot la cot cu camarazii săi soldaţi, şi defilează cu puşca la umăr, afectuos ovaţionat.

Prin nu ştiu ce bună inspiraţie a întâmplării, marşul de defilare este *La Madelon*, pe care toată lumea îl ştia şi toată lumea îl fredonează clandestin. Măsurile de ordine publică sunt uşor de aplicat într-o mulţime care fredonează.

După defilare, politica şi presa revine în *hallul* hotelului Palace. Numai guvernul pleacă spre Peleş, pentru dejun.

Toată cealaltă lume schimbă fracul pentru sacou.

E mai simplu aşa. Numai în sacou se poate bârfi comod.

În restaurant, e amuzantă masa doamnelor Mihai Popovici, Ghelmegeanu, Armand Călinescu etc., etc. E guvernul în varianta sa feminină. Cum miniştrii sunt la castel, doamnele lor s-au întrunit aici în consiliu. Cel mai agreabil consiliu guvernamental.

Presa este toată la un dejun amical, oferit de ministerul de Externe.

În culise se vorbeşte, cu multe bune intenţii, franţuzeşte. La urma urmelor, o intenţie bună răscumpără o gramatică defectuoasă.

Seara aduce un ceas de bucurii populare. Bunii cetăţeni ai Sinaiei, cetăţenii fără frac şi fără invitaţie, spectatorii clandestini, oamenii de pe stradă, cordiali şi de treabă meritau acest ceas. În grădina castelului, cântă fanfarele militare pentru ei, iar pe stradă defilează încă o dată – tot pentru ei – trupele cu torţe.

La orele 9, politica şi oficialitatea reintră în drepturile lor, înainte de dineul oferit de guvern contelui Volpi. Hotelul Palace se vede de afară luminat şi inaccesibil ca un transatlantic.

Noaptea e calmă şi intactă. Uneori, de departe, o goarnă care n-are ce face.

O SĂRBĂTOARE DE FAMILIE

După o zi solemnă – cea de ieri – iată una cordială: cea de azi. La dezvelirea monumentelor Regelui Carol şi Reginei Elisabeta şi la dejunul de la Stâna Regală, programul prevede ţinuta de stradă. Regii şi Principii sunt în uniforma de serviciu, arhiducele Anton e în sacou, Regina Marioara poartă un *tailleur marron* şi pantofi trotteuri. Acest detaliu e suficient poate pentru a indica uşoara atmosferă de plimbare de dimineaţă, ce domneşte pe aleile castelului şi pe terasele lui.

E o sărbătoare aproape familiară. Însuşi bătrânul Domn Carol, pe care îl ştiam din legendă sever, este afabil pe soclul său alb. Sculptorul Han a evocat un Vodă Carol intim şi o Carmen Sylva prietenoasă.

Voievodul Mihai priveşte cu surprindere: pentru el imaginile acestea descind de-a dreptul din cartea de cetire.

Ceilalţi, cei care i-au cunoscut pe domnitori, trec de la un soclu la altul şi întârzie în faţa fiecăruia, un moment înclinaţi spre amintiri. Sunt probabil atâtea imagini care revin... Regina Elisabeta a Greciei îşi trece braţul drept după gâtul Principelui Niculae şi, astfel, fac împreună câţiva paşi. Marele Voievod îi oferă braţul Reginei Marioara, iar Suveranul nostru converseazǎ animat cu Suveranul iugoslav. E o sărbătoare intimă, din care protocolul n-a izbutut să ascundă nici emoţia, nici simplicitatea.

Principesa Martha Bibescu (într-o rochie neagră de mătase, cu trei superbe orhidee naturale) îi vorbeşte mult Principesei Ruspoli. Poate amintiri de la curtea bătrânilor regi, evocaţi în această zi.

La stână, peisagiul în care – turist diletant – nu întâlnisem până azi decât călători cu rucsac, este acum în stăpânirea jobenelor.

Ştii că e frumos pe aici? Se miră cu inocenţă un om politic.

Are dreptate. 9 zecimi din aceşti domni vin pentru întâia oară aici – ceea ce nu-i împiedică desigur să vorbească în parlament de „frumoasa noastră ţară”, din care nu cunosc decât drumul de la Capşa la Cameră, şi pe cel din gara Sinaia la Cazino.

Dacă protocolul şi-ar putea permite asemenea ironii, ar fi trebuit interzis accesul la Stâna Regală celor care n-au urcat o dată cel puţin în viaţa lor Piatra Arsă. Propun pentru viitor această măsură oficiului de turism.

Încolo, omul nostru politic avea dreptate: e foarte frumos aici. Pregătirile pentru dejun n-au sluţit peisagiul. Deşi mesele sunt luxos aranjate şi deşi întreg aparatul monden e intact, ai impresia unui imens prânz pe iarbă verde.

Pe pajiştea din dreapta stânei, în aer liber, s-au întins nenumărate mese, în jurul mesei regale. De o parte şi de alta, două fanfare ale regimentelor de gardă, iar departe, pe dealul din faţa Pietrelor Arse, nenumărate grupuri de privitori şi privitoare, venite în excursie să mănânce în pădure şi să primească, fără calitate oficială, defilarea maşinilor ce aduc atâţia convivi bine dispuşi şi – mai ales – înfometaţi.

Înaintea dejunului, se dezveleşte o mică placă de metal, fixată în stânca cea mare a stânei, placă reprezentând intrarea Domnitorului Carol şi a Doamnei Elisabeta în Sinaia, întâmpinaţi de un grup de păstori.

Prea complicată geografia mondenă a ospăţului, pentru a vă da orientări precise. Lumea s-a distribuit puţin la întâmplare, foarte puţin, dar destul pentru a produce mici încurcături simpatice. Asta măreşte spontaneitatea acestui dejun, atât de neriguros. Domnul D. R. Ioaniţescu şi-a pierdut locul, d. Mihai Popovici soţia. Primul se refugiază între ziarişti, al doilea îşi găseşte doamna la masa Principesei Bibescu, de unde o răpeşte pentru o masă guvernamentală.

Opoziţia şi majoritatea, politica şi presa, diplomaţia şi literatura, mănâncă într-o totală confuzie de competenţe.

E amuzant valul de lachei şi oameni de serviciu ce coboară şi urcă permanent dinspre stână cu imense tăvi de argint, repede consumate ca într-un ospăţ biblic.

(Câteva cifre: sunt 112 chelneri şi au fost întrebuinţaţi 8 bucătari, deşi mâncarea a fost preparată în oraş, la castel, şi adusă aici gata. Numai mămăliga s-a făcut pe loc, la stână, în nişte imense ciaune, desprinse parcă dintr-o povestire de Hogaş).

În meniu, un singur fel de „culoare locală" (dacă se poate spune): sarmale cu mămăliguţă.

Printr-o potrivire excelentă între muzele respective, ale bucătăriei şi ale muzicii, sarmalele sunt anunţate de un cântec de fluier ciobănesc.

Ce s-a întâmplat?

Fanfara militară a tăcut brusc întrerupând veşnic cunoscutul menuet de Beethoven, pe care îl începuse – iar de sus, din pădure, şi-a făcut apariţia un cioban ca din basme, cu căciulă, suman şi fluier. „Îi zice" o doină şi coboară rar spre noi. La mijlocul drumului se opreşte, îşi ascunde fluierul şi îl schimbă cu un instrument invizibil: o frunză. Confraţii noştri străini, sârbi, cehi, francezi, italieni, ne cer uluiţi explicaţii.

Şi toată lumea aplaudă.

După care ne întoarcem la un vals vienez şi la al treilea fel din meniu, o friptură fără specific naţional.

Cartierul general al Sinaiei politice – hotelul Palace – care a fost deşert câteva ceasuri, reînvie pe la orele 4, când lumea se întoarce în oraş. Ascensoarele funţionează grăbite, telefoanele sună, uşile se deschid şi se deschid cu zgomot.

Biroul presei, la parter, lucrează febril.

„Singurii oameni cari lucrează aici" – remarcă un subsecretar sincer (nu spun cine).

Totuşi, mai sunt trei oameni cari nu şomează: d-nii Beneš, Jevtič şi Titulescu. Aseară, au plecat în mijlocul concertului Enescu, pentru a doua şedinţă a Micii Antante. Astăzi, nici nu s-au întors bine de la stână şi – în timp ce toată lumea se odihneşte la cafea neagră sau la ruletă – ei singuri muncesc oficial şi riguros.

În aşteptarea comunicatului, gazetarii se amuză organizând un concurs ireverenţios: cine poate ghici mai exact tremenii comunicatului aşteptat?

Să fim sinceri: jocul e facil – şi nu e de mirare că sunt mulţi câştigători.

Dar să terminăm cu ocupaţiile futile. Ora 9: recepţie de gală la Peleş. Începute somptuos, sărbătorile se termină somptuos.

DUPĂ SERBĂRI...

E probabil greu să fi martorul de aproape al unor mari fapte şi să le înţelegi în tot ce ascund sau revelează ele dincolo de primele aparenţe. Depărtarea de cel mai bun prieten al omului care vrea să privească şi să priceapă.

Ne-am întrebat de câteva ori, zilele acestea, la Sinaia, dacă din acel nesfârşit şir de jobene festive, era vreunul care să adăpostească o minte doritoare de a medita la sensul atâtor străluciri, la care participa în baza unei cărţi de invitaţie.

Omul politic şi omul oficial sunt două specii intelectuale de rang inferior. Omul oficial mai ales. Oricine ai fi în viaţa ta intimă – e aşa de dificil să nu fi un cabotin în viaţa publică.

Am văzut la Sinaia personagii preocupate de coada fracului lor, de locul rezervat în tribună, de locul rezervat în maşină („să nu fie lângă şofeur – că nu merge”), am văzut oameni serioşi umblând după fotografi şi făcând curte aparatului de cinematograf, i-am ascultat vorbind şi i-am privit agitându-se, i-am urmărit cum „se poartă” pe ei înşişi cu ostentaţie ca într-o vitrină, cu patru pereţi de sticlă – dar n-am întâlnit pe nici unul în stare să spună cu trei vorbe simple ce anume se petrece la Sinaia în aceste zile. Nici nu ştiau, nici nu-i interesa. Fiecare ţi-ar fi vorbit bucuros de el: Eu şi Peleşul. Eu, Dumitrescu – Eu, Stănescu – Eu, Popescu.

Am înţeles la Sinaia că o serbare se face de unii şi se trăieşte de alţii. O făceau aceşti domni miniştri, foşti miniştri, directori, foşti directori, prezidenţi, foşti prezidenţi – şi o trăiau oamenii simpli care se îngrămădeau în spatele cordoanelor de jandarmi, cu o voie bună nesfârşită, cu o încântare ce trecea de-a dreptul, peste umerii oficiali, spre Rege.

Am scris-o de câteva ori în scrisorile trimise din Sinaia şi nu mi se pare inutil să o repet: ce era mai frumos acolo, era aerul familiar al acestor sărbători, fastuoase desigur, foarte fastuoase, dar nici un moment rigide, nici un moment convenţionale. Eram cu toţii într-un parc prin care ne plimbam fiecare după ce se întâmpla să fim, unii în frac şi cu decoraţii, alţii în *trench-coat*, cu mâinile în buzunar. Nu ştiu cum era în frac, dar personal nu mi-aş fi dat locul meu incomod de trecător în haine *gris*.

Tradiţia de ospitalitate a Peleşului, unde omul de pe stradă poate veni până sus pe terase, fără să se legitimeze şi fără să fie suspectat, nu a fost călcată nici în aceste zile oficiale – şi oricine, cel din urmă simplu om de treabă se putea găsi de nenumărate ori la trei paşi de rege, regine şi prinţi, într-o apropiere ce nu distruge miragiul grandoarei, dar întreţine între palat şi oraş o cordialitate nuanţată de o parte cu respect, de cealaltă parte cu bunăvoinţă.

Lucrul acesta nu este fără semnificaţie. Căci vedeţi, în acest stat în care cel din urmă birocrat este în funcţiunea sa un fel de monstru abstract, inaccesibil, intratabil şi depărtat, în statul acesta în care o poartă de minister este o poartă de cetate, o semnătură de secretar general este o pecete mistică şi un ordin de prefect este un pumn al destinului, în statul acesta plin de figuranţi ţepeni şi de tirani civili, singura realitate vie, amicală şi deschisă este dincolo de tot acest eşafodaj legal şi sterp.

Pe Rege îl poate vedea oricie. Drumul către el nu-l închide nici un text de lege şi nici o măsură de ordine publică. Amintiţi-vă câte scrisori i-au fost trimise, din cine știe ce pierdute sate, peste capul tuturor autorităților ierarhice, de cine știe ce necăjiți oameni care știau din instinct, că dacă toate porțile sunt închise, una singură rămâne totdeauna primitoare.

Poate că asta este în primul rând superioritatea oricărui regim de prestigiu, asupra oricărui regim de ordine juridică: îl pune înainte pe om. Nu există text de lege pe care viața să nu-l depășească, să nu-l facă insuficient, strâmt și brutal. Dar un om, un om viu, judecător al altora și judecător al său, merge mereu cu această viață, prea inegală și frământată ca să intre într-un paragraf. Marele secret este să facă ca omenia să fie măsura lucrurilor – nu principiile și teoriile.

Sărbătorile regale au darul de a asocia mulțimea la inițiativele tronului. Prin participarea anonimă a celor mulți se capătă un fel de ratificare colectivă a ceea ce se leagă și se dezleagă sus, ratificare mai puternică și mai directă decât a unor urne etern falsificate, căci votul cetățeanului se poate falsifica, dar surâsul liber al omului de pe stradă, niciodată.

PE LACUL LEMAN...

Ce se întâmplă la Geneva, de când s-a deschis noua sesiune a Societății Națiunilor, este de o monotonie care întrece toate resursele de plictiseală ale acestui oraș profund plictisit.

Cu doi ani în urmă, luna septembrie însemna pentru placida cetate elveţiană o strălucitoare deschidere de stagiune. Nu era un eveniment politic. N-a fost niciodată un eveniment politic. Dar era un fel de Salzburg al diplomaţiei, un fel da Beyreuth al politicii externe, un fel de oraş muzical, reşedinţă de premiere europene la care era de „bonton" să-ţi faci apariţia.

Probleme n-au fost niciodată acolo. Aţi băgat de seamă că ori de câte ori s-a ridicat o chestiune cu adevărat serioasă, ea a fost transportată aiurea, departe de Geneva şi de Societatea Naţiunilor? La Lausanne, la Londra, la Paris, la Stressa, la Roma – oriunde în sfârşit, numai la Geneva nu? Lacul Leman era păstrat exclusiv pentru viligiatură şi pentru şedinţe inocente.

Dar şi aşa, cu această neseriozitate ironică ce i-a fost dedicată din capul locului, Geneva a fost până prin 1931 un punct apreciabil pe harta politică europeană. Se ridicau acolo parole de succes, erau puse în circulaţie formule, se aşteptau dezlegări. Geneva era în Europa un ferment uşor, fără pătrundere adâncă, fără priză asupra marilor decizii, fără valoare în ordine practică, dar care aducea an cu an o incontestabilă înviorare în viaţa politică externă a continentului.

Luna septembrie era anul nou al Europei. Era revelionul ei politic – şi vorba asta nu are nimic peiorativ, căci era acolo vaga emoţie pe care o au oamenii totdeauna pe pragul începuturilor – fie că e un început de an, un început de amor, un început de afacere.

La Geneva, aveam o dată în 12 luni putinţa de a face socoteli melancolice pentru trecut şi socoteli înviorate pentru viitor – ceea ce era naiv, dar sănătos.

Astăzi, telegramele care ne vin de acolo sunt de o platitudine supremă.

Un exemplu: „Raportul propune ca preşedintele consiliului Societăţei Naţiunilor să fie autorizat a fixa, de acord cu raportorii şi cu secretarul general, data convocărei unei conferinţe diplomatice chemată să examineze proiectul de convenţie elaborat de comitetul economic asupra unor chestiuni veterinare”.

Pacea lumii poate dormi liniştit, de vreme ce Societatea Naţiunilor veghează „asupra unor chestiuni veterinare”.

UN PELERINAJ LA MEDAN

Louis-Ferdinand Céline, autorul acelui răsunător *Voiaj la capătul nopţii*, care a fost în anul literar trecut cartea europeană cea mai citită, a condus duminecă la Medan, în Franţa, pelerinajul anual la mormântul lui Émile Zola.

E în acest fapt o recunoaştere de filiaţie literară, uşor de stabilit – dar este şi altceva. Fără îndoială, Céline reprezintă în 1933 exact ceea ce Zola reprezenta în 1883: un scris vehement, cu rădăcini în masele populare imediate, un scris fără ambiţii artistice, impur, aspru şi dezordonat, dar vibrând de violenţă şi animat de o sumbră pasiune pentru aspectele abjecte ale vieţii, pentru orizonturile ei inferioare, pentru zbuciumata ei platitudine. La 50 de ani distanţă, Céline repetă apariţia de romancier pamfletar a lui Zola – şi această apariţie este întâmpinată acum ca atunci, de aceleaşi atitudini contradictorii, pătimaş entuziaste sau pătimaş negative.

Dar nu această înrudire de ordin artistic, este mai interesant de descifrat în pelerinajul la Medan, ci în primul rând o semnificaţie de orientare socială.

Zola a fost un detestabil scriitor.

A fost însă în acelaşi timp sau înainte de orice, un scriitor combatant. Pelerinajul la Medan nu se adresează artistului şi luptătorului de stânga, ci luptătorului pur şi simplu. Nu cauzele pe care le-a servit s-au comemorat duminecă, ci faptul că le-a servit.

Se simte din ce în ce mai mult în lumea scriitorilor de cărţi, panica de a nu rămâne în afara marilor lucruri ce să petrec, vădit sau în ascuns, în viaţa mulţimilor. Sunt deplasări formidabile de straturi sociale, sunt furtuni şi apusuri, sunt zori şi prevestiri, de la care cine ţine un condei în mînă simte că nu poate fi absent, căci această absenţă ar fi mai gravă decât o abdicare, ar fi de-a dreptul o fugă din faţa vieţii.

„Populism” e un termen prea artificial pentru a indica, necesitatea sufletească, nu literară, a acestei întoarceri spre mulţime, a acestei reintrări voluntare în cursul destinului colectiv. Céline este „unul din cei mulţi”: un om care a ieşit din rânduri şi vorbeşte cu brutalitate şi dezgust despre tot, despre absolut tot.

Dar nu numai el, care vine din straturile anonime ale masei, simte această tragică și urgentă nevoie de a ridica glasul în fața dramei de a trăi astăzi, ci și scriitorii-artiști, cei ridicați din academii și saloane, simt cât de sterpe devin voluptățile lor estetice, departe de rumoarea străzii, rumoare a tragediilor cotidiane, fără nume. Iată-i de aceea întrebându-se prin anchete și interviuri ce e de făcut în fața catastrofei. Ca și cum asemenea întrebări pot căpăta altfel de răspunsuri, decât prin fapt și acțiune.

ATENTATUL DE LA VIENA

Trebuie să recunoaștem că atentatul de la Viena nu a fost o surpriză. Fie că a lucrat din propriu îndemn, fie că a executat o indicație politică, tânărul Dertil îndreptând o țeavă de revolver asupra cancelarului Dollfuss, a făcut un gest ușor de încadrat în datele situației austriece.

Nebuni, maniaci și exaltați se găsesc oriunde și oricând. Și nu caută nimeni să descifreze rațiuni politice în gesturile unui sărit din minți. În 1932, Paul Doumer, bătrânul și îndureratul prezident al republicii franceze, cădea sub bătaia unui revolver cu desăvârșire iresponsabil. Nu funcționa acolo decât un trăgaci și o capsă – în nici un caz o conștiință sau o pasiune.

Este exclus ca acest Dertil să fie și el un dement? Un Gorgulov austriac? Nu, exclus nu este.

Dar, de astă dată, chiar nebun fiind, atentatorul acesta loveşte cu un suspect simţ de oportunitate.

Prea la timp ar fi murit Dollfuss, dacă nenorocirea ar fi făcut să moară, prea la timp, pentru ca în această obscură afacere să nu fie o puternică prezumţie de complicitate politică. Nu un revolver să fi fost la mijloc, ci, Doamne fereşte, o febră tifoidă sau un trăznet picat din cer – şi tot ar fi fost justificat să credem că medicina şi meteorologia s-au amestecat aici din patimă politică.

Este Dertill naţional-socialist? Nu este? A împuşcat din ordin? A împuşcat din proprie iniţiativă?

Discuţie zadarnică. Presa austriacă afirmă, presa germană neagă. Dovezi certe nu se vor găsi nici de o parte, nici de alta – iar Dertil se va prezenta în faţa judecătorilor săi cu numai două corpuri delicte: un revolver şi o carte. Revolverul este al lui, iar cartea este a tatălui şi maestrului său, Raymond Gunther, sumbru ideolog de extremă dreaptă.

Ar fi un al treilea corp delict de implicat în proces, dar acesta nu va putea fi adus la bară: conjunctura austriacă.

Lucrurile au ajuns în Austria într-o fază în care o desfăşurare a lor liniştită nu mai poate fi sperată. Tot ce era hibrid şi neviabil în alcătuirea acestui stat a trecut din forma crizei latente, la o formă acută, convulsivă şi vehementă. Toate problemele falsei structuri austriece se află astăzi la suprafaţă, deschise ca o rană complexă pe care un cuţit interior o lărgeşte permanent în toate sensurile. Şi tot ce se încearcă pentru calmarea catastrofei este inutil, dezorientat, lipsit de eficacitate. Un guvern „tare" cu Dollfuss, sau un regim fascist cu Starhenberg, sau o dictatură militară cu Vaugoin – toate bazate pe dubla paralizare a Vienei socialiste şi a Tirolului hitlerist, toate sunt simple şi artificiale formule de temporizare, de confuzie, de oprire în loc.

În această totală descumpănire, cancelarul Dollfuss ocupă un loc de dificultăţi maxime şi încearcă să consolideze o poziţie dintre cele mai precare.

Trebuie să convenim că pune în această cauză o tenacitate şi o bună credinţă incontestabile.

Incontestabile, dar şi inutile. Nimeni nu luptă astăzi în Europa cu mai multă încordare şi cu mai puţine şanse. Într-un fel, nu este exagerat să spunem că efortul acestui bărbat este eroic, eroic în chiar inevitabila lui înfrângere. Cei care nu văd în Dollfuss decât un poliţist, meschinizează din rea credinţă sau din prostie portretul unui catolic de clasă superioară. Destinul lui, acţiunea lui, directivele acestei acţiuni, sunt într-adevăr cu mult peste nivelul unei politici poliţiste.

Dar asta nu schimbă nimic în mersul lucrurilor. Cincisprezece ani Austria a trăit pentru Anschluss, cu acest obiectiv, cu acest ideal, cu această justificare.

Nimeni n-a făcut excepţie, nimeni nu s-a abătut de la această linie.

Nici social-democraţii. Pe sub mână sau direct, toate guvernele austriace au întreţinut mişcarea de apropiere austro-germană.

Anschlussul politic nu era pentru moment posibil, dar s-au încercat nenumărate alte formule de Anschluss: economic, financiar, cultural. Negociinduşi continuu independenţa, Austria nu părăsea nici un moment gândul de a şi-o pierde totuşi într-o zi, de bunăvoie, în braţele Germaniei.

Aceasta a fost constanta politicii austriace de la 1918 până azi, până la Hitler şi Dollfuss. Indiferent de partide – indiferent de regimuri, Austria, alimentată cu banii marilor puteri, trăia cu resortul sufletesc al unei Mari Germanii. Protocolul vamal austro-german din 1931 nu l-au făcut hitleriştii, ci – dacă nu mă înşel – socialiştii şi centrul. Ori, în termeni sinceri, acest protocol se chema Anschluss pur şi simplu.

Iată-l însă pe Dollfuss în obligaţia de a schimba în 1933 cursul a 15 ani de viaţă austriacă şi de orientare politică.

Iată-l în situaţia de a se ridica împotriva unei stări de spirit şi de fapt, pe care au creat-o toate partidele la un loc, inclusiv partidul său personal, şi de a întoarce brusc sensul unor relaţii cultivate lent şi metodic.

Încercarea poate fi în teorie justificată.

În fapt ea este sortită căderii. Dollfuss se luptă mai puţin cu Hitler, cât se luptă cu cei 15 ani de acţiune austro-germană la care şi el, ca atâţia alţii, a colaborat în trecut. Iar tânărul atentator Dertil, dement sau responsabil, trage în numele acestor 15 ani care nu mai pot fi astăzi anulaţi – căci e prea târziu.

Austria a jucat pe două tablouri, pe al Europei şi pe al Germaniei şi astăzi a venit ceasul să-şi clarifice jocul. Toate nesincerităţile se plătesc, chiar cele mai strategice.

CRIZĂ DE GUVERN ÎN SPANIA

Încă un guvern căzut. Şi încă unul care se formează greu, după lungi ezitări, după inutile controverse, după nesfârşite tranzacţii.

Cabinetul Lerroux a picat peste noapte, prin surpridere, fără justificare. Ca toate guvernele spaniole de la formarea republicii încoace. Cabinetul Sânchez Román întârzie să se facă.

E o poveste care se repetă cu monotonie. Cad guverne, se ridică guverne, se convoacă noi cortesuri, se dizolvă cortesuri – şi totul e de prisos: viaţa politică spaniolă rămâne mereu confuză, mereu bătută de vânturi capricioase, mereu lipsită de orientare.

Este la drept vorbind ceva fals, ceva profund fals în structura acestui stat nou, care îşi imaginează că a făcut o revoluţie şi care în realitate n-a izbutit decât să escamoteze o revoluţie.

Criza spaniolă dinainte de martie 1931 şi de plecarea lui Alfons al XIII-lea, era o criză de structură. Toţi gânditorii politici spanioli, de la Unamuno la Gasset, au spus-o şi continuă să o spună. Ceea ce i-ar fi trebuit unei Spanii noi ar fi fost o revoluţie, dar o revoluţie de valori spirituale şi sociale, o punere a statului pe baze noi, o rezolvare curagioasă a problemelor nu de politică, ci de viaţă spaniolă.

Între ce trebuia şi ce s-a făcut, este însă o teribilă prăpastie. Revoluţia au gândit-o câteva spirite profunde, dar au făcut-o câţiva politicieni superficiali. Şi asta i-a fost nefericirea.

„Politicianizarea" revoluţiei spaniole echivalează cu anularea ei. E naiv să se creadă că înlocuirea unui Bourbon militar cu un Zamora civil, poate să antreneze vreo schimbare serioasă în destinul unei istorii. Asta este cel mult birocraţie, parlamentarism şi literatură. Spania a încercat în 1931 o revoluţie democrată – specie care este anacronică în acest veac şi inutilă. Cu mai multe şanse şi cu mai multă seriozitate – social-democraţii germani n-au încercat nici ei altceva în noiembrie 1918. Ce a ieşit s-a văzut.

Nu este loc în aceste timpuri decât pentru revoluţii de ordin social. Politica rămâne irevocabil pe planul al doilea – şi tot ce se face în această ordine este obligatoriu steril.

Spania ispăşeşte faptul de a fi ignorat acest adevăr. Ea se joacă deocamdată „de-a lupta parlamentară" în timp ce în adânc, în rândurile tulburi ale masei, se zbat surde marile probleme gâtuite. Provizoriu şi insuficient gâtuite.

„CUM SE FURĂ IDEILE SALVATOARE"

Domnul profesor Iorga – într-una din acele scurte şi savuroase urecheli pe care le distribuie zinic prin articolul său din „Neamul Românesc" colegilor săi întru politică – polemizează cu „proprietarii de idei". Pe d-sa îl amuză şi îl indignează oamenii politici care după ce luptă ani întregi pentru o soluţie sau pentru un punct de vedere, împotriva unui lung şir de adversari, se supără în ziua în care aceşti adversari abandonează vechile poziţii şi le adoptă pe cele noi pentru a realiza ei soluţiile pe care, nu cu mult înainte, le contestau.

Domnului profesor nu-i place această revendicare de proprietate intelectuală. „Patentaţi-vă" exclamă d-sa cu ironie, sfătuindu-i astfel pe „propietarii de idei" să-şi breveteze ideile ca să prevină orice expropiere.

Iată o ironie pe care n-o aşteptam. Din partea d-lui Iorga mai puţin decât din partea oricui. Căci d-sa nu poate ignora tristul tratament pe care practica politică l-a administrat, în continuu la noi gândirii politice. Tot ce s-a gândit coherent şi valabil în ordine politică a fost compromis şi anulat de îndată ce a încăput pe mâna sterilă a omului de partid.

Noi am găsit mijlocul de a face zadarnice toate luptele publice: căci niciodată poziţiile respective într-o controversă n-au fost destul de nete, pentru ca sfârşitul luptei să fie concludent. Între punctele de vedere cele mai radical opuse, noi suntem în stare să găsim la urma urmelor mijlocul de a le confunda fără greutate. Uite aşa, ca românii imparţiali.

Viaţa noastră publică nu suferă atâta de lipsa strigenţii morale, cât de o totală lipsă de strigenţă intelectuală. Ne lipseşte cu desăvârşire noţiunea de „incompatibil".

Nimic nu ne angajează, nimic nu ne obligă. Petecul ăsta de hârtie este alb, dar nu e exclus să fie şi negru – iar, dacă d-ta ţii cu tot dinadinsul, poate în definitiv să fie şi puţin bleumarin.

Toate partidele noastre trăiesc într-o confortabilă indiviziune de idei şi e tare comic să afli că există între ele deosebiri „programatice”. Deosebiri programatice care – slavă Domnului – nu le împiedică niciodată să-şi sară reciproc gardurile şi să se plimbe prin ţinuturile adverse.

Găsiţi în toată istoria partidelor româneşti o singură problemă, *una singură,* faţă de care ele să fi avut atitudini definitv deosebite şi care până la urmă să nu fi eşuat în cele mai lamentabile tranzacţii. Găsiţi o singură controversă durabilă. Una singură, pe care timpul să nu o fi escamotat.

„Furtul de idei” salvatoare sau nesalvatoare, acest furt de idei de care îşi râde domnul profesor Iorga este legea generală a politicii noastre. Un furt ce se comite cu ingenuitate şi se suportă cu indulgenţă.

Nu e loc să facem aici istorie politică – şi ar fi de alfel şi inutil căci abundenţa exemplelor o face de prisos. Dar amintiţi-vă oricum cazul lui Vintilă Brătianu care timp de şase ani a terorizat finanţele româneşti cu visul absurd al revalorizării, în ciuda opoziţiei care îi ridica drept răspuns formula stabilizării monetare.

Neuitatul nostru Titus Enacovici (care furniza atunci opoziţiei prin „Cuvântul” toate justificările documentare ale campaniei) scria aici negru pe alb că „revalorizarea” lui Vintilă Brătianu este o pură demenţă. Era brutal desigur. Nu uitaţi însă că se angajase pe această temă o luptă care, în mod normal, nu-ţi dă decât dreptul să învingi sau să pleci.

Ei bine, Vintilă Brătianu nici n-a învins, nici n-a plecat. A rămas să realizeze el o stabilizare în care nu crezuse, pe care o sabotase, contra căreia luptase cu toată tenacitatea lui. Acest fanatic se convertise în ultimul ceas.

Nu e un caz. E un exemplu. Un exemplu din zece mii. În fond, ce altceva face d. Virgil Madgearu în 1933, decât făcea Vintilă Brătianu în 1928? Aplică şi d-sa idei şi soluţii care nu-i aparţin, pe care le ia din mâna adversarilor săi şi în care, după ce le-a contestat necruţător, începe să creadă.

Aţi putea spune că, la urma urmelor, nota nu are nici o importanţă. Că ce interesează în destinul unei idei nu este persoana celui ce o realizează. Se poate. Întrebarea este însă dacă ai fi luptat contra unei soluţii, nu te face inept pentru aplicarea ei. Nu e vorba numai de o incompatibilitate morală: este în primul rând o incapacitate organică. Una este să gândeşti o directivă politică – şi alta este să o împrumuţi.

Vintilă Brătianu a făcut stabilizarea. Dar – vai! – cum a făcut-o!

Virgil Madgearu face revizuirea datoriilor publice (sau cel puţin o încearcă) – dar, vai!, cum o face!

D. profesor Iorga se înşeală poate când propune în ironie sancţiuni pentru „furtul de idei". Aceste sancţiuni există, chiar dacă nu se văd.

NU VA RESPECTA CONTRACTUL...

Luni, la şedinţa consiliului general al municipiului Bucureşti, în cursul dezbaterilor asupra unui contract pentru pavarea străzilor din centru, un consilier liberal a declarat ritos că „partidul liberal nu va respecta contractul".

Noi în chestiuni de pavaj nu ne pricepem. Dar aici nu e vorba de pricepere.. La urma urmelor, cine din consiliul municipiului ştie mai mult decât noi? Decât mine, decât dumneata, decât dumnealui? Asta nu-i împiedică pe aceşti scumpi consilieri să discute probemele tehnice ale unei afaceri care, nici vorbă, este pe o zecime tehnică şi pe nouă zecimi afacere.

Ce reţinem însă din dezbaterile fierbinţi ale consiliului general este războinica declaraţie mai sus citată: partidul liberal nu va respecta!

Asta înseamnă în primul rând că acest partid liberal va fi în situaţia de a respecta sau a nu respecta ceva. Asta înseamnă că va fi întrebat, pentru a putea spune da sau nu şi că acest „da" sau „nu" va cântări în vreo balanţă oarecare.

Inocente iluzii liberale, care aleargă zilele acestea pe uliţe, prin tramvai şi restaurante, de-i înviorează pe partizani şi îi deprimă pe cetăţeni: venim, venim, venim.

Ce va rămâne din aceste vesele aşteptări de toamnă – se va vedea. Iarna ne-o va spune. Dar pentru a şti ce va rămâne pe urma teribilei declaraţii a consilierului liberal, nu e nevoie să aşteptăm nici întâia zăpadă. Asemenea grozave ameninţări au mai răsunat sub bolta politicii româneşti, mai grozave chiar, mai revoluţionare şi – de! – nu e prea greu de spus ce s-a ales de ele.

Nu vom respecta! Îl ţineţi minte pe d. Iuliu Maniu care, în parlament, între petarde şi fiole de hidrogen sulfurat, jura în faţa urnei care consfinţea constituţia brătienistă, jura că nu o va respecta? N-a trecut multă vreme şi acelaşi domn Maniu şi-a făcut din acest respect refuzat o lege personală şi o întreagă politică.

Vi-l amintiţi pe d. Madgearu, care şi el jura că nu va respecta împrumutul tratat de guvernul liberal în străinătate? O lună mai târziu, d. Madgearu, venit la ministerul finanţelor, respecta, respecta totul, respecta de foc.

Toţi sunt la fel, toţi până la unul. Sunt gata să respecte nu importă ce, nu importă cum, nu importă când, să respecte până la sărutarea cipicilor toate prostiile din lume, numai să-i pui pe scaunul puterii, care este scaunul tuturor respecturilor.

Respect, un cuvânt compromis.

PESTE UN SFERT DE MILIARD!

Opera Română, cea mai răguşită instituţie naţională, se pare că este între viaţă şi moarte. Foştii ei concesionari tratează de vreo şase luni cu ministerul instrucţiunii, agitând câteva cifre de milioane ca pe nişte disperate baloane de oxigen. Inutil însă. Cel puţin deocamdată, inutil. D-nii Georgescu şi Buzescu, după un efort de abnegaţie, s-au oferit să renunţe la vreo două – trei dureroase milioane – şi cu toate acestea lucrurile tot în loc stau. Cultura română este în primejdie de a nu mai fi însufleţită de geniul lui Giuseppe Verdi. Iar cetăţeanul român e ameninţat să nu mai poată asculta, cu bilet de favoare, *La donna e mobile*.

Se pot spune împotriva desfiinţării Operei Române nenumărate lucruri. Unele foarte serioase. Cu siguranţă însă că cel mai nefericit argument ce se poate invoca este cel tipărit mai ieri, din vădită sursă oficială, într-un ziar de teatru.

Cităm: „De şase luni instituţia pentru care s-au cheltuit în ultimii zece ani peste un sfert de miliard e ameninţată cu desfiinţarea".

Peste un sfert de miliard? Nu ştiam. Într-adevăr, nu bănuiam că dezastrul are asemenea proporţii. Concesionarii lui Puccini ne comunică acest lucru şi le suntem sincer recunoscători pentru informaţie.

Aşadar, vreo 300 de milioane a consumat instituţia de lângă Cişmigiu în aceşti ani. Unde sunt? În cartoane, în zdrenţe şi – pardon de expresie – în buzunare.

Ce a rămas pe urma lor? Nimic. Un vast, total şi decisiv nimic.

Între timp, neplătiţi de nimeni, luptându-se cu mizerii eterne, fără subvenţii, fără lefuri, de cele mai multe ori la marginea acestui stat cultural care nu-i ştie şi nu vrea să-i ştie, câţiva oameni, câteva conştiinţe de elită, câteva inteligenţe de prim ordin, lucrau pe cont propriu, scriind cărţi, ridicând probleme, angajând procese de idei.

Cultura română o face cine? Antreprenorul de voci răguşite sau intelectualul? Opera italienească sau cartea de gândire şi creaţie? Câţi bani a cheltuit statul pentru romanul românesc, ajuns astăzi la un nivel incontestabil superior şi sortit unui destin dintre cele mai durabile? Câţi bani a cheltuit statul pentru cele două-trei cursuri universitare originale pe care, într-un noian de mediocrităţi, le-au creat la noi, pe seama lor, doi sau trei profesori tineri? Câţi bani, în sfârşit, a cheltuit pentru creaţiile autentice în muzică, pentru cele câteva piese simfonice datorite compozitorilor noştri moderni, editaţi ... în străinătate?

Un sfert de miliard pentru *Traviata*. Şi câte alte sferturi de miliard pentru *Tebaida*? S-ar spune că destinele culturii acestei ţări sunt în stăpânirea exclusivă a cabotinilor şi că spiritul culturii este totul în gâtlejul unei soprane care ştie să ia uneori, la Paşte şi la Crăciun, în matineurile populare, un „si de sus”, aproximativ.

Opera Română poate răposa liniştită. Istoria noastră culturală va suferi cumplit şi ... se va resemna.

DALADIER

Congresul de la Vichy al radical-socialiştilor francezi s-a terminat cu o moţiune ce trebuie să semene grozav cu toate moţiunile tuturor congreselor acestui partid optimist şi placid de la facerea lumii până azi. Apel la democraţie, apel la concordie universală, încredere în simţul de orientare al maselor electorale etc., erc.

Totuşi, dincolo de această literatură festivă, nu se pot contesta dezbaterile ce abia s-au terminat, un simţ realist surprinzător pentru o confrerie democrată franceză. Intervenţiile d-lui Daladier au fost sobre, scurte şi nete cel puţin în materie de politică externă.

Poate nu e o întâmplare că acest congres coincide cu ultimul proiect francez de dezarmare, pentru prima oară neted, practic și cu precizări tehnice serioase.

Până acum poziția Franței față de problema dezarmării se ascundea în dosul celei mai vagi formule: *securité d'abord*. Asta era tot ce știa să spună Franța pacifistă presiunilor internaționale sincere sau perfide, dar oricum insistente pentru dezarmare. „Întâi securitate" era o parolă ce îndreptățea cele mai febrile acțiuni de înarmare. Căci „securitatea" aceasta mult invocată nu era decât un element psihologic, greu de fixat, în timp ce problemele dezarmării erau pur tehnice.

De astă dată, proiectul francez are o limpezime inginerească. Chestiunea a fost formulată scurt și exact cu înlăturarea oricărei arguții. Asta și explică de altfel puternicul succes actual al Franței în cadrul conferinței dezarmării.

Cui se datorește acest reviriment de simț practic și de orientare realistă de două ori verificate – o dată în politica internă, prin congresul de la Vichy și a doua oară în politica europeană, prin dezbaterile asupra dezarmării?

Spiritului general al timpului în primul rând, desigur, care nu-i mai permite democrației vorbărețe distracții de elocință și o silește la atitudini lămurite. Dar, aproape în aceeași măsură, unui om politic pe care nimeni nu l-a lămurit, nimeni nu l-a sperat, până în ziua în care, ieșit din cea mai obscură combinație parlamentară, s-a revelat, spre surpriza tuturor, un incontestabil șef de guvern. Prezidentul Daladier a fost până în toamna lui 1932, cel mai vag democrat radical, cel mai nedefinit şi sentimental parlamentar de stânga. Pus în fruntea unui cabinet, sortit să cadă în 14 zile, a rămas în acest loc „provizoriu" un an încheiat, cu şanse de a-şi perpetua multă vreme constructivul său provizorat.

E ciudat de observat cum îşi recrutează Franţa oamenii de întâia mână prin jocul aparent al întâmplării, prin colaborarea anonimă a culiselor, prin colaborarea involuntară a socotelilor parlamentare dejucate. Şi e ciudat cum ştie ţara aceasta de politicieni şi birocraţi, să-şi descopere când îi trebuie, într-un elector, un tehnician.

PĂRĂSIM POLITICA – ŞI INTRĂM ÎN GEOGRAFIE

La Sofia, în cursul declaraţiilor politice amabile cu reprezentanţii guvernului bulgar, d. Titulescu a invocat încă o dată spiritul Genevei. E un tic profesional – sau e un simplu salut nostalgic. În nici un caz, nu poate fi un îndreptar pentru cine vrea să caute un înţeles serios vizitei la Sofia, vizită pe care noi o aplaudăm ca pe un început de întoarcere la treburile noastre proprii, nu cu spatele spre Europa, poate, dar în orice caz şi în primul rând cu faţa spre noi şi spre realităţile noastre locale.

Presa bulgară salută în d. Titulescu „un maestru al politicii internaţionale". Noi, mai modeşti, salutăm în d-sa, în această împrejurare, un „ministru de externe al României" regăsit. Calitate mai puţin vastă, dar nemăsurat mai precisă şi mai creatoare.

Numai aşa, sub semnul Bucureştilor, nu sub steagul Genevei, respectabil, dar incert, numai aşa vizita aceasta în Balcani poate fi altceva decât un act de curtoazie.

Eşecul repetat al tuturor combinaţiilor mondiale ne dă dreptul să ne întoarcem acasă. După atâtea somptuoase dezastre (Stresa, Geneva, Londra), după ultima cădere de cortină a conferinţei economice, definitiv uitată astăzi, suntem siliţi să ne regăsim cadrele fireşti de acţiune şi de viaţă, cadrele pe care ni le impune modest, gospodăreşte, băbeşte dacă vreţi, aşezarea noastră pe pământ. Părăsim politica şi intrăm în geografie.

Nu se poate spune că n-am fost răbdători. Am încercat cu perfectă bună credinţă să ne situăm în cadrul formulelor care au voit timp de 15 ani să sistematizeze Europa. O Europă sistematizată puţin birocratic, peste legile ei organice, peste fatalităţile ei de neînlăturat. Am încercat oricum. Astăzi (un „astăzi" care durează de câţiva ani) toate aceste formule cad, insuficente, inospitaliere, abstracte.

Obligaţi să punem la dosar, pentru timpuri mai senine, harta politică, o deschidem larg pe cea geografică. Şi aflăm că România e o ţară care se mărgineşte la sud cu Bulgaria, la sud-vest cu Iugoslavia, la vest cu Ungaria, la nord-vest cu Cehoslovacia şi la nord, nord-vest cu Polonia. (Într-o zi vom complecta aceste cunoştinţe, cu descoperirea unui nou vecin, la nord-est şi est, unde Rusia înainte de a fi sovietică sau altcum este Rusia pur şi simplu).

Cu aceste date trebuie să socotim noi şi de aşezarea noastră în cadrul lor trebuie să ţinem seama. Raporturile noastre cu interesele complexe ale tuturor acestor forţe trebuie în primul rând cercetate, cercetate direct, nu prin prizma nebuloasă şi deformatoare a consideraţiilor mondiale, ci simplu şi cuminte prin necesităţile locale şi prin posibilităţile deschise.

„Este o politică strâmtă şi fără orizont" – ar putea replica indignat spiritul mondial. Se poate. Dar de când între legile de viaţă ale unei ţări mici şi necăjite, intră şi obligaţia universalismului?

E o politică strâmtă? De acord. Ceva mai mult: nu e deloc politică. Este numai o supunere la realitate. O ascultare calmă, neambiţioasă, nebruscată a ordinelor pe care ni le comunică zi de zi existenţa acestui stat aici, în acest colţ de pământ unde l-a lăsat Dumnezeu să fie. Asta e tot.

Societatea Naţiunilor – e foarte frumos. Parisul, Londra, Berlinul, Roma – e foarte măgulitor. Dar deocamdată, în aceste timpuri apăsătoare, nu ne priveşte. E un ideal la care visăm şi noi, pentru o zi în care istoria lumii va fi mai confortabilă. Deocamdată, rămânem aici. În geografie.

Problemele noastre sau mai bine zis cadrele în care se plasează problemele noastre sunt două: Balcanii şi Dunărea. Tot ce se află implicat efectiv în aceste două unghiuri de vedere, tot ce este obligatoriu cuprins între aceste orizonturi, obligatoriu prin necesitate obiectivă, prin economie în primul rând – totul ne angajează. Restul? Restul nu e decât politică, dialectică, arguţie.

„Europa centrală”, a cărei organizare o aşteptăm de atâta vreme, trebuie smulsă ca obiectiv din câmpul marilor puteri străine – singure responsabile de faptul că un asemenea organism cu toate şansele de viaţă şi creaţie întârzie să se facă. Ne trebuie o Europă centrală care să nu fie nici a d-lui Tardieu (vezi proiectul dunărean din 1931), nici a d-lui Mussolini (vezi recentul memorandum şi toate încercările anterioare, de sursă italiană), nici a lui Hitler. O Europă centrală care să se facă nu în jurul unei axe politice, ci al unei axe geografice: Dunărea.

Toate tentativele de până azi au căzut, pentru că porneau de la mobiluri exterioare chestiunii. Proiectul Tardieu sau proiectul Mussolini voiau o înţelegere dunăreană pentru că nu voiau altceva.

Era în aceste acţiuni un principiu de negaţie. Franţa nu voia Anschlussul şi de aceea prin ricoşeu voia un bazin dunărean. Italia nu voia Mica Antantă şi de aceea – tot prin ricoşeu – voia tot un bazin dunărean – altul, bine înţeles. Întrebarea este însă dacă Europa centrală trebuie să fie de cetăţenie franceză, italiană, germană, sau trebuie să fie Europa centrală pur şi simplu.

O restabilire de noţiuni geografice trebuie să preceadă, pe Dunăre şi în Balcani, acţiunea României în afară.

„MAI UCIGĂTOR DECÂT TOATE”

În timp ce pagini întregi de gazetă urmăresc zi de zi conversaţiile pentru dezarmare, publicând buletine, când fericite, când deprimante, despre sănătatea păcii europene – presa de ieri ne-a comunicat cu litere perfid de mici, într-un colţ pierdut de pagină, că în sfârşit s-a descoperit „cel mai ucigător gaz din lume".

Slavă domnului! Eram sincer îngrijoraţi. Vedeţi, perspectiva de a muri stupid, prin mijloace empirice, sub bătaia unor arme neperfecţionate, loviţi de un glonte anacronic sau de schijă retrogradă în acest veac de perfecţie tehnică, perspectiva aceasta de a deceda ca nişte analfabeţi ne dezola. Orice ar spune scepticii, nu e deloc indiferentă modalitatea trecerii la cele veşnice. Sunt morţi grosolane şi morţi subtile. Una e să răposezi lovit în cap de un bolovan inconştient în imbecila lui cădere şi alta e să închizi ochii, cu măruntaiele consumate de văpaia complexă a unui gaz.

Nu ştiu bine cum e, fiindcă decesele mele de până acum au fost numai de ordin metafizic. Îmi imaginez însă. Îmi imaginez ce voluptos moment trebuie să fie acel moment al înţepenirii de pe urmă, când, pe piatra de hotar a vieţii, îmbrăţişezi cu gândul toate laboratoarele, toate manualele, toate universităţile, toate raporturile academiilor de ştiinţă, toate izbânzile intelectuale care au colaborat la moartea ta. Că te descompui în pământ odată cu ierburile moarte, ce destin umilitor. Dar să duci acolo cu tine orgoliul decesului tău superior – ce inalterabilă consolare!

Savanţii de la Clermond Ferrand, al căror gaz „cel mai ucigător" îl celebrau telegramele de ieri, au făcut într-adevăr o salvatoare ispravă.

Salvatoare, dar tot insuficientă.

„Noul gaz, ne asigură telegrama, atacă toate părţile corpului, chiar pe cele uscate, având o acţiune de otrăvire celulară”.

„Toate părţile corpului” – e foarte bine, dar mă tem că nu e destul. Căci rămâne totuşi ceva neatacat, ceva aşa de abstract şi de ascuns, aşa de nuanţat şi de fin, încât mă întreb ce gaz va trebui să fie descoperit într-o zi din fundul veacurilor viitoare, pentru ca să ajungă până acolo şi să-l suprime ... Rămâne gustul intim al omului pentru dezastru, înclinarea lui naturală către propria lui distrugere, tâmpenia lui radicală, absurditatea lui răsturnătoare a tuturor bucuriilor, rămâne fuga lui continuă, metodică, sistematică după nefericire, după o nefericire fără orizont şi fără justificare spirituală, după o nefericire trivială, noroioasă, inferioară.

Distrugeţi cu gaze şi cu raze tot, tot până la ultima celulă, distrugeţi tot, absolut tot, şi tot nu veţi fi distrus destul, căci asta, asta va rămâne etern.

SOCIALIŞTII VIENEZI FAC GREVĂ

Congresul social-democrat de la Viena s-a terminat, ca toate congresele social-democrate, cu o rezoluţie de grevă generală ... eventuală. S-au fixat anume patru împrejurări în care partidul va fi gata să dezlănţuie această ultimă luptă.

D. Léon Blum, care asista în calitate de invitat, trebuie să se fi gândit cu melancolie la „grevele generale” pe care și socialiștii săi le votează anual în Franța, ca să-i sperie pe burghezi și să-și facă lor înșiși curaj. Istoria asta cu „greva generală” este un ultim semn de fidelitate marxismului, semn platonic și niciodată realizat.

Rareori însă a fost el mai trist, mai inutil, mai neserios, decât în rezoluția actualului congres de la Viena, ultim refugiu al unei social-democrații în derută, conversând sub protecția poliției și cu concursul aproape ironic al unui guvern jumătate fascist. Amenințarea grevei aruncată de acolo are ceva descurajat.

Socialștii austrieci, sau mai exact socialiștii vienezi (singurii care există în Austria) nu au fost niciodată revoluționari. Contactul lor cu marxiștii ruși în exil, înainte de 1914, era cea mai ciudată împerechere de revoluționari autentici și burghezi camuflați. Bieții „socialiști” de pe malurile Dunării albastre nu pricepeau nimic din confrații lor moscoviți, eroi și profeți, luptându-se cu spiritul birocratic al marxismului austro-german.

Singura acțiune efectivă a socialismului vienez a fost tot de ordin gospodăresc, nu de ordin revoluționar. Ne gândim la opera lor cu adevărat impresionantă în cadrul organizației municipale vieneze. Spitale, căminuri, școli și grădini muncitorești – da. O mișcare muncitorească însă, hotărât nu. Nici altă dată și desigur nici acum, când intimidatul lor congres amenință cu greva generală.

E de întrebat dacă o asemenea tentativă n-ar duce automat la o instaurare a hitlerismului care probabil că nici nu așteaptă altceva decât să vadă guvernul ocupat cu reprimarea unei revoluţii roşii la Viena, pentru ca să poată începe în deplină libertate o revoluţie albă în Tirol. (Albă sau neagră, nu ştiu bine, de când toate culorile lumii au năvălit în politică).

Dar mai e de întrebat, dacă socialiştii au posibilitatea practică de a pune în mişcare o grevă. Ultimele lor încercări parţiale au sucombat rapid. Greva muncitorilor de cale ferată de la începutul lui martie 1933 şi greva lucrătorilor tipografi de la sfârşitul lui martie au eşuat fără prea mari violenţe guvernamentale, din oboseală, din lipsă de rezistenţă morală şi mai ales din inoportunitate revoluţionară. Momentul nu e al stângii – şi pace bună. Acest lucru trebuie înţeles cu satisfacţie sau cu tristeţe, dar trebuie oricum înţeles.

Există o ştiinţă a aşteptării pe care social-democraţia nu o are.

SATUL ŞI SEXUALITATEA

O asociaţie „culturală" pe nume „Gândirea europeană" (nu ştiu de ce „gândirea" şi nu ştiu de ce „europeană") organizează un ciclu de conferinţe.

Încă unul. E o modă, de care ne vine greu să râdem, fiindcă în bună parte am colaborat la instaurarea ei, deşi cu alte justificări intelectuale şi probabil cu alte mobiluri. Conferinţa devine prin abuz un gen de activitate intelectuală gata digerată – ceea ce e foarte comod, dar şi puţin trivial. Să ne recunoaştem deci propria vină şi să suportăm cu răbdare invazia cugetătorilor de tribună.

Întâmplător această recentă şi anonimă „Gândire europeană” face apel la câţiva colaboratori de valoare – şi nu lor avem să le adresăm vreo obiecţie. Ciudat ni se pare numai cadrul în cuprisul căruia sunt chemaţi să lucreze atât de occidental aceşti oameni.

E un program atât de fantezist, încât trădează nu numai o teribilă dezorientare a iniţiatorilor, dar în primul rând o gravă confuzie de valori, preocupări şi probleme, amestecate la întâmplare, împerecheate cum se nimereşte, alese cu ochii închişi. E un simptom public, nu este o simplă eroare particulară.

Iată, într-adevăr un ciclu de conferinţe care debutează cu o dezbatere asupra satului. Foarte frumos. Mai ales, foarte precis.

Asta însemnează că această „gândire europeană” începe să gândească pe chestiuni locale de structură spirituală şi socială românească. Nu aşteptă nimeni revelaţii asupra problemei şi nici măcar informaţii serioase asupra ei în jumătate ceas de disertaţii. Dar intenţia e bună şi începutul frumos.

Nu trec însă decât două săptămâni şi „gândirea europeană” anunţă o dezbatere despre ... sexualitate! De la sat la sexualitate! Cum, de ce, prin ce raport, cu ce logică, în ce succesie de idei? Greu de spus.

Poţi vorbi foarte bine despre una. Sau, dacă vreţi, poţi vorbi despre cealaltă. Dar despre amândouă – nu se poate. Nu trebuie să se poată.

Este în acest amestec uluitor de planuri un semn de dezmăţ intelectual, foarte caracteristic pentru

„cultura” bucureşteană. „Cultură” la dispoziţia tuturor sferturilor de idei, sub bătaia tuturor începuturilor de sugestie, la buna voie a primei cărţi de succes. Cultură de midinete informate, cultură de excitaţie intelectuală, cultură de preocupări nostime. *Lady Chatterley* face încă ravagii şi nu este cap de fată vioaie, care să nu creadă că lectura ilicită a paginilor lui Lawrence nu-i acordă o totală libertate de a gândi „problemele mari”.

Această stupidă învălmăşeală de prostii pretenţioase îşi găseşte o încurajare oficială prin diversele asociaţii culturale,care adaugă prestigiul tribunei unor procupări de periferie.

DOMNUL VIRGIL NICOLAESCU

Spectacolul, care se desfăşoară de o săptămână încheiată, la Curtea cu juri, în jurul unei abjecte vedete şi cu entuziasta colaborare a presei, a baroului şi a tuturor puterilor constituite, măsoară o pasiune publică de cea mai penibilă speţă.

Domnul Virgil Nicolaescu, pezevenghi sau criminal, (nu ştiu bine şi nici nu mă interesează să ştiu) preocupă de şapte zile „opinia publică”. Este în aviditatea aceasta de a răscoli un buduoar murdar şi însângerat, un gust pe care nimic nu-l scuză. Nimic şi mai ales, înainte de orice, nu ideea de justiţie, invocată la dreapta acestui tânăr deştept, încurcat într-o afacere cu dame, falsuri şi topoare.

A omorât domnul Nicolaescu? N-a omorât? O să se ducă la ocnă? N-o să se ducă?

Treaba lui. Istoria asta ar trebui rezolvată între patru pereţi, în faţa unei mese de judecată, simplu, repede, anonim. Chiar cu preţul unei greşeli judiciare? Da, chiar cu preţul ăsta.

Nu ezit să o spun, oricât ar părea de riscat. Fiindcă nimic nu mă obligă la sentimentalism juridic, faţă de acest nefericit cavaler de mahala, aruncat de bună voie într-un alcov murdar şi rentabil. Viaţa îşi permite atâtea sălbatice nedreptăţi cu oamenii de treabă, ea calcă în picioare atâtea frumuseţi fără nume, descurajează atâtea neştiute existenţe eroice, mutilează atâtea visuri şi lupte, încât nimeni nu-mi va cere să sufăr de faptul că o lichea, criminal sau nu, a fost prost încadrată în codul penal. E un exces de justiţie, care nu mă interesează.

Şi pe urmă, de unde ştiţi că spectacolul acesta de la juri garantează dreptatea mai mult decât o judecată simplă, strict judecătorească? De o săptămână de zile se face literatură în jurul a câtorva fapte imunde, se construiesc ipoteze psihologice ieftine, se răstălmăcesc gesturi şi vorbe, se camuflează adevăruri netede – toate acestea într-o atmosferă de dezbatere patetică, ruşinos emoţionată – şi comedia asta la care concurează câteva talente şi o teribilă doză de cabotinaj, se cheamă „judecată”.

Nu sunt penalist şi nu mai ţin minte argumentele pe care profesorul meu de drept penal ni le servea în facultate pentru apărarea „curţii cu juri”. Aceste argumente însă, chiar dacă le-aş ţine minte, nu pot cântări mai greu decât barbaria indiscretă şi sentimentalismul trivial care sunt veşnic implicate într-un spactacol de juri. Cele mai zdrenţuite canalii pot ajunge acolo inocenţi arhangheli – lucru care nu este prea grav, căci şi viaţa se ocupă cu asemenea transformări. Dar nu chiar aşa, în văzul public, cu insolenţă, provocând descurajarea oamenilor umili, nu destul de subtili, ca să lucreze cu toporul şi măsluirea testamentelor.

Ce este nedemn în scandalurile de acest soi este celebritatea care le înconjoară, curiozitatea excitată cu care sunt urmărite, brutalitatea cu care sunt expuse detaliile scabroase, spre a fi convertite în gesturi eroice. Te întrebi dacă acest dezmăţ public nu exprimă o descompunere latentă a simţului de omenie.

Ce ar trebui să facă un om superior în această ţară pentru ca să se bucure de un sfert din notorietatea domnului Virgil Nicolaescu? Ce descoperire formidabilă în fizică, ce leac revoluţionar în medicină, ce experienţă dificilă în laborator? Câtă muncă tenace, cât eroism zilnic, ce sălbatică uitare de sine, ce sacrificiu de viaţă, de creaţie şi de energie ar trebui să acumuleze un om de geniu, pentru ca la uşa lui să se strângă atâţia spectatori emoţionaţi, câţi s-au strâns în jurul corpurilor delicte cu care domnul Nicolaescu a omorât sau n-a omorât două femei?

Această respingătoare poveste găseşte un public imens, gata să plângă sau să aplaude, dar o carte, un cuvânt inspirat, o chemare la muncă sau credinţă cad într-o indiferenţă de moarte.

Asta-i tot ce ne interesează: parlamente şi curţi cu juri.

„CRITERION”

Joi a fost inaugurat ciclul al doilea de conferinţe al grupării „Criterion”, cunoscută publicului bucureştean mai mult prin bunăvoinţa Siguranţei generale, decât prin activitatea sa proprie.

Vă amintiţi poate că anul trecut starea de asediu a debutat prin interzicerea acestei asociaţii de intelectuali, care punea în primejdie temeliile ordinei publice prin faptul că îndrăznea să discute, sub un unghi de vedere strict critic, documentar şi obiectiv, câteva probleme de viaţă modernă. „Criterion” a fost decretat subversiv – şi porţile sale închise.

Nu am protestat atunci – căci noi, aici, nu prea suntem obişnuiţi să protestăm – dar am arătat ce viguroasă prostie se comite. Funcţia acestei grupări de scriitori şi gânditori era doar o funcţie de ordonare intelectuală, nu una de agitaţie. Ea încerca să pună oarecare lumină în înţelegerea câtorva lucruri şi fapte, care pot fi primejdioase atâta timp cât circulă confuze din gură în gură, dar care devin nemăsurat mai temperate şi mai sobre când le formulează limpede.

Spre deosebire de atâtea dubioase întreprinderi de exibiţie intelectuală, „Criterion” prezenta într-un ciclu gândit unitar toate problemele acute ale anului, încercând să sublinieze raporturile lor reciproce, sensul lor de evoluţie, condiţiile lor istorice. Era una din cele mai nobile ambiţii din câte a cunoscut viaţa culturală a Capitalei.

Alaltăseară, inaugurându-şi noul ciclu cu cercetarea unei probleme tehnice, de economie şi finanţe, gruparea aceasta a dat încă o dată măsura responsabilităţii intelectuale care o conduce. Cei patru vorbitori (d-nii Mavrocordat, ing. Ştefan Beldie, ing. Florian Zaharia, Mircea Vulcănescu) şi-au împărţit aspectele deosebite ale chestiunii, însuşindu-şi fiecare un punct de vedere care nu avea nimic personal, contrazicând chiar uneori convigerile şi orientarea proprie vorbitorului, punct de vedere care era însă necesar luminării complecte a problemei. În acest exerciţiu de documentare, fiecare aducea o deplină abdicare de sine şi o perfectă bună credinţă în adoptarea tezei de expus. Era un spectacol de demnitate să-l urmăreşti pe Mircea Vulcănescu, care este prin structura sa un autentic ţărănist (nu în sens politic, Doamne fereşte), expunând cu o căldură fără reticenţe şi cu un lux de argumente tehnice de invidiat, teza lui Charles Rist, o teză liberală, burgheză, capitalistă. Acest respect pentru idei, această supunere a temperamentului propriu la exigenţele obiective ale unei dezbateri, această punere înainte a faptelor şi a lucrurilor, este caracteristică nu numai pentru conferinţa de joi, dar pentru întreaga activitate a grupării „Criterion” şi pentru justificarea sa de a trăi.

„*Ce n'est que la* chose *qui compte*” – ar putea fi semnul de lucru al oamenilor strânşi acolo să înţeleagă.

BRĂILENII SĂ CONTINUE LUPTA!

Strigătul de alarmă ce încheie azi la Brăila, într-o adunare obştească, o întreagă săptămână de proteste şi plângeri, nu va suna în deşert. Cu siguranţă că nu. Se va face dreptate Brăilei. Cererile ei imediate vor fi satisfăcute repede. În cel mult câteva zile, dacă nu în câteva ceasuri. S-ar putea ca în timp ce necăjiţii noştri prieteni brăileni scriu în acest ceas o scrisoare disperată către stăpânire, aici, hârtia care decide rezolvarea nevoilor lor să fie semnată de cine trebuie şi trimisă unde e nevoie.

Prin urmare, nu acest lucru ne îngrijorează şi nu pentru câştigarea lui scrim. El e gata câştigat. Brăila cere o micşorare a tarifului special C.F.R., care să compenseze diferenţa de navlu, provocată de taxele Comisiunii Europene. O vor avea de îndată. Brăila mai cere reducerea taxelor acestei Comisiuni. E mai greu desigur, dar va trebui să se facă şi, probabil, se va face.

Se opresc aici durerile oraşului nostru? NU. Acest „nu" trebuie rostit răspicat, ca să se audă. De vreme ce s-au adunat laolaltă, brăilenii nu se pot opri la aceste leacuri mărunte şi trecătoare. Tragedia acestui oraş de Dunăre e mai veche şi mai adâncă. Cine poate explica întunecatul mister care a transformat un port mare, bogat, activ şi harnic – portul fabulos al copilăriei noastre – într-un târg deşert, cu cheiurile pustii, cu docurile dezolate, cu străzile goale? Cine poate spune de ce oraşul ăsta, pe care pământul l-a fericit ca pe nici unul altul, oraşul ăsta care leagă Bărăganul de drumurile spre mare, ca o fereastră cu lumină, decade an cu an, zi cu zi?

Brăila trebuie descoperită. Ea trebuie redată nu numai vechii ei prosperităţi, dar întregii economii naţionale, care va câştiga nespus mai mult de la un oraş viu, raţional utilizat, decât de la unul letargic, sălbatic jăcmănit. Bălţile Brăilei nu sunt ale Brăilei, drumurile ei nu sunt ale ei; Dunărea ei nu este a ei. Să se calculeze cifra contribuţiei Brăilei la bugetul general al statului şi să se socotească apoi cifra banilor care se întorc acolo pentru nevoile locale. Disproporţia va fi pur şi simplu revoltătoare.

Directorul nostru, profesorul Nae Ionescu, prezentându-se odată în numele Brăilei subsecretarului de stat de la finanţe din Guvernul Iorga, a cerut aceste precizări. I-au fost date spre propria uluire a ministrului, căruia nu-i venea să creadă că 3/4 (cetiţi trei pătrimi) din veniturile oraşului şi ale judeţului se duc pe totdeauna fără urmă, dincolo de judeţ. Brăila trebuie să reintre în stăpânirea propriilor putinţi de viaţă. Ea are datoria de a trăi, datoria faţă de un trecut orgolios şi datoria faţă de un pământ care înseamnează cea mai armonioasă plămadă spirituală de energie şi visare, de hotărâre şi calm, de simţ practic şi poezie.

Odată plecaţi să lupte, brăilenii trebuie să treacă mai departe de strâmta lor cerere de azi, să treacă mai departe până la câştigarea unei victorii statornice.

Noi, cei care am plecat de acolo, rămânând în realitate mereu între ei, le stăm alături cu toată inima, pentru că durerile lor sunt ale noastre.

„VORBEŞTE, DOMNULE, DE CE NE DOARE!”

Am fost duminică la Brăila, la întrunirea cetăţenilor acestui oraş necăjit şi am asistat la una din cele mai semnificative adunări, din câte am cunoscut.

Problemele în discuţie erau simple, iar soluţiile erau clare: revendicări practice, lămurite, uşor de rezumat în câteva cifre. Dar oamenii amărâţi nu prea ştiu să vorbească cu metodă. „Navlu, comisie europeană, tarife preferenţiale” sunt termeni abstracţi pentru înţelegerea cuiva care pricepe mai degrabă alte cuvinte: foame, frig, boală.

„Vorbeşte, domnule, de ce ne doare”, a strigat cineva de sus, de la galerie, către un vorbitor oprit la câteva consideraţii tehnice.

„Despre ce ne doare?” S-a vorbit şi despre asta. S-a vorbit numai despre asta. Fiecare a cerut ce i se părea mai grabnic, fiecare a strigat ce îi era mai aproape de inima lui bătută.

Să nu ne mai taie apa! Să nu ne mai vândă lucrurile din casă! Să nu se mai pună trei rânduri de sechestru pe acelaşi dulap! Să nu-mi mai trimeată băiatul acasă de la şcoală, că n-am cu ce plăti!

E ceva naiv poate în această lungă serie de plângeri personale, directe, mărunte. Naiv, dar nu lipsit de înţeles. Adevărul este că oamenii sunt sătui de orice formulă, de orice abstracţie, de orice program. Ani de-a rândul nu li s-au servit decât programe. O adevărată inflaţie de programe. Nu mai are nimeni ce face cu ele, nu mai aşteaptă nimeni nimic de la ele, nu le mai pricepe, nu le mai aşteptă. Oamenii cer fapte: fapte meschine, zilnice, strâmte, imediate, dar fapte înainte de orice. Nu parole salvatoare care închid în ele germeni de fericire eternă, ci pur şi simplu lucruri mărunte şi imediat uşurătoare.

Dacă îmi oferi un program care îmi garantează cu precizie reconstrucţia generală economică – nu e rău. Dar dacă îmi dai să muncesc şi să câştig azi pâinea familiei mele – e nesfârşit mai bine.

Formule politice se puteau servi perfect cu 8 ani în urmă şi nu era greu de găsit o sală de întrunire, care să le primească cu entuziasm. Astăzi însă când din 1000 de oameni strânşi la un loc, 960 au în buzunar trei hârtii roşii şi verzi de sechestru, exerciţiul acesta nu mai e posibil.

În trei ceasuri de tânguiri, revendicări şi ameninţări, n-am auzit la Brăila un singur cuvânt despre politică şi partide. Nici în bine, nici în rău. Asta nu interesa pe nimeni.

Adevărul este că ideea de partid şi de politică este definitiv destrămată în conştiinţa publică. Înainte vreme, un strigăt de durere comună se îndrepta automat spre partid, singurul factor care putea formula valabil o cerinţă de ordin general. Astăzi această cale este definitiv abandonată. Abandonată din instinct, un instinct care nu păcăleşte.

E comic să vezi politica noastră zbătându-se în căutarea câtorva aşa-zise „platforme": platformă de retragere, platformă de revendicare a guvernului, platformă de opoziţie, platformă electorală. Câte platforme atâtea prostii.

Nu mai merge nimeni după asemenea steaguri.

Şi politicienii, care votează şi răsvotează în comisii, subcomisii, cercuri de studii şi cluburi ideologice programe noi pentru porcării vechi, riscă să fie primiţi cu strigătul bădăranului de la Brăila: „Vorbeşte, domnule, de ce ne doare!"

SCURT COMENTARIU LA CRIZA FRANCEZĂ

În genere, guvernele franceze nu cad mai niciodată pe o problemă, ci pe un incident, pe un detaliu, pe un paragraf de lege respins. De aceea crizele acestea care se îmbulzesc în viaţa politică a marii republici, nu schimbă esenţial nimic. Deplasările de orientare publică sunt de altminteri acolo foarte lente şi lipsite de vehemenţă. Asta în ciuda aparenţei de agitaţie şi pasiune, care face atât de pitorească politica franceză.

Din patru în patru ani, corpul electoral, după o blajină tradiţie de oscilaţie între partide, votează o dată cu stânga şi o dată cu dreapta, simetric, cuminte. Şi atunci ziarele partidelor victorioase apar cu declaraţii categorice pe prima pagină: începe un nou regim. În realitate nu începe nimic – totul se continuă ceea ce, de altminteri, formează forţa tenace a republicii de a treia, atât de unanim atacată şi atât de viguros rezistentă.

Cum se explică această stabilitate menţinută în ciuda celor mai convulsive schimbări politice? Într-un singur fel: ceea ce este determinant în structura statului francez nu este politica, ci administaţia, nu spiritul politic, ci spiritul administrativ. Afirmaţia poate părea îndrăzneaţă pentru o ţară, în care prima voluptate publică, primul viciu comun este totuşi politica. Numai că ea rămâne veşnic în afara forţelor real hotărâtoare.

E interesant de observat cum simplul fapt de a veni la guvern, îl schimbă pe omul politic francez, ori de pe ce bănci parlamentare ar veni, de pe ale dreptei sau ale stângii. În mai 1932, Herriot, şeful unei victorii radicale şi socialiste, venit la guvern face spre surprinderea tuturor o politică de centru, sobră, prudentă, simplu gospodărească. E chemat la ordine de un vot al stângii, cuprinsă de remuşcări, şi cade. Edouard Daladier îi ia locul şi timp de un an face exact aceeaşi politică temperată de gospodar. Să nu se uite, era un Daladier venit din cea mai avansată aripă radicală. Răspunderea guvernului schimba un vag democrat de stânga, într-un precis administrator fără culoare politică. Astăzi cade şi el la o cotitură oarecare, fără semnificaţie, fără gravitate şi îi va urma ... cine s-o nimeri să-i urmeze. Nu e riscat să spunem că numele succesorului este indiferent. Căci oricine ar fi şi pe orice mijloace s-ar rezema, politica lui va fi aceeaşi, exact aceeaşi. Şi „politică" e prea mult spus. E mai degrabă o supunere modestă la necesităţile situaţiei, care rămâne identică.

COPILUL ÎN ROMANUL ROMÂNESC

Una din cele mai curioase preocupări ale romanului modern, este copilul. Copilul ca erou principal: cu dramele sale distincte, cu psichologia sa particulară, cu lumea sa specială de viziuni şi simboluri.

Interesul acesta literar pentru copil şi copilărie ne pare a fi un fapt cu totul modern. Pe cari până astăzi arta nu l-a cunoscut: care îi scapă cercului său de cunoaştere. Eroul preferat, eroul exclusiv al literaturii – fie că ea se chema teatru, poezie, roman – era omul matur, omul în toată firea, capabil să trăiască dramele generale ale existenţei, iubirea, moartea, orgoliul, victoria, înfrângerea ... Tot ce trecea dincoace sau dincolo de această vârstă a pasiunilor majore, era, pentru literatură, pierdut. În orice caz lipsit de interes

Scrisă de oameni mari, pentru oameni mari, literatura nu cunoştea decât viaţa lor. Ce se întâmpla dincoace de hotarul adolescenţei, în lumea confuză, tulbure, haotică a copilăriei – arta şi în special literatura nu voiau să ştie.

Lucrurile s-au schimbat brusc la începutul veacului nostru. Literatura îl descoperă pe copil. Şi nu numai că nu se socoteşte umilită de a-l cunoaşte, dar îşi face din această cunoaştere un ideal, excesiv poate, dar în orice caz remarcabil. De aici încolo psichologia copilului devine una din temele favorite ale scriitorului modern, ale romancierului mai ales.

Astăzi, romanele copilăriei sunt curente: fiecare literatură numără câteva şi fără a avea ambiţia de a vă oferi o bibliografie completă, aş aminti cartea rusului Alexandru Neverov, *Taşkent, oraşul belşugului*, romanul ungurului Sigismund Móricz, *În spatele lui Dumnezeu*, cartea lui André Gide, *Falsificatorii de monedă*, cartea englezoaicei Virginia Woolf, *Promenada la far*, toate dedicate în primul rând vieţii copilului, dacă nu exclusiv acestei vieţi. Exemplele sunt luate la întâmplare – şi nu mi-ar fi greu să înumăr de zece ori mai multe.

Rămâne doar constatarea că într-adevăr copilăria este acum încetăţenită cu depline drepturi în ţara romanului.

Cui se datorește acest lucru? Întrebarea nu e dificilă, dar ar cere un răspuns larg și informații depășind cadrul acestui sfert de oră, care ne e dat să convorbim.

Să observăm doar că este oarecare legătură între această modă literară a copilului și între moda psihologică a câtorva formule de mare succes, care – ca să fim drepți – nu sunt de altminteri numai formule: inconștient, subconștient, discontinuitate psihologică, pluralitate a personalității.

Atâta vreme cât pentru psihologie, omul era o entitate, un organism sufletesc unitar, ordonat și lucid – era natural ca arta să nu se ocupe decât cu acest om atât de armonic, omul vârstei majore (și înțelegeți că nu spunem aici „major" în sens juridic).

Dar când cu Bergson și mai ales cu Freud, psihologia a intrat în beznă, mai jos de linia albă a conștiinței, spre rădăcinile tumultoase și obscure ale sufletului – literatura a urmat acest drum și a descoperit la capăt drame noi, care până atunci fuseseră excluse din artă, tocmai pe motivul destrămării lor sufletești: a descoperit acolo stările obscure de conștiință, copilăria, maladia, deformările psihologice, viciile adânci. Această preocupare atât de ciudată, nu a fost posibilă decât cu un singur preț: prețul prejudecății morale. Scriitorul modern a renunțat la ipocrizie, înțelegând că adevărata morală a artei nu este de a închide ochii, ci de a înțelege. A înțelege totul, liniștit.

Aceasta poate este scuza romanelor cu copii, atât de tragice și deprimante uneori, cum este cazul romanelor lui Gide, unde se întâlnesc atâtea perversităţi precoce, sau cum este cazul unui tulburător roman englez, *Un ciclon la Jamaica* de Richard Hughes (Huifs), carte în care eroii nu mai mari de 12 ani, sunt pe jumătate poeţi şi pe jumătate diavoli.

Cerându-vă iertare pentru această prea lungă introducere, necesară totuşi, ca să încadrăm romanul românesc, în preocupările generale ale romanului modern de pretutindeni, să ne întoarcem, în fine, la noi, la literatura noastră şi să începem prin a băga de seamă că acest ascuţit interes pentru copil şi copilărie, remarcat aiurea, se păstrează şi la noi, cu deosebire în cărţile ultimilor ani.

Desigur, despre copii a scris şi Creangă, a scris şi Caragiale. Primul cu un blând humor de om bun, al doilea cu o savuroasă severitate de om inteligent, insensibil la graţia proastei creşteri. Dar, vedeţi, ei au scris *despre* copii: doi oameni mari scriind despre copii, din afara copilăriei, privind-o ca pe un spectacol. Ori, nu acest lucru ne interesează. Copiii lui Creangă înalţă zmeie – şi atât. Copiii lui Caragiale toarnă dulceaţă în umbrela musafirilor – şi atât. Noi ne gândim însă la o literatură, care nu face din copii păpuşi graţioase sau enervante, pentru buna sau proasta dispoziţie a oamenilor mari, ci ne gândim la copiii care trăiesc ei, cu inima lor, tragedii proprii, drame specifice copilăriei, trăindu-le nu în glumă, ci „de-adevăratelea" dacă îmi permiteţi să vorbesc aşa.

Există asemenea cărţi şi asemenea copii în literatura noastră? Da, există.

E just să vorbim în primul rând de d. Ionel Teodoreanu şi de primul volum al romanului său *La*

Medeleni. Acest prim volum, cel mai frumos după credinţa noastră din toate trei, este o adevărată grădină de copii. Populaţia lui, în cea mai mare parte n-a împlinit zece ani, iar atmosfera cărţii este exact atmosfera unei curţi de recreaţie. E aici o încântătoare abundenţă de replici inocente, de humor naiv şi de inteligenţă reală. Copiii d-lui Ionel Teodoreanu – Olguţa, Dănuţ, Monica – sunt copiii teribili, în forma cea mai bună, în care pot fi cunoscuţi. Asta face graţia lor, dar din alt punct de vedere, face şi facilitatea lor artistică. Tocmai faptul că autorul se plimbă printre ei, cum s-ar plimba un om mare printr-o curte de şcoală, mângâind şi împărţind bomboane copiilor cu şorţul curat şi bretonul drept, tocmai acest fapt – fermecător altminteri – le ia micilor eroi ai d-lui Teodoreanu posibilitatea de a trăi în carte, ci, văzuţi din sufletul lor, cu visurile lor impenetrabile şi cu misterele lor ascunse definitiv sub hârtia unui zmeu cu coadă. Ni se pare că este aici o mică eroare ce porneşte de la câteva prejudecăţi ale noastre: „drăgălăşenie”, „naivitate”, „inocenţă”, pe care le acordăm grăbiţi copiilor şi cu care ni se pare că am rezolvat cunoaşterea vieţii lor intime, atât de complexă totuşi.

De această înţelegere agreabilă a copilăriei, nu se dispensează nici d. Tudor Arghezi, scriitor care de asemeni s-a apropiat de poporul băieţilor şi al fetiţelor de 10 ani, pentru care a şi scris o *Carte cu jucării*. D. Arghezi a găsit însă o metodă, pe care aş numi-o „metoda tatălui bun”. D-sa a înţeles anume că dacă vrei să pricepi ceva dintr-un suflet de 8 ani, trebuie să faci aşa ca şi cum nici tu nu ai avea mai mult de 8 ani. Mă exprim, mi se pare, greşit: nu „să facă aşa ca şi cum...” ci să ai efectiv 8 ani, să fii egal cu băiatul şi fetiţa, despre care şi pentru care scrii.

De aceea poate *Cartea cu jucării* a d-lui Arghezi este realmente o carte a copilăriei, în care totul, de la facerea lumii până în ziua de azi, este înţeles cu o intuiţie de omuleţ ce priveşte nu cu ochii experienţei, ci cu ochiul visului.

Este adevărat însă că Baruţu şi Miţura – aşa se numesc copiii din cartea d-lui Arghezi – sunt mai mult martori ai vieţii decât eroi ai ei şi că ei mai mult privesc viaţa prin fereastră, decât o trăiesc. Ceea ce le ia, spre părerea noastră de rău, dar poate nu şi spre supărarea lor, le ia, zic, dreptul de a figura într-o conferinţă despre „romane”.

Pentru ca un romancier să facă dintr-un copil într-adevăr un erou de roman, e nevoie în primul rând să consimtă a-l privi cu seriozitate. Să creadă în tragediile lui, să creadă în viaţa lui interioară, să se desfacă deci de prejudecata „drăgălăşeniei” a „naivităţii”, a inocenţei.

Este nu numai un curaj, dar este o necesitate, căci altminteri poţi face orice, cărţi *de* copii, cărţi *despre* copii, cărţi *cu* copii, dar nu *un roman al copilăriei*.

Acest curaj l-au avut recent câţiva scriitori la noi. Nu-i vom cita pe toţi, dar ne vom opri la patru nume, care ne servesc patru exemple lămuritoare: C. Stere, N. D. Cocea, George Mihail Zamfirescu şi Mircea Eliade.

D. Stere, se ştie, a întreprins o vastă construcţie epică în opera sa, *În preajma revoluţiei*, care va fi probabil romanul social al unei epoci, ridicată în jurul eroului principal, Vania Răutu.

Al doilea volum al acestei mari opere a fost consacrat copilăriei lui Vania și numai în măsura aceasta, exemplul său ne interesează.

Ei bine, acest volum ne revelează un copil, care nu are absolut nimic comun cu clișeul psihologic al drăgălășeniei, al nevinovăției, al purității îngerești.

Nu. Vania este un erou. Este poate cu exces erou, dar este incontestabil unul. El gândește, el ia atitudini, el are pasiuni.

Nu afirm că asta este o superioritate de principiu asupra literaturii d-lui Teodoreanu sau Arghezi: observ numai deosebirea.

Dar Vania Răutu cade în alt exces. La șase ani, el încetează a fi copil: el cugetă ca un om mare, ia atitudini de om mare. E nici mai mult, nici mai puțin decât un erou social, un revoltat împotriva injustițiilor sociale.

Nu spun că e imposibil să fie așa: mi se pare însă că acest lucru îi ia în bună parte calitatea de copil și îl transformă într-un om mare de vârstă mică. Dramele lui sunt poate reale, dar nu sunt dramele unui copil.

Exact același lucru se poate spune, cu exact aceeași îndreptățire, despre micii eroi ai d-lui N. D. Cocea din prima jumătate a romanului *Fecior de slugă*. Se află acolo două chipuri de copil – Tănase și Nelu – care, în ciuda vârstei lor, trăiesc o tragedie din cele mai întunecate. Tănase e un scelerat, iar Nelu un înger – și din confruntarea lor reiese nerușinata victorie a primului și nobila înfrângere a celui de al doilea. Dar și unul și altul au în această dramă o atitudine, o psichologie şi o ţinută de oameni mari. Tănase e un scelerat matur, iar Nelu un înger major, deşi nici unul nici altul n-au împlinit 10 ani. Ori, nouă ni se pare că, chiar atunci când un copil este un scelerat, el este în cu totul altfel, decât un escroc bătrân. Copilăria pune o pânză de vis – fie el sumbru, fie el josnic – dar pânză de vis în orice caz, peste orice.

Pomeneam la începutul convorbirii noastre de *Un ciclon la Jamaica*, romanul lui Richard Hughes. Ei bine există o fetiţă de 12 ani, criminală, dar care în crimă păstrează o supremă ingenuitate, care este însăşi graţia inconştientă a copilăriei.

Tot întunecaţi şi tot nefericiţi sunt copiii din romanul d-lui George Mihail Zamfirescu, *Maidanul cu dragoste*, dar aceştia de astă dată, rămân copii în felul lor de a trăi drama existenţei, copii în sensibilitatea lor ascuţită de culorile, zgomotele, ţipetele maidanului, care nu este numai un maidan cu dragoste, ci mai ales un maidan cu nefericiri şi visuri tulburi.

Pâcla prin care se văd umbrele oamenilor mari din carte, ceaţa prin care se mişcă încontinuu această umanitate groaznică, se luminează ori de câte ori ochiul copilului trist se ridică asupra ei, lumină ce vine dinăuntru, de departe, din fundul unei inimi care nu are experienţă de viaţă, dar simte totul din instinct, aşa cum simt copiii.

Şi cu aceasta ne oprim la ultimul nostru exemplu, care ni se pare şi cel mai edificator: Mircea Eliade.

Există în fiecare din cele două romane tipărite până azi, ale acestui scriitor, două figuri de copil, două fetițe: una, Verna, în *Isabel și apele diavolului*, alta, Chabu, în *Maitreyi*. Nu mai mari de 12 ani, amândouă împlinesc un destin ciudat, tragic, în care se întrevăd începuturile unei senzualități, care nu s-a lămurit, care se luptă încă cu obscuritatea primei copilării, ca să se elibereze spre începuturile primei adolescențe. Chabu aduce dezastrul între Maitreyi și Allan: fără să-și dea seama, fără să vrea, din nepăsare, din inconștiență, din fatalitate. Iar Verna se pierde precoce în viciu, amintind pe micii arabi ai imoralistului Gide, care învață să fure, să mintă și să se mutileze fără să aibă fiorul păcatului, într-o desăvârșită absență morală.

„Absență morală" adică lipsă de criterii în judecarea vieții, lipsă de sentimente, pe care noi le numim „normale". Copiii aceștia nu sunt lipsiți poate de grație. Dar ea e făcută din elemente impure, din crime inocente, din răzbunări, din simboluri, din impulsii feroce, pe care n-am putea niciodată să le bănuim dincolo de o mică frunte albă, încadrată de linia bretonului frumos tăiat.

REPRIZA A DOUA

Nimic nu e mai distractiv, în aceste zile triste, decât lectura ziarelor oficioase. Duelul pe care îl susțin în ultimele săptămâni „Viitorul" și „Dreptatea", schimbând reciproc cele mai grave obuze tipografice și stilistice, este o adevărată colecție de adevăruri absolute. Pentru cetățenul sceptic, cele două oficioase reprezintă ultimele refugii ale certitudinii. În acest timp în care nimic nu e sigur, în care totul se revizuieşte şi se transformă, în care vechi adevăruri se dărâmă şi altele noi abia încearcă să facă primii paşi dibuitori – ei bine, în acest timp de maxime îndoieli, există totuşi câteva adevăruri certe, simple, definitive şi absolute – adevăruri care s-au îngrămădit exclusiv în cele două redacţii, liberală şi naţional-ţărănistă pentru ca de acolo să se răspândească zilnic pe întinsul unei Românii incredule.

În fond ce lucruri se dezbat între cele două tabere?

Câteva. Nu multe, dar precise şi unanim recunoscute. Ele se numesc textual: „interesele permanente ale statului", „autoritatea regimului parlamentar", „onoarea României", „viitorul naţiunii".

Ambii combatanţi – şi „Dreptatea" şi „Viitorul" – sunt de acord în recunoaşterea acestor principii pentru care sunt gata să decedeze luptând, dar, ce e curios, sprijinindu-se pe aceleaşi premize ajung la concluzii cu totul potrivnice.

Căci pentru „Dreptatea", ca „România să fie bine" e neapărată nevoie ca guvernul să rămână.

Iar pentru „Viitorul", în acelaşi scop, e nevoie ca guvernul să plece.

Deosebire de soluţii, care dovedeşte cel mult cât de dificilă este aflarea adevărului. Simpla ei constatare ar trebui să le dea combatanţilor oarecare moderaţie în susţinerea idealului respectiv. Dar să nu cerem abnegaţiei liberale eforturi de logică – şi să nu înfrânăm cu meschine îndoieli naţionale setea de sacrificiu a guvernului.

Noi, oamenii de rând, care habar n-avem până unde poate merge pasiunea pentru banul public, nu avem a ne amesteca în această luptă în care numai ideile generale şi visurile abstracte predomină.

Să observăm totuşi că este, în eroica încăierare liberalo-naţional-ţărănistă, o scăpare din vedere.

Toată cearta a pornit de la „marea adunare revoluţionară" pe care o convoacă naţional-duciştii la Bucureşti.

Naţional-ţărăniştii declară că această faptă este o crimă, iar „Dreptatea" spune lămurit: „un asemenea partid nu mai înseamnă decât o bandă de piraţi pe care nu-i mână decât instinctul pradei".

„Un asemenea partid" – adică un partid care face o întrunire publică pentru a apela la voinţa maselor.

Perfect. Numai că în 1928 un „asemenea partid" erau naţional-ţărăniştii în persoană.

Pe de altă parte „Viitorul" declară şi el că „faţă de un asemenea guvern nu mai există decât o soluţie: rezistenţa cetăţenească".

Un „asemenea guvern" se cheamă un guvern care are neruşinarea de a voi să rămână... guvern.

Perfect. Numai că în 1928, liberalii erau ei inşişi un „asemenea" guvern.

Cum se întorc vremurile şi cum se schimbă situaţiile! Azi, ca atunci, partida este aceeaşi, partenerii tot aceiaşi sunt, numai locurile sunt altele. Exact ca la *foot-ball.* După repriza întâia, echipele îşi schimbă terenurile respective. Aperi poarta pe care ai atatcat-o, ataci poarta pe care ai apărat-o.

UN MINISTER CU PORŢILE DESCHISE

Întâmplarea m-a dus zilele trecute pe la Ministerul Muncii, cu o nevoie a unui prieten. Umblă prin lume greşita iluzie că un ziarist poate face totul. De aceea probabil noi, care nu suntem reprezentanţi ai poporului, suntem mereu pe drumuri pentru toţi oamenii necăjiţi care ne bat la uşă ca să ne istorisească micile şi marile lor amărăciuni.

Este credinţa asta, neîntemeiată de cele mai multe ori, că în faţa noastră porţile oficiale se deschid mai uşor decât în faţa cetăţeanului simplu după stradă.

Ceea ce am văzut la Ministerul Muncii a fost însă un spectacol cu adevărat frumos. Pentru întâia oară de foarte multă vreme, am înţeles că „democraţie” nu înseamnă numai decât înfumurare, lipsă de omenie, desconsiderare sălbatecă a celor mulţi.

Există în România, sub regimul prezent al celui mai democrat partid, câţiva dregători şi sub-dregători a căror persoană este pur şi simplu fantomatică. Inaccesibili până a deveni simboluri mistice, aceşti miniştri ai unui regim popular sunt depăşiţi de mulţimea pe care o „reprezintă”, prin zece rânduri de porţi, zece plutoane de jandarmi, zece fire de telefon. Abstracţi, superiori şi absoluţi în încremenirea lor, ei se ocupă exclusiv cu „probleme”, uitând că dincolo de hârtiile lor există în primul rând oameni.

Ei bine, am văzut la Ministerul Muncii, spre sincera mea uimire, un cabinet ministerial asediat literalmente de mulţimea jelbarilor. Ce voiau toţi aceşti bieţi oameni, muncitori, şomeri, invalizi, femei amărâte, văduve de război? Voiau lucruri mărunte, uneori uşor de făcut, alteori mai greu, dar în orice caz lucruri mărunte pe care un funcţionar din minister le-ar fi putut lesne rezolva. Dar nu: poporul acesta de inşi supăraţi pe destinul lor vroia să ceară ce avea de cerut, nepărat şi direct de la ministru.

„Lasă-mă să-i spun eu din gură, că o să mă înţeleagă mai bine".

Şi ministrul, care devenea astfel cu adevărat „ministrul lor", îi asculta pe fiecare găsind pentru fiecare un cuvânt, o soluţie, un început de îndreptare.

Ştiu eu? asta n-o fi mare politică. Şi democraţie s-o fi chemând „un sistem politic de raliere a maselor populare la conducerea treburilor publice". Şi un ministru democrat o fi fiind „mandatarul colectivităţii" la conducerea acestor treburi. Dar am impresia că, peste toate aceste grave prostii de drept constituţional, ce este mai necesar şi mai urgent e un dram de omenie – omenia pe care ministrul D. R. Ioaniţescu o aduce în gospodărirea departamentului său.

„ORDINEA PUBLICĂ" ŞI „ECONOMIA CLASICĂ"

Lipsa de memorie este unul din cele mai caracteristice elemente ale vieţii politice româneşti. Configuraţia partidelor noastre, programele lor, temele lor de luptă, sistemul lor de gândire politică – toate ar fi inexplicabile, dacă nu ar fi acest unic resort care le mişcă pe toate şi care este înainte de orice

„facultatea de a uita”. Este în viaţa noastră publică o totală amnezie, care explică tot şi justifică tot. Această amnezie devine acută în momentul delicat al trecerii de la guvern în opoziţie şi din opoziţie în guvern. Se face atunci o schimbare integrală de poziţie ca într-un joc în care partenerii şi-ar schimba cărţile: eu joc cu atuurile d-tale, d-ta joci cu atuurile mele.

Aceste reflecţii asupra rolului amneziei politice, mi se pare că n-au fost niciodată mai actuale decât acum în lupta angajată între guvern şi opoziţie.

Foarte interesant de urmărit din acet punct de vedere acţiunea partidului naţional-ducist şi a şefului său în ultima vreme. Oamenii aceştia, pe care sarcina ostenitoare de a ocupa în permanenţă guvernul i-a împiedicat până în 1928 să cugete, au început de atunci, din melancolica reculegere a opoziţiei, să mediteze, să-şi pună probleme, să caute soluţii, să încerce în sfârşit a înţelege formulele politice, pe temeiul cărora au impresia că există. Opoziţia este, după cum vedeţi, o silită şi poate neplăcută, dar lăudabilă, în orice caz, întoarcere la inteligenţă.

Nimeni cred că nu are dreptul să ironizeze aceste eforturi liberale de gândire. Indiferent de valoarea lor, ele sunt respectabile. Partidul liberar este oarecum în situaţia unui poliţist care, după ce a terorizat şi a jecmănit o viaţă întreagă cu biciul şi cu pumnul pe oricine i-a căzut în mână, ajunge într-o zi, în urma unei întorsături de soartă, să-şi pună înterbarea dacă existenţa lui nu a fost o sălbatică deşertăciune şi dacă n-ar trebui să o ia de la capăt, răscumpărând fiecare infamie trecută, cu o generozitate viitoare.

Nu ştiu dacă procesul de conştiinţă liberal este chiar atât de patetic – dar ceva din această melancolie parcă tot există în manifestările sale actuale.

Aşadar liberalii care n-au gândit niciodată – gândesc acum. Politic, o fi prea târziu. Omeneşte însă este încă la timp. Să asistăm cu oarecare respect la această batere cu pumnul în piept.

Care sunt temele pe care le invocă astăzi liberalii ducişti pentru justificarea lor politică şi împotriva existenţei guvernului actual? Puţine, dar netede.

În primul rând, ordinea publică. Ordinea publică, pe care regimul naţional-ţărănist o primejduieşte susţinând făţiş sau pe sub mână mişcările extremiste.

E posibil. Noi nu avem a răspunde la această învinuire, dar avem dreptul să punem o întrebare. Şi anume: Dacă cumva este adevărat că guvernul acesta întreţine agitaţiile de extremă dreaptă, oare partidele liberale, la timpul lor, au procedat altfel? Ordinea publică nu era şi pe vremea lor un principiu demn de apărat?

D. I.G.Duca – acest domn Duca – astăzi apărătorul fanatic al liniştei generale – a auzit d-sa de un oraş care se numeşte Oradea Mare? Şi îşi aminteşte cumva ce s-a petrecut acolo în iarna 1927-1928? Şi ştie cumva cine era atunci ministru de interne în România? Şi mai ştie din îndemnul cui, cu banii cui, cu ştiinţa cui s-a făcut acolo ce s-a făcut?

La aceste întrebări d. Duca nu va răspunde, dar o putem face noi pentru d-sa. Nu. D. Duca nu ştie. D. Duca a uitat. Iar astăzi când vorbeşte de ordinea publică, vorbeşte cu o perfectă bună credinţă. Iată aceasta se cheamă oportuna amnezie liberală.

A doua esenţială temă, care furnizează acţiunii duciste material de elocvenţă, este problema economică, problemă căreia i se găseşte o soluţie globală într-o formulă încăpătoare: revenirea la economia clasică.

Foarte bine. Sau foarte rău. E în orice caz o formulă care se poate propune şi pentru care se poate lupta. Cu o condiţie însă: ca atunci când aveai posibilitatea să o realizezi, să fi făcut tot ce puteai pentru asta.

Dar ştiţi dvs., ştie d. Duca cui i se datoresc în România cele mai grave abateri de la „economia clasică”? Să o spunem tot noi: lui Vintilă Brătianu.

Din punct de vedere liberal (vreau să spun din punctul de vedere al liberalismului economic, pe care la începuturile „Cuvântului” îl apăra Titus Enacovici) din acest punct de vedere, legislaţia liberală de la 1922 la 1926 este pur şi simplu o monstruozitate.

Ştiu asta liberalii? Ştiu sau nu ştiu, e tot una, de vreme ce, şi într-un caz şi într-altul, au larga posibilitate de a uita.

„CUVÂNTUL” DE LA 4 NOIEMBRIE 1924 PÂNĂ ASTĂZI

> „Noi nu suntem conducătorii unei mişcări, ci numai reflexul unei stări de fapt”.
>
> „Este bine totuşi să precizăm: reflexul critic, pentru ca să ştie toată lumea”.
>
> *Nae Ionescu*, 8 noiembrie 1926

„Cuvântul” a apărut în ziua de miercuri 4 noiembrie 1924. Aducea de la întâiul său număr, în presa românească, un nou tip de gazetă. Nou în toate sensurile: de la înfăţişarea paginilor sale până la spiritul scrisului său.

În grafica ziarului românesc, „Cuvântul" impune o nouă paginaţie, care de atunci a făcut şcoală şi a fost la nesfârşit imitată, dar care în acel moment însemna o bruscă schimbare a obişnuinţelor cetitorului.

„Cuvântul" a descoperit şi a impus în presă o „pagină întâia", care-i aparţine exclusiv. Ziarele româneşti au fost mereu în marea lor majoritate anonime: scrise de anonimi pentru anonimi. „Cuvântul" rupea acest anonimat metodic. Nu avea ambiţia să fie o gazetă de colportaj general, ci o publicaţie de gândire, de control, de atitudine. Funcţia pe care şi-o recunoştea era să-şi informeze cetitorii precis, dar în acelaşi timp să prezinte această informaţie sub lumina unei judecăţi critice. Din primul moment îşi propunea să urmărească în politică şi în viaţa publică faptele semnificative şi să le prezinte în ierarhia lor justă.

De aceea întâiul element din gospodăria ziarului era articolul. Prima pagină îi era exlusiv dedicată. Şase articole, toate şase semnate, cu o semnătură ce fixa înainte de orice o răspundere intelectuală, toate şase strânse la un loc.

Încercarea nu era fără risc. Umblă prin lume zvonul că cetitorul de ziar e un cetitor comod. Ziarul, de aceea, trebuie să ţină seama de curiozităţile lui şi să-i ofere în ordinea cea mai facilă ştirile zilnice după gradul lor senzaţional. Dacă a căzut guvernul sau dacă un satir a iubit şi a omorât 14 femei, asta trebuie să fie scris cu litere mari, în capul foii. E o lege la care se supune cu unanimitate toată presa de pretutindeni. Ei bine, „Cuvântul" avea temeritatea să contrazică această lege şi să creadă, împotriva ei, că ce interesează în primul rând nu sunt evenimentele în sine, luate de-a valma şi prezentate cu duzina, ci judecata noastră despre evenimente, orientarea noastră între ele. Era oarecum din primul moment, prin simpla aşezare a materialului în pagină, un fel de a afirma primatul atitudinii şi a judecăţii asupra informaţiei de snzaţie sau nu.

Informaţia însăşi era pentru „Cuvântul" un prilej de atitudine critică şi nu era rând în ultima sa pagină, dedicată tradiţionalei „Ultima oră", nu era rând care să nu fie trecut nu numai printr-un control de verificare a faptului, dar printr-unul de interpretare al lui. Reportagiul „Cuvântului" din pagina ultimă avea obligaţii egale cu articolul din pagina primă: precizie, documentare complectă, tenacitate în urmărirea unei probleme până la deplina ei lămurire.

Cu asemenea ambiţii, gazeta care apărea în dimineaţa lui 4 noiembrie 1924 era un fapt cutezător.

TITUS ENACOVICI

„Ce este „Cuvântul"?" Această întrebare pe care primul număr al ziarului o punea în fruntea primei sale pagini, nu avea cum să capete atunci un răspuns complect. Răspunsul l-au dat zi cu zi cei zece ani de muncă şi de luptă ce au urmat.

Deocamdată, în noiembrie 1924, „Cuvântul" se recomanda simplu: „un ziar politic independent scris de intelectuali". Recomandaţie şi făgăduială de la care nu s-a depărtat nici un moment.

Fondatorul ziarului era un nou venit în presă: Titus Enacovici. Nou venit, ca mai toţi cei care au lucrat şi lucrează la „Cuvântul", unde nu se aflau în calitate de profesionişti, căci nu erau profesionişti, ci în calitate de luptători. Profesori, ingineri, doctori, oameni veniţi din viaţă, din şcoli, din universităţi, de la munca lor, să scrie pentru un ziar nou, care să fie al unei lumi noi. Condeele ce se raliau „Cuvântului" se raliau unei acţiuni, care voia să stabilească raporturi, până atunci inexistente, între politică şi cultură.

Experienţa era dificilă şi presupunea în primul rând foarte serioase sacrificii băneşti. Titus Enacovici, om bogat (o bogăţie creată „pe şantier", nu în birou) punea în această încercare averea lui. Şi mai punea încă ceva, mai de preţ: o pasiune convinsă de luptător, o energie educată prin muncă, o rară intuiţie în înţelegerea problemelor naţionale de politică şi economie.

Absent în primul an de pe „manşeta" ziarului său, Titus Enacovici, sub această voluntară trecere a sa în rândurile colaboratorilor, n-a fost mai puţin întâiul animator al „Cuvântului", directorul său efectiv, inţiatorul tuturor campaniilor mari.

Sfiala omului, care păşea pentru întâia dată de la munca sa personală în vâltoarea luptelor publice, îl îndemna la oarecare rezervă. O lungă serie de articole economice, strict documentate, semnate cu pseudonime ciudate, dar nu greu de descifrat, au surprins în primele luni pe oamenii de specialitate. Cine erau aceşti Tranole, Galeon, Pandor, Cassandra care, cu o vizibilă unitate de vedere, construiau de la articol la articol, eşafodajul critic al unei întregi politici economice?

Numele lui Titus Encovici circula datorită confraţilor indiscreţi, în timp ce pentru „Cuvântul" el continua să fie „cel care semnează Tranole". După primele luni, pseudonimele deveniseră inutile. Enacovici era un nume, iar ziarul său o forţă. La 11 iunie 1925, directorul „Cuvântului" şi-a semnat pentru prima oară articolul cu numele întreg, nume ce avea să nu mai lipsească de atunci nici o dată, până în trista zi de la sfârşitul lui mai 1928, când o moarte brutală ni l-a luat pe totdeauna.

Program

Fără să fi făcut declaraţii de principiu, care de obicei nu spun nimic şi nu angajează la nimic, „Cuvântul" îşi definea din primele zile directivele. Din simpla cercetare a rubricilor, cetitorul atent putea să ştie încotro se îndreaptă noul ziar.

„Cuvântul" din săptămâna imediat următoare apariţiei sale (anul I, nr. 5, luni 10 noiembrie) inaugura o rubrică pe care presa politică nu o cunoscuse până atunci: *Dumineca*. Un articol pe săptămână, dedicat problemelor de viaţă creştină – ortodoxă.

Ortodox, „Cuvântul" era în acelaşi timp, dintr-o ncesitate spirituală vădită, monarhic. Toată fiinţa sa se explică prin înţelegerea relaţiei dintre aceste două valori: biserică şi monarhie.

Gazetă creştină, gazetă de realităţi locale, gazetă monarhică, era „Cuvântul" în acelaşi timp o gazetă de dreapta sau de extremă dreaptă?

Formula a fost repede lansată, cu amicale intenţii de defăimare. Adevărul este că ziarul acesta n-a judecat niciodată printr-o formulă, fie ea de dreapta, de centru sau de stânga, ci printr-un simţ al realităţilor organice, realităţi ce refuză să încapă într-o etichetă. „Cuvântul" nu primea nicio firmă programatică. Nu formulele îl interesau, ci viaţa. Succesele acestui ziar se explică toate prin această obiectivitate în faţa realităţilor. „Cuvântul" ştia să privească şi avea curajul de a spune răspicat ce vede.

Pentru un program, era destul. Dar era şi dificil. Cât era de dificil, aveam să o aflăm zi de zi, din dimineaţa aceea de miercuri 5 noiembrie 1924, până în ceasul de faţă.

ÎN NOIEMBRIE 1924

Ce găsea „Cuvântul" la apariţie? Un an greu şi un timp tulbure.

La guvern, partidul liberal cu echipa complectă: Ionel Brătianu, Al. Constantinescu, George Mârzescu, Vintilă Brătianu. Un guvern liberal la jumătatea unei legislaturi începută în 1922 şi trebuind să nu sfârşească înainte de primăvara lui 1924. Dictator politic al ţării: Ionel Brătianu. Dictator economic: Vintilă Brătianu. În timp ce în politică guvernul se ocupa cu stimularea mişcărilor studenţeşti, în economie se îndeletnicea cu ... revalorizarea leului, gravă aberaţie, care ţinea jumătate de mania grandoarei şi jumătate de ignoranţă.

„Activitatea guvernamentală" se complecta cu o serie de afaceri dubioase, dintre cele mai răsunătoare, încoronate de formidabila chestie a paşapoartelor. Un subsecretar de stat, un general, o serie de deputaţi erau implicaţi.

În ţară, sub apăsarea unui guvern detestat, atmosfera era dintre cele mai încordate.

Drept diversiune, guvernul oferea mişcări studenţeşti, întreţinute cu bani oficiali şi exploatând dureri reale şi stări tragice ale unei tinerimi universitare exasperată de mizerie.

Ce se opunea acestei politici liberale de desfiinţare lentă a energiei româneşti, în politică, în economie, în cultură, în viaţa socială? Se opuneau forţe reale, dar dezorganizate. Opoziţia era în mâna naţionalilor ardeleni şi a ţărăniştilor, divizaţi, cochetând deasupra Carpaţilor în vederea unei colaborări, dar sperând fiecare pentru sine posibilitatea de a lua singuri succesiunea liberală la guvern.

Ardelenii trăiau un moment „takist”. Tratau cu toată lumea pe sub mână, fără angajamente precise şi mai ales fără intenţia de a lua vreunul. În cursul anului, această atitudine plină de reticenţe şi ezitări, este confirmată oficial prin insaturarea dublei şefii Iorga-Maniu.

Ţărăniştii erau într-un moment socialist, sau cel puţin socializant. Doctorul Lupu, vag doctrinar de stânga, trecea în fapt înaintea lui Ion Mihalache şi această schimbare echivala cu democratizarea factice a unui partid care pe vremuri făgăduia să fie un partid de clasă ţărănească.

Averescanii, în sfârşit, scoşi complect din jocul politic, rămâneau în umbră, sperând o combinaţie de culise care să-i ridice la suprafaţă. Erau singurii care nu se înşelau.

În fața unei asemenea opoziții, guvernul Ionel Brătianu, zdrențuit de inconsecvențe și apăsat de o formidabilă impopularitate, putea totuși să se laude că este un guvern tare.

REACȚIUNEA „CUVÂNTULUI”

„Cuvântul” încearcă să introducă oarecare ordine în acest peisagiu social și politic atât de confuz.

Primul său obiectiv este atacul împotriva nefericitei legislații vintiliste, atac ce cade complect în lotul lui Titus Enacovici, care aducea nu numai o excepțională vervă polemică, dar mai ales o documentare complectă în materie. Lupta împotriva politicii economice liberale, în special împotriva așa-zisei revalorizări, formează laitmotivul colecției ziarului până în martie 1926, data căderii guvernului Ion Brătianu.

Din paginile „Cuvântului”, argumentele trec direct în discursurile și manifestele opoziției. Era o sursă care avea să fie copios utilizată ani de-a rândul.

În ce privește problema mișcărilor studențești de o atât de dureroasă actualitate, în vremea apariției sale, „Cuvântul” începe prin a-și documenta cetitorii direct, de la fața locului, întreprinzând din chiar primele zile, o vastă anchetă în lumea universitară, strângând mărturii detailate de la profesori și studenți, expunând toate aspectele chestiunii, primind toate lămuririle necesare, fără părtinire, cu singura pasiune de-a face lumină. Aici ca și în atâtea cazuri obscure, „Cuvântul” se lovește de umbra liberală camuflată sub imaginea mişcării naţionaliste. Precizările aduse n-au contribuit puţin la liniştirea spiritelor şi la simplificarea problemei universitare ce părea insolubilă.

Atacul antiliberal nu se opreşte aici. Cum guvernul era oarecum strâmtorat de scandalul paşapoartelor, „Cuvântul” îşi îndreaptă armele de investigaţie în această direcţie. O serie de reportagii violente, nu atât prin ton, cât prin destăinuiri, îi creează guvernului câteva serioase momente de jenă. Tot ce nu se putea scrie deschis în reportagiu, trecea uşor travestit în romanul foileton *Paşaportul negru* a cărui publicare aducea ciudate destăinuiri de culise.

În sfârşit, campania aceasta se închide cu o încercare de a se organiza un fel de poliţie cetăţenească împotriva jafului public. Drept stimulent, „Cuvântul” instituie trei premii de încurajare. Într-adevăr, în numărul de la 20 noiembrie, se publică acest original prospect: „Cuvântul” oferă trei premii în valoare totală de 50.000 lei persoanelor care vor arăta cu probe care au fost cele trei mari pungăşii săvârşite la vreun minister sau altă autoritate importantă în intervalul de la 1 ianuarie 1922 – 1 ianuarie 1925.

Premiul I e de 30.000 lei
Premiul II e de 15.000 lei
Premiul III e de 5000 lei”

Se pare că acest concurs n-a dat rezultate strălucite. Pungăşiile regimului erau mai abile sau mai discrete.

Profund antiliberal, „Cuvântul” avea fireşti simpatii pentru partidele de opoziţie, nu însă fără a remarca destrămarea lor din acea vreme, lipsa lor de disciplină politică, rătăcirile lor programatice. De țărăniști, pentru care cu deosebire era îndemnat să ia atitudine, „Cuvântul” era îndepărtat de falsa democrație socializantă, pe care aceștia o afișau atunci. Cum pe de altă parte averescanii nu erau decât o variantă de partid liberal și cum o înțelegere țărănistă-ardeleană părea imposibilă, „Cuvântul” preconiza un guvern al regelui și al țării peste capul partidelor.

Titus Enacovici scria atunci, la 10 ianuarie 1925, aceste rânduri care, retipărite, devin astăzi de o tulburătoare actualitate:

„Strict constituțional, Coroana n-are nicio indicație pentru guvernul de mâine. Între niște partide care nu reprezintă nici unul un contingent electoral hotărât, nicio clasă hotărâtă, căci toate pretind că au încrederea țărănimii, Coroana nu poate alege: de aceea va fi condusă să însărcineze cu formarea guvernului un om de încredere, rămânând ca iscusința lui să suplinească lipsa de simț politic a actualilor conducători ai partidelor și rămânând ca fiecare să explice țării ce considerațiuni au fost așa de puternice încât situația disperată a țării a cântărit mai puțin în conștiința lor”.

Încă de atunci, „Cuvântul” își învață cetitorii să disocieze ideea de politică de aceea de partid. Distincția avea să fie reluată mai târziu cu amploare.

Prima confiscare

E greu de urmărit zi cu zi, număr cu număr, articol cu articol, întreaga colecție a anului. E de ajuns să spunem că în totalitatea ei, această colecţie cuprinde o permanentă acţiune antiliberală, atât în problemele mari politice, cât în faptele mici cotidiene.

Guvernul liberal trebuia să se răzbune, dar la Bucureşti nu prea avea cum, căci de bine de rău libertatea presei era „garantată”. Exista însă o provincie fericită, pusă prin legi excepţionale cu totul la dispoziţia guvernului. Era Basarabia, unde starea de asediu domnea liniştită.

Aşadar, la 27 iulie, cenzura oraşului Chişinău confiscă ziarul „Cuvântul” cu nr. 216.

De ce? Nu se ştia atunci, nu se poate şti nici azi. Avem acest număr sub ochi: îl cetim, îl recitim. Inutil. Nimic subversiv, nimic neliniştitor, nimic riscat.

Guvernul liberal se răzbuna. Era numai un început timid.

O SCRISOARE PIERDUTĂ ... ŞI GĂSITĂ

Un episod politic amuzant de la sfârşitul primul an de apariţie. Era prin octombrie 1925.

Se ştia precis că guvernul Brătianu va demisiona în primăvara anului următor şi cum până atunci nu rămâneau decât încă şase luni, partidele de opoziţie duceau tratative continue pentru un acord. Averescanii luau şi ei parte la aceste tratative, fără prea mari şanse e adevărat, dar oricum cu destulă stăruinţă.

Dar în toiul acestor convorbiri cordiale, în ziua de 18 octombrie, „Cuvântul” publică în facsimil, o scrisoare a generalului Averescu către d. Petrovici de la Iaşi, pe acea vreme partizan al său, scrisoare în care îi recomandă să discute cu toată lumea, dar să nu încheie nimic cu nimeni, lăsând să se înţeleagă că partidul poporului are asigurări precise de a succeda liberalilor.

Manevra era pur şi simplu senzaţională. Scrisoarea generalului, publicată în „Cuvântul", a produs o surpriză generală. „Îndreptarea", oficiosul averescan, nu ştia să răspundă altfel, decât plângându-se de ... manierele „Cuvântului".

Asupra acestui punct de bune moravuri, ziarul nostru a dat a doua zi explicaţii din cele mai picante.

Ce se întâmplase? Generalul greşise adresa pe plic. În loc să scrie numele d-lui Petrovici, îl scrisese pe al d-lui Popovici. Plicul căutând la Iaşi pe un domn „Popovici, fost ministru" şi negăsindu-l, a fost îndreptat spre Braşov d-lui Mihai Popovici, care s-a amuzat foarte mult şi a socotit că amuzamentul acesta are şi oarecare interes public.

În orice caz, dintr-o greşeală de poştă şi dintr-o indiscreţie la presă, s-a putut afla că, orice s-ar întâmpla, viitorul guvern este fixat: îl fixase Ionel Brătianu şi îl acceptase generalul Averescu.

4 IANUARIE 1927

La 1 ianuarie 1926, în pragul anului nou, „Cuvântul" apare cu o ştire tragică în ultima sa pagină: Principele Carol a renunţat la tron.

O coincidenţă, a cărei involuntară ironie istorică nu o putem gusta decât acum, face ca în acelaşi număr de ziar, în pagina treia să apară un desen cu tâlc. Desenul purta următorul titlu: *Cu ce va zbura de la putere regimul d-lui Ionel Brătianu* şi reprezenta un copil purtând în braţe un avion, în faţa căruia tremură livizi Ionel Brătianu, Vintilă Brătianu, Al. Constantinescu şi I. G. Duca.

Era o glumă. O simplă glumă. Timpul şi-a luat însă răzbunătoarea satisfacţie de a o fi transformat într-o prevestire.

Primele zile ce au urmat dureroasei veşti a plecării Principelui au fost agitate şi grele. Relaţiile oficiale vorbeau despre „renunţare". Fără să aibă o documentare exactă asupra dramei, „Cuvântul" ştia din instinct că la mijloc e altceva: în cel mai bun caz o îndepărtare, dacă nu de-a dreptul o crimă.

Guvernul liberal încerca să deplaseze cu exces de abilitate răspunderea faptelor asupra Regelui Ferdinand, substituind atentatului politic, o problemă intimă familiară. Astfel, spera să solidarizeze toate partidele, dându-le impresia că le solidarizează cu tronul, în timp ce nu le lega în realitate decât de o faptă liberală.

A doua confiscare

„Cuvântul" ştia acest lucru. Mai ştia că orice tăcere în acel ceas era un început de complicitate.

În noaptea de 4 ianuarie, sub deprimarea ştirilor de la Sinaia, dar şi sub revolta unei iubiri ce nu putea fi anulată prin lege, se scrie o gazetă de adevărat doliu naţional. Ediţia specială de a doua zi este o chemare la ordine. Numărul 352 al „Cuvântului" este confiscat. Până la instituirea cenzurii, se comunică ziarului că cel mai inocent rând referitor la problema tronului aduce după sine confiscarea. Guvernul liberal vrea tăcere.

„Cuvântul” cu data de luni 11 ianuarie apare în această tăcere ordonată. În pagina întâia însă, cetitorul găseşte o siluetă neagră reprodusă în mijlocul unui articol oarecare: Barbu Ştirbei. Iar dedesubt o explicaţie, care spunea tot ce trebuia „actualitatea permanentă”.

Atâta lucru mai rămânea din revolta şi amărăciunea acelui ceas; atâta lucru se mai putea spune. O glumă, o şoaptă, un semn că totuşi nu s-a sfârşit totul.

De aici încolo „Cuvântul” trebuie să tacă. Guvernul institue cenzura şi publică un comunicat ameninţător. Textual: „atitudinea presei e periculoasă pentru ordinea publică”.

O lună mai târziu, Principele pribeag îi scrie Patriarhului şi guvernul are imprudenţa de a îngădui publicarea scrisorii: „... vei putea mai bine ca oricine să spui tuturor că undeva, pe meleaguri străine, va bate veşnic o inimă românească, va fi undeva veşnic un suflet de român”.

Revenim la politică

Între timp, politica îşi reia vechiul curs, trecând peste ceea ce Brătienii credeau că e un sfârşit.

Alegerile comunale se apropiau trebuind să aibe loc la 20 februarie. Plecarea guvernului de asemenea se apropia, căci în martie expira mandatul Camerelor liberale.

Lupta se dădea deocamdată la comună, sperându-se ca rezultatul acestor alegeri să constitue un criteriu pentru succesiunea guvernului. Uşoară naivitate constituţională.

Ardelenii încheie un pact electoral cu ţărăniştii şi după umilitoare stăruinţe din partea averescanilor îi primeşte şi pe aceştia, în condiţiuni subalterne. Partidului poporului nu i se dă niciun cap de listă, ceea ce indica suficient situaţia acestei grupări. Totuşi, simplul fapt de a-i primi în coaliţie a fost o teribilă greşeală tactică.

E adevărat că la 21 februarie opoziţia unită repurtează un succes formidabil, zdrobind pur şi simplu listele liberale, dar succesul practic este nul, căci, odată terminate alegerile, averescanii se retrag din coaliţie şi revendică singuri guvernul.

„Cuvântul” nu întârzie să observe manevra, cu mult înainte de a se produce. O serie de articole pun şi de astă dată lucrurile la punct: *Etapele trădării* (17 martie), *Filosofia trădării* (22 martie).

Aranjamentul Brătianu-Averescu, peste capul ţării, era vădit. La jumătatea lui martie, camerele liberale votează noua lege electorală precis calculată pentru a asigura viitorului guvern averescan majorităţi.

Pe de altă parte, naţionalii ardeleni sperând cu o remarcabilă lipsă de luciditate să fie chemaţi la guvern, refuză să prezinte Regelui o listă de miniştri unică de ardeleni şi ţărănişti, asfel că la 29 martie, guvernul Brătianu demisionând, criza găseşte o totală confuzie politică.

Guvernul Averescu

Soluţia aranjată cu şase luni înainte, din voia lui Ionel Brătianu, se realizează: generalul Averescu ia prezidenţia guvernului.

„Cuvântul" care deşi informat precis şi ştiind la ce trebuia să se aştepte, luptase până în ultimul moment împotriva acestei formule, publică un editorial resemnat: *De la guvernul ţării la guvernul camuflat*. „Ne aflăm în faţa unei întâmplări a cărei explicare desfide toate resursele examenului.

Aşa trebuie să fie. Nimeni nu poate şti de ce ... Dar faptul este.

Regele a încredinţat guvernul d-lui Averescu.

Cum să descoprim din ce premize s-a născut concluzia bizară?

Trăiască regele!"

Aceste rânduri sunt prefaţa unei noi campanii politice pe care ziarul o porneşte de astă dată nu numai împotriva liberalilor sau a tovarăşilor lor camuflaţi din noul guvern, ci împotriva partidelor în genere, împotriva ideii însăşi de partid.

Alegerile averescane falşificate sălbatec, teroarea noului ministru de interne, cenzura, toate acestea sunt prea obişnuite ca să emoţioneze. „Cuvântul" face vinovat de starea de lucruri din ţară cadrele politicei generale, în care ne mişcăm. Titus Enacovici însuşi, om de mentalitate burgheză până într-un timp, scrie despre falimentul ideii de partid.

„Noi avem nevoie de alţi oameni decât aceia pe care ni-i indică partidele politice. Să-i căutăm, căci desigur există şi de acolo de unde sunt, la treaba lor, să-i scoatem şi să le încredinţăm conducerea ţării”. („Cuvântul”, nr.517, 28 iulie 1926).

Pe această linie de orientare se aşază şi „Institul Românesc al Acţiunii Naţionale”, organism ridicat în jurul „Cuvântului”, fără obiectiv politic, dar luând asupră-şi studierea problemelor naţionale, mutilate de politica partidelor.

Tot acum începe o lămurire mai sistematică şi mai susţinută a poziţiei spirituale şi politice pe care şi-o asumă „Cuvântul” în Viaţa românească. D. Nae Ionescu care din primăvara acestui an, intră în redacţia ziarului, publică o serie de precizări programatice: *Cetăţean şi om* (20 august 1926), *Ţărănism şi democraţie* (26 august), *Reacţiune şi altceva* (8 septembrie 1926). Toate atacă valorile capitaliste, burgheze şi democrate, confruntându-le cu realităţile vii ale unei ţări de plugari, toate atacă spiritul pozitivist şi juridic, pentru a afirma spiritul organic şi valorile colective.

În acest unghi va fi cuprinsă întreaga activitate a „Cuvântului” şi de pe această poziţie, vor porni toate luptele sale din anii următori.

Fuziunea naţional ţărănistă

Toamna anului 1926 aduce în sfârşit îndelung pertractata fuziune a ţărăniştilor din regat cu naţionalii din Ardeal. Prezidentul noului partid e d. Iuliu Maniu. Nicolae Iorga se retrage într-o nouă singurătate.

„Cuvântul” nu poate privi fără strângere de inimă izolarea unui om, pe care l-a iubit totdeauna şi în care crede permanent. Titus Enacovici scrie un editorial răspicat pentru Iorga, împotriva lui Maniu: Micul şef al unui mare partid.

Pe de altă parte, d. Nae Ionescu, în faţa hibridului conglomerat ce se creează prin noua formaţie, în care ţărănişti, takişti, liberali camuflaţi şi alte specii politice intră de-a valma, afirmă: „Este fără îndoială cel mai mare dezastru moral pe care l-a înregistrat viaţa noastră publică: cea mai definitivă dezagregare a unor organisme politice”

Rândurile acestea puteau părea ciudate atunci. Timpul din nefericire le-a verificat.

Ceea ce îi reproşa „Cuvântul” noului partid era că înăbuşe posibilităţile viitoare ale unei acţiuni revoluţionare ţărăneşti. Altminteri, în politica măruntă, de la zi la zi, nici vorbă, naţional-ţărăniştii rămâneau sigura reacţiune antiliberală şi în măsura aceasta păstrau sprijinul „Cuvântului”.

A treia confiscare ... averescană de astă dată

„Cuvântul” a fost onorat cu confiscarea de toate regimurile şi de toţi miniştrii de interne. Guvernul Averescu n-a făcut excepţie.

Prin noiembrie 1926, „chestiunea închisă” cum se spunea acum pe muteşte dramei noastre naţionale, fusese redeschisă brusc. Generalul vorbise îndelung la Cameră, ţărăniştii făcuseră declaraţii neclare, profesorul Iorga rostise iar câteva cuvinte emoţionante pentru Principela pribeag.

„Cuvântul” urmărea cu un interes constant tot ce putea să ridice lespedea liberală după această tragedie „închisă”.

Pe de altă parte, atacul împotriva guvernului averescan nu înceta. „Cuvântul” de la 1 ianuarie 1927 a fost confiscat pentru lese-averescanism. Era a treia confiscare, nu avea să fie ultima.

Cu experienţa a doi ani de oprimări liberale, „Cuvântul” ştia că nu trebuie să protesteze. Dar a doua zi, în pagina ultimă, a publicat acest scurt avertisment, pentru ministrul de interne: „Amintim totuşi d-lui Goga că şi noi avem o moară, la care se poate să ne curgă odată mai multă apă decât are astăzi d-sa la dispoziţie”.

Vreo doi ani mai târziu, d. Goga a avut întradevăr prilejul să-şi aducă aminte de moara „Cuvântului”.

UMBRA LIBERALĂ REVINE...

De la începutul iernii anului 1927, situaţia guvernului Averescu devine precară. Se vorbeşte insistent despre o revenire liberală.

De ce? Politiceşte nimic nu o justifică. Dar Regele Ferdinand e bolnav greu şi buletinele doctorilor nu izbutesc să ascundă suficient, sub termeni medicali, deznodământul ce se apropie.

Ionel Brătianu nu are în nimeni încredere, decât în sine însuşi, pentru timpurile nesigure ce vin. Acest simplu fapt e suficient pentru a pecetlui soarta guvernului averescan. Toată lumea o simte, dacă nu o ştie.

„Cuvântul”, prevenitor, sugerează o colaborare averescană-ţărănistă, singura în stare să dejoace planul brătienist. Regimul Averescu nu-i este desigur drag acestui ziar, care l-a combătut neîncetat, dar orice regim este reabilitat în fața unei nefericite eventualități brătieniste.

În februarie, doctorul Lupu se desparte de țărăniști și își face partid, debutând cu o reconciliere surprinzătoare cu Ionel Brătianu. Se agită ideea unui guvern „de uniune națională", formulă pe care „Cuvântul" o denunță încă din februarie a fi „ultima deghizare a d-lui Ionel Brătianu". Pronosticul avea să fie curând verificat.

În orice caz, orice ar face, guvernul Averescu e sortit unei căderi apropiate. Nici succesul de la Roma al ratificării alipirii Basarabiei nu ajută. Totul e decis.

Guvern național ... Știrbei

1 iunie 1927. „Cuvântul" anunță o întrevedere Hiott-Averescu, pentru discutarea unui guvern național. Vestea cade ca din cer. 10 zile cenzura ne oprise să spunem un singur cuvânt despre „evenimentele în curs".

5 iunie. Guvernul Averescu a fost demisionat. Generalul rezistase până în ultimul moment: ultim moment în care a trebuit să semneze decretul de prim-ministru al d-lui Barbu Știrbey.

Se încearcă și se formează un soi de guvern național. „Cuvântul" nu cade în această abilitate cusută grosolan cu ață albă. Titus Enacovici scrie lămurit: *Regimul personal al d-lui Ion I. C. Brătianu.*

Întreaga manevră are drept scop să solidarizeze în ceasul grav care se apropie, toate partidele în jurul „chestiunii închise". Manifestul guvernului Știrbey către țară insistă asupra acestui lucru. El repetă de câteva ori, cu cele mai tari litere și cu cele mai categorice afirmații că „chestiunea rămâne închisă”.

În „Cuvântul” de a doua zi d. Nae Ionescu lămurește jocul. „A o considera realmente închisă este o ușoară naivitate, de care nu credem capabil pe noul prim-ministru”.

Singurul om politic care știe odată cu noi care este semnificația formației Știrbey este mereu profesorul Iorga, absent din guvernul „național”. „...odată ce în ianuarie primisem la Paris mărturisiri asupra cărora nu mai puteam rosti, nu mă puteam așeza lângă acela care provocase în mare parte actul de la 4 ianuarie 1926”.

De altminteri umbra liberală nu întârzie să se ridice de după paravanul Știrbey.

La 22 iunie 1927 „guvernul de uniune națională” demisionează. În aceeași zi, Ionel Brătianu își reia locul pe care efectiv nu-l părăsise niciodată.

Brătienii reveniți

Criza s-a sfârșit, neliniștea începe! rezumă „Cuvântul” situația, anunțând constituirea noului cabinet brătienist.

Iar a doua zi mai precis: „De ce nu am spune-o lămurit? Toată frământarea în care se vlăguiește viața publică românească de azi, se datorește concret actelor politice temerare și insuficient cugetate, pe care d. I. Brătianu le-a provocat și săvârșit la începutul anului 1926” (Nae Ionescu: *Revolta majordomnilor*).

Starea gravă a regelui impune noului guvern o explicabilă grabă. Alegerile se fac la 10 iulie şi desigur guvernul ... are succes. În noile Camere, naţional-ţărăniştii se prezintă cu un grup compact şi numeros totuşi. Niciodată, la noi, un partid de opoziţie n-a dispus de atâţia aleşi. Liberalii vorbesc amabili de „al doilea partid de guvernământ”, iar naţional-ţărăniştii par măguliţi de această gentileţe.

„Cuvântul” are prilejul să lămurească încă o dată obligaţiile revoluţionare ale ţărăniştilor, obligaţii care îi împiedică să accepte cadrele politice ale unei duble morişti: o dată tu, o dată eu ... „Dintre cele două ramuri necontopite încă ale acestui partid, una – cea dintâi – îşi construieşte atitudinea pe ideea, eminamente burgheză, de legalitate, pe când cealaltă aduce cu sine o ideologie revoluţionară, depăşind democraţia liberalizantă şi tinzând înspre o schimbare de structură a vieţii noastre de stat”. (Nae Ionescu în „Cuvântul”, nr.811 din 17 iulie 1927).

MOARTEA REGELUI – TRISTUL ÎNCEPUT AL REGENŢII

Regele moare în noaptea de 20 spre 21 iulie.

Regenţa intră în funcţiune. Guvernul se ocupă cu stabilirea formulelor de protocol – nebănuind că noul regim ascunde mult mai serioase dificultăţi.

Regentul Buzdugan demisionează din scaunul de prim-preşedinte al Curţii de apel. „Cuvântul” subliniază semnificaţia faptului şi cere să fie trase toate consecinţele: „toate funcţiunile pe care membrii acestui consiliu le îndeplineau până acum trebuiesc depuse”. (Nae Ionescu: *Legea*, 24 iulie).

Problema era vizibil pusă pentru Patriarhul regent. Într-adevăr, urmează o întreagă serie de articole semnate de d. Nae Ionescu, cercetând situaţia regenţei din acest punct de vedere. La 29 iulie, în editorialul ziarului, se precizează pentru întâia oară: „*Există incompatibilitate între funcţia de Patriarh şi aceea de membru al Regenţei*”.

În măsura în care problema era de ordin canonic şi de politică religioasă, ea nu priveşte cronica de faţă. Cetitorul va găsi documente complecte în istoricul politicii religioase a ziarului. Dar chestiunea interesa în egală măsură politica generală a ţării.

Iarăşi bazele constituţionale ale regimului erau atacate, însăşi justificările lui legale. Era un permanent factor de instabilitate în perioada care începea sub atât de întunecate auspicii.

Guvernul care nu pricepea multe lucruri, pe ăsta la priceput. La 8 august „Cuvântul” apare cenzurat, cu mari spaţii albe în pagina întâia. Fără explicaţii, se institue astfel o cenzură specială pentru noi. „Protestăm contra regimului stupid la care suntem supuşi de un regim fricos” („Cuvântul”, nr. 832, 9 august 1927).

Regim fricos! Asta explică totul. Guvernul lui Ionel Brătianu trăia în panică. De altmineri începutul de cenzură nu îi ia deocamdată „Cuvântului” întreaga posibilitate de a urmări delicata problemă a Patriarhului Regent. Articolele d-lui Nae Ionescu (*Locotenenţa patriarhală, Patriarhul dă delegaţii, Mai avem patriarh?, În sfârşit argumentele, Chestiunea prealabilă*, etc.,), toate cercetează detailat chestiunea, subliniindu-i mereu gravitatea.

Panica liberală

Guvernul își pierde calmul. Obsedat de aceeași „chestiune închisă" o agită cu atâta patimă încât o deschide singur. Ionel Brătianu publică o scrisoare a Regelui Ferdinand datată din iunie de la Scroviște, și „Cuvântul" are prilejul să dovedească (Nae Ionescu: *Scrisoarea regelui*, „Cuvântul", nr. 823) că la mijloc e dacă nu un fals, în orice caz o substituire de persoane.

Pe de altă parte, partidul național-țărănesc citește în cameră o declarație prin care recunoaște numai „în fapt" existența Regenței.

În drept, chestiunea rămâne rezervată.

Exasperarea liberală e la culme. Îi trebuie neapărat o diversiune. O alege pe cea mai primejdioasă: procesul Manoilescu.

Procesul Manoilescu

La 26 octombrie, d. Mihail Manoilescu, fost subsecretar de stat averescan este arestat la frontieră pentru „complot carlist".

„Cuvântul" bucuros de orice fapt care poate sublinia permanența problemei Principelui pribeag, este obligat să facă în cazul acesta o distincție, impusă de persoana „complotistului". Opinia publică trebuia să deosebească o tragedie națională de o aventură naivă.

D. Manoilescu era pentru „Cuvântul" un „conspirator a cărui neseriozitate definitivă e fixată". (Nae Ionescu: *Arestarea d-lui Manoilescu*, 28 octombrie).

Dar stabilind acest lucru, care era cel mult un accident regretabil într-o mişcare istorică, ziarul nu pierde prilejul de a transpune discuţia pe planul superior al realităţilor permanente.

La 30 octombrie, în articolul *Între juridic şi politic*, d. Nae Ionescu trăgea concluziile ultime ale agitaţiei provocate: „D. Brătianu este înfrânt. Nu de oameni, adversari politici, ci de împrejurări ... Chestiunea este deschisă sau cel puţin ea poate fi deschisă oricând”.

„Cuvântul” deplasa interesul actualităţii de la fragilul domn Manoilescu la sumbrul Ion I. C. Brătianu, adevăratul erou de tragedie al momentului. Ziarul îi adresează prin Titus Enacovici (8 noiembrie) şi prin Nae Ionescu (10 noiembrie) două scrisori deschise de o sobrietate, ce trebuie să fi lovit mai bine decât orice violenţă.

„Fă-ţi un tablou al situaţiei la moartea d-tale: o regenţă rămasă fără stăpân. Partidul liberal într-o certă criză de autoritate a şefului, oricare ar fi el.

Partidul naţional-ţărănesc exasperat de aşteptare şi suferind şi el de pe urma crizei de autoritate a şefului”.

Dacă vă gândiţi că Ion Brătianu murea 18 zile mai târziu, deşi la 8 noiembrie era deplin sănătos, veţi recunoaşte că fraza de mai sus a lui Titus Enacovici avea un accent implacabil de glas al destinului.

„Cariera d-tale politică orice s-ar mai întâmpla, e terminată. Un an-doi şi pe urmă te vor încăleca evenimentele”. (Nae Ionescu, 10 noiembrie).

„Un an-doi” poate – dacă n-ar fi fost o moarte mult mai grăbită.

Această de a doua scrisoare către Ion I. C. Brătianu, avea un post scriptum. Iată-l: „Articol început sub regimul libertății presei și terminat sub cenzură”.

„Cenzura cea mare”

La 11 noiembrie 1927 începe o nouă cenzură. Cea mai cumplită și mai sălbatecă din câte au existat vreodată la noi (*C'est tout dire*). Cenzorul suprem era ministrul de interne în persoană, d. I. G. Duca.

Gazeta noastră apare de aici încolo cu zilnice pete albe în toate paginile sale: era prezența cenzurii liberale, care semna prin punere de deget pe manuscrisele noastre.

În spațiile albe, ne răzbunam și noi tipărind reclame cu sens străveziu. De exemplu:

„Nu uitați. Tinctura din Lyon curăță și vopsește în cele mai bune condițiuni toate hainele. N-o întrebuințați la obraz. Nu-l poate curăți. Adresați-vă la Geneva, str. Bellevue nr. 31.”

„Toți care suferiți de bătături și vă doare când sunteți călcați aveți răbdare. Lăsați să vă calce. Între timp, comandați crema Carmen, la Paris, Fb. St. Germain 13.”

„De vânzare haine bisericești ieftine. Doritorii se vor adresa în str. Academiei 34.”

Ca să înțeleagă ce stupidă brutalitate intra în acesată cenzură, e de observat felul în care se cenzura reportagiul procesului Manoilescu. Oriunde apărea cuvântul „prinț” el era șters, așa încât dativul

„prinţului" devenea scurt „lui" precedat de un mic spaţiu alb.

D. Duca, exasperat, încerca între timp alte soluţii pentru paralizarea „Cuvântului", soluţii mai subtile, ca să zicem aşa. Ceea ce îi atrage o replică, scuturătoare prin articolul *În zodia conrupătorului* (Nae Ionescu, 20 noiembrie). „D. Duca nu-şi înfrânge duşmanii – îi cumpără ... D. Duca joacă astăzi pe omul tare: cenzurează şi închide. A mai făcut-o, dar vremurile se pot întoarce".

Moartea lui Ion I. C. Brătianu

Vremurile se întorceau într-adevăr. La 25 noiembrie 1927 moare Ion I. C. Brătianu, după o agonie precipiată şi cu desăvârşire neaşteptată.

Articolele „Cuvântului" din acea zi sunt de o reţinută severitate critică. A murit „un erou de tragedie".

Se formează guvernul Vintilă Brătianu, continuare a regimului liberal, nesfârşit mai slab însă, mai terorizat de propriile sale umbre, mai descompus de panică.

Noul guvern îşi face singur curaj, încercând tratative pentru un împrumut de ... stabilizare.

Da, oricât ar fi fost de necrezut, Vintilă Brătianu, campionul revalorizării, se convertea la stabilizare, formulă pentru care trei ani încheiaţi luptase Titus Enacovici prin „Cuvântul", împotriva liberalilor şi pentru care fusese batjocorit sistematic.

„E lată rău, *scrie acum Enacovici*, nu e de capul dvs. o stabilizare monetară"; „că nu era de capul lor" o simţim cu toţii astăzi, când încă suferim de urmările acestei nenorocite stabilizări făcută cizmăreşte.

Între timp, în ordine politică, d. Duca încearcă o serie de noi diversiuni. Pentru început aranjează la Oradea un congres studenţesc urmat de un enorm scandal cu devastări publice. „Cuvântul" îl acuză pe ministrul de interne a fi organizat cu propria lui mână această răzmeriţă, excelent pretext pentru a înăspri măsurile de ordine publică.

Un nou acces de panică îl cuprinde şi d. Duca se aruncă iar cu foarfecele asupra ziarului nostru. Întregi articole sunt suprimate şi în locul lor apar caricaturi: oameni politici, actori, cântăreţi ...

Aveam naivitatea de a crede obrazul cenzurii sensibil la asemenea uşoare răzbunări ironice.

Dar inutil. „Cuvântul" ieşea dintre foarfecele liberale zilnic înjumătăţit.

Atunci (nr. 982, ianuarie 1928), profesorul Nae Ionescu îi adresează prin ziar d-lui Duca o scrisoare deschisă, din care este o adevărată voluptate morală să cităm astăzi, în 1933: „Noi ştim să aşteptăm cu atât mai mult cu cât suntem siguri de mai înainte de rezultat. Singurul nostru act tare este şi rămâne scrisul ... Noi te dorim doară sănătos la judecata care te aşteaptă pentru toată ocara pe care ai aruncat-o în obrazul şi în sufletul acestei ţări. La revedere deci sub acel regim".

UN ARTICOL AL LUI TITUS ENACOVICI SCRIS ÎN 1928 PENTRU 1933

Tot în acest timp, la 27 ianuarie 1928, Titus Enacovici publică sub lapidarul titlu *1933* un articol ce constituie o adevărată chemare la ordine a forţelor româneşti, care, pierdute în nesfârşite mizerii cotidiane, pierd din vedere comandamentele vitale ale naţiunii. În 1933 socotea Enacovici că va scădea scadenţa tuturor erorilor. Se înşela?

Iată reproducem astfel, neschimbat, articolul său din ianuarie 1928. Cu excepţia câtorva detalii de evenimente ulterioare, totul e prevăzut cu o acuitate ce a înfruntat anii.[1]

„CUVÂNTUL" ŞI CAMPANIA NAŢIONAL ŢĂRĂNISTĂ

De la sfârşitul iernii lui 1928, acţiunea de opoziţie capătă un ritm şi o virulenţă, pe care istoria noastră politică n-a mai cunoscut-o până atunci.

Nu mai e vorba de o „campanie de răsturnare", ci de o vastă mişcare de mase, cu caracter revoluţionar. „Cuvântul" insistă asupra acestei deosebiri. El nu se raliază partidului naţional-ţărănist ca partid, ci momentului revoluţionar pe care partidul acesta trebuie să-l exprime. Căile „constituţionale" de dobândire a puterii nu mai sunt nici suficiente, nici posibile. Dintre cei doi factori, în care „Cuvântul" a crezut totdeauna – Rege şi naţiune – cel dintâi este absent. Rămâne hotărâtoare numai naţiunea care, neavând un Rege s-o întruchipeze simbolic şi efectiv, trebuie să păşească singură în lupta pentru lămurirea destinelor sale. Şi anume nu prin „alegeri" – ceea ce e artificial şi ineficace, ci printr-o presiune colectivă din jos, din cele mai adânci straturi ale mulţimii.

---

[1] Articolul lui Titus Enacovici este reprodus în secţiunea *Note şi comentarii.*

Este la drept vorbind o nouă etapă în viaţa românească.

Întreaga acţiune naţional-ţărănistă din primăvara lui 1928 până la adunarea de la Bucureşti şi pe urmă de la Alba Iulia se inspiră de la acest îndemn şi se justifică prin această intuiţie a necesităţii revoluţionare, precis formulată în paginiile „Cuvântului".

Formidabile întruniri în ţară, la Făgăraş, Huşi (7 februarie), Craiova (14 februarie), Ploieşti (22 februarie), Cernăuţi (28 februarie), Galaţi (7 martie), răscolesc profund masele de pretutindeni. Ele urmează să fie încoronate de imensa adunare populară de la 18 martie la Bucureşti, în capitala ţării, unde să se ceară regenţii, într-o atmosferă de adevărat război civic, răsturnarea regimului liberal şi cu el răsturnarea vechii ţări, pentru instaurarea ţării celei noi.

Suspendarea

Liberalii ştiu însă să se răzbune. Puţin orbeşte şi fără prudenţă, dar ştiu. La 16 martie 1928, două zile înaintea adunării populare din Capitală, „Cuvântul" este confiscat. Pentru a câta oară confiscat? E greu să numărăm.

Dar d-lui Duca nu-i ajunge atâta.E prea puţin şi prea banal.

În aceeaşi zi, „Cuvântul" este suspendat pe opt zile.

A fost o lovitură grea. O mărturisim acum cu toată liniştea. Eram scoşi din luptă pe la spate, stupid, în mijlocul unei acţiuni căreia îi dădeam totul şi care în acel moment era totul pentru noi. O gazetă nu poate lipsi nici o zi din mâinile cetitorilor săi, dacă vrea să păstreze contactul cu ei, dar încă opt zile la rând...

Am încercat să găsim o formulă de mijloc. Să apărem sub alt nume, în altă formă... În Franţa Clemenceau, căruia îi fusese interzis „L'homme libre", tipărise imediat „L'homme enchaine"! Am cerut şi noi învoire pentru a scoate „Cuvântul suprimat". N-am căpătat-o. Desigur: i-ar fi trebuit guvernului liberal un dram de humor şi puţină inteligenţă pentru asta.

Aşadar „Cuvântul" nu reapare decât peste 8 zile – 8 zile care nu fuseseră suficiente pentru a sătura cenzura ducistă – căci primul număr după suspendare, la 24 martie, are articolele lui Titus Enacovici, Nae Ionescu şi Titu Devechi tăiate pe trei sferturi.

Teroare

Termenul nu e exagerat. Ceea ce a întreprins ministerul de interne împotriva ziarului nostru atunci, nu se poate numi altfel. Paginile noastre erau pur şi simplu zdrenţuite de cenzură. Nu se mai lucra cu foarfeca; se utiliza de-a dreptul pumnul. Coloane întregi, articole, reportagii, recenzii, totul era suprimat sistematic. Nu exista în operaţia aceasta nici un criteriu. Ştiri şi comentarii care puteau să apară liniştit în orice altă gazetă, erau suprimate în paginile noastre. Ele deveneau „subversive" prin simplu fapt că le tipăream noi. Dacă am fi tipărit un abecedar – şi acela ar fi fost distrus.

Teroarea aceasta o primeam cu îndârjire, dar nu fără tristeţe. „Cuvântul” nu mai era un ziar: ajunsese un stindard ciuruit de lovituri. Şi dificultăţile creşteau zilnic. Cele şase pagini pe care noi le scriam şi cenzura le tăia, ne deveniseră împovărătoare.

La 30 martie, pe ultima pagină, tipăream aceste rânduri, fără revoltă, cu puţină oboseală doar în suflet: „Cu începere de astăzi, «Cuvântul» va apare numai în patru pagini. Cititorii noştri vor înţelege şi vor aprecia.”

ALBA IULIA, MAI 1928

La 18 martie 1928, în ziua marei adunări populare, partidul naţional-ţărănist, să fi vrut, ar fi luat guvernul fără condiţii, de îndată, fără un minut de întârziere. N-a vrut, n-a îndrăznit. D. Iuliu Maniu prefera să ia, plecat, din mâinile Regenţei şi ale liberalilor, ceea ce ar fi putut lua cu capul sus din mâinile naţiei. Dar asta nu se putea desluşi atunci în vâltoarea ceasului.

Aşadar, partidul naţional-ţărănist mergea mai departe la Alba Iulia. „Cuvântul” îşi lua sarcina de a dovedi că în realitate ţara întreagă meregea înspre acolo.

„Ce va fi la Alba Iulia? Toate prevederile sunt riscate. Este însă la Alba Iulia ţărănimea românească din cele patru vânturi ale ţării, adunată sub egida laconismului hotărât de jertfă a lui Avram Iancu.

„No hai” (Nae Ionescu, 6 mai).

„Două lumi stau astăzi faţă în faţă: şi de aceea, cine nu e la Alba Iulia e de partea cealaltă” (Nae Ionescu, 8 mai).

Liberalii cu totul buimăciţi de proporţiilr formidabilei adunări din cetatea Ardealului încearcă după un prea vechi sistem o nouă diversiune, lansând „complotul carlist de la Londra", inutilă infamie care nu tulbură întru nimic tensiunea ceasului. Arestări de ziarişti, cenzură, prigoană, totul e de prisos. În ţară răsună jurământul de la Alba Iulia. „Jurăm să creăm o Românie nouă şi liberă, mamă ocrotitoare pentru toţi fii ţării".

Cuvintele acestea aveau atunci forţa unui strigăt creator de istorie. Unde sunt astăzi cei care au jurat?

MOARTEA LUI TITUS ENACOVICI

La 28 mai 1928 moare Titus Enacovici. Un om tânăr care moare fulgerător, în trei zile, dintr-un accident stupid – o simple exstracţie dentară, care se complică până la septicemie generală, o moarte care îl surprinde înainte de a şti că moare, o moarte care ne lasă casa pustie, în ceasul cel mai greu, în mijlocul celei mai încordate lupte publice.

Destinul părea să colaboreze cu adversitatea. În jurul mormântului lui Enacovici ne adunam o clipă înfrânţi. Dar nu mai mult decât o clipă.

„Cuvântul" îi datora lui Titus Enacovici, întemeietorul său, răzbunarea de a continua şi de a învinge.

„Un Enacovici a formulat la 1889 actul de dare în judecată a guvernului lui Ion Brătianu. Alt Enacovici a fundat «Cuvântul», gazeta care înseamnează cel mai implacabil şi neînfrânt duşman al politicianismului liberal

Un program cât un steag. Ni-l însuşim. E moştenirea noastră.” (Nae Ionescu, 28 mai).

Toţi câţi ne întorceam în duminica aceea de mai de la cimitir spre redacţie, ştiam că ne aşteaptă ceasuri mai cumplite decât până atunci. Lăsat liber, „Cuvântul” era un ziar care putea să trăiască prin propriile lui puteri. Dar prigonit, confiscat, suprimat şi cenzurat, lovit brutal, pe la spate, de guvern şi poliţie, ar fi trebuit să aibe cel puţin un sprijin care să-i permită apariţia materială, zi de zi. Iar Titus Enacovici nu mai era ...

Ne-am strâns a doua zi, pe seară, în jurul profesorului Nae Ionescu la redacţie, unde ne chemase să ne sfătuim. Ne-a întrebat dacă suntem gata să mergem mai departe. Ne-a spus deschis, că ziarul ne cere totul şi nu promite în schimb nimic. Ne-a întrebat dacă vrem să muncim, aşa, de zece ori mai mult decât până atunci, cu riscuri de zeci de ori mai mari.

Am răspuns cu un singur „da”. „Cuvântul” fusese o instituţie: devenise în acel moment o familie.

A doua zi de dimineaţă, în prima pagină se tipărea această expliaţie scurtă: „A doua zi după dispariţia lui Titus Enacovici, fondatorul şi directorul politic al ziarului, este, ca atare, o elementară evidenţă că moştenitori direcţi şi, în parte, noi înşine creatori ai crezului de la «Cuvântul» – vom continua, sub cel mai sever control propriu, drumul spre ţelurile noastre.

Facem această declaraţie pentru prieteni şi pentru adversari”.

Prigoana continuă

Exasperat că nici moartea nu poate doborî „Cuvântul”, guvernul liberal nu cedează. Cenzura primeşte noi ordine de sălbăticie specială pentru noi. De aici încolo, ni se interzice să mai lăsăm spaţiile cenzurate libere. Cenzura a băgat de seamă că aceste petece albe îi formează „Cuvântului” în opinia publică o adevărată aureolă.

Se inventează atunci un nou instrument de teroare: în locul articolelor suprimate, ziarul este obligat să pună texte anodine, reportagii de fapte diverse, informaţii banale, astfel încât cetitorul să nu bage de seamă urmele zilnicului atentat ducist împotriva noastră. Să fie un semn de pudoare?

Nu, desigur. Căci pudoarea nu-i împiedică pe aceiaşi liberali să-şi trimeată agenţii secreţi până în cele mai dureroase chestiuni de viaţă ale ziarului înscenând astfel, în operaţiile juridice de regulare a succesiunii Enacovici, o nouă suprimare a „Cuvântului”, prin intermediul unui domn „vag sechestru judiciar”.

De două ori, în iulie şi august, birourile noastre sunt închise şi de două ori le redeschidem prin ordonanţă prezidenţială. Dar existenţa ziarului este din moment în moment primejduită. Maestrul Istrate Micescu, advocatul strălucit al „Cuvântului”, îl apără cu pasiune. Dar dacă, în ciuda dreptăţii, atentatul „juridic” va izbuti?

Mari manşete în pagina întâia şi a patra anunţă atunci apariţia unui nou ziar: „Pământul”. „Cetitori ai „Cuvântului”, cetiţi în curând „Pământul”.

Vedeţi, luam măsurile noastre, bietele noastre măsuri, atâtea câte ne rămâneau.

Într-adevăr, dacă într-o noapte, la un ceas de întuneric, când se comit infamiile mai lesne, „Cuvântul" ar fi fost suprimat, a doua zi dimineaţă ar fi apărut „Pământul" cu aceiaşi oameni şi acelaş suflet.

„Într-o zi măştile au să cadă după toate feţele fără de obraz şi atunci marele public care înconjoară «Cuvântul» cu statornica lui dragoste, va afla stupefăcut până unde a putut merge coaliţiunea patimei şi neruşinării împotriva unui ziar care nu lasă să doarmă pe atâţia. Şi până atunci «Cuvântul» continuă".

Într-adevăr „Cuvântul" a continuat.

O explicaţie pentru d. Iorga...
şi pentru toată lumea

Ziarul acesta a fost totdeauna cu domnul Iorga, de la ideologia şi spiritul căruia s-a reclamat continuu. O singură dată s-a despărţit de el şi anume în vara lui 1928. D. Iorga, care până atunci luptase contra Brătienilor, laolaltă cu naţional-ţărăniştii, a încercat să se desprindă de acţiunea aceasta, dezavuând adunarea de la Alba Iulia şi apropiindu-se de liberali, a căror succesiune spera să o ia astfel.

„Cuvântul" a fost cu tristeţe nevoit să dezaprobe această atitudine. A făcut-o, ca totdeauna, lovind din faţă. Şi n-a fugit de explicaţii. Dimpotrivă, a publicat o lămurire care a rămas valabilă pentru întreaga sa acţiune. Cine vrea să ştie cum şi de ce ziarul acesta a fost alături de d. Maniu şi l-a părăsit, alături de d. Mihalache şi l-a parăsit, alături chiar de generalul Averescu şi l-a părăsit – va găsi în acest citat vechi, o lămurire mereu actuală: „De aceea e bine ca atunci când un ziar «se schimbă» faţă de un om sau de un partid, să se cerceteze dacă s-a schimbat şi faţă de crezul pe care l-a reprezentat până atunci.

O gazetă independentă nu lansează personalităţi şi partide. Ea se întâlneşte adesea pe acelaşi drum, spre aceeaşi ţintă cu oameni şi organizaţii politice. Pe care îi susţine atâta timp cât aceştia merg în adevăr spre acelaşi scop. Dar faţă de cari ea nu este datoare într-adevăr cu nimic, atunci când ei părăsesc drumul. Tovărăşia dintre o gazetă independentă şi o organizaţie politică nu e o prietenie, ci o asociaţie de acţiune. În care deci acţiunea şi nu oamenii primează”.

Ultimile zile ale guvernului Vintilă Brătianu

Guvernul era efectiv căzut din martie. Tot ce mai putea face cramponându-se era să se afle în treabă şi să cenzureze. Vintilă Brătianu tratează un împrumut de stabilizare la Berlin şi apoi la Paris. Câteva luni de discuţii sterile şi umilitoare pentru ţară, după care, târziu, la sfârşitul lui octombrie, semnează convenţia de stabilizare la Paris, convenţie pe care o lasă moştenire naţional-ţărăniştilor – cea mai apăsătoare şi mai nefastă moştenire.

Cam în acelaşi timp pe la începutul toamnei izbucneşte o nouă afacere liberală, de mari proporţii, cu imense fraude petrolifere în Dâmboviţa. Sunt implicaţi o seamă de parlamentari liberali şi sunt arestaţi câţiva.

A fost ultima bucurie a „marelui partid". În ziua de 4 noiembrie, guvernul Vintilă Brătianu demisionează.

A fost una din cele mai înviorate seri bucureştene. Pe stradă, lumea se felicita, necunoscuţii îşi strângeau mâna. Atmosferă de sărbătoare naţională.

CRIZA DE GUVERN DIN NOIEMBRIE 1928 ŞI OBSCURELE EI SEMNIFICAŢII

Ar fi trebuit să urmeze imediat un guvern Maniu.

Au urmat, dimpotrivă, spre dezolarea şi uimirea unei întregi ţări, şase zile de criză, tergiversări, discuţii, condiţii, tratative ... Regenţa ezita, liberalii manevreau, castelanul de la Buftea intra şi el în joc, iar d. Maniu se lasă cu bună ştiinţă pradă tuturor acestor lovituri de culise.

„Ce aripă de întuneric se va fi lăsat peste minţile noastre, de nu suntem în stare să exploatăm această victorie? De ce şi de unde îndărătnicia de a ne compromite astfel, încât să dăm impresia că trecerea de la lumea veche la cea nouă nu e decât o banală schimbare de guvern?" („Cuvântul", 8 noiembrie).

Se încearcă un guvern naţional Titulescu, ceea ce nu e decât o inutilă întârziere. Atâta timp cât liberalii nu consimt la dizolvarea unui parlament falsificat.

În sfârşit, la 10 noiembrie, d. Iuliu Maniu primeşte însărcinarea de a constitui cabinetul. Plătea această onoare cu cea mai întreagă abdicare politică: se lega să respecte legiuirea liberală, să realizeze împrumutul liberal, să facă liberalizarea liberală.

În țară mulțimea aclama victoria. În redacția ziarului „Cuvântul" al acestui ziar care luptase tragic pentru izbândă, în redacția „Cuvântului", profesorul Nae Ionescu spunea colaboratorilor săi apropiați: „Am pierdut o bătălie. Totul trebuie luat de la capăt".

Primul guvern Maniu

Cu aceste aparențe festive și cu acest trist tâlc ascuns, începea întâia guvernare național-țărănistă. Era o incontestabilă ușurare în țară. Cel puțin teroarea trecuse. Alegerile libere, primele alegeri libere de la 1920, constituie o veritabilă satisfacție politică. Majoritățile parlamentare sunt de astă dată reale.

Parlamentul abia deschis se ocupă cu votarea legilor pentru stabilizare. (La Cameră, d. Iorga amintește campania lui Titus Enacovici în acest sens. Ar fi trebuit să adauge că nu pentru o stabilizare liberală luptase Enacovici).

„Operația financiară nu a depășit decât în sensul unei ameliorări de amănunt cadrele fixate de d. Vintilă Brătianu, fără să poată atinge nici unul din principiile pe baza cărora a fost concepută." („Cuvântul". 9 februarie 1929).

Ziarul nostru, remarcând că primele acte și legi ale noului guvern, continuă linia liberală, cere, din ce în ce mai insistent, o schimbare de ritm și orientare: „Așteptăm legiuire țărănească". Dar „legiuirea țărănească" nu vine și nu poate veni, căci este în existenţa cabinetului Maniu un viciu iniţial, care îl paralizează, modul în care a fost constituit.

„Cuvântul" încearcă să salveze, cel puţin din vechile sale nădejdi, rezerva partidului. Dacă guvernul este pierdut pentru cauza unei Românii noi, cel puţin masa partidului să fie păstrată şi cadrele să-i fie just orientate. Urmează de aceea o lungă serie de articole, dedicată „voinicilor", „chemăriştilor" şi „tineretului ţărănist" – voinicilor în special – adică tuturor punctelor de iniţiativă tânără. Capabile sau cel puţin susceptibile de a forma o reacţiune a spiritului nou într-un complex politic pe care guvernul Maniu îl compromitea lent.

Încă de la 19 aprilie 1929 (nici 6 luni de la constituirea cabinetului),„Cuvântul" vorbeşte despre „ritmul de dezagregare în care au intrat în ultima jumătate de an partidele politice".

„Naţional-ţărăniştii au crezut că sunt un partid, atunci când nu erau decât o coaliţie: coaliţia tuturor forţelor vii ale ţării împotriva liberalilor.".

Soluţia? Întărirea puterii centrale. Desigur. Dar cum? Căci elementele acestei puteri, astăzi la dispoziţie, sunt din toate punctele de vedere insuficiente, iată punctul nevralgic al poiliticii româneşti.

Cu aceste rânduri din aprilie 1929, „Cuvântul" revenea la obiectivul său permanent: problema dinastică.

Guvernul Maniu nu mai răspundea deloc justificărilor sale revoluţionare. O frază dintr-un articol de mai târziu rezumă totul: „Noi am cerut d-lui Maniu să guverneze cu ţara prin partid. D-sa preferă o cale ocolită: cu regenţa prin guvern". (Nae Ionescu, 10 iulie).

Între timp, pentru a marca mai deplin desolidarizarea ziarului de regimul Maniu, redacţia se desparte de colaboratorii săi guvernamentali.

„Cuvântul" trecuse, de la moartea lui Enacovici, sub direcţia efectivă a d-lor Nae Ionescu şi Titu Devecchi. Acest lucru e anunţat abia acum oficial, ceea ce marchează începutul unei noi etape de luptă, mai gravă poate decât cele precedente. „Cuvântul" e liber pentru acţiune.

De altminteri, guvernul Maniu lucrează metodic la propria sa destrămare. Incidentele sângeroase de la Lupeni sunt în acest timp cel mai penibil moment. Iar dificultăţile economice sporesc prăpăstios.

„Ne vom permite să amintim că la sfârşitul lui octombrie trecut, înainte de stabilizare, noi am cerut ca bază a întregii noaste politici „asanarea contribuabilului". S-a preferat „asanarea monedei." („Cuvântul". 11 iulie).

Dar de aici încolo, obiecţiile tehnice nu mai interesează. Acţiunea „Cuvântului" reintră pe linia mare istorică, atât de depăşitoare pentru regimul Maniu.

TOAMNA LUI 1929: ETAPELE RESTAURĂRII

Problema Principelui pribeag fusese mereu actuală. Chiar când cenzura liberală încerca inutil să-i suprime îndepărtatul ecou. Toată destrămarea politică, toate nefericirile naţionale porneau de la întunecata victorie brătienistă de la 4 ianuarie 1926.

În august 1929, această „chestiune închisă" este brusc redeschisă. De cine? Chiar de liberali. De ce? Probabil pentru că intuiţia fatalităţii îi chinuia, în preziua deznodământului.

Fapt e că, din senin, liberalii prind a se agita acum în această direcţie, reeditând vechi calomnii şi exploatând altele noi.

Presa liberală este în plină acţiune servind fără să ştie, fără să vrea, cauza cea mare.

„Scriem pentru El sau contra lui – asta e pentru cele ce sunt să se întâmple egal" („Cuvântul", 19 august 1929).

„Chestiunea Principelui Carol? Nu stă în puterea oamenilor de a o închide sau soluţiona. Peste capul nostru stă Dumnezeu şi istoria" („Cuvântul", 23 august 1929).

În octombrie, doamna Eliza Brătianu adresează prin „Independance Roumaine" o scrisoare deschisă ziaristului Wiliam Martin, care lămurise în presa străină, rolul lui Ion I. C. Brătianu în îndepărtarea Principelui.

Pentru a pune la punct o serie de informaţii eronate sau insuficiente, sau superficiale ale doamnei Brătianu, profesorul Nae Ionescu începe în „Cuvântul" la 30 octombrie o serie de articole documentare, ce constitue nu numai un răspuns văduvei fostului şef liberal, dar o adevărată revizuire a problemei. Numerele ziarului nostru de la 3, 4, 5, 6, şi 7 octombrie 1929 sunt literalmente rupte din mâna vânzătorilor. „Cuvântul" se epuizează în primul ceas de la apariţie. Redacţia ne e asediată de cetăţeni veniţi să ne ceară ziarul. Pasiunea aceasta unanimă măsura numai pe departe încordata aşteptare a ţării.

„Cât va trăi El acolo, în pribegie, undeva dreptatea va lăcrăma înfruntată, iar neamul nostru se va agita ca în durerile amputării.

Istoria este în marş – să ne dăm din drum" („Cuvântul", 6 octombrie 1929).

Moartea lui Gh. Buzdugan. Alegere pentru regenţă.

În noaptea de 5 octombrie, în urma unei operaţii renale şi după o groaznică agonie de câteva zile, moare regentul Gh. Buzdugan. Un sfârşit care deschide cele mai neclare perspective pentru situaţia imediată a ţării.

Deocamdată, opoziţia şi guvernul se angajează într-o discuţie juridică asupra formalităţii de alegere a noului regent. Era şi timpul pentru o asemenea dispută ... Formalităţile juridice interesau în primul rând.

Peste 5 zile, la 10 octombrie, Camera şi Senatul se întrunesc pentru alegerea noului regent, fără ca nimeni în această ţară să ştie până în ultimul moment cine va fi alesul.

D. Maniu ţine un discurs de o supremă inocenţă: „căutaţi domnilor senatori şi deputaţi, în fundul sufletelor şi veţi găsi numele ce trebuie ales".

Aleşii naţiunii se conformează ordinului şi, ca prin minune, în fundul fiecărui suflet respectiv, găseau un nume, pe care cu cinci minute înainte îl introdusese d. Maniu în buzunar: C. Sarăţeanu, om onorabil, dar cu desăvârşire necunoscut.

În urnă se mai află 9 voturi pentru altcineva: Principele Carol.

„Au fost – scrie „Cuvântul” de a doua zi – instrumentele istoriei care grăbeşte spre deznodământ”.

Acţiunea de lămurire continuă

Important pentru moment era o completă lămurire a opiniei publice. Totul se putea aştepta de la naţiune, nimic de la partide.

„Problema actului de la 4 ianuarie este de natură istorică şi ea interesează destinele acestui neam. Numai aşa poate fi privită şi pusă ... De aceea nici nu ne adresăm în această chestiune oamenilor politici, ci ţării” („Cuvântul”, 13 octombrie).

Peste câteva zile, d. Nae Ionescu începe un nou ciclu de lămuriri documentare, în legătură de astădată cu aşa-zisul „complot de la Croydon”, prilej cu care se tipăreşte pentru prima oară scrisoarea adresată de Principe şefilor de partide în mai 1928, scrisoare confiscată atunci şi calomnios interpretată de liberali.

Dezvăluirile sunt pur şi simplu răsturnătoare a tot ce se ştia, se insinua, se lăsa a se înţelege. Publicul primeşte toate acestea cu bucuria de a verifica, prin documente, ceea ce din instinct el de mult înţelesese. „Revizuirile istorice” ale „Cuvântului”, larg răspândite, neliniştesc tabăra liberală până la pierderea celui mai elementar cumpăt. „Viitorul” cere cu ultimă energie – desigur – suprimarea

„Cuvântului” sau cel puţin reducerea sa la tăcere. Iar un fruntaş al partidului declară textual cu o remarcabilă inconştienţă: „Trebuie să se ştie că aceasta nu se va întâmpla, nici chiar cu preţul distrugerii acestei ţări”.

D. IULIU MANIU ÎMPOTRIVA ISTORIEI

Supără acţiunea de lămurire a ziarului nostru numai pe liberali? Ar fi fost firesc. Dar nu. Cineva, care se simţea de-a dreptul vizat, pregătindu-se să stea până la urmă de-a curmezişul izbăvirii, era fostul nostru tovaraş de luptă Iuliu Maniu. Emisari speriaţi şi amici binevoitori îi comunicau „Cuvântului” indispoziţia primului ministru.

„Am izbutit să supărăm pe unii din tovarăşii cu cari am luptat trei ani cot la cot... Se pare că atitudinea noastră de azi nu se mai încadrează în anumite combinaţii politice, fie savante, fie surubuite, pe care le-ar impune locurile de răspundere deţinute astăzi de foştii noştri camarazi”. („Cuvântul”, 27 octombrie 1929)

Începea să fie lămurit de ce d. Iuliu Maniu se temea de paşii repezi ai restaurării. Într-un an de guvernare şeful naţional-ţărăniştilor, îşi organizase metodic dominaţia personală, paralizase organele de control ale partidului, anulase iniţiativa parlamentului, trecuse pe planul al doilea personalităţile fruntaşe ale guvernului şi se înconjurase de toţi nepoţii plasaţi în posturile de conducere, astfel încât perspectiva unei monarhii restabilie în toate drepturile sale superioare, îl făcea să se gândească în primul rând la pierderea situației sale de dictator civil. „Regele neîncoronat", avea să-l numească directorul „Cuvântului" mai târziu.

„Problema monarhiei sângerează încă rănile ei deschise ... A, când vom putea scrie odată oribila istorie a acestor doi ani de regență ... se va vedea cât de puțin credincios și înțelegător a fost guvernul d-lui Maniu față de îndatoririle istorice ale partidului național-țărănesc." (Nae Ionescu, 4 decembrie 1929)

Între timp ofensiva liberală de calomnii și insulte împotriva Principelui pribeag atinge îndrăzneli, chiar pentru „Viitorul" exagerate. Guvernul național-țărănesc are de luptat cu dificultăți politice din ce în ce mai mari. Omul de la Buftea pare că prinde iar cuvânt și că acest cuvânt cade greu.

Ziarul nostru încearcă o chemare la ordine a regimului, care ar trebui să priceapă că se sabotează pe sine însuși, sabotând mersul liberator al faptelor. La 4 decembrie, „Cuvântul" publică un „program plebiscitar", rezumând lapidar comandamentele urgente ale guvernului.

„1) Scăpați-ne de liberali ... Goniți strigoii. Instituiți țara cea nouă.

2) Să se sfârșească împropietărirea.

3) Aduceți-l înapoi pe Prințul Carol ... Ce fel de treabă e asta cu 3 stăpâni? S-a mai văzut țară cu trei capete? Aduceți înapoi pe prințul Carol. Vrem o monarhie efectivă".

Era un program țărănesc – ceea ce d. Maniu nu fusese niciodată. Tot ce a găsit atunci mai bun de făcut acest șef de guvern „democrat" a fost să propuie ... o lege a presei. Mult mai aspră, mai opresivă și mai ruşinoasă decât toate abuzurile liberale împotriva scrisului. O lege a presei făcută de omul de la 8 mai 1928, Omul de la Alba Iulia.

Dar noi nu pierdeam nădejdea. „Cuvântul” de la 1 ianuarie 1930, îi adresa d-lui Maniu un ultim apel: „Poarta anului 1930 se deschide asupra două drumuri: unul al imperativelor istorice, altul al aventurii. D. Maniu va avea încă pentru scurtă vreme alegerea. Să o facă cel puţin în al 11-lea ceas”.

IULIU MANIU CONFISCĂ „CUVÂNTUL”

Între istorie şi aventură, d. Maniu n-a întârziat să se pronunţe: a ales aventura. Prilejul i l-am dat noi în ziua de 4 ianuarie 1930, zi de răfuieli naţionale, pe care „Cuvântul” nu o lăsase niciodată în aceşti patru ani ce trecuseră de la îngenuncherea tronului, fără a spune un cuvânt de nădejde.

E adevărat că de astă dată era un adevărat număr comemorativ – tristă comemorare! – o invitaţie la luptă, o chemare în ceasul din urmă. Pe pagina întâi portretul Principelui pribeag, încadrat de articole închinate Lui, iar pe pagina treia declaraţii şi mărturii ale oamenilor politici, fotografii şi documente.

„Viitorul”, alarmat, prevenise încă din ajun guvernul de „atentatul” pe care îl premeditează „Cuvântul” şi îl somase pe d. Maniu să ne confişte. D. Maniu s-a supus: în dimineaţa de 4 ianuarie 1930, preşedintele primului Consiliu de Miniştri naţional-ţărănist, ne-a trimis jandarmi, ne-a înconjurat tipografia, ne-a oprit rotativele în loc ... În ziua aceea „Cuvântul” n-a apărut. La chioşcuri afişe mari anunţau scurt: „Numărul de azi al ziarului «Cuvântul» a fost confiscat din ordinul guvernului”.

Atât? Da, atât. Nici un semn de protest, nici o vorbă de ameninţare. „Cuvântul” nu prea avea obişnuinţa să protesteze. Iar de astă dată nici nu avea împotriva cui. Cine poate protesta împotriva fratelui său? Şi Iuliu Maniu ne fusese frate, până în acea zi în care, încercând să ne gâtuiască, se gâtuise pe sine însuşi, îşi gâtuise propriile sale visuri din alte vremuri.

„... Căci ne-a murit un om ... Să-l îngropăm în sufletele noastre, dar încet şi lin – ca să nu simtă: a fost al nostru, l-am iubit; dacă s-ar deştepta, şi-ar da seama că-l îngropăm, pentru că-i mort ... Iar după ce va ajunge la trei coţi sub pânza sufletului, acolo unde nici o larmă nu mai pătrunde: *să sune din nou trâmbiţa pentru luptă*.” (Nae Ionescu, 8 ianuarie 1930)

O paranteză pentru politica externă

Oricât de precipitată este succesia faptelor de aici încolo şi oricât de pasionantă cronica lor azi, după trei ani, e necesar să facem aici o scurtă paranteză pentru a semnala o serie de articole din primăvara anului 1930, dedicate problemelor noastre externe, articole în care se precizează punctele cardinale ale politicii româneşti din afară, aşa cum ziarul „Cuvântul” le-a preconizat ca pe un corolar al „noului curs” în ţară şi aşa cum de atunci timpul n-a încetat să le verifice, până azi în cea mai imediată actualitate.

„A venit vremea să punem problema istorică a politicei noastre externe. Ca sursă: înspre Europa centrală sau înspre răsărit. De rezolvarea acestei chestiuni depinde sistemul alianţelor noastre viitoare. Mica Înţelegere nu a fost şi nu poate fi – până la punerea problemei celei mari – decât un provizorat.” (Nae Ionescu, 22 februarie 1930)

Ciclul acestor articole de politică externă (I *Sistemul de alianţe*, II *România, ţară a răsăritului*, III *Premizele politicei noastre externe*) va fi mai târziu, în anii următori, întregit de ample reveniri, ce fixează orientarea noastră organică spre răsărit. Azi suntem în noiembrie 1933 şi problema este aceeaşi, cu sporită acuitate însă.

În aşteptare

Să revenim la mersul istoriei pe care d. Maniu încerca inutil să-l ţină în loc.

Primele 5 luni ale anului 1930 sunt luni de aşteptare. Tot ce se întâmplă acum la suprafaţă este agitat, dar fără semnificaţie. Mici crize de guvern, (pe care d. Maniu le rezolvă cu sprijinul şi protecţia d-lui Barbu Ştirbei) alegeri judeţene, alegeri comunale, etc., etc. – toate sunt mici nimicuri.

Două fapte de relevat pentru stabilirea figurii morale a regimului: 1) Bătaia invalizilor de către poliţie în piaţa Teatrului Naţional şi 2) votarea legii alarmismului. Aici d. Maniu a „lucrat” cu un exces de abilitate care prea a fost ... excesiv, ca să nu-l trădeze. Neîndrăznind să prezinte această lege personală, sub răspunderea sa de democrat pur, a lăsat să se înţeleagă că legea e dorită, ba de-a dreptul ordonată de Principele Nicolae. D. Iunian, ministru de justiţie, nu a cedat acestui vizibil şantaj politic şi a demisionat, lăsându-l pe şeful guvernului să-şi voteze singur opera.

De altminteri nu o lege aspră, ci o sută de legi sălbatice – şi tot nu ar fi fost destule pentru ca să ţină în loc voia istoriei.

Convertiri răsunătoare indică în ultimele săptămâni pulsul voinţii naţionale, căreia i se supun cei mai neaşteptaţi oameni politici.

Generalul Averescu rupe orice raporturi cu Regenţa şi în întruniri publice se raliază lămurit voinţii populare. „Cuvântul" explică pe larg semnificaţia acestei întoarceri la realitate.

Singuri liberalii se agită în cea mai desfigurătoare panică. Lansează din nou o broşură cu străvechi calomnii, publică ameninţări, somează. Congresul partidului înfierează „echivocul constituţional". Totul de prisos.

„Căci au pornit faptele. Cu urechea la pământ le urmărim înaintarea. Ropotul lor se ritmează pe însăşi voinţa lui Dumnezeu şi pe destinele naţiei noastre. O săptămână, două, trei. O lună şi ele vor fi în văzul tuturor". („Cuvântul", 26 aprilie 1930)

Toată lumea, toată ţara, poprul întreg ştie acum. Ştie şi o aşteaptă. Ce se mai întâmplă în afară de asta, nu are nici o importanţă. Nici o importanţă rezistenţa d-lui Maniu, nici o importanţă rezistenţa Brătianu-Duca.

„Să vorbească documentele" cere „Cuvântul" în utimele zile din mai, cercetând încă o dată sub aspectul ei legal – deşi asta nu interesa – problema.

„A vrut Principele Carol să renunţe la tron?

Nu.

A renunţat totuşi. Dar de bună voie?

Nu.

Are Principele Carol moralmente dreptul de a se întoarce în ţară atunci când va crede de cuviinţă?

Da." („Cuvântul", 31 mai 1930)

Acest formidabil DA îl spuneau răspicat documentele, dar îl spunea mai ales ţara în totalitatea ei. *„Principele Carol a sosit. Trăiască Principele Carol!"*

La 6 iunie 1930, seara, Principele Carol sosea în capitala ţării româneşti, cu avionul, după o dureroasă pribegie de patru ani, în aşteptarea unei naţiuni unanime, care răscumpăra astfel tragicul păcat al unui singur ins.

Ziua este prea aproape de noi, ca să fie nevoie a o evoca iar condeiul cronicarului insuficient!

Patru ani de coşmar se aboleau cu un singur gest. Se sfârşea o epocă sumbră şi începea o ţară nouă. În calea căreia rămâneau nenumărate umbre pânditoare, dar care avea peste capul lor, drumul deschis.

La 8 iunie 1930 Principele Carol era Regele Carol al II-lea.

Politica şi restauraţia

Faptele sunt prea aproape de noi ca să fie nevoie să le recapitulăm amănunţit. Ţinem cu toţii minte agitaţiile sterpe în care se frământau în acele zile de istorie patetică oamenii politici incapabili, atunci ca totdeauna, să depăşească linia coborâtă a combinaţiilor personale.

Teama d-lui Maniu de a primi din faţă schimbarea săvârşită, ezitările sale, demisia, formarea cabinetului provizoriu Mironescu, încercarea generalului Prezan de a forma un guvern naţional, refuzul încăpăţânat al partidelor în faţa acestei dorinţe regale de concordie românească ... Şi pe urmă noul guvern Maniu, alcătuit împotriva d-lui Maniu, care ar fi vrut să treacă în umbră şi să saboteze un strălucitor început de domnie. Intervenţia ramurei ţărăniste, care l-a somat pe şeful partidului să rămână la locul de răspundere, a impiedicat atunci pentru moment, grosolana manevră.

Iată cu ce se ocupa politica românească în iunie 1930 ...

Revendicarea restauraţiei – Rolul d-lui Maniu

„Restauraţia" nu se putea explica advocăţeşte, ca un fapt politic, ca un fapt politic oarecare. Era un eveniment de semnificaţii profunde, inevitabile, instinctive. Nimeni nu avea dreptul să se laude că „făcuse" ceva pentru realizarea ei. Ar fi fost nu numai o insolenţă, dar înainte de orice o gravă minciună.

„Cuvântul" a spus-o atunci lămurit şi a repetat-o ori de câte ori a fost nevoie. „Căci noi nu am luptat pentru restauraţie, ci numai am crezut în ea; şi am depus pentru ea mărturie „pentru ca alţii să creadă". Nu am luptat pentru restauraţie, în acelaşi fel cum nu se poate lupta în noapte adâncă pentru ivirea zorilor ... Nu am luptat pentru restauraţie, pentru că nu poţi lupta pentru un fenomen natural. Iar restauraţia era unul ...

Restauraţia nu a făcut-o nimeni. Ea s-a făcut singură dinlăuntrul dinastiei." (Nae Ionescu, *După un an* „Cuvântul", 7 iunie 1931)

Era cineva totuşi care revendica pentru sine opera restaurării şi acest cineva era ... Iuliu Maniu.

Câteva zile după formarea noului său cabinet, el lasă să se înţeleagă în parlament că stăruise pe lângă regenţă ca Principele Carol să fie primit în ţară. Făcând asemenea îndrăzneţe declaraţii, d. Maniu conta probabil – dar cu prea multă grabă – pe uitarea oamenilor.

„În ce situaţie se pune preşedintele de Consiliu prin declaraţiunile de la Cameră?

Să o spunem categoric: în aceea de impostor ...

Nu, D. Maniu nu a fost. Va fi fost în altă parte. Dar *acolo* nu! Va fi fost la cotitură, aşteptând să-i cadă în mâini caravana încărcată de alţii. Se poate. Dar alături de cel care nu a încetat nici un moment să polarizeze puterile istorirei şi să galvanizeze energia luptătorilor rasei noastre – acolo nu a fost". („Cuvântul", 18 iunie 1930)

Dar ce era mai grav este că sabotând restauraţia, înainte de înfăptuirea ei, şeful guvernului continua să i se pună de-a curmezişul, acum după înfăptuire.

„D-sa nu înţelege însă să se ralieze noului curs al politicii româneşti care de azi înainte trebuie să se socotească cu existenţa coroanei. ... Ceea ce caracterizează opera d-sale de guvernare, este deocamdată sterilitatea. Nici un suflu de viaţă nu bate prin ţinuturile „regelui neîncoronat".

Critica regimului Maniu şi falimentul partidelor

De aici încolo, pe tot timpul verii, până în toamnă, până la căderea guvernului Maniu, „Cuvântul” urmăreşte metodic procesul de dezagregare a regimului pe de o parte şi al partidelor în genere pe de altă parte. Guvernul era în descompunere, opera sa nulă, prestigiul de mult dispărut. Şeful naţional-ţărănist se dovedise cu totul insuficient pentru misiunea partidului şi cu totul depăşit de evenimente.

Toate problemele ce i se puseseră din octombrie 1929 până acum le ratase. Fuseseră cu deosebire trei probleme capitale: 1) Preluarea puterii; 2) crearea instrumentului de guvernare; 3) restaurarea monarhică.

Se ştia acum în ce fel le soluţionase d. Maniu. Puterea o preluase plecat şi înfrânt, din mâna regenţei şi a liberalilor, instrumentul de guvernare îl anulase transformând un guvern revoluţionar într-un cabinet neputincios, iar restauraţia monarhică o sabotase făţiş.

Aceste trei capitale erori trebuiau plătite: ele îl scoteau automat pe d. Maniu din viaţa politică creatoare.

„D. Maniu nu poate crea. Pentru că înainte de orice creaţia este viaţă; iar printr-un blestem congenital, care apasă îngheţat asupra întregii acţiuni, d. Maniu este o unealtă a morţii”.

Cazul Maniu este cercetat de „Cuvântul” prin d. Nae Ionescu în ciclul de articole intitulat *Iuliu Maniu om politic*, publicat în iulie 1930. În acelaşi timp, un alt ciclu de articole cercetează „criza partidelor politice". (1. *Paradoxul dialecticei partidelor și partidul de mase*; 2. *Partidul de cadre și masa electorală mobilă*; 3. *Între echipele de lucru și guvernul personal*)

Se dovedește în acest ciclu inconsistența ideologică a partidelor politice actuale, hibriditatea lor, lipsa lor de justificare în mecanismul nostru constituțional. Pentru prima oară se disociază ideea de guvern de aceea de partid – lucru care revoltă unanim conștiința democrată a opoziției. Dictatură! se strigă drept răspuns argumentelor „Cuvântului".

„A cere suspendarea indicației partidelor, pentru că aceste partide nu există realmente, înseamnă suspendarea constituției? De când organizarea unui stat pe bază de realități e identică cu dictatura?" („Cuvântul", 22 august)

Evenimentele confirmă în total punctul de vedere al „Cuvântului". Guvernul Maniu este cu totul sub dificultățile ce se îngrămădesc progresiv. Tehnicește vorbind el este complect nepregătit ca să le rezolve, iar politicește nu mai are nici o justificare. Se pune din ce în ce cu mai multă acuitate problema datoriilor agricole care, spre a fi rezolvată, are nevoie de un cap politic curagios, iar d. Maniu se dovedește iremediabil un om vechi.

„Dacă după d. Maniu va fi mai bine sau mai rău? Nu poate fi decât mai bine. Chiar dacă ar fi mai rău. Căci vom fi ars încă o etapă în drumul nostru spre mântuire." („Cuvântul", 19 septembrie 1930) La 7 octombrie, cu desăvârșire depășit de situație, d. Maniu demisionează.

Al doilea guvern Mironescu şi semnificaţia sa

Guvernul Mironescu se face împotriva d-lui Maniu, care ar vrea să solidarizeze partidul cu d-sa într-o cădere care îl priveşte personal, pentru erori personale. Nu izbuteşte şi acest eşec echivalează la drept vorbind cu o demitere din calitatea de şef al partidului.

Prima semnificaţie a guvenului Mironescu este despărţirea calităţii de prezident al guvernului de aceea de prezident al partidului. Este un moment esenţial în evoluţia crizei de partid.

Guvernul Mironescu este mai mult o echipă de lucru decât o formaţie politică. Rosturile sale sunt gospodăreşti:

1) să menţină liniştea în ţară
2) să creeze o destindere în viaţa politică
3) să facă un buget cuminte
4) să studieze un plan de reorganizare generală pentru mai târziu.

Aceste sarcini puteau fi duse la capăt până la sfârşitul lui ianuarie, când cabinetul Mironescu ar fi trebuit, în strictă logică politică, să facă loc unui guvern de realizări mari, fie un guvern naţional, fie unul de personalităţi – partidele dovedindu-se în orice caz inactuale şi destrămate.

„Cine îl va constitui? Asta e indiferent. El poate fi şi actualul guvern Mironescu, dacă va izbuti să se desprindă mai mult încă de ideea de partid, poate fi un guvern Iorga sau un guvern Titulescu." („Cuvântul", 11 decembrie 1930)

Aceste indicaţii ale „Cuvântului", nu erau însă decât indicaţiile situaţiei. Pe care fără îndoială guvernul Mironescu avea libertatea să le calce. „Cuvântul” nu a spus niciodată ce se va întâmpla: el a spus numai ce e normal să se întâmple. Şi cabinetul Mironescu a înfruntat acest „normal”, pe care oricine ştie să privească putea să-l vadă. Depărtându-se de la mandatul limitat, pe care îl primise la constituire, guvernul încercă să se angajeze el, prematur, în opera de reconstrucţie, începând această operă cu un ... împrumut extern. Neuitatul împrumut Mihai Popovici din ianuarie- martie 1931.

Înţelegând cât e de greşită această cale, d. Iunian demisionează din guvern, iar cabinetul complectat printr-o uşoară remaniere merge mai departe spre împrumut şi spre ... cădere.

„Cuvântul” cercetează condiţiile dezastroase ale acestui împrumut, punct cu punct şi arată că răspunderile sunt inevitabile. Încheierea împrumutului deschide automat criza de guvern.

„Criza e deci aici. Să nu se uite însă, ea se deschide pe tema şi din pricina împrumutului – operaţie de care singur guvernul e răspunzător. Pentru care va trage consecinţele.” („Cuvântul”, 28 martie)

La 6 aprilie guvernul Mironescu demisionează.

Criza de guvern din aprilie 1931

Pentru a doua oară de la începutul domniei Sale, Regele încearcă un guvern de concordie politică, un guvern de uniune naţională. D. Titulescu, chemat în ţară şi însărcinat cu constituirea unui asemenea cabinet, se loveşte însă de opunerea comună a d-lor Maniu şi Duca, aliaţi în această împrejurare spre a-i împiedica realizarea, pe motive de socoteli electorale. Ceartă pe locuri în minister... Suveranul convoacă pe şefii de partide într-o audienţă şi le vorbeşte în termeni definitivi: „Dacă din păcate această „Uniune naţională” nu se va înfăptui, Eu unul nu voi purta nici o răspundere, având conştiinţa împăcată că am făcut toate sforţările ce le poate face un suveran în această împrejurare”.

Guvernul naţional eşuează şi, atunci, d. Titulescu încearcă să constituie un cabinet de personalităţi în afară de partide, un guvern de tehnicieni. Dar şi aici e sabotat de d. Maniu care pune condiţii de subordonare pentru a acorda sprijinul majorităţilor – ceea ce îl determină pe d. Titulescu să depună mandatul. Atunci, cu exact aceeaşi echipă de lucru pe care o proiectase ministrul nostru la Londra, se constituie la 19 aprilie, după două săptămâni de criză, guvernul Niculae Iorga.

Guvernul Iorga

Semnificaţia poltică a guvernului Iorga, format peste partide, deasupra partidelor, ca o veritabilă echipă de lucru, a fost de la început limpede precizată în „Cuvântul”. „Prin guvernul Mironescu s-a disociat ideea de şef de guvern şi cea de şef de partid... Prin guvernul Iorga se face un pas mai departe. Se disociază anume ideea de partid de cea de guvern: nu e nevoie să fii partid ca să faci guvern”.

Era un nou element de clarificare în peisagiul vieţii noastre publice. Dar nu numai această consideraţie oarecum formală justifica noul cabinet, ci o altă consideraţie de ordin spiritual: Niculae Iorga era realmente omul unei ţări noi şi lui i se putea cere să facă revoluţia. Dacă primul guvern Maniu abdicase de la îndatoririle sale revoluţionare, Niculae Iorga avea toate şansele să facă această revoluţie. Îndoielile cădeau numai asupra oportunităţii momentului:

„D. Iorga vrea reforma statului. O vrem şi noi. Mi-e teamă însă că în România nu s-a distrus încă destul – şi nici destul de bine – pentru ca problema reformei statului să poată fi atacată şi dusă la bun sfârşit. E singura noastră îndoială care apasă asupra guvernului Iorga, în ce priveşte pe şeful lui." (Nae Ionescu, 5 august 1931)

Această îndoială avea să fie din nefericire confirmată.

„CUVÂNTUL" ŞI PROBLEMELE GUVERNULUI IORGA.

Datoria publică şi conversiunea

Astăzi, orice se poate spune spre învinovăţirea guvernului Iorga, dar un lucru trebuie recunoscut: a eliminat un an de zile, din viaţa noastră publică, „chestiile" politice mărunte.

Niciodată atenţia generală n-a fost mai direct îndrumată spre probleme şi mai deplin detaşată de oameni.

Oamenii, care erau de altminteri? D. Iuliu Maniu? În iunie 1931 demisiona de la prezidenţia partidului, încercând să transforme o demitere într-un sacrificiu.

„Cuvântul" a reluat şi cu acest prilej cazul Maniu şi l-a explicat într-un nou ciclu de articole, până în cele din urmă aspecte şi consecinţe (Nae Ionescu: 1. *Între şef şi partid*; 2. *Registrul greşelilor politice*; 3. *D. preşedinte se răzbună*; 4. *Diversiunea*).

D. I. G. Duca? Era scos din joc prin măcinarea continuă şi latentă a propriului său partid, a propriului său prestigiu.

Nu. Regimul Iorga nu avea să se teamă de oameni. Dificultăţile sale erau strict interioare şi obiective, ele ţineau de dificultatea problemelor generale şi de posibilitatea rezolvării lor.

Contribuţia „Cuvântului" la formularea acestor probleme şi la cercetarea soluţiilor indicate formează unul din cele mai pozitive capitole ale activităţii sale. Tot ce s-a discutat, s-a agitat şi s-a încercat atunci a fost în primul rând formulat aici, în aceste pagini, cu o excepţională precizie. Astăzi încă, în noiembrie 1933, problemele se pun exact în aceeaşi lumină în care „Cuvântul" le pusese atunci. Sumar vorbind ele erau două: 1. problema datoriei publice; 2. problema datoriei agricole.

Pentru întâia oară, „Cuvântul" avea curajul să afirme că România trebuie să procedeze la revizuirea datoriilor sale externe.

„Un aranjament cu creditorii statului român pentru reducerea volumului datoriei noastre publice, iată una din primele îndatoriri ale celor cari încearcă să cârpească bugetul statului" (Nae Ionescu, 2 septembrie 1931).

Nici vorbă, atunci, în toamna lui 1931, propunerea părea scandaloasă. Toată lumea cu „bun simț” a protestat. Câțiva au și încercat să râdă... Astăzi nimeni nu mai gândește altfel de cum gândea cu doi ani în urmă Nae Ionescu. Nimeni: nici d. Madgearu, nici d. Duca. Numai că acum doi ani operația putea fi și mai lesne și mai fericit făcută... A fi avut dreptate împotriva tuturor nu este pentru „Cuvântul” o consolare, ci o tristețe în plus.

A doua problemă, pe care Regele însuși înaintea tuturor a formulat-o în discursul de la Academia de agricultură, era „conversiunea datoriilor agricole”. Contribuția „Cuvântului” în lămurirea acestei chestiuni este astăzi nu numai cunoscută, dar recunoscută.

Încă din septembrie 1929, sub primul guvern Maniu, profesorul Nae Ionescu scrisese în „Cuvântul” răspicat: „Problema care trebuie să ne preocupe este degrevarea proprietății funciare”.

Era, după cum vedeți, o categorică anticipare. Cum în 1931, chestiunea devenind acută, „Cuvântul” revenea cu precizări documentare și propuneri concrete, adânc studiate în toate consecițele lor.

Seria de articole din februarie 1932 studia toate condițiile tehnice ale operației (Nae Ionescu: *Finanțarea conversiunii*; *Mobilizarea bonurilor de conversiune*; *Problema creditului*).

Coversiunea datoriilor agricole nu era pentru „Cuvântul” o chestiune particulară, de detaliu ci, dimpotrivă, un prim element al unei orientări politice și sociale total noi.

„Se va vedea acum cine încotro merge. Cine, adică, are înțelegere pentru problemele vii ale realităților și cine se cantonează în cadrele lumii vechi, solidarizându-se cu ea din inerţie sau din interes. Căci conversiuna e o problemă de răscruce.” (Nae Ionescu, *Piatra de încercare*, 19 noiembrie 1931)

„Legea pentru convertirea datoriilor agricole nu e decât un început: mergem categoric către o altă structură” (22 noiembrie 1931).

Tot ce s-a discutat şi formulat în paginile „Cuvântului” în decursul acesta, nu era de altminteri o serie destrămată de aspecte, ci un singur întreg, un sistem complect de înţelegere a necesităţilor politice şi naţionale, o precizare a imperativelor timpului în aşa fel încât, cu uşoare revizuiri de amănunt, impuse de trecerea a doi ani atât de tulburi, totul se află astăzi în plină actualitate, la fel de valabil astăzi ca şi atunci.

Între timp, programul de reorganizare pe care îl prezenta „Cuvântul” (25 februarie 1932 – *Un program*) îşi făcea un loc sigur în conştiinţa publică.

Reorganizat din octombrie 1931, ziarul, cu pagini sporite, tipărit în condiţii tehnice excelente, scris cu vigoarea pe care numai convingerea o dă, pătrundea în toate cercurile hotărâtoare ale opiniei publice. Problemele „Cuvântului” erau punctele nevralgice ale vieţii noastre colective şi acest lucru era de ajuns ca să le asigure un profund răsunet în conştiinţa valabilă a ţării.

Oameni politici dintre cei mai străluciţi se raliau punctului nostru de vedere. În martie, la Târgu-Jiu, d. Grigore Iunian, personalitate de prim plan al partidului naţional-ţărănesc, ţine la Târgu-Jiu o cuvântare, care însemnează o adevărată ridicare de steag pentru „ţara nouă”.

Căderea guvenului Ioga – Criza din iunie 1932

Guvernul Iorga nu a ignorat desigur problemele pe care le formula atât de neted „Cuvântul”. Nu le-a ignorat, dar nici curajul să le atace din plin nu l-a avut.

El s-a mulţumit, cum scria d. Nae Ionescu încă din aprilie 1932 – când nici vorbă nu era de criză – s-a mulţumit să facă „o operă cuminte de cârpeală, atunci când renunţa la misiunea istorică a revoluţionării statului românesc”.

Acest fapt era mai grav decât toate reproşurile „constituţionale” ale opoziţiei şi în ultimă esenţă această vină a plătit-o guvernul Iorga căzând.

Restul se ştie ... Criza de guvern, încercarea d-lui Titulescu de a forma un cabinet de concentrare, refuzul d-lui Duca de a ajuta acest ultim efort de înţelegere comună – campania electorală dezorientată, lipsită de program, lipsită de directive ...

„Cuvântul” a organizat atunci între cetitorii săi un concurs cu premii pentru cele mai exacte pronosticuri asupra rezultatului alegerilor din iulie, concurs la care am primit câteva mii de răspunsuri. Dintre care unele uluitor de precise.

Cetitorii noştri se dovedeau mai informaţi şi mai orientaţi decât toate partidele la un loc.

12 AUGUST 1932: GUVERN VAIDA

Evenimentele sunt în imediata noastră vecinătate şi o recapitulare a lor este inutilă. Sterpele frământări de la sfârşitul lui iulie 1932, când un întreg partid se lupta cu o umbră, pentru a o readuce la lumină, „victoria”, trista victorie a d-lui Maniu revenit la prezidenţia partidului, încă o dată învins la drept vorbind, deşi nu pentru cea din urmă – totul este prea recent pentru un subiect de cronică.

La toate acestea „Cuvântul” asista cu o singură certitudine: că ele sunt neesenţiale. Ce interesa realmente erau mereu problemele – oamenii nu. Şi problemele erau aceleaşi: revizuirea datoriei publice şi conversiunea. Noul guvern Vaida, constituit la 12 august, după ce mandatul guvernului de alegeri fusese împlinit, se lovea de aceste două chestiuni cu care trebuiau să se măsoare.

Debutul a fost nefericit: anunţarea restrângerii conversiunii. „Cuvântul” îşi reia vechea sa campanie de lămurire a problemei, sub tripul ei aspet economic, social şi politic. Profesorul Nae Ionescu publică un nou ciclu de articole: *Tot despre conversiune* (11 august 1932), *Luaţi seamă la ţărănismul bancar* (12 august), *Punctul nevralgic al conversiunii* (21 august), *Titanosaurii conversiunii şi ceilalţi* (5 septembrie).

Adevărul este însă că, deşi forţele de mâna doua ale partidului şi ale guvernului, cele care reprezintă iremediabil „lumea veche” antrenează guvernarea spre măsuri strâmte de reacţiune burgheză, totuşi soluţiile radicale pe care principial „Cuvântul” le formulase încă din 1926, şi pentru care efectiv militase de la 1927 încoace – adevărul este că aceste soluţii radicale pătrund acum în toate cercurile, chiar în cele mai ironice pe vremuri. Este o adevărată „năvală a radicalilor”.

„Se înghesuie azi la o politică radicală oameni care până ieri îi contestau îndreptăţirea. Oamenii aceştia nu pot fi acceptaţi. Nu dintr-o ambiţie personală ... ci din picini mult mai obiective, din incapacitatea lor de a înţelege noile situaţii şi de a se încadra." (Nae Ionescu, 8 septembrie 1932).

Aceasă „vogă" radicală, departe de a fi un succes al punctului nostru de vedere, este o patentă neînţelegere a lui. „Soluţiile se macină", observă directorul „Cuvântului". Ele se macină într-adevăr, aşa cum se încadrează în mentalităţi cu totul străine de spiritul lor, de sistema lor generală, de legile lor intime. Dovada cea mai bună este că în timp ce în ţară se pune cu o acuitate mereu sporită problema autarhiei, delegaţii guvernului, d-nii Madgearu şi Lugojanu, tratează cu ... Geneva. Tratează ce? Un pact fantomatic, pe care „Cuvântul" îl rezumă lapidar. „Deci bani, nu; consilieri, nu; controlori, nu. Ce putem dară aştepta de la Geneva? (*Quid nobis Geneva?*)."

Ultima revenire a lui Iuliu Maniu

Iar în timp ce noi credeam politica definitiv angajată – prost sau bine – dar oricum angajată pe drumul problemelor obiective, iată că politica reîncepe să facă ... politică. Guvernul Vaida cade subit la 18 octombrie 1932, pe ştiutul conflict cu d. Titulescu. Rolul surprinzător al d-lui Mihalache în această criză, se cunoaşte. Rolul d-lui Maniu de asemeni. Era o cădere nejustă făcută, urmată de o formaţie mai nejustificată: ultimul cabinet Maniu. „Cuvântul", cercetând datele crizei, este obligat să declare neted că în rezolvarea ei a intrat numai „fantezie, arbitrar, incapacitate de a încadra o criză de guvern în datele obiective, impersonale, fireşti ale problemei". (22 octombrie 1932)

Aceste păcate aveau, de altminteri, să fie repede verificate, nu mai mult decât peste 80 de zile, când guvernul hibrid format al d-lui Maniu, avea să cadă pe o temă la fel de hibridă, la fel de superficială, la fel de fantezistă.

În acest timp „Cuvântul" e decis să nu facă „politică", ci să sublinieze iar şi iar stringenţa problemelor obiective ce se impun guvernului, oricare va fi el.

Cum se vorbeşte despre suspendarea plăţii amortizărilor, ziarul indică din nou insuficienţa unei asemenea măsuri şi revine stăruitor la formula soluţiilor mari.

„Ce ne trebuie e altceva. Şi anume: suspendarea întregului serviciu al datoriei publice pe doi, trei ani. Şi pe urmă, revizuirea întregii noastre datorii pentru a obţine: a) ştergerea unora din datorii; b) o nouă eşalonare a amortizărilor." (Nae Ionescu, *Etapele venirii în fire*, 8 decembrie).

Dar guvernul Maniu nu avea nici curajul de a ataca problema, nici putinţa de a-i înţelege soluţiile, nici hotărârea de a-şi depăşi strâmtul orizont politic care îl încercuia dintr-un viciu organic de constituire. D. Maniu se îndeletnicea cu ... scrupulele constituţionale, iar d. Mihalache, sedus şi d-sa de obstrucţiile juridice ale prezidentului, îi dădea o naivă mână de ajutor. Guvernul Maniu demisionează din senin la 13 ianuarie anul acesta, lăsând toate problemele directive ale ţărei, baltă. Acesta este cuvântul: le-a lăsat baltă şi s-a dus.

D. Vaida-Voevod, pe care criza din octombrie l-a ridicat până la semnificaţia unui om al ţărei, nu al unui partid, revine să muncească.

ANUL 1933, NOUL REGIM VAIDA ŞI „CUVÂNTUL"

La 1 ianuarie 1933 în pragul acestui an în curs, „Cuvântul" scria lămurit: „Prognosticuri pentru 1933? Nici unul. O dorinţă numai: ca politica să se pună de acord cu istoria; pentru a asigura cu un ceas mai devreme refacerea noastră; sau pentru a se evita zguduiri prea mari. Ştiut fiind că nimic nu poate întoarce istoria din curgerea ei".

„Politica să se pună de acord cu istoria"! Comandament care rezumă definitiv acţiunea ziarului „Cuvântul", permanent preocupată să desluşească în faptele zilnice linia istorică ce trece prin ele şi să citească în dezordinea accidentelor, directiva timpului.

Anul 1933 nu i-a adus „Cuvântului" decât confirmări. Deşi guvernul Vaida s-a constituit cu echipa guvernului Maniu, ceea ce îi împiedica desigur o liberă orientare în sensul marilor prefaceri, poziţia radicalismului a fost, cu voie sau fără voie, întărită. Iar perspectivele sale larg deschise.

„Cuvântul" a primit pe toate planurile gîndirii şi acţiunii sale, repetate confirmări.

A atacat acordul cu Geneva – şi acest acord, deja semnat (26 ianuarie), în fapt a căzut.

A denunţat inanitatea oricărei încercări de redresare economică prin Europa şi eşecul Coferinţei de la Londra a fost o dureroasă verificare.

A indicat din timp imposibilitatea noastră de a plăti enormele datorii externe – şi aceste datorii în fapt nu s-au mai plătit, ce e dreptul, pe o cale ocolită şi la un moment cu totul întârziat.

A studiat drama ţărănismului paralizat de legământul burghez al d-lui Maniu – şi d. Maniu a fost scos din jocul politic, fatal, prin acţiunea însăşi a partidului.

A dovedit falsa noastră politică externă europeană şi a amintit că România e o ţară de răsărit – iar astăzi orientarea noastră se precizează în Balcani.

Nici un miracol...

O lungă serie de confirmări, unele târziu, altele incomplete, toate însă inevitabile, verifică poziţia acelui ziar, atitudinile sale, indicaţiile sale.

Viaţa ratifică mereu punctul de vedere al „Cuvântului". Prin ce miracol? Prin nici un miracol. La drept vorbind, izbânzile nu sunt ale „Cuvântului" – ele sunt numai ale timpului. Dar „Cuvântul" aparţine acestui timp, este în vie legătură cu el, îi ascultă chemările, îi înţelege legile.

Definiţia unei atitudini neclintite

În 1931, profesorul Nae Ionescu spunea aceste lucruri, definitorii pentru întreaga existenţă a ziarului nostru de azi şi de totdeauna:

„Rosturile noastre au fost şi sunt încă să desprindem problemele de structură ale vieţii publice româneşti, să indicăm liniile de forţă şi momentele esenţiale, să descoperim sensul general şi statornic în care se mişcă problematica vieţii noastre de stat şi a spiritualităţii româneşti şi să promovăm prin afirmaţia hotărâtă, la adăpost de orice tocmeală soluţiile lor fireşti. Asta am făcut şapte ani şi asta trebuie să facem încă astăzi." („Cuvântul", nr. 2191, 1 iunie 1931).

Familia „Cuvântul"

O muncă de zece ani, cu atâtea biruinţi şi atâtea greutăţi, cu ceasuri atât de grele şi încordări atât de vehemente, câte am evocat în această cronică, o muncă de zece ani, vastă în liniile ei generale şi severă în obligaţiile ei de fiecare zi, o asemenea muncă nu se duce nici uşor, nici la întâmplare. Ceasurile de grea cumpănă ale vieţii acestui ziar, au creat legături care nu se uită între toţi cei care au adus aici braţul lor şi sufletul lor şi cei mai mulţi, din câţi ne aflăm azi la „Cuvântul", sunt aici de ani mulţi, din timpurile sale eroice, din ceasurile cele mai crunte. Aceste ceasuri au creat o solidaritate intelectuală, un spirit de familie, al cărui semn de raliere este ziarul, fapta aceasta, la care colaborează directorii, redactorii, funcţionarii şi tipografii, cu răspunderi felurite şi obligaţii diverse, dar cu acelaşi suflet, cu aceeaşi supunere a fiecăruia faţă de necesităţile „Cuvântului" care este mai puţin al nostru, decât suntem noi ai lui.

Pe piatra albă a sărbătorii de astăzi, o privire înapoi ar trebui să îmbrăţişeze totul şi pe toţi. Un cuvânt pentru tipografia „Eminescu”, care din primul an a servit ziarul nostru, un cuvânt pentru colaboratorii noştri anonimi din ateliere, zeţarii, zincografii ... Un cuvânt pentru cei care au scris, pentru cei care au plecat, pentru cei care au murit (*Dimitrie Iancovici*, redactor pentru politică externă, *C. Vicol*, secretar de redacţi şi reporter...). Un cuvânt pentru prietenii noştrii, pentru colaboratorii noştri din afară, pentru toate numele strălucite care au figurat în paginile noastre. Şi un cuvânt pentru toţi câţi se află astăzi în casa „Cuvântului” sub semnul lui, ca sub un steag.

Ar trebui un „ordin de zi” care să-i cuprindă pe toţi. Dar numărătoarea noastră nu se face la împărţirea medaliilor, ci la împărţirea muncii.

Sărbătoarea „Cuvântului” nu este o melancolică oprire în drum ci o dârză plecare înainte...

UN FAPT DE CULTURĂ: *OPERE COMPLECTE* DE MIHAI EMINESCU

Anul acesta literar începe cu anunţarea de către editura Naţională Ciornei a unei tipărituri care va constitui un fapt cultural dintre cele mai decisive pentru nivelul preocupărilor de editură de la noi: o ediţie complectă a operelor lui Mihai Eminescu.

Va fi mai mult decât o carte. Va fi un monument. Un monument mai durabil decât imaginea în piatră, care întârzie să se ridice marelui nefericit, un moment care va servi mai profund şi mai viu amintirea lui.

„Operele complecte" ale lui Mihai Eminescu înseamnează un act cultural atât de responsabil, angajând atât de serioase îndatoriri încât ele depăşesc interseul strict al unei întreprinderi particulare şi se aşază de-a dreptul între cele două-trei obligaţii fără de a căror îndeplinire cultura unei naţiuni rămâne sub cea mai elementară chemare.

Faptul că o editură particulară, în specie Naţionala-Ciornei, îşi ia asupra-şi realizarea unui asemenea act o onorează desigur, fără să-i ia însă actului în sine calitatea de eveniment cultural general.

E greu de crezut şi mai ales e greu de explicat de ce astăzi, în 1933, biblioteca românească nu dispune de un Eminescu complect, pus la punct, tipărit sistematic şi integral. Îi trebuie unui cetitor adevărate exerciţii de bibliofilie pentru a întruni, din zeci de volume şi ediţii disparate, toate operele lui Eminescu riscând, de altfel, ca până la urmă să bage de seamă că acest temerar „toată opera" este încă aproximativ.

Dacă pentru poezia lui Eminescu s-au făcut în ultima vreme, datorită aceleiaşi iniţiative particulare, serioase progrese şi revelatorii descoperiri, proza sa, proza sa epică şi politică, romanele, articolele, scisorile au rămas în seama unor ediţii nu numai vechi şi risipite, dar mai ales rudimentare şi discutabile.

Pentru întâia oară se încearcă acum, prin iniţiativa editurii Ciornei, o ediţie de ansamblu, o ediţie care să îmbrăţişeze totul şi să pună la dispoziţia cetitorului, într-un singur volum de considerabile proporţii, întreaga operă eminesciană. „Fenomenul Eminescu” va fi astfel cuprins în toată întinderea lui, iar cunoaşterea îi va fi nesfârşit facilitată.

Este fără îndoială o întreprindere cutezătoare. Cu nesfârşite piedici de ordin material, care angajează sume de bani importante, dar mai ales cu mari dificultăţi de ordin tehnic şi critic. Piedicile materiale, şi-a luat editura Ciornei sarcina de a le rezolva. E poate un curaj, dar nimic nu se poate crea durabil fără asemenea îndrăzneală.

Dificultăţile critice îi revin d-lui Perpessicius căruia editura i-a cerut să-şi ia această răspundere. D. Perpessicius a primit. Era dator să o facă, dator faţă de vechea, încercata sa pasiune pentru Eminescu şi dator faţă de publicul cetitor căruia de atâţia ani se străduieşte, prin activitatea sa critică, să-i servească orientări şi criterii în câmpul literar românesc.

Vom avea astfel un Eminescu tipărit sub controlul unui excelent cetitor de texte, care este în acelaşi timp un cărturar, un poet şi un critic, colaborare din silinţa căreia va rezulta o carte mare, limpede, simplă, rezemată pe o aparatură critică şi bibliografică deplin pusă la punct, dar în acelaşi timp lipsită de balastul erudiţiei fără orizont.

Acest volum de opere complecte ale lui Mihai Eminescu nu va fi de altminteri un fapt izolat, ci numai începutul unei întregi colecţii de clasici, concepută şi realizată după aceleaşi norme. Editura

„Naţionala Ciornei” anunţă într-adevăr, după tipărirea lui Eminescu, editarea tuturor clasicilor noştri în opere complecte, fiecare sub controlul critic al unei personalităţi indicate. Vor apărea astfel succesiv un Vasile Alecsandri, un Hajdeu, un Caragiale, un Creangă, un Coşbuc tipăriţi în ediţii cuprinzătoare a întregii lor activităţi, aşa încât cititorul să dispună pentru fiecare de o privire de ansamblu, astăzi cel puţin dificilă, dacă nu imposibilă.

Unde acest proiect editorial devine, fără exagerare vorbind, revoluţionar prin ambiţiile sale, este în condiţiile practice pe care le prevede colecţiei de opere complecte. Inconvenientul obişnuit al unor cărţi de această amploare este de a fi inaccesibile marelui public, din cauza preţului fatal prea mare. Nu ştiu prin ce socoteală riscată, editura „Naţionala-Ciornei” încearcă să facă dintr-o colecţie ce presupune importante învestiri, o colecţie ieftină. O colecţie populară, nu prin nivelul ei critic care va fi de o superioară exigenţă, dar populară prin mijloacele ei practice de a pătrunde în rândurile cele mai depărtate de cetitori, de a forţa atenţia celor mai nepăsători lectori şi de a intesifica astfel circulaţia valorilor noastre literare clasice, singure în stare să facă educaţia lecturii, într-o ţară în care, cel puţin în domeniul acesta, totul se improvizează şi se face în grabă.

Nu avem niciun motiv să punem la îndoială realitatea sacrificiului, la care de bună voie se obligă editura „Naţionala” astfel. Dar vom observa că numai un asemenea efort oricât de scump şi greu ar fi el, numai un asemenea efort poate da prestigiu şi autoritate unei activităţi editoriale.

„Naţionala-Ciornei” a arătat în ultimii ani, care, să nu uităm, au fost ani de criză, o înţelegere deosebită pentru literatura românească imediat contimporană. E mult curaj şi multă iniţiativă în programul ei de tipărituri recente. Dar asta nu e suficient. O editură, în măsura în care vrea să fie o casă de cultură nu se poate opri în actualitate. Ea trebuie să menţină raporturi permanente între creaţia momentului literar de azi şi realizările trecutului. Ea trebuie să cultive un spirit de tradiţie care să nu fie nici didactic, nici strâmt universitar, ci pur critic, un spirit constructiv de tradiţie, asfel încât cititorul să ştie pe ce linie permanentă şi în ce înlănţuire de valori continue se aşează un fapt nou, o carte nouă, o directivă nouă.

Am spus de atâtea ori aceste lucruri în articolele noastre critice, am repetat de atâtea ori că o editură nu este o simplă casă de comerţ, că nu are dreptul să fie numai atâta şi că obligaţiile sale culturale sunt singurele ce-i pot justifica existenţa încât astăzi, când ne aflăm în faţa unui început de realizări de asemenea prestigiu, nu se poate să nu fim consecvenţi cu noi, relevând-o special.

REACŢIUNE LA REACŢIUNE

Sunt în politica europeană imediată câteva mici fapte, nu de primă importanţă, dar care toate la un loc dau oarecari indicaţii pe care un observator nu are dreptul să le ignoreze.

Iată, ieri telegramele franceze ne vesteau o nouă sciziune socialistă.

După masiva despridere spre dreapta a grupului Renaudel, socialiştii francezi suferă astăzi o mai puţin masivă, dar nu mai puţin îngrijirătoare desprindere spre stânga. Patru deputaţi socotesc că partidul este prea timorat, după ce vreo 40 socotiseră că el este prea îndrăzneţ. La dreapta şi la stânga mereu noi defecţiuni hipermarxiste sau antimarxiste.

„Nimic mai normal!”, va trage grăbite şi vesele concluzii comentatorul de dreapta. Nu este democraţia în faliment? Nu este marxismul în descompunere?

Ba da, sunt. Numai că acestui fapt atât de categoric, pe cât este criza socialistă franceză, i se opun vreo alte trei fapte, cel puţin la fel de categorice, dar de semnificaţie contrară.

Să numărăm: 1) alegeri comunale în Anglia; 2) alegeri cantonale în Elveţia; 3) alegeri legislative în Finlanda.

Alegeri în trei ţări, cu rezultate net favorabile stângii, dacă nu socialismului pur şi simplu.

În Anglia, reînnoindu-se o treime din consiliile municipale, partidul laburist repurtează o victorie de proporţii de-a dreptul strivitoare, împotriva tuturor grupărilor de dreapta şi centru. Câştigă anume 180 de locuri împotriva conservatorilor care pierd 112, împotriva liberalilor care pierd 33 şi împotriva independenţilor care pierd şi ei 51 locuri. Asta sub un guvern MacDonald, ale cărui vechi legături laburiste ar fi trebuit totuşi să rupă serioase citadele electorale laburismului intransigent.

Succesul socialist din Elveţia este mai puţin catastrofal. El nu se cifrează decât la vreo 8 locuri câştigate – ceea ce e foarte mult totuşi, pentru cine cunoaşte cât de lente sunt deplasările de opinie în această ţară de rurali în care şi ideile şi oamenii se mişcă greu.

În sfârşit alegerile parlamentare finlandeze indică o victorie socialistă foarte măreaţă, urmând de altminteri astfel linia politică generală a micilor ţări nordice care toate au, spre dezolarea rasiştilor, insolente simpatii de stânga.

Reiese din adunarea acestui triplu succes socialist, ivit în trei ţări, care n-au nimic comun una cu alta, printr-o coincidenţă oricum tulburătoare, reiese din acest triplu succes concluzia unei refaceri a socialismului? Să reintrăm oare într-un moment democrat, după ce am fost aşa de profund cufundaţi într-un ceas reacţionar?

Nu. Să lăsăm asemenea triumfătoare bucurii pe seama democraţilor, care se pot bucura lesne şi ieftin. Nu poate fi vorba de o resurecţie democrată, pe poziţii care sunt şi rămân pierdute.

Nouă ni se pare că cele trei victorii electorale, pe care le-am semnalat mai sus, sunt mai puţin victoriile socialismului, cât ale opoziţiei. Nu în calitate de socialişti au învins noii aleşi englezi, elveţieni şi finlandezi, ci în calitate de opozanţi. În calitate de oameni care se opun la ceea ce este astăzi.

„Ceea ce este” – este prost. Oriunde şi pretutindeni. Vremurile sunt atât de tragice, încât orice regim actual – de dreapta, stânga sau centru – e insuficient, e depăşit, e dezarmat. Prin simplul fapt că funcţionează, el este obligat să funcţioneze prost. Şi prin simplul fapt că există, el merită să i se conteste dreptul de a exista.

Oamenii, săracii de ei, sunt foarte inventivi. Ei născocesc formule, principii şi teorii, cu o rapiditate într-adevăr remarcabile. Totuşi, viaţa este mai rapidă chiar decât imaginaţia lor: ea consumă această inflaţie de teorii cu o voracitate dezarmantă. Nici nu şi-a scos bine capul în lume noul program – şi viaţa asta sălbatecă l-a măcinat, l-a şi scos din circulaţie. Se întâmplă în această inflaţie de idei exact ceea ce se petrece în inflaţia de monede: rotativele nu pot tipări în ritmul în care bursa poate devaloriza.

Şi atunci? Ei bine, atunci, nu există decât o poziţie tare, cu adevărat tare: poziţia aşteptării. Dacă aştepţi dat la o parte, fără apăsarea răspunderii, fără panica momentului istovitor prin cerinţele lui urgente, fără dezorientarea loviturilor care vin inplacabile – dacă aştepţi, atunci rămâi indemn. E singurul fel de a fi tare. Momentul izbânzii însă este neapărat şi momentul căderii. Căci astăzi nu a sunat încă ceasul izbânzilor, ci abia cel al căderilor.

Iată de ce orice ai fi, e bine să fii în tabăra oamenilor cu răbdare. E timpul opoziţiilor.

„VOI CARE INTRAŢI AICI!...”

Duminică a fost la Geneva un fel de „avanpremieră” a inaugurării noului palat al Societăţii Naţiunilor.

O ironie cu tâlc vrea ca tocmai acum, când trista instituţie genevează trece prin cele mai negre momente, tocmai acum să-şi deschidă casă nouă. Cincisprezece ani a pribegit dintr-un cartier într-altul, mereu evacuată şi mereu răbdătoare, purtându-şi birourile şi dosarele pe uliţele cetăţii, la Sfântul Dumitru şi la Sfântul Gheorghe (nişte sfinţi, care măcar că nu sunt elveţieni, trebuie să existe şi pe acolo). Şi în cincisprezece ani, cât a fost chiriaşă, Societatea Naţiunilor a fost oricum, dacă nu o putere politică, o posibilitate, dacă nu o realitate, o aşteptare.

Astăzi se mută într-un palat somptuos şi astăzi nu mai e nimic.

E aici ceva din destinul pasiunilor mari care nu sunt mari decât în mansarde. Flacăra spiritului arde mai bucuroasă în candele umile; în lămpile de aur şi alabastru arde numai lumina electrică, de o mie de volţi putere, dar de niciun volt semnificaţie sufletească.

Directorul lucrărilor tehnice pentru construirea palatului a avut, la ceremonia inaugurală, un cuvânt nefericit. „S-a declarat (spun telegramele) că ar dori ca pe frontispiciul palatului să fie înscrise cuvintele: «Voi care intraţi aici, justificaţi speranţele puse de popoare în Societatea Naţiunilor»”.

„Voi care intraţi aici ...” Ce regretabilă gafă! Reminiscenţa asta, involuntară probabil, din tristul vers al lui Dante, trebuie să fi sunat acolo, pe treptele noului palat ca o prevenire încruntată aruncată tuturor celor care au avut naivitatea să creadă, tuturor celor care recidivează crezând mai departe.

„Lăsaţi orice speranţă, voi care intraţi” Versul, rectificat, are cel puţin calitatea de a fi sincer şi limpede. Înscris pe frontonul noului palat genevez, el ar fi făcut oamenilor eminentul serviciu de a nu-i lăsa să fie ipocriţi. Căci, aşa sau altminteri, toţi care intră acolo ştiu prea bine că e nevoie să lase la garderobă, odată cu paltonul şi pălăria, să lase agăţată de un cuier, ceea ce versul dantesc de mult cere *„ogni speranza”*.

Marele păcat al Societăţii Naţiunilor este că, fiind continuu un trust politic, a simulat că este un templu. Confuzie din care şi afacerile banului şi afacerile inimii au avut de suferit deopotrivă.

PENTRU BIBLIOTECA ACADEMIEI

Scrisoarea pe care ne-a adresat-o zilele trecute d. Profesor Al. Rosetti cu privire la regulamentul Bibliotecii Academiei – scrisoare publicată în „Cuvântul” de miercuri – nu este un simplu fapt divers, peste care să avem dreptul a trece nepăsători. Existenţa unei biblioteci şi funcţionarea ei interesează cel puţin cât o cădere de guvern. Da, nu ezităm a spune acest lucru, astăzi când toată România Mare stă cu sufletul agăţat de două întrebări: cine pleacă, cine vine?

Să ne fie îngăduit a crede că treaba asta cu „cine vine” şi „cine pleacă” nu este decât o chestie măruntă. Istoria nu va înregistra nici cu un cuvânt această gravă problemă. Dar aceeaşi istorie va trebui poate să rezerve un capitol întreg unuia sau altuia din oamenii care lucrează între cărţi şi manuscrise, indiferenţi la tot ce se agită pe străzi.

Iată de ce, în ciuda celei mai pasionate actualităţi politice, e necesar să ne oprim la întâmpinarea profesorului Rosetti şi la regretabilele lucruri pe care le dezvăluie.

Bibloteca Academiei a luat, prin urmare, dispoziţia de a interzice accesul lectorilor în sala cataloagelor. Pur şi simplu. Cine a intrat vreodată într-o bibliotecă mare, cine a lucrat vreodată acolo un singur ceas, cine a ţinut o carte în mână – ştie ce înseamnează o asemenea măsură. Înseamnează nici mai mult nici mai puţin decât interzicerea efectivă de a lucra.

Protestul profesorului Al. Rosetti, venit din partea unui profesor şi ridicat împotriva unui alt profesor (bibliotecar al Academiei este d. I. Bianu), trebuie să fi fost precedat de multe stăruinţi de îndreptare pentru ca să ajungă la această formă de categoric anunţ public.

De altminteri, informaţii ulterioare ne arată că scrisoarea publicată de noi „nu a spus tot”. Mai sunt nenumerate alte lucruri care fac din consultarea primei noastre biblioteci o aventură dintre cele mai riscate. Între conducerea bibliotecii şi între cetitori există o veche ostilitate, o adevărată luptă, din care nu e nevoie să spunem că învinşi sunt mereu cetitorii. Regulamentul de funcţionare sau cel puţin practica recunoscută prin tradiţie, a inventat şi inventează la Academie mereu alte oprelişti.

Să înnumărăm câteva:

1) Nu se permite consultarea periodicelor în curs – *orice motiv ar evoca cetitorul*. Aceste periodice sunt ţinute la „primiri", unde nimeni nu poate pătrunde.

2) Nu se permite consultarea cursurilor litografiate.

3) Nu se permite *sub nici un motiv* consultarea revistelor mai vechi de 1920.

4) Nu se permite consultarea a mai mult de două cărţi deodată.

Nu se permite, nu se permite, nu se permite ... Sub nici un motiv, sub niciun motiv, sub nici un motiv ... Nu vi se pare că abuzul ăsta de poliţienism e puţin deplasat într-o instituţie publică de cultură? Şi nu e de mirare că asemenea regim este acceptat, ba chiar ordonat, de un profesor universitar care, în speţă, este însuşi d. I. Bianu, cărturar pe care cu toţii îl cunoaştem şi îl respectăm?

Evident, gospodărirea unei mari biblioteci nu este de tot simplă. Sunt mari dificultăţi, foarte mari dificultăţi şi ele – nici vorbă – trebuie rezolvate. Dar rezolvate aşa încât biblioteca să rămână utilizabilă, căci altminteri e foarte uşor. Închizi porţile – şi nu mai e nici o dificultate.

D. profesor Rosetti invocă exemplul Bibliotecii Naţionale de la Paris (unde în treacăt fie zis, îmi aduc aminte că *găseam periodicele a doua zi după apariţia lor*). Dar dacă exemplul acesta ar putea fi recuzat pe motivul bogăţiei utilajului tehnic al Bibliotecii Naţionale, am putea răspunde cu exemplul mai convigător al bibliotecii Sainte Geneviève, săracă şi veche, dar vastă, unde lectura nu este o luptă ca la Bucureşti, ci o reală plăcere şi o nelimitată libertate.

D. Bianu cunoaşte toate acestea şi le cunoaşte mai bine decât noi. Atunci?

Atunci măsurile acestea asupritoare trebuie imediat ridicate.

MEDITAŢIE DESPRE CRIZĂ ŞI AUTOMOBILE

Profunda neseriozitate a politicii româneşti nu are nevoie de zile de criză, pentru a se desemna în proporţii naturale. Circumstanţele fie mari sau mărunte, grave sau banale, apăsătoare sau comode – omul nostru politic e acelaşi, respirând în neseriozitate ca peştele în apă. Neseriozitatea este elementul lui biologic şi spiritual. Trăieşte cu ea, din ea, pentru ea.

Totuşi, zilele de criză îi adaugă acestei neseriozităţi normale, un haz dublu. „Momentele mari” se suportă greu.. Ele au exigenţe incomode cărora, de voie sau nevoie, trebuie să le faci faţă. Ceea ce în fiecare zi este numai o intelingenţă săracă, devine într-un moment de criză o categorică prostie. Ceea ce este o abilitate scuzabilă, devine o înşelăciune calificată. Scara de valori se dilată brusc în aceste momente dificile. Şi dacă nu o fi uşor să fii în fiecare zi a lui Dumnezeu cuminte, măsurat şi deştept, treaba asta devine cu deosebire grea în ceasurile „decisive”.

Pentru cine politica este, ca pentru noi, în primul rând un spectacol (un spectacol moral și psichologic fără pereche) criza constituie de-a dreptul o voluptate. Căci dacă e adevărat că prostia este singurul humor de care e capabil omul politic, atunci niciodată politica nu are mai mult humor decât în desfășurarea unei crize.

Priviți în jurul vostru dezorientarea, panica, învălmășeala pe care a produs-o această cădere de guvern. Urmăriți „declarațiile istorice" care se fac dintr-o tabără și dintr-alta și spuneți dacă oamenii aceștia care-și spun „politici" nu sunt cea mai naivă speță de locuitori ai planetei.

Un guvern a căzut și un altul are să vină. Schimbă asta ceva din realitatea problemelor de viață ale acestei țări? Se deplasează, odată cu guvernul, un milimetru măcar din conturul sever al celor câteva mari dezastre deasupra cărora țara conntinuă să existe, ignorându-le atâta cât ele se mai pot ignora? Obiectiv vorbind, nimic, absolut nimic nu se schimbă și pentru treburile grave, esențiale ale timpului, înlocuirea unei duzini de miniștri cu o altă duzină de miniștri este un detaliu dintre cele mai mărunte. Fiindcă dacă în politică oamenii sunt instabili și trecători, problemele sunt permanente. Falsificarea vieții noastre publice vine însă tocmai de acolo de unde noi punem accentul pe ceea ce este trecător și ne dezinteresăm de ce este permanent. Ne-am învățat adică să socotim o situație politică după oameni, nu după probleme. Și ne-am deprins să credem că oamenii pot ceva împotriva problemelor, că ei le condiționează, că ei le comandă, când realitatea este exact contrară. Nimeni nu poate face nimic decât supunându-se la realităţi. Iniţiativa le aparţine lor. Oamenilor nu le rămâne decât ascultarea şi înţelegerea.

Asta se pare că explică totul – şi sterilitatea vieţii publice româneşti şi confuziile ei de valori şi erorile ei repetate.

Astăzi, bunăoară, în plină vacanţă de guvern, există partide şi politicieni care îşi închipuie că au soluţii în mână, ca şi cum soluţiile ar fi nişte leacuri abstracte, birocratice, nu reacţiuni ale faptelor însăşi. Ca şi cum soluţiile unei drame sociale şi economice ar putea veni din afară prin suprapunere, nu dinăuntru, din adânc prin cristalizare. Această înţelegere hibridă a lucrurilor ia formele cele mai comice, cu deosebire, acum în toiul crizei.

Am reţinut, mai ales, din toate declaraţiile ultimilor zile, pe una care marchează un record al tuturora. E o soluţie atât de simplă, rapidă şi facilă, încât nu se poate să nu seducă până la urmă pe toţi bunii cetăţeni, doritori de fericirea ţării. Este anume soluţia care figurează în fruntea scurtului program ducist, publicat ieri dimineaţă de un confrate: „suprimarea automobilelor şi vagoanelor ministeriale”.

Oricât ar părea faptul de glumeţ, vă jur că aceste salvatoare cuvinte au fost imprimate sub titlul de „program liberal”, înaintea tuturor celorlalte soluţii posibile, care nici ele nu erau de altfel mai complicate.

„Suprimarea automobilelor ministeriale”! E ceva atât de candid în acest punct iniţial de program, încât nu se poate să nu te înduioşeze. Iată ce pricepe un mare partid din complexul tragic al acestor vremuri. Iată ce scut ridică el împotriva primejdiilor economice şi financiare: suprimarea automobilelor.

Să nu amintim că această inocentă prostie a fost repetată de toate guvernele de pînă acum. Să nu remarcăm că toţi miniştrii au suprimat mereu automobilele – şi automobilele au rămas mereu în fiinţă. Să nu spunem ce ieftină demagogie se ascunde în asemenea „reformă”.

Dar să observăm la ce platitudine poate recurge un partid politic în aceste timpuri de încordări supreme, să reţinem ţinuta intelectuală şi forţa ideologică a unor bărbaţi de stat care cugetă cu asemenea „idei”.

„Suprimarea automobilelor”! – program economic, platformă electorală, justificare politică, act de identitate intelectuală, soluţie supremă.

Greu s-ar fi putut găsi o formulă care să sintetizeze cu mai sălbatecă severitate sărăcia de gândire sub care se desfăşoară această criză de guvern, care este o dată mai mult o criză de partide.

SELETZKY CONTINUĂ SĂ LUCREZE

Recursul cunoscutului martir Bruno Seletzky se bucură de un anonimat pe care îl datoreşte în întregime nesperatei crize de guvern. Dacă plecarea d-lui Vaida a fost pentru multe pricini inoportună – iată, în orice caz, un personagiu căruia această „criză” îi vine bine. Domnul Seletzky este întâiul profitor –

indirect, ce e dreptul, al emoţiilor politice din aceste zile. Lumea – ocupată cu „cine vine", „cine pleacă" – nu mai are timp şi curiozitate pentru tribulaţiile judiciare skodiste.

Să-i ardă casa, să i se înece corăbiile, să i se prăpădească averea – toate astea nu sunt destule pentru a compensa voluptatea de a discuta la cafenea o criză de guvern. Nu câteva zeci, nu câteva sute de milioane să ne fi costat Skoda şi Seletzky, ci câteva mii de miliarde, şi nouă tot puţin ne-ar păsa în momentul ăsta când sunt alte chestii mai grave la ordinea zilei. O bruscă atmosferă de impunitate se lasă asupra unei ţări chinuită de problemele superioare ale partidelor. O bruscă umbră coboară pretutindeni, umbră ce acoperă, anulează şi şterge tot ce nu e politică, partid, guvern, opoziţie şi criză.

În miezul acestei umbre ospitaliere, plină de uitare, se desfăşoară acum procesul Seletzky în faţa consiliului de revizie. La marginea actualităţii, scos din atenţia publicului ca un spectacol scos de pe afişe, recursul Seletzky avea toate şansele să treacă pe furiş, fără indignare, fără pasiune, discret, cum discretă a fost întreaga activitate a elegantului condamnat skodist. Apărarea trebuia să utilizeze aceste fericite circumstanţe şi să-l lase pe Seletzky în umbra clementă pe care criza de guvern i-a aruncat-o ca pe un halat, bun de ascuns nudităţi morale.

Iar apărarea face gafa de a fi excesivă şi această gafă se plăteşte scump. Căci ea prezintă, încă o dată, nu un Seletzky modest şi penitent, ci un martir, un sacrificat, un erou, un cavaler al abnegaţiei, un luptător al intransigenţii patriotice.

E foarte frumos – dar e puţin prea mult.

„Am fost acum câteva zile la Jilava pentru a-l vedea pe Seletzky. În celula lui, erau răspândite pe masă diferite planuri şi scheme. Erau aduse acolo de d. Fiala, directorul general al Skodei cu care guvernul nostru continuă tratatativele de armament. Seletzky, în acest moment, lucrează acolo ca specialist pentru posibilităţile noastre de înarmare”.

După cum vedeţi, Seletzky nu ne uită. El ne-a iertat. El ne iartă tot ce am păcătuit împotriva lui. Mărinimos cum e, nu ne ia în nume de rău deranjamentele penale la care a fost supus şi de acolo, din celula în care justiţia ingrată l-a trimis, de-acolo „continuă să lucreze pentru posibilităţile noastre de înarmare”.

Abnegaţia este pentru acest domn mai mult decât un sentiment: e o profesiune. Şi impasibil, continuă s-o exercite spre binele nostru general.

„CHESTIA ÎNCHISĂ”

Confratele nostru „Facla” a fost ieri dimineaţă confiscat din ordinul guvernului. Este un debut care valorează cât un program. Regimul Duca îşi afirmă astfel, peste groapa celor cinci ani ai săi de opoziţie, o punte de continuitate cu toate ducismele anterioare. Jandarmul democrat coboară în stradă cu constituţia într-o mână şi puşca într-alta.

Interesant este însă nu faptul în sine care, la drept vorbind, nu e de natură să ne emoţioneze pe noi care am suferit în propria noastră casă toate confiscările, toate cenzurile şi toate suspendările, fără deosebire de partid, căci toate partidele ne-au onorat cu teroarea lor. Interesant prin urmare nu este simplul fapt al confiscării unui ziar, ci motivul acestei confiscări.

„Facla" de ieri a fost interzisă pentru un titlu, care amintea o dată istorică: *7 iunie 1930*. E ziua memorabilă, deşi uitată, în care I.G. Duca, primul ministru de azi jura credinţă acţiunii antidinastice. Astăzi, acelaşi domn Duca jură din nou şi jură pe dos. Întrebarea pe care şi-o pune cu discreţie „Facla" este dacă între două jurăminte contrarii, unul cel puţin nu trebuie să fie cu necesitate fals.

Guvernul este însă de părere că această întrebare este subversivă. Guvernul este de părere că tot ce se leagă de luna iunie 1930 este subversiv. Guvernul este, în sfârşit, de părere că Restauraţia însăşi este subversivă.

Iată o nouă chestie închisă. Nouă şi veche. Continuitatea liberală este într-adevăr tulburătoare. Îşi păstrează toate problemele, îşi conservă toate foliile.

„Chestia închisă" pe care naivitatea publică o socotise triumfător deschisă în eroicele zile de la începutul lui iunie 1930, această „chestie închisă" pentru care au fost jefuite ziare întregi cu foarfeca şi pumnul, această „chestie închisă" se închide astăzi din nou, pentru liniştea unei conştiinţe libreale torturată de amintiri.

Guvernul hotărăşte să suprime astfel istoria celui mai patetic an al vieţii rumâneşti contimporane. Guvernul decide abolirea unui întreg capitol de existenţă şi luptă naţională. Guvernul crede cu inocenţă, că e destul să rupi dintr-un manual de istorie o foaie, pentru ca ceea ce stă scris acolo să nu se fi întâmplat.

Vom şti de aci încolo că în România e interzisă funcţia memoriei. Nu pentru o singură zi, nu pentru o singură foaie de calendar, pe care stă scris 7 iunie 1930, ci pentru un deceniu întreg – deceniul marilor atentate liberale împotriva unei ţări în căutare de orizonturi noui.

REGIMUL ÎNVIAT DIN NAFTALINĂ

Este ceva profund comic în aceste prime zile ale regimului ducist. Comic, până nu apucă să fie tragic – ceea ce fără îndoiala nu va întârzia prea mult. Deocamdată însă – un foarte scurt „deocamdată” – spectacolul are suficiente resurse de humor, pentru consolarea noastră provizorie.

Este într-adevăr oarecare voioşie în aer, oarecare animaţie pe străzi, oarecare îmbulzeală entuziastă la porţile ministerelor. Curios însă de observat e că acest entuziasm este al bătrânilor. Vârsta medie a victorioşilor de azi este 60 ani. O puternică doză de urodonal trebuie să contribuie la buna dispoziţie publică actuală la care colaborează cu procente variabile arterioscleroza, guta, calculele renale, diabetul şi alte voluptăţi senile. Foarte interesant mi se pare că ar fi un examen clinic al animaţiei duciste de azi. Rezultatul ar indica poate stranii raporturi între o biologie avariată şi o politică triumfătoare.

Ai impresia că guvernul Duca a invitat ţara la o comemorare, nu la o luptă. S-ar spune că a luat asupra-şi organizarea unui „bal de epocă" în costume anacronice, în atmosferă vetustă, în decoruri moarte. Sunt parcă pregătiri regizorale pentru un film dinainte de război, cu amorezi bărboşi, cu intriganţi în redingotă şi amante în rochii opulente şi fără decolteu. Reconstituire desuetă a unor timpuri dispărute ... Te întrebi de ce nu umblă pe străzi tramvaiele cu cai, de ce nu se dansează în casele onorabile „pol-mazurka" şi de ce peste drum de redacţia noastră, în locul palatului american al telefoanelor, nu se întind pe trotoar mesele „terasei" cu ţapi de bere şi mititei ardeiaţi ...

Este o vastă sculare din morţi. Este o generală ieşire din naftalină.

Se calcă jachetele vechi, se dau la spălat gulere şi manşete de cauciuc, se cănesc mustăţi şi frizuri albite, se acoperă chelii străbune, se scot la lumină din rafturi familiare decoraţii ruginite, jobene turtite, hârtii uitate. Această toamnă blândă cu soare generos, intră înşelătoare în saloanele moarte ale bătrânilor pensionari liberali rechemaţi în activitate şi le dă iluzia unei primăveri perfide care îi bucură acum, dar îi va răpune mâine, irevocabil.

Căci asemenea întoarceri din naftalină au hazul lor, au melancolia lor uşor nostalgică, au dacă vreţi farmecul lor sentimental, la cinematograf însă, la teatru, la baluri costumate, dar nu în viaţă. Nu în viaţă, pentru că viaţa nu se face cu reconstituiri, ci cu mergeri înainte, nu cu pudră şi carton, ci cu sânge viu.

Două bastoane, fie ele cu mâner de argint, nu vor înlocui niciodată două picioare tinere, fie ele desculţe.

PRIMĂRIA ŞI SCRIITORII

Primăria Capitalei a dăruit Societăţii Scriitorilor Români un teren pentru clădirea unei case proprii. Gestul vine poate târziu, dar nu e mai puţin frumos.

Dacă e adevărat că regimul ducist, nesăturat cu cele 973 de ministere şi subsecretariate, înfiinţate pentru cazarea partizanilor, are de gând să dizolve şi consiliile comunale, pentru a le oferi ca primă fruntaşilor mai mărunţei, dacă este deci adevărat că actuala conducere a primăriei Capitalei va trebui să plece, atunci nu se putea un mai frumos sfârşit decât decizia de a închide o activitate edilitară de atâţia ani cu un dar scriitorilor şi scrisului românesc.

Noi nu jurăm pentru niciun om politic şi deci nici pentru aceia care se află azi în fruntea gospodăriei bucureştene. Noi nu jurăm că tot ce s-a făcut la primărie s-a făcut bine, că totul s-a făcut dezinteresat, din pur idealism şi din exclusiv spirit de sacrificiu. Dar nu asta interesează. În genere, martirii nu ne plac în politică şi acolo unde există un martir, există în acelaşi timp şi o serioasă prezumţie de escrocherie. Ce este sigur este că la Primărie s-a lucrat mult. Bucureştii sunt astăzi un veritabil şantier, cu nenumărate posibilităţi deschise, cu nenumerate aşteptări realizabile. E ceva viu în acest oraş – ceea ce, hotărât, nu se putea spune sub tristele cârmuiri ale triştilor primari liberali, Costinescu şi Corbescu.

Dărâmător de case vechi, deschizător de străzi şi bulevarde, neliniştit şi poate tiranic iubitor al peisagiului bucureştean, primarul Dobrescu face însă abia astăzi cel mai nobil dintre faptele care îi vor aminti trecerea sa la primăria Capitalei. Un teren pentru scriitori, o casă pentru scriitori nu înseamnează un edificiu mai mult, ci un semn,un steag, o pecete de nobleţe pe stema Bucureştilor. Nu e admisibil ca o societate de scriitori să fie găzduită în condiţiile mizere, pe care S.S.R.-ul le cunoaşte azi. O societate de scriitori fără o sală de bibliotecă, fără o sală de conferinţe, fără o sală de lucru ca lumea este un lucru dezonorant. Nu exagerez.

Niciodată n-am fost mai trist pentru destinele nesocotite ale cărţii şi ale scriitorului decât în ziua în care am fost pentru întâia dată la S. S.R., în actuala sa reşedinţă, umilă şi umilitoare.

Nouă, palate culturale nu ne trebuie ca să găzduim acolo rulete, mese de bacara, frizerii şi restaurante. Dar o casă curată, primitoare, în care cartea să fie la locul ei iar scriitorul să fie în casa lui, o asemenea casă e necesară, dacă nu pentru altceva, cel puţin pentru obrazul nostru al tuturor.

Primăria Capitalei a făcut un lucru excelent, iar Societatea scriitorilor va şti fără îndoială să-l utilizeze cum trebuie. D. Corneliu Moldovanu, preşedintele actual, este o asigurare.

ION TRIVALE

Vinerea trecută a fost dus la groapă, după 17 ani de la moarte, trupul regăsit al lui Ion Trivale. Mort cu capul pe mitralieră, în primele săptămâni ale războiului, în prima linie, în fruntea companiei pe care, sublocotenent, o comanda, omul acesta era destinat cărţilor, gândirii, vieţii interioare. Asta îi face moartea nu mai dureroasă – căci o viaţă de om este o viaţă de om – dar adâncită de un înţeles ce îi luminează de două ori mormântul lui de soldat.

Dintre toţi morţii de război ai Franţei, umbra cea mai emoţionantă este a lui Alain-Fournier. Dintre toţi morţii Germaniei, amintirea cea mai patetică este a lui Georg Trakl. Amândoi treceau pragul adolescenţei, amândoi îl treceau pe al morţii.

Soldat şi poet – sunt două vocaţii străine una de alta, adverse aproape, dar pe culmi, în ceasurile mari, le uneşte pe amândouă un lucru care s-ar chema eroism, dacă nu s-ar chema mai simplu: uitare de sine. Numai cine se uită pe sine este cu adevărat poet şi poate fi cu adevărat soldat.

Această dublă nobleţe o salută neamurile în cultul deosebit al scriitorilor căzuţi pe front. Între toate lumânările ce ard pentru sufletul morţilor, este una pentru aceşti morţi scumpi între toţi. Între toate florile, este o floare pentru ei.

Această dublă nobleţe o salutau vinerea trecută, în Gara de Nord, ofiţerii şi soldaţii care veniseră să prezinte armele amintirii lui Ion Trivale. Era salutul camarazilor de arme. Îl aşteptam pe acela al camarazilor de scris. A lipsit.

Există o societate a scriitorilor. Nimeni nu s-a învrednicit să vie acolo ca să se descopere în numele ei. Nici un cuvânt, nici un semn, nici o floare.

Ar fi numai o absenţă tristă, dacă ar fi cea dintâi. Dar numele lui Ion Trivale, scriitorul soldat, a fost şters, cu ştiinţă sau fără ştiinţă, de oriunde ar fi trebuit să strălucească pentru cinstea noastră a tuturor câţi ţinem un condei în mână. Când la Predeal s-a ridicat, acum trei ani, monumentul lui Mihail Săulescu, au fost pomeniţi acolo, în faţa Regelui, toţi scriitorii căzuţi în război. Ion Trivale a fost uitat. Uitare ce nu-l putea lovi pe el, cel din eternitate, căci glontele care îl lovise din faţă anula pe totdeauna loviturile ce mai puteau veni din spate.

Adevărul este că Ion Trivale se chema, pe numele lui de acasă, Iosif Netzler. Şi era evreu. Un evreu care trăise din plin drama spirituală a izolării lui şi gândise cu luciditate toate punctele lui de contact cu o cultură românească în care se integra şi în slujba căreia aducea un spirit critic dintre cele mai precise şi mai pasionate. Marile lui studii publicate după 1910 în „Noua Revistă Română” revin mereu asupra problemelor, pe care prezenţa lui pe acest pământ românesc le ridica într-o minte loială şi într-o inimă deschisă.

Câţiva ani mai târziu, Iosif Netzler verifica totala lui sinceritate, murind.

Crede cineva, are cineva stupiditatea de a crede că o uitare poate să suprime o moarte?

ALEGERI ÎN SPANIA

Pentru cine încearcă să găsească un sens unitar în evenimentele îmbulzite ale Europei de azi, rezultatul alegerilor spaniole de duminică este încă o surpriză. Atât de mare, încât ea merită o scurtă privire, de la peninsulă la peninsulă, din Balcani spre iberici, chiar dacă faptul nu ne priveşte direct pe noi.

Nu mai departe decât acum vreo două săptămâni, remarcam aici, într-un articol, o precisă orientare electorală spre stânga în câteva ţări. În Anglia, în Elveţia, în Finlanda. Alegerile comunale în prima ţară, alegerile cantonale în a doua şi cele legislative în a treia marcau serioase succese democrate şi socialiste. Numeam această deplasare spre stânga „o reacţiune la reacţiune”. Fără tâlc profund, fără să indice deci o schimbare esenţială în dibuirile politice ale continentului, simetria acestor trei fapte credem că poate fi un semn, o indicaţie.

Alegerile spaniole contrazic însă, la o distanţă de numai 14 zile, atât de categoric această presupusă indicaţie, rezultatul lor este atât de lămurit opus, încât orice raport între evenimente pare artificial. Ele se succed într-o dezordine din cele mai febrile.

După toate socotelile, alegerile spaniole trebuiau să se facă spre stânga, dacă nu de-a dreptul spre extrema stângă. De trei ani, de la instalarea republicii, forţele politice în luptă sunt social-democraţii şi comuniştii. Dreapta şi centrul, amorfe amândouă, nu contau decât în micile combinaţii parlamentare, în micile aranjamente de scrutin de la zi la zi. Republica spaniolă nu era numai o democraţie oarecare, ci o democraţie neliniştită, în care problemele sociale se puneau înaintea celor politice, cu o brutalitate şi o urgenţă, ce întreţinea în ţară o permanentă febră revoluţionară. Sindicatele muncitoreşti spaniole erau cele mai agitate – şi ecourile acestei agitaţii, telegraful ni le comunica regulat, zilnic aproape.

Întreaga viaţă politică a Spaniei se resimţea de urmările unei revoluţii politice, făcută grabnic şi superficial într-un timp care este al revoluţiilor sociale. Aceste convulsiuni ni se păreau explicabile. „Revoluţionarii” spanioli din primăvara lui 1931 nu fuseseră deloc revoluţionari. Ei crezuseră că e vorba de soluţia unei crize de ordin politic, când în realitate, această criză era de ordin structural. Confuzia punctelor de plecare închidea în mod necesar viitoare frământări.

Aceste frământări nu întârziară. Timp de trei ani, viaţa publică spaniolă le-a suportat. Acum două săptămâni, febrilitatea era maximă. Alegerile urmau să indice în graficul crizei punctul cel mai ridicat. Acesta era pronosticul general.

Iată însă că lucrurile se petrec tocmai pe dos. Alegerile dau o majoritate de centru şi de dreapta. Stânga iese înfrâtă; socialiştii pierd un procent important de voturi şi mandate, iar comuniştii sunt pur şi simplu la pământ.

Cum se explică această oprire bruscă în loc? Ce frână intervine aici spre a bara mersul mai departe al lucrurilor, precipitarea lor spre noi ciocniri şi poate spre noi soluţii?

Greu de răspuns. Este poate o ultimă ezitare în faţa dezastrului. O încordare voluntară în mijlocul atâtor forțe despletite. Nu o „chemare la ordine”, cât o chemare la imobilitate, într-o țară prea mobilă, prea vioaie, prea bătută de vânturi.

Nu este asta de natură să descurajeze definitiv pe doctorii în politică externă, care încearcă să coordoneze într-un sistem unitar toate evenimentele acestei Europe nedisciplinate? Căci cine va putea spune după ce logică Elveția, țară „*de tout repos*”, țară de păstori și țărani, țară de mici orășeni cu stare, face alegeri socialiste, în timp ce Spania, țară tragică și neliniștită, cu proletariat numeros la sate și la orașe, cu mișcări sindicale nervoase și reacțiuni violente, face alegeri reacționare?

GUVERNUL DREPTULUI CAMBIAL

Un comunicat anunța ieri că d. Duca a primit la prezidenția consiliului în audiență o delegație venită, în numele „Asociației generale a creditorilor”, să protesteze împotriva „legilor excepționale”. Care sunt aceste legi excepționale se știe: conversiunea, concordatul preventiv, suspendarea execuțiunilor silite.

Creditorii dovedesc un foarte exact spirit critic, atunci când se prezintă, în aceste chestiuni, unui șef de guvern liberal. Este în acest fapt mai mult decât o demonstrație cetățenească oarecare: este aproape o mărturisire de identitate. Prezentându-se d-lui Duca, creditorii trebuie să fi avut sentimentul că se prezintă reprezentantului lor personal. Într-un fel, guvernul acesta, înainte de a fi al țării, este al creditorilor de orice fel. Şi asta nu prin viciu de constituire (cum se şopteşte ici şi colo), ci prin necesitate de program, prin obligație ideologică. Liberal, burghez şi capitalist, guvernul Duca este guvernul codului civil, guvernul integrității creanțelor, guvernul dreptului cambial. Partidul acesta, oamenii aceştia – advocați şi portărei prin mentalitate şi prin structură sufletească – guvernul acesta, în sfârşit, nu trăieşte decât prin forța tenace a hârtiilor timbrate. Este la baza regimului liberal o mistică a cambiei. Singura mistică de care e capabil.

Creditorii au simțit probabil din instinct simpatia obligatorie ce leagă cauza lor, trista lor cauză, de obiectivele guvernului Duca.

Că intențiile liberale sunt să suprime sau cel puțin să anuleze în fapt aşa-zisele „legi excepționale" – nimic mai normal. Dar că un asemenea program are ambiția de a fi ratificat de voința unei mulțimi ce se zbate în colții celei mai cumplite mizerii – asta e cel puțin curios.

Oricât au fost de incomplete şi defectuoase legile de conversiune, concordat şi lichidare judiciară, ele au avut la timpul lor marea calitate de a opri în loc dezastrul. N-au remediat nimic, pentru că n-au îndrăznit destul. Gândite într-un spirit radical şi aplicate cu sinceritate, ar fi provocat desigur lămuriri definitive. Astăzi nu ne-am mai fi încurcat în lanțurile unui trecut plin de poveri. Dar oricum, insuficiente cum au fost, „legile excepționale" au adus în problemele noastre de viață economică oarecare destidere şi au dat oamenilor, dacă nu altceva, cel puțin răgazul de a aştepta.

Aceste lucruri le-ar fi putut spune actualul prim-ministru partizanilor săi creditori. Dar desigur nu le-a spus.

„DEMOCRAT" ŞI „COSERVATOR"

Există şi la noi – şi e foarte probabil că nu o ştiţi – un „partid conservator". Adolescent prin conducere şi bătrân prin program, acest partid nu există mai puţin, în ciuda cadrelor sale fantomatice. Nu e un element politic în jocul vieţii publice, dar poate fi şi este o poziţie. Care îi sunt şansele nu e greu de spus, dar asta nu are nici o importanţă. Mai importante sunt straniile simpatii pe care acest „partid conservator" izbuteşte să le provoace în presa democrată.

Într-adevăr, în această campanie electorală în care fiecare vine cu ce are, unii cu revolvere, alţii cu idei, unii cu popularitate electorală, alţii cu rutină a tehnicii electorale, unii cu elocvenţa, alţii cu poliţia, în această campanie, partidul conservator vine cu un manifest, singurul lucru pe care-l poate pune în slujba patriei.

Până aici nimic mai firesc. Dacă alegerile nu sunt libere, literatura este. Şi „conservatorii" au şi ei drepul de a uza şi abuza de această libertate literară.

Manifestul lor însă găseşte în presa democrată nu numai o ospitalitate care ar putea fi în definitiv obiectivă, ci o adeziune care devine de-a binelea familiară. Toate ziarele de ieri, dedicate ducismului şi democraţiei, salută cu emoţie proza conservatoare.

Nu e curios? Această fraternitate democrată-conservatoare nu seamănă cu o uşoară trădare a politicii de stânga? Un democrat, oricât i-ar fi de avariată integritatea ideologică, poate să accepte în vecinătatea lui politică un conservator? Conservator şi democrat nu sunt termeni adverşi? Conservatorism, nu înseamnă reacţiune?

Ba da. Se adevereşte însă încă o dată aici, ca în atâtea alte situaţii, că ceea ce se cheamă în România democraţie nu este opoziţie de luptă şi nici măcar una de orientare, ci un refugiu al lumii vechi care, în disperata ei atârnare de valorile răposate, acceptă orice alianţă, orice compromis, orice confuzie.

Politic şi practic – asta nu are absolut nici o consecinţă, elementele angajate în acest joc fiind de mărimea cunoscută. Dar semnificaţia faptului rămâne aceeaşi – şi este semnificaţia unei înfrângeri.

LICEUL ŞI CLUBUL POLITIC

Două zile după constituirea noului guvern, odată cu listele de prefecţi, ziarele au publicat listele noilor directori de liceu. În Capitală mai puţin, în provincie însă, aproape pretutindeni – directorii şcolilor secundare au fost revocaţi sau siliţi să demisioneze şi imediat înlocuiţi cu partizani ai regimului.

Acest fapt, care nu face parte exclusiv din moravurile duciste, ci din ale tuturor partidelor politice, acest fapt este poate cel mai ruşinos, din toate câte marchează o schimbare de regim. Amestecul brutal şi direct al clubului politic în şcoală constituie o insultă adusă învăţământului şi e un semn de dezmăţ cultural care explică o bună parte din tristul hal al „instrucţiunii publice româneşti" (cum se spune în programele politice culturale).

Puţin ne pasă nouă că o şcoală este sau ar trebui să fie o familie sufletească, o casă de tradiţie şi continuitate, o instituţie cu viaţă organică, aşezată. Puţin ne pasă nouă de asta. Ce vedem noi de acolo sunt zidurile, cancelariile, arhivele. Spiritul nu ne interesează. Ne îmchipuim că printr-o şcoală poate trece oricine, ca printr-o percepţie, poate veni şi poate pleca fără să lase în urma lui o amintire. Ne preocupăm de partea pur administrativă, pur birocratică a şcolii şi ne închipuim că asta e tot. De aceea o şi lăsăm în mâna clubului politic local, care împarte demnităţile în şcoală cum le-ar împărţi în poliţie.

Gândiţi-vă ce dezastruos exemplu este pentru o minte de copil această schimbare repetată în viaţa şcolii lui, schimbare pe care o ştie legată nu de valorile muncii, ci de socotelile mahalagiilor care umblă pe stradă ţipând „jos guvernul" sau „jos opoziţia". De mic, din primii ani de liceu, tânărul viitor cetăţean român află asfel că drumul spre carieră nu este printre cărţi, ci printre ciomege.

El îşi dă seama că a sta în şcoală, a munci acolo, a te ocupa de elevii tăi, a te apropia de ei, a-i cunoaşte, a munci pentru ei – toate acestea sunt inutile. Valorile nu se creează în şcoală, ci la club.

Nu spun asta pentru noii directori. Nici pentru cei vechi. Unii nu sunt mai răi sau mai buni decât alţii. O spun pentru sistemul deplorabil în numele căruia unii au fost destituiţi şi alţii numiţi, pentru ca mâine cei de azi să fie ei destituiţi, iar cei de ieri să le ia din nou locul. Şi tot asfel, până la nesfârşit.

Pe noi puţin ne interesează dacă directorul unei şcoli este liberal, ţărănist, lupist, argetoienist... Ce ne interesează este să fie director. Şi pentru asta ar trebui, o dată pentru totdeauna, schimbat sistemul.

LIBERALII N-AU VINĂ

Reintegrarea primarului general al Capitalei, acest act de penitenţă liberală, n-a pus capăt scandalului politic al primăriilor. După cum vedeţi, agitaţiile continuă. Între municipiul Bucureşti şi clubul naţional-ducist urmează tratative febrile, pe care din când în când, din umbră, d. Costinescu le decorează cu un mic *intermezzo* de entuziasm popular.

Exclus din guvern, d. Costinescu, mandatar al continuităţii brătieniste din ianuarie 1926 până astăzi, este pe cale să fie exclus şi de la municipiu. Panica îi este legitimă. Asta explică multe: şi indignarea opiniei publice, care arde de nerăbdare să-l vadă pe d. Costinescu tată al Bucureştilor, şi demonstraţiile zilnice de entuziasm în mijlocul drumului, şi combinaţiile inventate din culise.

Totuşi, dezolarea intimă a d-lui Costinescu ni se pare insuficientă pentru a înţelege acest proces politic, desfăşurat în jurul primăriei. Sunt aici fapte şi cauze mult mai interesante, mult mai adânci.

În fond, nu disputa Dem. Dobrescu – Costinescu – Donescu este cheia celor ce se întâmplă. Şi în nici un caz, triumful unuia sau altuia nu va fi decisiv. Chiar dacă d. Dobrescu rămâne până la urmă, în numele unei munci în faţa căreia, ori din ce partid ai face parte, trebuie să te descoperi, chiar dacă d-sa rămâne, procesul acesta rămâne şi el, la fel de acut, la fel de deplorabil. Căci nu sunt aici oameni, nume şi personalităţi, ci este în joc un sistem. Un sistem atât de vechi, de inert şi de tenace în forţele lui înţepenite, încât nimic nu-l va zgudui, decât poate o revoluţie.

Nu v-aţi întrebat niciodată de ce se schimbă la noi cu atâta uşurinţă, autorităţile de administraţie locală? Nu vi se pare curios că o simplă semnătură poate revoca, la schimbarea guvernului, consiliile comunale, consiliile judeţene, camerele de muncă, de agricultură şi de comerţ? Ce lucru anume poate explica această generală şi expeditivă răsturnare a tuturor organelor nepolitice din ţară?

Aviditatea partizanilor partidului venit la guvernare. Desigur. Aceasta este o explicaţie. Dar numai superficială. Căci ea ne spune de ce guvernul poate dori înlocuirea factorilor locali, dar nu ne spune de ce guvernul izbuteşte să o şi facă – ba chiar să o facă atât de simplu.

În fond partide şi partizani există în toate ţările şi am fi naivi dacă am crede că sunt mai puţin avide decât partidele noastre. Vă închipuiţi că radical-socialiştii francezi, bunăoară, nu au şi ei o clientelă politică exigentă şi pofticioasă? Totuşi, veniţi la guvern în mai 1931, au lăsat intacte absolut toate posturile şi autorităţile nepolitice. Întrebarea se pune deci din nou: de ce, cu aceleaşi obligaţii clientelare, un partid politic nu poate face în streinătate ceea ce poate face cu multă uşurinţă la noi?

Răspunsul trece de capul guvernului. El trece în genere dincolo de cazul vieţii noastre publice, aşa cum o ştim. Căci e un răspuns care angajează o problemă de structură politică – structura politică a statului românesc.

Adevărul este că noi nu avem o viaţă locală reală. Sau că, în orice caz, această viaţă locală nu ajunge să fie încadrată în economia noastră de stat. Descentralizaţi birocratic, noi nu suntem, în chiar cele mai îndrăzneţe legi şi reforme, descentralizaţi efectiv. Noi nu cunoaştem probleme regionale, nu cunoaştem necesităţi specifice, nu înţelegem realităţi distincte. Politicii şi administraţiei româneşti îi lipseşte complect simţul geografic. Delta Dunării sau ţinutul Maramureşului, pentru ele sunt tot una. Asupra uneia şi asupra alteia, politica şi administraţia noastră acţionează la fel, prin depoziţii generale, abstracte, uniforme. Tot ce se face într-o parte sau alta, se face din afară, prin suprapunere. Sat, oraş, judeţ – nu sunt în conştiinţa politică românească realităţi vii, organice, necesare, ci doar simple ierarhii administrative. Politica noastră este de aceea profund despărţită de indicaţiile instinctive ale pământului pe care trăim. Nu le ascultă aceste indicaţii, nu le întreabă, nu li se supune.

Veţi spune că această atitudine abstractă se datoreşte democraţei. O veţi spune, dar nu veţi avea decât teoretic dreptate. Căci mi se pare că şi Franţa este un stat democrat, nu chiar cât România, dar oricum suficient de democrat. Acest lucru nu o împiedică totuşi să aibă o viaţă locală, atât de net caracterizată şi atât de întreg încadrată în aparatul de stat. De ce? Pentru că valorile locale, valorile organic locale se impun peste toate birocraţiile politice şi trăiesc viu în ciuda deformărilor administrative. Municipalitatea generală a Parisului, compusă din câteva consilii de arondisment pestriţe politiceşte – unele socialiste, altele de centru, altele de dreapta pur şi simplu – această inegală municipalitate nu este mai puţin o forţă gospodărească armonioasă şi unitară. Fiindcă ea este din instinct, peste capul cluburilor politice, în legătură directă cu cetatea şi comandamentele ei.

E o prăpastie între politica românească şi Viaţa românească. Liberalii n-au vină. Ei procedează aşa cum ar proceda, fără excepţie, toate partidele noastre. Şi grav nu este că o fac, ci că o pot face. Asta măsoară mai puţin cupiditatea lor, cât tragedia structurală a statului.

ÎN SLUJBA REVOLUŢIEI

„Tineretul universitar naţional-ţărănist” (nu ştiam că există) adresează un manifest dintre cele mai violente către tinerimea română. El chiamă sub steagul d-lui Mihalache naţia întreagă „În slujba revoluţiei ţărăneşti". Pur şi simplu.

Termenul acesta de „revoluţie" cunoaşte acum un succes atât de mare, încât nu va întârzia să fie stors de orice înţeles. Nimic nu omoară mai infailibil o idee decât abuzul. Iar abuzul de revoluţie este acum general. Cei mai placizi politicieni devin cap de răscoală. Cei mai păguboşi foşti aspiranţi la minister îşi descoperă subit misiuni istorice sanguine. E păcat, e de două ori păcat. O dată faţă de ei înşişi – oameni bătrâni simulând energii adolescente şi a doua oară faţă de noţiunea de revoluţie, pe care o insultă cu adeziunea lor compromiţătoare. „Revoluţie" e un cuvânt frumos şi o nădejde supremă. Cine are dreptul să o zdrenţuiască zi de zi pe măsura nădufurilor personale?

Dintre toate aceste forţe revoluţionare recente, cea mai amuzantă rămâne „revoluţia naţional-ţărănistă". Iar apelul tineretului mihalachist îi serveşte drept steag, candid şi întârziat steag.

Vasăzică, aceşti tineri îşi aduc aminte că au de făcut o revoluţie ţărănească. Dar îşi aduc aminte când? O lună de la căderea partidului lor de la guvernare.

Cinci ani de zile, din noiembrie 1928 până în noiembrie 1933, cinci ani de zile, cât partidul a fost aproape în permanenţă la guvern, ce făceau aceşti juni răzvrătiţi? Spiritul lor revoluţionar cu ce se ocupa? Mister. Băieţii erau probabil luaţi cu slujbele, cu misiile, cu diurnele ...

Astăzi, redaţi libertăţii lor spirituale, îşi descoperă chemări sociale.

E cam târziu. Căci cinci ani de tăcere i-a identificat definitiv cu regimul partidului lor, cu tot ce a făcut acest regim și cu tot ce n-a făcut, cu toate posibilitățile pe care le-a ucis, cu toate speranțele de viață pe care le-a sufocat.

Tinerii aceștia au avut de câteva ori prilejul să vorbească. Au fost momente în care o precizare de poziție era nu numai posibilă, dar obligatorie. Au tăcut totuși. În criza național-țărănistă, momentul Lunian a fost un fapt decisiv, despărțitor de mentalități și generații. În partidul prăvălit spre cele mai rușinoase renunțări, cineva arunca o chemare pentru dezmeticire. Unde au fost atunci tinerii revoluționari țărăniști de astăzi? Cum de n-au auzit acel apel de raliere? Cum de n-au înțeles că „disidentul" Lunian pleca ducând cu el steagul, lăsând la drept vorbind tot restul partidului în disidență?

Redeșteptarea revoluționară a junilor țărăniști e târzie – lucru ce trebuie plătit într-un singur fel: prin penitență.

SIMBOLUL POMPIERULUI INCENDIATOR

Telegramele de ieri aduceau, între o mie de știri grave, o veste cu totul comică, nu lipsită însă de ascunse înțelesuri. La Londra, a fost arestat căpitanul Miles, comandant al pompierilor, implicat în operațiile unei bande de incendiatori. Acest pompier șef făcea o dublă funcțiune: incendia și stingea. Dublă ocupație, care îi aducea o dublă retribuție: încasa, în primul rând, o cotă parte din asigurările edificiilor distruse şi primea, în al doilea rând, o leafă lunară pentru apărarea aceloraşi edificii. Operaţiuni de sens invers, care colaborau însă mână în mână la prosperitatea ingeniosului căpitan. Meseria lui era să toarne întâi gaz peste foc şi pe urmă apă peste gaz, iar marea lui artă era să alterneze atât de dozat gazul şi apa, încât niciunul din aceste două instrumente să nu se anuleze definitiv – ceea ce ar fi stricat afacerea.

La drept vorbind, căpitanul Miles nu este în totul un inovator. Vagabondul Charlie Chaplin a anticipat această metodă în cinematograf, unde, în căutare de pâine, se făcuse geamgiu – spărgând însă în prealabil geamurile, pe care cinci minute mai târziu tot el era chemat să le pună la loc.

Este în această idee comică, un adevărat principiu de politică şi economie, căci 9 zecimi din istoria umanităţii s-a făcut prin punerea la loc a geamurilor sparte cu premeditare sau – dacă vreţi – prin stingerea incendiilor anume provocate. De aceea comandantul pompierilor londonezi ni se pare a fi mai mult un om cu spirit politic, decât un escroc pur şi simplu.

Gândiţi-vă bine şi spuneţi dacă statele pământului, diplomaţii, miniştrii de externe, şefii de guvernământ fac altceva în planul problemelor mari, decât ce făcea în materie de incendiu pompierul londonez. Toată chestiunea păcii şi a războiului, a înarmării şi a dezarmării, care ne îngrijorează şi ne agită atâta, toată această tragică problemă nu trăieşte decât prin succesia bine combinată a sentimentului de pace şi a dividentelor industriei de armament. Pe de o parte, facem tunuri şi, pe de altă parte, facem convenţii de renunţare la tunuri. Operaţiuni aparent contrarii, totuşi foarte strâns legate: căci pentru a dezarma, trebuie mai întâi să fim înarmaţi, iar pentru a ne înarma, trebuie să fim dezarmaţi. Una fără alta nu merge – şi amândouă se presupun.

Meseria de pacifist este tot atât de nobilă cât aceea de pompier: numai că pentru a fi exercitată, şi una şi alta, are nevoie de incendii. Pe care, când nu le putem obţine pe cale naturală, le provocăm.

GABRIEL NEGRY

Dificultatea unui talent măsoară şi calitatea lui, după cum în fizică rezistenţa măsoară intensitatea unui curent electric.

Gabriel Negry nu-şi ocoleşte dificultăţile. Dimpotrivă: şi le inventează. Este ceva eroic în aruncarea acestui tânăr artist în apele cele mai vii ale artei lui, în apele cele mai violente. Dacă e să fie învins, preferă să fie învins din primul ceas.

Acest singur lucru e suficient să indice cui nu ştie să privească altminteri, cât este de autentică vocaţia lui Gabriel Negry pentru dans. Puţine „chemări” sunt atât de certe ca a lui – şi pentru acest lucru trebuie invidiat. Căci dacă problemele tehnice, pe care arta lui i le pune şi i le va pune permanent, pot fi severe şi exigente, norocul lui Gabriel Negry nu e mai puţin excepţional, norocul de a-şi fi găsit din instinct drumul, fără rătăciri, fără întârzieri. Omul acesta a fost creat anume să danseze. Dumnezeu l-a premeditat pentru asta. O frumuseţe fizică de nobleţea frumuseţii lui Gabriel Negry, o frumuseţe atât de inspirată ar fi un viciu al creaţiei, dacă nu ar împlini această funcţiune biologică aproape, care este dansul.

Să discuţi în jurul acestei apariţii – care nu mă sfiesc să spun că este un mic miracol – mi se pare o deşertăciune dintre cele mai comice. Nu stă nimeni să dea unui pom lecţii cum să crească. Pomul poate „greşi" în decursul creşterii lui, dar greşeşte cu legea lui, pe linia lui de destin, pentru împlinirea lui. N-am văzut până azi, pomi dând faliment.

În cultura şi arta noastră, desigur, apariţia lui Gabriel Negry este derutantă. Cu o carte, cu o piesă de teatru, cu o bucată de muzică, în sfârşit, critica bucureşteană ştie ce să facă. Dispune doar de atâtea formule, termeni şi judecăţi gata făcute. Ce te faci însă cu un dans? Încurcătura e aşa de mare, încât cel care o provoacă este luat drept impertinent.

Gabriel Negry a neliniştit prea multe competenţe şi asta nu i se va ierta uşor.

Cine a fost însă la recitalul său din noiembrie, cine l-a urmărit de la primele începuturi, alături de iniţiatoarea sa în dans Floria Capsali, cine a băgat de seamă ce curagioasă a fost despărţirea lui Gabriel Negry de primele lui succese, pentru a căuta pe drumuri mai grele realizări mai riscate, va înţelege uşor că acest recital este o victorie chiar prin cele mai puţin reuşite momente ale sale. Nu că Gabriel Negry a dansat excepţional sau insuficient *L'après midi d'un faune* interesează, ci faptul că a dansat acest poem. Atâta ajunge pentru justificarea unui artist atât de tânăr, servit însă de posibilităţi plastice atât de bogate. Gabriel Negry ar putea să se mulţumească liniştit cu simpla desfăşurare a darurilor sale. Iată-l însă impunând acestor daruri fireşti, eforturi de gândire, de iniţiativă, de invenţie proprie, de punere în scenă plastică. A face un spectacol, a-l face singur, în detalii şi în ansamblu, a-l gândi şi a-l realiza, este o aventură cutezătoare. Gabriel Negry a înfruntat-o, înţelegând că aici nu mai era vorba de o victorie sau de o înfrângere, ci de o plecare. Plecare ce deschide larg toate posibilităţile.

LITVINOV LA VATICAN

E lămurit: d. Litvinov, ministrul de externe al Uniunii Sovietice ruseşti, nu se va duce la Vatican. Suveranul pontif nu va sta de vorbă cu mandatarul ateu al unui stat antichrist. Cum bine spuneau telegramele de ieri, „asemenea posibilitate a fost întotdeauna considerată ca fantezistă şi absurdă".

Păcat. Prezenţa diplomatului sovietic la dreapta scaunului pontifical ar fi fost un fapt de o rară violenţă simbolică. „Fantezistă şi absurdă"? Se poate. Dar este mai puţin „fantezistă şi absurdă" aflarea d-lui Litvinov la Roma, buna lui primire într-o capitală fascistă, excelenta sa înţelegere cu d. Mussolini, întâiul duşman al socialismului european? Nu este, în această amabilă întâlnire, un act de dublă renunţare, de partea fascismului şi de partea marxismului?

Rusia a renunţat de mult la revoluţie. Marxismul ei nu mai este în prezent decât de ordin ... radiofonic. Posturile sovietice de radio îşi încep şi îşi termină emisiunile serale cu parola manifestului din veacul trecut: „proletari din toată lumea, uniţi-vă”.

Ar fi fost o bună glumă difuzarea acestui strigăt către proletari, trimis din Moscova, în sala festivă în care duminică seara avea loc la Roma banchetul oferit de d. Mussolini, d-lui Litvinov. Convivii ar fi avut prilejul unui minut de meditaţie istorică realmente subtilă.

Cupele de şampanie ce se ciocneau acolo într-un delicat „*bruderschaft*” diplomatic ar fi vibrat, poate, oricât de frivole ar fi, de tristeţea trădării.

Veacuri întregi, stăpânitorii le-au vorbit stăpâniţilor într-un fel şi au lucrat, peste capul lor, într-altfel. Simbolurile, idealurile, drapelele de circulaţie curentă formau o serie de forţe, iar în umbra lor creşteau rădăcinile ascunse ale altor forţe. Şi asta nu din perversitatea de a păcăli, ci din neputinţa de a face altfel. Căci ce e mai trist, d. Litvinov este de egală bună credinţă şi când strigă după unirea proletarilor şi când ciocneşte cu d. Mussolini. Iar d. Mussolini este la fel de sincer şi când le spune italienilor săi că marxismul e o crimă – şi când îl îmbrăţişează pe d. Litvinov.

Nu i-am fi cerut acestui joc decât să-şi cheltuiască toate resursele de humor, de care dispune. Pentru consolarea noastră, vizita d-lui Litvinov la Vatican ar fi fost decisivă.

PROFESORUL IORGA ŞI DUCISMUL

Buletinul de ieri al lucrăturilor electorale a înregistrat o nouă ofertă liberală de „colaborare” cu partidul d-lui Iorga. După ce s-a gândit şi răzgândit guvernul a decis să lărgească generozitatea sa cu încă două mandate. Nici vorbă, profesorul Iorga a refuzat să stea de vorbă şi s-a întors în biblioteca sa, unde probabil se respiră un aer mai curat decât în clubul central al partidului naţional-ducist.

Întâmplarea aceasta nu are desigur nimic dezolant pentru rosturile politice ale profesorului. Căci aceste rosturi nu s-au întemeiat niciodată pe sufragiu universal, forţă electorală, propagandă de partid. Domnul Iorga reprezintă în politica românească un alt ciclu de probleme, decât al tuturor celorlalte partide mari şi mici. Cu nici un mandat în parlament, sau cu 50 de mandate, el nu ar fi nici mai mult, nici mai puţin decât este, căci ceea ce este nu se justifică prin greutatea voturilor, ci prin alte elemente politice, mai puţin improvizabile.

Aşadar, din punctul de vedere al d-lui Iorga, neînţelegerea cu duciştii este un fapt secundar, mărunt şi fără semnificaţie. Din punct de vedere ducist – şi anume pentru fixarea figurii morale a ducismului – acest fapt este însă plin de înţeles.

De la restauraţie încoace nu a fost pentru ducismul în derută un mai absolvitor sprijin, decât cel pe care constant l-a oferit cu succes d. Iorga. Cu exces, fiindcă nimic nu îndreptăţea asemenea simpatie. Nimic nu este mai antiliberal, nimic nu trebuie să fie mai antiliberal, decât iorghismul. Nu din motive strategice, căci acestea sunt indiferente, eu pot chiar eventual pleda pentru colaborare, dar între d. Iorga şi d. Duca, între iorghism şi liberalism este o categorică prăpastie în ordine spirituală. Toată valoarea prezenţei profesorului Iorga în politica românească stă în protestul permanent pe care îl marca această prezenţă împotriva statului advocăţesc, stat burghez, stat juridic, stat liberal, în sfârşit.

Totuşi, peste această prăpastie, spre uluirea noastră şi cu riscul celor mai grave confuzii, d. Iorga le-a dat liberalilor-ducişti, din iunie 1930 până astăzi, un permanent gir.

De ce? Din sentimentalism poate, din capriciu, din eleganţă inoportună faţă de un adversar aflat la pământ. În orice caz, nu dintr-o justă înţelegere a indicaţiilor ceasului istoric, ce se afla şi se află definitiv împotriva liberalismului şi a liberalilor.

D. Iorga a dus atât de departe această ciudată simpatie pentru partidul tristelor zile din ianuarie 1926, încât n-a ezitat să-şi îngreuneze propria sa guvernare îmbarcându-se în primăvara lui 1931 pe acelaşi vas electoral cu duciştii. A fost un gest de dureroasă abdicare – şi poate nu greşim spunând că în bună parte înfrângerea guvernării Iorga se datorează lestului liberal. Guvernarea aceea avea rosturi revoluţionare, pe care cocoaşa liberală trebuia să le înăbuşe în mod obligatoriu. După cum se ştie, a izbutit de minune.

Profesorul Iorga nu şi-a oprit însă aici regretabilele aventuri ale inexprimabilei sale simpatii. Căci mereu de atunci încoace, de câte ori s-a ivit o criză de guvernare, el a recomandat, împotriva tuturor indicaţiilor fireşti, guvern Duca, guvern Duca, guvern Duca...

Iacă, îl avem guvernul ăsta atât de dorit. Şi odată cu el, avem prilejul de a verifica din nou formidabilele resurse de ingratitudine ale ducismului triumfător. D. Duca se târguieşte cu profesorul Iorga pentru un mandat sau două pe care nu se îndură să le smulgă foamei cluburilor de provincie. D. Iorga poate fi trist, resemnat sau vesel. Noi însă suntem copios răzbunaţi.

PRIMUL MINISTRU LA MICROFON

D. I. G. Duca este un prim-ministru „radiogenic". În patru săptămâni, de când e la guvern a ţinut vreo trei cuvântări la postul de radio. A fost totdeauna în cariera sa o precisă vocaţie de tenor politic, care abia acum are prilejul să se realizeze deplin, la microfon.

Discursul de alaltăieri nu i l-am ascultat, căci la aceeaşi oră se emitea de la Mühlacker un concert pentru flaut, harpă şi orchestră de Händel ceea ce mi s-a părut mai urgent de ascultat. Am optat deci pentru Händel împotriva d-lui Duca – consolându-mă însă cu gândul că meditaţiile radiofonice ale primului nostru ministru, le voi găsi a doua zi dimineaţa, tipărite în toate gazetele.

Într-adevăr le-am cetit şi m-am felicitat încă o dată pentru buna mea alegere muzicală din ajun.

D. Duca o fi o vedetă de primă mână şi un tenor cu mari calităţi vocale, dar ariile pe care le cântă sunt prea strigător demodate. E un repertoriu cu totul desuet.

„Prosperitatea şi liniştea naţiunilor este o funcţiune de bună stare a finanţelor publice”.

Acest înmărmuritor adevăr, pe care l-a comunicat primul-ministru celor 18 milioane de cetăţeni presupuşi a-l asculta, această îndrăzneaţă cugetare politică indică nivelul general al concepţiilor bărbatului de stat I. G. Duca.

Cu asemenea „idei”, cu asemenea formule, cu asemenea probleme, un prezident de consiliu guvernează în anul una mie nouă sute treizeci şi trei.

Nu este nici o exagerare în uluitorul nostru citat de mai sus. El ni se pare a fi fraza cea mai caracteristică a oraţiei d-lui Duca la radio. – care, toată, are aceeaşi sclipire de originalitate, aceeaşi marcă de gândire personală. În toate chestiunile „la ordinea zilei”, în finanţe, în economie, în administraţie, în cultură, şeful guvernului actual dispune de egale profunzimi cerebrale, la îndemâna primului propagandist electoral.

Am gustat cu deosebire, ideile d-lui Duca în materie de politică culturală. Itată-le: „...vom continua realizarea marelui program cultural pe care partidul nostru şi l-a fixat de la război încoace şi care cuprinde ca puncte principale: combaterea analfabetismului, dezvoltarea învăţământului profesional, buna pregătire a tineretului în şcolile secundare şi necontenita sporire a prestigiului ştiinţific al universităţilor noastre”.

Câte cuvinte atâtea platitudini. Nici una din vorbele acestea, nu angajează la nimic. Toate cad, trec şi se uită.

Cât priveşte „marele program cultural" al marelui partid – îl cunoaştem atât de bine! Căci cu acest mare program am ajuns unde suntem, cu un liceu destrămat, cu universităţi gemând sub asaltul studenţilor ignoranţi, cu profesiunile libere devastate de îngrămădirea licenţiaţilor, cu un şomaj intelectual, în sfârşit, de proporţii tragice.

Dar în politica noastră nimeni nu dă socoteală de nimic – şi cu atât mai puţin în faţa microfonului.

MINORITĂŢILE ÎN ALEGERI

Guvernul ducist a încheiat cartel electoral cu saşii. D. Iunian a încheiat cartel electoral cu ucrainienii. Gazetele de opoziţie atacă primul cartel, gazetele guvernamentale îl atacă pe cel de al doilea. Deşi pretextele acestor atacuri pe tema „demnităţii naţionale" sunt străvezii şi deşi nimeni nu crede în ce spune, toate fiind la noi indiferente – problema acestor carteluri electorale cu grupările politice minoritare, nu este mai puţin gravă. Nu e vorba aici şi nici nu poate fi vorba de vagi declamaţii patriotice, pe care de altminteri, în specie, niciun partid nu e indicat să le invoce. Căci nu e partid care să nu fi tratat cu organizaţiile minoritare, atunci când i-a venit bine. Totul e chestiune de moment, de oportunitate şi de strategie.

Aşadar, discuţia în jurul acestor coalaborări politice minoritare, nu trebuie în nici un caz aşezată pe baze sentimentale. Tot ce e patetic, strică aici buna înţelegere a lucrurilor.

Discuţia poate porni însă folositor de la o consideraţie cu totul obiectivă şi de la o întrebare strict politică. Este de văzut, anume, nu dacă un cartel cu minorităţile este „demn" sau „nedemn", ci dacă este sau nu este politic.

Mai mult chiar: este de văzut dacă, sub imperiul actualei legi electorale, un cartel cu minorităţile este politiceşte posibil.

Noi credem că nu. Un „nu" categoric – pe care vom încerca să-l justificăm mai jos. Un dublu „ nu", care priveşte în egală măsură şi partidele româneşti şi pe cele minoritare.

Să pornim gospodăreşte, de la început.

Sunt două categorii de probleme politice, pe care se angajează la noi alegerile parlamentare. În primul rând problemele de politică generală a ţării: finanţe, economie, orientare externă, administraţie, apărare naţională.

În al doilea rând, problemele particulare ale minorităţilor, probleme privind şcoala lor, confesiunea lor, cultura lor.

Primul ciclu de probleme este reprezentat de partidele româneşti, de partidele politice propriu-zise (ducişti, georgişti, naţional-ţărănişti, radical ţărănişti, uniunea agrară, agrarieni, etc.).

Al doilea ciclu este reprezentat de organizaţiile minoritare respective (maghiari, saşi, ucrainieni etc.).

Între aceste două grupuri de organisme politice, există o mare deosebire din capul locului: ele acţionează pe planuri distincte. „Distincte” nu vrea să spună desigur „potrivnice” (cum s-ar putea insinua cu perfidie şovină). Interesele minoritare pot fi legitime, juste şi acceptabile. Ele sunt însă totdeauna de ordin particular. Ele se grupează într-o sferă mai restrânsă, decât sfera problemelor generale de stat.

Din această deosebire prea limpede, ca să nu fie acceptată, decurge un adevăr mai delicat, dar nu mai puţin precis. Şi anume: *există o deosebire funcţională între votul politic propriu-zis şi votul minoritar*. Căci fiecare din aceste două specii de vot se pronunţă şi decide asupra unei alte serii de fapte din complexul politic.

Un exemplu pentru simplificare. Cetăţeanul care votează cu „liberalii-ducişti”, bunăoară, (căci or fi şi de ăştia) ia, prin votul său, atitudine în toate chestiunile noaste de stat. El se pronunţă pentru economia capitalisto-bancară, pentru executarea datoriilor interne, pentru plata cuponului extern, pentru Mica Antantă, pentru politica externă occidentală. Votul său îmbrăţişează toate aspectele vieţii de stat. Dimpotrivă, cetăţeanul sas de la Sibiu, care votează cu partidul lui săsesc, nu ia atitudine în nici una din aceste probleme, care ori nu-l interesează, ori i se par subordonate necesităţilor lui de viaţă locală. Votul său decide asupra altor lucruri: asupra şcoalei săseşti, asupra dreptului de a-şi vorbi limba proprie, asupra subvenţiilor pe care biserica lui are dreptul să le primească de la stat ... Toate chestiuni fără îndoială legitime, dar în afară de sfera marilor probleme generale.

Nu suntem noi atunci îndreptăţiţi să spunem că votul dat partidului liberal (sau oricărui alt partid) are altă semnificaţie şi alt coeficient politic, decât votul dat partidului săsesc (sau oricărei ale organizaţii minoritare)?

Fără îndoială că da.

Şi atunci dacă lucrurile stau astfel, nu cumva orice cartel electoral cu un organism minoritar, însemnează o confuzie voită a două poziţii politice distincte? Şi această confuzie nu poate duce la o completă falsificare a situaţiei parlamentare şi deci a situaţiei politice?

Răspunsul stă la îndemâna oricui. Trebuie să adăugăm însă că, sub jocul primei electorale, falsificarea aceasta dobândeşte o dublă acuitate.

Dacă un vot săsesc pus alături de un vot liberal ar însemna numai două voturi liberale, faptul încă ar constitui o denaturare a sensului politic. Căci primul vot spune una, iar votul al doilea spune alta. Dar potrivit legii actuale 1 vot + 1vot nu este egal cu 2 voturi, că 1 vot + 1 vot = 3 voturi.

Socoteala aceasta este de două ori falsificatoare: întâi pentru că numai valorile omogene se pot aduna (şi nu e cazul); iar în al doilea rând, pentru că aici nu este o adunare, ci o multiplicare.

Pe acest truc, se bizuie orice cartel electoral minoritar şi de el s-au făcut vinovate toate partidele, chiar şi cele ce se află astăzi pe „frontul revoluţiei”.

În esenţă, asemenea carteluri însemnează a capta o serie de voturi pe un anumit plan particular cu gândul de a le face mai târziu active şi viabile pe un plan nesfârşit mai larg.

Dar discuţia merită să fie reluată.

S-A GĂSIT

S-a găsit în sfârşit răul esenţial de care suferea liceul românesc. S-a găsit şi s-a remediat. Ştim în sfârşit de ce şcoala secundară mergea prost, de ce din 100 de bacalaureaţi, 96 erau analfabeţi, de ce universităţile gem sub asediul junilor nepregătiţi, de ce, în sfârşit, „şcoala de cultură generală", liceul, era la drept vorbind numai o „şcoală de confuzii generale".

Cu multă perspicacitate, s-a descoperit rădăcina răului şi e retezată curajos cu o singură dispoziţie.

Iată: liceul mergea prost din cauza sistemului de notare în catalog. Legea nu era precisă. Adică, pentru a fi exacţi, nu legea, ci legile, căci liceul românesc este cârmuit de vreo trei duzini de legi şi reforme. Ei bine, aceste legi nu erau limpezi. Unele recomandau notarea prin calificative, altele notarea prin cifre.

Această anomalie ataca bunul mers al instituţiei şi compromitea destinele culturale ale învăţământului nostru. Căci înţelegeţi prea bine că între „nota 10" şi calificativul „excepţional" erau nuanţe şi distincţii ce scăpau complet din prevederile reformelor de până acum.

Aşadar, iluminate, organele în drept procedează la o totală răsturnare a principiilor de până acum şi se decide să pună învăţământul secundar pe baze noi. În acest sens, s-a trmis o circulară tuturor şcolilor pentru ca dascălii să fie iniţiaţi în misterele subtile ale punerii notelor.

Şi spre a nu supăra pe nimeni, căci există partizani ai cifrelor şi partizani ai calificativelor, se face pace între aceste două tabere şi se stabileşte o sinteză de cifre şi calificative dintre cele mai ingenioase. Elevului i se va administra de aici încolo pentru o singură întrebare două note, una în cifre şi alta în adjective, ca să-i ajungă. Va fi un abuz de voluptăţi pedagogice, ce va contribui simţitor la buna dispoziţie în şcoli.

Spuneţi, nu e de invidiat simplicitatea expeditivă a soluţiei acesteia? N-ar fi de dorit ca guvernul liberal să aplice acelaşi spirit salvator şi în alte domenii de interes general?

În fond, marile reforme pleacă totdeauna de la mici descoperiri.

EXPOZIŢIA MARGARETA STERIAN

Se împlinesc zilele acestea exact patru ani de la întâia expoziţie a doamnei Margareta Sterian.

Un critic nu e frumos să se laude cu isprăvile lui, dar, cum eu nu sunt critic, pot spune cât mă bucur a fi fost în presă primul care să fi semnalat atunci, în expozanta stângace din 1929, un pictor de vocaţie. Ceea ce aducea atunci debutul doamnei Sterian era un instinct al culoarei, atât de original, atât de propriu, încât biruia ezitările desemnului, lipsa de exerciţiu, dificultăţile tehnice. Era o paletă vehementă, cu ciudate culori tari, corosive, fără nuanţe multe, dar cu o strălucire nouă de flacăre şi de metal îngheţat. Peste acest val de culori violente care şi-a păstrat mereu spontaneitatea, a trecut de atunci o uşoară umbră, un uşor luciu stins, pe care nu ştiu dacă doamna Sterian l-a învăţat din tablourile lui Vlaminck, dar care se înrudeşte vizibil cu lumina lor.

Astăzi, ca şi în trecut, ceea ce este mai profund preţios în lucrările acestei artiste e culoarea pe care timpul n-a îmblânzit-o, căci i-a lăsat aceaşi forţă originară, dar pe care a supus-o unor probleme picturale mereu mai delicate şi mai subtile.

Privitorul, care dispune de un ceas întreg pentru cercetarea pânzelor expuse zilele acestea la librăria „Hasefer”, va înţelege câte dificultăţi tehnice izbuteşte să rezolve doamna Sterian în cadrul unei singure lucrări şi va surprinde poate care anume este punctul esenţial al tabloului, simplu detaliu la prima vedere, dar adevărată problemă plastică pentru un ochi atent. Va surprinde bunăoară în cadrul *Arenei* (Scene din Moşi) încovoiarea leneşe, arcuită, grea a calului sub greutatea dansatoarei şi va însemna acest aparent amănunt, drept o foarte serioasă victorie. Şi va reţine aproape la fiecare tablou un element deopotrivă de interesant. Căci ceea ce este remarcabil în actuala expoziţie a doamnei Sterian e faptul că un talent de atâta ingenuitate, cu un simţ al humorului plastic aşa de natural şi viu, departe de a se lăsa în voia unei facilităţi darnice, se disciplinează impunându-şi obiective din cele mai aspre şi nu-şi iartă până nu le realizează. Spune mult pentru destinul acestei cariere artistice felul în care doamna Sterian îşi organizează materialul, îl distribuie pe pânză, îl gospodăreşte. Simţi, în această operaţie de geografie picturală, prezența unui ochi care descoperă unghiul de vedere cel mai revelator, secțiunea de plan cea mai precisă, lumina cea mai acută.

Mai mult decât o etapă, expoziția aceasta este o ajungere la țintă. Numai că demonul artistului își născocește într-una alte zări.

NEFERICIRILE DUNĂRII DE JOS

D. Victor Slăvescu, subsecretarul de stat de la finanțe, candidează pe listele electorale în fruntea listei liberale la Galați. Nou venit în finanțe, d. Slăvescu este probabil tot atât de un nou venit prin părțile Dunării de Jos. Altminteri, dacă ar fi fost localnic, dacă ar fi cunoscut într-adevăr ținutul acesta dunărean, n-ar fi cuvântat cum a cuvântat duminică, la întrunirea de propagandă cu care și-a inaugurat activitatea electorală.

D. Slăvescu știa din auzite cel puțin că la Galați oamenii sunt necăjiți. Mult mai necăjiți decât prin alte părți, căci în colțul acesta de țară, Brăila – Galați, criza generală s-a suprapus unei crize locale mai vechi, specifică marilor noastre porturi de Dunăre care, în configurația României de după război, nu și-au putut regăsi rosturile și echilibrul dinainte vreme. „Primul nostru port de import” și „primul nostru port de export” – cum li se zice în stil festiv Galaților și Brăilei – sunt de foarte multă vreme două târguri moarte.

Politica de partid, care se joacă cu foarte multe lucruri, s-a jucat și cu acesta amăgind oamenii, dând târcoale soluțiilor, descurajând așteptările. Toate partidele fără excepție, sunt vinovate față de această regiune nefericită a Dunării de Jos, toate au colaborat, prin indiferența sau de-a dreptul prin inconștiența lor, la dezastrul lent al acestor două foste mari orașe.

Uneori, un guvern mai isteț își trimitea câte un ministru să ție un discurs și să arunce vreo duzină de promisiuni. Comedia a atins proporții speciale acum vreo patru ani, când niște domni cu joben s-au dus pe acolo, au coborât în port, au măsurat și au socotit cum să facă și cum să dreagă și la urmă au dat de știre că Brăila și Galații vor deveni ... zone libere.

Era o soluție? Nu știu. Era o încercare oricum, care însă s-a destrămat odată cu fumul locomotivei ce ducea seara înapoi jobenele spre București.

Iată-l acum pe d. Victor Slăvescu, cel mai recent mântuitor al Dunării de Jos. „Voi da orașului Galați cea mai permanentă și sinceră atențiune și voi avea ca obiectiv să aduc Galațiul economic la vechea lui înflorire. Galațiul este menit să devină ... întâiul port al României Mari ... Galații să devină fala țării Românești”.

Vorbe, vorbe, vorbe. „Întâiul port” „vechea înflorire” „fala țării” – ce sunt, domnule ministru, copilăriile astea în care nu credeți și în care aveți inocența de a invita pe alții să creadă? Oamenii aceia de la Dunăre nu vă cer atât de multe și orgolioase lucruri.

Ei cer pur și simplu să li se dea putința de a-și câștiga trudita lor pâine.

Puteţi să le-o daţi? Daţi-le-o! Nu puteţi? Lăsaţi-i în pace şi duceţi-vă în pace cu Dumnezeu, că de ales tot o să vă alegeţi.

CE SANCŢIONEAZĂ D. DUCA

D. George Brătianu, şef de partid politic, profesor universitar, fiu al unui om care a stăpânit trei decenii România, moştenitor al unei familii cu linia căreia se identifică întreaga istorie politică modernă a ţării a fost bătut în ziua de marţi 12 decembrie 1933 din ordinul guvernului în plin centru al Bucureştilor, la 100 de paşi de Palatul Regal, la 100 de paşi de Ministerul de Interne, la 200 de paşi de Prezidenţa Consiliului de Miniştrii. În văzul lumii, cu ştiinţa tuturor forţelor constituite şi cu lămurita complicitate a primului ministru, o armată de jandarmi şi agenţi au declarat război unui ziar şi unui om.

Brutal vorbind, în sentimentul public care nu are timp să stabilească răspunderi cu proces verbal, întâmplarea aceasta se rezumă lapidar: *I. G. Duca îl bate pe fiul lui I. I. C. Brătianu.*

Cuvintele acestea au circulat ieri din om în om cu acea vehemenţă pe care numai adevărurile scurte şi ritoase o au. Cetăţeanul bucureştean lăsător şi sceptic faţă de toate porcăriile, căci le cunoaşte pe toate, de la extrema dreaptă la extrema stângă, a tresărit totuşi cu un rest de uluire înaintea acestei ultime isprăvi. Indignarea, oricât de justă, nouă ni se pare totuşi lipsită de interes. Căci nu sensul moral al agresiunii de marţi este important, ci sensul ei politic. Nu faptul că George Brătianu a fost bătut de primul ministru Duca are vreo însemnătate, ci raţiunea pentru care a fost ordonată această bătaie.

Nu că noi am ignora ruşinea totală pe care o asemenea faptă o aruncă asupra întregii politici româneşti. Cum foarte just s-a observat ieri în presă, e prima oară când un şef de partid este brutalizat de un guvern. Alegeri sălbatice s-au tot făcut la noi. Arestări, agresiuni, violenţe, falsificări s-au tot comis. Până în 1928, noi nici n-am cunoscut alt soi de alegeri. Totuşi, printr-o convenţie de elementară discreţie, aici, în capitala ţării, buna cuviinţă a fost, de bine, de rău, păstrată. Bătaia era lăsată pe seama mardeiaşilor. Oamenii politici din rândul întâi, şefii de partide şi miniştrii păstrau sau cel puţin simulau raporturi civilizate.

Isprava ducistă de alaltăieri coboară dintr-o dată nivelul vieţii noastre publice sub ultima rezervă de pudoare pe care în cele mai întunecate momente, cele mai întunecate guverne s-au silit totuşi să o menţină. Cu ipocrizie dacă vreţi, cu perfidie, dar şi cu o slabă urmă de bună creştere.

Nu ignorăm deci acest aspect al detestabilei întâmplări de marţi. Şi nu ignorăm nici lamentabila postură morală în care se găseşte fostul om de casă al Brătienilor, brutalizându-l pe moştenitorul acelei familii, pe vremuri, servil adulată. Este în momentul acesta o umbră ce cade de-a dreptul din lumea ciocoilor lui Niculae Filimon şi se amestecă în această afacere. Este umbra lui Dinu Păturică.

Dar – repet – aceste reflecţii privitoare la sensul moral al celor întâmplate marţi nu cântăresc în melancolia şi nici în dezgustul lor prea mult pentru înţelegerea momentului de faţă. Sensul lor politic este nesfârşit mai grav.

În definitiv, I. G. Duca, primul ministru al Majestăţii sale Regelui Carol al II-lea, nu poate ignora azi ceea ce d. I. G. Duca, şef al bătrânilor liberali, ştia foarte bine ieri. El nu poate ignora raţiunea pentru care partidul d-lui George Brătianu există.

El, primul ministru al Majestăţii Sale Regelui Carol al II-lea, e obligat să ştie că mişcarea d-lui George Brătianu a luat fiinţă, pentru că atunci a crezut în Restauraţie şi continuă să existe, pentru că astăzi continuă să creadă.

Acest lucru îl poate, eventual, incomoda pe d. I. G. Duca, şef al vechiului partid liberal, dar trebuie neapărat să-l bucure pe I. G. Duca, şef al guvernului. Căci şeful guvernului, primul ministru al Regelui, este obligat să ţină cu bucurie seama de orice devotament închinat Tronului, mai ales când acest devotament este atât de tragic încercat.

Aşa fiind lucrurile, dacă într-adevăr esenţiala justificare a mişcării d-lui George Brătianu este atitudinea sa limpede dinastică, din primul ceas al Restaurării, suntem îndreptăţiţi a ne întreba ce anume sancţionează d. Duca, sancţionând această mişcare?

Ce vrea d-sa să suprime, suprimând partidul d-lui George Brătianu?

Vrea să suprime amintirea lui 7 iunie 1930? Vrea să suprime amintirea acelei lupte dintre istorie şi moarte, dintre tinereţe şi bătrâneţe?

Să o spună!

OMUL CU REVOLVERUL

Umblă prin ţară şi trage. Trage cum respiră. E o funcţie biologică a lui. Revolverul face parte din anatomia lui şi dacă o biologie neglijentă a uitat să i-l aplice ca pe o a treia mână, el şi-a completat singur lipsurile. Un permis de armă a dat libertate vocaţiei lui de vânător.

„Omul cu revolverul" distribuie gloanţe la orice oră din zi şi noapte, în toate judeţele României, ciuruind harta ţării cu focurile lui revoltate. Mai ieri la Bucureşti, ieri la Brăila, azi la Ploieşti, mâine la Buzău. Dacă e frig – el trage. Dacă e cald – el trage. Dacă îl întrebi cât e ceasul, tot trage. Dacă nu-l întrebi – el trage mereu.

Gloanţele lui au acest lucru miraculos şi gentil, că nu lovesc pe nimeni. Întocmai ca în comediile americane de cinematograf, cartuşele lui scot fum – şi gata. În cazul cel mai rău, deteriorează un tur de pantaloni.

Pe urmă, „omul cu revolverul" se duce la poliţie, dă o declaraţie, semnează, zice bună ziua, se duce la gară, se urcă în tren şi pleacă în oraşul următor, unde – evident – trage.

„Omul cu revolverul" a tras astfel, cu egală pasiune, sub trei guverne. Sub guvernul Iorga, pe care oamenii „bine informaţi", pretind că revolverul lui l-a răsturnat. Sub guvernul Vaida, când o imprudenţă de psihologie a dus la arestarea lui, ceea ce era cât pe aci să-l transforme în martir. Sub guvernul Duca în sfârşit, sub care dacă lucrurile merg mai departe cu aceeaşi vervă, omul nostru va fi silit să-şi schimbe pistolul cu o mitralieră, spre a se numi de aici încolo „omul cu mitralieră”.

E fără îndoială ceva hazliu în apariţia aceasta la orizontul politic românesc. Dar nu e numai hazliu. Căci în fond, dacă acest personagiu se poate plimba prin ţară şi să tragă cum vrea, unde vrea – este pentru că în oarecare măsură el exprimă sumar o sensibilitate publică. Sătui de vorbe, sătui de promisiuni, sătui de deziluzii, simţim cu toţii nevoia de a face un gest, care să spună lămurit toată oboseala noastră, toată plictiseala noastră. „Mai lăsaţi-ne în pace”, gândeşte cetăţeanul asaltat de manifeste electorale, proclamaţii, întruniri, programe...

Uneori acest scârbit „mai lăsaţi-ne în pace” e înlocuit de-a dreptul cu un mitocănesc „mai daţi-vă dracului”. Ceea ce vrea să spună aproape acelaşi lucru.

Mai bine crescut, „omul cu revolverul” nu face uz de un vocabular atât de grosolan. El face uz de revolver. Dumneata, necăjitul meu prieten şi cetitor, înjuri. El trage.

Dar amândoi pentru acelaş năduf.

MICROFON SAU LEGAŢIE?

D. profesor Iorga a vorbit joi seara la postul nostru de radio despre revizionism, răspunzând astfel contelui Bethlen şi recentei sale acţiuni de propagandă maghiară. A fost o cuvântare însufleţită, de o evidentă bună credinţă, buna credinţă a omului care are dreptate. Cald, deschis, loial – cu uşoare inflexii de ironie, ce fac farmecul de totdeauna al vorbei sale – profesorul Iorga a răspuns din faţă ocolitelor argumente ungureşti. Propaganda maghiară se sprijină în special pe forţa câtorva confuzii bine lansate în opinia publică europeană şi abil întreţinută. Singura replică ce îi putem opune este dejucarea acestor confuzii, denunţarea lor dintr-un punct de vedere strict documentar, strict istoric. Declaraţiile patetice n-au ce căuta într-o dezbatere în care adversarul simulează aşa de bine uneori obiectivitatea politică. D. Bethlen, dus la Londra în campanie de propagandă sentimentală, a ştiut totuşi să dea acţiunii sale un aer sever de discuţie academică. N-a vorbit de aceea într-un for politic, ci într-unul universitar, de la o catedră academică, într-un cadru auster, ca şi cum ar fi tratat nu despre o problemă de pasiuni şi deformări şovine, ci depre o problemă de matematici sau de astronomie, sau de medicină.

Cât a fost de strategică această austeritate s-a văzut. Contele Bethlen, care părea la Londra preocupat mai mult de stabilirea unui adevăr aspru, detaşat de mărunte socoteli, a ştiut să capete 169 de iscălituri parlamentare, „incompetente”, desigur, cum observă d. Ioga, dar nu mai puţin nedrepte pentru noi şi impresionante pentru ceilalţi.

Acestui atac „universitar”, profesorul Iorga îi răspunde cu armele indicate. Dacă e vorba de restabilit adevăruri istorice, atunci magnatul budapestan, profesând la Londra, şi-a găsit un partener care îi seveşte exact ceea ce trebuie. Dacă într-adevăr contele Bethlen arde de dorul exclusiv al istoriei precise, atunci patima lui după adevăr va fi repede calmată. Profesorul Iorga îi serveşte documente, fapte şi observaţii în stare să sature cea mai cumplită sete după ştiinţă. Conferinţa de joi a fost un început. Altele vor urma. Şi nu ne e greu să ştim cine va învinge în acest duel angajat în numele sfântului adevăr.

Suntem liniştiţi în privinţa asta. Obiectiv vorbind, lupta este de pe acum tranşată.

Dar, fără nici o grije dinspre partea asta, avem dreptul să ne întrebăm dacă, oricât este el de inspirat şi de limpede, cuvântul profesorului Iorga are şanse să fie ascultat acolo unde a fost ascultat cuvântul contelui Bethlen. Ne întrebăm adică dacă intervenţia d-lui Iorga este plasată într-un cadru general de acţiuni româneşti, cadru capabil să-i dea acestei intervenţii toată eficacitatea ei.

D. Iorga a vorbit la radio. Foarte bine. Dar oficiul acesta de reprezentanţă naţională, pe care îl îndeplinea d-sa, în căderea unui post de radio este? Cine ne reprezintă pe noi în streinătate? Radiofonia?

Mai precis şi poate mai brutal: cine ne reprezintă pe noi la Londra, acolo unde a căzut atât de bine lovitura contelui maghiar? Un microfon?

Nu e rău nici asta, când la acest microfon vorbeşte Nicolae Iorga. Dar această plenipotenţă radiofonică are toate dezavantajele radiofoniei. Sunt paraziţii atmosferici, sunt paraziţii industriali, sunt „*fadinguri*” – şi mai este în plus libertatea oricărui cetăţean din Europa de a nu asculta postul Bucureşti.

Vedeţi dvs., undele radiofonice sunt excelente, dar capricioase. Nu poţi conta pe ele. Şi e riscat să le încredinţezi întreaga politică externă a unei ţări într-o metropolă de importanţa politică a Londrei.

Atunci? Atunci, nu ar fi mai prudent să avem raporturi cu Londra mai puţin prin intermediul undelor hertziene şi mai mult prin intermediul unei legaţii româneşti? N-am putea înlocui microfonul cu un om, un om viu, care să stea acolo, să fie prezent, să vorbească unde trebuie, să pună la punct micile insinuări, să denunţe marile confuzii, să lămurească pe oamenii de bună credinţă, să-i descopere pe cei de rea credinţă?

În fond, poate că cei 169 de deputaţi englezi n-au semnat ce au semnat, numai aşa, ca să ne facă nouă în necaz. Poate că unii dintre ei ar fi fost bucuroşi să stea de vorbă, să pună întrebări, să verifice ... Cui să se fi adresat? De la cine să fi cerut explicaţii?

Vina noastră este cu atât mai mare, cu cât sarcina ne este mai uşoară. Căci poate ne-ar fi greu de luptat cu o ţară liberă, în care omenia e omenie şi dreptatea e dreptate. Dar când în Ungaria ţăranul maghiar e iobag, când pământul este în mâna câtorva conţi cu cizme, când robia rurală, de care noi ne-am desfăcut printr-o eroică şi generală expropriere, domneşte acolo ca în plin feudalism, când, în sfârşit, străzile Budapestei sunt zilnic colindate de cete de huligani care nu jignesc totuşi delicata sensibilitate occidentală, când toate acestea sunt aşa – cum se poate explica simpatia străinătăţii pentru această ţară a revizionismului ofensiv altfel decât prin lipsa de informaţie, prin siluirea adevărului, prin ascunderea complezentă a ruşinilor specifice – toate răbdate împărăteşte de noi?

Între timp, noi mai constituim o ligă antirevizionistă şi mai organizăm un meeting de protest la Mizil.

Căci de Londra are grijă Dumnezeu.

SĂ NE PREMIEZE ŞI PE NOI

Academia Română a acordat anul acesta pentru prima dată de curând înfiinţatul „premiu de virtute Mavrogheni". Laureata este o modestă funcţionară, d-ra Artemiza Nicolau. Nu ne îndoim că s-a făcut dreptate şi că această duduie îşi merită deplin recunoaştera devotamentului şi spiritului de jertfă, cerute de regulament.

Ni se pare însă că un singur „premiu de virtute" este cu totul insuficient într-o ţară ca România, în care virtutea abundă, devotamentul creşte pe cale naturală ca iarba verde, iar spiritul de jertfă bântuie furios şi în permanenţă. Fără s-o invidiem pe d-ra Artemiza Nicolau şi fără să-i punem la îndoială meritele, avem îndrăznela de a spune că noi cunoaştem alte multe cazuri demne de o egală răsplată. Şi oricât de greu ar fi să trecem peste o modestie mult încercată şi oricât de insolenţi am părea, nu ne sfiim să spunem că noi înşine, uite noi ăştia care scrim şi semnăm în ziare, nu ne-am da deoparte să candidăm la asemenea premii şi medalii. De ce nu am spune-o cinstit: avem credinţa că meseria pe care o facem este un continuu exerciţiu de răbdare, de virtuoasă toleranţă, de nemăsurată îngăduinţă.

Ne ocupăm cu cea mai imundă funcţie a prostiei omeneşti: politica. Trăim în atmosfera ei, discutăm cu eroii ei, ne luptăm cu stăpânii ei. Tot ce spune cel din urmă dobitoc de stat, sunem obligaţi să ştim. Tot ce cugetă cel mai categoric prost cu joben, trebuie să ne intereseze. Asupra prozei lor agramate, trebuie să ne aplecăm condeiele noastre. Asupra corpurilor lor delicate de gândire şi elocvenţă, trebuie să deschidem discuţii şi să desenăm probleme.

Într-un domeniu în care nivelul moral şi intelectual îl fixează definitiv pumnul electoral, noi trebuie să facem loc inteligenţei, căutării adevărului, pasiunii cuvântului scris.

Şi toate acestea cu răbdare, fără revoltă, fără repulsie, oprimând în noi gustul violent de a lăsa baltă toate mizeriile acestea pentru a ne întoarce la cărţile noastre, la preocupările noastre nepolitice.

Asta nu se cheamă virtute? Ba, fără îndoială că da. Se cheamă chiar mai mult. Se cheamă martiragiu, flagelare, eroism ...

Iată de ce, cu toată seriozitatea cerem să ne premieze şi pe noi.

CEI CARE NU VOTEAZĂ!

Am întreprins o mică anchetă politică în jurul meu, în lumea prietenilor şi tovarăşilor mei de lucru, scriitori, profesori, medici, oameni de carte, toţi din acea mult pătimită „generaţie tânără” în numele căreia atâţia şefi de plutoane ideologice îşi permit să enunţe adevăruri absolute. Şi am făcut o constatare care prea este generală, ca să nu aibă un sens precis. Nici unul dintre ei, nici unul vă spun, nu este înscris în listele electorale. Nici unul nu votează.

Întâmplare? Neglijenţă? Indiferenţă faţă de aspectele vieţii publice? Nu cred. Sau, poate, individual, de la caz la caz, aceste aparente pricini să joace oarecare rol, dar în bloc, absenţa de la urne exprimă altceva, mai puţin superficial.

De indiferenţă mai ales nu poate fi vorba. Căci oamenii aceştia care refuză să-şi exercite „drepturile cetăţeneşti" sunt totuşi pasionaţi de problemele vremii lor, de sensul politic al ceasului pe care îl trăiesc, de indicaţiile crizei istorice care îi preocupă nemăsurat mai mult decât pe orice profesionist electoral. Prin ceea ce scriu, prin ceea ce cugetă, prin ceea ce lucrează fiecare în domeniul lui de muncă, ei încearcă să formuleze judecăţi de valoare asupra acestei vieţi româneşti, în care sunt atâtea lucruri de făcut, atâtea de restabilit, atâtea de suprimat.

Nu. Ciudat nu e deloc. Dimpotrivă e foarte normal. Absenţa aceasta de la urne se sprijină pe conştiinţa inulităţii operaţiei, pe siguranţa că nimic nu se poate modifica astfel. Din câte partide noi şi vechi se agită, din câte mişcări cuminţi sau dezmăţate se „lansează", din câte formule ultravechi sau ultranoi se aruncă în piaţa politică, nici una nu încadrează gândirea acestei elite, nici una nu răspunde întrebărilor ei, nici una nu soluţionează gravele ei aşteptări.

Lupta politică se dă la suprafaţă, pe chestiuni artificiale, pe controverse de doi bani, pe „puncte de vedere" complect în afară de realităţi. Iar dincolo de această luptă, în care se angajează atâţia pezevenghi şi atâţia martiri, rămân intacte puţinele lucruri mari şi serioase. În slujba lor, stau cei care nu votează.

UN RĂZBOI ROMÂNO-ROMÂN LA PARIS

Ziarele pariziene înregistrează, între alte fapte diverse, un scandal la legaţia română din Rue Bremontier. În urma unei neînţelegeri între studenţii românii de la Paris şi funcţionarii legaţiei, s-a făcut apel la poliţia pariziană. Studenţii au fost daţi afară din acea casă care, simbolic cel puţin, este casa oricărui român aflat în străinătate, iar la poartă s-au pus agenţi care să le interzică intrarea.

De ce natură era neînţelegerea care a dus la asemenea deplorabil spectacol, nu ştiu. Dar nu mi-e greu să bănuiesc. Studenţii români din Franţa n-au dus niciodată trai bun cu legaţia lor. Nici pe vremea răposatului Diamandy, nici sub regimul actual al d-lui Cesianu. Asta înseamnă poate că nu ministrul poartă răspunderea acestei ostilităţi, ci că există alte pricini, mai puţin vizibile. Pricini ce pot fi pe de o parte puse în seama studenţilor, iar pe de altă parte în seama legaţiei.

În ce îi priveşte pe studenţi, ei au avut uneori lipsa de tact de a provoca acolo, în ţară străină, discuţii şi polemici în propriile lor organizaţii, întreţinând o dezbinare ce a dus nu o dată la scandaluri publice. Asta e rău. Căci, în timp ce organizaţiile studenţeşti străine – a ungurilor bunăoară – lucrau efectiv şi eficace în sensul unei propagande naţionale, studenţii noştri îşi pierdeau timpul cu alegeri, candidaturi, disidenţe, excluderi, etc.

Se pare că legaţia a încercat să intervină şi să facă pace. Cu câtă abilitate, cu câtă pricepere, cu cât bun simţ – nu ştiu. Fapt e că n-a izbutit.

Asta era deci o primă sursă de conflicte între studenţi şi legaţie. S-ar putea ca penibila „luptă de stradă", la care au fost aşa de gentil invitaţi şi „flicii" parizieni, să fi pornit deci tot pe această veche chestiune – în care caz răspunderile ar cădea şi de o parte şi de alta.

Mă tem însă că pricina e alta. Nu ştiu cum s-o spun mai cu blândeţe, dar în legaţia noastră de la Paris domneşte o intolerabilă atmosferă de subcomisariat provincial. Ministrul, sunt convis, nu are vină. Căci el nu e ţinut să ştie cum lucrează subalternii săi în birouri. Sunt acolo evident câţiva oameni subţiri – dar nu se prea văd. Se văd în schimb vreo cinci-şase personagii importante şi năzuroase, care trântesc uşile, trântesc fereastra ghişeurilor, trântesc tampoanele ... Când îi întrebi ceva, se încruntă. Când nu-i întrebi, zbiară la tine. Dacă vii la 12 şi zece, înseamnă că ai venit prea târziu.

Nu glumesc şi nu exagerez. În doi ani, cât am stat acolo, am căutat să dau cât mai rar prin Rue Bremontier, căci, de câte ori aveam de a face la legaţie, mi-era ruşine pentru aceşti domni care nu-şi puneau atâta obrazul lor în joc, cât îl puneau pe al ţării.

Evident, de această grosolănie, cei care suferă mai mult sunt studenţii, fiindcă ei au mai multe nevoi şi buclucuri de descurcat. Şi îi veţi înţelege, dacă vă vor spune că brutalitatea năzuroasă a domnilor din Rue Bremontier îi deprimă şi uneori îi revoltă.

Şi dacă ar fi numai atât! Dacă ar fi numai dezagrementele de politeţe! Mai sunt însă, mult mai grave, persecuţiile materiale. Spun „persecuţii" şi, vă rog să credeţi, că am cântărit foarte bine greutatea cuvântului. Legaţia a stabilt într-adevăr o serie de taxe, biruri şi amenzi care o transformă mai degrabă într-o instituţie fiscală decât într-una diplomatică. Cel mai mărunt serviciu, cel mai de rând lucru se plăteşte acolo de cinci până la zece ori mai scump decât în ţară. Dacă o traducere legalizată costă la Bucureşti, la ministerul de externe, 100 de lei, la Paris, la legaţie, aceeaşi traducere costă 600. De ce? Mister.

Până într-un timp, consulul general, d. Dreyfus, făcea singur, fără nici o taxă, acest oficiu de a viza actele studenţilor. Legaţia a luat însă măsuri şi i-a interzis să-i ajute pe studenţi.

Sunt convins că d. Cesianu nu cunoaşte aceste triste lucruri. Iată de ce îi adresăm rugămintea de a le cerceta.

Puţină omenie, puţină cuviinţă în raporturile cu lumea, puţină modestie dincolo de geamurile ghişeurilor – şi nu vom mai înregistra veşti atât de ruşinoase ca cea de ieri. Ostilităţile româno-române din Rue Bremontier vor înceta.

CUM SE STINGE O REVOLTĂ

Astă vară, o publicaţie tinerească – „Fapta", organ al unei asociaţii generale de licenţiaţi universitari (sau aşa ceva), a dus spre surprinderea noastră o foarte documentată campanie profesională.

Lăsând deoparte tânguirile vagi, ameninţările repede uitate, violenţele polemice – arsenal de care tinerii noştri universitari uzează şi abuzează – publicaţia aceasta se mulţumea să aducă o serie de precizări documentare, dintre cele mai instructive. Tablouri de sinecuri, cazuri dovedite de nepotism, exemple categorice de nedreptăţi oficial tolerate.

„Nu cerem – spuneau în esenţă aceşti tineri – mari reforme de stat. Nu vrem schimbări de sistem. Ar fi prea mult, prea greu şi prea târziu. Noi cerem doar să se facă dreptate acolo unde se poate. Noi indicăm un cumulard şi pretindem să fie înlocuit cu un om muncitor. Noi dăm numele unui incapabil de trei ori lefegiu şi propunem ca, din tripla lui indemnizaţie, să se facă o parte mică unui tânăr de ispravă, cu carte şi dor de a munci”.

Erau aşa de elocvente exemplele date, încât am fost din capul locului siguri de victoria acestor tineri. În ziarul nostru, s-a remarcat cu simpatie această acţiune pornită pe o aşa de lămurită dreptate.

De altminteri, oamenii au păşit mai departe, la lucru. Au anunţat în septembrie un congres, dar guvernul – oarecum speriat – l-a interzis. Stăruitori, tinerii au convocat atunci o consfătuire pentru decembrie, consfătuire anunţată cu justă violenţă.

Iată însă că decembrie a venit şi aproape a trecut. De congres nu mai e vorba. De „Fapta” nu mai ştim nimic. Dar de „fapte”, de faptele, pe care le aşteptam, nici pe atât.

Ce s-a întâmplat? Cum se explică această subită renunţare la luptă?

Mi-e penibil să o spun, dar trebuie. Băieţii s-au aranjat. Au fost numiţi în slujbe, li s-a dat burse, etc. Nu toţi desigur. Nu marea masă a celor necăjiţi, nu marea mulţime în numele căreia se formulau revendicările. Dar cei câţiva din rândul întâi. Cei mai isteţi şi mai cu îndrăzneală. „Purtătorii de cuvânt" – ca să zic aşa. Cunosc cazuri precise, cu nume. Le-aş putea da! La ce bun!

Sistemul nu e de azi, de ieri. E de totdeauna căci aproape toate încercările spre mai bine, toate nădejdile, toate începuturile de revoltă, cad mai curând sau mai târziu, prin dezertarea şefilor, prin „aranjarea" lor, prin punerea lor la adăpost. Iar în timp ce rândul întâi câştigă totul, rândurile celelalte, rândurile fără număr, fără nume şi fără cuvânt rămân etern în tristeţea şi sărăcia lor.

Am fi dezolaţi, dacă n-am fi oleacă psihologi şi n-am pricepe cât de firesc e să se întâmple aşa.

CU SÂNGE SAU NU, TOT UNA E

Nu vi se pare abuzivă avalanşa de comentarii, opoziţioniste şi guvernamentale, în jurul alegerilor şi al rezultatului lor?

Ziarele de nuanţă liberală (fosta „anumită presă" de pe vremuri) celebrează cu diverse grade de entuziasm libertatea îngerească a operaţiilor electorale. Ziarele de opoziţie deplâng, dimpotrivă, teroarea sub care aceste alegeri au decurs. Pentru unii, a fost în țară o atmosferă senină de Kindergarten. Pentru alții a fost un adevărat măcel.

Opoziția afirmă că au fost omorâți câțiva zeci de cetățeni. Guvernul se apără declarând că, chiar dacă au fost uciși vreo 10-20, au fost în schimb înviați pentru vot vreo 20-30.000.

Vechi cetitori ai lui Caragiale, noi știm că adevărul stă cam la mijloc. Noi știm că nici așa de liliale n-au fost alegerile d-lui Duca și sperăm că nici așa de mârșave n-au fost.

Dar, întrebarea pe care ne-o punem și pe care o propunem meditației cetitorului este cu totul alta. Să aibă oare vreo importanță pentru situația politică a țării modul în care s-au făcut aceste alegeri? Faptul de a fi fost foarte sălbatice sau de a fi fost din contră foarte gentile schimbă oare efectiv ceva din funcția parlamentului ieșit din asemenea alegeri, angelice sau drăcești?

Iată, nouă ni se pare că nu. Cu riscul de a trece drept cinici, vom spune că în realitate un parlament românesc este mereu același, fie că s-a născut peste o punte de cadavre, fie că a crescut sub un curcubeu de libertăți civice.

Parlamentele noastre nu funcționează niciodată în numele justificării lor electorale. Cu desăvârșire lipsite de inițiativă, complect paralizate de executiv, ele lucrează în subordine, ca un auxiliar tehnic – în cazul cel mai bun – al guvernului. Numai formal parlamentul românesc primește un mandat de la națiune. Dar acest mandat nu-l cunoaște, nu-l exercită și nu-l poate exercita.

În drept și în teorie, camerele ar fi organul generator al guvernului. Sugestiile, orientările, directivele de aici ar trebui să pornească şi de aici ar trebui să le primească guvernul.

Dacă lucrurile s-ar întâmpla într-adevăr aşa, atunci da, atunci fără îndoială, originea camerelor ar fi determinantă pentru viaţa lor. Rezultate din alegeri sângeroase, ele ar fi descalificate, întrucât mandatul lor ar fi mandatul crimei. Rezultate din alegeri libere, mandatul lor ar fi mandatul naţiunii.

Dar nu e nevoie să fi constituţionalist, pentru a şti că treburile nu merg de loc astfel, aici, la noi. Constituite printr-un sistem de forţe, camerele funcţionează în cadrul cu totul altor forţe. Expresie – să zicem – a unei serii de elemente politice, ele trăiesc prin cu totul alte elemente politice. Termenii alegător – parlament – guvern nu au deloc legătura suitoare pe care le-o presupune candoarea democrată. „Alegător – parlament" e una, „parlament – guvern" este cu totul alta. Orice relaţie între aceste două sisteme este lămurit exclusă.

Astfel fiind, ce are de căutat aici libertatea sau sălbăticia alegerilor? Şi într-un caz şi într-altul, nu este parlamentul deopotrivă de apt pentru biata lui meserie? Şi-a depăşit vreodată un parlament românesc, oricare ar fi fost el, menirea de înregistrator al ordinelor guvernului? A fost vreodată un guvern, unul singur, în situaţia de a ţine seama de parlament?

A existat vreo deosebire esenţială între parlamentul naţional ţărănist din 1928, primul parlament al primelor alegeri libere româneşti, şi oricare parlament poliţist liberal şi averescan dinainte?

Hotărât, nci una. La fel de şters, la fel de terorizat de voinţa guvernului, la fel de strivit sub pumnul primului ministru, parlamentul d-lui Maniu a fost egal în servilism şi incompetenţă cu cele mai triste camere ale lui Ion I. C. Brătianu. Să nu uităm că în acest parlament liber de la 1928 a fost asasinată reforma administrativă pe care o aştepta ţărănismul. Să nu uităm că acest parlament liber l-a ales regent pe un domn Sărăţeanu, la ordinul provocator al unui domn Maniu.

Şi atunci, la ce a servit consultarea liberă a ţării şi răspunsul ei entuziast, la ce a servit, dacă acest gir moral unanim a fost utilizat la asemenea deplorabile isprăvi?

Însângerate sau nu, parlamentele româneşti sunt condamnate să fie ceea ce au fost mereu: organe de execuţie servilă, la ordinul şi dispoziţia guvernului. Ele nu pot reabilita un cabinet, dar nici nu-l pot compromite. Ele nu-i pot slăbi situaţia politică, dar nici nu i-o pot consolida.

Elementele politice în joc sunt altele, cu totul altele.

Iar dacă vă amuză jocul de-a comentarea alegerilor, puteţi să comentaţi! Numai să ştiţi că este un joc.

MACIÀ

Colonelul Macià, prezident al Cataloniei, mort deunăzi, încheie unul din ultimele capitole eroice ale tinerei republici spaniole. Tânără socotind după ani, uzată şi îmbătrânită socotind după resursele vitale de care mai dispune, republica spaniolă a trecut foarte repede de la perioada patetică, la perioada sceptică şi dezamăgită. Oricare ar fi fost neîncrederea noastră faţă de revoluţia răsturnătoare de tron din martie 1931, nu se putea contesta acelor clipe elanul, bucuria spiritului ce triumfă, nădejdea unei tinereţi ce se instaurează. Pentru acel triumf, naiv desigur prin obiectivele sale politice, suferiseră Blasco Ibáñez şi Miguel de Unamuno – ceea ce era suficient ca să-l justifice.

De dreapta sau de stânga, adversar sau prieten al noului regim, erai în orice caz silit să recunoşti că în mişcarea revoluţionară spaniolă erau angajaţi câţiva răzvrătiţi de clasă superioară, câţiva revoluţionari autentici – puţinii oameni de curaj, de sinceritate şi de pasiune care se găsesc în orice revoluţie, răscumpărând prin prezenţa lor stupiditatea partidelor târâte într-o parte sau alta, după cum este vântul.

De trei ani încoace tânăra republică n-a făcut însă altceva decât să-şi consume metodic proprii săi luptători din primul ceas, eliminând treptat pe toţi acei iluminaţi dinainte de 1931, în locul cărora au fost instalaţi oamenii „cuminţi”, politicieni, funcţionari şi poliţişti, aparat tehnic care se substituie totdeauna aparatului spiritual al unei mişcări colective. Pe unii i-a măcinat pur şi simplu trecându-i în umbră, la posturi mediocre, în rânduri anonime. Pe alţii i-a eliminat violent, fără ocol. Cazul comandantului Franco, strălucitul „nebun” care pusese în slujba revoluţiei unul din cele mai agitate temperamente moderne, pentru ca astăzi să trăiască din nou în exil, măsurase ritmul precipitat în care Spania nouă se dezicea de clăditorii ei.

Rămăsese Macià. Şi Macià moare. Ce frumos cap de bătrân, ce frumos exemplu de vitalitate! Ani de-a rândul a luptat împotriva lui Primo de Rivera şi a Burbonilor. Nu în numele unor teorii de drept constituţional şi nici în numele unor revendicări politice. Lupta dimpotrivă pentru ceva viu, concret: pentru Catalonia, pentru provincia lui, pentru pământul lui. Şi după ce în martie 1931 a smuls-o regatului, a trebuit câteva luni mai târziu, să o smulgă republicii, o republică ce moştenea prejudecăţile centraliste ale vechiului regim. Victoria a fost şi de astă dată cu el, iar în jurul steagului pe care singur îl ducea mai departe, poporul catalan îşi regăsea pentru prima oară un spirit de solidaritate contrazis de tumultoasa sa psichologie.

Moartea lui Macià deschide din acet ceas foarte întunecate perspective.

UN MINISTER AL ARTELOR?

Aşadar, după deschiderea parlamentului, vom avea un nou minister. Portofoliile liberale se înmulţesc prin sciziparitate. Există o atât de mare abundenţă de capacităţi şi specialişti în tabăra duciştilor, încât scaunele cabinetului se dovedesc pe zi ce trece mereu mai insuficiente, pentru a face faţă acestei inflaţii de ministeriabili cu spirit de jertfă.

Am putea să-i necăjim pe guvernamentalii de azi, reproducând declaraţiile lor opoziţioniste de ieri, prin care se indignau de risipa secretariatelor şi subsecretariatelor de stat. Le-am putea aminti făgăduiala de a înjumătăţi banca ministerială şi le-am putea cere socoteală pentru oricum prea grăbita lor inconsecvenţă.

Dar nu vrem să uzăm de asemenea naivităţi. Lucrurile se petrec după o tradiţie unanim confirmată de toate partidele care au trecut pe aici. Cei de azi, ca cei de ieri, cei de mâine, ca cei de azi. Asta nici demagogie nu se mai cheamă. E o simplă imbecilitate electorală, pentru care nu se cere socoteală şi nu se stabilesc răspunderi.

Chestiunea unui minister al artelor nu ne interesează deci azi sub acest aspect politic. Dacă liberalii au de plasat un nou partizan n-au decât să-şi creeze un nou minister şi pace bună. Nu se prăpădeşte ţara pentru atâta lucru.

Întrebarea este numai dacă, pentru asemenea treabă, e neapărat nevoie de un *„minister al artelor”*.

Oricât de urgentă ar fi nevoia unui nou portofoliu de pus la dispoziţia clubului ducist, nouă ni se pare că un astfel de minister este menit să încurce şi să dezorganizeze lucruri de prea general interes public, pentru ca să nu se ţină seama de ele. Un minister al artelor am mai avut noi – dar niciodată literatura, cartea şi cultura românească n-au fost mai complect ignorate decât sub stăpânirea acestui minister. A plasa câţiva foşti scriitori în câteva sinecuri, a crea din vid vreo trei perechi de inspectorate culturale, trăind şi acţionând în vid (un vid alimentat însă de un capitol bugetar precis), a încuraja cu mici sau mari fonduri breasla tapeurilor culturali – asta e tot, sau aproape tot ce a ştiut să facă ministerul artelor, instituţie liberală.

Este într-adevăr nevoie de un ministru şi de un minister ca să prezideze aceste operaţii artistico-literare? Un simplu casier nu ajunge?

Un minister al artelor ar cădea cu atât mai rău acum, cu cât astăzi există în România un organism de acţiune culturală efectivă. El a fost creat din voia Regelui, fără concursul politicii, peste capul politicii. Este „Uniunea Fundaţiilor Regale”, al cărei program de activitate pentru anul acesta este realmente un început de muncă şi creaţie depăşind toate posibilităţile inţiativei private, dar şi toate leneviile iniţiativei de stat. Un „minister al artelor”? Dar aceste Fundaţii Regale nu alcătuiesc ele laolaltă un adevărat minister al culturii, minister nepolitic, în care valorile intelectuale şi nu cele electorale decid? Nu este un adevărat minister centralizând eforturi, iniţiative, competenţe şi activităţi într-un cadru general, disciplinator, întregind o muncă organică, eşalonată pe ani mulţi de aici încolo?

Dacă guvernul acesta arde într-adevăr de dorul de a face ceva pentru cultura românească, atunci nu poate face nimic mai bun, decât să nu facă nimic. Să lase adică „Fundaţiile Regale” să-şi amplifice posibilităţile şi dimensiunile activităţii lor, până a îmbrăţişa toate manifestările de cultură românească.

Iar partizanii d-lui Duca să se mulţumească şi ei cu alte departamente

1934

UNDE LITERATURA RĂSPUNDE ÎN POLITICĂ

A apărut zilele trecute la Paris un studiu despre Balzac, scris de criticul german Ernst Robert Curtius. Eveniment literar pe care suntem ispitiţi a-l comenta din punct de vedere... politic.

Într-adevăr, ni se pare că avem dreptul să descifrăm în acest fapt un discret semn de protest, o uşoară chemare la ordine, un glas ce vorbeşte pentru dezmeticirea cui trebuie. Căci, în timp ce din dreapta şi din stânga Rinului ameninţările se succed nervoase, bănuielile se strecoară între cele mai paşnice conştiinţe, reaua-credinţă face duble ravagii patriotice, în timp ce între Berlin şi Paris starea de război nedeclarat se menţine cu combustibilul necesar şi benevol al patimii deformatoare, nu este o simplă întâmplare că un german, în dispreţul celei mai arzătoare actualităţi, cu nesocotirea unei adversităţi obligatorie pentru orice bun neamţ, cutează să se dedice unei probleme de literatură franceză.

Să nu spuneţi că această preocupare este pur estetică. Sau că asta şi politica n-au cu nimic de a face. Imbecilitatea neamului omenesc este suficient de mare pentru ca să strivească cele mai curate valori sub apăsarea celor mai stupide patimi. Poate nu ştiţi că în Franţa, în timpul războiului, a asculta o simfonie de Beethoven era un act de trădare. Poate nu ştiţi că, în acelaşi timp, la Berlin, a asculta un poem de Debussy era o crimă de resortul, probabil, al curţii marţiale. De o parte şi de alta, era o fervoare, o grabă, o furie de a murdări cât mai mult, de a insulta, de a schimonosi, de a zdrenţui tot ce pe vremuri fusese mai înalt decât toate hotarele, mai adevărat decât toate adevărurile. Un neamţ care ar fi gustat în acele timpuri o pagină de Montaigne, un francez care s-ar fi bucurat de un vers de Goethe n-ar fi făptuit o mai puţin sfidătoare şi eroică nebunie decât cineva care s-ar arunca între limbile unui incendiu pentru ca să salveze de acolo o carte.

Nu mi se pare de aceea deloc exagerat să bănuiesc într-un studiu de istorie literară un fapt în stare să ţină piept celor mai teribile evenimente politice. Şi nu cred mai serios să comentezi ce zice d. Boncour sau d. Goebbels decât ce spune Ernst Robert Curtius.

Totul nu e pierdut, de vreme ce asta mai e posibil. Căci „asta" înseamnează că inteligenţa n-a fost destituită din toate drepturile sale, că sentimentul unei comuniuni superioare dăinuieşte totuşi peste întunecatele adversităţi, atât de abil şi de criminal întreţinute de cine trăieşte din exploatarea lor.

Curtius vorbind despre Balzac, explicând francezilor şi germanilor un scriitor de geniu atât de specific francez, afirmă prin aceasta existenţa unui imperiu spiritual ce aparţine fără deosebire tuturor, oricărui om care gândeşte, oricărui om care simte. Cartea lui este, în ciuda caracterului de specialitate literară, un fapt de acţiune. Căci gestul acesta nu poate cădea în gol, chemarea aceasta nu poate rămâne fără răspuns. Vorbească d. Boncour de o mie de ori despre pacifism, declare d. Hitler de zece mii de ori dorul său de concordie, nici unul, nici altul nu va face nici pe departe actul efectiv de pace pe care îl face Ernst Robert Curtius scriind cartea pe care a scris-o.

Căci e un act de înţelegere. Şi asta trebuie în primul rând.

MATILA C. GHYKA: *PLUIE D'ETOILES*

Ciudată carte! Să fie un roman? Nici vorbă, dacă ţii seama de abundenţa faptelor ce-i constituie materialul direct, dacă ţii mai ales seama de mulţimea tipurilor vii care îi populează capitolele. Ceea ce se cheamă obişnuit „acţiune" este în *Pluie d'étoiles* neobişnuit de agitată şi plină de accidente. Se întâmplă enorm de multe lucruri în aceste 326 de pagini, mărunt tipărite. Anecdotic vorbind, *Pluie d'étoiles* este mai mult chiar decât un roman, este un scenariu de film, este o carte de aventuri. Fabula propriu-zisă a romanului are uneori ocoluri de senzaţie: veritabile lovituri de teatru.

Imaginaţi-vă, într-o lume modernă minuţios studiată şi într-un cadru imediat contimporan, desfăşurarea unei istorii romanţioase, care seamănă când cu o feerie muzicală, când cu un roman detectiv. Este într-adevăr din amândouă câte ceva în povestea acestui Maximilian Dego, tânăr ceh, funcţionar modest în birourile „Comisiei internaţionale danubiene", descoperit într-o bună zi a fi, fără să ştie, „Alteţa Sa Serenisimă ducele de Friedland, prinţ de Wallenstein".

Un prinţ de Wallenstein ascuns într-un modest desenator – nu este aici o temă de roman popular? Ba da. Este chiar mai mult decât atâta. Este un moment din Walter Scott, cum observă (cum observă cu humor unul din eroii cărţii), iar dacă adăugaţi povestirei deznodământul unei căsătorii fericite, cu o prinţesă din vis, legendară, blondă şi bogată, aventura se termină de-a dreptul în operetă.

Pe această schemă idilică, aşa de brutal rezumată, se ridică însă – şi aici mi se pare a fi taina cărţii de faţă – o operă atât de complexă, încercuită de atâtea secrete orizonturi, bătută de atâtea lumini şi umbre ascunse, încât „subiectul" îşi pierde oarecum importanţa, iar eroii aventurii decad din calitatea lor de protagonişti, lăsând în prim plan nenumărate alte lucruri mai puţin săritoare în ochi decât anecdota romanului.

Ce este într-adevăr ciudat în cartea domnului Matila Ghyka este că uzând de o temă epică atât de aventuroasă, în care evenimentele se precipită pe o pantă din ce în ce mai înclinată, atmosfera ei păstrează totuşi nu ştiu ce calm regal, nu ştiu ce stătătoare melancolie, care se interpune între faptele din afară ale oamenilor şi ecourile dinăuntru ale sufletelor. E ceva absent şi depărtat în eroii acestui scriitor, nu ştiu ce lucru, care îi ridică puţin mai sus sau puţin mai jos de linia vieţii exterioare, ca şi cum tot ce s-ar petrece în afară, oricât ar fi de arzător şi de urgent, ar trece totuşi fără arme peste liniştea lor, cum un bob de mercur trece fără urme pe o sticlă lustruită.

În jurul istoriei tânărului Dego, revelat brusc prinţ de Wallenstein, se grupează o seamă de figuri diverse şi pitoreşti: diplomatul austriac Napoleon de Malleen Louis, secretarul de legislaţie franceză Pierre Danthérien, blonda Dorothea Dux, apariţie dublă a prinţesei Théa de Wallenstein, profesorul ceh Moessel, diplomatul român Radu Saseam, soţia lui Laurette (care aminteşte uneori prin vioiciunea replicii ceva din Oriane De Guermantes) şi nenumărate alte personagii de plan secund.

Ce este greu de definit în întrunirea acestor oameni este legătura lor, punctul lor de contact. Ce îi uneşte? Ce îi desparte? Confruntaţi cu accidentele vieţii, ei nu sunt totuşi niciodată siliţi să facă ceva decisiv, de la om la om. Nu sunt pasiuni în *Pluie d'étoiles*. Nu sunt drame. Este un veşnic unghi de depărtare între oamenii acestui roman, depărtare care îi izolează într-o inexorabilă singurătate. De la unul la altul, numai puntea inteligenţii, a cunoaşterii lucide se poate stabili. Şi în plus,f un gust comun de uşoară familiaritate, o vagă urmă de înrudire afectivă, fără linii acute, fără momente categorice.

Undeva (pagina 144) autorul remarcă, sub încîntarea muzicii lui Richard Strauss, ascultată la Opera din Viena, într-o loje în care şi-a adunat toţi eroii de seamă ai cărţii, oarecare „ambianţă magnetică", un fel de „fraternitate provizorie" ce se stabileşte între aceşti oameni. Am impresia că această „fraternitate provizorie" (*un bien spécial, léger et doux*) este sentimentul dominant al cărţii şi că el creează unitatea acestei opere, în care atâtea vieţi interioare îşi adâncesc drumurile singuratice. Această „ambianţă magnetică" întreţine de-a lungul întregii lecturi o lumină caldă şi egală, filtrată parcă printr-un glob de alabastru, şi nu e detaliu, nu e pagină, nu e moment care să nu fie transfigurat de reflexul lăuntric al acestei lumini de început de seară. Câtă delicateţe, câtă artă, câtă ştiinţă a nuanţelor psihologice trebuie să fi contribuit la crearea şi menţinerea unei asemenea atmosfere de perfectă puritate şi echilibru e greu de spus într-o simplă cronică.

Roman sau nu – chestiunea nu este chiar atât de interesantă pentru destinul cărţii d-lui Matila Ghyka. Dar dacă cumva *Pluie d'étoiles* s-ar întâmpla să nu fie roman, autorul său n-ar fi un mai puţin incontestabil romancier.

Este în curiozitatea de scriitor a d-lui Matila Ghyka ceva care indică fără greş o vocaţie de romancier. Este o permanentă pasiune pentru ceea ce un personagiu al său numeşte (pag. 177) *„le côté Guermantes de la question*". Iubitorii lui Marcel Proust ştiu ce înseamnă asta. Înseamnă elementul de comedie socială al unei situaţii, datele mondene, de psihologie, de culoare locală, de prejudecăţi specifice, de convenţii locale ale unui salon, ale unei familii, ale unui oraş. A urmări o linie de tradiţie familiară, a descifra înţelesul unui motiv decorativ într-o casă, a pune în legătură două detalii ale unei convorbiri, a identifica mmereu ţesătura obscură a unui destin dedesuptul faptelor cotidiene şi întâmplătoare – toate acestea formează la un loc, în limbaj proustian, „latura Guermantes a vieţii". Domnul Matila Ghyka o urmăreşte, o reconstituie şi o animă cu un dar de evocare, cu un humor personal şi cu un uşor văl de tristeţe, care egalează pe alocuri cele mai bune momente din *À la recherche du temps perdu*. Dacă aş avea spaţiu să citez cât trebuie, aş transcrie aici câteva cel puţin din paginile dedicate Vienei de după război sau Londrei din iarna lui 1907 („fără taxiuri, fără autobuze, cu neguri negre...”) sau, în sfârşit, paginile închinate Pragăi – „Praga Magică, gotică, hussită-brengheliană... Praga jesuită, barocă... Praga lui Wallenstein”.

Dar nu voi renunţa să copiez textual următorul început de portret al unuia din personagiile cărţii, citat revelator pentru viziunea de romancier a autorului, ştiind să fixeze în drum un amănunt fizic caracteristic sau să deschidă cu o paranteză o întreagă serie de sugestii sau să pună un accent pe o trăsătură menită astfel să treacă neobservată:

„Napoleon-Udalric – d'où sortait cet attelage pompeux et disparate? – de Maleen Louis – du flamand ici, dans ce Maleen? – était aussi le type achevé du vieux garçon maniaque (ses favoris minces, sa maigreur, son toupet Louis Philippard, ses cols cassés, ses cravates engoncées à la Beanconsfild, alternant parfois avec des petits noeuds droits tout noirs, le faissaient paraître plus âgé qu'il ne l'était réellement) non point affligé de manies par diformation ou bizarerie congénitale, mais pour le plaisir conscient d'être maniaque” (pag 11).

Un cetitor exersat al lui Marcel Proust va recunoaşte în această prezentare, un mic model de precizie vizuală, excelent portret construit din câteva sublinieri esenţiale, în care humorul şi pasiunea analitică se ajută reciproc.

Dar nu sunt acestea singurele elemente proustiene din *Pluie d'étoiles*. Este, în primul rând, armonia generală a cărţii, melancolia ei de soare stins în ceaţă, voluptatea convorbirilor interioare pe care fiecare erou le întreţine în intimitate, în sine însuşi, lungi monologuri intime întrerupte de imagini din trecut, ce se luminează şi se umbresc în conştiinţă după exact logica memoriei lui Proust, logica muzicală a leit-motivului. D. Matila Ghyka vorbeşte despre nu ştiu ce „vis ciclic”, şi noi trebuie să fim recunoscători pentru această fericită expresie, care spune atât de mult. Există în roman câteva „visuri ciclice”, imagini şi lumini ce măsoară pulsul de viaţă interioară a cărţii, străbătând-o subteran de la prima până la ultima pagină. Este visul ciclic al miraculoasei Eva Strathmore – întâlnită undeva pe mare, între Kandy şi Aden – şi pierdută apoi în eternitate, pentru ca imaginea ei să revină „ciclic” în amintire, asemeni poate imaginii Domnişoarei de Hermaria în *Timpul pierdut*. Este apoi „visul ciclic”al Londrei din 1914, visul apartamentului din Hjerminstreet, blondei Una Leo („paj de Carpacio, revăzut de Beardsley”) şi, în sfârşit, „visul ciclic”, improbabil şi muzical al librăriei din Jud Street, care nu se ştie dacă există sau nu altfel decât în plăsmuirile unei amintiri întoarse mereu spre sine însuşi, ca pe un drum în spirală.

Toate acestea fac din *Pluie d'étoiles* mai mult decât un roman, un poem, o carte de vis, o carte de legendă, una din puţine lecturi ce deschid tăcute porţile propriilor tale visuri uitate. Cu riscul de atrece drept un maniac al „genurilor literare”, voi reveni după acest ocol la întrebarea cu care începe articolul nostru. Ce este *Pluie d'étoiles* dacă roman nu este? Sau, mai exact, ce altceva mai este decât roman?

Ei bine, aş cuteza să inventez pentru cartea domnului Matila Ghyka un nou despărţământ critic, un nou gen literar şi aş spune că *Pluie d'étoiles* este un „eseu cu oameni". „Eseu" pentru că în această operă, care se ocupă aparent cu povestirea unei aventuri, jumătate amoroasă, jumătate detectivă, este totuşi vorba despre un nesfârşit număr de idei, probleme, fapte şi cărţi, gândite profund, explicate detailat, aşa încât întreaga carte devine o vastă excursie în politică, în artă, în muzică, în istorie, în zoologie, în economie politică.... Despre lucrurile cele mai disparate, în domeniile cele mai străine unul de altul, d. Matila Ghyka aduce reflecţii personale, informaţii uluitor de precise, imagini şi judecăţi de veritabil gânditor, de om trăit în familiaritatea problemelor pe care le abordează. Veţi găsi în *Pluie d'étoiles* consideraţii despre pictura bătrânului Brenghel, despre directivele politicii britanice, despre muzica lui Richard Strauss, despre economia politică a Europei centrale, despre ceremonia ceaiului, despre Anschluss, despre industria ceramicii. Şi nu simple aspecte diletante de alamanach, ci adevărate mici eseuri, în care se spune esenţialul şi în care sugestia personală pune totdeauna accent pe informaţie, dându-i valoare de noutate.

Spuneam însă „eseu cu oameni"voind prin aceasta să-l previu pe cetitor cât de vii sunt ideile ce populează cartea d-lui Ghyka, cât de firesc, fără abstracţie, fără exces, fără pedanterie, se aliază ale vieţii eroilor şi mersului povestirii.

Da la un detaliu monden se trece direct, cu degajare, la o precizare istorică, şi această alternanţă de frivolitate şi erudiţie mi se pare de cea mai bună sursă franceză. Este ceva din Montaigne aici. Iată, rândurile care urmează, ar putea fi întâlnite fără surpriză în *Esseurile* lui:

„Luaţi vin roşu. Căci ştiuca umplută, spre deosebire de alţi peşti, primeşte, ba chiar cere vinul roşu şi merge foarte bine cu vinul de Melnik, care o să ni se servească. Ştiţi că recolta asta vine din viţa de Bourgogne, plantată în secolul al XIV-lea de regele nostru Carol IV, întâmplător împărat al Germaniei, acelaşi care îl însărcinase pe Matlien d'Avras să construiască domul Saint-Gay, podul Charles din castelul Karlestein”.

Citez anume acest pasagiu, care nu e cel mai valoros desigur, ca să se înţeleagă doar tonul de cauderie degajată, uşor preţioasă (ceea ce este un farmec în plus) al „eseului” viu pe care l-a scris d. Ghyka în *Pluie d'étoiles*. Este un breviar de cultură, un breviar de frumuseţi şi curiozităţi, alimentat de o largă erudiţie, selectat de un superior gust, luminat de o frumoasă inteligenţă.

Articolul acesta este o simplă prezentare insuficientă, a cărui singură scuză este de a-şi cunoaşte insuficienţa şi a o mărturisi.

ÎNTOARCEREA POETULUI LA UNELTELE SALE

Camil Baltazar a povestit odată, într-un articol din „România literară”, cu entuziasmul şi cu excesul prozei sale în veşnică tensiune, cât de veche este cunoştinţa noastră. Ceea ce ar fi putut mai greu să povestească – pentru că n-o ştie nici astăzi îndeajuns – este mai mult decât admiraţia, fervoarea tânărului său amic din 1924 pentru o poezie care avea atunci, de pe băncile liceului din Brăila, nu ştiu ce aureolă de legendă. Baltazar nu era un scriitor şi nici un poet: era „poetul" pur şi simplu. Vecerniile lui, care tocmai apăruseră, au fost abecedarul meu de poezie. Abia mai târziu m-am îndreptat spre Francis Jammes, apoi spre Rimbaud şi târziu de tot l-am descoperit pe Mallarmé (unde am rămas şi mă aflu mereu). Înaintea tuturor, Camil Baltazar a fost pentru mine „poetul", iar poezia lui, poezia însăşi. Cine ştie ce se cheamă o pasiune literară de colegian va înţelege câtă intoleranţă, câtă violenţă, câtă agresivitate intră în apărarea ei. N-am făcut moarte de om pentru nimic, cel puţin până în ziua de azi, dar pentru poezia lui Baltazar e probabil că aş fi făcut, ceea ce mi-ar fi dat dreptul să invoc în apărarea mea crezul de legitimă apărare. Într-adevăr, poezia aceasta era lumina prin care citeam pe atunci orice altă carte, era scutul pe care îl puneam înaintea propriei mele simţiri. A nu-l fi citit pe Baltazar era un delict pe care amicii mei îl plăteau prin ruperea relaţiilor, sancţiune la dreptul vorbind insuficientă, căci decapitarea mi s-ar fi părut mai nimerită.

Nu voi şti niciodată să spun, nu voi izbuti probabil niciodată să-mi amintesc întocmai, cu ce emoţie aşteptam fiecare poem publicat, ce febrilă sărbătoare era fiecare nou volum sosit în oraşul meu. *Flaute de mătase*, carte primită cu răceală de multă lume, inclusiv criticul Lovinescu, a fost pentru mine o bucurie cu atât mai îndârjită cu cât era mai ameninţată. Nu cunoşteam rezerve, nu voiam să-mi permit obiecţii. Totul trebuia primit cu egală pasiune. Am avut o zi de mânie teribilă, zi de nesfârşită deprimare, când a apărut în „Gândirea" un articol pamflet semnat Ion Darie, împotriva poeziei lui Baltazar. Articolul acela rămâne şi astăzi fără îndoială rău şi injust. Pe atunci însă era o catastrofă. Am suferit ca de o gravă nedreptate personală.

Sunt în volumul lui Camil Baltazar, apărut zilele acestea (*Întoarcerea poetului la uneltele sale*, Ed. Cultura Naţională), două versuri ce rezumă sentimentul meu de atunci faţă de poezia lui:

Tu mă sui cu un cap mai departe de mine şi mai aproape de moarte.

Într-adevăr, citirea acelor poeme nu era o simplă lectură, ci un fapt solemn, decisiv ca un amor sau ca o tragedie personală. Era o „apropiere de moarte".

Fiecare din noi a avut în adolescenţă o carte cu care a visat să trăiască veşnic. Poezia lui Baltazar a fost pentru mine această carte. Tot ce o înconjura – poetul, viaţa lui, cunoaşterea lui – mi se părea a fi misterios şi inaccesibil, ca dincolo de un hotar. Când mai târziu l-am cunoscut pe Camil Baltazar, când i-am primit prima scrisoare, când i-am vorbit prima oară –, am fost uluit ca în faţa unui miracol împlinit.

Sper că şi astăzi se mai află, pierduţi prin oraşele de provincie, câţiva băieţi de liceu capabili de asemenea excese puerile şi uşor ridicule.

De ce vă povestesc toate acestea? Vă cer iertare. Cred că n-am întrebuinţat niciodată articolele mele de critică pentru diverse confesiuni personale, care nici pe cititor nu-l interesează, nici pe mine nu mă ispitesc. Dar, scriind despre Baltazar, trebuie să vă explic în prealabil de ce mi-e greu să scriu despre el. Iată, în şase ani de critică, n-am publicat un rând despre această operă care n-a fost numai, pe vremuri, suprema şi juvenila mea pasiune literară, dar care şi astăzi, când m-am dezvăţat de toate entuziasmele, mi se pare a fi în poezia românească un capitol esenţial. Dar m-a intimidat mereu gândul că, iubind prea mult această poezie, aş putea-o trăda, şi cunoscând-o prea de aproape aş putea cuprinde prea puţin într-un articol de gazetă. Îi datorez poeziei lui Camil Baltazar şi îmi datorez mie însumi un studiu complect, care să înconjoare întreaga sa operă, de la *Vecernii* până la această *Întoarcere* de azi. Va trebui să vă invit la o nouă lectură a *Vecerniilor* şi să reconstituim atmosfera şi nivelul poeziei româneşti din acel ceas, pentru a înţelege din nou, după zece ani de verificări, ce inexplicabilă apariţie marca ivirea lui Baltazar în poezie, aducând printr-un miracol ce scapă oricărei argumentări, o sensibilitate nouă, un vocabular nou, un material artistic şi o spontaneitate de expresie ce năşteau odată cu el şi urmau să fie încorporate poeziei româneşti moderne printr-o serie de influenţe ce se observă şi astăzi, în 1934, în scrisul celor mai recenţi poeţi. Există în poezia românească un „filon" Baltazar, după cum există un „filon" Blaga, unul Arghezi, unul Ion Barbu, filon ale cărui ramificaţii răsar în opere poetice din cele mai diverse. Acest lucru indică nu numai valoarea poeziei lui Baltazar, dar şi autonomia ei, caracterul ei de fenomen originar.

Ar trebui de asemeni să urmărim etapele acestei opere, succesivele ei eforturi de evadare din anumite forme câştigate, pentru născocirea altora, mereu noi şi desigur mereu riscate. Aproape fiecare volum al lui Baltazar este o experienţă în plus, dar mi-ar trebui pentru dezvoltarea acestei afirmaţii cel puţin zece pagini, în care să studiem raporturile dintre volumul *Biblice* şi volumul anterior, *Reculegeri în nemurirea ta*, sau dintre aceste *Biblice* şi *Cina cea de taină*, admirabilul ciclu tipărit în 1929.

Faptul de a le fi cunoscut pe toate şi de a le fi iubit îmi creează răspunderi cărora acest articol nu are îndrăzneala să le ţină piept. Mi-e cu neputinţă să scriu o simplă cronică despre întoarcerea poetului la uneltele sale. În opera lui Camil Baltazar este abia un district, în timp ce această operă este o întreagă geografie. Ar fi o trădare, pe care aştept s-o facă oricine, dar pe care eu nu mi-o pot asuma.

Cele 24 de poeme pe care „Cultura Naţională" ne face subtila bucurie de a ni le oferi într-un volum ridică – cel puţin pentru mine – prea multe probleme de artă şi de poezie pentru a le gâtui într-o recenzie.

Dar de asemeni nu mi-aş fi iertat să nu spun acest cuvânt de întâmpinare despre o carte care trece, din prima zi, printre cele mai scumpe.

PUŢINĂ GRAMATICĂ PENTRU UN MARXIST

Motto: Ideea trece, bursele rămân.

Ar fi fost desigur just să nu reiau, după o întrerupere de mulţi ani, colaborarea la „Vremea" cu o

„chestiune personală”. Datoram şi directorului acestei reviste, şi cetitorilor ei această politeţe. Mi se va ierta totuşi o primă şi ultimă derogare. Cazul e special, iar discutarea sa mi se pare cu totul instructivă.

Apariţia romanului *De două mii de ani* a provocat în ultimul timp aprinse atacuri. Câteva dintre ele au ajuns şi la cunoştinţa dv. Nu cele mai violente, însă nici cele mai amuzante. De cinci săptămâni mă ocup – în ceasurile libere – cu strângerea tuturor notelor, articolelor, ecourilor, pamfletelor publicate în jurul acestei subversive cărţi. Posed un dosar de câteva zeci de pagini, cuprinzând câteva documente culturale şi umane dintre cele mai revelatorii. Se va vedea într-o zi, când mă voi decide să le răspund. De la „Apărarea Naţională” până la „Curierul Israelit”, de la Garda de Fier până la Partidul Naţional Evreiesc, o frăţească umanitate s-a stabilit pentru denunţarea unei cărţi care pentru unii este o provocare, iar pentru alţii, o „trădare”. Autorul acestei cărţi este la dreapta o „liftă”, iar la stânga un „huligan”.

Eram decis să nu intervin deocamdată în această dezbatere. S-au anunţat atâţia noi campioni, care au şi ei de spus „două vorbe şi un cuvânt”, încât ar fi însemnat să-mi sperii cu un moment prea devreme propriul meu vânat. E mai simplu să aştept adunarea tuturor căpitanilor, de dreapta şi de stânga, pentru a vorbi odată cu toţi.

Totuşi, în această gloată de răzbunători, este unul care merită o socoteală urgentă. Este d. Petre Pandrea. Să i-o facem.

În două articole simultane, în „Adevărul literar” şi în „Viaţa românească” (l-am recunoscut după amprentele digitale), acest domn se luptă cu „huliganismul” meu. Nu-l voi urma pe această cale.

S-au spus lucruri mai tari în această teribilă chestie şi nu m-am emoţionat. Când o fi să le răspund, le voi răspunde.

Răfuielile mele cu „Adevărul literar” şi cu „Viaţa românească” sunt însă mult mai vechi. O lungă serie de articole din colecţia ziarului „Cuvântul”, pe anii 1932 şi 1933, au fixat procesul cultural al acestor reviste. Drept răspuns, „Viaţa românească” a făcut ce a putut. L-a trimis întâi pe d. G. Călinescu să-mi ceară colaborarea. Am refuzat. M-a publicat pe urmă într-o antologie – invitaţie mult mai subtilă, evident. Am refuzat şi această gentileţe. În sfârşit, în disperare de cauză, mi-a aliniat (cum se spune în termeni sportivi) vreo doi-trei polemişti (d-nii Sevastos, G. Călinescu, Al. Teodoreanu), cărora le-am răspuns pe măsură, fiecare declarându-se mulţumit într-o amicală tăcere.

Iată-l în sfârşit – ultim campion – pe d. Petre Pandrea. Sunt sincer înduioşat. „Viaţa românească” îmi păstrează o credincioasă amintire.

D. Pandrea ăsta are şi d-sa mica sa istorie personală, distinctă de a revistelor pe care le onorează. Hitlerist în 1928, comunist în 1931 şi naţional-ţărănist în 1932, acest june ideolog român a cultivat în toate aceste variante o singură şi tenace pasiune, ireductibilă, permanentă, neclintită: bursa. Ca să fiu exact: bursa română. În 1927, în calitatea sa de „ideolog de dreapta”, a luat o bursă. În 1931, în calitate de „ideolog de stânga”, altă bursă. Mă exprim însă greşit: nu era vorba nici de o „altă” bursă, nici de o a „treia bursă”. Nu. Era mereu aceeaşi bursă, aceeaşi intactă, docilă, fidelă şi răbdătoare bursă română. Bursa n-are partid, bursa n-are caracter, bursa n-are miros. D. Pandrea, care este un fel de economist, ştie prea bine acest adevăr prim: hârtia de bancă este la purtător. Prin urmare, tânărul domn a procedat în consecinţă.

Am scris pe vremuri despre acest lamentabil caz. Mi-e ruşine pentru tinereţea acestui băiat bine plătit, mi-e ruşine pentru noi toţi, care credeam că – fiind tineri – vom schimba ceva din atmosfera umilitoare a vieţii noastre culturale.

D. Petre Pandrea a tăcut. Nici nu avea ce răspunde. A tăcut atunci, dar vorbeşte azi. Procedeul e cunoscut, vine pentru fiecare vremea de a-şi plasa, din spate, pumnul, când n-a ştiut să-şi pună în joc, la timp, condeiul.

Atâta lucru nu ajunge însă pentru un răspuns. Dacă d. Pandrea s-ar fi oprit aici, l-aş fi lăsat să-şi guste în pace uşoara sa victorie asupra-mi. Am replicat oare un singur cuvânt vreunuia din băieţii care au cerut şi cer mereu, de la 25 iunie încoace, moartea mea prin asfixiere? (Textual, cineva îmi refuza „dreptul de a respira").

D. Pandrea comite însă un păcat mai mare decât infamia: imprudenţa. Şi pentru aceasta, merită să fie pedepsit.

Într-adevăr, în cronica sa, domnul acesta colectează din *De două mii de ani* vreo 53 de greşeli de gramatică, ortografie şi limbă, pe baza cărora îmi îngroapă cartea.

Nu mi-ar fi greu să răspund fiecărei observaţii în parte. Că d. Pandrea citează vizibile greşeli de tipar drept erori de ortografie, sau că face el însuşi grosolane confuzii, sau că exploatează necinstit foarte discutabile greşeli de gramatică – lui ce-i pasă? Nu de adevăr îi arde dumisale şi, desigur, cu atât mai puţin cetitorilor săi. Nu voi avea naivitatea de a mă plânge de reaua sa credinţă. Voi observa doar că, din această carte plină de greşeli tipografice, eu aş fi izbutit să remarc nu 53, ci 5533 de erori. Le-am şi remarcat, dar, pentru că nu puteam adăuga o „erată" de câteva pagini, m-am mulţumit să atrag atenţia cititorilor numai asupra câtorva erori, atât de grave, încât ameninţau însuşi sensul cărţii. Restul erorilor de tipar şi – dacă vreţi – de gramatică, le-am lăsat în plata d-lui Pandrea.

Imprudent domn Petre Pandrea! De ce nu s-a gândit că exact acelaşi exerciţiu gramatical îl poate face oricine cu propria sa proză? Iată, eu n-am mers prea departe. Nu m-am adresat operelor sale voluminoase. Nu. M-am adresat întâiului său articol ce mi-a căzut în mână. Întâiul, vă asigur. Se află (închipuiţi-vă) în „Viaţa românească", ultimul număr, la paginile 14-27. Un articol de 13 pagini („Tolstoi şi revoluţia rusă"), în care nu se află nicio idee, dar – nu mai puţin de 423 de greşeli de limbă, gramatică şi ortografie. Atâtea am numărat eu: 423. Or fi mai multe, dar n-am avut timp pentru toate. Şi, băgaţi de seamă, am lăsat deoparte greşelile de tipar, căci n-am obiceiul de a polemiza cu corectorii, deşi în acest caz ar fi mai onorabil. Nu voi reproşa prin urmare d-lui Pandrea că scrie „a acupa" (pagina 15, rândul 10) în loc de „a ocupa" sau „structă", în loc de „structură" (pag. 18, rândul ultim). Bănuiesc că n-are vină aici.

Voi cita însă greşelile sale categorice, limpezi şi personale.

D. Pandrea scrie:

„Studiul operii lui Tolstoi”... (în loc de „operei”, pag. 15, rândul 13).

„... acumularea primitivă a epocei” (în loc de „a epocii”, pag. 15, rândul 33).

„... sub conducerea muncitorimei” (în loc de „muncitorimii”, pag. 21, rândul 32).

„arma criticei” (în loc de „criticii”, pag. 22, rândul 38).

„... corespundeau într-adevăr structurei” (în loc de „structurii”, pag. 23, rândul 40).

„... atitudinea ţărănimei” (în loc de „ţărănimii”, pag. 26, rândul 15).

După cum se vede, bunul meu domn Pandrea, acest redutabil purist al limbii (nu „limbei”, cum ar zice d-sa) strămoşeşti, nu cunoaşte o elementară regulă de declinare. Iată, am să i-o destăinuiesc eu, dacă promite că va fi pe viitor cuminte: genitivul substantivelor feminine se formează după pluralul lor nearticulat. E pentru întâia oară când d. Pandrea va fi învăţat ceva fără bursă.

Nu-i voi reproşa d-lui Petre Pandrea că scrie:

„sosea” (în loc de „sosia”, pag. 16, rândul 40)

„venea”(în loc de „venia”, pag. 20, rândul 8)

„murea” (în loc de „muria”, pag. 20, rândul 10) etc. etc. etc.

Aici, ignoranţa d-sale, gramaticală, are nesperatul noroc de a fi fost legitimată prin reforma ortografică din 1932. Dar ce reformă va putea legitima asemenea propoziţiuni:

„Vremea (şi Partidul Liberal antebelic) i-a expropiat în câteva decenii aproape toate privilegiile...”? (pag. 20).

D. Pandrea ar trebui să ştie că „vremea şi partidul... au expropiat”, nu „a expropiat”, căci „vremea şi partidul”, este, ca să zic aşa, mai multe. De asemeni, „i-a expropiat privilegiile” e un jargon economist cu totul special. Pe româneşte, se zice şi se scrie ori „i-a expropiat DE privilegii” ori „LE-a expropiat privilegiile”.

Ar trebui poate să-i explic d-lui Pandrea, care este, în construcţia acestor două versiuni ale aceleiaşi propoziţii, rolul acuzativului, şi care rolul dativului. Dar prea multe lucruri ar trebui să-i explic. Bunăoară, ce diferenţă e între un verb activ şi unul reflexiv (v. pag. 27, rândul 7) sau de ce o propoziţiune relativă nu se poate arunca într-o frază fără virgule despărţitoare, cum ai arunca o găleată cu apă într-un ocean. Dar – recunoaşteţi – eu n-am asemenea obligaţii. Statul român, care l-a plătit pe d. Pandrea, sub diverse nume, din diferite capitole bugetare, ca să-şi schimbe în fiecare an o pereche de atitudini, avea poate şi dreptul de a-i pretinde să înveţe cum trebuie limba acestei ţări bine plătitoare.

Registrul nostru nu s-a terminat. D. Petre Pandrea scrie:

„Avea soţia lui...” (în loc de „o avea pe soţia lui”, pag. 16, rândul 29).

„drepturile în moşie ale ţăranului” (în loc de „drepturile asupra” sau „la” sau „pe moşie”, pag. 18, rândul 37).

„Contele Leo Tolstoi a luat drumul în țărănime" (în loc de „către" sau „spre țărănime", pag. 20, rândul 34).

„... fuge în proletariatul incipient" (în loc de „fuga spre proletariat" sau „către", pag. 21, rândul 7).

„Este o figură din timpul cruciadelor sau a haiducilor" (în loc de „al haiducilor", pag. 23, rândul 26, căci substantivul „timp" este numai pentru d. Pandrea de genul feminin).

Vă rog să mă iertați. Nu pot cita totul. E prea mult, prea obositor și prea inutil. Dacă v-aș spune că, după d. Pandrea, „Ana Karenina rămăsese în perplexitate cu societatea nouă", m-ați crede? Dacă v-aș spune că acest economist vorbește despre nu știu ce „jacquerii țărănești", imaginându-și că o „jacquerie" poate fi și altfel decât țărănească, v-aș mira? Dacă aș număra, de la 1 la 423, toate inocentele prostii, toate violentele ignoranțe, toate platitudinile, grosolăniile și comicăriile din care acest bursier construiește un articol de 13 pagini despre Tolstoi, aș izbuti să-i pun pe gânduri insolența?

Nu, nu-mi fac nicio iluzie. D. Petre Pandrea va continua să dea lecții de limbă românească. Ar și și păcat să nu continuie: e singurul fel în care acest băiat, care nu știe să acorde subiectul cu predicatul, poate avea haz.

Cred că am exagerat și îmi pare rău. Nu aveam intenția să iau lucrurile prea în serios. Condeiul are mânii pe care eu personal nu le am.

Mă grăbesc deci să vă spun că nu pun mare preţ pe ignoranţa gramaticală sau ortografică a d-lui Pandrea.

Ţinând seama însă că, la urma urmelor, o gramatică defectuoasă este reparabilă, vă voi spune, cu mâna pe inimă, că am căutat în aceste 13 pagini din „Viaţa românească" un singur gând, o singură observaţie, o singură imagine, care să răscumpere şi să facă uitată dezordinea lor de punctuaţie şi sintaxă. D. Pandrea nu este desigur un stilist. Scrie prost, obscur, încâlcit, confuz, cu citate pretenţioase, cu simboluri ieftine. Nu e nimic. Nici Zola nu scria mai bine. Cu această scuză ilustră, d. Pandrea poate dormi liniştit.

Ce este însă radical incurabil în scrisul său nu sunt ororile de stil, ci paupertatea de gândire. În 13 pagini, acest doctor în mai multe ştiinţe nu se ridică o singură dată peste gândirea unui vorbitor socialist de mahala, rămas la idila burgheziei „intrată în putrefacţie". „Proletariatul conştient de misiunea sa", „proletariatul viguros", „proletariatul triumfător", „mentalitatea de clasă agonică", iată „ideile" cu care îl rezolvă acest bursier de profesie pe Tolstoi. Cu un citat din Lenin, cu altul din Freud şi cu câteva puternice abateri de la buna limbă românească, d. Pandrea a lichidat o problemă de literatură universală.

Personal, ar trebui să-i fiu recunoscător. Vă voi mărturisi totuşi că păstrez din această confruntare o umbră de tristeţe, care priveşte întreg dezmăţul cultural în care suntem obligaţi să trăim. Impostura, ignoranţa şi fudulia – toate agresive – îşi împart în proporţii egale dreptul de a trişa cât se poate cu ideile, cu adevărurile, cu inteligența, cu buna credință. A le suporta pe toate în tăcere este o subtilă voluptate intimă, pe care nădăjduiesc să n-o fi pierdut scriind ce am scris.

LUMINA CE SE STINGE[1]

Deşi lucrare mai veche (scrisă prin 1930-1931, înainte deci şi de *Maitreyi* şi de *Întoarcerea din rai*), *Lumina ce se stinge* este caracteristică pentru rolul cu totul special al d-lui Mircea Eliade în romanul românesc. Scriitorul acesta descoperă romanului nostru câmpuri de observaţie sau de imaginaţie atât de diverse, de surprinzătoare şi de noi, încât nu e riscat să spunem că opera sa este în evoluţia genului epic la noi, „adevărată revoluţie de material". Oamenii, dramele şi peisajele romancierului Mircea Eliade constituie o lume pe care literatura noastră n-a cunoscut-o până la el, o lume depăşind cu mult cadrul sufocant – de mici anecdote locale, în limitele căruia au trăit, au scris, au copiat şi s-au plictisit atâţia romancieri mari şi mici.

Să numere cineva, dacă are timp şi curiozitate, toate „temele" de roman pe seama cărora a trăit resemnată literatura noastră în ultimii 30 de ani, să numere toţi „eroii-tip", „toate momentele tari", toate „problemele" şi toate „dramele" care au alimentat epica noastră – şi va băga de seamă uimit că degetele ambelor mâini vor fi prea numeroase pentru această socoteală. Nu, hotărât, nu cred că s-ar putea identifica zece teme distincte de roman, zece tipuri distincte de erou (căci noi am rămas multă vreme la prejudecata „tipurilor", uitând că un „tip" nu este un om, ci abia o schemă de om).

---

[1] Roman de Mircea Eliade (n.a.)

Mircea Eliade a depăşit de la debut (*Isabel şi apele diavolului*) acest univers redus. Prima sa carte aducea sub vălul ei de lirism o incontestabilă forţă epică totuşi, realizând câteva siluete pe care nu le mai întâlniserăm nicăieri în altă parte: Domnişoara Roth, familia Axon, tânărul Tom, fetele Irving, imagini sumare sau complete, dar de o incontestabilă putere de a trăi. Epica noastră făcea cunoştinţă cu figuri neobişnuite. *Maitreyi* a continuat această explorare şi a cucerit în „galeria figurilor de roman", cum se zice, câteva noi locuri, aparţinând exclusiv romancierului Eliade.

Evident, *Isabel* şi *Maitreyi* erau cărţi „exotice" – lucru care ar putea să explice caracterul lor originar. Nu cred însă în temeiul acestei obiecţii. Exotismul e insuficient. Sunt romancieri care îşi plasează anume eroii în ţări străine, pentru a-i face originali, ceea ce nu-i scapă totuşi de banalitate. Platitudinea nu are patrie. La ecuator, la poli sau pe Calea Victoriei, vei vedea aceiaşi oameni comuni şi fără semnificaţie dacă ochii tăi nu sunt făcuţi să vadă altceva. De altfel, chiar atunci când d. Eliade s-a fixat într-un cadru românesc, urban şi imediat actual, ca în romanul său *Întoarcerea din Rai*, chiar atunci lumea pe care o cerceta, oamenii şi problemele care îl interesau treceau de nivelul scăzut al pensionarilor, idealiştilor şi inadaptaţilor, care formează de atâta amar de vreme materialul preferat al literaturii noastre epice.

S-ar spune că vocaţia d-lui Eliade este aceea de a descoperi orizonturi noi, geografice uneori, ca în *Maitreyi*, spirituale alteori, ca în *Lumina ce se stinge*. Iată de ce activitatea sa literară ni se pare a fi „revoluţia de material" de care vorbeam mai sus.

Rolul acesta nu e deloc comod, iar rezultatele lui pot fi derutante. Mircea Eliade e un scriitor dificil, care-şi va surprinde mereu cetitorul prin refuzul său de a fixa într-un „gen", o manieră sau un stil. Publicul nu iubeşte surprizele. El vrea să fie orientat fără efort, fără schimbări violente. D. Eliade l-a dezamăgit în acest sens şi-l va mai dezamăgi de multe ori. În orice caz, *Lumina ce se stinge* este o apariţie ciudată, fără precedent şi poate fără urmare, o carte pe care istoricul literar n-ar şti unde s-o încadreze. Din fericire, noi nu suntem istorici şi avem prin urmare dreptul de a primi această operă ca pe un fapt izolat, bucurându-ne de unicitatea lui.

Ce este *Lumina ce se stinge*? Un roman detectiv? Un roman fantastic? Un roman de probleme metafizice?

Greu de răspuns. Pentru a simplifica, să spunem că este, înainte de orice, un roman. Un roman a cărui desfăşurare anecdotică e greu de urmărit, căci linia i se pierde prin câteva episoade obscure şi i se frânge de câteva ori în incidente misterioase. Începând cu o lovitură de teatru (primele două pagini sunt Sherlok Holmes pur şi simplu), cartea intră brusc într-un mister dens şi stufos, mister de fapte în primul rând, căci nu ştim bine ce se întâmplă, mister de semnificaţii în al doilea rând, căci nu cunoaştem sensul celor întâmplate. Foarte cu greu izbutim în decursul lecturii să reconstituim elementele jocului şi să-i pricepem logica, o bună parte rămânând până la urmă fără soluţie.

Fără a rezuma cartea, căci rezumatul nu spune niciodată nimic, să încercăm a pune puţină ordine în această lectură atât de ciudată.

Un anume Cesare, bibliotecar al unei mari biblioteci de provincie, a cunoscut înainte de război, în timpul studiilor, la Ecole de Chartes, pe un tânăr matematician turc, Haruni, tip de geniu, fantezist şi strălucitor. Acest Haruni îi expusese o fantastică teorie a istoriei ca fruct al unui fapt individual, ce modifică viaţa, creează o mitologie şi o cultură pe urmele sale. La un moment dat, cineva îndrăzneşte o acţiune „gratuită, monstruoasă şi amorală", iar pe urmă viaţa, oamenii, instituţiile se atârnă de această acţiune, căutând în ea un sens, o justificare.

„...istoria e numai creşterea corectă a unor seminţe semănate la întâmplare de anumiţi oameni, cu mii de ani înainte, sau numai cu câteva zile" (pag. 118).

„...Cineva acţionase din propria lui vrere, spontan şi gratuit; ca să-l înţeleagă, ca să reziste tentaţiei de a-l imita, sau ca să asimileze rodul activării – comunitatea cristalizează în jurul actului său mituri, rituri, legi" (pag. 120).

Această teorie are pentru Haruni nu numai un interes abstract, ci mai ales unul imediat, practic, realizabil. El crede într-adevăr că o asemenea „acţiune liberă" este oricând posibilă şi că, dacă ar găsi un agent potrivit, ar putea prin el să creeze un nou mit, poate o nouă istorie, pornind de la un act „neimplicat în rutina birocraţiei, logicei, sentimentelor sau dogmelor moderne; un act spontan şi inuman" (pag. 124).

Haruni îl crede pe Cesare capabil să fie agentul acestui „rit liberator":

„...eşti un agent admirabil, rece, indiferent, mecanic.

...Eşti un agent unic prin impasibilitatea ta, prin extraordinara ta placiditate sentimentală, prin puritatea minţii neprejudiciată de metafizică, de dogmă, de teologie. Ai putea face minuni pentru că nu crezi în ele. Poţi cuceri pământul, pentru că nu-l doreşti. Şi prin simplicitatea ta structurală, organică, rece – eşti un ales" (pag. 129).

Cesare, placid şi mediocru, nu se lasă emoţionat de asemenea fantastice propuneri. El îşi termină studiile şi pleacă să lucreze în biblioteca ducelui Emanuel. Cam în acelaşi timp, Haruni îl cunoaşte pe Manoil, tânăr ziarist aventuros, cinic, liber, căruia îi destăinuieşte aceleaşi teorii, cu adaosul că singurul om capabil să le realizeze ar fi potolitul bibliotecar de la biblioteca ducelui Emanuel.

Haruni moare curând, în timpul războiului, dar experienţa pe care o visase se realizează peste câţiva ani în prezenţa celor doi involuntari discipoli ai săi – Manoil şi Cesare.

Am expus până aici ceea ce aş numi „premisele" cărţii d-lui Mircea Eliade, punctul ei de plecare metafizic. Anecdota, drama, romanul, în sfârşit, se suprapune acestei teme atât de abstracte. *Lumina ce se stinge* este astfel romanul unui mit, urmărit de la actul lui inițial, în toate aspectele de comedie, de farsă sau de dramă pe care le provoacă în existența tuturor eroilor principali sau lăturalnici.

În cabinetul directorial al Bibliotecii, tânărul Manoil a încercat în prezența unui bătrân profesor, doctorul Weinrich, și a unei fete frigide, domnișoara Melania, o experiență de sexualitate lucidă, care, în intenția sa, nu e decât „ritul liberator" al răposatului Haruni.

Această experiență este însă surprinsă de un subit incendiu, care consumă întreaga clădire a bibliotecii. Bibliotecarul Cesare, aflat printr-o stranie coincidență acolo, o salvează pe d-ra Melania dintre flăcări, ceea ce îl va costa vederea.

Actul său eroic devine un formidabil eveniment public, urmat de o popularitate copleșitoare. Cesare mai are, după spusa medicilor, un an de vedere. După aceea va orbi. Conștiința acestui lucru deșteaptă în el o dorință eroică de a trăi intens anul de care mai dispune, rupând cu tot ce a fost până acum. Modestul Cesare devine dintr-o dată obiectul a două drame distincte: una, oarecum simplă, este drama orbirii sale; a doua, mult mai complexă și mai misterioasă, este drama de a ignora sensul „celor întâmplate în noaptea de 24 August".

Între aceste două tragedii, Cesare nu izbutește totuși să fie „omul ales", „omul eroic",„omul mare". Tot ce urmează contribuie la ratarea lui lentă, la exasperarea lui, la mediocrizarea lui (dacă acest cuvânt e posibil). Cezare este omul care ratează mitul. Îl ratează fie din cauza indiscreției d-lui George, fie din cauza afecțiunii d-rei Marta, fie din cauza gloriei, fie din cauza cabotinajului. Sunt o mie de deşertăciuni sau stupidităţi care îi taie drumul, sunt o mie de farse care îl paralizează.

Lumina ce se stinge mi se pare a fi romanul degradării unui mit.

Nu am ambiţia, repet, de a fi rezumat *Lumina ce se stinge.* Ar fi şi foarte greu, ar fi şi inutil. Am indicat doar schema acestei cărţi, schemă pe care o îmbogăţesc, o complică şi o adâncesc nenumărate incidente, fapte, lovituri de teatru, mister.

Plecând la drum cu o temă atât de severă şi în fond atât de puţin epică, d. Mircea Eliade a izbutit să construiască totuşi o carte cu peripeţii, o adevărată poveste de aventuri, în care misterul se luminează şi se întunecă de câteva ori. E o adevărată măiestrie realizarea incendiului de la bibliotecă, până la urmă insolubil, dar făcând posibile o mulţime de presupuneri logice.

Întreg primul capitol („Prolog în Cer") este scris cu o tensiune nervoasă căreia cetitorul cel mai calm nu cred să-i reziste. Ciudăţenia acestei cărţi este de altminteri tocmai faptul de a crea un „roman de situaţii" pe o temă aridă, pe câteva premise intelectuale şi magice.

Nici humorul nu-i lipseşte *Luminii ce se stinge*, ba uneori nici comicul direct şi simplu. Plecarea lui Cesare din oraş şi scena oficială din gară („Plecarea lui Don Quichotte") sunt de-a dreptul burlesce, de un burlesc îndrăzneţ, pe care te miri să-l găseşti în scrisul d-lui Mircea Eliade, scriitor grav, înclinat îndeosebi spre aspectele tragice şi serioase ale vieţii.

Dacă aş putea cita suficient, aş transcrie o bună parte din capitolul „Fantome”, anume scena din tren între Cesare, George şi gângavul Felix, edificatoare pentru putinţa autorului de a crea cu un material abstract o aventură violentă, nervoasă, eliptică.

Mă interesează foarte mult în această carte de metafizică elementele ei de roman. E în primul rând peisajul – oraşul, ţara, plaja – fără identitate, un peisaj în afară de geografie şi totuşi foarte viu, foarte plauzibil, de anumită coloare locală chiar. Sunt apoi oamenii – doctorul Weinrich, d. George, d-ra Melania, d-ra Marta, Iulius, doctorii, fetele de pe plaje – o întreagă umanitate, insuficient desemnată, sumară, fără notaţii vizuale, fără căldura carnală a unui erou viu, a unui erou văzut – şi totuşi animată de nu ştiu ce forţă tenace care îi dă fiecărui om incontestabila calitate de a exista. Este în toată cartea un aliaj de artificiu şi viaţă, care transformă *Lumina ce se stinge* pe de o parte într-o legendă lunară, iar pe de altă parte într-un reportaj imediat, cotidian.

Am spus că e o carte deconcertantă. O repet. *Lumina ce se stinge* este exigentă cu cetitorii săi. Cu o economie complicată, cu oscilări între farsă şi solilocviu, cu discuţii severe, cu incidente futile, această carte inegală, scrisă pe mai multe planuri, desfaşurându-se din mai multe puncte de vedere, cere un lector prevenit. Nu ştiu dacă-l va găsi uşor. Nu ştiu de asemeni dacă am izbutit prin această cronică să-l prevenim. Dar este un lucru în stare să răscumpere dificultăţile lecturii şi să pună oarecare ordine în materialul tumultuos al acestei cărţi. Acest lucru este scrisul d-lui Mircea Eliade. Autorul acesta posedă un condei pe care nu-l intimidează nici o dificultate. Dimpotrivă, își caută dificultățile, le născocește, le ridică din senin la fiecare pas – și le învinge. Ar trebui să citez mult pentru edificare. Dialoguri, meditații intime, portrete, pasaje lirice, scurte rânduri incisive – sunt nenumărate exemple nu de virtuozitate, dar de putere de a exprima divers și complet situații, stări și senzații, cu o ascuțime uluitoare într-o carte exclusiv de imaginație. Îmi făgăduiam o seamă de citate, la care renunț, pentru a nu abuza de spațiul îngăduit, rezervându-mi însă dreptul de a transcrie cel puțin câteva rânduri din analiza orbirii lui Cesare, pasaj pe care orice antologie de proză, de oriunde, ar fi obligată să-l rețină:

„Întunerec, nu plin și gros, ci desfășurat ca suluri de umbre, acum asemenea zăbrelelor de cușcă, acum ca un tapet straniu de șerpi lați, strânși unul în altul și mișcându-se din inele. Era greu să se lămurească, greu să afle răsăritul și apusul în acea albie de păcură și de lapte vânăt, însuflețită ca o legiune de larve...

...Bandajul care îi acoperea ochii îi pătrunsese cu încetul sub pleoape, apoi alunecase în adânc, scăldându-și veriga în apele negre, răcorindu-l sau pârjolindu-l, altul după fiecare apropiere a glasului străin. Era acest bandaj o vietate capricioasă, ciudat împărțită în lumea din afara pleoapelor și în apele moarte ale întunerecului din adânc. Îl ridica și îl așeza un necunoscut, probabil medicul bătrân pe care-l cunoscuse la Institut. Dar desigur că acesta nu bănuia organismul complicat și viu al acelei cârpe îmbibate farmaceutic. Inel de înger, scânteia stins câteva clipe, apoi se moleşea, transpira ca o bestie lipicioasă, se lăţea şi apăsa pleoapele. Odată cu prelingerea de scame înapoia pielei, făptură se irosea în lame şi fulgi, pătrunzând tot mai adânc, chemate de volbura lină a apelor. Acolo se împlinea acea minune mitică, fiecare scamă luând nume şi an de naştere, improvizând convoi grotesc în creieri şi purtând cu ei mireasma de funingine a apelor (pag. 39-40).

D. Mircea Eliade a scris desigur cărţi mai egale şi mai realizate decât *Lumina ce se stinge*, dar în literatura sa şi – nu mă tem s-o spun – în literatura românească, opera aceasta rămâne cea mai interesantă experienţă, cu putinţă.

UN AUTOR LUCID: SERGIU DAN

Arsenic este o carte foarte simplă la prima lectură, care se complică însă după ce ai cetit-o, ridicând în amintire o sumă de întrebări, nebănuite la început.

De ce nu am spune-o? Cartea aceasta, scrisă elegant, rece şi supraveghiat, pare la început o mică operă delicată, uşor de scris, uşor de cetit şi uşor de uitat. Aceasta este primejdia primă a simplicităţii, dar aceasta îi este şi perfidia. Nimic mai lesne decât să simulezi profunzimea, prin obscuritate. Nimic mai dificil, în schimb, decât să spui lucruri profunde despre viaţă şi despre oameni, ascunzându-te însă voit sub scutul banalităţii. Într-o literatură ca a noastră, în care se abuzează violent de metafizică și de geniu, încercarea de a vorbi limpede și exact, fără imprecații și fără simboluri greoaie, este un fapt de artă demn și, într-un fel, riscat. De vreme ce „obscur" este pentru unii sinonim cu „profund", n-ar fi de mirare ca „limpede" să fie sinonim cu „superficial". Acest risc, foarte serios, îl înfruntă d. Sergiu Dan. Îl înfruntă și îl învinge. *Arsenic* este ceea ce se cheamă în argot-ul literar, o carte „subțire". Subțire poate și în sensul imediat al cuvântului, întrucât cuprinde un strat îngust de umanitate, cu oameni puțini, cu întâmplări secundare și cu pasiuni reduse – dar „subțire" mai ales în sensul figurat al vorbei, o carte subtilă, nuanțată, sensual de inteligentă. O citești cu nu știu ce bună voie frivolă, până când, ajuns la capătul ei, te întrebi mirat unde sunt nevăzutele fire de argint care leagă insensibil momentele povestirii, pentru a o face, prin surpriză, atât de bine echilibrată, atât de rotundă.

Un scriitor, cetind *Arsenic*, va fi fără îndoială preocupat de construcția acestei cărți, atât de înșelătoare în aparența ei neglijentă. Fără să fac ridicole confidențe „de specialitate" (căci nimic nu e mai detestabil decât un specialist în materie de artă, iar ambiția mea este să rămân, în critică, un cetitor și nimic mai mult) și fără a prețui exagerat importanța construcției într-un roman (căci valoarea materialului uman și al adevărurilor exprimate mi se pare singură decisivă), voi observa că tehnica acestei cărți este pentru oricine, dar mai ales pentru un scriitor, un exemplu de siguranță și grație. Ar fi cu totul instructiv să desfacem „piesele" romanului *Arsenic*, cum le-am desface pe ale unui ceasornic, și să le cercetăm una câte una, spre a urmări după ce joc intim se angrenează ele în mecanismul delicat al întregii opere.

1) *Arsenic*. Roman de Sergiu Dan. Ed. „Cultura Națională". Premiul Tekirghiol Eforie, 1934.

Sunt în *Arsenic* două linii principale și câteva linii incidente. Liniile principale: 1. Idila doctorului cu Alina; 2. Amorul lui cu Ana. Romanul este ridicat astfel pe două planuri cu totul distincte și fără niciun suport epic între ele. De o parte, o serie de fapte ce se întâmplă în apartamentul colonelului pensionar – de altă parte, o altă serie de fapte strânse în jurul barului *Mirage*. Intre aceste două mici lumi, niciun punct de contact. Doctorul George Filimon, eroul principal, le servește drept trăsură de unire, cu destulă lene însă și uneori cu multă indiferență. Ei bine, felul în care aceste două serii autonome de fapte se succed în carte, se suprapun, se împletesc, fără a se complica una pe alta, slujindu-și reciproc de contrapondere, nu este o dovadă de mare abilitate tehnică (ceea ce ar fi puțin), dar este mai ales o frumoasă calitate de ritm, de ordine și de armonie intimă. Nu mi se pare deloc întâmplătoare această alternare de momente străine unul de altul în carte, și dacă autorul a simulat oarecare neglijență, sunt convins că a făcut-o anume pentru a-și ascunde excesul de atenție și măsură.

Vorbeam de câteva linii incidente, intervenind în această dublă schemă, mai sus schițată. Ele sunt numeroase. Cea mai lungă, atât de lungă încât poate fi digresivă, este episodul numitului Paraschiv, sinucis pe urma unei farse, în care începe el însuși să creadă. Tot incidentă este în bună parte și apariția prezidentului Buboiu, care face un fel de paranteză burlescă în această carte, care altminteri nu apasă niciodată pe nota comică. D. Sergiu Dan surâde mereu, dar râde rar. Adăugaţi acestor episoade, intervenţiile diverse ale pacienţilor doctorului Filimon, ale trecătorilor de pe stradă, ale comisarului cu măseaua bolnavă din penultimul capitol, şi veţi avea astfel imaginea completă a acestei cărţi, desenată cu linii puţine, cu trăsături sumare, cu notaţii de amănunt.

Cu toate aceste episoade, digresiuni şi detalii, *Arsenic* este o carte întreagă. Fără niciun „moment decisiv”, care să-i grupeze cu o singură lovitură pe toţi eroii cărţii în jurul aceluiaşi fapt, romanul d-lui Sergiu Dan izbuteşte totuşi să fie unitar. Unitatea sa o face în primul rând prezenţa doctorului Filimon, martor inteligent a tot ce se întâmplă în jurul lui, comentator sceptic, erou fără iniţiative, puţin cinic, puţin leneş, puţin rău. E un personaj care aruncă lumini fine şi acute asupra oamenilor care îl înconjoară, asupra sentimentelor lui proprii, asupra dramelor din viaţă. „Dramă” e prea mult spus. *Arsenic* este o carte fără tragedii, iar d. Sergiu Dan un autor fără patetism. Doctorul Filimon opreşte din timp tot ce s-ar putea converti în pasiune. E un om care nu suportă momentele «tari», tensiunile, lirismul. Atitudinea lui în faţa vieţii este acea „cruzime duioasă”, despre care vorbeşte undeva. De aici acuzaţia de răceală, de distanţă, de control şi pândă pe care o comunică cetitorului monologul acestui Filimon prudent şi stăpânit.

Poate că nu e decât o preferinţă personală, dar stimez îndeosebi romanul de faţă tocmai pentru această demnă răceală a sa. Sunt prea multe cărţi de temperatură înaltă în literatura noastră, prea mulţi eroi patetici, prea multe situaţii retorice, pentru ca lectura unei cărţi, care nu-şi iartă nici o efuziune, să nu fie reconfortantă. D. Sergiu Dan restabileşte într-un fel drepturile singurătăţii într-o literatură sufocată de expansiuni. Chiar dacă singurătatea lui Filimon este puţin flecară şi ironică, fără sentimentul propriului său tragic, ea e nesfârşit mai umană, mai justă şi mai profundă decât toate tragediile metafizice de foileton. (Voi scrie într-o zi despre „tragicul declarativ", titlu care mă bucură de pe acum).

Atitudinea d-lui Sergiu Dan în faţa oamenilor şi a existenţei este humorul, sentimentul complex de neîncredere şi simpatie, cu timide emoţii, repede reprimate însă de intervenţia inteligenţii. Crud şi duios de sigur, cum o declară însuşi eroul său, dar mai mult crud decât duios. Surâsul este prezumat în oricare din reflexiile sau sentimentele sale. Acest joc de inteligenţă este susţinut de scriitorul Sergiu Dan cu un tact şi cu o ştiinţă a nuanţelor care îl orientează mereu, în cele mai dificile situaţii.

Trebuie să observ însă că există în temperamentul de scriitor al d-lui Dan anumite predispoziţii nu numai pentru humor, dar pentru satiră de-a dreptul. Sunt pasaje ale romanului, în care severitatea autorului faţă de sine a scăzut, îngăduind anumite notaţii de caricatură. E curios de observat cum acest autor, ce se defineşte mai ales prin măsură şi vigilenţă, ajunge să şarjeze acolo unde subiectul îl indignează. Mi se pare însă că indignarea este o atitudine cu totul improprie pentru roman şi în orice caz improprie d-lui Sergiu Dan. Totuşi el îi cade uneori victimă şi intră în satiră socială. Apariţia prezidentului Buboiu, cu toate detaliile sale, de la nume („*Buboiu*" este prea vizibil polemic) până la psihologie, e un întreg capitol satiric, excelent scris şi în parte realizat, dar fără îndoială prea direct, prea violent, prea explicit. Acest Buboiu mi-a amintit prin şarjă de tipurile de burghezi graşi din filmele sovietice. În special, mi se pare că seamănă foarte bine cu un erou abject dintr-o farsă sovietică, *Omul care şi-a pierdut foamea*, film văzut prin 1930 la Vieux-Colombier şi despre care am scris atunci un lung foileton.

Apropierea nu e întâmplătoare. E în humorul d-lui Sergiu Dan o predilecţie pentru mici farse satirice, cu subînţeles social, pe care şi cinematograful ne-a făcut-o cunoscută prin Charlie Chaplin. Întreg capitolul al VIII-lea din *Arsenic* (pag. 83-90) este «chaplinien». Domnul jovial care mângâie copilul pentru a-i face curte bonei, domnul înalt şi cu ţigareta de foi ieşind vertiginos din hotel, beţivul în sfârşit trimis la secţie pentru nimic – toate aceste trei tipuri de caricatură sunt desprinse parcă dintr-un film cu Charlot, iar scurta lor apariţie are exact valoarea unui «gag» de comedie.

Asemenea scurte situaţii digresive sunt mai multe în *Arsenic*. Tipică este în acest sens scena de la pagina 225.

„— Aţi pierdut ceva?

Omul se opri măsurându-mă de sus, până jos, cu neîncredere.

— Cine ţi-a spus dumitale c-am pierdut ceva? Da, aş vrea să ştiu cine ţi-a spus.

Vorbea pe un ton pornit pe ceartă.

— V-am văzut căutând, şi-atunci gândeam, nu-i aşa, că aţi pierdut ceva, – făcui cu o voce foarte blândă.

— Nu, n-am pierdut nimic, dar am lovit ceva cu piciorul şi-am auzit sunând. Cred că era o monedă...

— Va să zică, n-aţi pierdut nimic? reluai cu aceeaşi voce blândă. Mă iertaţi... V-am întrebat, fiindcă bănuiam că sunteţi domnul care-a pierdut aseară pachetul cu patru sute optzeci de mii de lei... L-am găsit încă azi dimineaţă. Bună ziua."

După cum vedeţi, „pointa" este limpede.

Sper că aceste observaţii, care nu sunt nici obiecţii, nici rezerve, nu vor atenua întru nimic sentimentul cetitorului de a se afla, cetind *Arsenic*, în faţa unei opere fără facilităţi. Scrisul d-lui Sergiu Dan poate trece şi prin momente mai uşoare decât cele pe care le notam mai sus, şi le poate ridica la un nivel de artă. E un scris exact, responsabil, fără leşinuri, fără retorism, sever uneori, dar graţios totdeauna, capabil să exprime nuanţele cele mai fine şi lucrurile cele mai complicate cu luciditate, dar şi cu o vagă înfiorare, care este probabil emoţia inteligenţei însăşi.

EMIL GULIAN: *DUH DE BASM*

Antologia de curând apărută a poeţilor tineri, cuprinde în cea mai mare parte recolta lirică a anilor 1930-1933. Există incontestabil în aceşti ultimi trei ani o remarcabilă abundență de tinere temperamente poetice, realizate unele, dibuitoare altele, dar aproape toate interesante. Oricare din micile reviste obscure, ce apar astăzi la noi, oricare prezintă cel puțin un poem lizibil. Dacă proza acestor reviste este regretabilă, dacă mai adesea critica le este puerilă, poezia răzbună în schimb tot ce e de răzbunat. Dacă nu un poem, un vers, dacă nu un vers, o imagine – veți găsi în oricare din aceste foi violente, naive și simpatice, o imagine care să vă indice că nivelul general al poeziei tinere imediat actuală, este într-adevăr ridicat. E o adevărată familie de poeți – foarte numeroasă și prolifică – o adevărată generație lirică, de o vioiciune, o diversitate și o vehemență, ce anunță probabil pentru viitor frumoase și liniștite izbânzi.

Rareori în literatura românească s-a înregistrat asemenea izbucnire de vocații poetice. Numai „Sburătorul" cred, prin 1922, a marcat o egală fecunditate lirică, descoperind și punând în circulație, în foarte puțină vreme vreo zece nume de poeți, pe care vremea i-a confirmat sau i-a uzat de atunci, dar care în acel moment constituiau o echipă poetică de debut fericit înzestrată.

Sunt în poezia noastră asemenea alternanțe de timpuri bune și timpuri aride, pe care nu știu cum să le explic. Fapt e că de la generația „Sbărătorului", până la generația rapsozilor din 1930-1933, poezia românească a suferit câțiva ani de secetă, în care timp aparițiile poetice au fost dificile și singulare.

Vedeți, fără a pune prin aceasta la îndoială valoarea poeziei imediat recentă, voi spune că a scrie astăzi poezie este mult mai ușor, decât era în 1926. De ce?

Pentru că elementele de poezie românească, materialul, temele vocabularul, sunt astăzi mai purificate şi mai uşor asimilabile decât erau atunci. Totuşi – veţi spune – nu au trecut de atunci decât opt ani. Sunt ei destui pentru a justifica această observaţie? Da, sunt destui.

Nu e greu de observat sub ce stea, sau sub ce stele, creşte poezia noastră foarte tânără. Există o stea Arghezi şi una Ion Barbu. Mai există o stea Adrian Maniu şi alta Camil Baltazar. Dela toţi, tinerii poeţi de azi au învăţat fără voie câte ceva. „Arghezismele" şi „barbismele" sunt nemnumărate în cei mai valoroşi dintre poeţii tineri. Poezia aceasta de azi uzează de un material şi de o tehnică ce au fost lucrate şi prelucrate uneori până la loc comun, alteori însă până la un fel de climat poetic, de care nimeni nu se mai poate despărţi şi în care nu e greu să descoperi un ecou din Baltazar, sau un tipar din Ilarie Voronca. După cum prin simplul fapt că te naşti astăzi, te foloseşti de o monedă cu anume valoare, tot astfel prin simplul fapt că scrii azi poezie, întrebuinţezi anumite valori gata câştigate, gata puse în circulaţie, pe care nici nu mai e nevoie să le asimilezi, căci ele sunt definitiv asimilate în stadiul de azi al poeziei româneşti.

Fără ironie, mi se pare foarte greu să scrii astăzi prost poezie, când dispui de atâtea resurse poetice cucerite înainte. Poetul din 1934 este un rentier.

Să-mi fie îngăduit a reface puţin tabla de materii a volumului şi a grupa poemele lui Gulian „pe sărite", după familii interioare, nu după ordinea în care ni le prezintă.

Voi aduna de aceea la un loc, trei bucăţi, care fără să se despartă violent de cele despre care fu vorba mai sus, formează un capitol separat: „Dragoste lângă pom de Crăciun" (pag. 17), „Bal" (pag. 21), „Strofe pentru kermessă" (pag. 27). Iată trei poeme, ce reprezintă trei momente familiare, aproape din cotidian, în care se pot distinge şi eroi şi peisagii şi teme epice, dacă vreţi, mici imagini „intimiste" amintind la prima vedere de un Francis Jammes mai puţin sentimental:

Revăd, revăd, zâmbetul de-altădată,
Zâmbetul tău dela Crăciun.

Totuşi este ceva care împiedică aceste poeme de notaţie intimă să rămână la nivelul de mic pastel sau mică elegie, pe care l-aţi putea bănui. Este o lumină de feerie care le străbate, este un simţ al fantasticului care arde detaliile familiare şi le aruncă dintr-odată într-o lume de flăcări şi oglinzi, oarecum artificială – lucru de care poetul îşi dă seama, căci un surâs sau o grimază (vezi îndeosebi „Bal") pecetlueşte cu ultimul vers gravitatea poemului. Ar trebui să citez în întregime aceste trei poeme, dar ar însemna că facem din cronica noastră mai mult o antologie decât un comentariu critic.

Reţineţi însă cel puţin această strofă (pag. 27), pentru simpla ei solemnitate şi pentru sunetul dens al versului:

Sunt pomii toţi, metalici de-atâta foc bengal,
Şi morţi, ca în grădina cu merele de aur...
Când treci cu mine – alături prin artificial,
Tu, luminos metal, topit de-un mare faur.

Dacă lăsăm deoparte poemul „Vlad Ţepeş" (pag. 25), foarte frumos şi de un remarcabil simţ epic, dar oarecum străin în volum, după cum singur observa autorul, şi dacă trecem peste bucăţile „Giurgiu" (pag. 29), „Umbra" (pag. 33), „Poemă" (pag. 37), care mie personal nu-mi plac, pentru că în expresia lor eliptică şi în filozofia lor cam globală, mi se par vizibil „meditative", ne rămâne pentru a încheia volumul, ciclul Basmelor şi ciclul traducerilor.

Poate n-am stăruit suficient în cele de mai sus asupra elementului epic în lirica lui Emil Gulian. Scriitorul acesta va termina în roman, cred. Îl duce acolo pasiunea pentru psihologie, vocaţia pentru pânda interioară şi, mai ales, darul de a exprima obiectiv un moment de viaţă, fără a ucide sub severitatea expresiei, vehemenţa emoţiei. (E hazardat să o spun, căci Gulian a scris puţin şi a tipărit şi mai puţin – dar recunosc în el un prozator de valoare primă. Se va vedea într-o zi). Nu ştiu însă dacă din aceste dispoziţii pentru epică, descinde ciclul Basmelor. Mai de grabă el se datoreşte unei viziuni plastice de vitraliu, de pictură murală, de decoraţie solemnă. Nu lui Petre Ispirescu îi datorează Emil Gulian tema basmelor, ci mai mult unui pictor de biserici, unui gravor, unui desenator de cărţi. Basmele lui sunt stampe. Fiecare poem e o imagine a basmului ce se desfăşoară episodic, în câteva momente, după cum fiecare vitraliu cuprinde un alt moment al dramei pictată pe sticla ferestrelor. Cred că este cu totul excepţională reuşita poetului de a fi aliat expresiei sale abstracte detaliile de relief şi desen, ce animă acest ciclu.

Mac Constantinescu a dat în câteva planşe echivalentul plastic al poemului.

Nu vreau să uit traducerile. Mai mult decât poemul original, traducerea măsoară, cel puţin din punct de vedere tehnic– şi doară poezia e un sever meşteşug înainte de orice – posibilităţile poetului. Cred că e mai lesne să ai geniu pe cont propriu, decât traducându-l pe Baudelaire. A traduce exact un poem, fără prea mari licenţe, şi a-i reda într-o nouă limbă toate atributele de semnificaţie şi de melodie pe care le avea în limba de origină, este o probă de foc. Gulian o trece cu strălucire. Fără să-i trădeze oarecari filiaţii (căci el nu are nimic comun cu Claudel bunăoară şi mai puţin cu Maurier), ciclul de traduceri, mic cum este şi prea divers, indică totuşi un breviar de poezie, dintre cele mai scumpe. Dacă iubiţi poezia, trebue să cetiţi *Posomorâtul Maiu* al lui Claudel, în versiunea românească a lui Gulian. Dar, pentru deplină edificare, voi transcrie o traducere după Supervielle şi o voi alătura originalului francez.

Iată:

MOARTA CEA FRUMOASĂ

Cu-acest aşă de dulce suflu
Ce păstrez încă dela moartă,
Putea-voiu oare să refac
Părul pe care memoria îl poartă?

Cu zilele mele, anii mei,
Viul suflet care fu al ei,
Cu şovăiala mâinilor mele
Să circumscriu destinul ei?

Cum să te ajut, moartă nesigură,
Într-o încercare fără speranţă,
Să te redau vechii priviri
Şi să-ţi reconstruesc surâsul?

Vreau să apropii puţin de tine
Această ondulaţie din platani
Pe care frumosul neant mi-o are
Din fundul plângerii lui fără voce.

LA BELLE MORTE
Avec ce souffle de douceur
Que je garde encore de la morte,
Puis-je refaire les cheveux,
Le front que ma mémoire emporte?

Avec mes jours et mes années,
Ce coeur vivant qui fut le sien,
Avec le toucher de mes mains,
Circonvenir la destinée?

Comment t'aider, morte evasive,
Dans une tache sans espoir,
L'offrir a ton ancien regard
Et reconstruire ton sourire.

Emil Gulian e un poet din 1926. Această precizare de dată ni se pare necesară. 1926 era în poezie un timp confuz. Revoluţia modernistă nu obosise încă şi cine nu era sămănătorist trebuia să fie un cu necesitate suprarealist. Apariţia acestui poet de sensibilitate diferenţiată limpede şi de expresie profund personală, deşi fără ostentaţie, era un fapt de artă foarte sever.

înfiorate litere cioplesc din vrăjmaş lemn,

versul acesta este aproape o întreagă artă poetică. Da, lemnul în care îşi cioplea Gulian poemul era vrăjmaş, el ceda cu greu poetului, rezista cântării lui, îi opunea aspre piedici, care trebuiau învinse una câte una, răbdător. Simplicitatea poeziei lui Gulian a fost câştigată după lungi dezbateri şi sublimări interioare, fiind la dreptul vorbind mai mult concizie decât simplicitate. Acest lucru este, în afară consideraţiilor de istorie literară, o victorie în sine. Dacă încerc totuşi să restabilesc cronologia poemelor lui Gulian, este pentru că apariţia lor în 1926 avea o semnificaţie de rezistenţă în faţa influenţelor celor mai ispititoare şi mai onorabile dealtfel. Emil Gulian începea cu el. Nu identific nicio influenţă, nicio obsesie, nicio reminiscenţă literară în poezia sa. Nu-l văd nicăieri pe Arghezi (care a inundat altminteri întreaga poezie tânără, fecundându-o, dar şi adăugându-i obositoare poveri). Nu văd mai ales pe Ion Barbu, în care, nu ştiu după ce semne futile, critica, d. Pompiliu Constantinescu, îndeosebi, a recunoscut pe maestrul acestui volum. Mi se pare cu desăvârşire gratuit ca unui cuvânt întâmplător acelaşi, deşi cu alt sens, în alt ritm, în altă atmosferă, să i se dea semnificaţie de „influenţă”.

Aş vrea să te sărut pe cerul
Cu crengi uscate, neperechi.
Ai ochii vechi
Şi părul lipit peste urechi
(Sbor nesigur).

Acest „neperechi”, din al doilea vers, este cu mult insuficient pentru a justifica o înrudire, când poemul întreg are sunetul stins al unei melancolii, care nicăieri nu se va găsi la Ion Barbu (melancolie supravegheată cu asprime, ca toate efuziunile lirice ale poeziei lui Gulian).

Duh de basm este o carte fără antecedente, Emil Gulian este un poet autonom. Că este astăzi, e enorm. Că a fost în 1926, de la primele versuri, este aproape de neînțeles. Debuturi atât de stăpânite se realizează foarte greu și foarte rar. Pentru că fu vorba de „ arta poetică” a volumului de față, trebuie să citez pentru înțelegerea ei, îndeosebi, poemul „Rarefiat” (pag. 14). Titlul evocă o înălțime, de unde pânza de aer descrește, făcând loc exclusiv luminii. E o zonă rece și exigentă, care îi cere vieții, pentru a se menține, o respirație rezistentă.

În aer rarefiat mai poți să-ți susții sborul?, întrebarea se pune tuturor elementelor poeziei lui Gulian. Emoțiile, peisagiile, imaginile, din care crește această poezie, pot ele să reziste altitudinei și aerului rar, pe care și le impune poetul? Nicio coborâre în acest volum, nicio descindere spre pitoresc, spre plastic, spre abundent. Totul este supus luminii reci de altitudine, care înconjoară fără umbre, fără odihnă, o lume de gânduri și simțiri, oprite necruțător în plină amiază, o amiază albă, fixă și rece. Când mă îndepărtez puțin de cartea lui Emil Gulian și mă silesc să-i uit detaliile, rămân dela această voită distanță, cu impresia unei lumi feerice, închisă sub un imens glob de sticlă.

Mă tem că abuzez de sugestiile cuvântului exigenză rarefiat" şi că trădez puţin această poezie, care aspră fiind, nu este totuşi nici abstractă, nici – cu atât mai puţin – sterilă. E mai bine să o transcriu:

Unde să-ţi anini insula, când toamna se întinde
Şi de aşa mari nelinişti văzduhul se cuprinde...

În aer rarefiat mai poţi să-ţi susţii sborul?
În noul anotimp, ca-n somn, ridici piciorul.

Un gol oval ia fiinţă din destrămări de fire,
Se frâng sticlos, în două, crengi cu mâna subţire
Făcliile de toamnă, ca steaguri se înclină,
Şi-n ochii desfrunziţi rănile-s de lumină.

Sunt pierderi mari de sânge, în nimb de cristal.

Cetitorul va surprinde, sper, sub zalele închise ale acestor strofe, ireductibila lor tristeţe, gustul lor de oboseală, de inutilă căutare, gustul lor de cenuşe şi de aur.

Sunt pierderi mari de sânge, în nimb de cristal,

versul acesta este definitoriu. El vorbeşte despre „pierderile de sânge" ale unui lirism care nu-şi cruţă excesele, căci acolo unde răzbate în poezia lui Emil Gulian „sângele", acolo este şi „cristalul" care să-l transfigureze. (Există poeţi cu hemoragie: Gulian nu e dintre ei). Toate poemele de dragoste din acest volum sunt pe acest hotar scump şi dificil dintre sânge şi cristal, căci între patetismul lor şi între demnitatea stăpânită a expresiei, există un permanent aliagiu de pasiune şi veghe, „vis treaz" cum spune poetul), aliagiu ce nu suprimă emoţia, dar nici nu nesocoteşte luciditatea.

Veghe preliminară, (pag. 7), *Toamna vopsită* (pag. 8), *Sbor nesigur* (pag. 10), *Apariţie* (pag. 12), *Declin*, (pag. 23), *Revelaţie* (pag. 35), toate sunt din aceeaşi familie poetică. Voi cita în întregime poemul Apariţie, mică minune de simplicitate şi calm, pe care ultimele două versuri o transcende într-o zonă astrală.

Te aduce în vis treaz
Sufletul din ghivece
Ceaţa pluteşte şi
Dimineaţa e rece.

Hai la bătrânul nuc!
Prin ramuri, cerul subţire se petrece.
Pe gura ta cum să-mi pun duhul
În artă dimineaţă rece?

Când cerul alburia, pălind,
Chipul tău vag ridică în ceaţă
Treci în zări cu insula visului
Şi apa în urmă îngheaţă.

Început în familiar şi uşor „badin”, poemul sfârşeşte cu o deschidere bruscă spre legendă:

Et rapprocher un petit de toi
Cette houle sur les platenes
Que ton beau neant me reclame
Du fond de sa plainte sans voix.

Confruntaţi aceste două poeme, confruntaţi-le vers cu vers, nuanţă cu nuanţă umbră cu umbră şi vă veţi întreba de unde vine putinţa traducătorului de a crea din nou integritatea emoţiei, respectând cu fervoare fiecare lumină, fiecare cădere. Ea vine de acolo că Emil Gulian este un poet. Poet din obligaţie interioară, poet prin destin.

PAUL ZARIFOPOL ŞI „TINERELE GENERAŢII”

„...mersul lucrurilor nu-i drept,
liniar şi simplu, ca linia imaginară
a timpului; de aceea înstrăinarea
sufletească a generaţiilor ia forme
diverse şi capricioase.”

Paul Zarifopol trebuie să fi meditat adesea cu humor, dar şi cu îngăduinţă, la rezistenţa pe care scrisul său a deşteptat-o mereu în conştiinţa „tinerelor generaţii”. „Tânără generaţie” e un termen vag şi în parte compromis. Să precizăm amintind că aproape toţi tinerii care s-au manifestat în cultura românească după 1925 (an ce desparte oarecum contingentul „Gândirea” de contingentul nostru) s-au socotit obligaţi să ia atitudine împotriva criticului Zarifopol, unanim considerat drept un „om vechi”, rătăcit în vremurile noastre, nici vorbă, vremuri „noi”. Nimeni nu a prilejuit mai juvenile atacuri polemice, nimeni n-a întărâtat cu mai multă voie bună inocenţa propriilor săi adversari, nimeni n-a primit cu mai mult calm imprecaţiile metafizice ce i-au fost adresate, nimeni decât acest lucid Paul Zarifopol, al cărui joc intelectual preferat era probabil acela de a-şi confunda surâsul său rece în cele mai fierbinţi şi mai nebuloase „intuiţii”. Norocul său a fost de a prinde o epocă plină de profetisme şi drame globale, un timp de vizionari, eroi şi predestinaţi, un deceniu populat cu Branzi şi Zaratuştri, mediu cu totul propice exerciţiului de a observa şi de a râde. Zarifopol a făcut şi una şi alta – ceea ce îl transforma într-un martor incomod şi iritant.

În bună parte, acest lucru explică adversitatea de care s-a bucurat în rândurile tinerilor. Paul Zarifopol era un scriitor fără entuziasm şi fără efuziuni. Situaţia lui în mijlocul atâtor oameni frenetici semăna puţin cu situaţia omului intrat treaz şi nebăut în toiul unui chef bine încins. Este aici, cum s-ar zice, o diferenţă de „tensiune”. (Zic tensiune, pentru a face plăcere tinerilor vizionari şi pun ghilimele spre buna amintire a lui Paul Zarifopol.) Această situaţie este fără îndoială ridiculă pentru cineva, dar e greu să spui pentru cine. Depinde de punctul de vedere pe care ţi-l însuşeşti: al apei, sau al vinului.

Dacă este permis să duc mai departe aceste comparaţii frivole, voi spune că Zarifopol avea o temperatură de 36°5' într-o societate care se silea să-şi menţină căldura între 39° şi 40°. Febra tifoidă poate fi şi ea o „Weltanschauung”, dacă te decizi să o iei drept o poziţie spirituală. Numai că Zarifopol a refuzat acest lucru. De aici, spărtura iremediabilă dintre el şi tinerii anilor 1925-1934.

Mă tem să continuu astfel. Am ajunge la o grabnică şi facilă victorie, care îmi este de două ori indiferentă: întâi pentru că este facilă şi pe urmă pentru că este victorie. Nu e vorba dar să înfrâng sau să apăr pe cineva, ci numai să explic, dacă se poate şi cât se poate.

Între Paul Zarifopol şi „tinerele generaţii” erau fără îndoială anumite incompatibilităţi. Unele cu totul comice şi uşor de luat în râs. A făcut-o Zarifopol însuşi, cu o ascuţime ce face inutilă şi prezumţioasă orice revenire. Altele însă, cu adevărat serioase. Asupra lor mă voi opri.

O fac fără bucurie însă, căci m-ar interesa nesfârşit mai mult să vorbesc despre tot ce ne apropie de Zarifopol, decât de ceea ce ne desparte. Şi ne apropie neînchipuit de multe lucruri.

Un critic literar cu pasiunea îndeletnicirii lui e obligat să recunoască în Paul Zarifopol una din cele mai frumoase, mai exacte şi mai juste realizări ale spiritului critic însuşi. Omul acesta formula neted cele mai evazive nuanţe. El aducea lumină în explicarea confuziilor patetice şi implica nu ştiu ce demnitate de inteligenţă în textele despletite. E un critic care n-a căzut niciodată în romanţă, e un observator care n-a renunţat niciodată la control. Pentru arta literară este un model de înţelegere precisă a valorilor şi de ordonare a lor. Cartea aceasta nu va putea rămâne multă vreme la periferia culturii europene. Va trebui tradusă într-o limbă occidentală şi va cunoaşte atunci o carieră pe care noi – săraci cum suntem – nu i-o putem asigura.

Dar nu-l uit pe moralistul Paul Zarifopol, acesta nu plecat din cărţi şi nu îndreptat spre abstracţii, ci, dimpotrivă, răsărit din pitoreşti medii locale şi îndeletnicindu-se cu studiul amuzat şi implacabil al acestor medii. Meditând asupra formelor vioaie de viaţă ale Bucureştilor, scriind despre înjurătura românească, despre bătaia românească, despre verva românească, Zarifopol a dus mai departe incisivitatea lui Caragiale din teatru în eseu.

Vedeţi, sunt atât de multe punctele noastre de contact cu acest om! Sunt mult mai multe decât acest articol cu subiect limitat poate cuprinde. Aş vrea însă să scriu într-o zi despre radicalismul politic al lui Paul Zarifopol, plan pe care încă o dată îl întâlnesc. Recitiţi, dacă se poate, eseurile sale politice mai vechi (*Ideal şi energie*, *Tipul politic*. *Un popor nepolitic*, *Simţ de clasă*, *Explicaţie finală*). În lumina ultimelor nefericiri care cutremură lumea bântuită de atâtea hipocrite şi false revoluţii, spiritul radical se dovedeşte a fi de un adevăr placid şi durabil, fără „tensiune”, dar adânc şi general uman. Întâmplarea a făcut ca recitirea eseurilor de politică ale lui Zarifopol să coincidă cu lectura altor două cărţi politice, *Propos de politique* şi *Elements d'une doctrine radicale*, ale lui Alain. Alăturarea acestor două nume, care indică două superioare conştiinţe europene, este, vă asigur, în aceste stupide vremuri, profund consolatoare.

Şi totuşi, Paul Zarifopol era pentru orice tânăr un străin. În primul rând, temperamental, căci el era măsurat şi lucid, iar juneţea este entuziastă şi confuză. Dar dincolo de această deosebire de „umoare”, existau altele mai grave.

Noi înşine, care nu ne-am jucat niciodată „de-a viaţa interioară” – ştiind cât este de ieftin acest joc public – ne apropiam de scrisul lui Zarifopol cu un sentiment împărţit de adeziune şi reticenţă. Adeziune pentru critica lui literară, pentru înţelegerea lui de artă, dar reticenţă faţă de scepticismul său total, faţă de scientismul său exclusiv, faţă de înţelegerea lui pozitivistă, cochetând uşor cu cinismul şi paradoxul. Zarifopol credea în inteligenţă şi în *nimic altceva*. În inteligenţă credeam şi noi, şi continuăm a crede, căci altminteri ar fi să ne sinucidem în acest timp care – se ştie – este al proştilor „autentici”, „organici”, „metafizici”. Este azi la modă o filozofie a prostiei ca funcţie creatoare de istorie – şi la această nostimă idee suntem fericiţi a nu fi complici. Paul Zarifopol ducea însă drepturile inteligenţei până în biologie, suprimând dacă se poate biologia, suprimând metafizica, suprimând misterul. Acest om suspecta în aşa măsură sensibilitatea, încât o ridiculiza. Se temea aşa de tare de sentimentalism, încât nu mai vrea să creadă nici în sentiment. Abjecţia umană nu-l speria, dar sublimul i se părea de-a dreptul primejdios. Spaima de idilă îl făcea să fugă de pasiune.

Pasiune, iubire, eroism, sacrificiu erau pentru el nişte „Lucruri Sfinte”, bune de pus între ghilimele şi de expus în vitrina prostiilor omeneşti cu mare circulaţie. „Şi aşa scârţâie tâmpit idila convenţională şi anostă a Lucrurilor Sfinte”, scrie el cu o vehemenţă ce trebuie să-i fi surprins propria sa peniţă, neobişnuită cu invectiva.

De ce nu am spune-o cu sinceritate? Eseul lui Zarifopol despre aşa-zisele „Lucruri Sfinte” (vezi *Din* *registrul ideilor gingaşe*, pag. 45-65) defineşte o poziţie fundamental sceptică, pe care o conştiinţă tânără şi modernă e obligată să o respingă. Ştiu că „tânăr” şi „modern” sunt noţiuni pe care Zarifopol le-ar fi tăgăduit. Mai ştiu că cu nimic nu se poate trişa mai lesne şi de nimic nu s-a abuzat mai rău decât de aceste două cuvinte. Nu mai puţin ele reprezintă o realitate. În numele lor a fost purtat în Franţa procesul spiritual împotriva lui Anatole France, pe care nu dintr-o simplă coincidenţă îl apăra Zarifopol. Ceea ce se întâmpla cu autorul *Istoriei contemporane*, izolat în tinerele generaţii franceze, care nu-l mai recunoşteau, se întâmpla şi la noi cu autorul registrului de „idei gingaşe”.

Paul Zarifopol era un laic perfect. Nu credea. Impietatea lui nu era numai de ordin religios, ci mergea departe, până în morală, până în psihologie. Iubirea era în înţelegerea lui o prejudecată, o prostie, o proastă deprindere, din care „literaţii ageamii” făcuseră un mit. Despre o semnificaţie spirituală a dragostei, despre un sens tragic al ei, Zarifopol nici n-ar fi vrut să audă. În exact 22 de rânduri (v. *Registrul*, pag. 55-56) el rezumă şi reduce la ridicol întreg lirismul erotic, studiind sumar degradările de semnificaţie pe care le suferă cuvântul „înger” din secolul al XIII-lea până azi, de la medievalul „*anghel che par dal ciel venuto*” până la caragialescul „angel radios”. Şi când Zarifopol voia să fie rău cu o „idee gingaşe” – fie ea amorul în persoană – izbutea!

Această permanentă suspectare a sufletului în numele inteligenţei, această profundă necredinţă ironică şi răutăcioasă îl fereşte desigur pe Zarifopol de a cădea victimă vreunei păcăleli mistice. Impostura, farsa, ipocrizia, renghiul metafizic, iată primejdii de care oamenii de „tipul său" (cum zice el undeva) sunt fără îndoială feriţi. E un fel de imunizare prin scepticism. Naivii se recrutează uneori dintre credincioşi, niciodată dintre sceptici. Iar escrocheria este o floare a obscurităţii, metafizică sau nu.

Totuşi această prudenţă ni se pare excesivă şi, pe de altă parte, primejdioasă în sens opus. Căci, temându-se de a crede în lucruri care nu sunt, oamenii de „tipul Paul Zarifopol" ignorează alte lucruri care sunt. Să degradezi iubirea de la pasiune la convenţie, s-o explici prin nu ştiu ce circumstanţe economice, s-o reduci la un simplu raport sexual mistificat – iată o glumă care o fi izbutită, dar care sărăceşte existenţa, îl micşorează pe om, meschinizează viaţa.

„Legarea de un singur individ este un efect de constrângere exterioară, economică şi morală", scria Zarifopol socotind că explică astfel misterul, ridicul dacă vreţi, dar ireductibil, al celei mai vechi pasiuni omeneşti, ca să nu spunem al celei mai nobile, cuvânt ce ar fi îndrăzneţ într-un articol despre un mare sceptic.

Cu asemenea punct de plecare, cu această formidabilă capacitate de a nu crede în nimic, cu această îndoială ironică despre tot ce trece dincolo de piatra albă a inteligenţei, Paul Zarifopol îşi organizase un peisaj intelectual coerent, ierarhizat, limpede şi simplu, care nouă ni se pare însă în acelaşi timp abstract şi rece. În viziunea lui despre lume este ceva artificial, căci artificiu este în fond tot ce ţine exclusiv de inteligenţă. Lipseşte de aici simţul tragicului, ceea ce de multe ori este totuna cu sensul existenţei. Aici, în această absenţă, stă rădăcina neînţelegerii dintre Paul Zarifopol şi tinerii timpului său, şi tot această absenţă explică zona de răceală şi de asprime ce simţeam totdeauna că înconjură gândirea şi fiinţa acestui om. El vorbea undeva despre anumite „tipuri omeneşti blestemate a nu se împăca". Vorba este prea tare, dar ea exprimă ireductibilitatea omului care crede, faţă de cel care nu crede.

Să fi fost poziţia lui Paul Zarifopol faţă de viaţă chiar atât de confortabilă cât pare? În izolarea lui elegantă şi bine apărată, în discreţia lui personală, nesocotind dramele colective şi confuze, în „egotismul" său absolut (ca să întrebuinţez un termen stendhalian ce i-ar fi făcut plăcere), nu se poate descifra nicio tristeţe reprimată, niciun sâmbure ascuns de dramă?

Drama lui Zarifopol era drama singurătăţii. El nu o lua poate în serios, sau simula că nu o ia în serios, dar ştia prea bine că nimic nu este mai profund uman decât această primă luare de contact cu existenţa: eu şi lumea.

Citez din el:

„... nu este de crezut ca radicala şi imediata opoziţie dintre eu şi restul lumii, acest fapt fundamental al experienţei intime să poată fi vreodată cumva subtilizat sau înlăturat din cuprinsul nostru sufletesc" (*Pentru arta literară*, p. 220).

Citatul acesta îl cred esenţial pentru înţelegerea lui Zarifopol, şi oricât ar fi încercat el să râdă de comicăriile vieţii, la această tragedie a singurătăţii trebuie să fi meditat mereu. Există în *Registrul ideilor* *gingașe* un mic eseu de cinci pagini, „Conspirația esențială”, care studiază, sub aspectul ridicolului, obligația noastră de a minți mereu pentru a rămâne singuri, obligația noastră de a fi superficial comunicativi, din neputința organică de a comunica unii cu alții. Este o lungă serie de cercuri concentrice, care ne închid în diferite sisteme de minciună organizată, spre a ne face viața posibilă și spre a ne lăsa pe fiecare în plata destinului său propriu.

Problema este pusă de Zarifopol cu ochiul lui Caragiale. Râsul acoperă și oprește reflexia tragică. Nimeni nu ne poate însă opri pe noi a o desprinde dintre rânduri.

Iată de ce, uneori, în ciuda surâsului permanent pe care îl invoca scrisul său, mă întreb dacă ironia atentă și lucidă cu care Zarifopol a urmărit toate imposturile, dar și toate pasiunile, nu încerca să rezolve altfel o conștiință totuși tragică și serioasă. Altfel cum? veți întreba.

Răspund: în solitudine și în discreție.

E mai greu, vă asigur.

Paul Zarifopol optase așadar pentru inteligență, împotriva pateticului. Această alegere avea foarte serioase riscuri spirituale – și am încercat să le indicăm mai sus. Era un cartezian, specie de care nu ne desolidarizăm pentru întâia dată.

Lăsând însă deoparte acest punct de vedere spiritual, cu totul neconvenabil omului despre care vorbim, trebuie să recunoaștem că, apărând drepturile inteligenței, Zarifopol îndeplinea în cultura românească o funcțiune de înaltă valoare, un rol de veghe şi de verificare, pe care mă întreb cine îl va ocupa de aici încolo.

Cultura românească nu se poate plânge, ca cea franceză bunăoară, de a fi abuzat de inteligenţă. Dimpotrivă. Această cultură a noastră a suferit cele mai grave ravagii ale entuziasmului şi ale ameţelii. În cele mai multe cazuri, noi am intrat în diletantism prin entuziasm şi în metafizică prin ameţeală. „Neliniştea" din care juneţea română a făcut şi literatură, şi sociologie, şi politică, şi revoluţie este, în afara câtorva personalităţi veritabile, o sinistră copilărie care scuză orice. Avem puţini fizicieni, dar avem enorm de mulţi „nelinişţiţi". Gazetăria, eseul, confesia, cafeneaua ne-au dat, printr-o strânsă colaborare, câteva contingente de martiri, vizionari şi agonici, care conlucrează la o lentă disoluţie a demnităţii intelectuale. Niciodată cultura românească nu a cunoscut atâtea adevăruri globale, atâtea prostii impunătoare şi rapide, atâtea formule care rezolvă totul, de la problema lui Dumnezeu până la problema stabilităţii monetare. Cugetaţi puţin numai la confuziile pe care le-a semănat, în cultura noastră imediat actuală, termenul de „autenticitate" (noţiune care altfel ne este scumpă, căci cuprinde atâtea lucruri juste şi atâtea delimitări critice între adevăr şi impostură). Nu este adolescent întârziat care să nu-şi pună naivităţile pe spinarea autenticităţii. Toată lumea joacă pe cartea obscurităţii, cu gândul ascuns de a ajunge la profunzime. Disperarea, anarhia şi entuziasmul umblă pe toate drumurile cu titlul de „document". Este o invazie de genii şi de misionari.

Nu se mai scrie nimic fără geniu. Nicio informaţie, niciun anunţ, niciun afiş. Singura lectură fără preocupări transcendente a rămas „Mica publicitate". Claritatea, simplicitatea, măsura sunt valori pe care nu le mai ia nimeni în seamă.

Un exemplu, luat la întâmplare, dintr-un ziar mai vechi, dintr-o rubrică de informaţii literare:

„Despre X nu poţi vorbi decât cu condiţia ca toate cuvintele să se prefacă în stânci. În stânci azoice, hieratice, reprezentând călcâiul Fiinţei în materie. Căci X a făcut să apară la noi în nelinişte o certitudine de rădăcină vânjoasă, o siguranţă de metodă şi ierarhie."

Alt exemplu, din acelaşi ziar, aceeaşi rubrică, aceeaşi zi:

„Y, acest hierofante al cuvântului, va scoate în toamnă un eseu asupra muzicii. Nimic mai minunat. Deoarece Y are superiorul simţ al muzicii ca esenţă a lumii. N-aţi văzut că proza lui Y are o logică a limbajului, a limbajului independent de semnificaţia lui imediată?"

„Limbajul independent de semnificaţia lui" este o formulă imprudentă dar exactă, care defineşte nouă zecimi din metoda actuală de a gândi şi a scrie. Într-adevăr, nimeni – sau aproape nimeni – nu se mai preocupă de sensul just al vorbelor, de precizarea ideilor, de exprimarea limpede a nuanţelor. Cum explicaţiile generale umblă pe stradă la îndemâna oricui, oricine se poate dispensa de a regândi prin sine o problemă şi de a exprima cu mijloacele sale responsabile o gândire atât de simplă. De altminteri, gândiri simple nici nu se mai află. Nu întâlneşti decât cugetări complexe şi torturate, care nu mai încap în bună limbă românească, ci au neapărată nevoie de „stânci azoice, stânci hieratice". Se gândeşte foarte mult cu splina, cu sângele, cu măduva oaselor, cu orice vreţi, numai cu mintea nu. Căci a gândi cu mintea, cu inteligenţa şi cu gramatica (gramatica fiind o disciplină suprem batjocorită) nu mai este „autentic". Pretutindeni domneşte „limbajul independent de semnificaţia lui", simptom de dezorganizare mintală, pe care Paul Zarifopol îl denumise just „emanciparea absolută a sonorităţii verbale":

„Hipertrofia caracteristică a vieţii verbale dezleagă cuvântul de obligaţiile lui intelectuale. Formula, calapodul simplu ritmic, ornamentul fonetic, vocabule consacrate prin mode uneori misterioase – sunt exploatate cu agresivă energie, cu un fast violent" (*Din registrul ideilor gingaşe*, pag. 159).

Aceste rânduri Zarifopol le scria înainte de 1925. Cu cât sunt ele mai juste astăzi, în 1934?

Cultura noastră tânără trece printr-o gravă inflaţie. Ar trebui amintit tuturor „neliniştiţilor" de azi mecanismul biletului de bancă cu acoperire metalică. Ar trebui să li se arate că simbolul în ordine spirituală, ca şi în ordine monetară, nu valorează nimic prin el însuşi, ci numai prin ceea ce stă dincolo de el. Când am pus în circulaţie o hârtie pe care stă scris „100 franci", eu am făcut o afirmaţie. Am afirmat anume că am în depozit anumită cantitate de metal şi că sunt gata s-o liberez oricui îmi va aduce înapoi hârtia. Am făcut un angajament, bazat pe un raport strict şi pe o răspundere certă. Câtă vreme păstrez această ordine şi această logică, libertatea mea este încercuită de obligaţiile adevărului. Dar dacă mă hotărăsc într-o zi să mint, dacă mă decid să calc în picioare raportul dintre simbol şi realitate, atunci sunt un om liber, absolut liber. Pot arunca hârtii de milioane şi miliarde în lume, şi nimeni nu-mi va cere socoteală. Căci, în orice ordine, financiară, psihologică, morală sau spirituală, inflaţia este sinonimă cu libertatea şi – în parte – cu demenţa.

Această voluptoasă libertate o practică juneţea noastră culturală de azi, emiţând mereu drame, simboluri, imprecaţii, agonii etc., etc., toate fără acoperire intelectuală, la rotativă, pe câtă hârtie se găseşte, cu câtă cerneală se fabrică, cu câtă vervă ne-a lăsat Dumnezeu.

Hârtia monetă independentă de valoarea ei metalică a dat în ordine culturală „limbajul independent de semnificaţia lui”.

Paul Zarifopol însemna reacţiunea spiritului critic împotriva acestui dezmăţ lirico-moral. Desigur, spiritul critic este prudent, limitat, bănuitor şi rece. Oricine gândeşte pe un sistem de raporturi exacte, este „limitat”. Dar faptul însuşi de a gândi nu e altceva decât o căutare a limitelor, un sistem de delimitări.

Într-o cultură înnăbuşită de genii, temperamente furtunoase, orgolii metafizice şi supreme păcăleli transcendente, Paul Zarifopol îndeplinea o funcţiune de poliţie intelectuală. O fi fost, dacă vreţi, o meserie ingrată. Eu nu cred. Este o graţie, o eleganţă, un humor al gândirii clare, prin care Zarifopol depăşea rolul unui vameş sever, intrând totdeauna în zonele superioare ale înţelegerii de artă. Lectura lui nu era numai o chemare la ordine, dar o mare desfătare mintală. Nimeni nu a pus mai multă subtilitate, mai variate posibilităţi de a lumina o idee, mai iscoditoare întrebări şi mai limpezi distincţii în această nobilă dialectică a criticii, pe care el o definea frumos: „jocul de a ne controla, noi între noi, arabescurile reflecţiilor şi impresiile terminale”.

Liber e oricine să guste sau nu acest joc subţire. Dacă e să-mi mărturisesc gândul întreg, voi spune că iubitorii scrisului lui Paul Zarifopol trebuie să fie neapărat foarte puţini. Gloata nu merge niciodată spre Stendhal şi Mérimée. Zarifopol era din familia lor intelectuală.

Nu a preţui arta lui Zarifopol le vom cere prin urmare celor mulţi. Ci a recunoaşte marea necesitate căreia scrisul lui îi răspundea. Criticul Zarifopol poate fi, la urma urmelor, negat. Funcţia culturală Zarifopol trebuie însă neapărat pricepută şi, dacă se poate, continuată.

Se poate? Nu ştiu. Asemenea spirite sunt rare, asemenea inteligenţe sunt izolate. Ele nu se manifestă decât într-un colţ de singurătate şi ironie, până la care valurile confuze ale lirismului triumfător nu ajung niciodată.

LOUIS BARTHOU

Louis Barthou a murit de o moarte care nu era a lui. O moarte care îi contrazice şi viaţa şi temperamentul, căci nimic nu prevestea în acest om calm şi nuanţat un sfârşit violent.

Sunt oameni pentru care o asemenea moarte brutală, deşi la fel de tragică, surprinde mai puţin. S-ar spune că ea răspunde unei trăsături intime de caracter. Sunt existenţe furtunoase, pe care le simţi umbrite de propria lor dramă. Sunt vieţi care ascund un sâmbure de nelinişte, de precaritate; oameni care trăind şi lucrând într-o anumită încordare, imprimă întregii lor existenţe un ritm şi un sens, care dacă nu provoacă neapărat tragedia, o explică, atunci când ea s-a întâmplat.

Il est difficile d'avoir quatre-vingt ans, non licet omnibus, scrie în glumă Barthou undeva, într-o carte. Ce tristă e astăzi această frază!

Barthou era dintre oamenii cărora le şade bine să aibă optzeci de ani. Avea parcă vocaţia acestei vârste, nu numai prin vitalitatea rasei lui de bearnez, dar prin spiritul său de cărturar, unind în fiecare pagină, în fiecare gest, emoţia şi scepticismul.

Există o familie de oameni care găsesc în bătrâneţe adevăratul lor «climat». Tinereţea îi stinghereşte poate: prea e impulsivă, dezordonată şi febrilă. Dar dincolo de 70 de ani, unde toate iluziile s-au scuturat şi unde nu mai rămâne decât o largă îngăduinţă pentru toate prostiile şi un surâs potolit pentru toate certitudinile, ei se simt în sfârşit acasă. Anatole France era din această familie sufletească. Louis Barthou de asemeni.

Ar fi trebuit să treacă de optzeci de ani şi ar fi trecut de sigur, fără abjecta crimă dela Marsilia. Am fi ştiut că undeva, în această Europă înfrigurată, se află între cărţile, tablourile şi manuscrisele lui, un bătrân care opune tuturor nebuniilor continentului, un zâmbet de melancolie ironică.

Dar a spus-o singur: *non licet omnibus*.

Barthou însemnează 40 de ani de politică franceză. Trei sferturi din istoria celei de a treia Republici. A-i urmări cariera publică, este a face un întreg studiu al mecanismului de Stat francez, un tablou al ideilor, al forţelor şi al orientărilor ce determină această istorie.

Era Louis Barthou un om de dreapta? Era un om de stânga? Foarte greu de răspuns. Greu, pentru că întrebarea aceasta nu e esenţială şi nu explică mare lucru. „Dreapta” şi „stânga” rămân formule fără conţinut, când vrei să masori cu ele o viaţă de realizări.

Barthou era în primul rând un parlamentar, nu în sensul că ocupa un loc de senator sau deputat, ci că făcea din acest loc axa acţiunii sale politice. Parlamentul a fost în toate ţările defăimat: culisele, jocul personal şi ascuns, transacţiile, manevrele, toate păcatele parlamentarismului au fost mereu şi violent denunţate. Dar Louis Barthou le accepta şi încerca să creeze cu ele.

Pe el nu-l indigna preponderanţa parlamentului în Stat. Că funcţia de regulator al vieţii publice era dată unui organ atât de aventuros şi agitat ca parlamentul, nu numai că nu i se părea o primejdie, dar vedea în acest fapt o veche tradiţie franceză.

„Sous l'Ancien Régime, tout se ramenait à la Cour. *Sous la République... le Palais Bourbon et le Luxembourg règlent la vie du Politique”*.

Această observaţie pare glumeaţă, dar în realitate e foarte adâncă. Poate că, între o criză de guvern sub d. Albert Lebrun şi una sub Ludovic al XIV-lea, diferenţele nu sunt chiar atât de mari, cât aţi crede. Dacă un guvern poate fi răsturnat în 1934, într-un fumoar al Palatului Bourbon, printr-o combinaţie discretă de culise, nici în 1680 guvernele nu cădeau uneori altfel. Palatul dela Versailles era şi el un mic parlament politic şi monden, cu surprizele lui. Saint-Simon vă poate spune lucruri interesante despre tehnica răsturnării ministerelor.

Louis Barthou participa cu seriozitate şi cu pasiune la acest joc foarte complex. La palatul din Versailles, cu trei veacuri în urmă, ar fi fost un excelent curtean, mânuitor de oameni şi de situaţii. La Palatul Bourbon, sub Republică, a fost exact acelaşi lucru. Era un psiholog şi de aceea jocul parlamentar îl interesa, căci îl punea în legătură directă cu oamenii, cu pasiunile lor, cu caracterele şi moravurile lor.

Je suis un „vieux routier”, spunea cu multă sinceritate şi cu oarecare mândrie. Termenul e greu de tradus în româneşte. *Vieux routier* însemnează în politica franceză un parlamentar cu experienţa tuturor loviturilor posibile, cunoscând bine culisele, manevrele, combinaţiile, descoperind elementele oculte ale unei situaţii, ştiind să ghicească micile comploturi ascunse, micile pasiuni, micile interese şi ştiind să se orienteze între ele, pe unele dejucându-le, pe altele făcându-le utile. Este o artă dificilă, care cere nesfârşit tact, o profundă cunoaştere de oameni şi o subtilă înţelegere a nuanţelor. Există şefi pe care acest complicat mediu îi irită, pe drept cuvânt poate.

Ei sunt ispitiţi să-l violenteze, să-l scuture, să-l provoace. Ei preferă să lupte cu acest periculos eşafodaj parlamentar, decât să-l seducă. Clemenceau a fost prototipul ministrului violent, hotărît să-şi învingă parlamentele cu care lucra.

Barthou prefera dimpotrivă metoda acordurilor brusc câştigate, o metodă de persuasiune, care netezeşte asprimile, reduce conflictele, uşurează împăcările.

„Oamenii se cunosc greu dela distanţă, după bârfeli si legende. Cel mai bun lucru este să se vadă, să se apropie, să se întrebe, să se pătrundă sau să se ghicească, să se privească ochi în ochi cu politeţă, dar şi cu sinceritate".

Este o întreagă strategie politică rezumată în această frază. În 46 de ani, deputat, senator, raportor de legi, prezident de co-misiuni tehnice, ministru şi şef de guvern, Louis Barthou a ştiut să facă active simpatiile, să atenueze adversităţile, să pună măsură şi ordine în cele mai acute conflicte, admirabil regisor al unui vast câmp de idei şi pasiuni, printre care trecea, cum spune una din cele mai fericite expresii ale sale, *ondoyant dans un spectacle divers.*

Ar trebui insistat asupra acestui simţ special de orientare printre grupurile şi forţele unei adunări. Este o calitate franceză, o eminentă calitate franceză. Nu ştim ce transformări va suferi cu timpul mecanismul Republicii şi ce destin rezervă viitorul parlamentarismului, dar cred că Franţa va păstra mereu, sub o formă sau alta, ceea ce se numeşte acolo *une assemblée.*

Gustul francez pentru deliberare a transformat până şi Academia, care a fost mereu în politică şi în cultură o redută reacţionară; a transformat-o într-un mic parlament, cu aceleaşi lovituri de teatru, cu aceleaşi lupte între fracţiuni, cu aceleaşi sisteme de adversităţi şi amiciţii ce animează Camera şi Senatul. Este o uluitoare identitate de psihologie şi de structură între viaţa intimă a parlamentului francez şi a Academiei franceze. O alegere la Academie nu este o comedie mai puţin savantă şi nici mai puţin pătimaşă decât o şedinţă senzaţională la Cameră.

Barthou a dus în casa lui Richelieu darurile lui excepţionale de elector. Şi aici a fost un *vieux routier*. Ţinea în mână toate firele complicate ale instituţiei şi le mânuia cu extremă fineţă, atunci când voia să asigure triumful unei candidaturi. Moartea l-a lovit în plină „campanie academică", în timp ce pregătea alegerea lui Georges Duhamel şi punea la punct o eventuală candidatură a preşedintului Doumergue.

În fond, între Academie şi parlament, Louis Barthou păstra acelaşi „stil", aceeaşi „politică", sprijinită pe nesocotirea abstracţiilor şi pe cunoaşterea oamenilor, printre care trecea cu o juvenilă curiozitate, dar şi cu o înţeleaptă lipsă de iluzii.

Ondoyant dans un spectacle divers este mai mult decât o fermecătoare expresie. E o adevărată definiţie a spiritului politic, aşa cum a fost realizat de cele mai strălucite exemplare ale vieţii publice franceze, Richelieu sau Colbert.

Barthou nu era un om de partid. S-ar putea cu greu construi din scrisul şi realizările lui un „program" politic. Era, dacă vreţi, pentru a întrebuinţa un termen actual, un tehnician: un om care vede just o anumită problemă şi o rezolvă pe datele ei obiective.

În politică, îl interesa mai puțin ideologia decât tehnica și psihologia. Foarte rar se găsesc în cărțile lui atitudini generale, preocupări de poziție, polemici de principiu. De câte ori a scris despre politică, s-a interesat de elementul ei uman, de oamenii care au însuflețit-o, de psihologia lor. Studiul lui despre omul politic (*Le Politique*, ed. Hachette) este o operă de mare moralist, de mare observator, iar nu de om angajat el însuși într-o luptă.

Trebue să revenim asupra a două noțiuni, de care s-a abuzat prea mult, și să le verificăm în raport cu Barthou: *dreapta* și *stânga*. Spuneam mai sus că nici una din ele nu este suficientă pentru a defini cariera acestui bărbat de Stat.

Era Barthou un „om de dreapta" în 1913, când făcea să se voteze „legea de 3 ani"? Era el un „om de stânga" în 1934, când readucea Rusia sovietică pe frontul diplomatic occidental? Cât de contrazicătoare par aceste două momente, dacă le judecăm cu asemenea criterii exterioare!

Adevărul e că „dreapta" și „stânga" n-au fost decât rare ori determinante în politica franceză, care în genere nu se face nici prea la dreapta, nici prea la stânga, ci mai mult la centru, acolo unde forțele extreme își țin reciproc echilibrul. Barthou prezida un grup parlamentar denumit „*Uniunea democratică și radicală*", dar în ciuda acestui titlu, el ocupa în geografia politică un loc de centru.

Este de mirare cât de puțină importanță au, în cariera marilor bărbați de Stat ai Franței republicane, aceste categorii artificiale de partid. Din punctul de vedere al funcțiunii de a guverna, ele sunt fără sens, fără substanţă; căci, dacă există multe puncte de vedere posibile în opoziţie, la guvern nu există decât un singur punct de vedere: al organismului de Stat. Acest organism este o aşa de puternică realitate, o aşa de implacabilă realitate, încât orice politică ai reprezenta, el impune legile sale fixe, împotriva tuturor deosebirilor de partid, de temperament sau de spirit.

Guvernarea e o tehnică, înainte de a fi o politică. Mişcările de idei şi de sensibilitate în opinia publică pot fi foarte vii şi variate, dar deasupra lor domină, cu nu ştiu ce rece indiferenţă, necesităţile stricte ale Statului, în stare să dezarmeze, prin severitatea lor, multe elanuri revoluţionare şi multe imprudente accese de entuziasm. Funcţia guvernării are ceva impersonal şi tern. Ea îşi supune oamenii mai uşor decât ar putea ei s-o supună.

Barthou observa cu o urmă de ironie, dar şi cu multă justeţă, că un *socialist ministru* nu este niciodată un *ministru socialist*. Spiritul său revoluţionar este anulat în chiar clipa ocupării fotoliului ministerial, căci din acel moment nu mai vorbeşte omul, ci funcţiunea.

Băgaţi de seamă că recrutarea oamenilor de Stat – prezidenţi de republică, prezidenţi de consiliu şi miniştri – se face printr-o sistematică deplasare de la extreme spre centru. Aproape toată lumea începe în socialism şi, apoi prin lente acomodări, se apropie de echipa guvernamentală. Nu e aici o vulgară renegare de idealuri, ci poate numai o maturizare inevitabilă în contact cu problemele obiective.

Barthou nu avea propriu-zis adversari, decât prin logica situaţiei de ministru, care presupune împotriva ei o acţiune de opoziţie. Nu cunoştea însă iremediabile duşmănii dela o cauză la alta, şi înveninarea politică n-a turburat niciodată orizontul său.

E o anecdotă din timpul debutului său ministerial, care nu este numai amuzantă, dar foarte semnificativă. Era în 1897. Louis Barthou ocupa pentru prima oară ministerul de Interne în cabinetul Meline (după ce cu doi ani înainte făcuse parte din guvernul Charles Dupuy). În departamentul Doubs, la alegerile pentru Cameră, candida un oarecare doctor Grenier, personaj pe jumătate comic, celebru pentru că se convertise la... mahomedanism. Asemenea candidaturi umoristice sunt dese în Franţa, unde lumea ştie să petreacă excelent pe seama autorităţii publice. Barthou, responsabil ca ministru de Interne de succesul guvernului, ceruse prefectului de Doubs referinţe asupra situaţiei şi primise din partea acestuia asigurări liniştitoare. Totuşi, spre consternarea ministrului şi hazul unanim, alesul departamentului pentru Cameră fu... medicul musulman.

Barthou povesteşte singur această întâmplare şi adaugă o reflexie, care luminează, cred, toată atitudinea sa în politică:

„Ce qui était fâcheux, c'était l'erreur de psychologie que le préfet avait commise...”.

Atât. Nu insuccesul politic, nu victoria opoziţiei, nu relativul său discredit în guvern, ci „eroarea de psihologie”. E un punct de vedere, care indică nu un diletant, cum s-ar putea crede, ci un om detaşat de luptă şi privindu-i desfăşurarea dela distanţă, liber să-i judece sensul şi valoarea.

E curios de observat cum acest om cu spiritul atât de viu şi de acid nu s-a lăsat câştigat de voluptatea polemicii, care e una din cele mai mari ispite în politică şi literatură. Îi repugnă într-atât „chestiile personale”, încât, de multe ori, le dă personajelor despre care vorbeşte, ciudate nume bătrâneşti, ca într-o inocentă compoziţie de colegian. Briand este *Namnetus*, Clemenceau e *Tigris*, Léon Daudet – *Urgenus*, Herriot – *Lugdunus*, Paul Claudel – *Atacinus*, mareşalul Lyautey – *Nemetacus*... Este probabil în gustul său pentru aceste travestiri clasice şi oarecare fantezie de umanist cu umor, dar este mai ales un semn de seninătate şi de calm. Într-o viaţă politică, atât de vehementă ca cea franceză, Louis Barthou rămânea mereu un observator, un psiholog, un critic. Şi totuşi un om de acţiune.

Clemenceau debutează la extrema stângă, comunard şi drey-fusist, pentru ca mai târziu să dea (1906-1909) cele mai grele lovituri mişcării sindicaliste. Alexandru Millerand, socialist şi el dintre cei mai dârzi, termină la prezidenţia Republicii, ca duşman al stângii şi al sindicalismului. Sunt două exemple decisive; dar câte altele nu se pot da? Pierre Laval, Paul Boncour, Adrien Marquet, toţi se desprind de socialism, nu pentru a trece la „dreapta” desigur, dar pentru a intra, pe rând, în grupul din care se recrutează miniştrii, adevăraţi tehnicieni ai politicii.

În această permanentă opunere dintre partide şi probleme – problemele ieşind mereu învingătoare – un om politic are riscul de a trece, când la dreapta, când la stânga, fără voia lui, din simplul joc al unor forţe, ce se fac şi se desfac peste capul oamenilor după o logică în afară de voinţele individuale.

În acest sens, cazul bătrânului Paul Doumer, vechi republican și convins radical-socialist, transformat totuși deodată, în mai 1931, în „om al dreptei" și al reacțiunii, este plin de învățăminte. Cu siguranță, Doumer nu se gândise niciodată la asemenea schimbare, dar o serie de circumstanțe (prea complicate pentru a le aminti aici) grupaseră subit în jurul lui toate nădejdile „dreptei" împotriva lui Briand. Simplu accident, care indică odată mai mult lipsa de conținut obiectiv al distincțiilor de partid sau de grup.

Tot astfel Louis Barthou a fost revendicat și respins alternativ de dreapta și de stânga, deși în realitate el depășea aceste categorii.

„Il y a peu de règles générales et de mesures certaines pour bien gouverner: vont suit le temps et les conjonctures...".

Barthou a urmărit într-adevăr timpul, și timpul nu l-a trădat. Fără principii abstracte și imuabile, el încerca să descifreze elementele unei situații și să o rezolve. Putea face acest lucru în deplină libertate, sprijinit pe alegătorii săi de la Oloron-Sainte-Marie, provinciali care își cunoșteau omul și care l-au trimis de la 1889 neîncetat în toate legislaturile, fără să-l întrebe prea mult ce va face cu mandatul acesta general de a vorbi în numele lor.

Nu facem aici biografia politică a lui Barthou. Ar trebui poate o întreagă carte, căci 46 de ani în serviciu public nu se rezumă în câteva pagini. Sunt însă două momente din cariera sa pe care le vom schița: 1913 și 1934.

În 1913, Louis Barthou, şef de guvern, impune Camerei aşa numita „lege de trei ani”. N-a fost uşor. Se ştie că în materie de legislaţie militară, radicalii şi socialiştii sunt bănuitori. Parlamentul din 1913 era un parlament de stânga. Aristide Briand, încercând să voteze o reformă electorală (faimoasa *R. P.* şi azi la ordinea zilei, dar nici astăzi rezolvată), fusese răsturnat fără menajamente.

Dispoziţia majorităţilor era foarte agresiv radicală. Louis Barthou se hotărăşte totuşi s-o înfrunte şi să-i smulgă o lege, prin care serviciul militar este sporit dela 2 ani la trei. Germania se pregătea vizibil de război, pentru a surprinde o Franţă dezarmată, cu efective insuficiente. Trupele germane sub arme în 1913 întreceau cu vreo 35% numărul celor franceze. În acelaşi timp, Reichstagul vota o lege prin care se încorporau alţi 150.000 de tineri. Pericolul era iminent.

Dar „legea de doi ani” era o lege populară. Radicalii o votaseră nu mai departe decât în 1905. Cum să-i convingi s-o retragă şi să mărească serviciul sub arme cu un an? Barthou a avut acest curaj şi a dus atunci una din cele mai grele lupte parlamentare, înfruntând interpelări, atacuri, şicane, opoziţii, luptând cu o aprigă rezistenţă radicală şi impunându-şi, până la urmă, punctul de vedere. „Legea de trei ani” este legea lui Barthou. Ce înseamnă acest lucru, nu e greu de spus: fără legea din august 1913, războiul care începea cu un an mai târziu putea fi pierdut, căci dezastrul începutului ar fi fost iremediabil.

Acţiunea lui Barthou la Quai d'Orsay în 1934 a fost o adevărată revelaţie. Deplasările de politică externă se fac de obicei atât de greu şi atât de lent, încât de cele mai multe ori iniţiativa personală în această materie este exclusă. Sunt birourile care vorbesc, sunt marile linii directoare care decid, e un întreg angrenaj enorm şi minuţios, care îşi imprimă legile fixe, indiferent de ce ar vrea să facă ministrul trecător.

Dela 1926 la 1931, dreapta şi centrul au dus o formidabilă campanie împotriva politicii lui Aristide Briand, care în fapt nu ocupa în această chestiune decât glorioasa şi dificila atribuţie de personaj simbolic. Atât încolo, lucrurile se desfăşurau după logica lor intimă şi oricine ar fi fost pus în fruntea ministerului, oricât de aprig duşman al spiritului „de la Locarno”, ar fi urmat cu certitudine aceleaşi directive.

Ei bine, într-o disciplină atât de puţin susceptibilă iniţiativelor, ca politica externă a Franţei, Louis Barthou a izbutit în câteva luni, din februarie până în octomvrie 1934, să aducă un nou ritm de acţiune, să deschidă noi perspective, să stabilească o serie de raporturi noi şi mai ales să facă posibilă într-un viitor poate nu depărtat o altă grupare de forţe externe, care să reducă febra europeană, provocată de fenomenul hitlerist.

Cu un an în urmă, cine ar fi socotit posibilă o acţiune diplomatică de raporturi între Paris, Moscova, Roma şi Mica Antantă?

Trebuie remarcat că Louis Barthou n-a fost niciodată un „moscovit”. Dimpotrivă. Recetiţi azi articolele lui din 1919-1922, net antisovietice.

Inconsecvenţă? Nu. Ci acelaşi simţ de orientare prin realităţi, aceeaşi nesocotire a „regulilor generale" în folosul „conjuncturilor", care sunt vii, variabile, pline de surprize şi de rezerve.

În politica europeană, ministrul de externe Barthou rămânea ceea ce în politica franceză fusese totdeauna: *un vieux routier.*

Evident, Louis Barthou n-a fost în politică un ideolog. „Intransigenţa de concepţii" este un cuvânt festiv, căruia viaţa de Stat îi trădează repede ori ipocrizia, ori naivitatea:

„La politique a des exigences de tactique que les irréductibles eux-mêmes, souvent si severes aux autres, doivent subir, et le Politique *le plus intransigeant n'est jamais tout d'une pièce. Il y a d'inévitables accomodements. L'intransigéance ressemble vite à une bouderie, et qui boude se condamne à l'impuissance".*

Dar „exigenţele de tactică" şi „inevitabilele acomodări", pe care le invoacă Barthou, nu trebuie să fie confundate cu dispreţul pentru idee. Ceea ce suspectează el este fanatismul, nu atitudinea; şi ceea ce laudă este spiritul critic, nu indiferenţa.

Trăindu-şi viaţa publică oarecum în afara partidelor şi deasupra lor, prea sceptic pentru a se încadra într-un sistem politic, care e inevitabil un sistem de erori, Louis Barthou nu renunţase însă prin aceasta la anumite valori şi atitudini.

Dacă era „de stânga" sau „de dreapta", am văzut că nu se poate spune. Ceea ce se poate însă spune cu siguranţă este că era un iubitor de libertate.

Cuvântul e astăzi pe jumătate compromis, sub asaltul diverselor revoluţii sau mişcări extremiste. Acestor tendinţe, Barthou le opunea oroarea sa de *infailibilitate.* Orice regim extremist se sprijină pe un om providenţial, pe un om infailibil. Barthou nu credea în această specie. Oamenii care nu greşesc sunt suspecţi. E în ei o anumită lipsă de supleţă, care îi desumanizează, îi aspreşte, le anulează orice resursă de înţelegere şi de simpatie. Robespierre făcea parte din această rasă de „oameni puri" şi în această calitate îl denunţa Barthou, făcând biografia lui Danton.

Psiholog şi moralist, Louis Barthou preţuia nemăsurat mai mult *abilitatea de a avea defecte.* Cuvântul acesta este admirabil. El închide o întreagă filozofie de viaţă, sprijinită pe îngăduinţă, pe cunoaştere, pe îndoială.

Tous les hommes sont faillibles. Acest simplu adevăr mi se pare că explică mai mult decât o platitudine oarecare. A afirma credinţa în eroarea tuturor nu este un scepticism steril, ci un puternic refuz la renunţare, la supunere oarbă, la admiraţie necontrolată.

Circulă astăzi atât de multe adevăruri absolute prin lume, încât a le privi fără entuziasm şi fără fervoare, atent şi lucid, este un act de reală revoluţie.

Barthou reprezenta în politică şi în cultură spiritul critic. Un spirit critic fără abstracţii, fără scheme, fără idei fixe, animat de un simţ generos al vieţii şi de o ironică iubire de oameni, pentru care avea multă înţelegere, dar nicio iluzie.

Astăzi, când e la modă să se vorbească despre sterilitatea „spiritului critic", opunându-i-se spiritul de creaţie (ca şi cum una fără alta ar fi posibilă), acest bătrân scânteietor, care urmărea pretutindeni, în politică, în artă, în muzică, în istorie şi în literatură, aceleaşi armonioase forme de viaţă, afirma prin prezenţa lui frumuseţea câtorva valori umane, pe care aşa zisul „nou ev mediu" (ce bucurie!) le poate umbri trecător, dar nu le poate ucide.

Fără Louis Barthou, Europa pare astăzi mai singură, şi acest ceas istoric mai trist. Acest om care a suspectat toate fanatismele sub toate formele, cade răpus de un fanatic. Nu e prima oară când demenţa entuziastă suprimă inteligenţa. Dar nu o poate suprima decât cu revolverul – şi aceasta este melancolica noastră consolare.

ADDENDA

WEEKEND

Primăvara e un anotimp atroce, gândeşte Ştefan Valeriu.

Pe stradă, soarele dezbrăca totul, oameni, case şi arbori, într-o nuditate unanimă. Inutil să te fereşti: dacă eşti urât, o va vedea toată lumea în bătaia asta violentă de lumină.

E absurd – suntem înţeleşi – e absurd, dar de ce să nu şi-o mărturisească în gura mare; aşa cum este, cu paltonul greu de iarnă, cu pălăria pâsloasă, cu hainele roase şi cu ghetele tocite, el, Ştefan Valeriu, este un ultragiu adus acestei dimineţi de la începutul lui aprilie. Dacă ar avea un pardesiu ... Ştiu, e neserios, e frivol, să gândeşti aşa: ştiu, mai sunt cărţi pe lumea asta, mai sunt ceasurile de cugetare, mai sunt zilele de laborator, proiectele, lucrurile „mari", luptele definitive. Or fi. Totuşi, în momentul acesta, nu e decât un lucru decisiv, fără de care viaţa rămâne o ruşinoasă dizgraţie. Un pardesiu. Unul de stofă moale, bună, cu ţesătura măruntă de un *gris* deschis, răcoros. Ce spune vocea conştiinţei lui de intelectual, crescut cu visuri de eroism şi asceză, ce spune ea despre asemenea vis monden?

Vocea conştiinţei să tacă. Dacă nu pricepe nimic de aici, să tacă. Fiindcă, vezi, nu este vorba de un capriciu şi nici de o cochetărie băieţească ci de altceva, de cu totul altceva, de o ascuţită necesitate de a fi curat şi nou în primăvara asta, nou odată cu arborii ăştia din scuaruri, nou odată cu verdele violent al autobuzelor, nou odată cu sunetele metalice care se îngrămădesc de pretutindeni sub cerul acesta de aprilie parizian. E ceva festiv în aer, sunt undeva steaguri imaginare, sunt pretutindeni surâsuri în căutare de răspuns. Şi mai e paltonul ăsta pe el, negru, cu un nasture lipsă, cu gulerul de catifea albită, cu clapele buzunarelor rupte la colţuri.

Ce bine se gândeşte în paltonul acesta, în serile de noiembrie, când plouă, când e frig şi când, printre umbrele grăbite ce trec pe lângă tine, tu, vechi prieten al ploilor de toamnă, mergi liniştit, răsfrânt în tine însuţi şi fericit de propria ta singurătate animală! Dar cum te trădează acelaşi palton, altădată prieten, cum te sluţeşte şi te mutilează în dimineaţa asta albă, cu ferestrele deschise şi cu oraşul inundat de lumini brutale.

Viaţa, care este aşa de simplă în filmele de cinematograf, ar putea fi odată simplă şi în zilele astea de fiecare zi. De ce bunăoară, acum, întorcându-te la hotel, n-ai găsi în cazier, lângă cheia odăii tale, plicul albastru de la bancă, anunţându-te că ţi-au sosit bani din ţară, banii pe care îi aştepţi de trei luni şi pentru care în gând ţi-ai creat din timp o fericire prevăzătoare?

— Nimic pentru mine, domnule Joubert?

— Ba da. Asta.

„Asta”: ultimul număr din *La semaine medicale* şi un prospect pentru o excursie colectivă în Egipt, de Paşti.

Suzanne este o femeie de o urâţenie amicală şi sinceră. Ştie cât este de urâtă şe acceptă fără dificultate situaţia. Are 33 de ani, a fost pe vremuri manichiuristă şi oarecum (fără să precizeze în ce împrejurări) profesoară de engleză. Acum trăieşte cu un negustor din provincie, care vine în fiecare miercuri la Paris, când doarme le ea.

„Grosul meu industriaş" – spune Suzanne despre el cu puţină ironie şi cu oarecare afecţie.

Camera ei – 26 – face faţă camerei 27, a lui Ştefan Valeriu. La început s-au salutat, din întâmplare. Pe urmă şi-au vorbit, tot din întâmplare.

— Ştii, când se întâmplă să n-ai bani, bate-mi în uşe. Mie, mi se întâmplă să am.

— De ce îmi spui asta?

— Pentru că te-am văzut de câteva ori stând acasă la ora prânzului. Semn rău.

Nu spune că nu. Semn rău: îl cunosc şi eu de mai de mult. Atunci îmi spun: prost e băiatul acesta. N-are ce să mănânce şi în loc să mi-o spună mie, ca un camarad de treabă, se închide în casă şi zice că e nenorocit.

— Eu nu zic asta.

— A, atunci e mai grav. N-ai nici atâta consolare. Oricum, dacă vrei, vino să mănânci la mine deseară.

— Da, dar acum, vezi, am bani.

— Tocmai bine. Asta înseamnă că poţi accepta. Fiindcă altfel te pomeneşti că ai avea remuşcări. Mândrie, nu-i aşa?, scrupule.

— Şi pe urmă mergem la cinematograf ?

— Da.

— Şi plătesc eu?

— Evident.

Cu acest debut puţin într-o ureche, au devenit excelenţi prieteni. El o „scoate" în oraş, uneori seara, când are chef de cinematograf şi e sătul de cărţi. Ea îi controlează din când în când interiorul, îi scutură o mobilă, îi pune ordine în dulap. O bună înţelegere perfectă. El îi povesteşte micile aventuri amoroase pe care le schimbă cam de două ori pe lună. Ea îi comunică în schimb conversaţiile de fiecare miercuri seara cu Bernard, „grosul industriaş”.

Suzanne are un singur defect. Îi plac ariile de operă. – Gounod mai ales – şi le ascultă cu lacrimi în ochi, singura împrejurare în care va fi plâns ea vreodată.

Uneori, când se întoarce din oraş cu o placă nouă, recent descoperită, ea îi bate în uşe şi oricât ar fi de ocupat, din mijlocul celei mai pasionate lecturi, trebuie să treacă în camera ei „*pour faire marcher le phono*”.

— Ei, nu. Spune că nu e frumos. Ai curajul sămi spui că nu e frumos.

— De ce, Suzanne? E admirabil.

La nuit est chaude et parfumée
Au fond du bois silencieux,
Au fond du bois silencieux...

*

„Au fond du bois silencieux”. În adâncul unei păduri tăcute... Cântecul Suzannei are dreptate. Trebuie să fie frumos acolo. Şi poate acolo primăvara e mai simplă, pălăria roasă se poate arunca la dracu, paltonul vechi se poate agăţa de un pom şi pe urmă eşti liber, nu te mai deprimă senzaţia asta de haine vechi, nu te mai simţi murdar, nu te mai ştii străin şi întârziat în anotimp.

Hotărât, sunt un dobitoc; uite-mă făcând poezie rurală la Paris, cu nu ştiu ce reminiscenţe din Sandu Aldea. Şi sunt încă o dată dobitoc, pentru că îmi dau seama de asta şi pentru că mă controlez şi pentru că nu-mi permit o clipă de prost gust. Singurul lucru robust şi sănătos în lumea asta: prostul gust.

Şi încă o dată Ştefan se gândeşte la vânzătoarea de artişouri din colţul străzii Blomet. E tânără şi frumoasă. Toată săptămâna, de dimineaţă de la 6, până noaptea târziu, munceşte sălbatic, absurd. Bărbatu-său, mecanic undeva într-o fabrică se scoală înaintea ei, se culcă după ea. Când au timp să facă dragoste, când au timp să-şi vorbească?

Dar, duminică dimineaţa, devreme, de sus din odaia lui, prin fereastră, îi vede coborând peste drum, amândoi în haine curate şi oprindu-se în faţa unei motociclete – desigur închiriată cu ziua – pe care încalecă. El solemn şi grav la ghidon, ea în spatele lui, vorbăreaţă şi alarmată. Nu s-a întrebat niciodată unde s-or fi ducând. La Noget-sur-Marne, poate. Sau la Robinson. Sau dincolo de Versailles. Undeva în „adâncul unei păduri tăcute", cum spune cântecul. Acolo unde se duc legiuni de perechi sentimentale, familişti sau amorezi, midinete şi vânzători de prăvălie şi de unde se întorc seara trudiţi şi luminaţi de o amintire ce trebuie să ţie încă 6 zile, şi pe urmă alte 6, şi altele, până la moarte. *Au fond du bois silencieux.*

*

— Eu ştiu ce îţi trebuie, spune Suzanne, surprinzându-l cu fruntea lipită de fereastră şi privind undeva dincolo de hornurile clădirii de peste drum. Eu știu ce îți trebuie. Hai cu noi.

— Unde?

— În lumea largă.

I-a pus pălăria strâmb pe cap, i-a aruncat paltonul pe umeri, l-a luat de mână și l-a tras după ea în jos, pe scări. În stradă e un automobil care îi așteaptă, cu o fată blondă, doi tineri și o avalanșă de pachete albe. Suzanne l-a îmbrâncit pe Ștefan în fund și a comandat pe urmă scurt unuia din cei doi băieți de la volan să pornească.

— Ștefan, te rog să taci. Explicațiile mai târziu. Recomandările mai târziu. Sau dacă vrei recomandări o să le facem imediat. Uite ea este Andrée Lair, 19 ani. Dactilografă la Credit Lyonnais. El, băiatul acesta brun și osos, este Maurice Vioux, băiat de familie și doctor în ceva, nu știu în ce. În ce ești doctor, Maurice? Și pe urmă, la stânga lui, Paul. Adineauri l-am cunoscut. Mașina este a lui Maurice. Benzina și uleiul ale mele: am luat pentru asta bani de la grosul meu industriaș care a plătit tot și nu a întrebat nimic. Unde mergem? A, vezi asta nu știu nici eu. Mergem undeva, afară, unde s-o nimeri.

— Suzanne vorbește repede, scurt, răstit, fără să respire, fără să aștepte răspuns, fără să permită observații. Ștefan Valeriu i se supune intimidat. Automobilul aleargă pe străzi necunoscute, cu viteză neregulamentară și zgomotul motorului acoperă totul, fluierul agentului de circulație, indignarea trecătorului care era gata-gata să fie călcat, replica Suzannei care țipa spre victima de pe trotuar, ca să fixeze responsabilitățile.

Casele se răresc, culorile se schimbă. Uite un loc viran, uite un copac rătăcit. De unde impresia asta de albastru deschis, care îi odihneşte ochii?

Cum zicea că o cheamă pe fata blondă de lângă el? Andrée Lair (Andrée Lair, Andrée Lair, Andrée Lair ... Aproape un vers). Andee Lair nu eşti frumoasă. E ceva spălăcit şi băieţesc în faţa ta de copil. Dar ai fruntea înaltă şi buzele subţiri. Pumnii îţi sunt mici şi bănuiesc că gleznele trebuie să-ţi fie delicate.

Iată, orizontul se lărgeşte. Nu se mai văd case deloc. Până şi firmele acestea de reclamă imense şi multicolore, care mărginesc şoseaua, au ceva vegetal în strălucirea lor de tablă violent vopsită. Nu e decât un câmp, ca oricare altul, simplu, plat, monoton, ca într-un abecedar, fără strălucire, cu linia orizontului săracă şi corectă, pierdută într-un violet grosolan de creion chimic. Dar iarbă, bulgări de pământ aspru, pete negre de arătură şi – nu ştii de unde – un miros de coajă de copac, prin care au pătruns ploi, iederă şi gândaci...

Suzanne vorbeşte mai departe cu acelaşi antren imperios de la plecare, Maurice îi dă replici expresive cu claxonul, Paul îşi drege încăpăţânat pipa, iar Andrée Lair cântă,

Je suis née dans l'faubourg Saint-Denis
Et j'suis restée une vraise gosse de Paris

Unde duce defilarea asta nesfârşită de castani, salcâmi şi platani? Unde Maurice? Unde Suzanne?

— Spre mare. Spre marea cea mare.

A trecut pe aici probabil cu o zi înainte, o echipă de pădurari. La distanţă de cinci platani, unul este retezat, tăiat de la rădăcină, trântit între ierburi, cu burta la soare. Dacă nu mi-ar fi ruşine le-aş spune să oprească. Aş coborî un moment şi m-aş trânti alături de el, să văd dacă nu cumva mă recunoaşte.

Andrée Lair s-a ridicat subit în picioare.

— Opriţi!

Maurice frânează scurt, zguduind tot automobilul. Un moment de panică aproape.

— Ce e Andrée? Ce s-a întâmplat? Spune. Spune.

— Nu. Nu e nimic. Mi s-a şters rujul de buze şi nu-mi găsesc oglinda.

Sare peste portieră şi cu toată seriozitatea ocoleşte botul maşinii, îngenunchind în faţa farului stâng. Îşi scoate din poşetă ustensilele şi se oglindeşte în geamul farului, lung, minuţios.

— Scandalos, urlă Maurice, scandalos. Uite pentru ce îmi strică fata asta nebună, maşina. Pentru că mi-ai stricat-o înţelegi, mi-ai stricat-o. Am frânat aşa de brusc, că trebuie să-i fi pleznit ceva. Uite, acum nu mai vrea să se urnească din loc. Ai să mi-o dregi, da, ai să mi-o dregi. Tu.

— Am să ţi-o dreg, răspunde fata cu simplicitate. Îşi suflecă liniştită mânecile, deschide capota, priveşte sumar motorul, ridică din umeri şi pe urmă, după o scurtă ezitare, trece decisă pe partea cealaltă şi, aruncându-se la pământ, fără nici un menajament pentru *trench coat*-ul ei alb, se strecoară sub aripa maşinii, ca să vadă ce anume s-a întâmplat.

Cât îi sunt de înalte picioarele, cât îi sunt de rotunzi şi delicaţi genunchii. Fluierul piciorului! Ce os muzical, nu numai prin graţia inventivă a termenului anatomic, cât prin linia sigură şi fragilă a picioarelor ăstora, pe care Andrée Lair le agita cu o locvacitate specială a lor, inimitabilă.

Nu, n-o să mai plecăm de aici. E târziu. Andrée nu se pricepe la nimic, Maurice nu ştie nici el mare lucru, pana pare destul de gravă ... Orizontul îşi strânge cercul ca un laţ. E peste tot un albastru larg, filtrat, cuminte, pe care nici patefonul Suzannei, pus în mişcare, nu-l tulbură. La urma urmelor, nu e rău deloc. O pădure aproape. Un pod, un fleac de apă.

Să ne ridicăm cortul şi să ne spunem că viaţa e frumoasă. Cine va dormi cu Suzanne? Cine cu Andrée Lair?

— Nimeni, decide Suzanne. Nimeni. Să nu complicăm. E mai bine aşa.

S-a înserat de-a binelea. Marea e numai la 4 kilometri de aici.

[CAMIL BALTAZAR] DE VORBĂ CU AUTORUL CĂRŢII CE APARE ÎN EDITURA „NAŢIONALA-CIORNEI” LA 25 FEBRUARIE

Femei este o carte de vacanţă. Am scris-o ca să mă odihnesc. Cu pauze mari, fără plan de lucru, nedisciplinat, contând mai mult pe gustul meu întâmplător de a povesti, decât pe hotărârea gravă de „a face o carte”.

Uite de ce astăzi, o zi înainte de apariţia volumului în librărie, foarte sincer vorbind, nu-ţi pot spune nimic, sau aproape nimic, despre ce este cartea asta. Pentru că nu ştiu. Crede-mă, o aştept cu o nerăbdare sau, dacă vrei, cu o indiferenţă de cititor.

Am s-o citesc în prima zi liberă şi atunci am să aflu şi eu, ca dumneata, sau ca dumnealui, cum este şi ce este.

Când anume am scris-o? Foarte greu de răspuns. Ţin minte doar că la sfârşitul lui 1929, plecând la Paris, duceam între hârtiile mele, o foaie pe care scrisesem exact trei rânduri (caut cele trei rânduri prime ale capitolului doi din carte) cu intenţia de a începe din ele, într-o zi, o nuvelă lungă, un roman sau, ştiu eu? o poveste de aventuri. Aşteptam pentru asta o zi bună, de libertate şi de lene. Între timp aveam alte lucruri mai serioase de făcut: să-mi pregătesc examenele, să umblu prin galeriile de tablouri, să scriu, în sfârşit, *Oraşul cu salcâmi*, roman care pe atunci mă interesa mult şi pe care astăzi l-am uitat undeva într-un sertar, terminat şi transcris la maşină.

Timp de un an nu m-am gândit la aceste *Femei* decât ca la un repaus făgăduit pentru mai târziu, ca la un fel de viligiatură sufletească, în care să te plimbi în voie, fără cravată, fără guler, în pantaloni şi cămaşă albă.

Odihna aceasta a venit lesne în primăvara lui 1931, după câteva luni sumbre din care m-a ajutat să ies cu bine numai faptul că am găsit pe podul Mirabeau carnetul ale cărui fragmente le cunoşti.

Am scris atunci o bună parte din cartea care apare mâine, am scris cu o bucurie pe care nu ştiam că o viaţă de scriitor o poate întâlni. Nu intră în asta nici un fel de apreciere critică. Nu ştiam şi nici nu mă interesa să ştiu dacă ce făceam atunci era bun. Ştiam doar că este eliberator, calm şi odihnitor ca o plimbare.

Pe urmă iar am uitat de carte, pentru ca să o regăsesc peste câteva luni, într-o vacanţă şi, mai târziu din nou, peste un an, în altă vacanţă.

E o carte pe care am scris-o numai în zile cu soare mult. Cum sunt superstiţios, mă gândesc că lumina asta de dimineaţă s-ar putea să nu se fi pierdut toată.

— Vorbeşti cu atâta aprindere de cartea asta, încât s-ar spune că e mai mult decât literatură. Biografie cumva.

— Da şi nu. Da, în sensul că nimic nu este pe de-a-ntregul inventat. În fiecare pasaj, în fiecare pagină, se află cel puţin un detaliu riguros exact, din ce mi s-a întâmplat sau din ce am văzut.

Pe de altă parte, nu e biografie, pentru că în ansamblu, în desfăşurarea faptelor, în deznodământul povestei a intrat o bună doză de invenţie şi joc.

M-am amuzat enorm să-mi plimb eroul, mai ales în ultima parte a cărţii, prin cele mai neprobabile aventuri şi să-i păstrez, în acelaşi timp, un aer cotidian şi firesc.

— Eroul? Titlul cărţii vorbeşte mai degrabă despre „eroine”...

— Desigur. Planul prim al cărţii este ocupat de cele şase femei ale căror istorii de iubire le povestesc. Dar ele se grupează toate în jurul lui Ştefan Valeriu – care le cunoaşte în timpuri şi împrejurări deosebite. Unitatea cărţii este făcută tocmai de acest Ştefan Valeriu, prezent în tot cuprinsul cărţii, în timp ce partenerele lui se succed şi se pierd dincolo de orizontul povestei, pe măsură ce intră şi ies din viaţa acestui erou unic.

Mi se par de altminteri comici termenii ăştia „erou" şi „eroină" şi dacă d-ta i-ai fi cunoscut pe oamenii cărţii mele ai fi ştiut cât de prost li se potrivesc cuvintele teatrale.

— Dacă i-aş fi cunoscut? aşadar puteam să-i cunosc... Aşadar există realmente în viaţă !

— Nu toţi şi nu în chiar forma pe care au luat-o în carte. Dar sunt unele momente adevărate, peisaje sau oameni, pentru care aş fi putut publica fotografii, cum ai văzut că a făcut Roger Martin du Gard pentru ultimul său roman. Procedeul mi se pare facil şi factice. Detaliile acestea sunt, tehnic vorbind, foarte preţioase, dar cred că scriitorul ar trebui să le păstreze în misterele laboratorului său.

— Ceea ce nu te-a împiedicat să publici în toamna trecută, într-o revistă, jurnalul de lucru al romanului d-tale *Oraşul cu salcâmi.*

— Nu, desigur. Dar am publicat acel jurnal, care era mai mult un carnet de şantier, nu pentru uzul cititorilor, ci pentru al confraţilor. Şi m-am bucurat aflând că au fost unii pe care acele acte de meşteşugar i-a interesat. Şi zilele trecute, întâlnindu-l pe d. Rebreanu într-un tren, care ne ducea pe amândoi spre Dunăre, am fost bucuros să aflu că jurnalul acela îl preocupase tocmai sub unghiul ăsta de vedere, al tehnicii romanului.

— *Oraşul cu salcâmi* are să mai apară?

— Nu cred. Nu-mi place să scriu asupra unor lucruri atât de vechi. Cercetări şi ştergeri şi revizuiri –

iată o treabă prea complicată pentru un lucru care nu este, la urma urmelor, decât în literatură.

— Denigrezi şi d-ta literatura?

— Nu, Doamne fereşte. Rămâne una din cele mai bune bucurii. Ceea ce este însă dezolant este viaţa literară şi din ea, vezi, sunt decis să evadez cu orice preţ.

Este prea comodă şi prea complicată în acelaşi timp. Şi îţi oferă cel mai strâmt, cel mai limitat orizont de existenţă din câte un om muncitor poate să cunoască. Sunt convins că un miner, un soldat, un mecanic de locomotivă are o viziune a vieţii mult mai complicată şi mai acută decât a scriitorului, care îşi duce viaţa între câţiva confraţi, câteva cărţi, câteva opinii, câţiva actori şi câţiva pictori.

Personal, pot spune fără teamă că am învăţat mult mai mult din prima noapte de gardă, pe care am făcut-o ca soldat, afară, la Cotroceni, pe o noapte cumplită de ianuarie, decât din toate discuţiile literare la un loc.

— Şi totuşi, cu asemenea plictiseală de literatură d-ta ai renumele unui critic bătăios şi pătimaş.

— Se poate. Nu ştiu bine. Dacă cumva e adevărat, trebuie să fie pentru că îmi place să iau în serios propria mea muncă şi, de vreme ce am acceptat să lucrez cu valori atât de îndoielnice ca cele de artă şi literatură, ţiu să nu trişez cu ele – dându-mi seama de deşertăciunea lor – să pun totuşi, în faptul de a le cunoaşte, curiozitatea şi buna credinţă. Deasupra tuturor acestora rămâne însă conştiinţa importanţei lor cu totul secundare. Aştept să fac altceva, cu totul altceva de aici încolo.

— Ce?

— Nu știu încă. Poate mă fac pădurar în Malaezia. Poate avocat la București. Poate barcagiu pe Dunăre. Multe altele – în sfârșit – dar mai ales, mai ales, nu scriitor.

— Nu crezi că momentul e prost ales pentru o asemenea declarație, astăzi în preziua apariției cărții d-tale?

Îți repet că apariția *Femeilor* este un ceas de odihnă, nu un început sau o continuare de carieră.

Am scris cartea cum aș fi vâslit sau cum aș fi alergat pe o plajă: pentru exclusiva mea bucurie. Aș fi fericit să-l pot antrena pe cetitorul meu în această bună voie. Vezi, am așteptări cu desăvârșire simple.

— Dar ai mai scris până astăzi și ai să mai scrii. Ai publicat și desigur ai să mai publici.

— O singură carte pe care poate am s-o tipăresc în toamna viitoare – și gata. Nu am vorbit până astăzi despre ea nimănui, decât lui Nae Ionescu, profesorul meu, care îi va scrie prefața, pentru că va fi o carte furtunoasă și iritantă, care va avea nevoie de cuvântul său calm. Cartea este pe trei sferturi scrisă. O voi încheia probabil în vară, dacă voi fi liber. Mai mult, sunt hotărât să nu-ți spun d-tale și nici nimănui, până la apariție. Ai să vezi. Pe urmă sunt decis să termin cu tiparul.

— Cu jurământ?

Să ne înțelegem. S-ar putea să-mi vie într-o zi pofta de a scrie. Pentru a-mi lămuri o problemă sau pentru a-mi povesti o întâmplare. N-am să fug de această voluptate, pe care o știu subtilă. Dar asta nu constituie o activitate sistematică de scriitor și, mai ales, nu constituie o carieră.

De aceea te previu că nu vei avea dreptul să-mi reproşezi inconsecvenţa, în ziua eventuală în care mi-ai vedea în librărie o nouă carte. Ea va fi scrisă cu acelaşi gust de libertate şi joc cu care au fost scrise aceste *Femei.* Sau nu va fi scrisă deloc. Căci n-am ambiţia de a fi în literatură un birocrat cu ore fixe şi planuri săptămânale. Scriu pentru plăcerea mea şi puţin pentru a „lectorului benevol" (cum spunea graţios Stendhal). Cu acest singur gând îmi voi privi mâine cartea în vitrină.

[MATEI ALEXANDRESCU] O ORĂ CU D. MIHAIL SEBASTIAN

— Domnule Sebastian, cititorii „Faclei" îţi cer câteva [date] despre romanul d-tale recent, *Femei*, editat de „Naţionala". Ce le pot spune?

— Mi se pare curios să-ţi vorbesc despre o carte care, din ziua apariţiei, a încetat să mai fie a mea. Am uitat-o. Am impresia că e un volum pe care l-am citit mai demult, ca pe atâtea altele – şi gata.

— Când l-aţi scris?

— Când l-am scris? În decembrie 1929 la Bucureşti, în februarie 1931 la Paris, în august 1932 la Breaza şi în ianuarie 1933 la Bucureşti. Şi pe urmă... în restul timpului.

Am scris din lene, din nevoie de odihnă, din curiozitate (voiam să ştiu ce o să se întâmple până la urmă cu oamenii mei). Mai ales n-am scris ca să fac o carte. Proiectele mele literare în acel timp erau cu totul altele – şi numai întâmplarea a decis să las în manuscris alte lucruri şi să le tipăresc pe astea.

— Despre viaţa „adevărată" a femeilor din romanul dvs.?

— E greu de spus dacă au existat într-adevăr şi cât au existat femeile cărţii. Sunt anumite elemente de biografie şi altele de imaginaţie, dar într-un aliaj atât de variat, încât nu cred că pot spune despre vreo pagină anumită, că este complet reală, sau complet inventată.

Pe primele trei – Marthe, Renée şi Odette – le-am cunoscut într-adevăr, dar nu chiar aşa cum le cunoaşte Ştefan Valeriu (de care declar ritos că mă desolidarizez). Sunt multe lucruri exacte în istoria lor, dar nenumărate altele schimbate sau numai dorite. În genere, chiar când am păstrat un fapt riguros exact, i-am dat altă semnificaţie, alt înţeles psihologic – aşa că până la urmă a ieşit cu totul altceva, decât a fost. Dacă le-am trimite cartea, bănuiesc că nu s-ar recunoaşte.

Emilia n-a existat. Nici Arabela, nici Maria. Dar sunt în povestea lor o mulţime de detalii precise – fapte, replici, gesturi – pe care le-am văzut în felurite situaţii şi din care, prin nu ştiu ce complicată cristalizare, au rezultat istoriile acestea inventate. Pentru Maria am cunoscut cel puţin trei titulare. Nu era, la drept vorbind, nici una din ele, dar poate că era o imagine naivă a tuturor trei la un loc.

Această plimbare între viaţă şi imaginaţie, această colaborare a visului şi a faptului real, mi se pare cea mai frumoasă voluptate a scrisului. Dacă nu aş avea surprize în timp ce scriu, dacă eroii mei nu şi-ar păstra libertatea de a face ce vor ei, chiar împotriva mea şi împotriva imitărilor mele, n-aş mai scrie.

— Ce primire v-a făcut critica? În ce măsură v-au folosit unde aprecieri critice? Pentru dumneata, tânăr romancier, care crezi că e rostul criticii?

— Un romancier nu cred să aştepte de la criticii săi o sentinţă şi nici o judecată de valoare. Am impresia că elogiul sau obiecţia sunt deopotrivă de utile sau de inutile.

Nu m-a interesat în tot ce s-a scris despre *Femei* opiniile despre mine, despre valoarea literaturii mele, despre scrisul meu... Dar m-a pasionat tot ce s-a spus despre oamenii acestei cărţi. M-a interesat să ştiu ce reacţiuni deşteaptă aceşti oameni în inteligenţa şi imaginaţia altora, ce detalii din existenţa lor îi interesează mai mult, ce moment îi surprinde, ce fapt îi reţine.

Vezi, mie îmi place să lâncezesc şi să vorbesc de bine. Oamenii nu-mi sunt indiferenţi şi una din cele mai bune plăceri este să-mi confrunt impresiile şi sentimentele mele despre un eveniment sau despre un ins cu impresiile şi sentimentele celorlalţi. Din potrivirea sau contradicţia lor iese o întreagă comedie socială, care rămâne cel mai bun spectacol în viaţa asta. Am căutat în criticile scrise despre *Femei* tocmai această schimbătoare perspectivă, de care îţi vorbesc, şi m-a interesat să ştiu ce devin, în lumina atâtor gesturi şi mentalităţi deosebite, eroii mei. O vedeam pe Odette sau pe Maria sau pe Arabella fiind pentru fiecare comentator altceva şi asta mă îndepărta de ele, mi le făcea străine şi mi le făcea inedite. Este o mare plăcere, te asigur, să vezi atâtea umbre desprinse din tine şi trăindu-şi, între focurile criticilor şi cititorilor tăi, o viaţă ce se amplifică şi se schimbă cu fiecare.

Această plăcere depăşeşte cu mult măgulirea de a fi lăudat sau dezagrementul de a fi „înjurat" şi – oricât de ipocrită pare o asemenea mărturisire – aş vrea să mă crezi că bucuria cea mai mare mi-au făcut-o cei doi-trei cronicari care au scris cu violenţă împotriva cărţii. „A nu înţelege" este totuşi un fel de a înţelege, un *alt* fel de a înţelege.

Toate cronicile m-au interesat şi tuturor le-am fost recunoscător pentru jocul divers de lumini proiectate asupra cărţii. Cât de juste au fost, cât de excesive, cine a avut dreptate, cine n-a avut – ce ştiu eu?

Îi rămân îndatorat d-lui Perpessicius de a fi schiţat anumite puncte de legătură între Ştefan Valeriu şi eroul anterior al *Fragmentelor dintr-un carnet găsit*. Mărturisesc că nu le bănuiam şi că numai articolul său mi le-a revelat. De asemeni m-a încântat strategia stendhaliană, pe care tot el a schiţat-o în cadrul cărţii – făcându-mă să văd multe lucruri, pe care – scriindu-le – nu le-am văzut.

Mă întrebi de rostul criticii pentru un romancier? Ei bine, cred că acesta este: să-l ajute a-şi înţelege proprii săi eroi, din puncte de vedere străine lui.

— Pentru că cititorii noştri te urmăresc şi sincer te preţuiesc şi pentru activitatea d-tale critică, ne-ar interesa o autodefinire.

— Iartă-mă, spre a-ţi răspunde d-tale despre „critica mea" voi cita o frază dintr-un articol al meu, vechi de câţiva ani.

„Simţul critic este facultatea de a surprinde şi a exprima incompatibilităţile dintre lucruri".

Cred că gândul acesta justifică şi comandă întreaga mea activitate critică, atâta câtă este şi cum este. Dacă am scris vehement despre cărţi şi scriitori, dacă am fost categoric în judecăţile, şi poate în erorile mele, dacă m-am luptat violent cu anumite glorii, pe care le cred false şi dacă am apărat cu intoleranţă altele, pe care le cred autentice, nu a fost nici din spirit de frondă, nici din gust de polemică, ci pur şi simplu pentru că am socotit că e preferabil să subliniez excesiv un adevăr, decât să las să subziste o confuzie. Nu există confuzii inocente. Toate sunt corupătoare.

Că de aici s-a înţeles că sunt un „critic pătimaş" – nimic mai natural şi mai just. Dacă nu aş face cu pasiune critică, nu aş face-o deloc. Numai pasiunea intelectuală îndreptăţeşte un critic. Tot restul e discutativ.

Aş fi bucuros să pot scrie o carte mare de critică. Mă gândesc la un studiu complet al romanului românesc. Dar nu l-aş scrie decât comandat de un editor. Altminteri nu am timp, iar în toamnă mă aşteaptă nenumărate alte treburi şi munci neliterare...

[CAMIL BALTAZAR] DE VORBĂ CU MIHAIL SEBASTIAN

Mi-e foarte greu să-ţi vorbesc despre noua mea carte. Când am scris-o? De ce am scris-o – iată întrebări care merg departe, dincolo de confidenţele literare, la care cetitorii d-tale ar avea dreptul şi care i-ar putea eventual interesa.

De două mii de ani este şi nu roman, dar este mai ales altceva, un lucru atât de intim, încât astăzi la apariția cărții mă întreb cu spaimă dacă n-am trădat prea multe lucruri, dintr-o experiență pe care mă mândream multă vreme s-o ascund sub un surâs.

Știam că voi scrie într-o zi această carte. Într-un fel a fost poate unica mea rațiune de „a mă face scriitor” (lucru pe care nu l-am dorit și pe care nici azi nu-l doresc). Aveam de spus anumite lucruri care mă sufocaseră în cele mai vechi amintiri ale mele din copilărie și adolescență. Credeam că spunându-le mă voi simți mai liber. Iată le-am spus.

— *Mă surprinzi și nu cred că sunt singurul surprins. D-ta ești un scriitor care te-ai interesat mereu de probleme de cultură sau politică românească. Iată-te deodată evreu – și încă evreu pasionat.*

— Nu. Nu te poți converti la o tragedie. Nu e o convertire și nici măcar o întoarcere nu e. Am rămas mereu evreu, fără echivoc. Dar am crezut și cred că e posibil, evreu fiind, să iubești cultura românească și să creezi în cadrul ei. Această convingere nu mergea însă până la idilă, căci am știut totdeauna că existența mea nu trebuie plătită cu suferință. Am plătit deci și voi mai plăti. Între timp însă, fără revoltă și fără iluzii, mi-am spus că ciudata mea situație (ca să nu spun „dramă”, cuvânt ce te-ar putea speria) merită să fie privită cu luciditate și, pe cât posibil, înțeleasă. E ceea ce am încercat să fac în *De două mii de ani*.

— *De ce acest titlu curios?*

— Nu mi se pare curios. Mai degrabă explicit. *De două mii de ani* pentru că în 2000 de ani drama iudaică a fost și a rămas aceeași. Eu nu cred în cauze locale și specifice ale antisemitismului. Întâi e antisemitismul – pasiune ireductibilă – şi pe urmă se inventează cauzele – focul este etern. Poate cam monoton, dar foarte eficace.

— *E o carte de luptă romanul dumitale? Şi mai ales este un roman sau un pamflet?*

— Nu. În nici un caz o carte de luptă. Poate una de renunţări. Şi în niciun caz un pamflet. Vezi, greşesc vorbindu-ţi de „tema" ei. Ai putea crede că am scris o carte cu teză, cu revendicări, cu proteste.

Nu ştiu dacă anumite erori de construcţie ale cărţii, pe care le văd foarte bine, nu vor ascunde, din nefericire, linia ei directoare. Sper că nu. În orice caz, pentru că mă întrebi îţi voi răspunde şi pentru d-ta şi pentru cetitorii d-tale.

Romanul acesta are trei momente esenţiale: 1923, 1929, 1933. Primul moment este al marilor scandaluri universitare, când eroul cărţii („un evreu neprevenit" cum spunea în prefaţă Nae Ionescu) descinzând în Bucureşti este dintr-o dată readus la conştiinţa sa de evreu, tocmai de persecuţiile la care este supus. Această primă parte, exact până la pagina 141 a volumului, ete un lung *examen iudaic de conştiinţă*, şi formează oarecum momentul interior al cărţii. Al doilea moment al romanului se depărtează voit de atmosfera primului. Intervin aici cu totul alte personagii şi preocupări. Suntem prin 1929. Antisemitismul este în descreştere, scandaluri nu mai sunt, liniştea pare reală. Eroul meu trece printr-o epocă de indiferenţă faţă de iudaism. El are credinţa că se află ancorat, şi încă foarte bine ancorat în viaţa şi în cultura românească. În această de a doua parte, până pe la pagina 280, carte nu mai are de aceea nimic iudaic, ceea ce îl va deruta probabil pe cetitor care îl va bănui pe autor de a-și fi pierdut busola. Adevărul e că această absență de preocupări evreiești în miezul cărții (contrastând cu titlul) a fost voită și a urmat o logică interioară, pentru mine limpede. Amoruri, discuții, fapte, oameni, portrete, tot ce se află în această parte, a fost acumulat anume pentru a marca distanța între două momente opuse. A treia parte a romanului este însă o întoarcere la punctul de plecare. Liniștea din 1929 a fost superficială. Acum în 1933, în plină criză economică, antisemitismul își recapătă vechile lui drepturi sub varianta unei mișcări revoluționare, confuză, dar mai ales păcălită de obiectivele ei, care sunt mereu aceleași: moarte jidanilor! Eroul meu înțelege încă o dată, dar acum pentru totdeauna, că destinul lui nu poate fi amăgit, ci că trebuie trăit până la urmă, cu resemnare. Poate și cu puțină ironie. Tot ce îi rămâne de făcut este să lucreze pentru lumina lui și să nu-și facă altminteri nici o iluzie despre nimeni și despre nimic.

Îmi pare rău că m-ai obligat să-mi rezum cartea și-mi pare mai rău că am rezumat-o atât de schematic. Bănuiești însă că toate acestea nu sunt nici atât de abstracte, nici atât de „principiale” – dacă-mi îngădui cuvântul. Cred dimpotrivă că sunt oameni în *De două mii de ani*, fapte și oameni.

— *Cei care au cetit romanul, cred să fi recunoscut acolo oarecari modele din viață. Are într-adevăr cheie cartea dumitale? Și dacă o are, nu vrei să ne-o comunici și nouă?*

— Nu, nu are nici o cheie. Cel puțin eu n-o cunosc. E o adevărată manie această pasiune deductivă de a căuta în orice roman care apare numele eroilor reali. Când a apărut *Întoarcerea din rai* a lui Mircea Eliade au fost oameni serioşi care să-şi piardă zile şi nopţi pentru a „identifica" nu ştiu ce personagii. Amuzamentul ăsta mi se pare copilăros şi plin de păcăleli. Nu afli niciodată nimic pentru că n-ai ce afla. În orice caz, cartea mea nu ascunde asemenea secrete. Sunt probleme şi conflicte ce s-au dezbătut public la noi, ceea ce va sugera poate oarecari asemănări cetitorului inventiv – dar asta e tot.

— *E totuşi fatal ca într-o carte de strictă actualitate cum este a d-tale să se afle oarecari elemente de cronică adevărată.*

— Dar te înşeli, romanul acesta este poate de interes actual, dar în nici un caz nu e ceea ce se cheamă o „carte de actualitate". N-am scris-o acuma şi, mai ales, n-am scris-o sub presiunea evenimentelor de acum. E un vechi, un foarte vechi proiect al meu. M-am gândit de mult, din liceu, poate mai de mult chiar, la o asemenea carte în care să spun tot ... Romanul l-am început la Paris în 1931 deci, după cum vezi, într-un moment în care antisemitismul era numai o aproape inofensivă prostie, nu o „forţă revoluţionară" cum este astăzi.

Întorcându-mă în iulie, acel an, în ţară, primul lucru pe care i l-am spus profesorului meu Nae Ionescu a fost acesta: „scriu o carte evreiască". M-a îndemnat bucuros s-o scriu şi s-o termin.

— *Tot de atunci datează proiectul prefeţei cu care apare* De două mii de ani?

— Desigur. I-am cerut profesorului o prefaţă în 1931 şi acum în 1934, când mi-a fost gata cartea, mi-a dat-o. Ceream o prefaţă nu numai profesorului meu, lângă care am învăţat să gândesc, dar o ceream şi bunului cunoscător de probleme iudaice, Nae Ionescu, autor al câtorva tulburătoare studii asupra iudaismului, apărute de mult, prin 1926, în „Cuvântul”. Eu nu le-am uitat, cum n-am uitat nici îndurerata *Duminecă*, pe care tot el a scris-o în iarna lui 1927, după Oradea Mare. Bunii mei evrei şi bunii mei antisemiţi au memoria scurtă.

— *Prefaţa luminează oare semnificaţia cărţii dumitale?*

— Nu ştiu. N-am căderea să o judec. E şi acolo un punct de vedere teologic în lumina căruia nu mă recunosc. Întrebările mele sunt altele, dar dacă nici profesorul meu Nae Ionescu nu le-a răspuns, e probabil că nu le va răspunde nimeni. E un destin într-asta şi nu o carte să fi scris, dar cinci, dar cincizeci, tot acolo aş ajunge. Fiecare dintre noi rămânem baricadaţi în ceea ce am apucat să fim şi dincolo de asta, totul este zadarnic.

— *Atunci? Nici o soluţie, nici un îndreptar? Cartea d-tale nu-i propune cetitorului care a trăit o dramă identică nici un mijloc, nici un sfat de salvare?*

— Nu. Nu am soluţii de dat. Fiecare îşi rezolvă sau nu-şi rezolvă pentru sine propriile sale răfuieli. Aş fi fericit să ştiu că un om, un singur om a găsit o consolare cetindu-mă, că unuia singur i-am ajutat să-şi lămurească drama, dar nu cred că voi avea această bucurie. Cartea mea a fost scrisă pentru dezlegarea câtorva tristeţi, dar ea însăşi astăzi nu e decât o tristeţe mai mult.

NOTE ȘI COMENTARII

1933

DUNIKOVSKI, UN SIMBOL

„Cuvântul”, IX, nr. 2764, 2 ianuarie 1933, p.1.

LITERATURA ÎN 1932

„Cuvântul”, IX, nr. 2764, 2 ianuarie 1933, p.3.

PENTRU POPOR

„Cuvântul”, IX, nr. 2765, 4 ianuarie 1933, p.1, semnat *m. sb.*

8344 DE LEŞINURI

„Cuvântul”, IX, nr. 2766, 5 ianuarie 1933, p.1, semnat *m. sb.*

O GENERAŢIE ÎNCĂ TÂNĂRĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 2767, 6 ianuarie 1933, p.1.

„Discuţia” asupra generaţiei tinere a început în mai 1928, cu opiniile schimbate de Ion Petrovici şi Nae Ionescu. În *Ce gândeşte tinerimea* („Cuvântul”, 4 mai 1928), replică la observaţiile lui Ion Petrovici despre „tinerimea românească” din articolul–studiu publicat în „Revue des sciences politiques”, Nae Ionescu a spus ceea ce Sebastian consideră a fi fost „cele mai juste lucruri despre această *generaţie tânără*”: „Încheierile d-lui

Petrovici sunt mai degrabă sumbre [...] Tinerimea noastră e superficială. Antisemită, imorală, strâmt utilitaristă, scăpată de sub disciplina autorităţii. În schimb, independentă şi curajoasă [...] Iată, de pildă, un singur element de orientare, din multele – scrisul nouei generaţii: cercetaţi, vă rog, ideile şi structura scrisului lui Vasile Băncilă, Mircea Eliade, Sorin Pavel, Ştefan George, Mihail Sebastian, Petre Marcu-Balş – *et j'en passe des meilleurs*! – nu desprinde din această activitate linii caracteristice, altele decât cele indicate de d. Petrovici? ... Antisemitism? Impresia noastră e mai degrabă că structura accentuat contemplativ-mistică a acestei generaţii duce la o altă înţelegere a popoarelor – şi anume pe latura sufletească, nu politică – decât cea preconizată de d. Cuza. [...] Utilitarism strâmt! Statistic vorbind, poate! Dar a fost vreodată altfel? Ideologic, tinerimea de după război se îndepărtează hotărât de pozitivism, o viaţă spirituală mai adâncă şi o interpretare spiritualistă a existenţei sunt linii caracteristice care nu scapă nimănui. D. Petrovici e impresionat de mişcările antisemite. Neglijează a lua în considerare mişcarea creştină a tinerilor – mult mai adâncă şi mai semnificativă decât agitaţiile politice de nuanţă antisemit-patriotică în care se complac elementele superficiale ale studenţimii noastre de azi.

Nu. Sub foarte multe raporturi, generaţia de azi se dezvoltă, moral, sub o stea mai îngădsuitoare decât generaţia noastră. O generaţie curioasă, deschisă bucuriilor spiritului şi totuşi tristă. Din această plămadă s-au ridicat întotdeauna marii creatori spirituali.

Sunt, de bună seamă, şi umbre. Se poate spune că tinerimea noastră de astăzi e lipsită de disciplina cercetării. Există o mentalitate *essai*-istă, primejdioasă pentru preciziunea cugetării şi pentru disciplina morală. Ceea ce ameninţă ca un fel de «Schwarmerei» moleşitoare, cari nu făgăduieşte nimic bun.

Aici trebuie să intervină însă conducătorii. Conducătorii cari nu urmează a da tinerilor idei, ci metode."

La 9 mai şi la 11 octombrie 1928, Nae Ionescu a revenit la problemele „generaţiei" în două articole cu acelaşi titlu, *Între generaţii:* "Ce va fi mai târziu vom vedea. Personal cred că generaţia nouă e mai bună decât noi. Va produce, în orice caz, mai mult decât noi. E generaţia care va formula." („Cuvântul", IV, 1247, 11 octombrie 1928, p.1)

La dezbaterile şi polemicile care au urmat în marginea *Itinerarului spiritual* a lui Mircea Eliade, publicat în „Cuvântul" (6 septembrie – 16 noiembrie 1927), şi a *Manifestului „Crinului Alb"*, lansat de Petre Marcu Balş, Sorin Pavel şi Ion Nistor în paginile revistei „Gândirea" (nr. 8-9, august-septembrie 1928), au luat parte: Mircea Eliade (*Sensul „Itineralului Spiritual"*, „Viaţa literară", III, 87, 9 iunie 1928, p.1-2; *Confesiuni şi semnificaţii*, „Cuvântul", IV, 1242, 6 octombrie 1928, p.1-2; *Spritualitate şi ortodoxie*, „Viaţa literară", III, 93, 10 noiembrie 1928, p.1-2); Şerban Cioculescu (*Un „itinerariu spiritual"*, „Viaţa literară", 26 mai 1928; *Între spiritualitate şi ortodoxie*, „Viaţa literară", III, 94, 17 noiembrie 1928, p. 1-2); Mihail Polihroniade (*În jurul unui manifest*, „Cuvântul", IV, 1243, 7 octombrie 1928, p.1; *Răspuns unui „fiu al soarelui"*, „Universul literar", XLIV, nr. 44, 28 octombrie 1928, p. 709; *Între mici şi mari. Dl. Nichifor Crainic apără „Crinul alb" de feştelirile care tind să-l scoată negru*, „Vremea", nr.39, 15 noiembrie 1928), Camil Petrescu (*Generaţia de azi*, „Universul literar", XLIV, nr. 24, 26 iunie 1928; *Un frazeolog frenetic şi mistic*, „Universul literar", XLIV, nr. 27, 1 iulie 1928, p. 437-438; *Noi exerciţii de logică*, „Universul literar", 15 iulie 1928, p. 468-470), Mihail Ralea (*Rasputinism*, „Viaţa românească", XX, 121, decembrie 1928, p. 339-340), Nae Ionescu (*Între generaţii*, „Cuvântul", IV, 9 mai 1928; *Între generaţii*, „Cuvântul IV, 11 octombrie 1928); Petru Comarnescu (*Actualităţi*, „Tiparniţa literară”, I, octombrie 1928, p. 2), G. Călinescu (*Generaţia bombastică*, „Viaţa literară”, III, 91, 27 octombrie 1928, p. 1-2; *„Crinul alb” şi „laurul negru”*, Viaţa literară”, III, 92, 3 noiembrie 1928, p. 1-2), N. Iorga, C. Rădulescu-Motru, Octavian Goga, E. Lovinescu, Lucian Blaga, Nichifor Crainic, Radu Dragnea, Şerban Cioculescu, Sandu Tudor, Ionel Jianu, Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Mihail Polihroniade, Vasile Băncilă (ancheta *Noua spiritualitate*, „Tiparniţa literară” I, nr. 2, 30 noiembrie 1928, şi nr. 3, 1 ianuarie 1929), C. Noica (*Notaţii*, „Vremea” an II, nr. 66, 6 iunie 1929, p. 2).

Mihail Sebastian a intervenit în discuţia despre generaţii cu articolele: *Între tineri şi bătrâni* („Cuvântul”, 5 iunie 1928), *Consideraţii preliminare la o discuţie* („Cuvântul”, 15 iulie 1928), Polemica noastră („Cuvântul”, 28 octombrie 1928) şi *Noua spiritualitate* („Tiparniţa literară”, I, nr. 2, 30 noiembrie 1928).

La sfârşitul anului 1932, „Vremea” a dedicat tinerei generaţii, numărul de Crăciun (an V, nr. 268). Tinerii care şi-au exprimat opinia sunt: Mircea Eliade, Pompiliu Constantinescu, Petru Comarnescu, G. Brătianu. Dintre răspunsurile înaintaşilor (Nae Ionescu, E. Lovinescu, Felix Aderca, Pamfil Şeicaru, Stelian Popescu), cel al lui Stelian Popescu, directorul ziarului „Universul” l-a indignat pe Mihail Sebastian: „Prea puţini mai sunt în această generaţie cari să vrea să admită – ceea ce era un bun câştigat generaţiei trecute – că progresul, că perfecţiunea nu se obţin prin salturi şi că firea omenească este mai conservatoare decât orice materie. Credinţa mea este că această generaţie se află pe un drum greşit şi că dacă experienţa de până acum nu este destulă pentru a face să-şi deschidă ochii, ea este destinată să treacă prin încercări din ce în ce mai grele [...] Realizările acestei generaţii în domeniul binelui necesar nu se văd pe nicăieri [...] Concepţiile generaţiei de azi nu ţin seama de realitate, care trebuie să fie pârghia oricărei încercări omeneşti în domeniul progresului”.

Articolul lui Mihail Polihroniade, *Generaţia tânără şi ritmul mondial*, a apărut în „Azi”, II, nr. 1, 1933.

POVEŞTI CU BRĂILA

Conferinţă radiofonică, transmisă la 7 ianuarie 1933. Manuscrisul (12 file mss.) se află în arhiva S.S.R., dosar nr. 6, 1933.

Publicată de Victor Crăciun în volumul *Articole vorbite*, Cartea Românească, 1974.

Republicată în Mihail Sebastian *Jurnal de epocă*. Ediţie îngrijită de Cornelia Ştefănescu. Academia Română, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu”, 2002, p. 586-590, în „Observator cultural”, VII, 135, 10 octombrie 2007, Supliment, p. III şi, fragmentar, în volumul lui Geo Şerban, *Dimensiunea Sebastian*, Editura Hasefer, 2013, p. 215, cu titlul *Dintr-un colţ european*.

„GAZETA CIUCULUI”

„Cuvântul”, IX, nr. 2769, 9 ianuarie 1933, p.1,semnat *m. sb.*

Mihail Sebastian a publicat „apelul” primit de la Gheorghieni şi a semnalat dificultăţile prin care trece „Gazeta Ciucului” în articolul *Se caută un român* („Cuvântul”, V, nr. 1507, 3 iulie 1929, p.1). Ziarul („opt pagini, frumos tipărite”), la care se referă autorul foiletonului este, desigur, nr. 97 din 1 ianuarie 1933 al „Gazetei Ciucului”, unde a fost reprodus articolul din 1929 al lui Mihail Sebastian.

D. PĂSĂRICĂ ŞI ARTA ROMÂNĂ

„Cuvântul", IX, nr. 2771, 11 ianuarie 1933, p.1, semnat *m. sb.*

Reprodus în volumul Mihail Sebastian. *Opere.* Ediţie Îngrijită de Vicu Mândra. Editura pentru literatură, 1962, p. 338-329

ÎN SPANIA...

„Cuvântul", IX, nr. 2773, 13 ianuarie 1933, p.1, semnat *m. sb.*

În 1933, an de mari tensiuni politice, sociale şi economice, comentariul de politică externă este frecvent în publicistica lui Mihail Sebastian.

Asemenea altor reprezentanţi ai generaţiei, Sebastian „a fost cuprins de starea «revoluţionară» a epocii şi a locului" observă Marta Petreu în: *Diavolul şi ucenicul său. Nae Ionescu – Mihail Sebastian* (Polirom, 2009, p.97); „a fost un antihitlerist ingenios; a simpatizat fascismul mussolinian şi pe revoluţionarii spanioli (fie ei de stânga, ca Francesc Macià, sau de dreapta, ca Franco); a fost un antieuropean rece şi, complementar, un înflăcărat adept organicist al autarhiei României".

În Spania deschide suita comentariilor asupra revoluţiei din Spania. Următoarele sunt: *Criză de guvern în Spania* („Cuvântul", 8 octombrie 1933), *Alegeri în Spania* („Cuvântul, 24 noiembrie 1933), *Macià* („Cuvântul", 30 decembrie 1933), *Buletin extern. Alegerile din Spania* („Index, 20 februarie 1936).

MEDITAŢIE DE IARNĂ

„Cuvântul", IX, nr. 2774, 14 ianuarie 1933, p.1.

Adevărată pagină de proză în care Mihail Sebastian a inserat o amintire a iernilor copilăriei – imaginea cutermurătoare a carelor cu boi ducând „stivele ... de trupuri îngheţate" ale soldaţilor turci – scenă care a fost imortalizată în prima pagină a romanului *De două mii de ani*. (*Opere* I, 2011, p. 209).

RADU BOUREANU: *ZBOR ALB*.
ILARIE VORONCA: *PETRE SCHLEMIHL*.

„România literară, II, nr. 48, 14 ianuarie 1933, p. 3.

Textele au apărut separat la rubrica „Cronica literară"

Volumul lui Radu Boureanu a apărut în „Colecţia Azi"

Cele două cronici au fost reproduse în Mihail Sebastian. *Eseuri, cronici, memorial*. Ediţie îngrijită de Cornelia Ştefănescu. Minerva, 1972, p. 350-355 şi p. 231-235 şi în Mihail Sebastian *Jurnal de epocă*, ed. cit., p. 196-199.

Într-o *Notă* finală, Mihail Sebastian explică lipsa „Cronicii literare" în câteva din numerele anterioare ale „României literare". O reproducem aici:

Notă. Cauze în afară de voinţa subscrisului au făcut ca această cronică literară să apară în ultima vreme neregulat şi cu întârzieri mari. Voi încerca pe viitor să ţiu registrul acesta critic la zi. Cărţile primite până azi vor fi cercetate treptat, până la lichidarea tuturor „restanţelor". Cer iertare autorilor care au avut amabilitatea să-şi trimeată cărţile, unui atât de nedisciplinat cronicar.

În numărul viitor: *Răscoala* de Liviu Rebreanu. Restul – tot restul – va urma.

ACTUALITĂŢI

„Cuvântul", IX, nr. 2775, 15 ianuarie 1933, p.3.

Foiletonul aminteşte de rubrica lui Mihail Sebastian din „Cuvântul" 1928, 1929 „Revista revistelor"

„Viaţa românească" a murit, la care se referă Sebastian aici a apărut în „Cuvântul" la 14 decembrie 1932, dar „Războiul cu «Viaţa românească»" (vezi Marta Petreu, op. cit. p. 208-214) şi cu ideologii săi a început din 1928 şi se intensifică în 1933 (*Cazul „Viaţa românească"*, „Cuvântul", 23 aprilie) în polemica cu G. Călinescu din acelaşi an.

Articolul lui M. Polihroniade la care se referă Mihail Sebastian este *Generaţia tânără şi ritmul mondial* („Azi" II, 1, 1933).

Eugen Ionescu este autorul pamfletului contestatar din „Discobol" la care se referă Sebastian – *Criticii bătrâni şi critica tânără* (nr.4, 1932).

DEBLOCAREA EXAMENELOR DE DREPT

„Cuvântul", IX, nr. 2778, 18 ianuarie 1933, p. 1 .

ARTIŞTII STRĂINI „PERSECUTAŢI"

„Cuvântul", IX, nr. 2779, 19 ianuarie 1933, p.1.

AU CĂZUT PENTRU LIBERTATE ...

„Cuvântul", IX, nr. 2781, 21 ianuarie 1933, p.1, semnat *Amyntas*.

„BLOCARE" ŞI „DEBLOCARE"

„Cuvântul", IX, nr. 2787, 27 ianuarie 1933, p.1,2; în ediţia de provincie a „Cuvântului" titlul articolului este *Grevă şi „blocare"*.

Textul prezintă variante în cele două ediţii ale ziarului. Cum transcrierea s-a făcut după tirajul de capitală, reproducem aici varianta din ediţia de provincie pentru alineatele 2 şi 3:

„În primul rând, greva studenţilor la drept. Este o metodă greşită şi plină de riscuri. O metodă care provoacă autorităţile universitare şi le opreşte să privească binevoitoare cererile studenţimei. Nici un decanat nu se poate lăsa terorizat de o grevă, fără ca principiul autorităţii să nu fie ştirbit. Ceea ce ieri ar fi fost un act de dreptate, astăzi ar fi o capitulare. Ori, timpurile sunt prea tulburi, pentru ca să se îngăduie organelor conducătoare ale instituţiilor noastre publice (de orice fel) capitulări. Iată de ce greva studenţilor, oricât de just i-ar fi mobilul, este un act necetăţenesc. Ordinea trebuie să fie astăzi întâiul comandament al tuturor.

Pe urmă, greva studenţilor de la drept a fost urmată de greva celor de la medicină. De astă dată, nici nu mai poate fi vorba de o cauză dreaptă. Pe când greva candidaţilor la bacalaureat?

Nu vedeţi că începe iar jocul de-a greva care a nenorocit o întreagă epocă universitară de după război, instaurând dezordinea şi compromiţând pe nenumăraţi ani studiile?

Nu ştiu ce au de câştigat studenţii de aici. Ştiu doar că are de pierdut foarte mult cultura românească. Nu e admisibil să dezertăm din laboratoare şi biblioteci, ca să ne plimbăm pe străzi.

Asta pentru studenţi. Ziarul nostru a fost de atâtea ori de partea lor, încât suntem siguri că ne vor înţelege.

Dar tot de partea lor suntem şi astăzi, când le spunem ce le spunem. Cu atât mai mult de partea lor, cu cât, repetăm, cauza lor este dreaptă şi, din capul locului am susţinut-o."

ADOLF ŞI MARCU

„Cuvântul", IX, nr. 2788, 28 ianuarie 1933, p.1, semnat *Amyntas*. În ediţia de provincie articolul este semnat *Mihail Sebastian*.

Mihail Sebastian a judecat, „cu severitate şi ironie”, deciziile aberante ale lui Adolf Hitler, asemenea numeroşilor gazetari, oameni politici şi scriitori care au urmărit „din afară” evenimentele din Germania. „Idol al băieţilor de şcoală”, aclamat „cu inconştienţă” de către studenţi (*O carte studenţească*, decembrie 1931), personaj de „operetă” care „ar trebui să fie un spectacol comic şi nimic mai mult” (*Un detaliu tragic dintr-o comedie politică*), organizator de „întruniri cu bere şi jurăminte” (*Despre Goethe şi planul Young*) sunt câteva ipostaze ale liderului german în articolele lui Mihail Sebastian scrise între 11 decembrie 1931, când este publicat primul articol în care apare numele lui Hitler şi sfârşitul anului 1932.

În 1933, Sebastian a continuat, în stilul persiflant, propriu comentariilor sale politice, să-l ridiculizeze pe „frumosul Adolf”, devenit la 30 ianuarie cancelar al Germaniei, dar, în acelaşi timp, a denunţat cu gravitate actele abuzive ale regimului nazist (*Einstein la Madrid, Thomas Mann dat afară, Sterilizarea higienică*, ş.a.).

Ultimele comentarii politice pe această temă, publicate în „Index”, în 1936 sunt mărturii de evaluare lucidă a evenimentelor politice care tulburau Europa.

O MONOGRAFIE ITALIANĂ DESPRE CREANGĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 2793, 2 februarie 1933, p.1.

GALSWORTHY

„Cuvântul”, IX, nr. 2794, 3 februarie 1933, p.1.

Reprodus în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit. p. 140-141.

EXPOZIŢIA „CRITERION"

„Cuvântul", IX, nr. 2800, 9 februarie 1933, p.1.

Mihail Sebastian se referă la primul simpozion al grupării „Criterion" (13 octombrie 1933), cu tema Lenin. Intervenţiile celor doi marxişti, invitaţi la dezbatere – Lucreţiu Pătrăşcanu şi Belu Zilber au stârnit aplauzele comuniştilor şi protestele naţionaliştilor.

Suspiciunea de propagandă comunistă a determinat Poliţia, Siguranţa şi Parchetul să ia măsuri de supraveghere şi intervenţie.

D. GUSTI ŞI REFORMA LICEULUI

„Cuvântul", IX, nr. 2801, 10 februarie 1933, p.1.

ŞOMERI BINE EDUCAŢI

„Cuvântul", IX, nr. 2802, 11 februarie 1933, p.1.

Reprodus în Mihail Sebastian. *Opere* I, ed. cit., p. 296-297

LIVIU REBREANU: *RĂSCOALA*

„România literară", I, nr. 52, 11 februarie 1933, p. 4. („Cronica literară")

În revistă, precizarea: Roman în două volume.

Reprodus în Mihail Sebastian. *Eseuri, cronici, memorial*. Ed. cit., p. 350-355, în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit., p. 389-393 şi în „Realitatea evreiască", nr. 282-283, 13 septembrie – 10 octombrie 2007, Supliment „Mihail Sebastian", p. VII.

POLITICĂ... POLITICĂ...

„Cuvântul”, IX, nr. 2806, 15 februarie 1933, p.1.

Reprodus în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit., p. 607.

REVIZUIREA TRECE ŞI PRIN FIUME?

„Cuvântul”, IX, nr. 2807, 16 februarie 1933, p.1.

PATUL LUI PROCUST ŞI CRITICA

„Cuvântul”, IX, nr. 2810, 19 februarie 1933, p.1.

Campania de „compromitere” a lui Camil Petrescu, din 1926, la care se referă Sebastian a fost orchestrată de Pamfil Şeicaru, după reprezentarea, pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, a piesei *Mioara*.

În urma atacului lui Pamfil Şeicaru, Camil Petrescu a publicat, în ultimul număr al „Cetăţii literare” (23 decembrie 1926), *Fals tratat pentru uzul autorilor dramatici*.

Transfigurată artistic, campania de presă împotriva lui Camil Petrescu, este transpusă în romanul *De două mii de ani*, Partea treia. Capitolul II. Arhitectul Mircea Vieru, personaj în care este recunoscut Camil Petrescu, trece prin aceeaşi „otrăvită vâltoare ... care trebuie cu orice preţ să-l sugrume”.

„PILĂ” ŞI „PISTON”

„Cuvântul”, IX, nr. 2816, 25 februarie 1933, p.1.

UN MOMENT GRAV LA GENEVA

„Cuvântul”, IX, nr. 2818, 27 februarie 1933, p.1.

HEINRICH MANN DAT AFARĂ

„Cuvântul", IX, nr. 2820, 1 martie 1933, p.1, semnat *Amyntas*.

În ediţa de provincie apare cu titlul. *Hitler în plină victorie*

Reprodus în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit., p. 608.

În această variantă, după primul paragraf, un mic fragment care lipseşte în ediţia de capitală:"Hitler este în plină victorie. Doctrina, concepţia sa politică, filozofia sa, întregul său Weltanschauung, în sfârşit, se află pe drumul împlinirii".

NOTA AMERICANĂ

„Cuvântul", IX, nr. 2820, 1 martie 1933, p.1.

RADU ROSETTI DECAN

„Cuvântul", IX, nr. 2821, 2 martie 1933, p.1.
Articolul este publicat numai în ediţia de provincie.

PHILIPPE BERTHELOT

„Cuvântul", IX, nr. 2822, 3 martie 1933, p.1.

NU SE POATE PENSIONA ŞI ALTFEL?

„Cuvântul", IX, nr. 2823, 4 martie 1933, p.1.

CAMIL PETRESCU. *PATUL LUI PROCUST.* I-II

„România literară”, II, nr. 55, 4 martie 1933, p. 3 şi nr. 56, 11 martie 1933, p. 3. („Cronica literară”)

În „România literară”, precizarea: Roman în 2 vol. Editura „Naţionala Ciornei”.

Reprodus în Mihail Sebastian. *Eseuri, cronici, memorial*, ed. cit., p. 387-392 şi în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit., p. 384.

SOLDATUL „DEZERTOR” IORGULESCU

„Cuvântul”, IX, nr. 2827, 8 martie 1933, p.1, semnat *Amyntas*.

În ediţia de provincie apare în „Cuvântul”, nr. 2828, 9 martie 1933 p. 1, cu titlul *Soldatul „dezertor” Râmniceanu*.

SCRIITORII ŞI „CADRUL DISPONIBIL”

„Cuvântul”, IX, nr. 2829, 10 martie 1933, p.1.

„IMPRESIONIŞTII” LA LUVRU

„Cuvântul”, IX, nr. 2830, 11 martie 1933, p.1.

NEGRU – ALB – ROŞU

„Cuvântul”, IX, nr. 2833, 13 martie 1933, p.1.

Culorile negru, alb, roşu au redevenit culori naţionale pe drapelul Germaniei odată cu instaurarea Germaniei naziste în 1933.

SEMANA DEL LIBRO

„Cuvântul", IX, nr. 2835, 16 martie 1933, p.1.

PREMIUL TECHIRGHIOL-EFORIE LUI MIRCEA ELIADE

„Cuvântul", IX, nr. 2836, 17 martie 1933, p.1.

ECONOMIE ŞI ARTĂ – NU SE POATE

„Cuvântul", IX, nr. 2837, 18 martie 1933, p.1.

Reprodus în revista „Arc. Litere.Arte", nr.3, 1993, p. 77-78.

ESCROCHERIILE SALUTARE

„Cuvântul", IX, nr. 2839, 20 martie 1933, p.1.

În ediţia de provincie apare cu titlul *Nişte seringi melancolice.*

Primul paragraf diferă în cele două exemplare; textul prezintă, de asemenea, câteva variante.

Cum transcrierea s-a făcut după ediţia de capitală a ziarului, reproducem aici primul paragraf şi variantele din ediţia de provincie.

„Seringile – populara afacere care pe vremuri indignase şi înveselise opinia publică românească –

seringile revin. Un accident le dezmormântează brusc din uitarea noastră iertătoare.

S-a întâmplat anume un lucru foarte simplu. Una din casele furnizoare a «furniturilor de materiale în contul reparaţiilor» a dat de curând faliment şi scriptele sale au trecut îm mâna judecătorului sindic al tribunalului berlinez, care a descoperit astfel, se zice, suma comisioanelor încasate cu ocazia acestei afaceri şi numele fericiţilor beneficiari."

Variante în ediţia de provincie

p. 116, alineat III ... a privi sculare a din morţi a *acestor seringi* cu oarecare melancolie căci, dacă vă gândiţi bine, *seringile acestea* evocă

p. 117, penultimul alineat ....absenţa *prezentă a* afacerilor

ultimul alineat... un nou scandal *cu seringi*

UN „DE PROFUNDIS" VESEL

„Cuvântul", IX, nr. 2842, 23 martie 1933, p.1.

S. S. R.-ul SE REORGANIZEAZĂ

„Cuvântul", IX, nr. 2843, 24 martie 1933, p.1.

În ediţia de provincie apare cu titlul *Scriitorii se reorganizează.*

Reprodus în Mihail Sebastian. *Opere I,* ed. cit., p. 330-331 şi în revista „Arc. Litere.Arte", nr.3, 1993, p. 77.

SINUCIDERI DIN PLICTISEALĂ

„Cuvântul", IX, nr. 2844, 25 martie 1933, p.1.

Reprodus în Mihail Sebastian. *Opere I,* ed. cit., p. 298-300.

PETRU COMARNESCU. *HOMO AMERICANUS*

„România literară”, II, nr. 58, 25 martie 1933, p. 3. („Cronica literară”).

Reprodus în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit., p. 420-422.

O REVISTĂ REGIONALĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 2846, 27 martie 1933, p.1.

În 1935, în „Analele Brăilei” (nr. 2, ianuarie-martie) Mihail Sebastian a publicat articolul *Brăila, meridian al unei noi Românii.*

A MAI FOST UN PROTOCOL

„Cuvântul”, IX, nr. 2850, 31 martie 1933, p.1,2.

În ediţia de provincie apare cu titlul *Câteva citate pentru uzul d-lui Lugoşianu.*

DEZAVUARE PENTRU „RĂBOJ”

„Răboj”, II, nr. 13, martie 1933, p. 2

Mihail Sebastian face o delimitare între succesivele „generaţii” de scriitori tineri şi „generaţia” tânără de la 1927. Dezbaterea în jurul acesteia va fi reluată în articolul *Manifest şi generaţie* („Cuvântul”, 5 aprilie 1933, p. 1).

EVAZIUNEA CASTANILOR

„Cuvântul”, IX, nr. 2851, 1 aprilie 1933, p.1.

MANIFEST ŞI GENERAŢIE

„Cuvântul”, IX, nr. 2855, 5 aprilie 1933, p.1.

DISCURSUL D-LUI IORGA

„Cuvântul”, IX, nr. 2856, 6 aprilie 1933, p.1.

UN CENTRU DE INCERTITUDINI

„Cuvântul”, IX, nr. 2857, 7 aprilie 1933, p.1.

Titlul corect al revistei la care se referă Mihail Sebastian este „Nouvelle Revue de Hongrie” şi nu „Nouvelle Revue Hongroise”, cum greşit a fost numită în articolul din „Cuvântul”. Este o publicaţie lunară, în care referirile la România sunt frecvente: Louis Treml. *L'âme roumaine et la Transilvanie* (decembrie 1932); Nicolae Iorga et Lajos Treml. *L'unité de la nation roumaine* (mai 1933); Jules A Zathureczky. *La jeunesse hongroise de Transilvanie.* (juillet, 1933); J.F.K.. *La lutte économique de la Roumanie* (octobre, 1933). Articolul comentat de Mihail Sebastian *L'Europe centrale et orientale. La Roumanie, centre d'incertitudes*, semnat J. F. K. a apărut în numărul din aprilie 1933.

În textul publicat aici am corectat titlul revistei maghiare.

O NUANŢĂ GREU DE FORMULAT

„Cuvântul”, IX, nr. 2858, 8 aprilie 1933, p.1.

ÎNTRE WATERLOO ŞI VIAŢĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 2859, 9 aprilie 1933, p.1.

Articolul nu a fost publicat în ediţia de provincie unde, sub semnătura lui M. Sebastian, este publicat articolul *138 B.*

Reprodus în Mihail Sebastian. *Opere I*, ed. cit., p. 301-302 şi în *Jurnal de epocă*, ed. cit. p. 609-610.

138 B

„Cuvântul", IX, nr. 2859, 9 aprilie 1933, p.1.

Articolul este publicat numai în ediţia de provincie a „Cuvântului".

În aceeaşi zi, în ediţia de capitală – sub genericul *În jurul accidentului de automobil de la Otopeni, D-nii dr. Costinescu şi Dinu Brătianu dezmint amestecul lor* – este publicată o relatare nesemnată despre accidentul respectiv şi, de asemenea, o dezminţire a „ştirii" din numărul precedent al „Cuvântului" (8 aprilie 1933). Foiletonul lui Sebastian din 9 aprilie – tirajul de provincie, dezvoltă, aşadar, această ştire dezminţită în tirajul de capitală: „Surprizătoare descoperiri în ancheta unui accident de automobil. În accidentul de la Otopeni, automobilul dispărut avea înăuntru pe d-nii Dinu Brătianu şi dr. Costinescu. („Cuvântul", 2858, 8 aprilie 1933).

EINSTEIN LA MADRID

„Cuvântul", IX, nr. 2863, 13 aprilie 1933, p.1.

Reprodus fragmentar în „Realitatea evreiască", 277, 1-20 iunie 2007, supliment „Centenar Mihail Sebastian", p. II şi în volumul lui Geo Şerban, *Dimensiunea Sebastian*, Bucureşti, 2013, p. 50.

Opţiunea lui Albert Einstein – „aruncat în drum de hitlerişti" – pentru Universitatea din Madrid şi implicit pentru Spania, a cărei „gratuită barbarie" din secolul al XV-lea nu poate fi uitată, este pentru Mihail Sebastian un prilej de reflecţie asupra destinului poporului evreu.

Scris în aprilie 1933, articolul anunţa larga dezbatere asupra suferinţei iudaice din romanul *De două mii de ani*, la care scriitorul lucra.

NIŞTE ŞOMEURI CARE VOR AVEA DE LUCRU

„Cuvântul”, IX, nr. 2864, 14 aprilie 1933, p.1.

GRĂNICERUL ŞI MINISTRU

„Cuvântul”, IX, nr. 2865, 15 aprilie 1933, p.1.

POMPILIU CONSTANTINESCU. *CRITICE*

„România literară”, II, nr. 61, 15 aprilie 1933, p. 5. („Cronica literară”)

Reprodus în Mihail Sebastian. *Eseuri, cronici, memorial*, ed. cit., p. 449-452 şi în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit. p. 422-424.

„O NAŢIUNE EUROPEANĂ”

„Cuvântul”, IX, nr. 2866, 16 aprilie 1933, p.1.

SĂ LI SE TAIE CAPUL!

„Cuvântul”, IX, nr. 2867, 20 aprilie 1933, p.1.

Reprodus în Mihail Sebastian. Opere I, ed. cit., p. 303-304.

CRONICA VIEŢII LITERARE

Conferinţă radiofonică, difuzată ls 21 aprilie 1933, ora 20.00. Manuscrisul (13 file) se află în arhiva S.R.R., dosar nr. 3/1933.

Textul, transcris de Marin Diaconu, a fost publicat în „Viaţa românească”, nr. 3, martie 2006, p. 191.

NEGRII DE LA SCOTTBOROUGH

„Cuvântul”, IX, nr. 2869, 22 aprilie 1933, p. I.

GEORGE DORUL-DUMITRESCU: *LA FETIŢE DULCI*

„România literară”, II, nr. 62, 22 aprilie 1933, p. IV. („Cronica literară”)

În subtitlu, precizarea că volumul a apărut la Editura „Cartea românească”. Titlul volumului lui George Dorul-Dumitrescu este *La fetiţa dulce*, şi nu *La fetiţe dulci*.

TEATRUL NAŢIONAL DIN CRAIOVA. *MĂTUŞICA*, TREI ACTE DE D. IONESCU MOREL

„România literară”, II, nr. 62, 22 aprilie 1933, p. 5.

CAZUL „VIAŢA ROMÂNEASCĂ”

„Cuvântul”, IX, nr. 2870, 23 aprilie 1933, p.3. „Cuvântul artei, literaturii, teatrului”.

Republicat în „România literară”, II, nr. 63, 29 aprilie 1933, p. 2, cu titlul *Cazul „Vieţii româneşti”* şi încadrat de două note redacţionale:

„Domnul Mihail Sebastian, colaboratorul nostru, înseamnă în pagina literară de duminică a ziarului „Cuvântul" câteva judicioase rânduri despre *Cazul «Viaţa românească»*. Acest caz a mai fost obiectul multor articole şi polemici şi, în deosebi, d. Mihail Sebastian a fost acela care trecând peste laşităţi, ezitări şi aranjamente de circumstanţă şi-a permis să pună degetul pe rană, şi mai de mult, şi acum. Tot ce a încercat d. G. Călinescu pentru a neutraliza onestitatea critică a d-lui Mihail Sebastian, a rămas ineficace. Şi invitaţia de colaborare la „Viaţa românească", şi reproducerea în «Viaţa românească» a unei pagini antologice de proză a d-lui Mihail Sebastian. Totul s-a lovit de probitatea şi simţul de consecvenţă al domnului Mihail Sebastian.

Cum cazul «Vieţii româneşti» a fost dezbătut şi în coloanele noastre, găsim necesar să reproducem articolul domnului Mihail Sebastian. Găsim necesar aceasta, deoarece acum câteva luni, conducătorul «României literare» însemna în fruntea ei câteva consideraţii cari anticipau, într-o formă neutră şi binevoitoare, toate obiecţiile pe care d. Mihail Sebastian le face cu prestigiu şi corosivitate critică în numărul pomenit din «Cuvântul». Domnul Liviu Rebreanu spunea, sub altă formă şi cu un accent optimist, ceea ce d. Mihail Sebstian spune cu preciziune, critic şi trăgând concluziile necesare. Spunea de pildă domnul Rebreanu: «O revistă nu poate întineri decât în măsura în care ar putea întineri omul însuşi. Întinerirea *poate însemna cel mult adaptarea altui crez, mai adecvat momentului*. Atunci însă întinerirea este de fapt o înnoire complectă. O revistă întinerită astfel este o revistă nouă care a păstrat un titlu vechi»".

Nota finală: „Din articolul d-lui Mihail Sebastian mai trebuie subliniat şi curajul simplu de a releva personalitatea morală sau, mai bine zis, lipsa personalităţii morale a d-lui G. Călinescu. E frumos gestul acestui Benjamin al criticii româneşti, care, în timp ce ceilalţi critici tineri se mulţumesc să bârfească şi să colporteze verbal tot ce face tezaurul de meschinării şi laşităţi a atitudinii domnului G. Călinescu – e frumos, zicem, că d. Mihail Sebastian are curajul să iasă în stradă şi să ridice piatra contra acestuia.

D. Mihail Sebastian spune simplu, ferm şi cu tărie în scris ceea ce face de ani de zile obiectul de discuţie al tuturor cercurilor literare: deficienţa etică, lipsa de autoritate şi consecvenţă a domnului G. Călinescu. Şi cuvântul său onest, se umple de o semnificaţie care depăşeşte insul de care se ocupă, iar rechizitoriul său capătă o valoare de breviar moral valabil pentru oricare critic onest."

„Încriminarea" lui G. Călinescu, care face obiectul notei finale îl indică pe autor – Camil Baltazar. În polemică cu G. Călinescu, după cronica la D. H. Lawrence, *Armăsarul Doamnei Lou* (traducere de Camil Baltazar), redactorul „României literare" era încă o dată vizat de critic în articolul *Cum se scrie româneşte* („Adevărul literar şi artistic", 3 aprilie 1933) unde, după afirmaţia „românii de confesiune ebraică vorbesc şi scriu româneşte mai bine decât ceilalţi ... din cauza studiului vast" G. Călinescu constata că „atunci când un român evreu scrie rău româneşte, faptul trebuie pus în sarcina inculturii: unica pricină pentru care majoritatea scriitorilor de limbă română scriu aşa de rău".

Pentru dezbaterea „cazului „Viaţa românească", Sebastian s-a întors la articolul său, *„Viaţa românească" a murit* („Cuvântul", 14 decembrie 1932), din care a extras pentru motto ultimul paragraf, precum şi la primul său demers publicistic de contestare a structurii ideologice şi estetice a reviste ieşene: *Triumful suficienţei* („Cuvântul" 21 noiembrie 1928).

Aceste comentarii şi cele care au urmat au alimentat polemica lui Mihail Sebastian cu G. Călinescu. Prima reacţie la articlolul *„Viaţa românească" a murit* se află într-o notă care poate fi atribuită lui G. Călinescu („Adevărul literar şi artistic", 5 martie 1933) unde se afirmă că „în vreme ce „Viaţa românească" îşi anunţa reorganizarea şi regulata apariţie, d. Sebastian anunţa în „Cuvântul" cu o satisfacţie de hienă – *„Viaţa românească" a murit.* " (G. Călinescu, *Opere*, II, 2006, p. 2019). Dar replica criticului la atacul lui Sebastian de la sfârşitul lui 1932, *Viaţa românească trebuie să moară*, a venit mai târziu. Prin coincidenţă a fost publicată în „Adevărul literar şi artistic" („Cronica mizantropului") la 23 aprilie 1933, când în „Cuvântul" apărea cel de al doilea articol incendiar al lui Sebastian, *Cazul „Viaţa românească"*. Articolul lui G. Călinescu este conceput ca un dialog cu un adversar al „Vieţii româneşti", o discuţie care se poartă în două etape: la 1 ianuarie 1933, la puţin timp după „decesul" anunţat de Mihail Sebastian al „Vieţii româneşti" şi la 12 aprilie 1933, după apariţia numărului 1-2, din 1933. Cum toţi scriitorii citaţi se regăsesc în articolul din 14 decembrie 1932 (Hortensia Papadat Bengescu, Camil Petrescu, Ion Vinea, Ticu Archip) iar „gloriile defuncte" au fost nu o dată infirmate în comentarii critice, adeversarul anonim al lui G. Călinescu trebuie identificat cu Mihail Sebastian. Sentenţiosul final al primei părţi, îngroşat în manieră călinesciană, trimite, de asemenea, la acest promotor al literaturii române moderne. „Eu îţi spun una: câtă vreme revista nu deschide ferestrele să se aerisească şi nu dă uşile de perete ca să poată intra pe ele talentele generaţiei actuale, este morgă cu cadavre!".

O replică la obiecţiile lui Sebastian faţă de reorganizarea şi reapariţia „bătrânei" reviste ieşene expuse în articolul din 23 aprilie 1933, *Cazul „Viaţa românească"*, este dată de Al. O. Teodoreanu în „Adevărul literar şi artistic" (7 mai 1933, p.4) – *Cadavrul viu sau „Viaţa românească" şi d. Mihail Sebastian.* Intervenţia lui Al. O. Teodoreanu l-a provocat pe Mihail Sebastian care nu a întârziat să răspundă, la 8 mai,cu un al doilea articol: *Tot* *cazul „Viaţa românească". Unde intervine un humorist* („Cuvântul", IX, 2884, p. 1, 2). După acest al doilea articol al lui Mihail Sebastian, G. Călinescu va redeschide ostilităţile, la 16 iulie 1933, cu o pseudocronică la volumul de nuvele al lui Mihail Sebastian, *Femei*.

PROPAGANDĂ

„Cuvântul", IX, nr. 2874, 27 aprilie 1933, p.1.

G. M. ZAMFIRESCU. *MAIDANUL CU DRAGOSTE*.

„România literară", II, nr. 63, 29 aprilie 1933, p. 3. („Cronica literară")

Reprodus în Mihail Sebastian. *Eseuri, cronici, memorial*, ed. cit., p. 294-298

O INDUSTRIE CARE MERGE ...

„Cuvântul", IX, nr. 2877, 30 aprilie 1933, p.1.

POPULISM

„Cuvântul", IX, nr. 2877, 30 aprilie 1933, p.3.

UN RECITAL ŞI O CONSPIRAŢIE.

„Cuvântul", IX, nr. 2878, 1 mai 1933, p.1.

IDEEA DOAMNEI VON GELINCK

„Cuvântul", IX, nr. 2880, 4 mai 1933, p.1.

ENCICLOPEDIA ITALIANĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 2882, 6 mai 1933, p.1.

Enciclopedia italiană a fost proiectată în 1924. La 18 februarie 1925 Giovanni Trecani a semnat actul de publicare. Primul director ştiinţific, Giovanni Gentile, a reuşit să păstreze, în importantă măsură, autonomia faţă de guvernul fascist. Istoricul francez Lucien Febvre a considerat totuşi enciclopedia „din ce în ce mai fascistă” în redactarea ei, după ce, în 1932 a apărut primul dintre fascicolele separate introduse între 1932-1943, *Fascismul*. Articolul a fost semnat de Benito Mussolini şi Gioachino Volpi şi redactat de Giovanni Gentile.

MIRCEA ELIADE. *MAITREYI*

„România literară”, II, nr. 64, 6 mai 1933, p. 3. („Cronica literară”)

Reprodus în Mihail Sebastian. *Eseuri, cronici, memorial*. Ed. cit., p. 408-413, în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit., p. 289-293 şi în Mihail Sebastian. *Ce vârstă daţi acestor texte*, Bucureşti, Hasefer, 2007, p. 182-192.

Consideraţiile privind „netezirea” viziunii de romancier a lui Mircea Eliade, după *Isabel şi apele diavolului*, consideraţii care trimit la „Jurnalul” („de excepţională valoare pentru definirea scriitorului epic Mircea Eliade”), publicat în revista „Azi”au în vedere cele două fragmente – *Şantier I* şi *Şantier. Întâmplări de vară*, care au apărut în „Azi”, an I (1932), nr. 3-4, pp. 242-257 şi an II (1933), nr. 1, pp. 486-503.

PENTRU UN BUTOI GOL

„Cuvântul”, IX, nr. 2884, 8 mai 1933, p.1, semnat *Amyntas*.

TOT CAZUL „VIAŢA ROMÂNEASCĂ". UNDE INTERVINE UN HUMORIST...

„Cuvântul", IX, nr. 2884, 8 mai 1933, p.1, 2.

Mihail Sebastian revine la *Cazul „Vieţii româneşti"* în ziua următoare apariţiei în „Adevărul literar şi artistic" (7 mai 1933) a replicii lui Al. O. Teodoreanu la articolul său din 23 aprilie 1933 (*Cazul „Viaţa românească"*): „Aflu că încă cu cinci ani în urmă, mata ai contestat spiritualitatea d-lui Mihail Ralea. Bine i-ai făcut. Dacă nu-ţi place matale d. Ralea, de ce să nu-l conteşti? Am văzut imediat că eşti om sincer. Aflu de asemenea din articolul matale (fumezi?) că mata nu ai o idee bună despre literatura domnişoarei Lucia Mantu şi a domnilor Topîrceanu şi Ionel Teodoreanu şi că din contra o preţuieşti pe a domnişoarei Ticu Archip şi a domnilor Ion Vinea şi Camil Petrescu (domnişoară pentru domnişoară şi domn pentru domn). Asta-i treaba matale. Dar mi s-a spus că ai fi băiat deştept, şi atunci cum să opui mata poeziei d-lui Topîrceanu pe aceea a d.lui Ion Vinea? Scris-a d. Ion Vinea poezie umoristică? Scris-a d. Topîrceanu poezie modernistă?".

„Plimbarea critică" a lui Al. O. Teodoreanu este interpretată de Mihail Sebastian ca o „strategie" a „Vieţii româneşti" de descurajare a adversarului. „Trimis în discuţia asupra cazului «Vieţii româneşti» anume spre a face „ca cocoşul", precum personajul din istorioara lui Sebastian, Al. O. Teodoreanu încetează, aşadar, să mai fie „stăpânul sau poate robul unui temperament de autentică veselie", autorul unei „opere de haz şi savoare rabelaisiană" cum îl găsea Mihail Sebastian în 1929, când comenta *Hronicul măscăriciului Vălătuc* (Mihail Sebastian. Opere III, 2013, p. 665-667).

A MURIT PICTORUL ŞTEFAN DIMITRESCU

„Cuvântul", IX, nr. 2886, 10 mai 1933, p.3.

Reprodus, fără primele trei paragrafe, de Geo Şerban, în volumul *Dimensiunea Sebastian*, ed. cit. p. 70.

Anunţul morţii pictorului a apărut pe pagina 1 a „Cuvântului” din 9 mai 1933, unde este reprodus un citat din articolul lui Perpessicius, despre ultimele pânze ale lui Ştefan Dimitrescu, articol publicat cu trei săptămâni înainte. În acest „anunţ” numele pictorului este eronat tipărit, Ştefan Dunitrescu.

I PELTZ. *AMOR ÎNCUIAT*

„România literară”, II, nr. 65, 13 mai 1933, p. 3. („Cronica literară”)

În „România literară”,în subtitlu se menţionează datele de apariţie: Vremea, Bucureşti, 1933.

Observaţiile lui Mihail Sebastian privind „excesul de inteligenţă”, „primejdia de artificialitate” şi „oroarea de literatură” a romancierului trimit la *Prefaţa nescrisă la romanul „Amor încuiat”*, publicată de I. Peltz în „România literară”, II, nr.64, 6 mai 1933, p. 1: „unui scriitor autentic îi va fi ruşine să facă literatură pentru literatură – precum bucătarul, bucate pentru mâncare ... Trebuiesc spânzuraţi toţi maimuţoii care pângăresc zadarnic hârtia – numai din dorinţa de notorietate ... Dacă o singură pagină din carte n-ar fi verosimilă, dacă o singură replică a Milyiei sau a lui Fuhn n-ar fi verosimilă, dacă un singur rând n-ar fi verosimil – toată cartea ar fi exclusiv literatură, adică virtuozitate stilistică, adică joc.”

ZIUA CĂRŢII ŞI DEMNITATEA LITERARĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 2889, 13 mai 1933, p.1.

CRITICĂ ŞI VEHEMENŢĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 2890, 14 mai 1933, p.3.

Cu doar câteva observaţii la cartea lui Camil Petrescu – „cel mai rău studiu critic care s-a scris vreodată la noi" şi justificarea, în puţine cuvinte, a acestei constatări, articolul lui Mihail Sebastian este un nou atac la adresa lui Eugen Lovinescu.

Intervenţia lui Mihail Sebastian este un declarat act de solidarizare cu autorul cărţii recent apărute, o pledoarie vehementă pentru „clarificarea definitivă a unei chestiuni critice", şi pentru „asemenea exerciţii de distrugere radicală" precum cel practicat acum de Camil Petrescu.

NU MAI MULT DECÂT UN LEU

„Cuvântul", IX, nr. 2891, 15 mai 1933, p.1.

LA NOUA-SULIŢĂ...

„Cuvântul", IX, nr. 2895, 19 mai 1933, p.1.

UN „ATENTAT CULTURAL"

„Cuvântul", IX, nr. 2896, 20 mai 1933, p.1.

ANCHETĂ: ZIUA CĂRŢII

„România literară", II, nr. 66, 20 mai 1933, p. 1.

Răspunsul lui Mihail Sebastian la *Ancheta* „României literare"

CĂRŢILE MOR REPEDE ÎN ROMÂNIA

„Cuvântul", IX, nr. 2897, 21 mai 1933, p.3.

REGELE ÎNTRE SCRIITORI

„Cuvântul”, IX, nr. 2898, 22 mai 1933, p.1.

CARTEA, MEREU CARTEA ...

„Cuvântul”, IX, nr. 2900, 24 mai 1933, p.1.

UN CRITIC FRANCEZ LA NOI

„Cuvântul”, IX, nr. 2902, 26 mai 1933, p.1.

Mihail Sebastian a relatat în eseul polemic *Cum am devenit huligan* un moment al vizitei lui Leon Pierre Quint la Bucureşti, când, participând la o „reuniune intelectuală bucureşteană” cunoscutul critic francez a surprins, consternat, un episod de „tandreţe intelectuală” între un „militant” de extremă dreaptă, Mihail Polihroniade, şi unul de extremă stângă, Belu Zilber. (vezi Mihail Sebastian. *Opere* I, 2011, p. 493-494). Mihail Sebastian se referea, probabil, la una dintre conferinţele „Criterion”, unde Leon Pierre Quint a fost invitat să conferenţieze despre Proust. Octav Şuluţiu consemnează în *Jurnal* că exegetul lui Proust şi Gide a fost primit membru al Asociaţiei „Criterion”. (O. Şuluţiu. *Jurnal*. Ediţie de Nicolae Florescu, Cluj-Napoca, 1975.)

G. CĂLINESCU. *CARTEA NUNŢII*

„România literară”, II, nr. 67, 27 mai 1933, p. 3. („Cronica literară”).

În „România literară”, în subtitlu, se menţionează că romanul a apărut la „Editura Adevărul”.

Cronica la *Cartea nunţii* nu întrerupe polemica cu G. Călinescu şi „Viaţa românească". După ce, în primul paragraf, se referă la recentele atacuri împotriva revistei, Mihail Sebastian face o neaşteptată întoarcere în timp la o cronică din „Tiparniţa literară" (1929) – Al. O. Teodoreanu. *Hronicul măscăriciului Vălătuc*. Trimiterea, menită să justifice actul critic prin „îndeplinirea unei obligaţii profesionale", actualizează confruntarea cu Al. O. Teodoreanu din 8 mai 1933 şi, într-un fel, corectează cu vechile „elogii", portretul „autorului cu vervă", coborât de curând la gradul de simplu „umorist".

La cronica cu multe obiecţii a lui Mihail Sebastian, G. Călinescu a răspuns la 16 iulie 1933 cu o pseudocronică la cartea de succes a lui Mihail Sebastian, apărută în februarie 1933, *Femei*. G. Călinescu relatează aici istoria celor două comentarii: „D. Sebastian ar fi dorit o recenziune şi din partea mea. Numai în acest scop, îmi închipui, mi-a trimis opera sa, pe care am citit-o cu interes şi am aşteptat să-i fac cuvenita recenziune, atunci când şirul operelor scriitorilor mai în vârstă se va fi terminat. În acelaşi timp, aşa cum se obişnuieşte în lumea literilor, am trimis şi eu d-lui Mihail Sebastian ultima mea carte. Cred că nu fac un gest de exagerată prezumţie, afirmând că în condiţia de azi a literelor române o producţie a mea poate fi reprobabilă, nicicum de trecut cu vederea. Ei bine! Însuşindu-şi punctul de vedere ostil al revistei la care colaborează, d-l Sebastian n-a făcut luni de zile recenziunea cărţii mele, ba mai mult, juvenilă ironie, a afirmat în diferite articole polemice că n-a citit cartea. Aceasta ca un aviz. Cititorul mă va întreba: Dar de ce nu făcea recenziunea d. Sebastian? La care răspund: N-o făcea, crezând că cel care scrie aceste rânduri, dorind cu orice chip o recenziune, o va face mai intâi pe aceea a tânărului debutant. Eu, însă, ocupat cu scrieri mai de seamă, n-am făcut-o. Şi atunci, d. Sebastian, pierzând speranţa elogiului, a făcut el recenziune mea". (G. Călinescu. Mihail Sebastian.

Femei, „Adevărul literar şi artistic, XII, 658, 16 iulie 1933, p. 1).

ILEANA MATEI A VRUT SĂ ŞTIE...

„Cuvântul", IX, nr. 2905, 29 mai 1933, p.1.

O SCRISOARE DIN PROVINCIE

„Cuvântul", IX, nr. 2907, 31 mai 1933, p.1.

Scrisoarea din provincie este urmare a foiletonului publicat în „Cuvântul" la 19 mai 1933: *La Noua-Suliţă.*

TELEGRAFUL ARE HUMOR

„Cuvântul", IX, nr. 2908, 1 iunie 1933, p.1.

UN COLEG FRANCEZ AL LUI SELETZKY

„Cuvântul", IX, nr. 2909, 2 iunie 1933, p.1.

Bruno Seletzky – reprezentantul în România al uzinelor Skoda în contractul pentru vânzări de armament. În martie 1933, după anularea contractului de către guvernul Iorga şi constatarea violării sigiliului pus pe documentaţii, acuzaţiile de spionaj, trafic de influenţă şi transfer de bani publici au ajuns în paginile tuturor publicaţiilor româneşti.

Mihail Sebastian a publicat în „Cuvântul" mai multe relatări în legătură cu procesul Skoda, început în iunie 1933.

PROPAGANDĂ CU CLOPOŢEI

„Cuvântul", IX, nr. 2910, 3 iunie 1933, p.1.

Mica Antantă/Mica Înţelegere a fost constituită în 1920-1921, de Cehoslovacia, România şi Regatul sârbo-croato-sloven, devenit ulterior Iugoslavia, ca alianţă împotriva revizionismului maghiar după Tratatul de la Trianon. A fost consolidată în 1933 prin Pactul de organizare al Micii Înţelegeri.

În numărul precedent al „Cuvântului" (2 iunie 1933, p.7) au fost publicate comentarii în marginea *Comunicatului Micii Înţelegeri şi pactul celor patru.* Interesul lui Sebastian se îndreaptă aici spre *Mica Înţelegere a Presei*, „organism netehnic, nepolitic şi nu tocmai oficial, dar tocmai de aceea în stare să lucreze viu şi spontan..."

Despre Conferinţa de la Praga a Micii Înţelegeri scrie în acelaşi număr, Nae Ionescu – *Lămuririle de la Praga.*

CHIAR ÎN CAZ DE RĂZBOI...

„Cuvântul", IX, nr. 2914, 7 iunie 1933, p.1.

În ediţia de provincie, articolul a apărut în nr. 2912, 5 iunie 1933.

Aufruf der 93. An die Kulturwelt, la care se referă Mihail Sebastian a fost semnat la 4 octombrie 1914, la începutul primului război mondial, după intrarea trupelor germane în Belgia. Apelul celor 93 este susţinerea de către artiştii, scriitorii şi oamenii de ştiinţă germani pentru Kaiser şi cauza imperiului şi armatei germane: „În numele reprezentanţilor ştiinţei şi artei germane noi protestăm solemn în faţa lumii civilizate, contra minciunilor şi calomniilor prin care duşmanii noştri încearcă să murdărească cauza justă şi nobilă a Germaniei în teribila luptă care ne-a fost impusă şi care ameninţă existenţa noastră ...”.

NU SUNTEM SINGURI

„Cuvântul”, IX, nr. 2915, 8 iunie 1933, p.1.

1900 ÎN MONDENITATE ŞI POLITICĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 2916, 9 iunie 1933, p.1.

Mondena reconstituire a începutului de secol în cadrul unui dejun festiv parizian orientează discursul spre politica acelui „comod şi idilic” an 1900, contrastând cu actualitatea. Pentru prima dată în publicistica lui Mihail Sebastian, observaţiile despre „buletinul meteorologic al lumii” capătă accente grave, îngrijorătoare: „vreme rea, vreme foarte rea. E greu pe asemenea timp să ieşi din casă. Cine îţi poate face o vină din faptul că în timp ce plouă cu grindină, furtună şi fulgere, tu tragi obloanele ferestrelor, încui uşile şi rămâi să meditezi la zilele cu soare din trecut?”

Pagina 1-a a „Cuvântului”, unde a apărut şi foiletonul lui Sebastian, este dedicată aniversării celor trei ani de la „Restauraţie”. Editorialul lui Nae Ionescu – *Autarhia regională a ...Ţărilor Agricole* – şi textul lui Mihail Sebastian încadrează portretul regelui Carol al II-lea. Marta Petreu găseşte aici „Cel mai spectaculos duet ideologic pe care l-au interpretat cei doi”. Pe de altă parte – spune autoarea volumului *Diavolul şi ucenicul său. Nae Ionescu şi Mihail Sebastian* (ed. cit., p. 104-107) – „a fi coleg de pagină cu regele” îl arată pe Sebastian într-o poziţie privilegiată în redacţia „Cuvântului”.

PRINCIPESA MARTHA BIBESCU. *DESTINUL LORDULUI THOMSON OF CADINGTON*

„România literară”, II, nr. 69, 10 iunie 1933, p. 3. („Cronica literară”

Volumul Marthei Bibescu a apărut la Bucureşti, Editura „Adevărul”.

ŞCOALA DIN BĂNIŢA

„Cuvântul”, IX, nr. 2918, 11 iunie 1933, p.1.

Primul apel al lui Mihail Sebastian în sprijinul învăţătorului Constantin Ştirbu şi al Şcolii din Băniţa a fost lansat la 22 septembrie 1932 – *O şcoală la 1150 de metri* („Cuvântul”, VIII, 2665)

CONFERINŢA D-LUI RENÉ BENJAMIN

„Cuvântul”, IX, nr. 2919, 12 iunie 1933, p.1.

ROMÂNIA A CÂŞTIGAT PENTRU A DOUA OARĂ „CUPA BALCANICĂ”

„Cuvântul”, IX, nr. 2920, 13 iunie 1933, p.1; în ediţia de provincie a apărut în „Cuvântul”, IX, nr. 2921, 14 iunie 1933, p.3.

Prima cronică sportivă a lui Mihail Sebastian este o cronică mondenă.

Amfiteatrul O.N.E.F., devenit Stadionul Republicii, în anii dictaturii comuniste, a dispărut din peisajul bucureştean odată cu întreaga zonă Izvor, la construirea Casei Poporului (acum Palatul Parlamentului).

O.N.E.F.

„Cuvântul", IX, nr. 2921, 14 iunie 1933, p.1

O FACULTATE DE VARĂ

„Cuvântul", IX, nr. 2922, 15 iunie 1933, p.1.

ÎNTRE STADION ŞI BIBLIOTECĂ

„Cuvântul", IX, nr. 2923, 16 iunie 1933, p.1.

MIRCEA DAMIAN. *DOUĂ ŞI-UN CĂŢEL*

„România literară", II, nr. 70, 17 iunie 1933, p. 3. („Cronica literară")

A DOUA CONFERINŢĂ A D-LUI RENÉ BENJAMIN TEATRUL FĂCUT OM: SACHA GUITRY

„Cuvântul", IX, nr. 2925, 18 iunie 1933, p.2, semnat *M. Sb.*

În ediţia de provincie a apărut în „Cuvântul", IX, nr. 2926, 19 iunie 1933, p.2.

6 DOLARI PE ZI

„Cuvântul", IX, nr. 2926, 19 iunie 1933, p.1.

PUTEREA DE A FI RIDICOL

„Cuvântul", IX, nr. 2928, 21 iunie 1933, p.1.

UN SONET CENTENAR

„Cuvântul", IX, nr. 2929, 22 iunie 1933, p.1.

Alex Felix Arvers (1806-1850), autorul celui mai popular sonet din secolul al XIX-lea, a scris versurile în albumul fiicei lui Charles Nodier, la o *soirée* de la Arsenal. În 1833, poeziile lui Arvers au fost publicate în culegerea de versuri *Mes heures perdues*. Georges Bizet a compus, în 1868, muzica pentru cele 14 versuri devenite celebre – *Ma vie a son secret*. Gloria a depăşit centenarul şi, în 1960, Serge Gainsbourg i-a consacrat o nouă variantă muzicală – *Le sonnet d'Arvers*.

PARANTEZA DOLLFUSS

„Cuvântul", IX, nr. 2930, 23 iunie 1933, p.1.

În ediţia de provincie a „Cuvântului", p. 289, ultimul alineat– o frază suplimentară (între ... *continuă şi arzătoare actualitate*. şi *Unirii politice*...): „Există o imensă bibliografie culturală, politică şi economică privitoare exclusiv la Anschluss, există facultăţi şi profesori care nu s-au ocupat cu altceva, există o întreagă mişcare de idei şi sentimente, care a fost continuu orientată spre acelaşi obiectiv."

În bibliografia românească a Anschluss-ului, se înscriu şi comentariile politice ale lui Mihail Sebastian din 1931: *Un apogeu politic* („Cuvântul", 11 septembrie) şi *Pe marginea Anschlussului înmormântat* („Cuvântul", 12 septembrie).

„ÎN CAZEMATELE UMEDE..."

„Cuvântul", IX, nr. 2931, 24 iunie 1933, p.1.

FUNCŢIONARII PUBLICI

„Cuvântul", IX, nr. 2933, 26 iunie 1933, p.1.

TIPĂRITURILE CERCULUI ANALELOR

„Cuvântul", IX, nr. 2936, 29 iunie 1933, p.1.

SKODA ŞI CONFLICTELE DE CONŞTIINŢĂ

„Cuvântul", IX, nr. 2930, 23 iunie 1933, p.1.

O FRAUDĂ CREATOARE

„Cuvântul", IX, nr. 2938, 1 iulie 1933, p.1.

GIB I. MIHĂESCU. *RUSOAICA*

„România literară", II, nr. 72, 1 iulie 1933, p. 3. („Cronica literară")

Reprodus în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed cit., p. 633-636

PUNCT MORT LA LONDRA
CONFERINŢA DEZARMĂRII ÎN VACANŢĂ
ŞI GERMANIA VREA SECURITATE
GÖMBÖS ŞI DOLLFUSS, DOUĂ CICLURI POLITICE

„Index", I, nr.1, 2 iulie 1933, p.7

Cele patru texte au apărut în rubrica „Cronica externă".

Reproduse în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit., p. 359-361.

În 1933 şi în 1936 Mihail Sebastian a făcut cronica externă în „Hebdomadarul de informaţii economice, financiare comerciale", editat de Paul Sterian şi Alexandru Stelescu. Din echipa „Cuvântului", la „Index" colaborau, de asemenea, în 1933, Mircea Eliade, Ion Călugăru şi G. Racoveanu.

TATA-MOŞU ANTIREVIZIONIST

„Cuvântul", IX, nr. 2940, 3 iulie 1933, p.1.

LE ROMAN ROUMAIN

Text inedit citit de Mihail Sebastian la 4 iulie 1933 la Radio Bucureşti, în emisiunea „Program de seară", cum este menţionat în revista „Radio-Fonia", an VI, nr. 250, p. 13.

Din manuscrisul de 16 file (Arhiva S.R.R., dosar 12/1933) lipsesc paginile 1,4, 5.

Textul a fost transcris de Petruş Costea.

DOI OAMENI ÎN FRAC

„Cuvântul", IX, nr. 2943, 6 iulie 1933, p.1.

BUCUREŞTII ĂŞTIA PRĂPĂDIŢI...

„Cuvântul", IX, nr. 2944, 7 iulie 1933, p.1.

D. DUCA MAI TARE CA ORICÂND

„Cuvântul", IX, nr. 2945, 8 iulie 1933, p.1.

PENTRU APĂRAREA CIŞMIGIULUI

„Cuvântul", IX, nr. 2946, 9 iulie 1933, p.1.

CONVENŢIA TITULESCU-LITVINOV ADMONESTĂRILE D-LUI ROOSEVELT CONFERINŢA ECONOMICĂ ŞI „BLOCUL DE AUR" DESTINDEREA ITALO-FRANCEZĂ ŞI EUROPA CENTRALĂ

„Index", I, nr.2, 9 iulie 1933, p.7.
Textele au apărut în rubrica „Cronica externă"
Reproduse în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed cit., p. 636-638

CHIAR DACĂ NU SUNT HITLERIŞTI...

„Cuvântul", IX, nr. 2947, 10 iulie 1933, p.1.

PENTRU CONGRESUL LIBRARILOR

„Cuvântul", IX, nr. 2949, 12 iulie 1933, p.1.

CONVERTIREA D-LUI MADGEARU

„Cuvântul", IX, nr. 2950, 13 iulie 1933, p.1.

Ştirea despre „popasul parizian" al ministrului de finanţe, Virgil Madgearu fusese anunţată într-o foarte scurtă notă pe ultima pagină a „Cuvântului”, din 12 iulie, cu titlul *D. Madgearu tratează ajustarea cuponului extern.*

Comentariul lui Mihail Sebastian, în marginea datoriei publice externe va fi continuat la 27 iulie: *D. Madgearu contra d-lui Madgearu.*

CÂND DIPLOMAŢII SUNT IMPRUDENŢI

„Cuvântul”, IX, nr. 2951, 14 iulie 1933, p. 1.

300 DE LICENŢIAŢI

„Cuvântul”, IX, nr. 2952, 15 iulie 1933, p. 1.

În 1931, Sebastian a comentat în câteva foiletoane dezbaterile în jurul legii avocaţilor, votată la sfârşitul anului: *S-a votat totuşi* („Cuvântul”, VIII, 2405, 1 ianuarie 1932).

G. IBRĂILEANU. *ADELA*

„România literară”, II, nr. 74, 15 iulie 1933, p. 3. („Cronica literară”)

Reprodus în Mihail Sebastian. *Eseuri, cronici, memorial*, ed. cit., p. 298-301.

Mihail Sebastian a revenit la romanul *Adela*, cu un scurt comentariu critic, din care cităm un paragraf, în medalionul consacrat lui G. Ibrăileanu, la moartea criticului. (*Breviarul săptămânii*, „Rampa”, 16 martie 1936):

„Când a apărut *Adela* am socotit această apariţie drept un mic fapt miraculos.

Atâta graţie, atâta nuanţată melancolie, atâta suavă lumină contrazicea până la descompunere imaginea cenuşie şi indiferentă, pe care o păstrasem până atunci despre profesorul de la Iaşi.

Recitesc astăzi acest mic roman – şi după patru ani – regăsesc, cu mirarea din prima zi, atmosfera lui de intimitate, de pudoare sentimentală ...)

CONFERINŢA DE LA LONDRA ÎN AGONIE
LIRA STERLINĂ ÎNTRE FRANC ŞI DOLAR
CĂLĂTORIILE D-LUI LITVINOV
SCURT BULETIN GERMAN

„Index”, I, nr.3, 16 iulie 1933, p.7.
Textele au apărut în rubrica „Cronica externă”.

VIN ŞI AUR

„Cuvântul”, IX, nr. 2954, 17 iulie 1933, p.1.

WILHELM TELL ŞI SALUTUL ROMAN

„Cuvântul”, IX, nr. 2956, 19 iulie 1933, p.1.

Articolul trimite la cel mai odios atac asupra culturii, comis la 10 mai 1933, în Piaţa Operei din Berlin. Manifestându-se împotriva spiritului negerman, studenţii, simpatizanţi ai naţional-socialiştilor, au distrus într-un autodafe zeci de mii de cărţi,.

Lista neagră a cărţilor a fost elaborată, după instalarea naziştilor la putere, de către tânărul bibliotecar berlinez, Wolfgang Herrmann. Pentru că unele opere ale autorilor, înscrişi pe listă nu au fost supuse autadafeului, omisiunile au fost explicate cu argumente literare sau politice.

PSIHOLOGIA SOCIALISMULUI FRANCEZ

„Cuvântul”, IX, nr. 2957, 20 iulie 1933, p.1.

Vezi şi *Criza socialismului francez* în „Index”, 23 iulie 1933.

RĂSPUNS UNUI FOST CRITIC DESPRE „IDEEA DE ABSOLUT” ŞI DESPRE ACOMODĂRILE EI DIVERSE

„Cuvântul”, IX, nr. 2958, 21 iulie 1933, p.1, 2.

Republicat în „România literară”, II, 22 iulie 1933, p.4

Articol în replică la cronica lui G. Călinescu – Mihail Sebastian. *Femei* („Adevărul literar şi artistic” XII, 658, 16 iulie 1933, p.1) de unde este preluată, în titlu, sintagma „ideea de absolut”.

În articolul *Trufie* („Viaţa românească”, XXV, iunie-septembrie 1933), G. Călinescu a respins afirmaţia lui Sebastian de a-i fi cerut colaborarea la „Viaţa românească”: „Un tânăr publicist, care s-a dovedit a nu avea încă mijloacele de a-şi face un nume în literatură, crede că poate deveni interesant căutând polemica cu lumânarea. Metoda aceasta e cu totul naivă, pentru că în afară de împrejurarea unui mare talent de expresie a inimiciţiei personale sau ideologice (ceea e nu e cazul), un scriitor nu-şi poate face carieră decât compunând cărţi bune. În loc de a lucra, tânărul în chestiune, încearcă să atragă atenţia asupra sa, insinuând cu multă trufie că e tras de mânecă să colaboreze la cele mai de seamă reviste, dar că el, om mare şi cu demnitate, refuză să se coboare până la ele [...] Are haz! Niciodată nu ne-am gândit să cerem colaborarea unui tânăr de ale cărui merite nu suntem încă documentaţi. Şi încă să-i facem avansuri! [....] Şi apoi ce prezumţie mai e şi aceasta că reproducerea unor pagini la „Antologie” înseamnă că noi socotim acele pagini antologice, adică vrednice de păstrat în literatura română? Nici nu ne-a trecut prin gând.”

şi indiferentă, pe care o păstrasem până atunci despre profesorul de la Iaşi.

Recitesc astăzi acest mic roman – şi după patru ani – regăsesc, cu mirarea din prima zi, atmosfera lui de intimitate, de pudoare sentimentală ...)

CONFERINŢA DE LA LONDRA ÎN AGONIE
LIRA STERLINĂ ÎNTRE FRANC ŞI DOLAR
CĂLĂTORIILE D-LUI LITVINOV
SCURT BULETIN GERMAN

„Index”, I, nr.3, 16 iulie 1933, p.7.
Textele au apărut în rubrica „Cronica externă”.

VIN ŞI AUR

„Cuvântul”, IX, nr. 2954, 17 iulie 1933, p.1.

WILHELM TELL ŞI SALUTUL ROMAN

„Cuvântul”, IX, nr. 2956, 19 iulie 1933, p.1.

Articolul trimite la cel mai odios atac asupra culturii, comis la 10 mai 1933, în Piaţa Operei din Berlin. Manifestându-se împotriva spiritului negerman, studenţii, simpatizanţi ai naţional-socialiştilor, au distrus într-un autodafe zeci de mii de cărţi,.

Lista neagră a cărţilor a fost elaborată, după instalarea naziştilor la putere, de către tânărul bibliotecar berlinez, Wolfgang Herrmann. Pentru că unele opere ale autorilor, înscrişi pe listă nu au fost supuse autadafeului, omisiunile au fost explicate cu argumente literare sau politice.

PSIHOLOGIA SOCIALISMULUI FRANCEZ

„Cuvântul", IX, nr. 2957, 20 iulie 1933, p.1.

Vezi şi *Criza socialismului francez* în „Index", 23 iulie 1933.

RĂSPUNS UNUI FOST CRITIC DESPRE „IDEEA DE ABSOLUT" ŞI DESPRE ACOMODĂRILE EI DIVERSE

„Cuvântul", IX, nr. 2958, 21 iulie 1933, p.1, 2.

Republicat în „România literară", II, 22 iulie 1933, p.4

Articol în replică la cronica lui G. Călinescu – Mihail Sebastian. *Femei* („Adevărul literar şi artistic" XII, 658, 16 iulie 1933, p.1) de unde este preluată, în titlu, sintagma „ideea de absolut".

În articolul *Trufie* („Viaţa românească", XXV, iunie-septembrie 1933), G. Călinescu a respins afirmaţia lui Sebastian de a-i fi cerut colaborarea la „Viaţa românească": „Un tânăr publicist, care s-a dovedit a nu avea încă mijloacele de a-şi face un nume în literatură, crede că poate deveni interesant căutând polemica cu lumânarea. Metoda aceasta e cu totul naivă, pentru că în afară de împrejurarea unui mare talent de expresie a inimiciţiei personale sau ideologice (ceea e nu e cazul), un scriitor nu-şi poate face carieră decât compunând cărţi bune. În loc de a lucra, tânărul în chestiune, încearcă să atragă atenţia asupra sa, insinuând cu multă trufie că e tras de mânecă să colaboreze la cele mai de seamă reviste, dar că el, om mare şi cu demnitate, refuză să se coboare până la ele [...] Are haz! Niciodată nu ne-am gândit să cerem colaborarea unui tânăr de ale cărui merite nu suntem încă documentaţi. Şi încă să-i facem avansuri! [....] Şi apoi ce prezumţie mai e şi aceasta că reproducerea unor pagini la „Antologie" înseamnă că noi socotim acele pagini antologice, adică vrednice de păstrat în literatura română? Nici nu ne-a trecut prin gând."

Din aceeaşi cronică a lui G. Călinescu sunt extrase şi cele două incorectitudini lingvistice, drastic amendate în post-scriptum: „dar totuşi” şi „ceea ce caracterizează pe speţa sa”. Observaţiile lui Sebastian – revanşă la aluziile lui G. Călinescu, din *Cum se scrie româneşte* („Adevărul literar şi artistic”, XII, 643, 3 aprilie 1933) explică graba lui Camil Baltazar de a republica articolul în „România literară”.

În ediţia de faţă textul a fost reprodus din „România literară”.

Reproducem mai jos variantele din „Cuvântul”.

p.343, al.3 -„C.” Băiat cu condei

„R.l.” Băiat *de* condei

p.346, al.5 -„C.” *Cu chiar* ajutorul său

„R.l.” Chiar cu ajutorul său

p. 348, al.1-„C.” *S-au tăiat lemne pentru hârtie*, s-a făcut plumb pentru literă

„R.l.” S-a făcut plumb pentru literă

p. 349-„C.” *Expresia complectă ar fi fost „dar totuşi însă”*

„R.l.” Pentru a fi complect, d. Călinescu ar fi trebuit să scrie „dar totuşi însă”.

OFICIU DE TURISM

„Cuvântul”, IX, nr. 2959, 22 iulie 1933, p.1.

DESTINDERE ÎNTRE ROMA ŞI PARIS

„Cuvântul”, IX, nr. 2960, 23 iulie 1933, p.1.

PACTUL CELOR PATRU SEMNAT PRELUNGIREA TRATATULUI ITALO-ROMÂN CRIZA SOCIALISMULUI FRANCEZ

„Index”, I, nr.4, 23 iulie 1933, p.7.

Textele au apărut în rubrica „Cronica externă”.

Reproduse în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit., p.641-642.

VILEGIATURA ÎN U.R.S.S.

„Cuvântul”, IX, nr. 2961, 24 iulie 1933, p.1.

DE LA JULES VERNE LA WILLY POST

„Cuvântul”, IX, nr. 2963, 26 iulie 1933, p.1.

D. MADGEARU CONTRA D-LUI MADGEARU

„Cuvântul”, IX, nr. 2964, 27 iulie 1933, p.1.

Despre „popasul la Paris” al lui Virgil Madgearu pentru a trata reducerea datoriei externe a României vezi şi *Convertirea d-lui Madgearu*.

LA CE NU SE GÂNDESC EDILII...

„Cuvântul”, IX, nr. 2965, 28 iulie 1933, p.1.

STERILIZAREA HIGIENICĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 2966, 29 iulie 1933, p.1.

N. D. COCEA. *FECIOR DE SLUGĂ*

„România literară”, II, nr. 76, 29 iulie 1933, p. 3. („Cronica literară”).

Reprodus în Mihail Sebastian. *Eseuri, cronici, memorial*, ed. cit., p. 302-305

NOI ŞI RĂPOSATA CONFERINŢĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 2967, 30 iulie 1933, p.1.

PROGRAM LIBERAL – RADICAL?

„Cuvântul”, IX, nr. 2968, ,31 iulie 1933, p.1.

MEDITAŢIE METAFIZICĂ LA NIŞTE INSULE

„Cuvântul”, IX, nr. 2970, 2 august 1933, p.1, semnat *Amyntas*.

POLITICĂ ADMINISTRATIVĂ?

„Cuvântul”, IX, nr. 2971, 3 august 1933, p.1.

„BIROU DE ÎNREGISTRARE A FALIMENTELOR”

„Cuvântul”, IX, nr. 2972, 4 august 1933, p.1.

„DUŞMANII CIVILIZAŢEI”

„Cuvântul”, IX, nr. 2973, 5 august 1933, p.1.

EDITORI ŞI ECONOMIŞTI

„Cuvântul”, IX, nr. 2974, 6 august 1933, p.1.

La afirmaţia lui Mihail Sebastian, că „nimeni nu s-a ostenit” să dea informaţii despre Cogresul editorilor de la

Bruxelles şi la observaţiile făcute în marginea evenimentului, a ripostat Emil Pauker în ziarul „Dimineaţa", din 3 septembrie. Emil Pauker precizează că în „Dimineaţa" din 17 iulie, a apărut „O amplă dare de seamă a lucrărilor congresului" şi că „D. Mihail Sebastian va găsi în „Adevărul literar" ca revistă de specialitate (deşi cred că nu-i este prea simpatică) toate amănuntele dezbaterii". În continuare, Emil Pauker mai afirmă că reproşul făcut editorilor de a nu se fi preocupat de soarta cărţii româneşti în străinătate este neîntemeiat: „tot în ziarul «Dimineaţa», cu data de 28 iulie, d-sa poate citi cuvântul de închidere spus de un editor din ţară, care recomandă călduros editorilor străini literatura română, asigurându-i că vor găsi capodopere vrednice de a intra în patrimoniul literaturii mondiale. Tot ce spune d. Sebastian despre literatura românească s-a spus la Bruxelles."

Finalul replicii lui Emil Pauker, vexat de ironiile lui Sebastian ("D. Mihail Sebastian mai spune că la Bruxelles au venit numai negustori şi, când e vorba de o treabă, cumsecade, între un idealist şi un negustor, nu încape ezitare: «alegeţi-l pe cel de al doilea cu ochii închişi» [...] Ar fi să depăşim cadrul acestui articol, discutând dacă editorul (negustor) ştie să-şi apere mai bine interesele decât autorul (idealist)") ca şi precizările făcute de directorul editurii „Adevărul" au determinat o nouă intervenţie a lui Mihail Sebastian: *Adaos nepolemic pentru editori* („Cuvântul", 8 septembrie 1933).

CĂLĂTORIILE D-LUI GÖMBÖS DUPĂ VIENA, BERLIN ŞI ROMA EUROPA CENTRALĂ ŞI „EUROPA PUR ŞI SIMPLU"

„Index", I, nr.6, 6 august 1933, p.7.

Textele au apărut la rubrica „Cronica externă"

Reproduse în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit., p.642-644.

O CRAVATĂ DE COMANDOR

„Cuvântul", IX, nr. 2975, 7 august 1933, p.1.

SCIZIUNEA BLUM-RENAUDEL

„Cuvântul", IX, nr. 2977, 9 august 1933, p.1.

ŞOMAJUL INTELECTUAL

„Cuvântul", IX, nr. 2978, 10 august 1933, p.1.

În ediţia de provincie a „Cuvântului" titlul articolului este *Problema şomajului intelectual.*

INDISCREŢIA ŞI LITERATURA

„Cuvântul", IX, nr. 2979, 11 august 1933, p.1.

Observaţia că „cititorii de la noi par a fi, din fericire, mai puţin sensibili şi că scriitorii români, deşi nu s-au sfiit să se inspire vizibil din realitate (uneori o realitate foarte jenantă pentru noi), n-au avut de suferit din partea modelelor lor" a fost violent contrazisă în anul următor, la apariţia romanului *De două mii de ani*, unul dintre motivele declanşării „cazului Sebastian" fiind tocmai recunoaşterea modelelor. Mihail Sebastian a negat în articolul *Romanul cu cheie* („Rampa", 11 decembrie, 1935) existenţa unor modele în *De două mii de ani* şi a respins violent procedeul căutării „modelelor".

C.F.R.-ul SĂ DEA UN COMUNICAT

„Cuvântul”, IX, nr. 2979, 11 august 1933, p.1, semnat *Amyntas*.

CRONICA EXTERNĂ

„Index”, I, nr.7, 13 august 1933, p.8.

Reprodus în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*,ed. cit., p.644.

Din eroare, Sebastian înregistrează, potrivit apariţiilor revistei „Index”, 6 cronici externe, în loc de 5, până la cea dedicată integral Anschlussului. Despre această problemă cheie a politicii europene, cronicarul politic al „Cuvântului” a scris mai multe comentarii începând din 1931. Opinia despre rolul Austriei, acest mic stat care determină „întregul mecanism, întreaga logică a politicii internaţionale pe vechiul continent” este cea exprimată de Ghiţă Blidaru în *De două mii de ani*: „Aici e nodul. De aici o să crape totul. Observă cum dintr-o chestiune în definitiv măruntă, ca Anschlussul, se creează un punct de rezistenţă cu totul disproporţionat” (*Opere* I, 2011, p. 441).

SÂRMĂ GHIMPATĂ ÎN JURUL UNIVERSITĂŢII

„Cuvântul”, IX, nr. 2982, 14 august 1933, p.1.

Reprodus în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit., p.612-613.

UN SAT DIN MUNŢI

„Cuvântul”, IX, nr. 2987, 19 august 1933, p.1.

COMENTARII LOCALE PE UN TEXT STRĂIN

„Cuvântul", IX, nr. 2994, 26 august 1933, p.1, 2; publicat numai în ediţia de provincie.

CARTEA DE ŞCOALĂ

„Cuvântul", IX, nr. 2999, 31 august 1933, p.1.

DIPLOMAŢIE ÎNTRE ROMA ŞI MOSCOVA

„Cuvântul", IX, nr. 3002, 3 septembrie 1933, p.1.

Foiletonul lui Sebastian despre cel mai important eveniment politic al anului şi semnificaţiile lui va fi urmat, în „Cuvântul", la 5 septembrie, de articolul de fond, *Pactul italo-sovietic, un pas decisiv spre renaşterea Europei* şi de comentariul sceptic al lui Nae ionescu – *Se reface Europa* („Cuvântul", 3007, 8 septembrie 1933, p. 1). „Optimismul acesta este artificial – spune Nae Ionescu. Căci dacă el se sprijină în primul rând pe dorinţa de pace a Sovietelor, el se sprijină pe prea puţin".

La 10 septembrie Mihail Sebastian a revenit la pactul celor doi „factori pacificatori" europeni în cronica externă din „Index" – *Rusia reintră în Europa.*

OAMENII POLITICI ÎN LITERATURĂ

Conferinţă radiofonică, difuzată la 4 septembrie 1933, ora 21,30

Textul transcris după manuscris (Arhiva S.R.R., dosar 13/1933) a fost publicat în volumul *Orele culturii.* Vol. I, 1931-1935, Societatea Română de Radiodifuziune, Bucureşti, 1998, p. 253-258.

Reprodus în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă,* ed. cit., p.613-617.

INOPORTUNUL ARISTIDE BRIAND

„Cuvântul", IX, nr. 3005, 6 septembrie 1933, p.1.

ADAOS NEPOLEMIC PENTRU EDITORI

„Cuvântul", IX, nr. 3007, 8 septembrie 1933, p.1.

COMEDIA DEZARMĂRII

„Cuvântul", IX, nr. 3008, 9 septembrie 1933, p.1.

... ŞI UN ADAOS PENTRU LIBRARI

„Cuvântul", IX, nr. 3009, 10 septembrie 1933, p.1.

„RUSIA REINTRĂ ÎN EUROPA"
ALIANŢA FRANCO-RUSĂ?
FRANŢA ABSENTĂ
SCURT BULETIN GERMAN

„Index", I, nr.11, 6 10 septembrie 1933, p.8.

Textele au apărut la rubrica „Cronica externă".

Reproduse în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă,* ed. cit., p.646-648.

UN BUST LUI NICOLAE BĂLCESCU

„Cuvântul", IX, nr. 3013, 14 septembrie 1933, p.1.

Reprodus de Geo Şerban în „Realitatea evreiască". 282-283, 13 septembrie – 10 octombrie 2007, Supliment

„Centenar Mihail Sebastian", p. VI, cu titlul *Nicolae Bălcescu.*

NIŞTE PANTALONI CONTINGENŢI

„Cuvântul", IX, nr. 3016, 17 septembrie 1933, p.1.

DISCURSUL D-LUI IUNIAN

„Cuvântul", IX, nr. 3017, 18 septembrie 1933, p.1.

Tema proprietăţii de idei, dezbătută în marginea discursului D-lui Iunian, va fi reluată, la 11 octombrie, în articolul *Cum se fură ideile salvatoare.*

„LES BALKANS"

„Cuvântul", IX, nr. 3020, 21 septembrie 1933, p.1.

LITERATURA ÎN CĂRŢILE DE ŞCOALĂ

„Cuvântul", IX, nr. 3021, 22 septembrie 1933, p.1.

ÎMPOTRIVA „INSTITUŢIONARISMULUI CULTURAL"

„Cuvântul", IX, nr. 3022, 23 septembrie 1933, p.1.

SINAIA SOLEMNĂ ŞI MONDENĂ

„Cuvântul", IX, nr. 3025, 26 septembrie 1933, p.1

În ediţia de provincie, a apărut în „Cuvântul", IX, nr. 3026, 27 septembrie 1933, p.3.

Între 26 şi 29 septembrie, Mihail Sebastian a fost trimisul special al „Cuvântului” la „Serbările Peleşului”, cum se menţionează în nr. 3026 din 27 septembrie, p. 3.

Sinaia solemnă şi mondenă este primul din cele patru reportaje ale lui Mihail Sebastian.

În articolul *Combatantul neînregimentat* („Observator cultural”, an. VIII, 135, 4-10 octombrie 2007, Supliment, p I-II) Geo Şerban a comentat reportajele lui Mihail Sebastian. După ce a precizat că Nae Ionescu „avusese precauţia să traseze un cadru prin articolul inaugural, *Ce este dinastia*? (25 septembrie), criticul a observat că „trimisul special s-a făcut că nu bagă în seamă teoria «regelui stăpân» şi a pus accentul pe încărcătura democratică a manifestărilor, fiind iarăşi extrem de caustic pe seama diriguitorilor osificaţi în ifose”.

PARADA CEA MARE

„Cuvântul”, IX, nr. 3026, 27 septembrie 1933, p.3.

Pagina 3 a „Cuvântului” este consacrată integral serbărilor Peleşului.

Într-o notă din pagina 6, se precizează că Mihail Sebastian a participat la Dejunul de la Hotel Palace – oferit în ziua de 26 septembrie de Ministerul Afacerilor Străine ziariştilor români şi străini care participau la Serbările semicentenarului Castelului Peleş – şi la reuniunea Consiliului Permanent al Micei Înţelegeri.

O SĂRBĂTOARE DE FAMILIE

„Cuvântul”, IX, nr. 3027, 28 septembrie 1933, p.3;

În ediţia de provincie, cel de al treilea reportaj al lui Mihail Sebastian de la Serbările Sinaiei apare în „Cuvântul”, IX, nr. 3028, 29 septembrie 1933, p.3.

Desfăşurarea reuniunii Consiliului Permanent al Micii Antante aduce în prim-planul Serbărilor pe cei trei miniştri ai ţărilor constituante – Cehia, Iugoslavia şi România –: Edvard Benes, Bogoljub Jevitc şi Nicolae Titulescu, „singurii oameni cari lucrează aici”.

DUPĂ SERBĂRI...

„Cuvântul”, IX, nr. 3028, 29 septembrie 1933, p.1.

PE LACUL LEMAN...

„Cuvântul”, IX, nr. 3030, 1 octombrie 1933, p.1.

Referire la Sesiunea Societăţii Naţiunilor de la Geneva.

UN PELERINAJ LA MEDAN

„Cuvântul”, IX, nr. 3034, 5 octombrie 1933, p. 1.

Reproduse în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă*, ed. cit., p.616-618.

ATENTATUL DE LA VIENA

„Cuvântul”, IX, nr. 3036, 7 octombrie 1933, p.1.

CRIZĂ DE GUVERN ÎN SPANIA

„Cuvântul”, IX, nr. 3037, 8 octombrie 1933, p.1.

„CUM SE FURĂ IDEILE SALVATOARE"

„Cuvântul", IX, nr. 3040, 11 octombrie 1933, p.1.

„Savuroasa urecheală" la care se referă Mihail Sebastian, a fost „distribuită" de Nicolae Iorga la 8 octombrie 1933 cu tableta *Patentaţi-vă* („Neamul Românesc", XXVIII, 217):

„E un scandal cum se fură ideile salvatoare.

Zilnic cei păgubiţi protestează. Dar ideea cutare el a emis-o şi nu acela care vrea s-o folosească pentru propria sa demagogie. E o încălcare de drept, o dezbrăcare ca în codru. Tribunalul opiniei publice e zilnic asaltat de revendicaţii [...]. Şi cei ce se plâng au dreptate. Căci e, în adevăr, mare lucru să dai soluţie de a nu plăti ca să ai bani, de a face mai multă hârtie ca să fie toată lumea bogată ... fireşte cu hârtii, de a pretinde că puind o camarilă mare în locul unei camarile mici ai restabilit sfânta Constituţie – cea votată de d. Maniu – în drepturile sale.

Dacă ar fi vorba de cine ştie ce lucruri mărunte, acelea s-ar putea împrumuta, dar când e vorba de astfel de descoperiri ale geniului politic, e neadmisibil ca una din păsările de pradă ale politicii româneşti să-şi pună în coadă penele altuia.

Nu, acest abuz trebuie să înceteze. Justiţia să se amestece!

Şi cum la Casaţie este o secţie a contenciosului administrativ, propun una a contenciosului politic.

Acela va distribui patentele de invenţie şi le va verifica".

NU VA RESPECTA CONTRACTUL ...

„Cuvântul", IX, nr. 3041, 12 octombrie 1933, p.1.

PESTE UN SFERT DE MILIARD!

„Cuvântul", IX, nr. 3042, 13 octombrie 1933, p.1.

DALADIER

„Cuvântul”, IX, nr. 3043, 14 octombrie 1933, p.1.

PĂRĂSIM, POLITICA ŞI INTRĂM ÎN GEOGRAFIE

„Cuvântul”, IX, nr. 3044, 15 octombrie 1933, p.1.

„MAI UCIGĂTOR DECÂT TOATE”

„Cuvântul”, IX, nr. 3045, 16 octombrie 1933, p.1.

Pornind probabil de la aceeaşi ştire, Nicolae Iorga publică cu o zi mai târziu, în „Neamul Românesc”, tableta *Gazul cel mai axfixiant* (aici, gaz german descoperit în Belgia). Reflectând la ceea ce Sebastian numeşte „gustul intim al omului pentru dezastru”, renumitul istoric pune accentul pe cel mai mare pericol al actualităţii: „Dar gazul german cel mai periculos nu e acela care s-a descoperit în Belgia. El e chiar în spiritul de astăzi al unui tineret german crescut în cele mai odioase învăţături ale urii de oameni, în cele mai nebune îndrumări spre o nouă supremaţie de rasă, aceasta, pur teutonică [...] Se cresc turbaţi în patria lui Goethe.”

SOCIALIŞTII VIENEZI FAC GREVĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 3047, 18 octombrie 1933, p.1.

SATUL ŞI SEXUALITATEA

„Cuvântul”, IX, nr. 3048, 19 octombrie 1933, p.1.

DOMNUL VIRGIL NICOLAESCU

„Cuvântul", IX, nr. 3050, 21 octombrie 1933, p.1.

„CRITERION"

„Cuvântul", IX, nr. 3051, 22 octombrie 1933, p.1.

Al doilea ciclu de prelegeri, „Tendinţe 1933", organizat de Petru Comarnescu, secretar general al Secţiei de conferinţe, a început la 19 octombrie cu tema: *Soluţiile crizei* [economice].

BRĂILENII SĂ CONTINUE LUPTA!

„Cuvântul", IX, nr. 3052, 23 octombrie 1933, p.1.

Reproduse în Mihail Sebastian. *Jurnal de epocă,* ed. cit., p. 590-591.

În octombrie 1933 Camera de muncă din Brăila a organizat o acţiune de protest faţă de politica economică care a dus la decadenţa portului. „Săptămâna plângerii" a fost anunţată în „Cuvântul" la 19 octombrie (*Ce urmăreşte săptămâna de protest a Brăilei; Cum s-a produs decadenţa portului?*) La 21 şi 23 octombrie, Nae Ionescu şi D. P. Perpessicius, brăileni, ca şi Sebastian au luat, de asemenea, atitudine în favoarea doleanţelor oraşului şi portului Brăila: Nae Ionescu. *Jalea Brăilei*; Perpessicius. *Săraca Brăila noastră*.

„VORBEŞTE, DOMNULE, DE CE NE DOARE!"

„Cuvântul", IX, nr. 3054, 25 octombrie 1933, p.1.

SCURT COMENTARIU LA CRIZA FRANCEZĂ

„Cuvântul”, IX, nr. 3056, 27 octombrie 1933, p.1.

COPILUL ÎN ROMANUL ROMÂNESC

Text inedit. A fost citit de Mihail Sebastian la Radio Bucureşti, emisiunea „Cronica ştiinţifică” la 28 octombrie 1933, ora 21,30 şi anunţat în revista „Radio-Fonia”, anul VI, nr. 266, p. 22.

Manuscrisul de 14 file, cu semnătura autorului, se află în Arhiva S.R.R., dosar 15/1933.

REPRIZA A DOUA

„Cuvântul”, IX, nr. 3063, 3 noiembrie 1933, p.1.

UN MINISTER CU PORŢILE DESCHISE

„Cuvântul”, IX, nr. 3064, 4 noiembrie 1933, p.1.

„ORDINEA PUBLICĂ” ŞI „ECONOMIA CLASICĂ”

„Cuvântul”, IX, nr. 3065, 5 noiembrie 1933, p.1.

În ediţia de provincie titlul articolului este *Oportună amnezie ducistă.*

Pentru combaterea temei „ordinea publică” pe care o invocă liberalii ducişti, Sebastian aminteşte episodul „Oradea-Mare” din iarna lui 1927, (devastarea sinagogei din Oradea de către studenţii întruniţi la Congresul Uniunii Studenţilor Creştini), dezavuat de Nae Ionescu în rubrica săptămânală a „Cuvântului”, *Dumineca* („Cuvântul, 12 decembrie 1927). Este unul dintre argumentele lui Mihail Sebastian în susţinerea atitudinii de simpatie şi înţelegere faţă de iudaim a lui Nae Ionescu din *Cum am devenit huligan*. Textul lui Nae Ionescu, încă o dată amintit în capitolul „Cuvântul", a fost reprodus în *Anexele* eseului polemic.

„CUVÂNTUL" DE LA 4 NOIEMBRIE 1924 PÂNĂ ASTĂZI

„Cuvântul", X, nr. 3066, 6 noiembrie 1933, p.3-10.

Articolul ocupă 7 din cele aproape 100 de pagini ale numărului aniversar. A căzut în sarcina sa – spune Mihail Sebastian în *Cum am devenit huligan* – „printr-o ironică potriveală".

Autorul a coborât în istoria ziarului dincolo de anul 1928 – când, colaborator, apoi redactor, a devenit parte la alcătuirea lui – şi a urmărit cu „îndârjire şi pasiune" (*Cum am devenit huligan)* toate etapele şi campaniile politice, începând din 4 noiembrie 1924.

Concluziile acestui demers sunt în capitolul „Cuvântul" din *Cum am devenit huligan*, scris doi ani mai târziu.

Lăsând la o parte „acţiunea *Cuvântului*" din noiembrie şi decembrie 1933, prin urmare, oprindu-se înaintea „tristelor fapte de la sfârşitul anului 1933", Sebastian încearcă să demonstreze că „angajat mereu de partea forţelor radicale, împotriva forţelor de reacţiune", acel „Cuvântul" căruia i-a aparţinut şi îi „va aparţine mereu în amintire" nu poate fi numit ziar „de dreapta".

Comentând în 2007 lungul articol monografic, Geo Şerban face aceste observaţii: „Turul de orizont e efectuat riguros, ca un reportaj al faptelor înmagazinate în memoria scriptică a ziarului. Depăşeşte însă răceala scotocirii impersonale prin arhivele prăfuite. Sebastian pune suflet, face fraza să vibreze, invită cititorul să tragă concluzii acolo unde protocolul îi cere să atenueze fricţiuni, separări de păreri, un drept câştigat prin desăvârşitul profesionalism de a nu ceda conjuncturilor şi de a păstra dreaptă, coloana vertebrală. Nu întrevedea apropiatul sfârşit al carierei edificate în preajma lui Nae Ionescu" (*Combatantul neînregimentat* în „Observator cultural", VIII, 135, 2007, Supliment, p. I-II).

Marta Petreu comentează articolul lui Sebastian în capitolul *Laudatio Nae Ionescu de Mihail Sebastian* din *Diavolul şi ucenicul său* (ed. cit., p. 90-94): „... pentru Sebastian „Cuvântul" este Nae Ionescu. Datorită acestei identificări, elogierea profetismului ziarului este totuna cu elogierea clarviziunii lui Nae Ionescu, care pare că nu greşeşte niciodată; căci, dacă greşeşte, nu el a greşit, ci realitatea nu a fost la înălţimea speranţelor sau soluţiilor lui (aşa este explicată metamorfoza rapidă a alianţei dintre Nae Ionescu şi Maniu într-o duşmănie pe faţă, de pildă). Textul – care aparţine unui om foarte inteligent – este cel mai abil şi cel mai lung *argumentum ad verecundiam* pe care l-am întâlnit vreodată."

Am desprins din textul lui Mihail Sebastian articolul *1933* de Titus Enacovici, citat *in extenso* în textul lui Mihail Sebastian. Îl reproducem aici:

1933

D. Emil Ludwig îşi termină splendida sa paralelă între Mussolini şi Napoleon, pe care am obţinut-o pentru ziarul nostru şi am publicat-o duminica trecută, astfel: „Dacă Mussolini vrea să facă schimb dând onorurile politice care i-au adus gloria pe spada cuceritorului, el va viola spiritul timpului său.

Mussolini ştie aceasta, tot precum ştie să vorbească naţiunii. Dar spiritul timpurilor îl împiedică de a realiza tocmai marile sale făgăduinţe. Fiindcă spiritul său se bazează nu pe o preponderenţă de forţe, dar pe unirea celor

25 de state care constituiesc Europa şi care nu ar face nimic mai bine decât dacă ar deveni «Statele Unite ale Europei».

Este singura lor protecţiune în contra absoarberei eventuale de către nişte puteri mai mari încă, fie ele albe sau galbene".

Judecată de om clarvăzător. Am susţinut şi eu într-un articol aceleaşi idei, arătând că lupele dintre marile state europene sunt moştenire a unor concepţii care ar trebui să dispară, fiindcă nu se mai potrivesc cu adevărata situaţie de azi. Azi toate statele din Europa trebuie să se unească pentru a putea sta onorabil în faţa Statelor Unite ale Americii de Nord, ziceam în acel articol.

Nu vrem să spunem că astfel de idei nu au intrat deloc în domeniul politic, ar fi să nu dăm importanţa pe care, desigur, o are Pactul de la Locarno, ar fi să nesocotim sforţările d-lor Chamberlain, Briand şi chiar a d-lui Stresemann. Credem însă, că d. Ludwig este prea optimist când socoteşte că „spiritul timpului" nu mai aşteaptă mult de la „spada cuceritorului". Ar trebui să admitem că guvernele tuturor ţărilor europene sunt în afără de „spiritul timpului" şi să conferim această onoare numai guvernului român.

Înarmările

Cum ar cadra „spiritul timpului" cu febrila înarmare a Europei şi cu eşecul conferinţelor de dezarmare? Bugetul ministerelor de război, faţă de bugetul total, este cuprins între 45 la sută în Turcia şi 17 la sută în Franţa (deşi posedă tot armamentul), cu excepţia României care-şi poate permite luxul de a cheltui mai puţin, bazându-se pe „spiritul timpului". Rusia posedă 100 divizii perfect înarmate. Italia se înarmează până în dinţi. Anglia are cel mai mare buget pentru aviaţie. În Germania, fiecare comună îşi face onoarea de a avea un loc de aterizare şi ţine să fie legată cu centrul mai apropiat prin aeroplane pe care sunt însemnate locurile mitralierelor. Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia se înarmează pe faţă, iar Ungaria clandestin.

Aceste înarmări nu sunt numai o măsură de prevedere cu scopul depărtat, ele sunt făcute cu scop bine definit, pentru fiecare ţară în parte, cu veleat foarte apropiat. D. Mussolini l-a şi fixat pentru Italia: 1933 – 1935 şi întregul său program de înarmare este stabilit pentru această dată de cari îl desparte cinci ani.

De ce 1933?

Franţa garantează pacea Europei atâta timp cât va fi ocupată Renania. În ziua când ultimile trupe franceze vor părăsi ţara Rinului, Europa va trebui să-şi menţină pacea prin alte mijloace, cu alte cuvinte războiul va intra în actualitate. Potrivit tratatului de la Versailles ocupaţia Renaniei încetează cel mai târziu în 1933. Iată de ce toţi se înarmează pentru această dată.

Toate nemuţumirile vot izbucni atunci, tot ce consideră fiecare stat, ca absolut necesar existenţei, va trebui cucerit într-o conflagraţie generală în vederea căreia se pregătesc toţi.

Fiecare stat care are revendicări îşi vede rolul său în această dramă aranjată atât cât prevederile omeneşti pot aranja lucrurile, spre deplina satisfacţie a protagoniştilor.

Rolul Germaniei

Întreaga combinaţie se bazează pe intrarea Germaniei în acţiune pe motivul „culoarului" de la Danzig. Aceasta ar avea ca efecte imediate paralizarea Cehoslovaciei, atât din cauza populaţiei germane care se găseşte în aşa de mare număr, cât şi din cauza posibilităţii ce are Germania de a-i anihila acţiunea, prin situaţia geografică. Apoi alipirea Austriei. Rusia ar mobiliza în acelaşi timp pentru a ţine în respect şi Polonia şi pe noi. La Rin, Germania va trimite numai o pază şi nu va ataca Franţa pentru a nu provoca intervenţia Angliei. Italia va ataca Serbia, având ajutorul Ungariei contra noastră şi al Bulgariei contra Serbiei.

Întrebarea este ce va face Franţa. Va debarca la Danzig sau va ataca pe Rin? Şi Anglia va interveni sau nu?

Oricum acesta este rolul înarmărilor. Germania după cum se vede poate provoca un război european cu şansă de reuşită pentru ea, iar Italia se pregăteşte pentru această eventualitate.

„Spiritul timpului”

„Spiritul timpului”, dacă ar avea puterea pe care i-o presupune d. Ludwig, ar trebui să satisfacă Germania pe cale paşnică. O sinceră împăcare a Germaniei ar reduce la neputinţă pe toţi pretenţioşii care se pregătesc să pescuiască în apă tulbure. Pretenţiile continentale ale Germaniei nu sunt greu de satisfăcut dacă în acelaşi timp i s-ar acorda şi mandate coloniale. Cum însă se pare că Anglia nu este dispusă să le încuviinţeze este de văzut, este de văzut dacă Germania se va mulţumi cu rolul de putere continentală pe care Bismarck i-l destinase excusiv după 1871 şi pe care şi Anglia azi ar dori să i-l atribuie. Transformarea Rusiei în zonă de influenţă germană, ar echivala mandatele coloniale şi ar rezolva problema anglo-rusă.

Presupunând această problemă rezolvată, cu puţină imaginaţie, ajungem şi la cele 25 de state care, după concepţia d-lui Ludwig şi a acelora care atribuie o cât de mică părticică de logică în conducerea popoarelor, n-au nimic mai bun de făcut decât să devină „statele unite ale Europei”.

Situaţia noastră

Orice ne-ar rezerva viitorul, noi nu putem sta cu mâinile în sân, când toate popoarele se înarmează în toată Europa. Se va produce sau nu un război european, noi vom avea un rol de jucat, şi acest rol ne impune pregătire, mai ales când suntem cu zece ani în urma statelor dimprejur, şi ca armament, şi ca mijloace de transport, şi ca resurse financiare.

Avem nevoie de o armată utilată şi instruită, avem nevoie de o reţea de căi ferate care să lege diferitele regiuni ale ţării prin linii directe.

Căile ferate

Să se uite pe o hartă orice profan şi să vadă pe unde s-ar face transporul trupelor din Basarabia în Ardeal sau invers. Mi-e ruşine să spun cât timp e necesar pe actuala reţea, pentru ca să se transporte o divizie de la Cluj la Chişinău.

Prin urmare nu mai este timp de pierdut, construirea liniilor de legătură –, nu a tuturor, dar a celor mai importante – a triajelor şi achiziţionarea materialului rulant necesar, trebuie efectuat în aceşti cinci ani, până în 1933.

Armament

Armata trebuie utilată cu armament de tot felul şi de tipurile întrebuinţate de aliaţii noştri din 1933. Fabricile de arme, tunuri, muniţiuni şi aeroplane din ţară trebuie să fabrice şi ele aceleaşi tipuri.

Din pământ, din iarbă verde, acestea toate trebuie să răsară şi să fie în funcţie până în 1933. Cugirul şi Copşa Mică, cari după doi ani n-au început să se instaleze, şi I.A.R-ul instalat, dar fără comenzi nu ajung.

De unde bani?

Nu puneţi această întrebare d-lui Vintilă Brătianu. Pentru d-sa timpul nu contează. Ce este în viaţa unui popor o jenă de 30-40 ani? D. Vintilă Brătianu pregăteşte viitorul naţiei pe milenii şi se gândeşte că va fi bine cândva. Dacă îi veţi spune că la 1933 se poate să fie o catastrofă care să radă de pe pământ statul român, d-sa va răspunde că „are încredere în viitorul naţiei" şi va considera acest răspuns decisiv şi fără replică. La un program de amploarea celui de mai sus, d. Vintilă Brătianu va declara că poate acorda 7 miliarde pentru căi ferate, repartizaţi pe trei ani, şi proveniţi dintr-un împrumut pe care d-sa „are de gând" să-l încheie (paşte murgule ...); iar pentru armată poate acorda 1 miliard şi jumătate în plus anual din ... buget. Că în acest tempo, vom avea ce ne trebuie poate în 30 de ani, nu e nimic. Cu concepţiile sale financiare şi economice nu se pot obţine bani mai mulţi, şi ţara poate pieri, dar concepţiile sale trebuie să dăinuiască.

Dar bogăţiile statului?

Dacă se discută însă serios, atunci bani se pot găsi pentru realizarea oricărui program. Recunoaştem că sumele importante pe care trebuie să le cheltuim în timp aşa de scurt, pentru a câştiga cei 10 ani în care n-am făcut nimic, nu se pot obţine toate prin împrumut. Avem însă domeniile statului: păduri, terenuri inundabile, pescării, mine în exploatare şi uzine, şi tot subsolul ţării. „Scoatem ţara la mezat?", va striga d. Vintilă Brătianu. Nu. Abrogăm numai întreaga legiuire economică a onoratului ministru de finanţe şi domeniile statului ne vor aduce banii necesari programului.

Cu legiuirea d-lui Vintilă Brătianu, aceste imense bogăţii nu produc nici plata funcţionarilor cari le administrează. Pe 1928, veniturile domeniilor statului sunt trecute în buget cu 935 milioane, iar cheltuielile cu 1 miliard treisute treizeci şi cinci milioane, adică domeniile dau 415 milioane deficit.

Oricât de scumpe ne-ar fi concepţiile d-lui Vintilă Brătianu, când peste cinci ani se pregăteşte un cataclism, nu ne putem lăsa dezarmaţi, numai pentru a conserva ţării guvernul Vintilă Brătianu.

Carthago dellenda

Şi iată de ce cred, cu toate că „n-am dreptate" şi cu toate că „guvernul este mai tare ca oricând", că d. Vintilă Brătianu trebuie imediat răsturnat, dacă nu suntem toţi, fără excepţie, nişte trădători de neam, buni nu pentru plutonul de execuţie, ci pentru ştreang.

Titus Enacovici

Emil Ludwig, scriitor german evreu, a cărui opinie este comentată de Titus Enacovici, este celebru pentru lucrările sale biografice (în 1925, *Napoleon*). A avut şi o bogată activitate publicistică. În 1932, a publicat *Convorbiri cu Mussolini*.

UN FAPT DE CULTURĂ: *OPERE COMPLECTE* DE MIHAI EMINESCU

„Cuvântul”, X, nr. 3066, 6 noiembrie 1933, p.27.

REACŢIUNE LA REACŢIUNE

„Cuvântul”, X, nr. 3067, 8 noiembrie 1933, p.1.

„VOI CARE INTRAŢI AICI...”

„Cuvântul”, X, nr. 3068, 9 noiembrie 1933, p.1.

PENTRU BIBLIOTECA ACADEMIEI

„Cuvântul”, X, nr. 3070, 11 noiembrie 1933, p.1.

Scrisoarea lui Al. Rosetti, la care se referă Mihail Sebastian, este publicată în numărul 3068, joi, 9 noiembrie, p. 4 cu titlul *O măsură arbitrară la Academie* şi în nr. 3069, 10 noiembrie 1933, p. 2, în ediţia de provincie.

D. P. Perpessicius a ripostat la scrisoarea lui Al. Rosetti şi la comentariile lui Mihail Sebastian în „Cuvântul”, 17 noiembrie 1933, p. 1) cu articolul *Academia Română şi biblioteca ei publică.*: „Cum lesne se va înţelege, vom lăsa deoparte latura incidentală a amintitelor texte în care era vizată persoana bibliotecarului general al Academiei, d. profesor Ion Bianu. Şi aceasta pentru binedeterminate motive, unele privind însăşi personalitatea bibliotecarului, celelate referindu-se la singura problemă ce încadrează şi pe aceea a bibliotecii şi anume a condiţiilor vitrege în cari este ţinută să activeze Academia Română. [...] A vorbi de eroismul acestor păstrători, cari în mijlocul unei societăţi sălbatice şi unei oficialităţi anticulturale trudesc, încolţite dinspre toate părţile de lipsuri, nu ni se pare decât foarte firesc. Iată pentru ce în locul obiecţiilor de detaliu, nu vom pregeta să chemăm pe toţi colegii noştri într-un front de apărare: pentru prestigiul şi înflorirea Academiei, pentru îndreptăţita tradiţie a culturei şi împotriva celor care o surghiunesc.”

MEDITAŢIE DESPRE CRIZĂ ŞI AUTOMOBILE

„Cuvântul”, X, nr. 3071, 12 noiembrie 1933, p. l.

Reprodus în „Observator cultural”, an VIII, nr. 135, 10 octombrie 2007, p. 3.

SELETZKY CONTINUĂ SĂ LUCREZE

„Cuvântul”, X, nr. 3075, 16 noiembrie 1933, p. l.

Citatul din articolul lui Mihail Sebastian este extras din pledoaria lui Radu Rosetti (decanul baroului Bucureşti şi avocatul lui Seletzky în recursul la Curtea Supremă de Justiţie Militară). Textul, formulat în alţi termeni decât informaţia adresată presei de Radu Rosetti şi publicată cu o zi înainte în „Cuvântul” (2074, 15 noiembrie) a fost, probabil, înregistrat de Sebastian însuşi, prezent la proces.

„CHESTIA ÎNCHISĂ”

„Cuvântul”, X, nr. 3076, 17 noiembrie 1933, p. l.

Grupajul publicistic, care a dus la confiscarea „Faclei” a apărut pe prima pagină a ziarului din 16 noiembrie 1933, (zi în care a fost constituit Guvernul Duca) cu următoarele titluri: *Senzaţionalele declaraţii politice ale d-lui Gh. Brătianu. Condiţiile umilitoare în care s-a constituit Guvernul Duca. Renegarea unui patrimoniu* *moral; Sub presiunea unor interese străine; Un guvern al robiei economice.*

„Motivul” confiscării, invocat de Mihail Sebastian, se găseşte în declaraţia lui George Brătianu: „D. George Brătianu, şeful partidului naţional-liberal, a făcut aseară următoarele declaraţiuni: «Guvernul d-lui Duca nu este guvernul partidului naţional-liberal. [...] Guvernul d-lui Duca înseamnă renegarea unui patrimoniu moral, pe care am astăzi şi dreptul şi datoria să-l păstrez neştirbit. Atitudinea celui care îl conduce e cunoscută: ea a şovăit mereu de trei ani între conspiraţiuni şi servilism. Mă voi opri întâi asupra modului în care acel ce şi-a încheiat cariera politică la 7 iunie 1930 a ajuns să fie însărcinat cu formarea guvernului .... În concluzie: mulţimea miniştrilor şi a subsecretarilor care se grămădesc să depună *un jurământ de credinţă pe care l-au respins atât de categoric acum trei ani, nu reprezintă o cârmuire naţional liberală.* Este cel mult vorba de guvernul unei camarile care înstrăinează pe Rege de năzuinţele şi de nădejdile acestei naţiuni, de un guvern al robiei economice şi al ameninţării străine.»”

Articolul *Cine răspunde?*, din „Facla”, XII, nr. 844, 17 noiembrie 1933, p. 1, confirmă suspendarea în termeni duri: „Guvernul de perimate metode dictatoriale al bătrânilor liberali şi-a început activitatea prin două acte de samavolnicie împotriva presei şi a gândirei româneşti şi, fără să fi apucat măcar să se instaleze bine la putere, a decretat pur şi simplu suspendarea, aseară, a ziarului „Calendarul” şi azi dimineaţă, confiscarea ziarului nostru „Facla”. „Calendarul” (ziarul lui Nichifor Crainic, care publicase, de asemenea, fragmente din declaraţia lui G. Brătianu) a reapărut la 15 noiembrie cu un text ameninţător: „...primul act pe care l-a făcut guvernul Duca, după depunerea jurământului, a fost suspendarea „Calendarului”, pe 15 zile şi ocuparea, la miezul nopţii, a redacţiei noastre cu jandarmi. Semn rău, domnule prim-ministru: oricine se atinge de „Calendarul” cade repede de la putere”.

În marginea constituirii Guvernului Duca şi a confiscării „Faclei” este scris şi editorialul lui Nae Ionescu din acelaşi număr al „Cuvântului” – *Şi un cuvânt de pace*: „Noul guvern al d-lui Duca şi-a făcut intrarea în viaţă cu o declaraţie de care, desigur, actul lui de naştere nu e străin şi prin care se făgăduieşte ţării *reprimarea mişcărilor extremiste*. El a şi trecut la acţiune suprimând alaltăieri un ziar şi confiscând ieri un altul”. Nae Ionescu reproşează presei democrate că a cerut Guvernului Duca, şi a obţinut „nu reprimarea mişcărilor extremiste, ci reprimarea unor anumite mişcări extremiste [...] Dacă în faţa mişcării antisemite, care în adevăr există, s-ar fi ridicat „Curierul israelit” sau altă foaie a naţiunii evreieşti – nu ar fi absolut nimic de obiectat – spune în continuare Nae Ionescu. Când însă atitutinea aceasta filosemită e adoptată de o foaie care nu se declară organ al naţiunii evreieşti, atunci e grav: pentru că dacă avem dreptul noi, o parte din români, a fi filosemiţi, atunci este evident că noi, altă parte de români, avem dreptul a fi antisemiţi. Fapt din care, vrem sau nu, izvorăşte putinţa unor lupte [...] Evreii din rosturile conducătoare ale presei democrate confundă calitatea lor de evrei cu cea de conducători ai unor organe de presă româneşti”. Ca urmare, Nae Ionescu impune o „măsură radicală” – „retragerea tuturor evreilor de la posturile de conducere politică”

Acest „ciudat articol” care „părea mai mult un cuvânt de război” a determinat o primă tentativă a lui Mihail Sebastian de a părăsi redacţia: „I-am spus deschis profesorului tot ce aveam pe suflet şi i-am cerut dezlegarea de a pleca”, îşi aminteşte scriitorul doi ani mai târziu. Intenţia a fost zădărnicită de răspunsul lui Nae Ionescu: „”Cuvântul” antisemit? „Cuvântul” fascist? Nu simţi că e absurd?” (*Cum am devenit huligan. Opere* I, 2011, p. 553-

554). Mihail Sebastian a continuat să scrie în „Cuvântul" până la ultima apariţie, la 1 ianuarie 1934.

REGIMUL ÎNVIAT DIN NAFTALINĂ

„Cuvântul", X, nr. 3077, 18 noiembrie 1933, p.1.

PRIMĂRIA ŞI SCRIITORII

„Cuvântul", X, nr. 3079, 20 noiembrie 1933, p.1.

ION TRIVALE

„Cuvântul", X, nr. 3082, 23 noiembrie 1933, p.1.

Reprodus în „Realitatea evreiască", 277, 1-20 iunie 2007, Supliment „Centenar Mihail Sebastian", p. II şi în volumul lui Geo Şerban, *Dimensiunea Sebastian*, Bucureşti, 2013, p. 45.

Articolul apărut („spre stupoarea antisemiţilor") la câteva zile după ce Nae Ionescu a publicat *Şi un cuvânt de pace*, este interpretat în *Cum am devenit huligan* (*Opere* I, 2011, p. 554) ca semn al păstrării libertăţii de opinie, în ciuda izbucnirii antisemite din editorialul lui Nae Ionescu.

ALEGERI ÎN SPANIA

„Cuvântul", X, nr. 3083, 24 noiembrie 1933, p.1.

GUVERNUL DREPTULUI CAMBIAL

„Cuvântul", X, nr. 3084, 25 noiembrie 1933, p.1.

„DEMOCRAT" ŞI „CONSERVATOR"

„Cuvântul", X, nr. 3086, 27 noiembrie 1933, p.1.

LICEUL ŞI CLUBUL POLITIC

„Cuvântul", X, nr. 3089, 30 noiembrie 1933, p.1.

LIBERALII N-AU VINĂ

„Cuvântul", X, nr. 3090, 1 decembrie 1933, p.1; apare numai în tirajul de provincie.

„ÎN SLUJBA REVOLUŢIEI"

„Cuvântul", X, nr. 3092, 3 decembrie 1933, p.1

SIMBOLUL POMPIERULUI INCENDIATOR

„Cuvântul", X, nr. 3093, 4 decembrie 1933, p.1

GABRIEL NEGRY

„Reporter", I, nr. 1, 6 decembrie 1933, p.5.

Afirmaţia lui Mihail Sebastian: „Gabriel Negry a neliniştit prea multe competenţe şi asta nu i se va ierta uşor" este premonitorie.

În 1934 după publicarea în „Criterion" (nr. 3-4) a cronicii elogioase a lui Petru Comarnescu, balerinul Operei Române, acuzat de introvertire sexuală, va fi subiectul unei scandaloase campanii de presă, în care au fost atraşi importanţi membri ai grupării „Criterion”: Petru Comarnescu, Mircea Vulcănescu şi Al. Cristian Tell. După procesul intentat calomniatorilor, Gabriel Negry a părăsit ţara.

LITVINOV LA VATICAN

„Cuvântul”, X, nr. 3096, 7 decembrie 1933, p.1.

PROFESORUL IORGA ŞI DUCISMUL

„Cuvântul”, X, nr. 3097, 8 decembrie 1933, p.1.

PRIMUL MINISTRU LA MICROFON

„Cuvântul”, X, nr. 3098, 9 decembrie 1933, p.1.

MINORITĂŢILE ÎN ALEGERI

„Cuvântul”, X, nr. 3099, 10 decembrie 1933, p.1.

Mihail Sebastian face observaţii despre votul minorităţilor, altele decât cele pe tema „demnităţii naţionale”, vehiculată în gazetele guvernamentale şi de opoziţie. Comentatorul „Cuvântului” atacă cartelul electoral al guvernului cu saşii şi pe cel al lui Grigore Iunian cu ucrainienii din considerente de ordin politic: „deosebirea funcţională între votul politic propriu-zis, şi votul minoritar”, ceea ce poate duce la „o complectă falsificare a situaţiei parlamentare”.

După cum s-a observat (Marta Petreu, vol. cit., p. 114) evreii nu sunt numiţi între minorităţile citate, decât în genericul *etc.*

S-A GĂSIT

„Cuvântul”, X, nr. 3100, 11 decembrie 1933, p.1.; semnat *Amyntas*. În ediţia de provincie nu apare acest articol.

EXPOZIŢIA MARGARETA STERIAN

„Cuvântul”, X, nr. 3100, 11 decembrie 1933, p.1.; apare numai în ediţia de provincie.

În ediţia de capitală a ziarului (p. 2) este publicat numai un anunţ informativ, la rubrica „Bloc-Notes”: „*Expoziţia de pictură Margareta Sterian.* La sala Hasefer rămâne deschisă până la 20 decembrie, expoziţia de pictură şi desene a d-nei Margareta Sterian”.

NEFERICIRILE DUNĂRII DE JOS

„Cuvântul”, X, nr. 3102, 13 decembrie 1933, p.1.

CE SANCŢIONEAZĂ D. DUCA

„Cuvântul”, X, nr. 3104, 15 decembrie 1933, p.1.

Partidul liberal G. Brătianu a fost înfiinţat în iunie 1933 prin desprinderea din P.N.L. a adepţilor Restauraţiei. În criza guvernamentală din noiembrie, G. Brătianu a refuzat să colaboreze cu I. G. Duca, şeful bătrânilor liberali, care a constituit guvernul la 16 noiembrie 1933. Tensiunile dintre cele două tabere liberale, începute înainte de constituirea guvernului au crescut în timpul campaniei electorale. În „Facla” din 13 decembrie, este semnalată o primă încercare de agresiune asupra lui G. Brătianu, aflat în propagandă electorală în Dolj, ocazie în care, şeful partidului liberal „georgist" a tras cu revolverul asupra agresorilor. La 13 decembrie, într-o încercare de cenzurare a ziarului partidului, George Brătianu a fost din nou agresat în sediul tipografiei „Mişcării",: „Se încearcă arestarea şi «aducerea pe sus» a şefului partidului naţional liberal", titrează „Facla" la 14 decembrie 1933. În acelaşi loc se menţionează că George Brătianu a catalogat incidentul drept „primul caz, în istoria politică a ţării a unor brutalităţi exercitate împotriva unui şef de partid" şi, ca atare, şeful tinerilor liberali a declarat la Parchet, „libertatea pe care şi-o ia, de a-şi apăra viaţa cum va crede de cuviinţă".

Incidentul din 13 decembrie, când G. Brătianu s-a confruntat cu poliţia guvernului „ducist", a fost pentru editorialistul „Cuvântului" un prilej de a reactualiza subiectul foiletonului din 17 noiembrie (*Chestia închisă*) – schimbarea poziţiei faţă de rege a Primului Ministru, I. G. Duca.

OMUL CU REVOLVERUL

„Cuvântul", X, nr. 3104, 15 decembrie 1933, p.1, semnat Amyntas.

Mihail Sebastian a semnalat pentru prima dată apariţia revolverului în spaţiul public românesc în articolul *Democrat şi conservator* din 27 noiembrie 1933 când, referindu-se la campania electorală din 1933, observa că „fiecare vine cu ce are, unii cu revolvere, alţii cu idei".

Incidentele în care a fost implicat G. Brătianu, cu puţine zile înainte, şi gloanţele trase în aer de şeful partidului liberal georgist sunt cele mai apropiate pretexte pentru subiectul tabletei. Mai multe relatări de presă, aduseseră în prim planul actualităţii, începând din luna noiembrie, şi un alt personaj – profesorul Grigore Forţu, care făcuse uz de armă în confruntările cu autorităţile.

„Omul cu revolverul" a devenit în decembrie 1933 subiect de tabletă în câteva gazete bucureştene.

După ştirea dată de „Facla" la 12 decembrie (*D. Forţu în luptă cu poliţia*), I. Vinea a publicat la 14 decembrie, tableta *Domnul pistol* al cărui prototip este eroul incidentului din Brăila, profesorul Forţu: „Pe nesimţite şi-a făcut apariţia în viaţa publică românească un factor nou. Nu l-a semnalat încă nimeni în mod oficial, nici nu l-a recunoscut, nici închinare nu i-a adus, într-un cuvânt nici-un protocol nu s-a ticluit de bun-venitul acestui oaspe. Cu toate acestea purtările acestui nepoftit sunt departe de a fi discrete. El nu s-a anunţat mai întâi printr-o atmosferă de presimţire în care să-i ghiceşti prezenţa vagă, nici nu s-a introdus fantomatic şi fatal ca un personaj din dramele mistice ale lui Maeterlinck. Ci a irumpt cu pocnet şi de câteva ori, de a dominat deopotrivă balul şi tărăboiul obşteştelor treburi...

Stăpânii casei însă nu sunt absorbiţi din cale afară, sau fac greşeala de a nu-l băga în seamă, cu dinadinsul ..."

Concluzia lui Vinea est că: „... pe domeniul abuzului, Pistolul se dovedeşte suveran. Cine recurge la el cu un minut mai devreme rămâne stăpân pe teren un sfert de oră mai mult".

G. Călinescu a amendat procedeul în articolul *D. Forţu trage cu pistolul* („Viaţa românească", nr. 12, 15 decembrie 1933): „De câtăva vreme pistolul a luat în activitatea politică a d-lui Forţu rolul unui instrument de primul ordin. D. Forţu trage cu pistolul pe stradă, la percepţie, la Bucureşti, la Galaţi, la Ploieşti. În curând d. Forţu va trage cu pistolul în ţară. Asemenea manifestaţiuni pot impresiona pe elevii d-lui Forţu de la Liceul „Lazăr", oamenii de bun-simţ însă sunt datori să pună lucrurile în adevărata lor lumină. (G. Călinescu. *Opere* II, 2006, p. 485-486).

La 17 decembrie, M. Sevastos deplânge „moda nemţească a revolverului, adoptată de tineri şi chiar de profesori" cu aluzie la Gheorghe Brătianu: „Dar s-a antrenat în politica românească şi un şef de partid, care a scos arma în faţa autorităţilor. Dacă un dascăl universitar, instruit în străinătaţi [...] descendent al unei celebre familii româneşti, şef de partid de modă nouă scoate pistolul la primul conflict ... ce să mai zicem de zurbagii ocazionali?" Concluzia lui M. Sevastos este că „Soluţia explozivă nu-i bună la nimic. Ne mirăm că n-o cunoaşte profesorul de istorie de la Iaşi...".

Comparativ cu reacţiile autorilor care au comentat cazurile, Sebastian proiectează o perspectivă sumbră asupra politicii româneşti: „Sub guvernul Duca [...] sub care dacă lucrurile merg mai departe cu aceeaşi vervă, omul nostru va fi silit să-şi schimbe pistolul cu o mitralieră, spre a se numi de aici încolo, omul cu mitraliera".

MICROFON SAU LEGAŢIE?

„Cuvântul", X, nr. 3106, 17 decembrie 1933, p.1.

SĂ NE PREMIEZE ŞI PE NOI

„Cuvântul", X, nr. 3107, 18 decembrie 1933, p.1.

CEI CARE NU VOTEAZĂ!

„Cuvântul", X, nr. 3110, 21 decembrie 1933, p.1.

UN RĂZBOI ROMÂNO-ROMÂN LA PARIS

„Cuvântul", X, nr. 3111, 22 decembrie 1933, p.1.

CUM SE STINGE O REVOLTĂ

„Cuvântul", X, nr. 3112, 23 decembrie 1933, p.1.

În nr. 2 al revistei „Fapta", 15 iulie 1933 – a fost publicată o *Scrisoare deschisă domnului Ministru al Instrucţiunii Publice* (semnată de D. Bodiu, preşedintele Asociaţiei Generale a Licenţiaţilor Universitari din România), scrisoare din care Mihail Sebastian a desprins paragraful citat în articolul său.

CU SÂNGE SAU NU, TOT UNA E

„Cuvântul", X, nr. 3110, 24 decembrie 1933, p.1.

MACIÀ

„Cuvântul", X, nr. 3117, 30 decembrie 1933, p.1.

UN MINISTER AL ARTELOR?

„Cuvântul", X, nr. 3118, 31 decembrie 1933, p.1. Apare numai în ediţia de provincie.

1934

UNDE LITERATURA RĂSPUNDE ÎN POLITICĂ

„Cuvântul", X, nr. 3119, 1 ianuarie 1934, p. 1.

Retipărit în *Mihail Sebastian, Jurnal de epocă. Publicistică*, ed. îngrijită şi studiu introductiv de Cornelia

Ştefănescu, Fundaţia pentru ştiinţă şi artă, I.I.T.L. „G. Călinescu”, 2002, p. 618-619.

MATHILA C. GHYCA: *PLUIE D'ETOILES*

„Cuvântul”, X, nr. 3119, 1 ianuarie 1934, p. 3, 4.

CAMIL BALTAZAR: *ÎNTOARCEREA POETULUI LA UNELTELE SALE*

„Reporter”, II, nr. 21, 9 mai 1934, p. 2. („Cronica literară”).

Retipărit în *Mihail Sebastian. Eseuri. Cronici. Memorial*, ed. îngrijită şi prefaţă de Cornelia Ştefănescu, Minerva, Bucureşti, 1972, p. 235-238 şi în *Mihail Sebastian. Jurnal de epocă. Publicistică*, ed. cit., p. 199-201.

PUŢINĂ GRAMATICĂ PENTRU UN MARXIST

„Vremea”, VII, nr. 353, 2 septembrie 1934, p. 7.

Replică la cronica lui Petre Pandrea din „Adevărul literar şi artistic”, nr. 73, 5 august 1934 (*Mihail Sebastian. De două mii de ani*), *Puţină gramatică pentru un marxist* este singurul text publicat în timpul campaniei declanşate de apariţia romanului. În dosarul polemic alcătuit în *Cum am devenit huligan*, Sebastian revine la violentul atac şi consideră că acuzaţia „nu ştie româneşte” a dat „semnalul” de orientare a dezbaterilor în această direcţie. Violenta cronică a lui Petre Pandrea cuprinde şi alte acuzaţii. În *Cum am devenit huligan*, Sebastian a preluat din articolul lui Petre Pandrea titlul şi motto-ul capitolului „*Primul roman rassist românesc*” şi a citat un pasaj în *Antologie*.

Reproducem aici un fragment din cronica lui Petre Pandrea:

„Romanul constituie o surpriză, din mai multe puncte de vedere. Autorul este evreu, descrie o parcelă din viaţa evreiască precum şi repercursiunile psihologice devastatoare ale antisemitismului în sânul acestor cetăţeni români de religie mozaică.

Cartea cuprinde puternice accente antisemite. În gândire, în metoda filosofică, în notaţii psihologice – găsim cele mai autenticie documente rasiste. Sunt fragmente parcă din Alfred Rosenberg.

Ne aflăm, deci, în faţa unui caz de evreu, devenit antisemit. Cazul este, orice s-ar spune, senzaţional.

Sunt prea obosit de subiect, am studiat atâtea cazuri de banditisme politice, de naivităţi şi de măşti în învălmăşagul german din ultimii ani pentru a mă indigna de cazul Iosef Hechter de la gurile Dunării [...]

Prefaţa lui Nae Ionescu condamnă la o perpetuă detenţiune morală şi politică gintea lui Israel. Bietul Hechter se grăbeşte să pună sentinţa implacabilă în fruntea cărţii şi să se mândrească, fiindcă poartă pe faţă acest scuipat îngheţat lansat de scumpul nostru profesor într-unul din momentele sale (rare în ultimii patru ani) de melancolie politică şi de îngenunchere a suzeranităţii.

Îmi voi instala şi eu, poate, vreodată lupa şi instrumentele de cercetare pentru a analiza constituţia chimică a decoraţiei acceptate cu entuziasm de M. Sebastian. La o aruncătură de ochi se descoperă parcă aliaj de Spengler, Rosenburg şi Darre. O monedă de tinichea cu circulaţie excesivă în al treilea Reich, Legea lui Gresham se aplică acolo pe scară întinsă ...

Mă interesează astăzi limba în care este scris primul roman rasist românesc.

Acest gazetar naţionalist – Mihail Sebastian – preocupat de ortodoxie, care se defineşte «rumân de prin părțile dunărene» ca și maestrul său Blidaru, nu știe să scrie românește, după cum, în genere, nu știe nimic."

Observațiile lui Petre Pandrea au fost sancționate în „Adevărul" (nr. 15526, 22 august 1934) de Doctor Ygrec: „Și acest critic literar [Petre Pandrea] crede că-l distruge pe romancier fiindcă i-ar fi găsit în roman multe greșeli de limbă.

MIRCEA ELIADE: *LUMINA CE SE STINGE*

„Revista Fundațiilor Regale", I, nr. 8, august 1934, p. 437-443.

Retipărit în *Mihail Sebastian, Jurnal de epocă. Publicistică*, ed. cit., p. 293-298.

UN AUTOR LUCID: SERGIU DAN

„Revista Fundațiilor Regale", I, nr. 9, septembrie 1934, p. 675-678.

Retipărit în *Mihail Sebastian. Eseuri. Cronici. Memorial*, ed. cit.

EMIL GULIAN: *DUH DE BASM*

„Azi", III, nr. 4, octombrie 1934, p. 1251-1256. („Cronica literară")

PAUL ZARIFOPOL ȘI „TINERELE GENERAȚII"

„Revista Fundațiilor Regale", I, nr. 11, noiembrie 1934, p. 411-419.

Retipărit în *Mihail Sebastian, Jurnal de epocă. Publicistică*, ed. cit., p. 425-432.

LOUIS BARTHOU

„Revista Fundaţiilor Regale", I, nr. 12, decembrie 1934, p. 646-655.

Retipărit în „Observator cultural", supliment, VIII, nr. 135, 10 octombrie 2007, p. 4-5.

ADDENDA

WEEKEND

„Cuvântul", IX, nr. 2866, 16 aprilie 1933, p. 3,4

Formula epică, spaţiul şi personajele – între care Ştefan Valeriu, prin care se realizează legătura convenţională a naraţiunilor din „romanul" *Femei*, situează fragmentul de proză publicat în „Cuvântul" în suita nuvelelor din acest volum. Textul a fost scris, probabil, la Paris în 1931, ca şi nuvelele *Renée*, *Marthe*, *Odette*, *Emilia* şi *Arabela*. Mihail Sebastian nu a inclus însă această proză de mai mică întindere în volumul publicat în februarie 1933. A fost publicată trei luni mai târziu în numărul de Paşti al „Cuvântului", (pagina consacrată „artei, literaturii şi teatrului") în vecinătatea textelor lui Mircea Eliade, Paul Sterian, Ion Călugăru, Camil Petrescu, ş. a. Tot acolo (p. 4) „Cuvântul" publică un chenar publicitar pentru romanul *Femei* de Mihail Sebastian („mare succes de critică şi public").

Rătăcită între paginile de publicistică din „Cuvântul" *Weekend* nu a fost republicată şi nu a fost înregistrată ca proză în bibliografii şi comentarii.

Regăsită, la alcătuirea corpusului de cronici şi articole din 1933, după încheierea volumului de proză (Mihail Sebastian, *Opere* I), restituim acum a cincea nuvelă din *Femei*.

[CAMIL BALTAZAR] DE VORBĂ CU AUTORUL CĂRŢII CE APARE ÎN EDITURA „NAŢIONALA-CIORNEI" LA 25 FEBRUARIE

„România literară", 25 februarie 1933, p.

Reprodus în volumul Mihail Sebastian. Eseuri. Cronici. Memorial, ed. cit., p. 520-525.

[MATEI ALEXANDRESCU] O ORĂ CU D. MIHAIL SEBASTIAN

„Facla", 7 AUGUST 1933, p.

Reprodus în volumul Mihail Sebastian. Eseuri. Cronici. Memorial, ed. cit., p. 520-525.

[CAMIL BALTAZAR] DE VORBĂ CU MIHAIL SEBASTIAN

„Reporter", 25 iunie 1934, p. 1

Interviul este precedat de o lungă prefaţă a lui Camil Baltazar din care reproducem un pasaj.

„Cred că din întreaga pleiadă de vârstă a generaţiei sale, el este cel mai echilibrat spirit, cel mai prob, cel mai onest. Pentru tinereţea lui, Mihail Sebastian aducea în critica sa o maturitate, o fermitate şi o luciditate pe care alţi scriitori le ating abia după o întreagă şi lungă carieră scriitoricească.

Totul îm Mihail Sebastian augura o carieră de mare şi binecuvântată expansiune, de egală şi armonică manifestare. Astfel a fost cartea *Femei*, astfel mă aşteptam să fie cartea lui de-a doua: *De două mii de ani*. Aşteptam de la spiritul de analiză şi de la însuşirile de admirabil arhitect, o carte epică de salutar climat şi de măreaţă proporţie. Cine şi-ar fi închipuit că echilibratul Mihail Sebastian, spiritul critic şi lucid va scrie această carte măcinată de întrebări şi probleme.

Şi totuşi aşa este”.

Pe aceeaşi pagină, un fragment din *Prefaţa* lui Nae Ionescu.

INDICE DE NUME

A

Achard, Marcel 263
Acterian, Haig 200
Aderca, Felix 6,182, 228, 330, 331, 826
Agârbiceanu, Ion 332
Alain-Fournier, Henri (Henri-Alban Fournier) 94, 210, 329, 661
Alain 473, 768
Alexandru cel Bun 203
Alexandru I Rege al Serbiei 503, 509
Alfonso al XIII-lea Rege al Spaniei 29
Andrei, Petre 88, 447, 448
Angelescu, Constantin 59, 129, 339, 340, 342, 437
Anghel, Dimitrie 98
Anghelescu, Ion 489
Antonescu, Victor 339, 340, 342
D'Annunzio, Gabriele 74
Ardeleanu, Carol 168, 188, 333
Argetoianu, Constantin 232, 251, 355, 419
Arghezi, Tudor 34, 229, 405, 498, 558-560, 579, 580, 583, 584, 586, 587, 729, 756, 761
Arvers, Félix 298, 860
Averescu, Alexandru 588, 605, 618
Avras, Matlien d' 726

B

Balfour, Arthur James 130, 131
Baltazar, Camil 65, 93, 170, 245, 726-730, 756, 805, 815-817, 902, 906
Balzac, Honore de 717, 718
Barbellion, W. N. P. 56
Barbu, Ion 34, 729, 756, 761, 762
Barbu Lăutarul 23
Barbusse, Henri 195, 196
Barnovschi, D. V. 332
Barrès, Maurice 225, 274, 291, 466, 467
Barthou, Louis 778-793, 905
Basarab Voievod 19
Basilescu, Nicolae 49
Bater, Ruby 172
Baudelaire, Charles 208, 759

Bădulescu, Virgil 276, 280
Bălcescu, Nicolae 487-489, 875
Beethoven, Ludwig van 513, 717
Beldie, Ştefan 548
Benatzi, Ralph 229
Benda, Julien 158-160
Benes, Edvard 468, 506, 514, 859, 877,
Benescu, Tanţi 179
Benjamin, René 373-275, 291, 293, 845, 858
Benjamin, Constant 197
Bergson, Henri 556
Berl, Emmanuel 473
Berthelot, Philippe 86-88, 836
Bethlen István conte 696-700
Bianchini, Blanca 22
Bianu, Ioan 648-650, 890, 1170
Bibescu, Martha 266-271, 511, 513, 858
Bindea, Silviu 277, 278
Bismarck, Otto von 889
Blaga, Lucian 9, 789, 826
Blasco Ibáñez, Vicente 713
Blazian, Henri 506
Blezu, Tanţi 179
Blum, Léon 374, 376, 377, 392, 433, 434, 469, 540, 871
Boldini, Giovanni 264
Boncour, Paul 133, 376, 471-473, 486, 718, 787
Boufflus, mareşal 508
Boureanu, Radu 10, 33-36, 829
Botez, Eugenia 332
Boz, Lucian 8, 42
Brătescu-Voineşti, Ioan Alexandru 174
Brătianu, Dinu 146, 841, 842
Brătianu, Eliza 610
Brătianu, George 343, 506, 694-696, 826, 891, 892, 898, 899, 9oo,
Brătianu, Vintilă 417, 418, 528, 529, 569, 574, 581, 583, 595, 605-607, 888, 889
Brătianu, Ion I. C. (Ionel) 574, 576, 579-581, 584, 587-589, 591-595, 601, 610, 618, 694, 712
Brătianu, I. C. 408
Briand, Aristide 87, 166, 461, 470-473, 484, 486, 787-790, 874, 885
Bucuţa, Emanoil 329
Buisson, Ferdinand Edouard 376
Buzescu 199, 531

C

Calistrat, Alexandru 7
Cambon, Jules 300

Cantacuzino, I.I.C. 9
Capsali, Floria 199, 200, 678
Caragiale, Ion Luca 8, 72, 168, 187, 557, 641, 710, 773
Caragiale, Mateiu 329, 330
Carmen Sylva 511
Carol I al României 12, 510-512
Carol II al României 580, 610, 612, 614, 619, 521, 696, 857
Călinescu, Armand 416, 509
Călinescu, G. 9, 42, 66, 111, 162, 183, 184, 214, 378-384, 732, 826, 827, 830, 844-847, 853,-855, 866- 868, 898, 899, 902
Călugăru, Ion 6, 333, 862, 905
Céline, Louis-Ferdinand 165, 519, 520,
Cerruti, Vittorio 423
Cesianu, Constantin D. 9, 42, 66, 156, 162, 496, 705, 707, 825, 826
Cioculescu, Şerban 111
Chamberlain, Austen 71
Chamberlain, Neville 71, 367, 885
Chaplin, Charlie 277, 676, 753
Cheron, Henry 150, 152
Chiappe, Jean 120
Churchill, Winston 367
Claudel, Paul 759, 787
Clemenceau, Georges Benjamin 274, 291, 599, 782, 787
Cocea, N. D. 167, 328, 403-408, 440, 441, 559, 560, 869
Colette, Sidonie-Gabrielle 248, 431, 432
Comarnescu, Petru 10, 122-124, 126, 133, 826, 839, 881, 895, 896
Compère-Morel, Adéodat 376
Conrad, Joseph 90
Constant, Benjamin 197
Constantinescu, Al. 574, 581
Constantinescu, Mac. 759
Constantinescu, N. 286
Constantinescu, Pompiliu 9, 42, 154-158, 761, 826, 843
Corbescu, Matei Gh. 660
Costinescu, Ioan E. 146, 147, 660, 670, 671, 841, 842
Coşbuc, George 214, 641
Cotormany, Rudolf 277, 278
Creangă, Ion 53, 54, 557, 641, 832
Cru, Jean Norton 331
Cuza, A.C. 824
Cuza, Alexandru Ioan 12

D

Daladier, Edouard 388, 472, 486, 487, 533, 534, 554, 879
Damian, Mircea 285-290, 859
Damian, Stănoiu 7, 332
Dan Sergiu 748-751
Danton, Georges 333, 752-754, 792, 904
Dariac, Adrien 258, 259
Darie Ion 728
Dascălu, Florica 161
Daudet, Alphonse 65
Daudet, Leon 408, 787
Dauş, Ludovic 6, 67, 332
Davidescu, Nicolae 165, 187, 327, 328
Davis, Norman 480
Déat, Marcel 433
Debussy, Claude 200, 261, 717
Dekobra, Maurice 240, 475
Delacroix, Eugène 208, 209
Dertill, Rudolf 522
Déroulède, Paul 274
Devechi, Titu 599
Diamandy, Constantin 705
Dianu, Romulus 6, 333
Dimitrescu, Ştefan 217-219, 850, 851
Diogene 212
Disraeli, Benjamin 464
Dobrescu, Dem. 339, 660, 671
Dollfuss, Engelbert 299, 300, 302, 303, 317, 321, 428, 444, 521-524, 860, 862
Donescu, Alexandru 671
Donnay, Maurice 195
Dorul-Dumitrescu, George 173-178, 844
Dostoievski, Feodor 65
Doumer, Paul 166, 521, 788
Doumergue 783
Doumic, René 195
Dreyfus 707
Dragomirescu, Mihail 8
Dubi, Eugen 188
Duca, I. G. 339-343, 419, 420, 469, 506, 568, 569, 581, 594-598, 625, 628, 629, 631, 655, 656, 658, 665, 666, 682-684, 694-697, 710, 716, 863, 891-893, 899, 900
Duhamel, Georges 123, 331, 783
Dunicowski, Zbigniew 3,4
Dupuy, Charles 786

E

Eftimiu, Victor 332
Eichhoff, Ernst 300

Einstein, Albert 148, 832, 842
Eliade, Mircea 9, 41, 110-112, 162, 163, 205-210, 212, 333, 559, 561, 739-741, 743, 745, 747, 748, 819, 824-826, 837, 849, 862, 904, 905
Elliot 367
Elisabeta Regina Greciei 508, 511
Elisabeta Regina României 510, 512
Eminescu, Mihai 8, 9, 42, 54, 98, 157, 246, 405, 453, 638-641, 890
Enacovici, Titus 528, 569, 571-573, 576, 578, 584, 586, 588, 593-599, 601-603, 607, 609, 884, 889
Esenin, Serghei 10
Ewers, Hans Heinz 288

F

Fahser 131
Fântâneru, Constantin 7
Ferdinand, Regele României 12, 581, 587, 592
Filimon, Nicolae 695
Filionescu, Ion 200
Fith, Moray 268
Fotino, Aura 179
Forțu, Grigore 142, 898, 899
France, Anatole 85, 270, 770, 779
François-Poncet, André 445
Fraser 367
French 274
Freud, Sigismund 556, 738

G

Galaction, Gala 6, 329, 330
Galsworthy, John 54-57, 833
Garbo, Greta 5
Gârleanu, Emil 497
Gelinck 201-203, 848
Gentile, Giovanni 204, 848, 849
Georgescu, George 199, 531
Ghelmegeanu, Mihail 276, 509
Gheorghiu, Virgil 10
Ghyka, Matila 719, 720, 722, 724-726
Gide, Andre 242, 243, 555, 556, 562, 853
Giono, Jean 188
Giraudoux, Jean 88
Goethe, Johann Wolfgang 261, 718, 832, 880
Goga, Octavian 355, 466, 467, 488, 497, 587, 826

Gömbös, Gyula 317, 321, 322, 428-430, 862, 871
Gorgulov, Paul 521
Gourmont, Remy de 365
Gratz, Gustave 140
Guitry, Lucien 291
Guitry, Sacha 195, 274, 291-293, 859
Gunther, Raymond 522
Gurie, Grosu mitropolit 11
Gusti, Dimitrie 59-61, 88, 199, 273, 498-500, 833

H

Hamsun, Knut 189, 210
Han, Oscar 511
Händel, Georg Friedrich 683
Henderson, Arthur 193, 194, 319, 477, 480
Herriot, Edouard 148, 234, 368, 468, 479, 485, 554, 787
Hitler, Adolf 31, 51, 52, 81, 82, 320, 349, 370, 373-375, 428, 444, 478, 485, 487, 524, 538, 718, 832, 835
Hoare, Samuel sir 268
Hoffmann, E.T.A. 288
Hogaş, Calistrat 513
Hohenzollern principe de 509
Holban, Anton 7, 41, 333
Homer 196, 298
Hoover, Herbert 83, 143, 346
Hubermont, Pierre 438, 440
Hugenberg, Alfred 318
Hughes, Richard 406, 557, 561
Hugo, Victor 467
Hull, Cordell 318, 346

I

Iamandi, Victor 340
Ibrăileanu, Garabet 158, 332, 360-365, 864, 865
Ioaniţescu, D.R. 276, 278, 512, 566
Ionescu, Eugen 830
Ionescu, Nae 453, 550, 569, 585, 586, 589-593, 595, 596, 599, 600, 602, 607, 609, 610, 612, 614, 616, 617, 622, 627-634, 636, 810, 817, 819, 820, 823, 825, 826, 828, 856-858, 874, 877, 881-884, 893, 894, 903, 907
Ionescu, Take 504, 505
Ionescu-Morel, Dumitru 178, 179, 844
Ionescu-Sin, Gheorghe 58
Iorga, Nicolae 27, 59, 138, 139, 282-284, 453, 466, 467, 526-529, 550, 575, 585, 586, 589, 604,

607, 624, 626-631, 681-683, 697-700, 826, 840, 841, 855, 878, 880, 896
Iorgulescu, Mihail 100, 102, 836
Iorgulescu-Yor, Petre 58
Iovănel, Mihai
Iovescu, Ion
Ispirescu, Petre 758
Istrati, Panait 22

J

Jacquelin 117
James, Norah 56, 121
Jammes, Francis 38, 362, 727, 757
Jaurès, Jean 374, 433
Jebeleanu, Eugen 10
Jevtič, Bogoljub 506, 514
Jouvenel, Henri 386-388, 390, 430
Joyce, James 170

K

Keyseling, Hermann von 123, 172, 275
Kiseleff, Pavel Dimitrievici 22
Kitchener, Herbert 268

L

Lacratell, Jacques de 170
La Fayette, Madame de 197
Laforgue, Jules 262
Lamartine, Alphonse de 467
Lansbury, George 367
Larbaud, Valery 94
Laval, Pierre 87, 787
Lebrun, Albert 781
Lenin, Vladimir Ilici 738, 833
Lerroux, Alejandro 525
Lewis, Sinclair 123
Lewisohn, Ludwig 123
Litvinov, Maxime 334, 335, 344, 365, 368, 369, 484, 678, 680, 863, 865, 896
Loti, Pierre 281
Lovinescu, E. 8, 154, 158, 226-228, 332, 379-381, 727, 826, 852
Ludovic al XIV-lea 508, 781
Ludwig, Emil 884, 889
Lugoşianu, Ion 121, 130, 131, 197, 840
Lupu, Nicolae L. 355, 506, 575, 588
Lyautey, Hubert 787

M

MacDonald, Ramsay 71, 72, 268, 375, 410, 468, 477, 643
Macià, Francesc 712, 714, 828, 901

Madariaga, Salvador de 260
Madgearu, Virgil 318, 353, 354, 355, 396-399, 529, 531, 629, 633, 864, 868, 869
Magheru, Gheorghe 10
Maiorescu, Titu 54
Mallarmé, Stéphane 209, 727
Maniu, Adrian 756
Maniu, Iuliu 72, 343, 411, 416-418, 530, 575, 585, 586, 600, 605-636, 712, 879, 884
Manoilescu, Mihail 592-594
Manolescu, Ion 451
Mann, Heinrich 81, 82, 835
Mann, Thomas 832
Mantu, Lucia 181, 850
Maria, Regina României 503, 507
Marin, Louis 255
Marinetti, Filippo Tommaso 295, 296
Marioara, Regina Iugoslaviei 508, 510, 511
Marquet, Adrien 433, 787
Martin, Wiliam 610
Matei, Ileana 249, 250, 855
Matsuoka Yosuke 79, 80
Maurois, André 93, 94, 166, 240
Maurras, Charles 467
Mavrocordat ing. 548
Mărdărescu, Gheorghe 340
Mârzescu, George 574
Mehedinţi, Simion 27
Meitani, Henri Georges 49, 359
Meitani, Radu (junior) 50
Mencken, H. L. 71
Meredith, George 55
Mérimée, Prosper 778
Meyer, Pierre 120, 121
Mihalache, Ion 419, 420, 491-494, 506, 575, 605, 633, 634, 675
Mihăescu, Gib 313-317, 332
Minulescu, Ion 6, 214, 327
Mironescu, Gheorghe 620, 624-626
Mîndra, Vicu
Moldovanu, Corneliu 118, 165, 660
Moldoveanu, Leonte 340
Moley 318, 347
Molière 292
Montaigne, Michel de 426, 718, 726
Montagnon, Barthélemy 437
Monzie, Anatole de 431
Morand Paul 121, 364
Móricz, Zsigmond 555
Mussolini, Benito 144, 348, 369, 389, 390, 429,

443-335, 468, 485, 538, 679, 680, 884, 886, 889

N

Napoleon Bonaparte 468, 721, 723, 884, 889
Negry, Gabriel 677-679, 895, 896
Netzler, Iosif vezi Trivale, Ion
Neurath, Konstantin von 320, 334, 335
Neverov, Alexandru 555
Nicolae, Principe al României 503, 506, 509, 618
Nicolaescu, Virgil 544-546, 880
Nicolau, Aremiza 702
Noailles, Ana de 432, 469

O

Offenbach, Jacques 264
Onicescu, Octav 280
Orleanu, M. I. 340
Oustric, Albert 254, 256
Owen lady 120

P

Pandrea, Petre 731-738, 902-904
Papadat-Bengescu, Hortensia 92, 330, 440, 847
Pauker, Emil 474-476, 870, 871
Păsărică, I. 27-29, 828
Péguy, Charles 422
Peltz, Ion 188, 219, 220-224, 333, 851
Péret, Raoul 256
Perpessicius 9, 98, 111, 162, 173, 640, 814, 851, 881, 890
Petrea Creţul Şolcanu 20, 23, 24
Petrescu, Camil 8, 9, 74-77, 90-92, 96-100, 169, 181-183, 226, 228, 330-332, 440, 825, 834-836, 847, 850, 852, 905
Petrescu, Cezar 5, 158, 162, 165, 174, 328, 329
Petreu, Marta 828, 830, 857, 887, 897
Petrovici, Ion 59, 579, 580, 823, 824
Picasso, Pablo 105
Pillat, Ion 10
Pitigrilli 475
Pittman, Key 318
Plastara, George 50
Poe, Edgar Allan 225
Poincaré, Raymond 234, 487
Polihroniade, Mihail 16, 42, 825-827, 830, 853
Popa, Victor Ion 174
Popescu, Stelian 16, 826

Popovici, Mihai 509, 512, 580, 625
Poncet vezi François-Poncet, André
Prezan, Constantin 620
Pribeagu, Ion 286
Printemps, Yvonne 292
Protopopescu, Dragoş 7
Protopopescu, Emilian 247
Proust, Marcel 90-93, 169, 170, 196, 225, 242, 330, 331, 249, 722-724, 853
Puccini, Giacomo 532

Q

Quint, Léon Pierre 241-244, 262, 263, 853

R

Racine, Jean 261
Ralea, Mihai 111, 162, 181, 214, 380, 381, 825, 850
Rădulescu, Mircea Dem. 498, 826
Rebreanu, Liviu 8, 63-70, 99, 118, 166, 169, 326, 327, 808, 829, 833, 845
Renard, Jules 330
Richelieu 783
Renaudel, Pierre 374, 376, 388, 392, 433, 434, 643, 871
Richard, Marcel 363
Rilke, Rainer Maria 10
Rip 256
Rist, Charles 548
Rivera, Primo de 29, 454, 714
Robespierre, Maximillien de 255, 792
Robot, Al. 10
Romains, Jules 170
Roman, Victor 481
Roosevelt, Franklin Delano 84, 253, 294, 344, 346-348, 365-368, 408, 410, 863
Rosetti, Alexandru 648, 649, 890
Rosetti, Radu 84-86, 303, 647, 836, 891
Rothermere, Harold Sidney Harmsworth 324, 429

S

Sadoveanu, Mihail 6, 325
Saint-Simon, Henri de 501, 781
Salvini, Luigi 53, 54
Samuel, Herbert 367
Sânchez-Román, Felipe 525
Sarment, Jean 363
Sărmanul Klopstock 168, 188, 333
Săulescu, Mihail 662

Săveanu, N. N. 339, 340, 342
Sân-Giorgiu, Ion 8
Schreibner 51, 52
Scott, Walter 720
Seipel, Ignaz 130, 131
Seletzky, Bruno 254, 303, 304, 308-311, 653-655, 855, 891
Sepci 278
Seurat, Georges 105
Sevastos, Mihail 40, 183, 214, 381, 732, 899
Shakespeare, William 229
Shaw, Bernard 270
Simon, John 145
Slăvescu, Victor 692, 693
Stancu, Zaharia 10, 482
Starhenberg, Ernst Rudiger 523
Stănoiu, Damian 7, 352
Stere, Constantin 7, 332, 463, 559,
Sterian, Margareta 58, 690, 691, 897
Sterian, Paul 10, 132, 208, 862
Sthendal (Henri-Marie Beyle) 76, 91, 93, 94, 96, 197, 377, 469, 778, 811
Strasser, Gregor 51
Strauss, Johann 19
Strauss, Richard 721, 725
Stresemann 885
Supervielle 759
Surdza, Grigori 7
Svevo, Italo 170

Ş

Şărăţeanu, C. 612, 712
Ştefan cel Mare 12, 19, 20, 153
Ştefănescu, Cornelia 827, 829, 902
Ştefănescu, Ion 324
Ştirbei, Barbu 582, 588, 617
Ştirbu, C. 272, 273, 858

T

Tardieu, André 87, 234, 348, 538
Taşcă, Gheorghe 49
Tătărăscu, Gheorghe 259
Teodoreanu, Al. O. 215, 216, 847, 850, 854
Teodoreanu, Ionel 94, 181, 330, 557, 558, 560, 850
Teodorescu-Branişte, Tudor 7, 333
Theodorescu, Cicerone 178
Theodorescu, Gh. Dem. 732
Thibaudet, Albert 473
Thomson of Cadington, Burney 266, 271, 858
Tilea, Viorel-Virgil 276, 435

Titulescu, Nicolae 344, 345, 504, 506, 514, 535, 606, 624-626, 631, 633, 863, 877
Tolstoi, Lev 68, 734-738
Topîrceanu, George 181, 229, 850
Toulouse-Lautrec, Henri de 264
Trakl, Georg 661
Trancu-Iaşi, Grigore 241
Treccani, Giovanni 204
Trivale, Ion 661, 662, 894
Troţki, Lev davidovici 485
Turgheniev, Ivan Sergheevici 94, 210
Tzigara-Samurcaş, Alexandru 507

U

Unamuno, Miguel 525, 713

V

Vaida-Voevod, Alexandru 635
Valéry, Paul 55, 260, 263
Vaugoin, Carl 523
Verdi, Giuseppe 199, 531
Verlaine, Paul 439, 467
Verne, Jules 394, 868
Vinea, Ion 181, 847, 850, 898
Vlahuţă, Alexandru 174
Vlaicu, Ioan D. 212
Vlaminck, Maurcie 691
Vlădoianu, Nicolae 286
Vogl, Steiner 278
Volpi, Giuseppe 510, 849
Voronca, Ilarie 9, 10, 34, 37-39, 756, 829
Vulcănescu, Mircea 135, 548, 826, 896

W

Wagner, Richard 261
Wallenberg, Mercus 52
Wassermann, Jakob 170
Wilson, Woodrow 80, 83, 84
Woolf, Virginia 555

Z

Zaharia, Florian 548
Zamfirescu, Duiliu 54
Zamfirescu, George Mihail 167-169, 186-193, 333, 559, 561, 847
Zarifopol, Paul 8, 95, 765-778, 904
Zola, Émile 68, 170, 519, 520, 738

CUPRINS

Notă asupra volumelor V şi VI V

1933

Dunikovski, un simbol 3 (823)
Literatura în 1932 .... 5 (823)
Pentru popor 11 (823)
8344 de leşinuri 13 (823)
O generaţie încă tânără 15 (823)
Poveşti cu Brăila 17 (827)
„Gazeta Ciucului" 25 (827)
D. Păsărică şi arta română 27 (828)
În Spania... .... 29 (828)
Meditaţie de iarnă 31 (828)
Radu Boureanu: *Zbor alb* 33 (829)
Ilarie Voronca: *Petre Schlemihl* 37 (829)
Actualităţi 39 (829)
Deblocarea examenelor de drept 43 (830)
Artiştii străini „persecutaţi" 45 (830)
Au căzut pentru libertate... .... 46 (830)
„Blocare" şi „deblocare" 48 (830)
Adolf şi Marcu 51 (831)
O monografie italiană despre Creangă 53 (832)
Galsworthy 54 (832)
Expoziţia „Criterion" 57 (833)
D. Gusti şi reforma liceului 59 (833)
Şomeuri bine educaţi 61 (833)
Liviu Rebreanu: *Răscoala* 63 (833)
Politică... politică... .... 70 (834)
Revizuirea trece şi prin Fiume? 72 (834)
Patul lui Procust şi critica 74 (834)

„Pilă” şi „piston” 77 (834)
Un moment grav la Geneva 79 (834)
Heinrich Mann dat afară 81 (835)
Nota americană 83 (835)
Radu Rosetti decan 84 (835)
Philippe Berthelot 86 (835)
Nu se poate pensiona şi altfel? 88 (835)
Camil Petrescu. *Patul lui Procust*. I-II 90 (836)
Soldatul „dezertor” Iorgulescu 100 (836)
Scriitorii şi „cadrul disponibil” 102 (836)
„Impresioniştii” la Luvru 104 (836)
Negru, alb, roşu 106 (836)
Semana del Libro 108 (837)
Premiul Techirghiol-Eforie lui Mircea Eliade 110 (837)
Economie şi artă – nu se poate 112 (837)
Escrocheriile salutare 114 (837)
Un „de profundis” vesel 116 (838)
S. S. R.-ul se reorganizează 118 (838)
Sinucideri din plictiseală 119 (838)
Petru Comarnescu. *Homo americanus* 122 (839)
O revistă regională 127 (839)
A mai fost un protocol 129 (839)
Dezavuare pentru „Răboj” 132 (839)
Evaziunea castanilor 134 (839)
Manifest şi generaţie 136 (840)
Discursul d-lui Iorga 138 (840)
Un centru de incertitudini 140 (840)
O nuanţă greu de formulat 142 (840)
Între Waterloo şi viaţă 144 (840)
138 B 146 (841)
Einstein la Madrid 148 (841)
Nişte şomeuri care vor avea de lucru 150 (842)
Grănicerul şi ministru 152 (842)
Pompiliu Constantinescu. *Critice* 154 (842)
„O naţiune europeană” 158 (842)
Să li se taie capul! 160 (842)

Cronica vieţii literare 162 (843)
Negrii de la Scottborough 171 (843)
George Dorul-Dumitrescu: *La fetiţe dulci* 173 (843)
Teatrul Naţional din Craiova. *Mătuşica*, trei acte de D. Ionescu Morel 178 (843)
Cazul „Viaţa Românească" 179 (843)
Propagandă 184 (847)
G. M. Zamfirescu. *Maidanul cu dragoste* 186 (847)
O industrie care merge... .... 193 (847)
Populism 195 (847)
Un recital şi o conspiraţie 198 (847)
Ideea doamnei von Gelinck 201 (847)
Enciclopedia italiană 203 (848)
Mircea Eliade. *Maitreyi* 205 (848)
Pentru un butoi gol 212 (848)
Tot cazul „Viaţa Românească". Unde intervine un humorist... .... 214 (849)
A murit pictorul Ştefan Dimitrescu 217 (849)
I. Peltz. *Amor încuiat* 219 (850)
Ziua cărţii şi demnitatea literară 224 (850)
Critică şi vehemenţă 226 (850)
Nu mai mult decât un leu 230 (851)
La Noua-Suliţă... .... 232 (851)
Un „atentat cultural" 234 (851)
Anchetă: ziua cărţii 236 (851)
Cărţile mor repede în România 237 (851)
Regele între scriitori 238 (852)
Cartea, mereu cartea... .... 240 (852)
Un critic francez la noi 241 (852)
G. Călinescu. *Cartea nunţii* 244 (852)
Ileana Matei a vrut să ştie... .... 249 (854)
O scrisoare din provincie 251 (854)
Telegraful are humor 252 (854)
Un coleg francez al lui Seletzky 254 (854)
Propagandă cu clopoţei 256 (855)
Chiar în caz de război... .... 260 (855)

Nu suntem singuri 262 (856)
1900 în mondenitate şi politică 263 (856)
Principesa Martha Bibescu. *Destinul lordului Thomson of Cadington* 266 (857)
Şcoala din Bănița 271 (857)
Conferința d-lui René Benjamin 273 (857)
România a câştigat pentru a doua oară „cupa balcanică" ...275 (857)
O.N.E.F. 279 (858)
O facultate de vară 281 (858)
Între stadion şi bibliotecă 282 (858)
Mircea Damian. *Două şi-un cățel* 285 (858)
A doua conferință a d-lui René Benjamin. Teatrul făcut om: Sacha Guitry 291 (858)
6 dolari pe zi 293 (858)
Puterea de a fi ridicol 295 (858)
Un sonet centenar 297 (859)
Paranteza Dollfuss 299 (859)
„În cazematele umede..." 303 (859)
Funcționarii publici 305 (860)
Tipăriturile Cercului Analelor 306 (860)
Skoda şi conflictele de conştiință 308 (860)
O fraudă creatoare 311 (860)
Gib I. Mihăescu. *Rusoaica* 313 (860)
Punct mort la Londra. Conferința dezarmării în vacanță. Şi Germania vrea securitate. Gömbös şi Dollfuss, două cicluri politice 317 (860)
Tata-Moşu antirevizionist 322 (861)
Le roman roumain 324 (861)
Doi oameni în frac 334 (861)
Bucureştii ăştia prăpădiți... .... 336 (861)
D. Duca mai tare ca oricând 339 (862)
Pentru apărarea Cişmigiului 343 (862)
Convenția Titulescu-Litvinov. Admonestările d-lui Roosevelt. Conferința economică şi „Blocul de aur". Destinderea italo-franceză şi Europa Centrală 344 (862)

Chiar dacă nu sunt hitlerişti... 349 (862)
Pentru congresul librarilor 351 (862)
Convertirea d-lui Madgearu 353 (862)
Când diplomaţii sunt imprudenţi 356 (863)
300 de licenţiaţi 358 (863)
G. Ibrăileanu. *Adela* 360 (863)
Conferinţa de la Londra în agonie. Lira sterlină între franc şi dolar. Călătoriile d-lui Litvinov. Scurt buletin german 365 (864)
Vin şi aur 370 (864)
Wilhelm Tell şi salutul roman 372 (864)
Psihologia socialismului francez 374 (865)
Răspuns unui fost critic. Despre „ideea de absolut" şi despre acomodările ei diverse 378 (865)
Oficiu de turism 384 (866)
Destindere între Roma şi Paris 386 (866)
Pactul celor patru semnat. Prelungirea tratatului italo-român.
Criza socialismului francez 389 (866)
Vilegiatura în U.R.S.S. 392 (867)
De la Jules Verne la Willy Post 394 (867)
D. Madgearu contra d-lui Madgearu 396 (867)
La ce nu se gândesc edilii... 399 (867)
Sterilizarea higienică 401 (867)
N. D. Cocea. *Fecior de slugă* 403 (867)
Noi şi răposata conferinţă 409 (868)
Program liberal – radical? 412 (868)
Meditaţie metafizică la nişte insule 414 (868)
Politică administrativă? 415 (868)
„Birou de înregistrare a falimentelor" 419 (868)
„Duşmanii civilizaţei" 421 (868)
Editori şi economişti 425 (868)
Călătoriile d-lui Gömbös. După Viena, Berlin şi Roma. Europa Centrală şi „Europa pur şi simplu" 428 (869)
O cravată de comandor 431 (870)
Sciziunea Blum-Renaudel 433 (870)
Şomajul intelectual 435 (870)

Indiscreţia şi literatura 438 (870)
C.F.R.-ul să dea un comunicat 441 (871)
Cronica externă 442 (871)
Sârmă ghimpată în jurul Universităţii 447 (871)
Un sat din munţi 449 (871)
Comentarii locale pe un text străin 452 (872)
Cartea de şcoală 456 (872)
Diplomaţie între Roma şi Moscova 459 (872)
Oamenii politici în literatură 463 (872)
Inoportunul Aristide Briand 470 (873)
Adaos nepolemic pentru editori 474 (873)
Comedia dezarmării 477 (873)
...Şi un adaos pentru librari 480 (873)
„Rusia reintră în Europa". Alianţa franco-rusă? Franţa absentă.
Scurt buletin german 483 (873)
Un bust lui Nicolae Bălcescu 487 (873)
Nişte pantaloni contingenţi 489 (874)
Discursul d-lui Iunian 491 (874)
„Les Balkans" 494 (874)
Literatura în cărţile de şcoală 496 (874)
Împotriva „instituţionarismului cultural" 498 (874)
Sinaia solemnă şi mondenă 502 (874)
Parada cea mare 505 (875)
O sărbătoare de familie 510 (875)
După serbări... .... 514 (876)
Pe lacul Leman... .... 517 (876)
Un pelerinaj la Medan 519 (876)
Atentatul de la Viena 521 (876)
Criză de guvern în Spania 525 (876)
„Cum se fură ideile salvatoare" 526 (877)
Nu va respecta contractul... .... 529 (877)
Peste un sfert de miliard! 531 (877)
Daladier 533 (878)
Părăsim, politica şi intrăm în geografie 535 (878)
„Mai ucigător decât toate" 538 (878)
Socialiştii vienezi fac grevă 540 (878)

Satul şi sexualitatea 542 (878)
Domnul Virgil Nicolaescu 544 (879)
„Criterion" 547 (879)
Brăilenii să continue lupta! 548 (879)
„Vorbeşte, domnule, de ce ne doare!" 550 (879)
Scurt comentariu la criza franceză 553 (880)
Copilul în romanul românesc 554 (880)
Repriza a doua 562 (880)
Un minister cu porţile deschise 565 (880)
„Ordinea publică" şi „economia clasică" 566 (880)
„Cuvântul" de la 4 noiembrie 1924 până astăzi .. 569 (881)
Un fapt de cultură: *Opere complecte* de Mihai Eminescu .. 638 (888)
Reacţiune la reacţiune 642 (888)
„Voi care intraţi aici..." 645 (888)
Pentru Biblioteca Academiei 647 (888)
Meditaţie despre criză şi automobile 650 (889)
Seletzky continuă să lucreze 653 (889)
„Chestia închisă" 655 (889)
Regimul înviat din naftalină 657 (892)
Primăria şi scriitorii 659 (892)
Ion Trivale 661 (892)
Alegeri în Spania 663 (892)
Guvernul dreptului cambial 665 (892)
„Democrat" şi „conservator" 667 (893)
Liceul şi clubul politic 668 (893)
Liberalii n-au vină 670 (893)
„În slujba revoluţiei" 673 (893)
Simbolul pompierului incendiator 675 (893)
Gabriel Negry 677 (893)
Litvinov la Vatican 679 (894)
Profesorul Iorga şi ducismul 681 (894)
Primul ministru la microfon 683 (894)
Minorităţile în alegeri 685 (894)
S-a găsit 689 (895)
Expoziţia Margareta Sterian 690 (895)

Nefericirile Dunării de jos 692 (895)
Ce sancționează d. Duca 694 (895)
Omul cu revolverul 697 (896)
Microfon sau legație? 698 (898)
Să ne premieze și pe noi 702 (898)
Cei care nu votează! 703 (898)
Un război româno-român la Paris 705 (898)
Cum se stinge o revoltă 707 (899)
Cu sânge sau nu, tot una e 709 (899)
Macià 712 (899)
Un minister al artelor? 714 (899)

1934

Unde literatura răspunde în politică 717 (899)
Mathila C. Ghyca: *Pluie d'etoiles* 719 (900)
Camil Baltazar: *Întoarcerea poetului la uneltele sale* ... 726 (900)
Puțină gramatică pentru un marxist 730 (900)
Mircea Eliade: *Lumina ce se stinge* 739 (902)
Un autor lucid: Sergiu Dan 748 (902)
Emil Gulian: *Duh de basm* 754 (902)
Paul Zarifopol și „tinerele generații" 765 (902)
Louis Barthou 778 (903)

ADDENDA

Weekend 797 (903)
[Camil Baltazar] de vorbă cu autorul cărții ce apare în editura „Naționala-Ciornei" la 25 februarie 805 (904)
[Matei Alexandrescu] o oră cu d. Mihail Sebastian 811 (904)
[Camil Baltazar] de vorbă cu Mihail Sebastian 815 (904)

CATALOG
COLECȚIA „OPERE FUNDAMENTALE"
(coordonată de Eugen Simion)

150 DE VOLUME
(2000-2014)

TUDOR ARGHEZI, **Opere**, ediție îngrijită de Mitzura Arghezi și Traian Radu.
Vol. I-II, 1874 pag., 2000. Cuprind toate versurile poetului, din volume, din periodice și inedite.
Vol. III-IV, 2956 pag., 2003. Cuprind, integral, publicistica scriitorului (1896-1918).
Vol. V-VI, 3186 pag., 2004. Cuprind publicistică (1919-1930).
Vol. VII-VIII, 2677 pag., 2005. Cuprind publicistică (1931-1940).
Vol. IX, 1924 pag., 2006. Cuprinde publicistică (1941-1947).

A. E. BACONSKY, **Opere**, ediție îngrijită de Pavel Țugui și Oana Safta, introducere Eugen Simion. Vol. I, 2009, Poezii, CXXIV+476 pag. Vol. II, 2009, Proză, 968 pag.

G. BACOVIA, **Opere**, ediție îngrijită de Mircea Coloșenco, 1014 pag., 2001.
Cuprinde, integral, opera poetică a scriitorului precum și proză, corespondență, publicistică.

EUGEN BARBU, **Opere**, vol. I și II, ediție îngrijită de Mihai Ungheanu, 3544 pag., 2006.
Cuprinde nuvele, romane *(Groapa, Săptămâna nebunilor, Principele, Ianus)*. Jurnal.

ION BARBU, **Opere**, ediție alcătuită de Mircea Coloșenco, două volume, 2438 pag., 2000.
Cuprinde versuri originale și traduceri (vol. I), proză, jurnal de creație, corespondență (vol. II).

ŞTEFAN BĂNULESCU, **Opere**, ediţie îngrijită de Oana Soare, două volume, 2428 pag., 2005.
Ediţia cuprinde: *Iarna bărbaţilor, Cântece de câmpie, Cartea Milionarului, Cartea de la Metopolis,* part. I, *Cartea Dicomesei* (fragmente de roman), *Marile cariere* (fragmente de roman) şi proză eseistică – vol. I; proză memorialistică, publicistică, corespondenţă – vol. II.

L. BLAGA, **Opere**, vol. I-III, ediţie critică de George Gană. Cronologie şi aducere la zi a receptării critice Nicolae Mecu. Introducere de Eugen Simion. Vol. I. Poezii, 2012, CCXVI+1390 pag. Vol. II. Teatru, 2012, LXXIV+1078 pag. Vol. III. Teatru, 2012, 1116 pag.

DIMITRIE BOLINTINEANU, **Opere**, ediţie îngrijită de Teodor Vârgolici, două volume, 2938 pag., 2006.
Cuprinde poezii, romane *(Manoil, Elena, Doritorii nebuni)* precum şi însemnări de călătorie.

ION BUDAI-DELEANU, **Opere**, ediţie îngrijită, cronologie, note şi comentarii, glosar şi repere critice de Gheorghe Chivu şi Eugen Pavel. 2011, CII+1354 pag.

I. L. CARAGIALE, **Opere**, patru volume.
Vol. I-II, ediţie îngrijită de Stancu Ilin, Nicolae Bârna şi Constantin Hârlav, 2500 pag., 2000. Cuprind: proză literară (vol. I) şi teatru (vol. II).
Vol. III, ediţie îngrijită de Stancu Ilin şi Constantin Hârlav, 1238 pag., 2001. Cuprinde publicistica scriitorului.
Vol. IV, ediţie îngrijită de Stancu Ilin şi Constantin Hârlav, 1190 pag., 2002. Cuprinde corespondenţa scriitorului (1067 scrisori).

MATEIU I. CARAGIALE, **Opere**, ediţie îngrijită de Barbu Cioculescu, 974 pag., 2001.

Cuprinde, integral, opera scriitorului (*Pajere, Remember, Craii de Curtea-Veche, Sub pecetea tainei*, articole, studii și note de heraldică, genealogie și istorie, jurnal și agende, corespondență).

DIMITRIE CANTEMIR, **Opere**, vol. I, ediție îngrijită de Virgil Cândea, Stela Toma și Nicolae Stoicescu, 1656 pag., 2003.

Cuprinde scrierile în limba română: *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea, Istoria ieroglifică* și *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*.

G. CĂLINESCU, **Opere**, *Romane*, ediție îngrijită de Nicolae Mecu, vol. I-II, 2846 pag., 2006.

Cuprinde toate romanele scriitorului: *Cartea nunții* și *Enigma Otiliei* (vol. I), *Bietul Ioanide* și *Scrinul negru* (vol. II).

Publicistică

Vol. I-II, ediție îngrijită de Nicolae Mecu, Oana Soare, Pavel Țugui și Magdalena Dragu, 3086 pag., 2006. Cuprind publicistică din anii 1920-1935.

Vol. III-IV, ediție îngrijită de Nicolae Mecu, Alexandra Ciocârlie, Magdalena Dragu, Oana Soare și Pavel Țugui, 3247 pag., 2007. Cuprinde publicistica din anii 1936-1939.

Vol. V-VI, ediție îngrijită de Nicolae Mecu, Alexandra Ciocârlie, Magdalena Dragu, Oana Soare și Pavel Țugui, 2352 pag., 2008. Cuprinde publicistica din anii 1940-1947.

Vol. VII-VIII, ediție îngrijită de Nicolae Mecu, Alexandra Ciocârlie, Magdalena Dragu, Oana Soare și Pavel Țugui, 3208 pag., 2009. Cuprinde publicistica din anii 1948-1957.

Vol. IX-X, ediție îngrijită de Nicolae Mecu, Alexandra Ciocârlie, Magdalena Dragu, Oana Soare și Pavel Țugui, 2498 pag., 2010. Cuprinde publicistica din anii 1958-1962.

Vol. XI-XII, ediţie îngrijită de Nicolae Mecu, Alexandra Ciocârlie, Magdalena Dragu, Oana Soare şi Pavel Ţugui, 2728 pag., 2012. Cuprinde publicistica din anii 1963-1965. Postume.

EMIL CIORAN, **Opere**, vol. I-II, ediţie îngrijită, cronologie, note şi comentarii, glosar şi repere critice de Marin Diaconu. 2012, Vol. I, CCCXII+1372 pag. Vol. II, 1996 pag.

G. COŞBUC, **Opere**, ediţie îngrijită de Gh. Chivu şi Gavril Scridon, Studiu introductiv de Dumitru Micu.
Vol. I, 1246 pag., 2006. Cuprinde poezii.
Vol. II, 1252 pag., 2007. Cuprinde proză (*Războiul nostru pentru neatârnare, Povestea unei coroane de oţel. Din ţara Basarabilor; Dintr-ale neamului nostru* ş.a.).

ION CREANGĂ, **Opere**, ediţie îngrijită de Iorgu Iordan şi Elisabeta Brâncuşi, 1396 pag., 2000.
Cuprinde toată opera literară a lui Ion Creangă (*Poveşti, Amintiri din copilărie, Povestiri*, articole şi corespondenţă).

PETRU DUMITRIU, **Opere**, ediţie îngrijită de Ecaterina Ţarălungă, trei volume, 5212 pag., 2004.
Ediţia cuprinde: Publicistică, Dosare de securitate, Eseuri, Proză. Alte texte, *Cronică de câmpie* – vol. I; *Cronică de familie* – vol. II; *Colecţia de biografii, Autobiografii* şi *Memorii contemporane* – vol. III.

MIHAI EMINESCU, **Opere**, ediţie îngrijită de D. Vatamaniuc, şapte volume.
Vol. I-III, 3528 pag., 1999.
Ediţia cuprinde: Poezii (vol. I); Proză. Teatru. Literatură populară (vol. II); Publicistică. Corespondenţă. Fragmentarium (vol. III).
Vol. IV-V, 3770 pag., 2000. Cuprind integral publicistica poetului.

Vol. VI-VII, 3170 pag., 2003. Cuprind scrieri din manuscrise: dicționarul de rime, traduceri, corespondență.

NICOLAE FILIMON, **Opere**, ediție îngrijită de Mircea Anghelescu, 1317 pag., 2005.
Cuprinde întreaga operă cunoscută a scriitorului: *Ciocoii vechi și noi, Escursiuni în Germania Meridională,* nuvele, basme, publicistică.

OCTAVIAN GOGA, **Opere**, vol. I, ediție îngrijită de Ion Dodu Bălan, 1350 pag., 2001.
Cuprinde: poezii, teatru, mărturii și jurnale (1916, 1931,1933).

B. P. HASDEU, **Opere**, ediție îngrijită de Stancu Ilin și I. Oprișan.
Vol. I-II, 2846 pag., 2006. Cuprinde poezii și proză, vol. I; Dramaturgie. Folcloristică, vol. II.
Vol. III-IV, 3426 pag., 2007. Cuprind: Studii și articole literare, filosofice și culturale. Studii și articole de economie politică. Publicistica politică.

ION HELIADE-RĂDULESCU, **Opere**, două volume, ediție îngrijită de Mircea Anghelescu, 2379 pag., 2002.
Cuprinde versuri (vol. I) și proză (vol. II), inclusiv *Echilibru între antiteze.*

ANTON HOLBAN, **Opere**, două volume, ediție îngrijită de Elena Beram, 2162 pag., 2005.
Cuprinde: romane, nuvele, schițe, povestiri (vol. I); teatru, note de călătorie, publicistică (vol. II).

PANAIT ISTRATI, **Opere**, două volume, ediție îngrijită de Teodor Vârgolici, 2368 pag., 2003.
Ediția cuprinde textele scrise direct în limba română sau traduse de autor (vol. I), precum și lucrările traduse din franceză de secretarul scriitorului, Al. Talex (vol. II).

ALEXANDRU MACEDONSKI, **Opere**, ediţie alcătuită de Mircea Coloşenco.

Vol. I-II, 3081 pag., 2004. Cuprind versuri şi proză în limba română (vol. I), precum şi dramaturgie, traduceri şi adaptări în limba română, versuri, proză şi dramaturgie în limba franceză.

Vol. III, 1318 pag., 2007. Cuprinde publicistică (*Literatorul*, 1880-1919).

TITU MAIORESCU, **Opere**, ediţie îngrijită de D. Vatamaniuc.

Vol. I-II, 2684 pag., 2005. Cuprind: *Critice* (vol. I); traduceri şi încercări literare (vol. II).

Vol. III-IV, 2514 pag., 2006. Cuprind discursuri parlamentare (1866-1917).

MARIN PREDA, **Opere**, ediţie îngrijită de Victor Crăciun, patru volume.

Vol. I-III, 4754 pag., 2002. Ediţia cuprinde: *Întâlnirea din Pământuri, Moromeţii I* (vol. I); *Moromeţii II, Risipitorii, Intrusul, Marele singuratic* (vol. II); *Delirul, Cel mai iubit dintre pământeni* (vol III).

Vol. IV, 1348 pag., 2003. Cuprinde: *Viaţa ca o pradă, Convorbiri cu Florin Mugur*, precum şi publicistică literară.

LIVIU REBREANU, **Opere**, vol. I-III, ediţie îngrijită de Mircea Coloşenco şi Ilderim Rebreanu, 3438 pag., 2001.

Ediţia cuprinde: *Ion, Pădurea spânzuraţilor, Adam şi Eva* (vol. I); *Ciuleandra, Crăişorul Horia, Răscoala* (vol. II); *Jar, Gorila, Amândoi* (vol. III).

MIHAIL SEBASTIAN, **Opere**, vol. I-IV, ediţie coordonată de Mihaela Constantinescu-Podocea, text ales şi stabilit, note, comentarii şi variante de Mihaela Constantinescu-Podocea, Petruş Costea şi Oana Safta. Prefaţă de Eugen Simion.

Opere, vol. I, 2011, LXXXII+1598 pag. cuprinde proză: *Fragmente dintr-un carnet găsit; Femei*. Romane: *De două mii de ani; Cum am devenit huligan; Orașul cu salcâmi; Accidentul.*

Opere, vol. II, 2011, 1040 pag. cuprinde: Teatru, corespondență. Secțiunea de teatru cuprinde: *Jocul de-a vacanța; Steaua fără nume; Insula; Ultima oră; Nopți fără lună; Potopul.* Prefața la vol. II: Eugen Simion.

Opere, vol. III, 2013, 1360 pag. cuprinde publicistică (1926-1930).

Opere, vol. IV, 2013, 1312 pag. cuprinde publicistică (1931-1932).

ION D. SÎRBU, ediție ingrijită, cronologie, note, repere critice de Toma Velici și Tudor Nedelcea. Prefață de Eugen Simion.

Opere, vol. I, 2013, 1408 pag. cuprinde *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal.*

Opere, vol. II, 2013, 1640 pag. cuprinde *Corespondență.*

WILLIAM SHAKESPEARE, **Opere**, vol. I-II, ediție îngrijită de Dan Grigorescu, 2418 pag., 2007.

Primele două volume ale ediției de opere complete cuprind comedii, sonete și poeme.

IOAN SLAVICI, **Opere**, ediție îngrijită de Constantin Mohanu.

Vol. I-II, 2192 pag., 2001. Cuprind, integral, nuvelistica scriitorului.

Vol. III-IV, 2006 pag., 2003. Cuprind romane (*Mara, Din bătrâni, Cel din urmă armaș, Corbei, Din păcat în păcat*).

Vol. V, 920 pag., 2004. Cuprinde povești și povestiri din periodice, teatru din periodice și manuscrise.

Vol. VI, 1112 pag., 2005. Cuprinde memoria-listică (*Închisorile mele, Amintiri, Lumea prin care am trecut*).

Vol. VII, 1612 pag., 2006. Cuprinde publicistică literară, scrieri istorice și etnografice.

Vol. VIII, 1702 pag., 2007. Cuprinde scrieri istorice și etnografice, sociale și economice.

*MARIN SORESCU, **Opere**, ediție îngrijită de Mihaela Constantinescu-Podocea, șapte volume.*

Vol. I-II, 3646 pag., 2002, ediția cuprinde opera poetică a lui Marin Sorescu, inclusiv postumele și ineditele.

Vol. III, 1822 pag., 2003. Cuprinde integral teatrul scriitorului.

Vol. IV-V, 3072 pag., 2005. Ediția cuprinde publicistică din volume și periodice.

Vol. VI, 1240 pag., 2006. Cuprinde romane (*Trei dinți din față, Viziunea vizuinei*) și proză scurtă.

Vol. VII, 1662 pag., 2007. Traduceri.

*NICHITA STĂNESCU, **Opere**, ediție alcătuită de Mircea Coloșenco, șase volume.*

Vol. I-III, 4548 pag., 2002. Cuprind versurile originale și traduceri.

Vol. IV-V, 2902 pag., 2003. Cuprind scrieri în proză și traduceri (vol. IV), publicistică, corespondență și grafică (vol. V).

Vol. VI, 682 pag., 2005. Cuprinde versuri, proză, interviuri, traduceri.

Poeme de dragoste. Fals jurnal intim. Album Nichita Stănescu, antologie de Eugen Simion, album de Mircia Dumitrescu, 776 pag., 2008.

CONSTANTIN STERE, ediție ingrijită, cronologie, note și comentarii de Victor Durnea. Studiu introductiv de Eugen Simion. Prefață de Mihai Cimpoi.

Opere, vol. I, 2010, XCVI+1360 pag. *În preajma revoluției* (roman); I. *Smaragda Theodorovna*; II, *Copilăria și adolescența lui Vania Răutu*; III. *lutul*; IV. *Hotarul* și V. *Nostalgii*.

Opere, vol. II, 2010, 1632 pag. *În preajma revoluției* (roman); VI. *Ciubăreşti*; VII. *În ajun*; VIII. *Uraganul*.

SORIN TITEL, Opere, două volume, ediție îngrijită de Cristina Balinte, 3296 pag., 2005.
Ediția cuprinde schițe și povestiri, nuvele și romanele *Reîntoarcerea posibilă*, *Dejunul pe iarbă*, *Lunga călătorie a prizonierului*, *Țara îndepărtată* (vol. I), *Clipa cea repede*, *Femeie, iată Fiul Tău*, *Melancolie*, precum și scenarii de film (vol. II).

MIRCEA VULCĂNESCU, **Opere**, două volume, ediție îngrijită de Marin Diaconu, 3115 pag., 2005.
Ediția cuprinde scrieri filosofice, de istorie, critică de atitudine culturală și sociologie, printre care: *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut*, *Prolegomene sociologice la satul românesc* și *Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti*.

ANTOLOGII

Cronicari munteni, ediție îngrijită de Dan Horia Mazilu, 994 pag., 2004.
Cuprinde: *Istoria Țărâi Rumânești* de stolnicul Constantin Cantacuzino; *Letopisețul Cantacuzinesc*; *Cronica Bălenilor*; *Istoria domniei lui Constantin Basarab Brâncoveanu Voievod* de Radu Greceanu; *Istoria Țării Românești de la octombrie 1688 până la martie 1717* și *Cronica lui Nicolae Mavrocordat* de Radu Popescu.

Literatura română medievală, ediție îngrijită de Dan Horia Mazilu, 1118 pag., 2003.
Cuprinde primul text românesc cunoscut, *Scrisoarea lui Neacșu* din 1521, literatură hagiografică (Varlaam, Dosoftei), literatură parenetică (*Învățăturile lui Neagoe...*), literatură istoriografică (de la Grigore

Ureche şi Miron Costin până la Pseudo Enache Kogălniceanu), literatură astrologică, poezii, precum şi cărţi populare *(Alexandria* şi *Esopia).*

Marii cronicari ai Moldovei, ediţie îngrijită de Gabriel Ştrempel, 1596 pag., 2003.
Cuprinde: *Letopiseţul Ţării Moldovei* de Grigore Ureche; *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aaron Vodă încoace* şi *De neamul moldovenilor* de Miron Costin; *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601* de Nicolae Costin; *Letopiseţul Ţării Moldovei* şi *O samă de cuvinte* de Ion Neculce.

ALTE EDIŢII, ÎN CURS DE APARIŢIE
(2014-2015)

I. AGÂRBICEANU, **Opere**, vol. I-II (*Povestiri şi nuvele*)
TUDOR ARGHEZI, **Opere**, vol. XI (*Proză*).
CHARLES BAUDELAIRE, **Opere** (*Poezii*)
DIMITRIE CANTEMIR, **Descriptio Moldaviae**
IMMANUEL KANT, **Opere** (*Critica raţiunii pure; Critica raţiunii practice; Critica puterii de judecată*).
NICOLAE LABIŞ, **Opere**.
E. LOVINESCU, **Opere**, vol. I-II.
TITU MAIORESCU, **Opere**, vol. II-III (*Jurnal*).
MIHAIL SEBASTIAN, **Opere**, vol. VII-VIII (Publicistică).
IOAN SLAVICI, **Opere**, vol. XI (*Publicistică politică*). **Opere**, vol. XII (*Corespondenţă*).
WILLIAM SHAKESPEARE, **Opere**, vol. III-IV (Drame istorice).
G. TOPÎRCEANU, **Opere**, vol. I-II (*Versuri. Proză*) ediţie integrală.

Cărţile apărute în colecţia „Opere fundamentale" pot fi procurate şi de la Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, str. Dem. I. Dobrescu, nr. 11, cod. poştal 010025, Bucureşti. Tel. 021/3156754, fax: 021/3156751, email: office@fnsa.ro.